תנ״ך · דרשות ודרושים

דברי מהריא חלק ב

רבי יהודה אסאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דברי מהריא חלק ב

רבי יהודה אסאד

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דברי-מהריא-חלק-ב/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

לפרשת דברים 4
לפרשת ואתחנן 22
דרשה לשבועות יום מ"ת פ' ואתחנן 58
דרשה לשבועות מאאמו"ר הג' מהרי"א זצוק"ל 79
דרשה לשבועות יום מתן תורה 82
דרשה לער"ח אדר 89
לפרשת עקב 91
לפרשת ראה 119
דרשה לפרשת ראה 127
לפרשת שופטים 141
לפרשת כי תצא 162
דרשה לחודש אלול מאאמו"ר הג' זצוק"ל 179
לפרשת כי תבא 189
דרוש לראש השנה תר"ל לפ"ק 211
לפרשת נצבים 213
לפרשת וילך 229
עניני תשובה 245
לפרשת האזינו 256
דרשה לשבת תשובה מאאמ"ו הג' זצ"ל בשנת תרט"ז לפ"ק 271
דרוש לראש השנה תרכ"ב מאאמ"ו הג' מהרי"א זצוק"ל 279
דרשה לראש השנה מאאמ"ו הג' מהרי"א זצ"ל תקצ"ט 286
דרשה לראש השנה מאאמ"ו הג' מהרי"א זצוק"ל 289
דרוש לש"ש מאאמ"ו הג' מהרי"א זצוק"ל 291
דרוש לר"ה ת"ר לפ"ק מאאמו"ר הג' מהרי"א זצ"ל 294
דרשה לראש השנה תרל"ה לפ"ק 297
דרשה לראש השנה פק"ק סעמניץ יע"א 298
דרשה לשבת תשובה 300
דרשה ליוה"כ 309
דרשה קודם תפילת כל נדרי 312
לפרשת וזאת הברכה 316
דברי הספד 325
דרשה בערב ר"ח אדר 327
דרשה בימי בחרותו 334
דרשה נוספת 340
דרוש לסיום מסכת כתובות 347
דרוש לסיום מסכת מגילה 349
בע"ה דרוש לער"ח אדר פה ס"ה תרט"ז לפ"ק 353
הספד על תלמיד אחד 357
דרוש לסעודת הח"ק בשנת תקצ"ט לפק 358
השלמה לספר דברים 360
דרשה ראש השנה 361
דרשה שבת תשובה 362
דרשה סוכות 363
דרשה קהלת 364
תהלים 366
ליקוטים 371

לפרשת דברים

לרבי יהודה אסאד ז"ל:

קורא נעים, בטרם כל נקיט כלל זה בידך:

כל מקום שנאמר בספר דברים הלזה מאאמ"ו הג' זצוק"ל קאי יקיי' על א"ז כ"ק מ' בעל שו"ת מהרי"א זצ"ל, ומה שכתוב בסתם הוא מא"ז מו"ר הגאון מ' אהרן שמואל וצ"ל בן הגאון מהרי"א זצ"ל כי רום הדברים הכתובים הדר בס' הלוה הם נעתקים מעצם כתי"ק של כ' מור' הג' מו' אהרן שמואל זצ"ל ככתבו וכלשונו - וכ"מ אשר תמצא בציון [א"ה ר"ת אמר המסדר] הוא המעט אשר חנן ד' את עבדו המו"ל:

אלה הדברים וכו' אל כ"ו וכו' בעירוכין ספג אר"א בן עזרי' תמהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח ופירש"י דרך כבוד שלא יהי' פניו משתנין ויובן לענ"ד דז"ל רש"י כאן סתם הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל וזהו בדור המדבר שהיו דור דיעה ודי לחכימא לז"א תמהני וכו' בדור הזה דייקא שהן חסירי דעת מי שיודע להוכיח דרך כבוד דייקא דברמז אין מרגישין כמ"ש שוטה אינו מרגיש ובפירוש איכא חששא משום כבודן, אמנם כן ק' מצות תוכחה מה תהא עלה ונ"ל בפני רבים דווקא איכ' חששא דכבוד, אבל ליחיד בפ"ע אין כאן בישה, וזה"ש קרא הוכיח תוכיח את עמיתך דייק' ביחיד ולא תשא עליו חטא א"צ לכסות החטא ולהזכיר ברמיזא ע"ד נשוי פשע כסוי חטא', וגם ליכא חטא דבושה משא"כ ברבים בעי' ברמיזה דייק' משום כבוד, וא"כ מרע"ה ג"כ לכל א' בפ"ע הי' מוכיח פשעו בפניו, ולז"א אלה הדברים דייקא ור"ל במדבר בערבה וכו' שהזכירן ברמיז' הו' אשר דיבר משה אל כל ישראל דייקא ואיכא משום כבוד אבל ליחידים גילה עונם בפניהם, אמנם דור דעה מרגישים ברמיזה היו ול"ה צריך יותר כנ"ל משא"כ בדור הזה, וזה"ש שהע"ה מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון ר"ל הדורש ומוכיח ברבים צריך להחליק לשון ולהזכיר ברמיז' ומי שאין מרגיש ברמיז' אין נו תועלת בתוכחתו וע"כ צריך אח"כ להוכיח לכל א' בפ"ע לז"א מוכיח אדם לכל א' בפ"ע אחרי שהוכיח לרבים חן ימצא ודו"ק - עכ"ל אאמו"ר הג' זצוק"ל:

[א"ה ול"נ לפ' הדיקדוק אלה הדברים אשר דבר משה עם מה דכתיב למעלה מהענין אלה המצות ומשפטים וכו' דאית' במדרש מתחילה אמר משה לא איש דברים אנכי ועכשיו אלה הדברים מתחלה באמת לא איש דברים הי' אבל כיון שלמדו הקב"ה התחיל צוח אלה הדברים עיי"ש מזה מוכח שע"י התורה שהיא מרפא לשון שלמד ה' עם משם גרם שהי' יכול לדבר היטב וז"כ אלה הדברים וקשה מי גרם כל אלה שהי' יכול לדבר כל הדברים לז"א אלה המצות והמשפטים הו' הגורם:]:

אלה הדברים וכו' ואית'. במפורשים עפ"י דאזיל רובן בגזל מיעוטן בעריות וכולן באבק לשה"ר וזה"ש א"ל"ה ר"ת א"בק ל"שון ה"רע הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל דייקא תוכחה זו לכולן ונ"ל בזה עפמ"ש בשבת אלמלא קיבל דוד לשה"ר לא נחלקה ולא גלינו מארצינו וכו' וז"ש א"ל"ה א"בק ל"שון ה"רע הו' סיבה פקידי המשכן מלשון ויפקד מקום דוד ר"ל חורבן ביהמ"ק, ובזה מובן דברי גמ' עירוכין ט"ו ארחב"ח מה תקנתן של מספרי לשה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנא' מרפ' לשון עץ חיים ואין עץ וכו' ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו עכ"ל וכיון שבעל תשובה צריך לתקן מה שקלקל ועון לשה"ר שעדיין מרקד בינינו ואם סיבב החורבן כ"ש הוא שגורם מניעת הבנין ולז"א כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו ואי' בב"ת אין נגאלין אלא בזכות התור' שנא' גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם וכו' ואית' עוד בב"ת גבי הורדוס שהרג לכולהו חכמים ואח"כ ביקש לעשות תשובה א"ל רשב"ש הו' כבה אורו של עולם שנא' כי תור' אור ילך ויעסוק באורו של עולם בבנין המקדש וכיון שע"י לשה"ר הו' גורם חורבן ביהמ"ק ומניעת בניינו לכן תקנתו יעסוק באורו של עולם זו תורה שעי"ז יבנה ביהמ"ק, אבל תמו' סו' המאמר, ע"ה ישפיל עצמו מאי תיקון הו' זה לעותתו ועו"ק הל"ל טפי ע"ה יחזיק ללומדי תור' כמ"ש עץ חיים הוא למחזיקים בה ללומדיה לא נאמר וכו' וא"כ קרא מרפא לשון עץ חיים טפי מיירי בע"ה ולהחזיק מבת"ח ללמוד ונר' עפמ"ש בס' מבחר פנינים שאלו לחכם מ"מ החכמים יותר מצויי' בפתחי הנדיבים ממה שהנדיבים מצויי' בפתחי החכמים כיון שמעלת החכמים גדולה יותר ה"ל להיות ההיפוך, והשיב החכם לפי שהחכמים מכירים מעלת העושר אבל הנדיבים אין מכירים מעלת החכמים ע"ש והיו' ע"י שמגיס לבבו כמ"ש ורם לבבך וכל אשר לך ירבה וכו' וא"כ באמת היינו תקנתו לע"ה שישפיל דעתו ולהיות מצוי בפתחי החכמים ויחזיק לומדי תורה ועי"ז יבנה המקדש וז"ש יה"ר וכו' שיבנה ביהמ"ק ואיך אפשר כיון שמרקד עדיין עון לשה"ר לז"א ותן חלקינו בתורתיך וא"כ העוסק בתור' יכול לפטור א"ע מלהחזיק לאחר אבל אם גם הו' מחזיק יכולים הע"ה ללמוד ממנו ק"ו:

ראה נתתי לפניכם את הארץ וכו' אשר נשבע ד' לאבתיכם לאברהם ליצחק וליעקב ויל"ד וכי לא ידעינן מי הי' אבותיהם ולמה לי כפילות הלשון וי"ל דהנה אית' בגמ' נדרים דכל מה שאומר אדם ג' פעמים הוא שבועה וא"כ הא הקב"ה הבטיח לאברהם ליצחק וליעקב כל חד בפני עצמו והיא שבועה בזה מיושב מה שאמר אשר נשבע ד' וכו' דלא מצינו בשום מקום שנשבע לאבותינו אמנם בהנ"ל ניח' דכיון שאמר ג' פעמים הוי' כשבועה וא"ש אשר נשבע ד' לאבותיכם וא"ת היכן מצינו שנשבע אלא ע"ש שאמר לאברהם

ליצחק וליעקב לכל חד בפני עצמו וא"כ הוי' כשבועה ממרן אאמו"ר הג' זצוק"ל - [א"ה להוסיף נופך אמרתי דאית' במד' נחמו נחמו עמי וכו' נאמר' נחמות כפילות וגם חטאים כפיל' חטא חטאה ירושלים ובכיות כפילות בכה תבכה ונר' טעמו של הכפל דאית' בגמ' דשבועות האומר לאו לא וא והן הן הוי שבועה כה"ג כאן נאמרו נחמו כפלות להיות כמו שבועה וז"כ הכ' דברו על לב ירושלים אמר הנביא כי החכמים לדורות הבאים ידברו על לב העם לבל יתיאשו מן הגאולה כי כבר נשבע ה' על ידי שאמר נחמו נחמו לפדות את ישראל וסיים הקרא כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתו' כמו שכ' חטא חטא לשון כפול יקיים שבועתו והגלה אותם בשביל חטא' כן יקיים השבועה לגאול אותנו במהרה וזה ההמשך מהפסוקים נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם דברו על לב ירושלים וכו' ודוק: ראה נחתי לפניכם וכו' בואו ורשו וכו' אשר נשבע ד' לאבותיכם לאברהם וכו' ולזרעם אחריהם, ותמי' קו' רשי' ל"ל לפורטם, ועוד נשבעתי הל"ל דהרי ד' המדבר נתתי וכו' ועוד פתח ראה לשון יחיד ולפניכם לשון רבים, ועוד תחיל' נתתי ואח"כ ורשו ואח"כ לתת, ונ"ל דאית' ביבמות ק' ולזרעך אחריך מיוחס אחריך ור"ל כאן נמי ולזרעכם אחריכם אם יחזו מעשה אבותיהם בידיהם כמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו וכו' כמו האבות שקיימו כל התו"כ, והנה תו' הקש' על מודע' רבה לאורוו' הרי קבלוהו בערבו' מואב ותי' דיראו שמא וניעם במדבר ולא יכניסם לארץ אמנם מהרי"ק ס"ל מניעת טובה לא מיקרי אונס ועכ"ל דא"י מוחזקת בידינו מאבותינו יעי' בפ"ד אבל באמת כ' מדנשבע ד' לכל א' מהאבות בפ"ע ע"כ לאו מוחזקת, וזה"ש רב לכם שבת בהר הזה פרש"י הרבה גדול' ושכר שקבלתם תור' וא"ת מודע' איכ' לז"א ראה נתתי לפניכם דייקא במתנה באו ורשו וכו' הא דנקרא ירושה רק אשר נשבע וכו' לאבותיכם וע"כ הי' מקיים שבועתו להם אבל מ"מ אינם מוחזקת עי"ז, והראי' אשר נשבע ד' לאבות' וכ"ל אברהם וכו' לכל א' בפ"ע לתת להם וע"כ אינה מוחזקת רק לתת גם להם במתנה וא"כ ליכא כאן מודע' משום מניעת הטובה ובעי דווק' לזרעם אחריהם כנ"ל, עונ"ל דבמ"ת כתי' ויחן ישראל כולם כאיש א' אמנם בעת שחלק לבם אדם יראה לעינים אם מראים א"ע שהם באחדות רק ד' בוחן לבות לכן לקמן בסמוך משה אמ' ואומר אליכם וכו' ראה נתתי לפניכ' דייק' אבל כאן מאמר ד' היה לז"א ראה דייק' כפי הראות הם כאיש א' אבל בוחן לבות ד' נתתי לפניכם כמובן, א"י באמת נתתי לפניכם בזכותכם את הארץ אבל אתם בואו ורשו וכו' ולא תתלו בזכותכם רק בזכות אבותיכם אשר נשבע ד' דייק':

והנכם היום ככוכבי וכו' ונ"ל דרש"י פ' הרבה אתכם הגדיל אתכם כמו כי רבה הי' וכ"פ רד"ק מה רבו מעשיך ד' תהלים ק"ד ע"ש ומצינו חשיבות ישראל הו' שנימנים תמיד שאו

את ראש וכו' הן תלוי ראש כי דבר שבמנין חשוב ואינו בטל, דהדקדוק לידע בצמצום המספר מורה על חשיבות הדבר המנוי עי' כלי יקר פ' במדבר, ולכן ד' מונה מספר לכוכבי לגודל חשיבותם והנה הרד"ק בתהלים שם הרי מספר הכוכבי' ידוע לתוכנים שהם אלף ומ"ח ותי' הכוכבים שאינם מאירים להם אין מספר עש"ה, ונ"ל לז"א כאן ככוכבי השמים דייק' לרוב ולא אותן הנראים על הארץ שאינם הרבה כ"כ ומ"מ הי' לישראל אז מספר ת"ר אלף והנה ב"פ עקידה כתי' הרבה ארבה זרעך וכו' נ"ל כפל הרבה הגדולה ככוכבי השמים ארבה ברבוי כחול וכו' לז"א והנכם היום ככוכבי שמים לרוב בחשיבות, ד"א יוסף וכו' כאשר דיבר לכם הרבה ארבה וכו' ודוק:

והנכם היום ככוכבי וכו' פירש"י משולים כיום כחמה וכלבנה וככוכבים וק' לבנה מאן דכר שמי' ונר' כיון דפיוס שפייס ד' ללבנה כשמיטטה הי' בזה שהרבה צבאי' בכוכבים לכן כיון שאמר ככוכבי השמים כאלו אמר כחמה וכלבנה דמיל והנה רש"י הרגיש ומפ' שא"ל קצבה אתה נותן לברכתינו וכו' ותמיה, ונ"ל דכיון דכוכבים הם לפיוס לבנה א"כ לעתיד שיתמלא פגימת הלבנה ממילא הכוכבים יבטלו ולכן בהבטחת' ד' לא"א על זרעו, רק לענין הריבוי במספר המשילם לככוכבים כמ"ש ספור הכוכבי' וכו' כה והי' זרעך, אבל לענין הקיום עולמים ל"ל ככוכבים וזה"ש ו"הנכם ה"יום לענין הקיום מציאותכם הן הויה וקיומו משמע כלשון עד עולמי עד משולים כ"יום כ"חמה וככוכבי שמים לרוב דייקא לענין הריבוי במספר ד"א יוסף וכו' ככם ר"ל ככוכבים אלף פעמים, וזהו כאשר דיבר לכם, עונ"ל דה"פ ד"א אבותיכם דייקא מצד זכות אבות יוסף עליכם ככם א"פ, אבל ויברך א"תכם דייקא בזכותם כאשר דיבר לכם בלי קצבה, עונ"ל הבטחה הי' לזרעך אחריך בערש"מ לז"א ד"א אבותיכם ר"ל באין ערש"מ רק מזכות אבות, יוסף עליכם א"פ אבל ערש"מ ויברך אתכם דייקא כאשר דיבר לכם וע"י בב"ל סו' דרוש ג' ועי' בי"מ תו' קו' תוס' ריש ב"ק ראשי שנים הן ולמה בארבע אבות נזיקין לא תני הן ותי' רמ"ע מ' דרומזים ד' אותיות השם קודש נתן להם הוי' וקיום ומתני הן, וההיפוך גבי ד' אבות נזיקין לא תני הוי לשון הן דלא רצה ליתן להם הוי וקיום, והיינו כמ"ש פי' ו"הנכם ר"ל ענין הקיום שלכם ודוק עכ"ל אאמו"ר הג' מהרי"א זצוק"ל - וע"י מש"ל פרשתי עוד עפ"י הבטחת ד' לאברהם הרבה ארבה בגדולה ובריבוי ככוכבי השמים וכחול וכו' לזה אמר הרבה נתקיים בכם כי ד"א ה"רבה אתכם וכו' ככוכבי השמים נמנים במספר כהם ל"רוב לגודל חשיבותם ד"א יוסף וכו' כאשר דיבר עליכם יקיים גם ארבה וכו' כחול וכו' וזהו פי' יקר לע"ד ופי' א' הנ"ל שכתבתי הו' מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

ד' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב ע"ז אמר המד' רבה הדא דכתיב ואני אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשיך נר' לפרש: ההמשך דאית' בפסוק גבי דוד הע"ה וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו לד' וק' למה נקט תרי זימנ' התנדבם כי מה הי' חסר אם אמר הכתוב וישמחו העם כי בלב שלם התנדבו כי רש"י פירש בלב שלם בלב אחד נתנו ברצון הטוב ולא בשני לבבות שיש אדם שנותן בע"כ ולא בנפש חפיצה או שמתבייש מאחרים והוא נקרא שתי לבבות עכ"ל והנה כשרואה הראש או בעל המעשה שהעם מתנדבים אעפ"י שהוא בשתי לבבות יש לו הנאה קצת אולי מתוך שלא לשמה בא לשמה אבל כשהעם נותנים לש"ש בלב שלם אז ישמח לב הראש ביותר ובלתי ספק מי שמתנדב לבנון מקדש מעט שיהי' בלב אחד וברצון טוב ולא יאחר נדבתו כמו אבותינו במדבר שהעיד עליהם הכתוב והם הביאו אליו עוד נדבה בבוקר בבקר מפני שהי' זריזים מאד כמו שפירש"י על וישכם אברהם בבקר עד שצריך להעביר קול במחנה לאמור אל יעשה עוד מלאכה ומי יתן שאשמע באזני קול הבערה כזאת גם כאן ונחזיר לעינינו. דעיקר השמחה של הראש הוא אם יתנדבו העם בלב אחד ולפי"ז א"ש הקרא דכך פי' וישמחו העם על התנדבם ואח"כ העיד הכ' כי בלב שלם התנדבו לד' ולכך הי' דוד הע"ה שמח שמחה גדולה כי זה הי עיקר כוונתו ובזה נבין מה שפירש"י בפ' תרומה אשר ידבנו לבו לשון רצון טוב קשה מה הוכרח לרש"י לפרש כן רק שהי' ק' לו למה כ' לבו ולא לבבו כמו שמצינו בכמה מקומות בכל לבבך ומצאת את לבבו לכן פירש"י לשון רצון טוב שהכ' בא לאשמעי' שיקח התרומה ממי שיש לו רק לב אחד ולא ממי שיש לו שתי לבבות וזה הי' רק ע"י רצון טוב כמו שפירש"י נמצא למידין שרצון השם הי' שיקחו התרומה רק ממי שיש לו לב אחד אבל ישראל קדושים המה הביאו ג"כ מי שיש לו שני לבבות ובזה נבין המדרש בשיר השירים לבבתני אחותי כלה אמר הקב"ה לב אחד הי' לכם במדבר ונתתם לי שני לבבות לבבתני באחד מעיניך בהקמת המשכן שנא' וביום הקום את המשכן ע"כ וזה תמיה מה הכוונה שאמר הקב"ה לב א' הי' לכם ונתנו שני לבבות אבל לפי דברי יובן ממילא דכך אמר הקב"ה לב א' הי' לכם דהיינו שציוות על התרומה רק ממי שיש לו לב אחד כנ"ל ואתה נתת לי שני לבבות דהיינו אף מי שנתן רק מחמת בישה כמו שפירשתי לעיל והיכן הי' זה לכן סיים וביום הקים המשכן ועתה נבין המדרש שהתחלנו בו כי זה ידוע וכתיבי דהמשכן בא לארץ ישראל וכבר מצינו בברכות דף ח' אמרו לי לרי' איכ' סבא בבבל תמה אמר למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב כיון דאמרי לי' דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו וכתב המרש"א בח"א משום דאמרו חז"ל דלעתיד יהי' בתי כנסיות ובתי מדרשות

של חו"ל נקבעים בא"י משו"ה אף עכשיו שעומדים בחו"ל נתקדשו בקדושת הארץ א"כ הני דמקדמי ומחשכי לבי כנישת' הוי ממש כאילו עומדים בא"י וזוכים לאריכת ימים - ונוכל להקיש לזה שאר הבטחות שבתורה כמו וברך פרי בטנך או וחיית ורבית או שאר ברכות שתולים בארץ יוכל להשיג ע"י ביהכ"נ שלנו ומעתה עולים יפה דברי המדרש דהי' קשה לו איך אמר משה רע"ה והנכם היום ככוכבי השמים והלא הברכה בזה ראוי' להיות בא"י ואיך יחול במדבר כמו שמורה מילת היום ולכן מביא הקרא ואני אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך דהיינו שהי' המשכן שם שנכנס עמהם לא"י והוי כמו שעומדים בא"י כמו שכ' המרש"א ולכן זכו ג"כ לברכה הגדולה שהי' ככוכבי השמים וכן נזכה ע"י ביהכ"נ החדשה שנשיג אל כל הברכות הכתובים בתורה ועינינו תחזינה לראות ג"כ בנין ביהמ"ק במהרה בימינו אמן סלה מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

[א"ה ול"נ לפרש דברי מדרש הנ"ל דהנה אית' במדרש אף ערשינו רעננה ודרשו ז"ל מה המטה איני עשוי אלא לפרי' ורבי' אף המשכן עשוי לפרי' ורבי' עד שלא נבנה בית המקדש הו' כל ישראל כי אם ארבעים ריבוו' ומשנבנה הי פרים ורבים דאמר ר"י מגבת עד אנטופרוס ס' רבו' עיירות היו וא"ש ד"א הרבה אתכם זש"ה אשתחוה אל היכל קדשיך ר"ל מכח היכל יגרום לנו לפרות ולרבות - ועונ"ר דאית' ביבמות דף ו' על הפסוק את שבתותי תשמרו ומקדשי תראו דיכול יתירא אדם מביהמ"ק נאמר שמירה בשבת ונאמר מורא במקדש מה וגו' אף מורא הנאמר במקדש לא ממקדש אתה מתורא אלא ממי שהזהיר על המקדש עיי"ש בתוס' ולפי"ז מוכח דמותר להשתחות למקדש אם יכוון לבו לשמים למי שהזהיר על המקדש ואית' במד' דברים על הפסוק והנכם לרוב לרב כתיב א"ל עתידים אתם להיות דומין לרבכם מה הקב"ה אש אכלה אף ישראל דכ' יהי' אור ישראל לאש ועתידין ישראל להיות מחיצתן לפנים ממה"ש ומה"ט אסור לישראל להשתחות למלאכים משום דישראל גדולים מהם וא"ש דכאן כ' ד"א הרבה אתכם ר"ל שהגדיל אתכם ממלאכים ולפי"ז משמע דאסור להשתחות למלאך וקשה דכתיב ומקדשי תראו דצוה ה' על מורא מקדש אף להשתחות להיכל כדאית' שם ביבמות בתוספות לזה קאמר זש"ה אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך דייקא ר"ל לא ממקדש אני מתירא רק ביראתך ר"ל שאתה צוותה והזהרת על המקדש]:

והי' מספר בני ישראל אשר לא יספר, ומק' גמ' סתיר' ותי' כאן בער"צ ש"מ ונ"ל כוונת הגמ' איפכ' בעושין רצונו ש"מ יש מספר, דכ' ב"פ דברים ד"א הרב' אתכם והנכם היום ככוכבי וכו' יובן בהקדים המשך וכוונת פסוקי תהלים קמ"ז בונה ירו' ד' וכו' הרופא וכו' מונה מספר וכו' גדול אדונינו וכו' והקישור הו' תמו', גם ומונה מספר בהוה ולכולם

שמות וקר' לעתיד משמט' גם לתבונתו אין מספר תמוה שם מספר מאי הי' אצל תבונה עפמ"ש בהקדמ' ב' לס' תיקוני הזוהר ז"ל כתוב בדניאל י"ב ומצדיקי הרבים ביה יהון נפישין ככוכבים לעולם ועד דלא אחשיך נהירא דלהון לעלם ולעלמי עלמין ע"כ, ופי' בדרך אמת ז"ל ונ"ל שהרגיש הזוה"ק למה נמשלו הצדיקים אלו לככבים ולא לחמה ולבנה ותי' ל"ב סובו' א' שחמה ולבנה אחדים אבל כוכבים הם רבים, וז"א ביה יהון נפישין וזהו מכ"מ שהם הצדיקו רבים לכן ככוכבים רבים, סוב' ב' הכוכבי' לא ישתנו אורם לעולם כמו חמה ולבנה כמ"ש וחפר' הלבנה ובוש' החמה, וז"א דלא אחשיך נהור' דלהון עכ"ל, וכבר פי' קדמונים כי המספר ומנין הו' מורה על חשיבות הדבר וכן אי' במד' בטנך ערמת חטים כמה כור חטים יש מונה בע"ה אבל הקש ותבן ומוץ אינו מונה גם אז"ל דבר שבמנין לא בטיל מפני חשיבותו ונרא' א"כ מידוע' זו שקב"ה מונה מספר לככבים תוחלת תקוה לנו להיות כל אישי ב"א יש לו לכ"א ו"א כוכב למעלה ואם אמנם מנויים הם הככבי' להקב"ה ויודע מספרם מ"מ מונה אותם להורות חשיבותם ושלא יבטלו לעולם, וז"ש בונה ירוש' ד' נדחו' יכנס הרופא גם עתה לשבורו לב ומחבש לעצבותם, ר"ל הו' מנחמם בזה שהוא מונה מספר לכוכבים בודאי טעמי בזה הו' כך להורות כי לכולם שמות וקר' לעתיד שלא יבוטלו כולם לעולם לא הכוכבי' לא אישי ב"א מצדיקי הרבים וא"ש ל"ל אמ' מונה מספר הכוכבים אבל ה"פ מונה מספר אישי ב"א המיוחסי' לככבי', והטעם שמונה מ' ולכולם שמות וקר' דייק' לעתיד שלא יבוטלו לא הב"א ולא הככבי' כי גדול אדונינו ולתבו' אין מספר וכ' לפי תבונתו א"צ למנות הכוכבי' במספר בפועל כי הו' יודע מספר כולם גם ברב כח וגודל תבונתו והו' רק מונה מ' חשיבותם וחשיבות ישראל ודו"ק ועשה כן רק לעודד לחזק ענוים לבשר לענוים אל עתיד והנה עוד נמשלו ישראל לחול היום אבל מנין ומספר זה של חול אינו חשוב וזה א"ש מספר למנותו מ' חשיבותו, וז"כ גמ' כאן בזמן שער"צ ש"מ אזי והו' מספר יר' מ' חשיבות יש לו מינוי ומספר, ובזמן שאער"צ ש"מ אזי נמשלו רק לחול הים שזה אין לו מספר וא"ל חשיבות ע"י מ"ר פ' ויקהל המוצי' במספר צבאם לכלם בשם יקרא' וכתיב לכולם שמות יקרא כשהקב"ה מבקש לקרותם כ"א הו' קור' לכולם שם א' וכשהו' קור' לכל או"א בשמו הו' קורא אותו מיכאל גבריאל לכ"א לכלם שמות יקרא ע"ש וע"י רד"ק כתב כוכבי' מאירים יש להם מספר לתכונתם, ונ"ל אותן שאין נראים כוכבי שמים יקראום וקיימים לעולם שלא מאירים לפיוס ללבנה, לכן מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אף דחפר' הלבנה וכו' וז"ש הנכם ר"ל הקיום שלכם, היום כמו היום ככוכבי השמים דייק' לעולם ועד שאינם לפיוס ללבנה ומפרש איזו כוכבי' לרוב ור' אותן שאין להם מספר

כוכבי שמים דייק' לכן ד"א יוסף וכו' ככם וכו' גם ברבוי, כי אותן שהן לפיוס הירח אחר תיקון פגם הלבנה יבטלו, אבל אותן שאין מאירין על הארץ הם הנקראים כוכבי שמים הן קיימין לעולם והיינו והנכם יר' קיימים ככוכבי שמים דווק' לרוב בצירוף הרוב ג"כ: והנכם היום ככוכבי וכו' נר' דרש"י פי' הגדיל והרים אתכם, ואאמ"ו הג' זצ"ל מבי' ז"ל בהקדמה תיקוני זוהר ד' ז' אי מסטרא דחיוון דכרסי' שרים וממנן מסטר' דכוכבו' דנהרין בשמי' וארע' עבדין והאי איהו אם כבנים וכו' ולהבין זאת נ"ל עפמ"ש בזוהר פ' ח"ש פתר רב מאן דאיהו זעיר איהו רב מאן דאיהו רב איהו זעיר דכ' ויהי ח"ש וכו' מאה דאיהו חושבין רב כתי' בי' שנה, שבע דאיהו זעיר אסגי לי' דכ' שנים ע"ש, א"כ ה"ט דמסטר' דחיוון דכרסי' שהן מועטין ומאן דאיהו זעיר איהו רב שרים וממנן, אבל מצד הכוכבים שהן הרב' אין מספר הן משרתים ועבדים כמו הכוכבים לחיות הקודש דרב ושר א' י"ל הרבה עבדים עכד"ק וז"ש ד"א הרבה ר"ל הגדיל והרים אתכם בזה כי והנכם היום ר"ל אתם נצבים היום אתון קיימין במצוותם היום זה ר"ה אף ביום הדין אף שאתם ככוכבי השמים לרוב דייק' בגדר עבדים, מ"מ החצים כלים ואתם ב"י לא כליתם, אלא והנכם היום גבורים לעמוד בכלן אתם נצבים היום:

נחמו נחמו עמי וכו' וקראו אליה וכו' ונ"ל עפמ"ש בס' שמן המאור ע"פ אלקים להצילני ד' לעזרתי חושה בתהלים ע' להיות שני זמני גאולה יש בעתה ואחישנה ודרז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה, ועוד יש הבדל דע"י זכו יקויים קרא ברחמים גדולים אקבצך ובחסד עולם רחמתיך בלא פורענות מקודם, אבל בלא זכו כתיב אם לא ביד חזקה ובחימה שפוכה אמליך עליכם והיינו ע"י שהקב"ה יעמוד להם מלך קשה כהמן, וע"י רוב הצרות בע"כ יחזרו בתשובה, וזה"ש דהע"ה יודע אני עכ"פ אלקים להצילני גם בלא זכות יהי' הגאולה, אבל יהי' בעתה ובמדה"ד לכן בקשתי ד' לעזרתי חושה יהי' אחישנה ע"י מה"ר שנזכה לכולו טוב עש"ה וידוע מאאז"ל במכות י"א דיבור בכ"מ לשון קשה וקריאה בכ"מ הוא לשון חיבה עי' רש"י ר"פ ויקרא וא"כ היינו דאמר נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם כפל נחמה על ב' אופנים הגאולות, ומפרש תו מהו כפל נחמה ומה הבדל בין גאולה לגאולה, לז"א נחמה א' דבר על לב וכו' הוא בדיבור קשה במדה"ד בי"ח ובחימה שפוכה, ונחמה ב' וקראו אליה בקריא' של חיבה ברחמים גדולים, ומפרש על ראשון ראשון וכו' נחמה א' כי מלאה צבאה ר"ל בעתה וממנה כמו כי צבא לאנוש וכו' והיא בדיבור מה"ד ונחמה ב' כי נרצה עונה ר"ל היום אם בקולו תשמעו אחישנה בקריאה של חיבה מאאמו"ר הג' זצוק"ל - עוי"ל בנוסח רצה בברהמ"ז יסדו כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות ר"ל עפמ"ש האלשי"ך לפרש פסוקי איכה שזה האבילות

שאנחנו מתאבלים שנה אחר שנה על חורבן ביהמ"ק ואין מתייאשים מן הגאולה, הוא הוא המופת כי עדיין חביבותיה לגבן ועוד ידו נטוי' עלינו ברחמים, כי גזירה על המת שישתכח מן הלב, אבל און מקבלין תנחומין על החי וזה"ש זכור תזכור ותשוח עלי נפשי על אורך הגלות, ועוד לא נושענו, אמנם זאת אשיב אל לבי ט"כ אוחיל וכו' עש"ה וכן כ' הב"ל, ופרשתי בזה כוונת המדרש אל תאיצו לנחמיני שאמר הקב"ה למה"ש שבקשו לנחמו אותן תנחומין ניאוצין הן לפני ר"ל שאם אקבל תנחומין זה הוראה שאין להם תנחומים ואפס תקוה, וזה"ש המקונן כי רחק ממני מנחם משיב נפשי ר"ל זה שהקב"ה רחק התנחומין מה שנוגע מצדי ממני הוא הוא משיב נפשי, שהעדר התנחומים הוא הוא התנחומים, כמ"ש על וימאן להתנחם, וא"כ א"א לנו לקבל תנחומים משום נביא או מלאך, כי קבלת התנחומים הוא הוראה על העדר הנחמה אבל מהקב"ה בעצמו שמנחם אותנו נקבלו, ולא מזולתו לז"א כי אתה הו' בעל הישועות לכן אתה הוא לבדך בעל הנחמות, וא"כ ה"פ נחמו נחמו ר"ל אתם נחמו איש את רעהו בזה כי נחמו עמי ואמר אלקיכם ר"ל בזה שלא תקבלו תנחומים כ"א רק מאלקיכם בעל הישועו' ונחמות, הוא נחמתכם עכ"ל ממרן אאמ"ו הג' זצוק"ל - עוד נ"ל בהקדים המדרש איכה היו צריה לראש וכו' ה' הוגה יכול על מגן ת"ל על רוב פשעיה ותמוה מאי יכול מהי"ת ח"ו לומר כן ונ"ל לפרש עפמ"ש הגאון מהר"י בס' לוחות העדות על מחז"ל מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו קינה מבעי' לי' ואמרו כי חשב כי ד' אמר הנני מקים עליך רעה מביתך חשיב עבד או ממזר דל"ל רחמנות וכאשר ראה כי הוא אבשלום בנו אמר סתם בן חס על אב ולכך שר לד' וז"ל הגאון והדבר צ"ב דתמו' כי הלא ראה כי בנו קם עליו להרג' ורדף אחריו עד חרמה, אדרבה עבד וממזר ח"ו שיהי' ישראל גרירי אחריהם להקים להם מלך שלא מקרב אחיהם אבל אחרי אבשלום גרירי רובא ויגנוב אבשלום את לב ישראל ונ"ל כי פורעניות שבאים על אדם הם בשני סוגים סוג א' כי אדם עלול מפאת מזגו וענין תולדתו כפי משטרי כוכבי הזמן וכטבע פגעי הזמן לפגעים ומקרים רעים רבים, כמעט לא ימלט אדם ממנה מערכת שממו עולים ויורדים רק הקב"ה הו' משגיח לשנות המערכה וטבע הזמן, וגבוה על גבוה שומר ורגלי חסידיו ישמור, וכאשר יחטא האדם, ד' מסלק שמירתו שהוא חוץ לטבע וממש דרך ניסא רק עזבוהו לטבע המקרי' העולם, אם לשבט ואם לרצות ואז יפגעו באדם מקרים רעים מצד הטבע ונאמר בזה מאת ד' לא תצא הרעות וגם אם תלכו עמו בקרי אף אני אלך בקרי, אמנם סוג השני דהקב"ה בכוונה מיוסרו ופוקד בשבט פשעו ובנגעים עונו, אף שמזגו ומזלו והזמן אין גורם לכך, רק בכוונת מכוון, וע"ז נאמר את אשר יאהב ד' יוכיח והנה סוג שני ודאי הוא לכפרת עון

למאד וכאמרם שממרקים כל עונות של אדם כברית מלח ולהתם פשע וחטאה הם אבל סוג הראשון אינם כ"כ לכפרה כי מקרי זמן פגעו בו ומקרה הוא להההולכים תחת השמש, ואין ד' אחראי לשנות בו סדרי בראשית וטבע יצירה וזהו ענין דוד כי כאשר נאמר לו הנני מקים רעה וכו' חשב שיהי' בסיג ראשון כי יעלים ד' ית' השגחתו מעלי' שהי' בדרך ניסיי', ויניחהו לטבע עולם ימרדו בו עבדים וממזירים שטבעם לפרוץ ולמרוד באדונים, זמרי הורג אדונים, וטבע' מבלי לחוס על רבן ולשלם רעה תחת טובה, וא"כ לא יהי' לו כ"כ כפרת עון אבל כאשר ראה כי בנו חשב עליו להרגו וסתם ברא חס על אבא, וא"כ אין זה מפאת המקרה וטבע, רק מאת ה' הי' זאת, וא"כ הרי כאן כפרת עון, ושש ושמח עכ"ל ע"ש והנה בפ' חלק פליגי ר"א ור"י ח"א זכו נגאלין לא זכו אין נגאלין וח"א בין כך וב"כ נגאלין, ונ"ל דע"כ לכ"ע אפי' לא זכו נגאלין, עפ"י מדתו של הקב"ה ורב חסד, אם העונות וזכיות הם מחצה על מחצה, מטה כלפי חסר, ואחז"ל גלות מכפר מחצה, וא"כ אפי' לא זכו, כיון דגלות מכפר מחצה, נשאר מע"מ והקב"ה מטה כלפי חסד ונגאלין כנ"ל, והנה חורבן ביהמ"ק דכתי' בי' ותרד פלאים וגם כתיב בי' היו צריה לראשים זה היה נפילה חוץ לטבע כי בטבע היציאה מן ההיפוך אל ההיפוך דבר קשה מאד ונעשו עבדים שרים לאדוניהם וכיון דבהשגחה היה הפורעניות ובכוונה ע"כ תכליתה טובה, לכלות חטא ולהתם פשט, ועי"ז יש תקוה דעכ"פ קוב"ה יגאלינו וא"כ ה"פ היו צריה לראש וכו' שנעשו עבדים שרים לאדוניהם, מזה יש להוכיח כי ד' הוגה דייקא הקב"ה בעצמו בהשגחה עשה די, ולא במקרה בטבע אירע כן וקאמר יכול על מגן ר"ל כיון דאם לא זכו אין נגאלים, ללא תועלת הוגה ד' בכוונה ובהשגחה בפורענות חוץ לטבע ת"ל על רוב פשעיה דייקא על הרוב נענשו אבל מחצה על מחצה מטה כלפי חסד א"כ היו צריה לראש וכו' בהשגחה גמורה, שעי"ז גלות שאנחנו משועבדים להם, מכפר מחצה והיינו להתם ולכלות חטא ופשע, ועכ"פ נהי' זכו ונגאלים כנ"ל וא"כ מובן דה"פ נחמו נחמו עמי וכו' כפל נחמה דייקא ור"ל בין זכו בין לא זכו, יאמר אלקיכם נחמו עמי, ומפרש תו דברים כי נרצה עונה, אם גם לא זכו, והראי' כי לקחה העונש מיד ד' דייקא בהשגחה ולא במקרה, והמופת ע"ז כי הי' כפלים בכל חטאתיה ר"ל מן ההיפוך אל ההיפוך, שהיו צריה לראש, היינו בכפל, והוא חוץ לטבע ומקרה, וכיון שכן הי' בהשגחה ע"כ לכלות חטא ולהתם פשע, והיינו כי נרצה עונה ובאופן זה אפי' לא זכו נמי, כי לקחה מיד ד' וכו' בכל חטאתיה דייקא, ר"ל על רוב פשעוה דרובו ככולו אבל מע"מ ורב חסד כתיב מטה כלפי חסד וע"כ נגאלים עכ"פ כנ"ל ודו"ק - עונ"ל דרש"י פי' בפ"ק דברכות יסורים של אהבה הן לתוספת שכר להרבות שכרו ע"ש ובזה מובן אצלי כוונתם שאז"ל תשובה

מאהבה זדונות נעשו לו כזכיות דתשובת המשקל הוא בסיגוף יסורים והיינו בתשובה מאהבה ואינו חושש ביסורים מאהבת הקב"ה והיינו יסורים של אהבה עד"ה כי חולת אהבה אני והן להרבות שכרו לכן נעשו מעונותיו זכיות, וזה"ש ישעי' נחמו נחמו וכו' בכפל נחמה והוא כי נרצ"ה עוניה דייקא עונ"ה נעשה רצון זדונית נעשו זכיו"ת ע"י כי לקחה מיד ד' כפליים וכו' יסורי' של אהבה ועפ"י האמור למעלה בפתח דברינו יובן קרא בישעי' ופדויי ד' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם וכו' ויל"ד מ"ש דנקט קרא ברנה טפי הל"ל בשמחה ונ"ל עד"ה הזורעים בדמעה ברנה יקצורו, וכיון דכתיב בשעת חורבן ציו"ן שדה תחרש לכן בעל הנחמה אחר החרישה וזריעה בדמעה הקצירה ברנה לשון נופל על לשון שהזכיר ציון הזכיר רנה ובאו ציו"ן ברנ"ה, אבל קשה ירמי' אמר בבכי יבאו ובתחנונים אובילם הרי ההיפוך מרנה, ונ"ל לפמ"ש בשם שמן המאור הנ"ל א"ש ולק"מ הסתירה ירמי' אמר על זמן שאין ערש"מ ולא זכו יגאלו ע"י בחימה שפוכה בגזירו' מלך קשה כהמן במה"ד אזי בבכי יבאו וכו' אבל ישעי' אמר על זמן שזכו יהי' הגאולה במה"ר ובחסר עולם אזי ברנה יבאו וזה"ש ופדויי ד' דייקא ישובון במה"ר אזי ובאו ציון ברנה וכו':

עוד יובן נחמו נחמו עמי וכו' ובמד' חטא חטאה ירושלים וכו' חטאו בכפלים ולקתה בכפלים וחזרו ונחמו בכפלים שנאמ' וכו' נ"ל בהקדים המדר' איכה הנ"ל כי ד' הוגה יכול על מגן ת"ל על רוב פשעיה וכו' ותמוה, ונ"ל עפ"י מאחז"ל ס"פ כסוי הדם במס' חולין ע"פ לא מרובכם וכו' חשק ד' בכם וכמ"ש אני אשכון את דכא ובהיפוך תועבת ד' כל גבה לב כי ד' משפיל גאים ומגביה שפלים וכמ"ש שהע"ה בית גאים יסח ד' יציב גבול אלמנה ולכן בשעת כשלונה של ירושלים חטא זה היה בעוכרם שנתגאו בגדולתם כמ"ש בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי, ר"ל בגדולה זו עצמה פשעי עד"ה וכסף הרביתי להם וכו' וכתוב ורם לבביך ושכחת וכו' דכל המתגאה כאלו עע"ז, וכן כתי' יען כי גבהו בנות ציון וכו' ולכאו' קשה כיון דחטא זה או"ה גרוע טפי מינן ומוחזקים בו מימי קדם שמתגאים בגדולתם כמאז"ל נתתי גדולה לנמרוד וכו' א"כ אפוא אם זה היה סיבת הגלות והחרבן, למה היה צריה לראש וכו' הרי סופם ליטול מהם גדולתם והפוכי מתרתי ל"ל היה לו להעניש לישראל בעונש אחר ולהנחם בגדולתם, וזה נ"ל כוונתם במ"ד יכול על מגן היו צריה לראש וכו' כיון שהם מתגאים יותר בגדולה שע"ז נענשו ישראל ת"ל על רוב פשעיה, והי' עונש הגוף עליהם גדול מנשוא, והי' לטובתם גם זה בכלל עונשם שיראו בטובת שונאיהם לדאבון נפש לתועלתם לכלות חטא וכו' והנה אז"ל צרת אחרים חצי נחמה ויש א"כ

מקום לומר נחמות ישראל יהי' בכפליים על אופן זה, שאו"ה ירדו פלאים וזהו חצי נחמה להם שיראו בשונאיהם, אבל באמת אמרו אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה ולכן לא כתי' ולחשך קרא לילה אלקים וכו' ואם הקב"ה מייחד שמו על הנחמה, ע"כ אין הנחמה בפורענות או"ה שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים, וזה"ש חטאו בכפליים שנאמ' חטא חטאה וכו' כמ"ש על רוב פשעיה, לכן לקתה בכפליים, שהיו צריה לראש לדאבון נפשם לכלות חטא ולהתום פשע בזה, דלולא כן היה עונשם בגוף גדול מאד, והיינו כפליים בכל חטאתיה שהיו צריה לראש וכו' אע"ג דאינהו גרייעי מינן באותן חטאים עצמם וחזרי ונחמו בכפליים דייק', ולא ע"י צרת אחרים שיראו בשונאיהם הוא חצי נחמה, אלא כמ"ש נחמו נחמו עמי יאמר וכו' הרי מייחד שמו על הנחמה, וגם עמי יאמר וכו' כפל הנחמה הוא לעמי עצמם מלבד מה שיראו מפלת שונאיהם וכ"נל, ממרן אאמו"ר הנ' וצוק"ר:

בישעי' א' ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, ובס' כתיב ופדויי ד' ישובון ובאו ציון ברנה, יל"ד מ"ט ברנה הל"ל בשמחה, גם הל"ל ובאו לציון באות למ"ד השימוש כמ"ש ובא לציון גואל וכו' ונ"ל דארז"ל צדיקים ניזונים בזרוע פי' נוטלים מן הדין בזכותם ולא על צד הרחמים, ונ"ל היינו הצדיקים מעיקרא שלא חטאו כלל, אבל אותן שחטאו יחזרו בתשובה, זהו חסד ורחמים שהקב"ה מקבל תשובה כידוע, וידוע כי הצדיק מעיקרא נקרא בשם ציו"ן המצויין וכן ציון עולה בגימט' יוס"ף הצדיק, וא"כ כעת היום שלשם כתות הם כלל ישראל, צדיקים גמורים, ורשעים גמורים, ובינונים, אבל אז"ל אין ב"ד בא עד שיהיה הדור או כולו זכאי או כולו חייב, ע"י שהקב"ה יעמוד עליהם מלך קשה כהמן ויחזרו בתשובה, א"כ יהיו רק ב' כתות, צדיקים גמורים, ובעלי תשובה, וזה"ש ציו"ן זה הצדיקים מעיקרא המצויינים, במשפט תפדה, כמו שהם נזונין בזרוע, כן יגאלו בזרוע במשפט, שיש להם לתלות במעשיהם, כמ"ש רש"י ר"פ ואתחנן, אבל ושביה דייקא הם הבעלי תשובה, רק בצדקה יגאלו כנ"ל, ובזה נ"ל כוונת הפסוקי' בהושע ב' וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט וכו' וארשתיך לי באמונה וידעת את ד', ר"ל וארשתיך לי לעולם, באותו זמן שאחזור ואקדש אותך כנסת ישראל לי לעולם, היינו בזמן גאולה עתידה בב"א שיהי' גאולה עולמית ולא יהי' עוד גלות אחריו, אזי יהי' רק ב' כתות ישראל, אחת מהנה וארשתיך לי בצד"ק ובמשפ"ט, הם הצדיקים בני ציו"ן, במשפט תפדה, ואחת מהנה וארשתיך לי בחסד וברחמים, הם הבעלי תשובה, אשבי"ה בצדק"ה כנ"ל, ומפרש הנביא א"ע מי המה אלו הב' כתות, וזה"ש וארשתיך לי באמונה, הם כת הצדיקים שהיו באמנה אתי, כמ"ש וצדיק באמונתו יחי', מעולם

לא חטאו במשפט נגאלי, וארשתיך לי, וכת שני הם וידעת את ד' הבעלי תשובה אשר מקרוב הם ידעו את ד' וההבדל עוד בין שני הכתות אלו נ"ל עפמ"ש בס' הב"ל דרוש ט"ו בפי' הפסוק ואני בחסדך בטחתי וכו' עפ"י מארז"ל האי מאן דאכיל דלאו דילי' בהית לאסתכול' באפיה ולכן מי שהקב"ה מטיב לו על צד החסד, אין השמחה כל כך גדולה אצל המקבל כמו אילו מקבל הטוב עפ"י גמול מעשיו, וזש"ה ואני בחסדך בטחתי ר"ל אם אין לי לתלות עפ"י מעשי כ"א בתורת חסד, אזי רק יגל לבי בישועתיך, אין לי כ"א גילה לבית שמחה פנימיים לבד, אבל אשירה לד' בפומבי ובפרסום רב, כי תגמול עלי בזמן שאתה גומל עמי טוב כמפעלו בזכותי וכו' עש"ה, וא"כ ה"פ ופדוו"ו ד' ישובו"ן ר"ל רוב המון העם שיפדה ד' אותם בחסד וברחמים ישובו"ן לבד בגילה פנימיות, היינו ושבי"ה בצדקיה, הכי הבעלי תשוב"ה דייקא יפדו בחסד, אבל ובאו ציו"ן ברנ"ה, ציו"ן אלו כת הצדיקים מעיקרא גם בגולה שכינה עמהם בכ"מ מוקטר ומוגש לשמי, לא אמר אצלם ישובון אלא ובאו ציון, פי' אלו שנקראים ציון עליהם כתיב ציו"ן במשפ"ט תפדה, לכן יבאו ציו"ן ברנ"ה, ושורו לד' בפרסום רב כנ"ל, וכן כתי' רננו צדיקים בד' ועי' בתיקונים תיקון י"ח אי' רנ"ה ביסוד והוא מיל"ה בגימט' פ"ה כי צדיק יסוד עולם הוא פ"ה צדי"ק ברנ"ה כי ברית המעור וברית הלשון קשורים זב"ז, ובזה פרשתי גם הפסוק בתהלים ק"ה ויוציא עמו בששון ברנה את בחיריו וה"פ ויוצא עמ"ו דייקא המוניים שלא זכו רק בחסד הוציאם בששון גילה לבית היתה להם, אבל ברנ"ה דייקא הוציא אח בחיריו הצדיקים, ודברים אחדים המה ג' פסוקים אלו ויוציא עמ"ו בששו"ן ברנ"ה את בחיר"ו, ופדויי ד' ישובי"ן ובאו ציו"ן ברנ"ה, ציו"ן במשפיט תפדה ושבי"ה בצדק"ה, וכן יש לפרש גם הפסוק בישעי' וב"א לציו"ן גואל ר"ל במשפט אבל ולשבי פשע ביעקב רק נאם ד' וכו' בחסד וברחמים ושבי"ה בצדק"ה ופדויי ד' ישובין וכו' כנ"ל ודו"ק, ממרן אאמו"ר הג' זצוק"ל:

ישעי' מ"ם נחמו נחמו עמי וכו' ונגלה כבוד ד' וכו' וז"ל הילקוט מה כתי' למעלה רק שלום ואמת יהי' בימי א"ל הקב"ה צרכך בקשת נחמו נחמו עמי ואין אתם צריכים לתפלתו של חזקי' כי אני מנחם אתכם מן הגלות ונ"ל לבאר בהקדום מאז"ל בילקוט חטאו בכפלים ולקו בכפלים וחזרו ונחמו בכפלים שנא' נחמו נחמו וכו' ונ"ל לפרש דאית' במדר' איכה ב"פ מה אשוה לך וכו' לכשאשוה לך אנחמך לכשיגיע היום ונשגב ד' לבדו ביום ההו' וכו' ומפרש הר"ן בדרשות' דף מ"א עפמ"ש בשבת פ"ט מאי הר סני שירדה עלי' שנאה לאו"ה על ישראל, והשנאה הו' מסובב ע"י הריחוק והבדל מהם בחיתון ובאכילה' וכמ"ש במדרש אם תמצאו את דודי וכו' שחולת אהבה אני, כל חלאים שאו"ה מביאים עלי

בשביל אהבתי את ד' ע"ש, ולענ"ד זה"ש דהע"ה זדים הלוצוני עד מאד הו' רק משום שמתורתך לא נטיתי עוד אמר בסי' ע"ט והשב לשכינינו וכו' ואנחנו עמך וכו' ר"ל כל חרפתם אשר חרפוך ד' הסיבה לזה הוא רק משום ואנחנו עמך וכו' חלוקים מהם בדת, והר"ן כ' דה"פ במד' הנ"ל לכשאשוה לך שאר או"ה באמונה א' עמך ונשגב ד' לבדו ביום ההו' אז אהפוך אל עמים שפה ברור' לעבדו שכם א' אז אנחמך משנאות ומלחמות או"ה ע"ש - ובזה מובן המשך מקראי קדש פ' אם בחקתי תלכי וכו' ונתתי שלום בארץ וכו' ונתתי משכני בתוככם וכו' ופי' רשי' אם אין שלום אין כלום, וא"כ גם אם יהי' ידינו תקיפה על או"ה, אם לא ישוו אלינו באמונה, נהי' שונאים אותם, כמ"ש משנאיך, ד' אשנא' כמו שהם שונאים אותנו עכשיו ע"י חולק הדת, וכיון שאין שלום אין כלום הי' אמנם התורה הבטיחה לנו בפ' ואתחנן כי ע"י שמירת החוקים, יודו כל או"ה ואמרו רק עם חכם וכו' וממילא ישליכו שנאתם וישוו' אותנו, וזה"ש אם בחקתי תלכו וכו' דייקא, ע"ז ונתתי שלום בארץ, שגם או"ה ישלימו אתך, אעפי"כ ונתתי משכני בתוככם, ר"ל רק בתוככם אשכון וזה ניל טעסכ פל הנחמה כיון שתלה הקב"ה הנחמה בשיוו אי"ה לנו, עכ"ל דה"ט משום שע"י חילוק הדת אין שלום, ואם אין שלום אין כלום, ואין הנחמה בשלימות אף אם ידינו תקיפה על או"ה, לז"א כפל נחמה, ואית' במדרש דאותן שא"ל תורה דומים לערבה, שא"ל טעם ולא רוח, וזה"ש ומפרש א"ע כפל הנחמה מהי, דברו על לב ירושלים נחמה אחת שדומה לערבה במדבר, גם הם ישרו מסילה לאלקנו כמ"ש ונלוו גוים רבים וכו' לכו ונעלה בית אלקי יעקב והי' עקוב למישור וכו' דייקא משים ונגלה כבוד ד' וראו כל בשר יחדיו וכו' והיינו לכשאשוה לך אנחמך הוא נחמה שני, ועפ"י דברים אלו מובן עוד מא' תמוה בילקוט ישעי' מ"ם ז"ל אתה מוצא כ"מ שהכה ירמי' בא ישעי' וריפא, ירמי' אמר אין לה מנחם בא ישעי' וריפא נחמו נחמו עמי כל מאהביך שכחיך אותך לא ידרשו מכת אויב הכותך מכת איוב הכתך באיוב כ' אש אלקים נפלה מה"ש ובירושלים כ' ממרום שלח אש וכו' נחמו נחמו עמי נחמוה עליונים נחמוה תחתוניה נחמוה חיים נחמוה מתים וכו' ע"כ, ותמו' טובא, ובמד"ר איכה ב"פ בכה תבכה וכו' איתא מאמ' זה בסגנון אחר ז"ל את מוצא שכל נבואות קשות שנתנבא ירמי' על ישראל הקדים ישעי' וריפאן, ירמי' אמר א"ל מנחם בא ישעי' וריפא נחמו נחמו עמי, ירמי' אמר ממרום שלח אש, ישעי' אמר מרום וקדוש אשכון ואת דכא וכו' עכ"ל, וכבר תמ' הפ"ד ע"ז המאמר מה שייכות יש לדבר ישעי' עם דברי ירמי', אטו היקש דמרום מרום דרש עש"ה, ולענ"ד הדברים נכונים דהנה שהע"ה אמר ברצות ד' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו, וכן אחז"ל מלאך רע בע"כ יענה אמן, ובמד' איכה ב"פ כל רעיה בגדו

בה, אמרו אלו מיכאל גבריאל, הרי דהמה"ש אוהבים אותנו, אבל או"ה שונאים אותנו, וא"כ ירמי' וישעי' אמרו דבר והפוכו, כי ידוע דגבריאל הוא שר של אש, וא"כ הילקוט תחילה סתם והדר מפרש, ירמי' אמר א"ל מנחם כלל וכלל מכל אוהביה דייקא, משום דכל רעיה בגדו בה, אלו מיכאל וגבריאל היו לה לאויבים, כל מאהביך שכחוך וכו' מכת אויב הכתיך, מכת איוב וכו' באיוב כ' אש אלוקים, ובירושלים כי ממרום שלח אש וכו' ר"ל הרי דגם רעיה ביגדו בה, כל מאהביך שכחוך היו לה לאויבים מכת איוב, ואין לה מנחם כלל, בא ישעי' וריפא נחמו נחמו עמי, נחמוה עליונים דייקא אלו מה"ש, נחמוה תחתונים אלו או"ה, ומפרש תו מי הם עליונים מי הם תחתונים נחמו חיים אלו מה"ש נחמו מתים אלו או"ה וכמו שגם ירמי' רמז כפל נחמה זו לכשאשוה לך אנחמך, והן הן דברי המ"ר ירמי' אמר א"ל מנחם בא ישעי' וריפא נחמו נחמו עמי, ומפרש תו ירמי' אמר ממרום שלח אש, והיינו א"ל מנחם מכל אוהביה גם רעיה בגדו בה אלו מיכאל וגבריאל, ישעי' אמר מרום וקדוש אשכון ואת דכא וכו' ר"ל גם המה"ש העליונים נחמיה ויהי' שוכנים אצלם וגם או"ה התחתונים דכא ושפל רוח דייקא נחמוה כי אשכן בתוכם, כי אהפוך אל עמים שפה ברורה לעבדו שכם א' ונשגב ד' לבדו ביום ההו' ולכשאשוה לך אנחמך ולהיות כי הקב"ה משלם מדה כנגד מדה כמ"ש ט"ס בסאסא בשלחה וכו' נ"ל לפי שהשביעו בזמן החרבן את מלאכי מעלה והכחישו כחם לעשות פעולתם כמ"ש במדרש ע"פ חלל ממלכה ושריה שאמר הקב"ה בי אתם משתמשים וחטאו בעליונים בזה כמו בתחתונים שהיו שרי יהודה כמשיגי גבול ומגיעי בית וכו' והכחיש כוחם לכן גם המה היו בעוכריהם מכ"מ שהרי עי"ז ממרום שלח אש שהחליף הקב"ה לשרי מעלה והם השביעו השר של מים והביא עליהם אש וא"כ בזה מובן המ"ר בפסיק חטא חטאה וכו' ותשב אחור אחור מן הכהונה אחור מן המלכות, ולפמ"ש נרא' דה"פ הפסיק והמדרש חטא חטאה ירו' בכפל דייקא בתחתונים ובעליונים כנ"ל ע"כ דייקא לנדה היתה כ"כ עד שגם כל מכבדיה אלו רעיה מיכאל וגבריאל היזלוה ובגדו בה באופן שחלל ממלכה ושריה לז"א גם היא נאנחה ותשב אחור מן הכהונה ומן המלכות דייקא שע"י שחלל ממלכה ושריה ממרום שלח אש, וזש"פ חטאו בכפלים דייקא בתחתונים ובעליונים, לכן לקו בכפלים שגם רעיה בגדו בה אלו מה"ש, וזה"ש כי לקחה מיד ד' דייקא דגם ממרום שלח אש והו' כפלים משום בכל חטאתיה דייקא מדה כ"מ וחזרו ונחמו בכפלים נחמו נחמו עמי נחמוה עליונים נחמוה תחתונים מה"ש ואו"ה לכשאשוה לך אנחמך כנ"ל, ואית' במר' בראשית פ"ח א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לברוא את אה"ר נעשו מה"ש כתין כהין וכו' אמת אמר אל יברא שכולו שקרים וכו' שלום אמר אל יברא דכולי'

קטטה וכו' ונ"ל דשני אלו שלום ואמת הם דבוקים יחד דכל זמן שאו"ה עע"ז וחלוקים עמנו בדה, אין אמת בפיהם אלא שקר נחלו אבותם ולא אמונה בהם ואז"ל חותמו של הקב"ה אמת, ואם אמת בפי הכל שלום בעולם אבל ע"י שקר העע"ז אין שלום כי זדים הליצוני וכו' משם מתורתך לא נטיתי כנ"ל, וכתיב תשימנו מדון וכו' והנה בעת החורבן כתיב ותהי האמת נעדרת אבדה האמונה שעבדו ע"ז, לכך הו' החורבן, כטענת שלום ואמת שאל יברא דכוליה שקר וקטטה, ולכשיגיע היום ונשגב ד' לבדו וכו' והן אמת בפי הכל כי ד' אחד ושמו א' יהי' שלום כי יבטלו או"ה שנאתם לכשאשוה לך אנחמך אזי גם שלום ואמת יסכימו על הבריאה ולא יהי' שים קטרוג, והנה אז"ל ראוי' הי' חזקי' להיות משיח וכו' וא"כ לז"א רק שלום ואמת, ר"ל גם אלו יסכימו על הבריאה יהי' זה בימי וכיון שאמר רק אמת ושלום יהי' בימי והל"ל בתפלתו יהי כבוד ד' לעולם יהי אמת בפי הכל לעבדו שכם א' לכן א"ל הקב"ה צרכך בקשת דייקא, בימי אמרת ולא לעולם נחמו נחמו עמי א"א צריכים לתפלתו של חזקי' הנ"ל שיסכימו שלום ואמת על הבריאה, כי אני דייק' מנחם וכו' במה שאהפוך אל כולם שפה ברורה וכולם ידעו אותי, וכיון שיהי' אמת בפי הכל יהיה שלום, לכשאשוה לך אנחמך, לזה אמר נחמו נחמו עמי נחמוה עליונים ר"ל אמת ושלום שאמרו אל יברא, וכיון שיהי' כבוד ד' לעולם כי נחמוה תחתונים אלו או"ה בכפל הנחמה כנ"ל ממיל' נחמוה עליונים, גם שלום ואמת יסכימו על הבריאה ודו"ק מאאמ"ו הנ' זצוק"ל:

[א"ה ואני פי' הפסוקים נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם דאית' במ"ר פ"ז אמרו ישראל לפני הקב"ה והלא כתבת הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר הישוב אליו עוד א"ל הקב"ה וכי איש אני אל אנכי ולא איש וז"כ נחמו נחמו עמי שאני רוצה לנחם אתכם לחזור וליקח אתכם אלי וא"ת והלא כתיב הן ישלח איש וכו' הישב אליו עוד ובא כמתרץ יאמר אלקיכם ר"ל אל אנכי ולא איש]:

בהפטרה דחזון כ' למה לי רוב זבחיכם יאמר ד' וכו' ואח"כ אמר ובפרושכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפילה איננו שומע ידיכם דמים מלאו, ובברכות דף ל"ב ילפינן מן המקרא הזה דגדולה תפלה יותר מקרבנות ופירש"י אי לאו דגדולה תפילה קשה כיון דאמר למה לי רוב זבחיכם למה צריך שוב לפרוט ובפרישכם כפיכם וגם כי תרבו תפלה שהרי אפילו זבח לא ניחא לי' ע"כ והק' המפורשים מנ"ל להגמרא דתפילה גדולה יותר מקרבנות דלמא שניהם שוין ושקולים הם ואלו הוי כתיב חדא הוי אמינא דוקא זהו לא ניחא לי' אבל השני עדיפא וניחא לי' לכך צריך לכתב שניהם - ונר' דיש לדקדק עוד חדא למה אמר גבי זבחים לשון למה לו וגבי תפילה אינני שומע ועוד מה

שמסיים ידיכם דמים מלאו גבי תפלה קשה להבין אין זה פסול לתפילת רק להכהן המקריב קרבן אי הנושא את כפיו דאחז"ל כהן שהרג הנפש לא ישא את כפיו ולא יקריב קרבן וא"כ הו"ל לומר האי ידיכם דמים מלאו לעיל גבי זבחים או גבי ובפרשכם כפיכם ועוד למה אמר לשון ריב זבחיכם ונר' דק' למה באמת יהי' התפילה יותר חשובה מן הקרבנות ונר' דאית' בחולין מנא הא מילתא דאזלינן בתר רובא אמר ר"א אתי' מרישא של עולה דכ' ונתח אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחים וצריך להקריב הראש כשהוא שלם וניחוש דלמא ניקב קרום של מוח אלא משום דאזלי' בתר רובא וידוע דשני התמידין תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים הי' עולות כדכתיב שנים ליום עולה תמיד וקיי"ל דתפילות כנגד תמידין תקנן ולכך הסברא נותנת דתפילה עדיפא מן הקרבן שהרי גבי קרבן יש בו ספק דלמא ניקב קרום של מוח והיא טריפה למאן דחייש למעוטא משא"כ בתפילה דלא שייך בה חששא זו ואמרינן שם רב כהנא אמר אתי' מהרג את הנפש דא"ר קטלי' וליחוש דלמא טריפה הרג וכ"ת לבדוק וליחוש דלמא במקום סייף נקב הוי אלא משום דאזלי' בתר רובא וידוע דאדם לא לן בירושלים עם החטא כי התמיד של שחר הי' מכפר על העבירות חל לילה ותמיד של בין הערבים הי' מכפר על העבירות של יום וז"כ כוונת הקרא להיות כשהנביא בא להוכיחן הי' מענה בפיהם להשיב הלא אין בידינו שום עון כי השני תמידין מכפרין תמיד על העבירות בלילה ובהיום ואם יאמר להם דאפשר דהתמידין אינן מכפרין מטעם שיש לחוש דלמא ניקב קרום של מוח וטריפה הוי ע"ז הי' מענה בפיהם להשיב דסבירא להו דאזלי' בתר רובא כנ"ל ואם הי' בא להוכיחן שהי' שופכי דמים הי' מענה בפיהם להשיב לו שאין עליהם שום חיוב מזה כי שמא טריפה הרג ושמא במקום סייף נקב הי' דחיישינן למעוטא, לזה בא הנביא עליהם בהשכיל ואמר לכם ראו דמעשיכם סתרו אהדדי ואמר למה לי רוב זבחיכם יאמר ד' כלומר מה שאתם בוטחים על זבחיכם שיתכפרו עליכם לא ניחא קמא הקב"ה כי אפשר דהמה טריפה ומה שאתם סומכים על הרוב לזה אמר למה לי רוב זבחיכם רו"ב דייקא שהרי ממעשה עצמיכם נראה להדיא שאתם סוברים דלא אזלי' בתר רובא שהרי ידיכם דמים מלאו ומענה בפיכם שאין לכם חיוב מזה דאפשר דטרופ' הרג כי חיישינן למעוטא ולא אזלינן בתר רובא וא"כ גם התמידין נמי אינן מכפרין עליכם דדלמא טריפה הוי ולמה לי רוב זבחיכם כיון שאתם בעצמיכם החלטתם בדעתיכם דחיישי' למעוטא אך ע"ז הי' בידם דהתפילות יתכפרו שהם נתקנו נגד התמידין ובהתפילות לית בהן חששא הנ"ל לזה אמר גם כי תרבו תפילה איננו שומע ומסיים אחר כ"ז ידיכם דמים מלאו כלומר כיון שידיכם דמים מלאו ומוכח מדעתיכם דחיישי' למעוטא א"כ התמידין עצמן א נן מכפרין דחיישי'

דלמא טריפה וא"כ גם התפילות שהם במקום התמידין נמי פשיטא דאין מתכפרין ולזה כיוון הגמ' דברכות הנ"ל דמזה ילפי' דגדולה תפילה יותר מן הקרבנות דדוקא לפי דעת החוטאים אמר להם דגם כי תרבו תפלה לא ישמע ה' כיון דלדעתן אי אפשר להקריב תמידין דלמא טריפה הוי א"כ גם תפלה אינו מהני במה שהוא נגד התמידין, אבל לפי האמת דקי"ל דאזלי' בתר רובא ולא חיישי' דלמא טריפא הוי והתמידין ודאי מתכפרין אף שיש בהן חששא דמיעוטא אפי"ה אמרי' דמכפרין משום דאזלי' בתר רובא מכ"ש התפילות שהם לגד התמידין ולית בהן חששא כלל אפי' דמיעוטא כ"ש דמכפרין ושפיר אמר דגדולה תפלה יותר מן הקרבנות:

מאבי הג' זצ"ל הספד על ת"ח שנאסף בשעת המגפה ר"ל:

שמואל ב' סי' ג' ויאמר המלך אל עבדיו הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל וי"ל למה נקט העתיד תדעו ולא אמר ידעתם כי כבר הי' מת אבנר ועוד למה אמר היום הזה מה לי אם מת היום או תמול שלשים ונ"ל דאית' בב"ק ס' תני ר' יוסף מאי דכתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר כיון שנותן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרע ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים תחילה שנ' והכרתי ממך צדיק ורשע בכי ר' יוסף כולי האי נמי לאין דומין א"ל אביי טביתא היא גבייהו דכתיב מפני הרעה נאסף הצדיק ופירש"י שלא יראה ברעתם העתידה לבא והמפורשים אמרו שכך פירשו מפני הרעה נאסף הצדיק שהקב"ה מסלק את הצדיק כדי שלא יבא הרעה לעולם והנה לכל פי' יש קצת נחמה דלפירש"י יש נחמה לצדיק שלא יראה הרעה ולהמפורשים יש נחמה לעולם שלא יבא הרעה אבל אם כבר בא הרעה ואח"כ נאסף הצדיק זה תרתי לריעות' דהצדיק ראה את הרעה וגם כל העולם בצער ולא נתכפר להם כלום דאם רצה שיכפר הי מסלקו קודם לכן אלא ודאי שהשם רצה להביא עוד איזו רעה ולא רצה שהצדיק יראה אותה ג"כ וזה שאמר דוד הע"ה כי שר וגדול נפל היום דייקא שיש רעה בעולם ואעפי"כ נפל הצדיק ע"כ יש חרון אף בעולם ותבוא עוד חלילה איזו רעה ולכן אמר שפיר תדעו לשון עתיד שבודאי צריכים אתם לדאוג מרעה העתידה לבוא חלילה וק"ל והנה לפי ב' פי' הנ"ל נבין ג"כ המדרש איכה דאית' גדולה מיתת צדיקים יותר שריפת ביהמ"ק וק' למה יהי' קשה יותר משריפות ביהמ"ק דלמא שוין הן ומנ"ל הא וביותר קשה למה נקט צדיקים ולא צדיק בלשון יחיד דהנה יש עוד נ"מ בין הנך פי' דלעיל דלפי פי' שלא יראה את הרעה א"כ הקב"ה מסלק כמה צדיקים דמאי אולמי האי שיראה את הרעה אבל לפי פי' השני שסילק הצדיק כדי שיכפר ולא תבא הרעה א"כ די שסילק צדיק אחד אבל אם מסלק שתים אינו לכפרה אתו ובודאי תביא הרעה והנה כתיב כלה ד' חמתו ויצא אש בציון

ופי' המפורשים דהכי קאמר קרא ע"י שיצא אש בציון דהיינו ששרף ביהמ"ק שככה חמת המלך ולא כלה את ישראל ונמצא למידן שע"י שריפת ביהמ"ק הי' שריד ופליט לנו שכיפר עלינו אבל בסילוק הצדיקים הוי איפכא שמביא אח"כ הרעה כדמוכח מכל הפירושים הנ"ל ולכן מדייק המדרש בלשונו קשה לפני הקב"ה מיתת צדיקים דהיינו אם ימותו שני צדיקים שמוכח שתביא אח"כ הרעה יותר משריפת ביהמ"ק דשם הי' ניצולים ע"י ביהמ"ק והקב"ה אינו מפסיד רק את ביהמ"ק אבל גבי מיתת צדיקים הקב"ה מפסיד יותר דאזלא צדיקים ואח"כ צריך להביא הרעה ולכן גדולה לפניו וק"ל מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

לפרשת ואתחנן

ואתחנן אל ד' וכו' אתה החלות להראות וכו' רב לך אל תוסף וכו' וכ' אאמו"ר הג' זצוק"ל ז"ל כבר הארכתי בפנים שינים כוונת הוווכוח בהנחה זו שהקדים מרע"ה לתפלתו ותשוב' הקב"ה אליו במעט תיבות ורב האיכות, וכעת נ"ל עוד מילי להראות פנים במקראי קודש אלו בעזה"י, איתא בכתובות ד' ע"ז כד שכיב ריב"ל א למלאך המות זיל עביד רעותי אזל אתחזו לו א"ל אחוי לי דוכתאי א"ל לחיי א"ל הב לי סכינך דלמ' מבעת לי באורחא יהבי נהלי' כי מטא להתם דליו' קא מחוי לין שוור נפל להאי גיסא נקטי' בקרנ' דגלימא א"ל בשבועת' דלא אתינא אמר קוב"ה אי איתשל אשביעת' נהדר אי לא לא נהדר וכו' וראיתי בס' גבולות בנימין פי' ב' אבין עפי"ז מד' תמוה אתה החלות וכו' להתיר לי שבוע' שבמדון אעבר' נא וארא, וביאר דאית' במד' דמשה אמר להקב"ה אם נגזר עלי למות במדבר מ"מ אעבר' נא וארא וכו' ואח"כ אחזור למדבר למות שם, וא"כ אפשר דמה"ט לא נענה בזה דאולי אחר שיעבור משה את הירדן ישבע שלא לחזור עוד למדבר, לכן הקדים משה בתפלתו ואמר אתה התרת לי פ"א שבועה שבמדין, וא"כ גם אז יתירו לי כשאשבע לכן אעברי נא וארא וכו' ודפח"ח, והנה בברכות ד' ל"ב דחז"ל על ויחל משה וכו' מלמד שהפר את נדרו, ורש"י פי' בפ' תשא ועתה הניחה לי עדיין לא שמענו שנתפלל משה עליהם אלא כאן פתח לי פתח והודיעו שהדבר תלוי בו וכו' והו' מגמ' דברכות הנ"ל ע"ש הרף ממני, וע"פ הניחה לי דרש אדרב' מלמד שתפסו משה להקב"ה כאדם וכו' עש' וצל"ע על רש"י בחומש הנ"ל, וא"כ נ"ל אחר שידע משה שנשבע ד' לכן לא תביא וכו' וגז"ד שיש שבועה עמו א"א לבטלה, לכן הקדים בתפלתו לאמר ד"א אתה החלוית וכו' להראו"ת את עבדך את גדל"ך ואת יד"ך החז"ק" דייק' ר"ל בעת שהראיתני ידיך החזקה דייק' מה"ד בשבועה לכלותם כמ"ש וישא יד"ו להם להפיל

אותם במדבר, ושבועה היתה כפל דבורו ויחר אפ"ו בהם ואכל"ם, אז הקדמת רחמים לרוגז והראותנו מחילה את גדל"ך מדת טובך שהדבר תלוי בי באמרך ועתה הניחה לי וכו' להפר נדרך, א"כ אפוא אתה החלו"ת' להראות, כבר התרת לך נדר ושביעה ויחל משה וכו' לכן גם עתה אתשיל אשבועתך זה ואעברה נא ואראה וכו' והשיבו הקב"ה רב לך וכו' ר"ל נדר ויחר אפי ואכלם הי' רק ביני לבינך, ומה"ט גופא שרציתי שתתיר לי הנדר, כמו שאמרתי ועתה הניחה כי כנ"ל, וטעמי נמוקי עמי הי' בזה כי רבים המה אומה שלימה, ורבים נפישא זכותי, עד"ה ואיך לא אחוס על ננוה העיר הגדולה וישראל הי' רק להורות תשובה דרבים, אבל השבועה לכן לא תביאי וכו' ר"ב ל"ך דייק' שבועה זו הנוגע ל"ך שבועה ונדר ברבי"ם הי' מדינא אין לו התרה, וגם לדעתך וכי דין רבי"ם יש ל"ך, ר"ב ל"ך בתוזו", לכן אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה דייק' כנ"ל, שוב ראיתי דז"ל רש"י בפ' אתה החלות וכו' פתח להיות עומד ומתפלל אעפ"י שנגזרה גזירה א"ל ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי כמו כן הייתי סבור ולעשות עכשיו עכ"ל, והקשה המפורשים עליו וכי מאין נשמע מזה שאמר הקב"ה במעשה העגל הניחה שתועיל תפלתו להכניסו לארץ, אמנם לפמ"ש הדברים מכוונים ונכונים כמון חומר, וז"ל הילקוט ד"א אתה החלות את השבועה כתבת בתירה זובח לאלקים יחרם ובניך עבדו ע"ז ובקשתי עליהם רחמים וסלחת להם אתה החלות החלת השבועה וכו' ותמ' הברכת שמואל איכ' הי' תשובת הקב"ה מספקת על שאלת משה דשפיר קאמר עש"ה והנך רואה בעיניך עפמ"ש לעיל דדברים אחדים המה דברי הילקוט ודברי רש"י ולק"מ, עכ"ד קדשו של מרן אאמו"ר זצוק"ל:

[אמר המסדר ונר' לפרש ג"כ כוונת הפסוקים אתה החלות וכו' והקב"ה השיב לו רב לך וכו' דאית' במ"ר פ' תשא ויחל משה מלמד שהתיר נדרו של יוצרו אמר הקב"ה כבר נשבעתי זובח לאלקים יחרם ודבר שביעה שיצא מפי איני מחזירה אמר משה רבש"ע ולא נתת לי הפרה של נדרים וז"כ ויחל משה שהתיר את השבועה דזובח לאלקים יחרם עיי"ש ואית' במדרש שמשה הי' מתפלל מאת ד' שיכנס לא"י ויהי' הוא תלמיד ליהושע ואית' בגמ' דנדרים לא יאי לאינש למשרא נדרא במקום רבו וא"ש דמשה התפלל אל ד' שאתה החילות בתחילה השביעם בעגל ט"ו שעשיתני כחכם ורב עליך והתרתי לך שבועתך כמ"ש ויחל משה ע"כ אעברה נא ואתיר לך גם השבועה שנשבעת לכן לא תביאו וכו' והקב"ה כשיב לו רב לך יש לך רב דהיינו עכשיו יהושע רבך ולא יאי לאינש להתיר הנדר במקום רבו וגם יהושע אינו יכול להתיר הנדר להקב"ה מאחר שהיית רבו וג"כ אינ' רשאי להתיר הנדר בפניך שהיית רבו]: ולי הצעיר נ"ל ג"כ עד"ז, דהנה ההבדל

בין התרת חכם להפרת בעל מבואר דהתרת חכם הורא' הו' עפ"י חרטת ופתח של הנודר ועוקר הנדר מעיקרו משא"כ הפרה הוא מבטל הנדר בלתי טעם ומוגז גייז מכאן ולהבא ע' רשב"ם בב"ת ד' ק"כ ע"ב, וא"כ שבועת הקב"ה א"א להתיר ע"י התרת חכם דלא שייך פתח וחרטה אצלו ית"ש אלא ע"י הפרה של צדיק ע"ד ותגזר אומר ויקם לך הקב"ה גוזר וצדיק מבטלה וע"י בתיח בב"ת ד' ע"ד ומה"ט נקרא איש האלקים בעלה דמטרוניתא, ולכן כתיב מושל באדם צדיק וכו' ע"ד והוא ימשול בך עש"ה והנה רש"י ר"פ מטות מייתי דחז"ל בב"ת ק"כ דילפי' מזה הדבר דבעל שאמר בלשון התרה וחכם בלשון הפרה לאו כלום הוא ובאמת גבי חטא העגל אשכחן סתירה בדחז"ל לשון הגמ' דברכות ד' ל"ב רבא אמר וכו' עד שהפר לו נדרו וכו' ובמ"ר פ' תשא פ' מ"ג ויחל משה אר"ב אר"י ש"התיר נדרו של יוצרו וכו' אמר משה רבש"ע ולא נתת לי ה"פרה של נדרו ואמרת וכו' לא יחל וכו' אבל ח"כם מוחל את נדרו וכו' אותו שעה אמר משה מ"ותר לך מיותר לך מיותר לך וכו' ארשב"ל לפיכך נקרא שמו א"יש ה"אלקים לומר ש"התיר נדר לאלקים עש"ה, ונ"ל לפמ"ש לעיל א"ש אחר שהקב"ה הקדים רחמים לרוגז באמרו ועתה הניחה לי ויחר אפו בהם ואכלם הרי תלה מיד הגזירה דידו של משה לבטלה הו"ל שבועה על תנאי וכיון שהרבה משה בתפלה נתקיים התנאי ונעקר הנדר מעיקרו הי' יכול להתירו ממש בלשון חכם מותר לך ולפי שלא הזכיר הקב"ה התנאי בפירו' אלא ברמיזה, לכן הי' מרע"ה מסופק דלמא צריך הפרה דייק', ואחז בשניהם הפר נדרו וגם התיר נדרו ונמצא כל ד"ח קיימים כנ"ל, אמנם נ"ל דווק' להפר נדרו של הקב"ה על ישראל כיון דמשה מלך ישראל היה כמ"ש ויהי בישורון מלך דינו כבעל גם בכנסת ישראל של מעלה כמחז"ל ויהי ביום כלות משה כתיב כלת שהוא איש האלוקו' בעלה דמטרוניתא, משא"כ הנדר שנוגע אליו בלבד ל"ש לומר כן לבטל בלשון הפרה הגז"ד שיש עמו שבועה שאין חבוש מתיר א"ע מבית האסורים, וזה"ש הקב"ה למשה לך רד וכו' כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל וכו' רמז לו בזה ג"כ שהדבר תלוי בו לבטל הגזירה בלשון הפרה כמו בעל לאשתו, וזה"ש הכ' וזאת הברכה וכו' משה איש האלקים את ב"י דייק' ור"ל עם בני ישראל ובמה שנוגע אליהם היה נקרא איש האלקים בעלה דמטרונתא, וא"כ א"א להפר נדר הקב"ה על משה אלא בלשון התרה וכיון שנדר דמשה ל"ה על תנאי א"א להתירו ע"י פתח וחרטה כי לא ב"א הוא ויתנחם כנ"ל ובזה מובן אצלי מאמ' תמוה במד' א"ל הקב"ה למשה חכם אתה ואתה רוצה ליכנוס לא"י, ולפמ"ש מובן היטב דה"פ בנדר שנוגע לך אין אתה בעל להפר אותי אלא חכם אתה להתיר בלשון התרה ע"י פתח וחרטה, וזה מן הנמנע ואיך אתה מבקש ליכנס לא"י הרי א"א להתיר השבועה כנ"ל,

וזה"ש אתה החלית להראות את עבדך דייק' את ג"דלך דייקא שעשתנו א"יש ה"אלקים בעלה דמטרוניתא להפר נדרך ושבועתך בחטא העגל וכדברי רש"י וילקוט הנ"ל, אלא דמשה מצד ענותנותו לא החזיק א"ע בכך ופתח אז גם בהיתר כיון שהי' פתח מעיקרו כנ"ל, לכן אעברה נא ואראה וכו' ומופר לך נדרך והשיבו הקב"ה רב לך וכו' ואחת דיבר אלוקים ושתים זו שמענו הלא כה דברי' וכו' כפטיש וכו' וה"פ ר"ב ל"ך ל"ך גידולה זו שנתתי ל"ך להיותך נקרא איש האלקים בעלה דמטרניתא והיינו רק משום ר"ב לך בזכות הרבים בשביל ישראל להצלתם דייקא, אבל מה שנוגע לך לבד ריב ל"ך דין ח"כם ו"רב יש לך כמדרש הנ"ל חכם אתה וכו' ולא ב"על ובעינן התרה דייקא והרי ריב ל"ך אותה שבועה הנוגע ל"ך ר"ב הוא גדול יותר משבועה דגבי העגל דהתם על תנאי היה אפשר בהתרה כיון שגלותי לך הפתח מיד קודם הנדר הרי נעקר ממילא מעיקרו ע"י התרך ותפלתך, משא"כ נדר זה בלא תנאי וא"א להתירו אא"כ בהפרה, ולכן אל תוסף דבר אלי דייקא עוד ב"דבר הזה דייקא בטענה ז' אתה החלו"ת וכו' להתיר או להפר הנדר בשביל הדב"ר הז"ה דייקי דילפי' מז"ה הדב"ר בפ' מטית דבעל שאמר בלשון הפרה אינו כלום כנ"ל ודו"ק אמר המסדר בדברי א"ז הג' זצ"ל נר' לפרש הכ' וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בנ"י לפני מותו וקשה וכי אין אנו יודעי' שמשה הי' איש האלקים ונר' דאי' בגמ' שמשה התיר נדרו של הקב"ה לפי דברי א"ז הנ' זצ"ל יש כאן ספק אם משה רבינו ע"ה הי' לו דין של בעל או שיש לו דין ת"ח ובאמת חילוק גדול יש בין הפרת הבטל ובין התרת נדר של חכם דאילו הבעל מפר נדר בע"כ בלתי פתח חרטה אבל דוקא ביום שמעי ואם עבר היום אין יכול להפר עוד אבל ת"ח מתיר בכל עת שירצה אף שלא ביום שמעו אבל צריך דוקא פתח וחרטה והנה כשבירך משה את בנ"י קידם מותי ומיתתו בא לו מחמת השבועה שנשבע הקב"ה לכן לא תביאו וכו' הי"ל למשה להתיר אותה שביעה כדין ת"ח המתיר אפילו שלא בו ביום אלא ודאי מה שלא היתר השבועה ומוכרח למות מוכח מזה שדין בעל יש לו וכיון שלא התירו בו ביום תו אין בידו להתיר ראובן מזה שאין לנו להוכיח שלמשה דין בעל הי' לו כי אם לפני מותו, דבלא סמוך למיתתו אפשר לנו לומר שדין ת"ח יש לו ולא ימות כי יכול להתיר נדרו של הקב"ה בכל שעה שירצה, אבל עכשיו שהוא סמוך למיתתו קשה מדוע אינו מתירו אם יש ני דין ת"ח אלא מדלא התיר נדרו של הקב"ה מוכח שהוא איש האלקים בעלה דמטרוניתא ודין בעל יש נו ובעל אינו יכול להתיר רק ביום שמעו וז"כ איש האלקים לפני מותו דהיינו מכח שהיא סמוך למיתתו מוכח שהוא איש האלקים ודו"ק]:

עוד שמעתי דבר נכון בענין זה ממורי א"ז הנ' ר' אהרן שמואל זצ"ל בשם אביו הג' מהרי"אסאד זצ"ל לפרש פסוקי' תהלים תפלה למשה איש אלקים וכו' אלף שנים בעיניך כיום אתמול וכו' הפסוקי' הללו תמוהים ואין להם קישור ונר' שמשה התפלל שהקב"ה יניח לו להתיר נדרו כבעל המפיר נדר לאשתו אך קשה והלא הבעל אינו יכול להפיר אלא ביום שמעו דוקא ומשה בקש להפיר לאחר יום שמעו אמנם שיומו של הקב"ה הוא אלף שנים א"כ הי' נקרא יום שמעו וז"כ תפלה למשה שהתפלל שיכניס לארץ וקשה הלא כבר נדר הקב"ה שלא יכנס לארץ לכן בא הכתוב ואמר שהתפלל וטען איש אלקים שאני נקרא איש אלקים בעל' דמטרוניתא ואוכל אני להפיר הנדר כבעל המפיר לאשתו ולזה דייק ואמר איש, ואית אף שיש לך דין כבעל הרי הוא עתה לאחר יום שמעו ולא תוכל עדיין להפיר באשר שהוא לאחר יום שמעו על זה אמר משה כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול שיומך הוא אלף שנים וא"כ עדיין נקרא יום שמעו ויש לו עוד זמן להפיר נדרך ונכון היא: עוד נ"ל לבאר בהקדים גם מקראי קדש פ' בראשית ויאמר קין אל הבל אחיו וכו' ויקם קין אל הבל אחיו ויאמר ד' וכו' אי הבל אחיך וכו' ויאמר מה וכו' והנה רש"י פ' ויאמר קין נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתעול עלי להרגו וכו' הרגיש לתרץ שאין מפורש ב"פ מה אמר קין להבל וכו' אמנם הספורנו כ' בהיפוך ויקם קין וכו' בלי מריבה קודמת אז כמו וארב לו וקם עליו עכ"ל ובאמת במד"ר אית' הבל הי' גבור יותר מקין שנאמ' ויקם מלמד שהי' נתון תחתיו וכו' עש"ה. וגם לפי' הספורנו ק' קו' רש"י מה הי' מאמרו של קין, ונ"ל שהרגיש בזה וכתב מילת א"ז דייקא ור"ל דמקודם זמן הרבה היה מריבה כמובן, ומ"מ תמו' מאי שייך ויאמר קין וכו' להכא, וגם לפירש"י ק' דויהי בהיותם בשדה וכו' הל"ל קודם לויאמר קין וכו' וגם מאי ויאמר וכו' לשון רכה וידבר קין הל"ל דברי ריב ומצה לשון קשה, עוד תמוה' שאלת הקב"ה אי הבל וכו' למה יעי' רש"י, ועוד מאי אחיך פשיטא שהרי ל"ה הבל אחר בעולם, וגם אי לא הי' אחיו אסור היה לרצחו ועוד ב"פ אחיו בפסוק ראשון מיתרים, ונ"ל לתרץ בהיפוך מפי' רש"י לפמ"ש במד' הנ"ל ויקם קין מלמד שהבל הי' גבור יותר, א"כ ודאי ידע הי' קין שאם יהי' שונא עם אחיו נשמר ממני, ואפשר שהבל יהרוג אותו, לכן בא בערמה ודיבר עמו טוב באחוה ואהבה כדי שלא ירגיש בו ולא יוכל לשמור ולהזהר ממנו, וזה"ש הפ' ויאמ"ר קין אל הבל אחי"ו, יר' אמירתו ושיחתו הי' עמו באמיר"ה רכה כאהבת אחי"ם, ויהי בהיותם בשדה שנזדמנו עי"ז ביחד בשדה, דאילו הרגיש הבל דבר מה בלבו של קין הי' נשמר מלהתייחד בשדה עמו, ואמר גם שם בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו דייק' במרמה הזו שהראה לו אחו"ה ולא הרגיש בו, ויהרגהו, וזהו קרוב לפי הספורנו הנ"ל והנה

במד"ר בראשית שם ארשב"י קשה הדבר לאמרו וא"א לפה לפרשו ל"ב אחליטין שהיו עומדין ומתגוששים לפני המלך אילו רצה המלך פירשן לא רצה המלך לפרשו נתחזק א' על חבירו והרגו והיה מציוח ואומר מאן בעי דינן קדם מלכא כך קול דמי אחיך צועקים אלי וכו' עי' במפורשים ועי' בתוי"ט פ"ג דאבות במשנה הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נידון וכו' שפי' הרע"ב ורמב"ם כוונת התנא להעיר על הידיעה והבחירה שאין סותרים זא"ז ומקום יש לשכר ועונש והתוי"ט שם נסתייע לדידהו מאמר רשב"י הנ"ל במד' שהעיר כה"ג על המלך וכו' ולא תי' למה לא פורשן עש"ה, והנה לפמ"ש א"ש מעשה קין שעשה ערמה הנ"ל כמ"ש, ע"כ בבחירתו עשה וראוי לעונש, ומה גם אחר שהשיב להקב"ה לא ידעתי, הרי הו' גונב דעת עליון ומכחיש בידיעת ד' ודאי ראוי לעונש על שעשה בבחירתו, א"כ מה"ט לא רצה הקב"ה לשאלו מיד מה עשית, אולי ישיב שהי' מוכרח במעשיו עפ"י הידיעה וראי' שידע וראה הקב"ה מהם מקודם כי קושי הרמב"ם, לכן הקדים הקב"ה לשאלו אי הבל אחיך דייק' שנהגת עמו באחיה, ואילו היית' מוכרח, מה לך בערמה זו, בלא"ה ל"ה יוכל להמלט ממך, וכשהשיב קין לא ידעתי, הרי גלי דעתו בפומבי שהוא כופר בידיעת ד' בהוה ועבר וכ"ש בעתודות, חזר הקב"ה ושאלו א"כ מה עשית בבחירתך, הן אמת קול דמי אחיך שאינו מכחיש הידיעה וגם לא ידע מערמה שעשית עמו, הם צועקים אלי דייק', כדברי רשב"י במד' שמוכרח הי' ולמה לא הפרשתם כנ"ל, אבל אתה שעשית בערמה וגם מכחיש בידיעתו, ע"כ מעשיך בבחירתך הי' מה עשית - ואית' במד"ר בפ' תשא א"ר פנחס כהן וכו' מהו ראה ראיתי אמר הקב"ה למשה וכו' אני רואה אותן איך מתבוננים בי אני יוצא בקרובין שלי שאתן להם התור' שנא' רכב אלקים וכו' והם שומטין א' מן טטראמולין שלי שכתוב ופני שיר מהשמאל לפיכך אמר משה למה ד' יחרה אפך בעמך, אתה היית יודע אותם ועכשיו אתה כועס עליהם על שעשו העגל עכ"ל, וזה נ"ל נמי כוונת משה במליצתו עוד במד"ר שם מקודם שאמר לי צווית ולא להם דיבור אנכי וכו' ור"ל להוכיח שהם מוכרחים וכמ"ש חז"ל ל"ה ישראל ראוים לאותו מעשה אלא להורות תשובה דמן השמים הוה, וע"כ לי צווית שאמרת בלשון יחיד אלוקיך, וצריך להבין מה זו טענה הרי הונח שהידיעה אינה סותרת הבחירה כמ"ש התנא הכל צפוי והרשות נתינה, וכבר ביאר הרמב"ם התי' עד"ה כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכו' וכן פי' האלשיך בזה הפ' למה תאמר יעקב וכו' נסתרה דרכי מ"ד או מאלקי משפטי יעבור, הלא ידעת וכו' אין חקר לתבונתו, ונ"ל דייק' ידיעת ד' לבדו במחשבה אינה מכרחת מה"ט הנ"ל, אבל אחר אשר כבר דיבר ד' והראה ידיעתו בעתיד גם לבני אדם, הו"ל הדיבור מעשה, וכן ידיעה שלו ית' וגם ראיית האדם מכרחת

שפיר כמ"ש מרש"א בחא"ג בחגיגה ובר"ה דמה"ט נברא העולם במאמר שהוא מחשבה בלבד, כי דיבורו של הקב"ה הוא מעשה כמ"ש במד"ר פ' לך ע"פ ונתתי את הארץ וכו' ומי יבא אחר המלך אחר אשר כבר עשהו והי' בטל הבחירה, וא"כ יפה אמר משה כיון שכבר אמרת לי ראה ראיתי, הרי מוכרחים היו אח"כ במעשה, ונענה בטענה זו דבאמת לא היו ראוים לאותו מעשה וכו' וכנ"ל, ואית' בסוטה ד' י"ב שראו אצטגנוני פרעה כי מושיען של ישראל נלקה במים, וכיון דשבועת הקב"ה על משה לכן לא תביאו הי' על מי מריבה, רצה משה להתיר השבועה גם עכשיו עפ"י טענתו הנ"ל בחטא העגל שע"י הידיעה, וגם הראו' של אצטגנוני פרעה מוכרח היה, וזה"ש ד"א אתה החלות להראות דייקא את עבדך אותן שתי ראיות רא"ה ראיתי"ך וכו' את גדל"ך זו קבלת תורת חסד, וגם את יר"ך החזקיה פני שור מהשמאל מימינ"ו א"ש דת למו, ולמה הראיתני ע"כ כדי להשיב חמתך מהם בטענה מוכרחים היו, אע"ג אשר מי אל בשמים וארץ אשר יעשה כמעשי"ך וכו' וכ"ש כי לא מחשבותי מחשבותי' וכו' ואין ידיעתך מכרחת, אבל בצירוף הראיה של האדם מבטל הבחיר' והרי בטענה זו אתה החלות השבועה אז שהתרתי לך כמ"ש ויחל משה, לכן גם עתה אעברה נא ואראה וכו' בטענה זו כנ"ל, והנה בפשוט חטא במי מריבה במה שהכה ולא דיבר אל הסלע, אבל הרמב"ן וא"ע כתבו עוד במ"ש נוציא לכם מים בלשון רבים שתלה בעצמו ג"כ, אמנם כיון דשכינה היתה מדברת מתוך גרונו לא חטא בזה שאמר נוציא וכו' עד"ה נעשה אדם וכו' ונ"ל הרי מתוך כעסו דיבר כך וגם הכה הסלע וכל הכועס נבואתו מסתלקת וחכמתו והה"ד ענותנתו, וזה"ש בתהלים ק"ו ויקציפו על מי מריבה וירע למשה שעבורם והיינו ע"י כי המרו את רוחו ונסתלקה ממנו שכינה ויבטא בשפתי"ו דייקי ואמר נוציא וכו' תלה בעצמו כנ"ל, וזה"ש משה ויתעבר ד' בי למענכ"ם דייק', ויאמר ד' אלי ר"ב ל"ך ר"ל אותו חטא של מי מריבה אשר רב"ו בני ישראל שאתה מייחסו לי ז"א אלא של"ך הוא כי מלבד ההכאה יש דברים בגו ריב ל"ך במה שאמרת בלשון רבי"ם נוציי"א לכם וכו' ותלית הגדולה ל"ך לבד בעצמך, וגם ראי' האצטגנונים ל"ה מכרחת שהרי לא ראו שום חטא על משה, אבל ראו רק לוקה במים וסברו הם לדינו במים וכל זה נמי רק לטובה הי' שעי"ז גזרו כל הבן וכו' ולא איפכא כל הבת וכו' למעט יותר הפו"ר כי איש אחד נישא כמה נשים משום דטעו לדון מושיען של ישראל במים וכמ"ש באלגזי בסוטה י"ב שם לתרץ בזה תמיה' תוס' ד"ה בשבילי עש"ה ג' מאות אלף רגלי בשבילי נעשה הרבה כזה שלא גזרו איפכ' על הבנות כנ"ל עש"ה ודפח"ח יזה"ש ר"ב ל"ך מה שהראיתי לחכמי פרעה הי' רק להטעותם כדי שישראל עם ר"ב ל"ך יתייחסו אבל לא ראו שום חטא, וידיעתן לחוד אינה מכרחתו לכן אל תוסף דבר

אלי עוד וכו' והנה באמת בתפילות משה במרגלים סלח נא וכו' סיים כאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה ע"כ ר"ל על חטא העגל הרי חזר והודה שלא היו מוכרחים גם הם אלא בבחירה חטאי, וז"כ המד' שא"ל הקב"ה למשה אם סלח נא אתה מבקש בטל אעבר' נא וכמובן כנ"ל ודו"ק - [א"ה גם אני נכדם אלך בעקבות של א"ז הגאונים זי"ע לפרש הפ' אתה החלות וכו' פירש"י פתח להיות עומד ומתפלל אעפ"י שנגזרה גזירה א"ל ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי בך אלא לפתוח פתח שבו תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי סבור עכשיו ויל"ד מי דמי התם אצל ישראל הי' הגזירה על רבים ואצל משה הו' יחיד ובפי' אית' בגמ' דר"ה שאצל ציבור אע"פ שנחתם גז"ד נקרע ועו"ק שלמה הזכיר משה תוארים אלו את גדלך פירש"י זו מדת טובך ואת ידך החזקה שאתה כובש ברחמים את מה"ד החזקה ורש"י פי' ע"פ ויחד יתרו על כל הטובה וכו' טובת המן והבאר והתורה ובפ"ק דתענית איתי' מטר בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים והק' שם דאית' ג' פרנסים טובים עמדו לישראל משה אהרן ומרים יג' מתנות נתנו על ידם ואלו הן באר וענן והמן וכו' מתה מרים נסתלק הבאר וכו' חזרו כולן בזכות משה אלמא אשכחן פרנסה בשביל יחיד כי המן הי' בזכות משה שאני משה כי דאלים זכותיה כרבים דמי וז"כ הכ' אתה החלות וכו' כפירש"י ז"ל פתח להיות עומד ומתפלל אעפ"י שנגזרה גזירה וממך למדתי שאמרת ועתה הניחם לי וכי תופס הייתי בך וכו' ואל תקשה התם צבור שגזירתם נקרע אפי' אחר גז"ד אבל אני יחיד וגזירת יחוד אינו נקרע לזה אמר אתה החלות להראות את עבדך כפירש"י זו מדת טובך ורש"י פי' על ויחד יתרו על כל הטובה טובת המן ואת ידך החזקה וכו' וכגבורתך דהיינו שעשית טובה לישראל במן ובבאר כפירש"י בפ' יתרו טובת המן והבאר נכלל במלת הטובה וכגבורתיך ר"ל ענני הכבוד שהקיפם סביב ולא נתנה רשות להלחם בישראל כל זה החלות להראות את עבדך שבזכותו הי' שלשה מתנות אלו אעפ"י שקיי"ל פרנסה בשביל רבים כמ"ש הנני ממטיר לכם לחם וצ"ל דאלים זכותי וכרבים דמי א"כ אעברה נא וכו' והקב"ה השיבו רב לך ר"ל מאחר שהוא לך לצרכך לבד ולא לצורך רבים]:

ואאמו"ר הג' זצוק"ל כ' לפרש ז"ל נ"ל בהקדים מאחז"ל בחולין ד' קל"ט משה מה"ת מנין שנא' בשגם הוא בשר בשג"ם גימט' מש"ה וכתיב והיו ימיו ק"כ שנה ותמוה מאי שייך הרמז זה להתם ס"פ בראשית, וגם מ"ש תואר בשר שקרא למשה, וגם למה רמוז שם בלשון זה בשגם, ונ"ל עפמ"ש במדר' ובע"מ אפוה היית ביסדי ארון וכו' כל הנשמות היו תלוים באיפתו של אדה"ר יש בראשו ויש בפיו וכו' ומרע"ה היה במקום הקנה בפנים וכולן נהנו ע"י שאכל מעץ הדעת אבל הקנה אין בו לא אכילה ושתיי', ומה"ט אחז"ל

משה רבנו לא מת וכן יעקב אבינו שהי' בסוד הקנה לא נגזר עלי' מיתה ע"ש ובס' נפתלי שבע רצון פ' ויחי ופ' ואתחנן ונ"ל מה"ט לחם לא אכל וכו' ג"פ מ"ם יום שא"א לשאר בני אדם לסבול ולעצור כח, אמנם הרי חרוצים ימיו מ"מ בשני דורות בשג"ם וכו' והיו ימיו ק"כ שנה כנ"ל, וצ"ל משום חטא עצמו כמו שחשבם בתנחומא פ' ואתחנן וז"ל אמר משה וכו' הן כל אלה יפעל אל וכו' ואני עון א' אין אתה מוחל לי א"ל הקב"ה משה הרי עשית וי"ו עונות וכו' ע"ש, אמנם אית' עוד שם בתנחומא מקודם ז"ל א"ל הקב"ה רב לך בע"ד שלך כבר הוציא עליך גזיר' שתמות וכל הבריות כמותך, אדה"ר שאכל מן העץ גזר מיתה לכל וכו' ע"ש וצ"ל לפי"ז דגם הקנה נהנה קצת ששואב קצת מלחלוחית המשקה ואיכא למ"ד חוה ענבים סחטא לו וכו' וכמ"ש בס' נש"ר הנ"ל בשם המגיד מישרים, וכן הוא בטבע דקנה אע"ג דלאו בשר הוא כדאית' בר"פ הנודר מן הירק ע"ש מ"מ סחוס רך הוא ולא עצם קשה לבלוע, והנה ס"פ בראשית מבואר הענין ויבואו בני האלקים וכו' המלאכים שירדו למטה החטיאו הב"א אותם וקלקלו ונטרדו, וא"כ לפי שראוי הי' נשמת משה שלא נהנה מאכילת עץ הדעת בקנה בפנים לא יהי' בכלל הגזירה של אדה"ר למות, אבל אחר שגם שמלאכים כולם שכליים נבדלים מחומר ורוחניים כמ"ש עושה מלאכיו רוחות בהיותם ע"פ האדמה גם הם נתקלקלו והב"א החטיאו אותם, א"כ ק"ו שיחטיאו למשה שהוא מורכב ג"כ כגוף ולא ימלט מן המיתה בחטאיו שאח"כ ע"י הב"א, וגם הרי הקנה נמי נהנה קצת מ"מ כנ"ל ושפיר נתפס משה גם בחטא אדה"ר כמ"ש בתנחומא, והן הן דברי הקב"ה אחר שאמר ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו לא ידון רוח"ו דייק' אפי מלאכים אלו שכולן רוחו"ת בלתי הרכבת חומר, עכ"ז מצד באד"ם להיותם ע"פ האדמ"ה בין בני אד"ם נטרדו ולא ידון לעולם ות"א לא יתקיים וכו' לעולם, בשגם הוא בשר, ק"ו למשה שהוא מורכב גם מבשר החומרי מתאוה שיחטיאו אותו הב"א, ועוד בשג"ם הוא בשר ר"ל הקנה שהוא שורש נשמתו באדה"ר גם הוא בשר קצת ורך לבלוע ונהנה קצת לא ימלט מגזירתו לא ידון לעולם אלא ימיו קצובים ח"כ שנה וא"כ נ"ל זה"ש משה אתה החלות להראות וכו' שנכנסתי לפנים ממחיצתן של המה"ש מצד נשמתו שלא נהנה בחטא אדה"ר וראוי שלא אסבול בעונשו ג"כ, לכן אעברה נא ואראה וכו' והשיבו הקב"ה כנ"ל לז"א ויתעבר ד' בי למענכם ויאמר ד' אלי ר"ב ל"ך ר"ל האמת כי מצידך גדול ור"ב אתה ואין לך חטא מיתה, אבל ר"ב ל"ך אני דנתי הק"ו ממלאכים עליך משום ר"בת בני האדם יחטיאו אותך לא ידון וכו' בשגם הוא בשר וכן היה באמת, וגם ר"ב ל"ך בע"ד שלך בגזירה של אדה"ר גם אתה בכלל כתי' הנ"ל הוכלל בק"ו ב"שגם הוא ב"שר גם הקנה נהנה קצת לכן אל תוסף וכו', וגם י"ל דה"פ לא ידין ר"וחי ב"אדם

וכו' עד"ה כי ר"וח מלפני יעטוף ו"נשמות ור"ל ר"וחי ב"אדם ה"נשמות כולן שתליתי באדה"ר לא ידון לעולם אפי' ר"וחי התלוי בקנה הוא שמוציא רוח והוא ב"שגם ונשמת משה בשגם הוא בשר וכנ"ל עכ"ד של אאמו"ר זצוק"ל:

עוד כ' אאמו"ר הג' זצ"ל גם יובן כפשוטו עפ"י גמרא משה מה"ת מנין שנאמר בשגם הוא בשר וכו' ונ"ל לפרש המשך וכוונת הפ' דארז"ל ר"פ חלק לעולם הוי קבל וקיים, ומה"ט נ"ל שהי' משה חי ק"כ שנה, משא"כ שני דורות של רוב העולם קצובים רק שבעים ובגבורות שמונים שנה לפי שהי' משה עניו מאד, ואית' פ"ק דסוטה ה' בשר כתיב ונרפא ופרש"י מי שהיא עניו ומשים עצמו כבשר וזה"ש הכ' ב"שגם הוא ב"שר זה מ"שה גימט' ב"שגם לפי שהי' עניו מאד כבשר, לכן והיו ימיו ק"כ שנה ועי' בשמן ששון ס"פ נח לבעל מג"א, ובזה נ"ל נמי הי' להיפוך דלא תקשה דהו"ל למשה לחיות יותר משני דורות הקצובים לו לפי שהי' עניו והוי קבל וקיים אמנם לפמ"ש א"ש אחר אשר כבר הקב"ה גזר אומר עליו ב"שגם ה"וא בי ב"שר, היה קצת מוכרח להיות עניו, אבל באמת מבחירתו עניו הוה לכן אמר בישגם הוא בישר הוא דייק', ולא אמר יהיה בעתיד, אלא הוא כבר גם קודם אמירתו זאת בבחירתו ומה"ט יתוספו לו עכ"פ חמשים שנה על שבעים שני הדורות והיו ימיו ק"כ שנה וכנ"ל וכתיב וענוים ירשו ארץ, וא"כ אפוא זה"ש משה בתפלתו ד"א אתה החלות להראות את עבדך וכו' ר"ל כבר מקדם בתחילת התורה בפ' בראשית הראית אותי שם לבאי עולם ואמרת עלי ב"שגם ה"וא בישר וכו' וכתיב ב"בשר ונרפא וכו' וכתיב וענוים ירשו ארץ לכן אעברה נא ואראה את הארץ וכו' והשיב לו הקב"ה מטונך רב לך אל תוסף דבר וכו' ר"ל ממקום שבאת שאמרתי אליך ב"שגם הוא ב"שר מוכרח היית קצת להיות עניו ולא יתייחס בשפלות לגמרי לך אלא ר"ב ליך מצידך לבד ל"ה אפשר להיות עניו כ"כ, וגם על העניות שמבחירתך הרי ר"ב ל"ך דיוקא ד"ו ל"ך בריבוי חמשים שנה כמנין ליך שהרביתו לך יותר על שני דורות של שבעים שנה כמ"ש והיו ימיו ק"כ שנה לכן אל תוסף דבר אלו עוד בדבר הזה דייקא בשביל דבר זה שבקשת גופא משום תשובתך וכנ"ל ודו"ק עכד"ק של אאמו"ר זצ"ל:

והנלע"ד כתבתי כבר, ונ"ל עוד לפמ"ש מקודם מובן הקרא וגם המדר' בפ' תשא ואשב בהר א"ר הונא ב"א שישב להתיר נדרו של יוצרו ומה אמר לו דבר קשה, א"ר יוחנן דבר קשה אמר לפניו תהית אתמהא א"ל תוהא אנא על הרעה אשר דברתי לעשות לעמי אותו שעה אמר משה מותר לך מותר לך אין כאן נדר ואין כאן שבועה וכו' ועי' ידי משה ומ"כ בפי' אתמהא אין לך דבר קשה מזה ששאול תהית פי' התחרטה כי לא אדם אל ויתנחם, ונ"ל לרכך הקושיא בדבר הזה דקרא קשי' וינחם ד' טל הרעה אשר דיבר לעשות לעמו

ואיפכא הל"ל וינחם ד' על אשר דבר לעשות רעה לעמו, אמנם לפמ"ש א"ש דודאי לא נתחרט על אשר דיבר וכו' כי לא אדם הוא ויתנחם, אבל חרטה דמעיקר' הי' שהדיבור ואכלם הי' בפי' על תנאי ועתה הניחה לי ואכלם, אבל אם לא תניח לי אלא תרבה בתפלה לא אכלם וכיון שהרבה משה בתפלה עד שהוחלה לכן שאלו להקב"ה אח"כ תהית ר"ל אולי כוונתי האמת שכך הי' כוונתך באמרך אלי ואתה הניחה לי וכו' שתלוי הדבר ברבי תפלתי וחרטה דמעיקרא הוא אי לא כמ"ש לעיל שהי' משה מסופק בדבר, וא"ל הקב"ה כן דברת ויפה כוונת האמת שכך היה כוונתי תוהא אנא על הרעה תיכף ימוד אשר דברתי לעשות לעמי בשעת הדיבור על תנאי היה דברי וכנ"ל ודו"ק וזהו שסיים משה וא"ל מותר לך מותר לך אין כאן נדר אין כאן שבועה ר"ל כיון שהי' רק על תנאו כנ"ל:

במדר' תנחומא ואתחנן אל ד' למה כדי שיכנוס לארץ זה"ש בתהלים ס"א שמעה אלקים רנתי אל תתעלם מתחינתי א"ל מה אתה מבקש א"ל מקצה הארץ אליך אקר' בעטוף לבי א"ל הקב"ה רב לך אל תוסף וכו' ותמו' ונ"ל דבספ"ק דסוטה איתי' מ"מ נקבר אצל בית פעור כדי לכפר על מעשי פעור וכ' תוס' שם ב' המדר' דבכל שנה עולה לקטרג וע"י קברו של משה חוזר ושוקע ע"ש, וק"ל הרי משה מסר נפשו על ישראל שאמר מחני נא וכמש"כ במדר' תנחומא ס"פ תשא שעי"ז נקראו על שמו, וא"כ כשהתפלל משה תקט"ו תפילות הו"ל להקב"ה להשיב לו כי תלוי בזה כפרתן של ישראל והיה בעצמו מוסר נפשו למיתה עבורם, ונ"ל דקטרוג פעור הוא רק באין ערש"מ, דאי עושין רצונו ל"מ הקטרוג כלל שהקב"ה דן האדם באשר הוא שם, ובגמ' דערוכין איתא אילו נכנס משה לא"י והי' לו זכותי' דא"י הי' מבטל יצר דע"ז, וא"כ א"צ לקברי נגד בית פטור ושפיר התפלל, וזה"ש ואתחנן אל ד' והל"ל לד', לז"א למה כדי שיכנס לארץ ר"ל ולבטל שם יצר' דע"ז והיינו אל ד' בשביל ד', זה"ש שמעה וכו' מתכונתו א"ל מ"א מבקש א"ל מקצה הארץ אליך אקרא והל"ל לך, אבל ר"ל אליך בשבילך אקרא והיינו בעטוף לבי בצור הו' לב האבן יצרא דע"ז והוא ירום ממנו יבוטל על ידי בא"י לכן תנחיני שמה ושאלת ד' הי' מ"א מבקש הרי כפרתן של ישראל תלוי בזה והשיב לו אם אכנס לא"י א"צ כפרה כנ"ל ודו"ק - גם יובן קרא ראשון שמביא שמעה אלקים רנתי היינו תחילה שבח המקום ואח"כ הקשיבה תפלתי ואל תתעלם מתחינתי כמשמע' דהכי ילפי' בש"ס ע"ז ד' כ"ה ובמד' לעולם יסדר אדם שבחו של מקום תחילה ואח"כ יתפלל מנ"ל ממשה שאמר אתה החילות להראות וכו' וזהו ג"כ כוונת ה"פ לשמוע אל הרנה תחילה שבחו של מקום ואח"כ אל התפלה, ואמר מקצה הארץ וכו' יר' עפי' פי רשי' כאן פי' ואתחנן אתה החילות וכו' אחר שכבש ארץ סו"ע סבר הותר הנדר וכו' לז"א מקצה הארץ דייק'

אחר שכבשתו מקצת הארץ, אליך אקרא דאולי היתר הנדר - ואמר אליך דייק' אקרא ביחוד גמור אליך וכמ"ש כאן ואתחנן אל ד' והומ"ל לד', וכתיב אל ד' והטעם בזה נלע"ד דארז"ל אסור להרבות בשבח המקום משום דמחזי כאילו סיימתינה לכול' שבחי דמרך וכתיב אם יאמר איש כי יבולע כי מי ימלל גבורות ד' וכתיב לך דומי' תהלה, אמנם נ"ל היינו אם גם אחרים שומעים שאז שייך סיימתינהו וכו' כהאי דנחית קמי'. דרבה וכו' אבל ביחיד ב"א לקונו לבד ואין אחרים שומעים הו"ל כמו בפניו מותר לומר שבח המקום ב"ה דלא מחזי כאילו סיים כולי' שבחי אם מ' שאין אומרים בפניו רק מקצת שבחו גם באדם, ואם מפני שאין אחרים שומעים, והר"ן סוף י"ב דרשות ביאר ההבדל בין קול לו או קול אליו, דתיבת אליו מייחד יותר אל הנסתר לכן דרז"ל וישמע הקול מדבר אליו משה שמע ואין כל ישראל שומעין עש"ה, ונ"ל ה"נ בלשון נוכח יש הבדל זה בין תיבת לך לתיבת אליך, דתיבת אליך מייחד יותר אל הנוכח בינו לבינו ממש שאין אחר שומע, לכן נ"ל לך דייקא שגם אחר שומע באופן זה דומיה תהלה משום סיימתינהו וכו', אבל בשיר הכבוד יסדו אנעים זמורות ושירים אערוג כי אליך דייק' בייחד נפשו תערוג, וזה"ש ואתחנן אל ד' דייקי אליו בייחוד:

ור"ל בלחש שאין אחר שומע לאמר ד"א אתה החלות וכו' מי וכו' אשר יעשה וכו' שבחי של מקום, וכן תקנו תפלה בלחש וז"ש מקצה הארץ א"ליך אקרא וכו':

ואתחנן אל ד' אתה החילות להראות וכו' אעברה נא וכו' ותמ' מה הי' כוונ' מ"ר בשבח זה, ומאי לאמור, גם והחלות, ונ"ל דאי' שמעון העמסוני הי' דורש כל את שבתורה כיון שהגיע לאת ד"א תירא פי' וכו' לרבות ת"ח, והק' מהרש"א ל"ל פירש גבי ואהבת את ד"א, ונ"ל דודאי ידע שמעון ג"כ דיש לדרוש את לרבות ת"ח אך הי' ירא בזה שיפגע בכבוד המקום שהשוו' עבד לקונו בענין הירא', והנה באהבה כן הטבע לאהוב לאוהב אוהביו וז"כ מלאכי אהבתי אתכם אמר ד' ואמרתם במה וכו' ור' שמ' אהבה הו' בשביל אהבת אבות אברהם י"ו, לא מ' עצמיתם, לז"א הלא אח וכו' ש"מ שאהבה מצד עצמיכם, וא"כ אהבת ת"ח י"ל שהוא מצד אהבת הקב"ה לאהוב אוהביו, וא"ז פניע' לכבודו ית', משא"כ הירא' א"ז מצד הטבע לירא לפני כל הירא מאיש מוראו, וא"כ אי נימ' דאת דא"ת לרבות ת"ח ליכא למימר הטעם מ' שת"ח ירא מהקב"ה הוי זה יראת המקום אע"כ שמצדו ציוה עליו ליראי, א"כ אם אתה כולל יראתו בהדי יראת ד' חשש שמעון לפגוע בכבוד המקום ב"ה - א"כ מצינו שחלק השי"ת מכבודו ליריאיו וחס על כבודו יותר מכבוד המקום עי' מד' ילקוט מלכים א' י"ג בירבעם ששלח את ידו על הנביא, והנה עיקר יראת ד' הוא בגין דאיהו רב שליט, וצדיק מושל בי"א, קב"ה אמ' מי מושל בי צדיק מושל בי, אני

גוזר והו' מבטלו, ולכן נשא רע"ק לבו לדרוש את דא"ת לרבות ת"ח בעבור היראה של את ד"א, דהוא רב ושליט בנידון יראה זו מרבינ' ת"ח, שגם הוא רב ושליט לבטל גזירות המקום, וז"כ מ"ר שביקש לבטל גזירות המקום שלא יכנוס לארץ ומחזי ח"ו כגדלות, לכ"א אתה החילות וכו' את גדליך עם גדלוך שציוות מצו' ירא' ד' על שם גדלותו וכללת את עבדך את גדלך בשביל שהצדיק מושל ומבטל הגזיר', לכן גם אני מבקש לבטל הגזיר' מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

עונ"ל דכתיב כבוד מלכותך יאמרו וכו' להודיע לב"א גבורותיו וכו' נ"ל דאיתא בברכות האי דנחות קמי' דר"ח אמ' כאל הגדול האדיר העזוז החזק וכו' א"ל סיימתינ' לכול' שבח' דמרך השת' הנך תלת' אי לאו דאמר משה וכו' וראיתי פי' בשם גדול ע"פ פה להם ולא ידברו ל"ל אמר לא ידברו בפי', עפמ"ש הרמ' הל' והפ"א על הרחקי הגשמיי מהש"י דכתיב לא ראיתם כל תמונה ומהו שנא' אצבע יד עיני אזני ך', הו' רק לשבר את האוזן, משא"כ בע"ז הציור הוא באמת דמות פה, מה שהו פחיתות גדול בערך על ית' לכ"א פה להם, זהו גופו פחיתות, ועוד שלא ידברו הרי שאנו אין יכולים לדבר מאומה מעוצם שבחו, רק אפס קצת התירו לנו לשבר האוזן, והנה מה שהתרנו לומר והנירא נ"ל הטעם עפמ"ד רי' בכ"מ שאתה מוצא גדולתו שם את מוצא ענותנותו לאפוקי מדעת המינים שטעו דור אנוש שמפאת גדולתי אינו משגיח בתחתונים וז"ש בתהלים קל"ח אך משאתו יעצו להדיח, ר"ל שאומרים מגודל שאתו ומעלתו איננו משגח בתחתונים, לכן בכ"מ גדולתו איכא למיחש שיפקרו שאין כבידו להשגיח בתחתונים לכך שם אתה מוצא' ענותנותו שמשגיח על עולם השפל ונמוכי רוח, והעקידה פי' פ' כי עמך הסליחה למען תורא כי עבד שנטרד מרבו פוסק יראתו ממנו, כמו כן אם יענש הש"י עונש הראוי על עביר' א' ראוי לענוש עד אין סוף, ואם יעשה כן שוב לא יירא אך ע"י הסליחה יירא וז"ש כ"ט הסליחה למען תורא, שבהעדר הסליחה הי' נפסק היר' בעובר על א' מעבירו' ומזה הטע' אנו אומרים והניר' אצל הגדול והגבור שלא נחשוב שלרוב גדולתו וגבורתו אין שיעור וגבול לעונש על א' מהעבירו' ותפסוק הירא' הרי דאיכ' ב' טעמים לדבר בגדולתו ות' או' לשבר האוזן, או לדעת שבמקום גדולתו ענותנותו להשגיח בתחתונים וזה"ש כבוד מלכותך יאמרו וגדולתך ידברו, ואף שאין ביכולתינו לפ' ולהשיג שבחי, אך להודיע לב"א גבורותיו מה שביכולתינו להשיג וגם מלכותך מלכות כל עולמים שמשגיח בעולם התחתון וממשלתך בכל דור ודור שלא יאמר דווק' בדורות ראשונות שהי' חשובים ב"א, ע"ד דאי' בריה כ"ה ל"ל נתפרשו וכו' עונ"ל עפמ"ש בשמואל ב' ו' שאמר' מיכל לדוד מה נכבד וכו' אשר נגלה היום לעיני עבדיו וכו' ויל"ד על מה נכבד הלא כוונתה הי' שנקל

כבודו', ונ"ל דבקידו' ל"ב איתא אפי' למ"ד ת"ח שמחל ע"כ כבידו מחל, מלך שמחל א"כ מחל וכו' וקאמ' גמ' שאני הקב"ה דעלמא דילי' הו', משא"כ כבוד המלך הכבוד אינו שלו, והנה אם יגבה לב המלך לדמות לעליון שהכבוד דילי' יכול הוא למחול, וז"ש מה נכבד היום מלך ישראל לדמות שהכבוד שלך הלא באמת אין הכבוד שלך והשיב לד' שהכבוד שלו ומעתה מלך דעלמ' א"י למחול מפני שהכבוד אינו שלו משא"כ מלך עליון שמלך על הכל, וז"ש כבוד מלכותך יאמרו וכו' כי המלאכים א"צ ארך אפים ורב חסד שאין חוטאין רק ב"א, אך מלך דעלמ' א"י למחול רק הש"י לבדו, וז"ש כבוד מ"י להודיע לב"א החוטאים גבורותיו שהוא ארך אפים ואף דמלך דעלמ' א"י למחול, ע"כ מלך שאין הכבוד שלו אבל הש"י מלכותך מכ"ע וכו' ושפיר יכול למחול, והנה גז"ד של משה הי' מ' חטא מי מריבה כמ"ש יען לא האמנתם ואף שהצאן ובקר הי' קשה מזה רק שהי' בצנע' וזה בפרהסיא כמ"ש רש"י שהי' במעמד כל ישראל והיי' במלך דעלמ' מחלק גמ' כתובו' קנ"ו בין פרהסיא לצינעה משא"כ לגבי קב"ה דעלמי' דילי' הוא וז"כ מ"ר בתפילתו דאית' בסוכה מעולם לא ירדה השכינה ולא עלה וכו' אך מצינו בנבוא' משה מעלה מכל הנביאים שהתנבא בזה הדבר מ' שהשכינה מדברת מתוך גרונו וזהו עניו' יתיר' ופ' בהפלאה פ' היום הזה ראינו כי ידבר אלקים וכו' וז"ש אתה החילות וכו' דכ' היום הזה אחל תת פחדך ויראתך ומחלת על כבודך אשר מי אל בעל היכולת אשר יעשה כמעשיך וכו' שאין יכולת בשום אדם ומלך לעשות כן וע"כ צ"ל מלך דעלמא דילי' הוא א"כ אף שהדבר הי' בפרהסיא אתה יכול למחול לכן אעברה נא, אך אית' שנסתמו ממנו מעיינו' חכמ' וניתן ליהושע וז"ש רב לך א"ת דבר עוד בזה יר' בדבר ד' בנביאת זה הדבר:

ענ"ל דרש"י פי' אין חנן בכ"מ אלא מתנ"ח, אף שצדיקי' י"ל לתלות במעש"ט, א"מ אלא מתנ"ח לפי שנאמר וחנותי וכו' וק' הא מצינו שדיבר קשות לפני ד' כמ"ש במד' שאמר למה אינו נכנס לארץ שאמרתי שמעו נא המורים הלא אתה החילות ואמרת לאות לבני מרי ונ"ל דד"ה אמר תאבתי לפקודיך בצדקתך חייני וכו' ק' מאי תאבתו, וגם שתול' בפקודי ד' יסיים בצדקתך חייני, ונ"ל דאיתא גדול הנהנה מי"כ יותר מי"ש שנאמר י"כ כ"ת אשריך וכו' ופי' דקאי אב' מיני עובדים, א' מירא' ב' מאהבה שמתהנה במלאכת שמים, והנה איש כזה השמח במצות ד' י"ב מדעת קונו, וברוב התלהבותו היא טועם מעין עוה"ב והיינו גדול הנהנה מי"כ ליהנות מעשיית המצות יותר מ"ש העושה מיראה, שנאמר יכ' כ"ת ול"א מי"כ רק שגיעיי גופ' והי' אצלך כאכילה, אשריך בעוה"ז ממה שטוב לך לעולה"ב כי גם כאן אתה טועם מעין עוה"ב, עי"ל דאיתא ג' הטעימן קב"ה מעין

עוה"ב אברהם יו"י כי כל המשיג סוד המצוה ועושים בשלימות הרי טועם מעין עוה"ב, והו' תחת אשר ל"ע את ד"א בשמחה וכו', וזכות לטעום טעם עוה"ב מעתה לאיש כזה אשר י"ל תענוג בעבודת די, איך יבקש שכר, הלא זהו' גופא גדול השכר, אך ד' לא יפקח בזה שכרו, ואדרבה אחרי שהוא בדרך זה, יתן לו יותר מפאת צדקו משל לאב שי"ל ב' בנים, וא"ל למדו פרק זה ואתן לכם מתנה וא' לא יחפוץ בתבונה והב' י"ל התמד' גדולה וכששמעו דברי אביהם ישבו מיד לשנות, אותו שאין חפץ בתורה מיד כשיגמר בא לאביו לבקש מתנתו והב' יושב ושונ' באמונ' פרקו פעמי' הרבה ולא בא לבקש מאביו הנה בודאי האב יתן יותר לזה שאוהב החכמה כי זהו גופ' יקר בעיני אביו ששונה מ' תכלית הלימוד ואינו משלם לו מפאת הלימוד רק מרוב אהבתו וצדקתו, וז"ש תאבתי לפקודך מי התאו' ואהבה וא"כ אין ראוי לשלם לי בעשיית המצות רק בצדקתך חוינו ומעתה א"י הצדיק לבקש רק מתנ"ח ענ"ל טעם על שמבקשים מהנ"ח ויפו' רב לך גם וחנותי א"א אחון, ונ"ל עפמ"ש יען קטונתי מכל החסדים פרש"י יר' שמ' יגרום החטא ורמב"ן הק' א"כ איך סיים ואתה אמרת היטב אטיב עמך ופי' הו' להיפך אחרי שגם מתחיל קטונתי ואעפי"כ אמרת היטב אטיב עמך מצד חסדך כמו כן ראוי להמשיך חסדך עלי נמצא דמי שמטיבים עמו מ' זכותו יש לזה גבול כאשר יתמו שכר פעולתו מה שא"כ למטיבים מצד חסד וז"ש וחנותי למי שאני נותן מצד חנינה את אשר אחון הי' בטוח שאחון אותי להבא ועוד אחרת יש שימנע אדם חסדו וזולתו בראותו כי אין עוד צורך לו או שי"ל אחר המטיב עמו אי שקיבל כבר מזולתו והנה כל אלו שייכים בטובת אדם לחבירו משא"כ בטובת המקום ית' כי אמרו כל הנשמה וכו' על כל נשימה ונשימה כי אם יטול נשמתו מת מיד, וזה"ש אתה החילות וכו' את גדלך וכו' שאינו מ' מעלות שלי רק מ' חסד ד' שאין לו תכלית ואם שכבר אינו צורך לחסדיו, הלא מי אל וכו' אשר יעשה כמעשיך וכו' ואין אחר הו' יוכל להטיב זולתך ויאמר רב לך שאתה מצד מעלותיך איננו מגיע לך מתנת חנם ומה שעשיתי הו' בשבילך ואל תוסף דבר אלי להתיחס אלי אשר עשיתי עמך:

ואתחנן אל ד' וכו' ד"א אתה החלות להראות וכו', כבר הרגישו חז"ל ע"ז מ"ט להקדמה זו, ומור"ם שיף דקדק על שתי נוכחיות דתיבת אתה הוא מיותר דהמו"ל רק ד"א החלות וכו' וכ' מרן אבי הג' זצ"ל ז"ל בפ' שמות ותפתח ותראהו את הילד ודרשו רז"ל ותרא מבעי' לו' אלא ללמד שראתה שכינה מתוספת ה"ו של ותראה"ו ורבינו בחיי למד מזה ק"ו אם בתי' בת פרעה זכתה לראות פני השכינה לכבוד משה כ"ש אמו הצדקת שזכתה לזה, לכן רמז ותרא אותו כי טוב הו"א רמז במלת הו"א לשכינה שראתה עמו כי הו"א

שמו של הקב"ה עש"ה, וידוע כי תיבת אח"ה כינוי לשכינה, וכן אר"ץ ישראל הוא כינוי לשכינה, כי עיקר שכינה בארץ כמ"ש אלקי הארץ ד' וזה שער השמים, ורש"י פי' כאן את גדלך זו מידת טובך וכו' והנה ולד"ק עוד את עבדך וכו' טפי הל"ל להראות לעבדך וכו' אבל נ"ל להיות נתאווה משה רבינו לראות בטו"ב ד' בא בארץ החיים, לזה הקדים בתפלתו ואמר ד"א אתה החילות להראות את עבדך, דתיבת את לפעמים פירושו עם כמ"ש הבאים את יעקב בס' שמות, וה"פ מיד תחילת ביאתי לעולם שהחלות להראו' אותי לאמי הצדקת וגם לבתי' בת פרעה החלות להראות להם השכינה שנקראת את"ה א"ת עבדך ר"ל עמי כנ"ל כמ"ש ותרא אותו כי טו"ב הו"א וכן ותפתח ותראה"ו את הילד וכו' והתם נמי נ"ל דפירוש את הילד ר"ל עם הילד ראתה השכינה הנרמז בותראה"ו כנ"ל והראיתי להם עמי את גדלך זו מידת טובך, לכן אעברה נא וארא' בטוב ד' בארץ החיים וכו' והלבנון והנה ז"ל ספר פענח רזא בס"פ בשלח כי יד על כס וכו' הרי חסרו מהשם ומהכסא אותיות הו"א זהו שאפי' דמלאכי השרת אומרין בקדושה והוא ישמיענו וכו' דמה ענין זה למלאכים דבשלומא אנו אומרין אותו מכח ברחמיו שנית וכו', אבל המלאכים למה זה להם, אלא שמתפללים יר' שישמיע אותיות הו"א להשלים שמו וכסאו יתברך בב"א עכ"ל ודפח"ח ואית' במד' משה ניתן לו רמז שלא יכנס לא"י שנאמ' ושים באזני יהושע כי מחה אמחה ואיתא שלש מצות נצטוו' ישראל בכניסתו לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק וכו' כן הי' ר' יהוד' אומר ואיני יודע איזו מהן תחילה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לד' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ואין כסא אלא מלך שנאמ' וישב שלמה על כסא ד' למלך וכו' עיין סנהדרין ו' כ' ע"ב ועי' רש"י ס"פ בשלח פי' ויאמר משה כי יד על כס וכו' ולפ"ז נ"ל כוונת מרע"ה הי' ליכנס לא"י כדי למחות זרעו של עמלק למען יהי' ד' שלם וכסא שלם, וזה"ש ואתחנן אל ד' בעת ההיא ההיא לאמר, כתיב ההוא וקרינן ההיא, ולאמר הוא שהקב"ה יאמר כפי' רש"י ור"ל תפלתו הי' כתפלת המלאכים בקדושה והו"א ישמיענו וכו' וה"פ תפלתי ובקשתי הי' ההו"א לאמר, שהקב"ה ישמיענו אותיות הו"א להשלים שמו וכסאו בעת ההיא דייקא, בימי, לכן באתי בטענה זו, ד"א אתה החלות להראות את עבדך את גדלך וכו' מעת היותי שכינתך עמי ראו וגם אחרים הראית לי שמא שלים כמ"ש וארא א"ל אברהם וכו' ושמי ד' לא נודעתי להם והוי' אלקים הוא שמא שלים כמ"ש בזוהר, וזה"ש אתה החלות להראות את עבדך בשם זה הוי' אלקים מה שלא הראית לאבות שקדמוני ומפרש שמא שלים הוא זה כי מורה את גדלך בהוו' ואת ידך החזקה באלקי"ם אשר מי אל בשו"א וכו' בשמא שלים לכן אעברה נא וארא וכו' ואשלים אני את ד' והכסא, כי

לו נאה לעשות כך, והשיב לו הקב"ה רב לך וכו' ר"ל כבר רמזתי לך מאז הרימותי ידי על כס וכו' שים באזני יהושע וכו' כי מחיית עמלק על ידו ואתה לא תכנס לא"י, ועוד אתה כבר אמרת אז כי יד על כס וכו' דמצוה להעמיד מלך תחילה ואח"כ להכרית זרעו של עמלק כנ"ל, והן אמת כי ר"ב לך אתה מלך כמ"ש ויהי בישורון מלך, אבל אל תוסף דבר עוד בדבר הזה, כי נראה שאתה מחזיק א"ע כמלך, ובאמת ר"ב יש לך ומנו יהושע ואין מלכות נוגעת וכו' ע"כ דברי קדשו זצ"ל:

עוד כתוב מרן אכי הג' זצוק"ל וז"ל עוד נ"ל דאיתא בזוהר בפרשה זו בפסוק והי' הדברים האלה וכו' ז"ל כל עצמותי תאמרנה וכו' בתחה"מ קאי גרמי דאמרי שירתא ד' מי כמוך וכו' מקדמי שירתא מעליא ממה דאמרו ישראל על ימא דהא אינן לא אדכרו שמא קדישא אלא בתר תלת מילין דכתיב מי כמוכה באלים ד' והכא אינון מקדמי לשמא קדישא דכתיב ד' מי כמוכה וכו' עש"ה והנה המ"ל בס' פרד"ר ביאר בארוכה כוונת המד' כי שם מחקק ספון משום ויתא ראשי עם וכו' שלכך מת משה במדבר שיכניס לדור המדבר לא"י לעת התחיו' בב"א שאילו היה נכנס משה לא"י לא הי' נחרב הבית ע"י חטא ע"ז, שהי' מבטל יצרא דע"ז ע"י זכותי' דא"י ולא הי' ח"ו תקנה לאותו הדור, וא"כ משה שרצה ליכנס לא"י ע"כ הי' מבקש שיחיו אז מתי דור המדבר ולז"א ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר ד"א וכו' ר"ל שיהי' אז תחה"מ בעת ההיא ויאמרו שירת' בשבחו של מקים מקדמי לשמא קדישא והיינו ד' אלקים אתה וכו' אשר מי אל וכו' כמו ד' מי כמוכ' וכו' ע"כ דברי קדשו זצוק"ל:

ולענ"ד הצעיר נ"ל בזה בהקדים דאיתא בחולין דף צ"א דישראל חביבין לפני הקב"ה יותר ממה"ש וכו' ישראל מזכירין את ד' אחר שתי תיבות שנאמר שמע ישראל ד' וכו' ומה"ש אין מזכירין את ד' אלא לאחר ג' תיבות כדכתיב קדוש ק"ק ד' וכו' ונ"ל טעמ' דנוסח קדושת מוסף הוא נעריצך ונקדישך כסיד שש"ק המקדישים וכו' פתח בתרתי וסיים בחדא דהל"ל נמי המטריצים והמקדישים וכו' ונלע"ד בהבין כוונת תיבת נעריצך שפירשו תקיף וחזק, ובישע' סי' ח' פסיק י"ב כתיב לא תאמרון קשר לא תראו ולא תעריצו את ד"צ אותו תקדישו וכו' והוא מוראכם והוא מעריצכם וכו' וילד"ק דהל"ל אותו תקדישו ואותו תעריצו כנוסח קדושה הנ"ל וגם לא תעריצו פירש"י והתרגום לא תאמרו חזק הוא וקשה אחר שאמר כבר לא תראו את מוראו מסנחרב למאי נ"מ אמר תו שלא יאמרו חזק היא והרי א"נ חזק הוא לא תראי ממנו, ונ"ל כוונתו לא תראו את מל"וראו היינו השר של סנחרב למעלה שהוא באמת חזק ולא העריצי לא תאמרו חזק הוא סנחרב בעצמו כי ד' יפקוד על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה על

אדמה לכן את ד' צבאות דייקא איתו תקדישו והיא מוראכם והו' מעריצכם דייקא הוא מ"וראכם הוא השר שלכם בעצמו כי חלק ד' עמו וגם הוא מעריצכם הוא תוקפכון נותן לכם כח ועצמה שגם אתם חזקים ובדיוקא נקט את ד' צ"באות כי יפקוד על צבא המרום וכו' להפיל השר ואח"כ את האומה למטה כנ"ל עוד נ"ל לפרש בצירוף הפסוק בישעי' ססי' כ"ט כי בראותי ילדיו וכו' והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו ותמוה מ"ש שמייחס הקדושה לקדוש י"עקב והעריצ' היינו התוקף וחוזק לאלקי ישראל ונ"ל דאיתא גדול מצוה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה:

וכ' מרן אבי הנ' זצוק"ל להסביר טעמו וז"ל נ"ל עפ"י מאמר חז"ל אם עושין רצונו ש"מ מוסיפים כח בפמלי' של מעלה שנאמר תנו עוז לאלקים וכו' וכוונתם נ"ל דאיתא בע"מ מאמר כ"ח טעם הקרבנות וגם התפיות שתקנו כנגדם הם אשה ריח נחוח לד' נחת רוח הוא לפני שאמרתי ונעשה רצונו וכ"כ בתהלים מ"ם ברש"י והנה בטבע מן האדם דבר מירגש בחוש הוא מי שמקבל נחת רוח ע"י שעושים רצונו מתענג ונתוסף לו בזה רוח חיוני נכח עצום וכתיב מבשרי אחזה אלקי לכן בעושין רצונו ש"מ כביכול מוסיפים כח וכו' ע"י שעושים רצונו הוא נחת רוח לפניו ית' שנאמ' תנו עוז וכו' והנה תשלומים של הקב"ה הו' מדה כנגד מדה במדה שאדם מודד וכו' ולכן גם הצדיק שעושה רצון ד' ומצותו מוסיף כח בפמלי' של מעלה ע"י נחת רוח כנ"ל גם הקב"ה עושה רצון יריאיו והוא ית' גוזר וצדיק גוזר בהיפוך ומבטלה שנאמר ותגזור אומר ויקם לך וזהו נחת רוח לצדיק על שאמר ונעש' רצוני כאז"ל מי מושל בי צדיק, ועי"ז ניתוסף לו כח רוח חיוני וז"ש וקוי ד' יחליפו כח דייק' וכן זה"ש והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע דווקא בה"א הידיעה אותו הזוהר וכח שמזהירין הרקיע ומוסיפין כח למעלה יזהירו בו הם וקוי ד' יחליפו כח כנ"ל ובזה גדול מצווה ועושה יותר וכו' שמוסף כח למעלה וגם הוא יחליף כח שנעשה רצינו והן הן דברי התנא ר"ג בפ"ב דאבות עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו וכו' משא"כ באינו מצווה ועושה וכו' ע"כ דברי קדשו והנה איתא בחולין דף ק"א אר"י והלא מבני יעקב נאסר וכו' תני' א"ל לר"י וכו' נאמר ע"כ לא יאכלו בני יעקב והלא לא נאמר אלא בני ישראל ולא נקראו בני ישראל עד סיני אלא בסיני נאמר וכו' הרי דקודם מ"ת בני יעקב נקראו לז"א והקדישו את קדוש י"עקב דייקא קודם מ"ת שאין מצווה ועושה ואת אלקי י"שראל דייקא אחר מ"ת גדול מצווה ועושה שגם יעריצו מוסיפים כח למעלה ע"י נחת רוח כנ"ל אמנם זהו אצלינו שיצה"ר בינינו וכן מצווה ועושה גדול וכו' שיצרו תקפו כמו שכתב רש"י ותוס' בע"ז וע"י כבישת היצה"ר לעשות רצון ד' נחת רוח לפניו ומוסיפים כח וכו' וזהו שאנו אומרים נעריצך יר' נוסיף כח ע"ו עשיית רצונו וכמ"ש

תנו עוז וכו' וכתיב את אלקי ישראל יעריצו אבל מה"ש אין להם מונע ויצה"ר מלעשות רצון הקב"ה אין זה כ"כ נחת רוח וליכא עי"ז תוספת כח לכן מה"ש רק מקדישים ולא מעריצים וא"כ ה"פ בישעי' ח' הנ"ל לא תראו ולא תעריצו, ר"ל שע"י היראה ממנו תגרמו בזה נחת רוח לסנחרב וזהו סיבה עצמית בטבע לתוספת כח וחוזק לבו וכוונתו לומר לא תוסיפו לו כח ע"י היראה ממנו אבל את ד"צ אותו תקדישו וכו' ולפי דלא מיירי קרא התם בעשיית מצות ד' וגם שלא יתנאה אדם לומר שהוא מעריץ לה' לז"א הוא מוראכם והוא מעריצכם וא"כ י"ל דה"ט דחביבין ישראל נפל לפני הקב"ה ממה"ש לפי שישראל מעריצים נמי רשאים להזכיר השם אחר שני תיבות משא"כ מה"ש כנ"ל אמנם במ"ר בפ' האזינו איתא מה"ש אחר ג' תיבת וישראל ומרע"ה אחר כ"א תיבות א' משבעה ממה"ש ונ"ל טעמו משום שיצה"ר מעכב הקדושה אצלינו ויש לו שבעה שמות ליצה"ר וג"פ ז"וון לכן אחד מז' ממה"ש שאין להם יצה"ר לעכב הקדושה ולכן בנוסח נעריצך מזכירין השם אחר כ"א תיבות ולפ"ז ע"כ גם כאן שהתחיל משה בשבח המקום ע"כ לא הזכיר את ד' אלא עד אחר כ"א תיבות וי"ל נמי טעם למספר כ"א קודם כי השם א"היה הוא קודם לשם הוי' ממעלה למטה והוא בגימט' כ"א וזש"ה ואתחנן אל ד' בעת ה"היא דייקא אחר כ"א תיבות במספר השם הזה אותיו' ה"הוא אז התחלתי לאמר ד"א אתה וכו' להזכיר את ד' כנ"ל - עוד נ"ל בכוונת הפסוקים ואתחנן ד"א אתה החלות וכו' רב לך וכו' ונ"ל דאיתא בילקוט אמר הקב"ה על שאמרת והן לא יאמינו לי לכך הן קרבו ימיך למות ולכאור' תמוהא הלא מבואר באר היטב בתוה"ק שסיבת מיתתו הי' בשביל מי מריבה שנאמר יען לא האמנתם בי להקדישני ותי' בס' כלי יקר ומפ' יען לא האמנתם לשון הפעול שלא גרמתם להחזיק את ישראל באמונה כי אם רק דברו אל הסלע היו מחזיקים את ישראל באמונה וכפי' רש"י אך ע"ז הי' למשה להשיב שלא פעל בזה עולה כי לא עלה על לבו שזרע אבותינו הקדושים יהיו צריכים להחזיקם באמונה אבל כיון שהו' עצמו אמר והן לא יאמינו בזה גילה דעתו בעצמו שישראל צריכים להחזיקם באמונה מעתה הוא נענש בשביל מי מריבה כי שוב אין להשיב כנ"ל ודפח"ח אמנם לענ"ד אם לדון יש תשובה, ונקדם לפרש פסוקי תהילים קמ"ה דור לדור ישבח מעשיך וכו' הדר כבוד הודך ודברי וכו' אשיחה ועזוז וכו' וגדולתך אספרנה ותמי' מלבד כפל ענין עוד תמו' השינוי פעם אחר פעם, תחילה מדבר בנסתר מרבים וסיים במדבר בעדו, ונ"ל עפי' שכבר כתבתי שהחוקרים פליגו באיזה נס יותר יקר וגדולה להשם ית' אם בחידוש דבר היוצא מחק הטבע כי הריס' הטבע הוא מורה עוצם יכולתו ית' או בחידוש הדברים בחקי הטבע הקיימים שזה מורה יכולתו וגם בחירתו השכלית ר"ל חכמתו ית' עו' בגבעת המורה בפ'

ס"ו לראשון ושם בארה הרב המור' דמצוות וקיום הטבעים כולם נקראים הם בשם מעשה השם כמ"ש תהילים סי' ק"ד אחר שזכר כל הטבעים מצמח ובע"ח ורוחות ומטר וכו' אמר מה רבו מעשיך ד' וכו' ע"ש ועי' מש"ל מזה והנה כוונת דהע"ה הי' לשבח להקב"ה ולפרסם גדולתו ית' בכל אופני הניסים וכשראה אנשי דורו נתנו יקר וגדולה לד' יותר ב"א מאופני הניסים האלו על השני' היא אחז לשבח ולפרסם הצד השני מהניסים, והנה שידוד הטבעיים נקרא בשם נפלאות וכן נוראות עי' רד"ק ע"פ נוראות על י"ס בתהילים ק"ו וכתיב נורא תהלות עושה פלא וזה"ש אם ראיתי דור לדור ישבח מ"עשיך וכו' אזי אני הדר כבוד הודך ודברי נ"פלאותיך אשיחה אני אפרסם הניסים בהרוסת הטבע ואם המה עזוז נוראותיך יאמרו אזי אני וגדולתך אספרנה עד"ה גדולים מעשי ד' מה גדלו מעשיך ד' ניסים בחקי הטבע הקיימים וא"כ אפוא אותו הנס שהי' נעשה בדברם אל הסלע ונתן מימיו גם שהי' בשידוד הטבע בין שיה' בקיום הטבע הרי כבר נתפרסמו ב' אופני הניסים אז לישראל ע"י יציאתם ממצרים ובקיעת י"ס והורדת המן וכיו"ב ולא נסתפק משה בהם שצריכים להחזיקם באמונה משא"כ מאז עודם בשיעבוד ולא ראו שום נס עדיין החזיקם שאין מאמינים אמנם כיון שהקב"ה גזר אומר יען לא האמנתם בי להקדישני ע"כ ה"ט דקמי' קב"ה גלי' שאילו דברו לסלע הי' קידוש השם גדול וחיזוק אמונה ביותר ולפום גמלא שיחנו ר"ל לפי גודל צדקו של מרע"ה גם זה נחשב לו לעון אשר חטא במניעת הדיבור, מאחר שהדבר נוגע לחילול ד' וביומא פ"ו איתא ה"ד חילול השם א"ר כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה ותפילין וכו' דייקא כגון אנא לפי גודל חשיבותם ובזה מתורץ תמי' הר"ן בדרוש ואתחנן שהפליא כיון שא"ל דבר שעומד בפני התשובה א"כ איך לא הועילה למשה דבלתי ס' עשה תשובה על כל מה שפגם וחטא, ולפמ"ש א"ש דהרי אחז"ל ביומא פ"ו על חילל השם כולן תולין מיתה מכפרת שנאמר ונגלה וכו' והנה ביער' דבש הבי' מד' אתה האלות להראות וכו' בסנה ותמוה, ונ"ל מדלא אמר להראות לעבדך, תרתי משמע את עבדך משמע נמי עם עבדך, ור"ל על ידו כמ"ש הבאים את יעקב, ואחר שידע מרע"ה טעם הגזירה יען לא האמנתם וכו' שלא גרמתם להחזיק איתם באמונה והיינו ע"י שאמר מקדם והן לא יאמינו כדברי כלי יקר הנ"ל לכן כה אמר משה בתפלתו כדי להתנצל א"ע וה"פ ד"א אתה החלות להראות את עבדך וכו' בסנה את גדלך במן ואת ידך החזקה וכו' אשר מי אל וכו' נס הסנה הי' הסנה איננו אוכל נס בטבע המציאות קיים ויד החזק' בקריעת הים בשידוד הטבע והראות להם על ידי כל אלו את גדלך בקיום הטבע כמ"ש מה גדלו מעשיך ד', ד"א גדלת מאד וכו' וידך החזקה בהרוסת הטבעיים אשר מי אל יעשה כמעשיך בקיום הטבעיים וכגבורתך בהרוסתם

ולכן לא נסתפק אצלי כלל שצריכים להחזיקם באמונה אחר שראו כל אלה על ידי כעת היום וא"כ לא חטאתי בזה שלא דברתי אל הסלע אע"ג שאמרתי מאז הן לא יאמינו לי והשיב הקב"ה רב לך דייקא גבאי דידך אפי' הא נמי נחשוב לחילול השם ולפי שחטא בדיבור הן לא יאמינו וחטא נמי בהפכו במניע' הדיבור יען לא האמנתם בי לכן העונש מדה כ"מ אל תוסף דבר וכו' וא"כ גדול כ"כ עון חילול ד' שאדון הנביאים מרע"ה נלכדו ולא הועיל לו תשובה אף שלא הי' חילול השם בסיבתו אלא קצת מניעה לקידוש השם כמ"ש יען לא האמנתם להקדישני והוא רק גרמא למניעה לקידוש ד' ובשב וא"ת במה שלא דיבר עאכו"כ בדור יתום כזה שאנחנו בו שצריכים ודאי לחיזוק אמונה וק"ו אנשים המונים כמוני וק"ו מי שפוער פה ולדבר ומחלל ד' בדברים, ולא רק גורם כמה וכמה גדול עונו מנשוא ח"ו:

עוד נ"ל על פסוקי בפ' ואתחנן, ד"א אתה החלות להראות וכו' בהקדים קושי' מהרש"א בח"א על הק"ו שדן משה בפ' וילך הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם וכו' מעובדא דר"ז קטינא חרוך שקו' דהדרי הצדוקים בתשובה בתר דשכוב שיראו לנפשם דאזיל לי' מגינם, א"כ ק"ו פריכא הוא ע"ש ונ"ל עפמ"ש הר"ן בדרוש ה' מדרשותיו והכלי יקר בפ' ח"ש דשני סוגי עבירות הן, א' מצד האמונה והוא בשכל משובש בדיעות כוזבות, וא' מצד החומר במדות לפי מזג טבע האדם עש"ה באורך מזה, ונ"ל דמקולקל באמונה מביאו ממילא לקלקול המדות, בחושבו לית דין וכו' ואית' בסנהדרין לא עבדו ישראל ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסי' הרי שלא היו מקולקלים באמונה, אלא במדות, מצד מזג החומר, וא"כ נ"ל בעובדא דר"ז אותן צדוקים היו מקולקלים באמונה ולא במדות, לכן אהדרו בתיובת', אבל באותו דור שנתבררו האמונה ע"י משה, אלא במדות הי' מקולקלים, וזה אינו מפסיד האמונה, לכן יפה דן משה ק"ו הן בעודני וכו' שלא הי' ספק באמונה, מ"מ קלקול המדות הביא אתכם להיות ממרים עם ד', שעבדו ע"ז כדי להתיר להם עריות כנ"ל ק"ו אח"כ, אף שישובו ויתקנו המדות, הא יש לחוש שיקלקלו בדיעות האמונה, וממילא יבואו לקלקול המדות, וזהו נ"ל כוונת המד"ר ז"ל כשהגיע זמנו ליפטר א"ל דבר א' אבקש ממך שיבקעו השערים משמים ותהומות שיראו כל העולם כבודך שאין זולתך וכו' ע"ש, הא דלא ביקש זאת מקודם עד עתה משום שא"ל לישראל בהדי' כי ידעתי אחרי מותי השחת שיראו קודם מותי, שהקב"ה באמרו הנך כוכ"ב וכ' וק"ם העם וזנה וכו' כן ביקש שיראו קודם מותי, שהקב"ה יחיד שמיתתו לא יהי' סיבת החטא, וכדי שבאמת לא יעבדו א"ז לז"א וממילא מקלקול המדות לבד יחזרו בתשובה כמו בעובדא דר"ז כנ"ל, והנה במקראי קדש אלו יש להרגיש ג"כ בדברי משה אעברה נא

וכו' אש"ר בעב"ר הירדן מיותר לגמרי סימן זה, וגם בדברי הקב"ה שאמר אל תוסף דבר אלי וכו' תיבת אלי מיותר אמנם נ"ל לפמ"ש במד"ר פ' ואתחנן ע"פ וידעת היום וכו' יתרו נתן ממש בע"ז וכו' נעמן הודה וכו' רחב שמתהו בשו"א וכו' משה שמו אף בחללו של עולם שנאמר ד' הוא האלקים אין עוד אף בחללו עולם וכו' עש"ה, וידוע אמרם איירא דא"י מחכים, וה"ט לפי שהוא מכוון נגד א"י שלמעלה ואויר טהור, וזה שער השמים שהתפלות עולות שם דרך ישר, אבל בח"ל אדמה טמאה נקראת, ואוירא מלא קליפות, וכבר אז"ל בגמ' דעירוכין אילו נכנס משה לא"י, הי' לו זכות' דא"י לבטל יצרא דע"ז, ונ"ל כוונתם שע"י ראיית השכינה שהי' משה רואה פני השכינה בעיר ד' שמה בהר ד' ומקום קדשו, יכול הי' לטהר האויר של ח"ל ג"כ ולשומו להקב"ה גם בחללו של עולם כולו דייקא, וזה"ש ד"א אתה החלות להראות את עבדך וכו' ר"ל השכינה בכינוי את"ה את גדלך וכו' אשר מי אל בשו"א וכו' דייקא ר"ל ממשלתך ואחדותך בשו"א נתברר על ידי במופתים בשו"א שזכיתי לעשות ע"י שהראיתני כבודך בח"ל, ומצינו תיבת את פירושו עם, כמו הבאים את יעקב ר"פ שמות, לז"א אעברה נא ואראה את הארץ הטובה, ר"ל עם הארץ הטובה אשר בעבר הירדן למטה, אראה עמו ג"כ את הה"ר הטוב הזה א"י ובהמ"ק שלמעלה, זהו והלבנו"ן הבהמ"ק שמלבין עונותיהן של ישראל למעלה שמכוון כנגדה ממש, ובזכות השגת שכינה שמה אטהר גם האויר בחו"ל, ואשימך בחללו של עולם לבטל יצרא דע"ז לגמרי, והשיב לו הקב"ה רב לך אל תוסף דבר אל"י דייקא עוד בדבר הזה, שרצינך לשימני בחללו, של עולם, אבל לך אומר להם כן, לכן אח"כ כן עשה משה ואמר לישראל וידעת היום והשבות וכו' כי ד' הוא וכו' בשמים וכו' ובארץ וכו' אין עוד אפי' בחללו של עולם כנ"ל ודו"ק: ומרן אבי הג' זצוק"ל פירש כך מה שהוצרך מרע"ה להקדמה זו בתפלתו אתה החלות וכו' ותשובת הקב"ה רב לך וכו' וכ' דאית' בע"מ הטעם שלא נכנס משה לא"י מ' שעמרם אביו נשא את יוכבד דודתו שהיא בכרת, ובס' כרם חמד בפרשת הברכה תולה זאת בפלוגת' דתנאי בסנהדרין נ"ז ע"ב דב"נ מוזהרין על העריות, דר"מ ס"ל על שבמיתה מוזהרין ולא על שבכרת, וחכ"א אף על שבכרת משום דודתו היא מח"כ ע"ש, והנה ביומא ס"ו ע"ב ובע"ז ד' מ"ד דגבי עגל נדונו מהם במגופה ומהם בהדרוקן מיתה ביד"ש ומהם בסייף ע"ש, ונ"ל כמו דפליגי תנאי בעריות אי ב"נ מוזהרים גם על שבכרת או לא, הה"נ בע"ז דב"נ מוזהרים דנפ"ל מחד קרא ויצו ד"א על האדם לאמר, אי גם על שבכרת מוזהרים תלי בפלוגת' הנ"ל ואית' באבות דר"נ דטעם ששיבר מרע"ה הלוחות לדונם כפנויה שזינתה קידם שקבלו הלוחות, ולא כא"א שזינתה, ותמי' לכאור' דהא גם קידם מ"ת גם ב"נ מוזהרים על ע"ז ואיך נדונו כפנויה, אמנם לפמ"ש ניחא

כיון דרובן בני כרת היו, דהיינו גיפף ונישק ובלא התראה אי ששמח בלבו ומתו במגיפה והדריקן, ומיעט מהם בסייף, ואי אין ב"נ מוזהרים על שבכרת וקיי"ל העולם נידון אחר ריבו, לכן שיבר הלוחות לדונם כפנויה שזינתה כנ"ל, ובס"פ הברכה סיום התור' לכל היד החזק' ומורא גדול וכו' לעיני כ"ו וכו' ופירש"י קבלת הלוחות ושבירתן ונסים וגבורות שבמדבר הגדול ונירא, ועי' במד' תנחומא ואתחנן שא"ל הקב"ה למשה הרי אתה עשית וי"ו עונות, א) שלח נא וכו' ב) והצל לא הצלת וכו' ג) הצאן ובקר ישחט וכו' ד) לא ד' שלחני ה) שמעו נא המורים ו) והנה קמתם תחת וכו' עש"ה, וא"כ משה סבר כטעם הע"מ הנ"ל, ולכן כדי להוכיח דב"נ לא הוזהרו על שבכרת וכדין נשא עמדם אביו את יוכבד דודתו, לכן הקדים ואמר אתה החלות וכו' גדלך ואת ידך החזק' וכו' וכגבורותיך וכו' ממש כפסוק סיום התורה הנ"ל, רומז על שבירת הלוחות, וז"ל התנחומא ס"פ עקב וגברו ידיו ושיבר הלוחות, לכן ייחס לשבירתן יד החזקה, והסכים ד' על ידו כמ"ש אשר שברת כדי לעשותן כפנויה, וע"כ משום דעל שבכרת לא הוזהרו קודם מ"ת, ולכן אעברה נא וכו' וא"ל הקב"ה ר"ב ל"ך דייק' ר"ל גם בלא זו שנשא עמרם אביך את דודתו ד"י ל"ך במה שאתה עשית וי"ו עונות כנ"ל לכן אל תוסף דבר אלי יכו' והיינו דקאמ' ויתעבר ד' בי למענכם שבכלל עונותיו דא"ל רב לך הן מה שזלזל הוא בכבודם כנ"ל עכד"ק שר אבי זצוק"ל - גם זה ממרן אבי הג' זצוק"ל בילקוט ואתחנן וכו' זה"ש תחנונים ידבר רש וכו' משה אמר יכתב סרחוני שלא יהי' הבריות אומרות דומה שזייף משה בתורה או שאמר דבר שלא נצטווה, משל למלך שגזר ואמר כל מי שאוכל פני שביעית יהי' מחזרין אותו בקומפין הלכה אשה אחת בת טובים וכו' א"ל בבקשה ממך המלך הודיע סרחוני שלא יהי' בני המדינה אומרים דומה שנמצ' בה דבר ניאוף וכו' א"ל הקב"ה הריני כותבה שלא היתה אלא על המים שנאמר כאשר מריתם פי וכו' וק' מהי תיתי לומר דזייף בתור', טפי הל"ל נואף ח"ו וכיו"ב כמו במשל, גם מהו זה"ש וכו' וגם קרא ק' מאי בעת ההיא ומאי לאמר וכו' ונ"ל דאית' קושי' בס' שמע שלמה הובא בהקדמת ס' ויקהל משה איך מתים בשבת והא קיי"ל אין עונשים בשבת מקרא לא תבערו ועי' מג"א סי' שליט ותי' דמית' עונש באמת ליכ' בשבת רק מיתה טבעיית עש"ה:

ולענ"ד י"ל דה"ט דשאל דהע"ה הודיעני ד' קיצי וכו' שביקש לידע יום מיתתו משום שהנביא כבר בישר לי גם ד' העביר חטאתך וכו' וביקש למות בשבת כדי להודיע שלא חטא, אמנם במרע"ה שמת בשבת והי' מיתת עונש כמ"ש יען האמנתם וכו' קש' איך עונשים בשבת וצ"ל כיון שמת בנשיקה, ע"כ לא מיתת עונש מת אלא שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים וכו' עי' ספ"ק דסוטה, וא"כ חשש משה אחר שידע יום מיתתו בשבת, שמא

יאמרו עליו שמת משום עונש, וממילא זייף בתורה במ"ש לא תבער בכל מושבותיכם שלא לענוש בשבת, לכן ביקש להודיע סרחונו, וזה"ש תחנונים ידבר רש, ומה דיבר ועל מה ביקש, ומפרש סיפ' דקר' ועשיר יענה עזות שיאמרו הבריות עליו דברי עזות שחטא חטא גדול ונענש וגם זייף בתורה כנ"ל לכן ואתחנן אל ד' בעת ההיא דייק' בשביל את ההי"א וכתיב הו"א היינו שבת אות הי"א כי בו שבת וכו' לאמ"ר ר"ל אחרים יאמרו עליו כנ"ל, לכן ואתחנן וכו' לאמר דייק' ד' יאמר לאחרים ויודיע סרחוני, וא"ל הקב"ה הריני כותבה שלא היתה אלא על המים, ול"ה עונש אלא מצדך ר"ב ל"ך דייק' אצלך הוי חטא, - עוד נ"ל רב לך וכו' עפ"י קו' מהרש"א בח"א בקדושין הא אם נולד בז' באדר כבר נשלם השנה ביום וי"ו אדר, והוא מת בז"ן אדר שכבר התחיל שנה אחרת והרי הקב"ה ממלא שניתיהם ש"צ מיום ליום יעי' מש"ל מזה, וכעת נ"ל דאית' הני שני דנפלים מאי עביד בהו הקב"ה חולק אותם לצדיקים, א"כ נ"ל דדייקו חז"ל באמרם שהקב"ה ממלא שניתיהם ש"צ מיום ליום, היינו שנותיהן דייק שני דורות הקצובים להם, אבל התוספת כמה שהוא ולשין חולק אותם לצדיקים משמע מלשון חלוקה דאפי' שנין דנפל א' חולק אותם לכמה צדיקים, ובזה נ"ל לתרץ קוש' מפורשים כיון שמת משה בשבת, איך כתב היום מלאו ימי ושנותי בשבת, אמנם נ"ל כיון דבאמת נשלם השנה מיום ליום ביום וי"ו אדר, והו' ערב שבת, וכתב שפיר בו ביום היו"ם דייק' מלאו ימ"י ושנותי הקצובים לי, והקב"ה הוסיף לו יום א' משני נפלים כנ"ל, וא"כ אין מקים הו' לחשד שזייף משה בתירה ח"ו כיון שהוא מת בשבת מיתה ע"י עונש כנ"ל, ז"א דאילו מת בעינם ל"ה הקב"ה מוסיף לו יום א' על שנותיו כנ"ל אלא דעונש על החטא דמי מריבה ל"ה במיתה, אלא במה שלא עבר את הירדן לכנס לא"י כמ"ש לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ וכו' יען לא האמנתם בו וכו' וא"כ ה"פ ואתחנן אל ד' בע"ת ההי"א לאמר כנ"ל בשביל שמיתתו בעת ההוא בשבת פן יחשדוהו דמת בעונש וגם זייף בתורה לא תבערו וכו' והשיב לו הקב"ה ר"ב ל"ך ר"ל הרי נשלמו שנותך מיום ליום בע"ש ויום א' תוספת היא על שנותך, מזה כי ר"ב לך, מוכח שאינו מיתת עונש כלל, אבל עונש על המים הוא עלה ראש הפסגה וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה דייק ותו לא, וזה"ש משה ר"פ וילך בן מאה ועשרים שנה אנכי היו"ם דייק' ר"ל בע"ש בוי"ו אדר וא"כ מה שאחיה עוד יום א' היא תוספ', וא"כ אינו מיתת עונש, אבל עונשי על המים הוא זה וד' אמר אלי יר' הוא וב"ד לא תעבור את הירדן הזה דייק' כנ"ל - אמנם חז"ל בפ"ק דסוטה ד' י"ג א"ר לוי ברב בישר רב לכם ברב בשרוהו שנאמ' רב לך ופרש"י שם דחוק, ונ"ל לבאר כוונתם בס"ד וגם כוונת משה במ"ש רב לכם, להיות כי אמרו כולם קדושים ופי' רז"ל

בתנחומ' כלם שמעו בסיני אנכי ד"א וכו' ותמו' מאי בעי בזה ונ"ל דהא באמת כבר זכו משה ואהרן ט"ה בכהונה ומלכות בשכר היראה כמ"ש בפ' ויעש להם בתים, אין מקום לטענת קרח, אלא דקיי"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכ' אמנם כבר פי' המפורשים המד' כ"מ שישראל אוכלין בעוה"ז אין אוכלין אלא בשביל אמונה ר"ל משום דשוכר פועלים ע"י שליח ליכ' משום בל תלין, אבל אנכי וכו' מפי הגבורה שמענו, ותור"ה ציוה לנו משה וכו' ואיכ' גבי אמונה משום ביומו תתן שכרו, וא"כ אפשר זהו טענתם כיון דזכות אמונה דייק' הוא דאיכ' בעוה"ז ולא שכר שום מצוה זולתו א"כ כולם שמעו מפי הגבורה דייק' אנכי ולא יהי' וכו' ואיכ' בל תלין, ומדוע תתנשאו וכו' בשכר היראה, איברא דז"א דהא משה שמע כל המצות מפי ד' עצמו וגם על היראה שייך גבי' שכר בעוה"ז וכמ"ש באמת ויעש להם בתים, והנה חכז"ל במס' מגילה אמרו בפ' מה ד"א שואל מעמך וכו' אין לגבי' משה יראה מלת' זוטרת' הי' ופי' מפורשים לפי שהי' עניו מאד, וידע בעצמו שהוא שכר היראה ויעש להם בתים לכן הי' מלתא זוטרת' בעיניו כמובן א"כ נ"ל זכו תשובתו ר"ב לכם בני לוי ר"ל אתם קדושים במצות גדולות אשר נאמר בשכרם מה רב טובך וכו' אבל אני שכר היראה דזוטר' וכו' עכד"ק של מרן אכי וצוק"ר:

ויצונו ד' וכו' וצותה תהי' לנו וכו' כאשר צונו ותמו' טוב' וגם כל המצוה שאמר לי יחיד ונ"ל דאיתא שכר מצו' בה"ט ליכ', אמנם שכר היראה קרא כתיב טרף נתן ליריאיו, וכ' ויעש להם בתים וכו' משום ותראינה המילדות וכו' וא"כ ה"פ ויצונו ד' וכו' ויראה את ד"א לטוב לנו כה"י להחיותינו כיום הזה שכר היראה בעוה"ז לטוב לנו דייק' ע"ד ויעש להם בתים ותרא אותו כ"ט הוא, לחיותינו וכו' דייקא ע"ד טרף נתן ליריאיו, וצדקה תהי' לנו כי נשמו וכו' כל המצוה ר"ל כולן לבד מוראה לפני ד"א דייק' אזי תהי' לנו צדקה בשכר הצפון בעוה"ב בעת שנעמוד לפני ד"א עמו במחיצתו לפני ד"א דייק', כאשר ציונו דייק' ר"ל כמו שהיינו לפני ד"א בזמן הציוו בסיני שנגלה עלינו ממהקב"ה, עוד נ"ל דאיתא במד' קהלת בפ' מה יתרון וכו' שיעמ' תחת השמש, דיין שאני מזריח עליהן אורה, ובויקר' רבה פ"ד דרשי כן כל עמול אדם לפיהו ע"ש, והכונה אם יבא אדם לידי חשבון עם הבור' ית' מהו המותר שישאר לו לקבל בשכר עמלי, במקום הנאת זריח' השמש או מזונותיו כי זהו בלבד יספיק לתשלו' שכר מעשי' כולם, עי' דרשות מהר"י מינץ דרוש א' נעלם ממנו דברי מדרש הנ"ל ואיתא בתויו"ט רפ"ז דברכות דה"ט דברכות התורה בשם ד', משים דנתינת התור חסד ורחמים הו' ואין הדין נותן לזה, ולא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום, משא"כ ברהמ"ז על האכילה עש"ה ודפח"ח וז"ש ורצונו ד' וכו' כל החקים וכו' לטוב לנו כל הימים דייקא בעוה"ז ובעוה"ב ע"ד כל ימי חייך

להבי' לימות משיח ה"נ כן אבל אמר ודאי מן הדין מספיק לתשלום השכר על עשיית כל החוקים לחיותינו דייקא כהיום הזה דייקא ולא כל הימים גם בעוה"ב רק בעוה"ז דיין שאני מזריח עליהן אורה וכל עמל אדם לפיהו, וז"ש לחיותינו אבל וצדקה תהי' לנו כי נשמור וכו' לפני ד"א דייקא בעוה"ב שכר ההוא צדקה הוא ולא מה"ד ממש כאשר ציונו דייקא כמו גוף המצות שציונו שהי' צדקה וחסד ולא מה"ד וז"ש בפ"א שכר מצוה מצוה ר"ל השכר חסד הוא כמו המצוה ואאמו"ר הג' זצ"ל כתב וז"ל נ"ל עפמ"ש הר"מ בפיה"מ סוף מכות על מאמר רצה ד' לזכות ישראל לפיכך הרבה להם וכו' מעיקרו האמונה בתור' כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה הנה זכה בה לחיי עוה"ב וע"ז אר"ח כי המצות בהיותם הרבה אי אפש' שלא יעשה אדם בחייו א' מהן על מתכונתה ושלמותם ובעשותו אותו המצוה תחיה נפשו באותו מעשה וכו' עש"ה וזה"ש ויצנו ד' וכו' כל החקים האלם וכו' ר"ל תרי"ב לטוב לנו כה"י לרבות עוה"ב [וכמ"ש אני לעיל] והרבה כ"כ כדי לזכותינו לחיותינו כהיום הזה שנוכל לבחור מהם איזה מצוה שיהי' כי וצדקה תהי' לנו שכר עוה"ב רק כי נשמר לעשות את כל המצות הזאת דייקא בחד מצוה בעשותינו אותה כולה כל המצוה דייקא במתכונתה ושלומותה וגם לפני ד"א דייקא וכאשר ציונו דייקא לא בכוונה זולת זה ולא לשום פניו' בעולם נזכה בה לשכר עוה"ב לכן הרבה כ"כ לחיותינו כנ"ל ודו"ק:

עוד כתב אאמו"ר הג' ז"ל עפמ"ש הרמ' ריש פיאה בשכר מה שאחרים למידים ממנו יש לו פירות בעוה"ז ושכר גוף המצוה יש לו קרן לעוה"ב וז"כ ויצונו ד' לעשות את החקים ליראה את ד' וכו' ר"ל בפרהסיא שילמדו אחרים ממנו ליראה וכו' לטוב לנו כל הימים כנ"ל לחיותוני כהיום הזה פירות, וצדקה תהי' לנו וכו' המצוה הזאת דיוקא לפני ד"א דייקא אף בסתר שאין גלוי רק לפני ד"א עכד"ק של מרן אבי ז"ל:

ממרן אאמו"ר הג' זצוק"ל אתה החילות וכו' רב לך וכו' יובן לענ"ד בהקדים דעת הרמב"ם בס' המורה פרק כ"ז כ"ח משני ואחריו החזיק הגאון בתשו' הר"ש בן רשב"ץ דהעולם אף שהוא מחודש וכל ההויים נפסדים עכ"ז ברצון הקב"ה תלוי לקיימו וכבר העיד דהע"ה ברוה"ק יסד ארץ על מכוניהו בל תמוט עולם ועד ופירושו ע"כ נצחיית כמ"ש ד' מלך עולם ועד והק' הרמ' ממאחז"ל שית אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב ונדחק לפרשו לא הפסד והעדר המציאות לגמרי כוונו אלא על צירה אחת ע"ש ועוד הוקשה לו מכמה כתובים ולהיות ראוי כן דבכל מ"ב כתיב ויעש ד' וכתיב כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהי' לעולם עליו אין להוסיף וכו' מה הוא קיים נצחיי' אף מעשיו וכו' לכן נ"ל לתרץ

קושי' הר"מ וסייעתו על דרך האמת לע"ד הנה כתיב כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה וכתיב ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי ונ"ל לבאר טעם הדבר כי הנה חז"ל בפ"א דאבות הניחו על ג' דברים העולם קיים על האמת וכו' יובן עפי' המדרש בב"ר פ"ח סי' ג' חסד ואמת נפגשו וכו' חסד אמר וברא אמת אמר אל יברא שהעולם כולי קטטה וכו' מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ וכו' אמרו מה"ש לפני הקב"ה אתה מבזה תכסיס שלך תעלה אמת מן הארץ הה"ד אמת מארץ תצמח וכו' עכ"ל וא"כ העולם קיים על האמת ר"ל נברא אבל היות קיים לעולם ועד על האמת נ"ל לבאר דאמרו חז"ל חותמו של הקב"ה אמת ופ' קדמונינו משום דאותיות א"מת במ"ק הוא ט' ואות מ' בהכפל כמה פעמים מנין מ' במ"ק נשאר לעולם ואין לו חילוף ושינוי משא"כ בשאר אותיות והקב"ה חי וקים לנצח לכן חותמו אמת ופירשתי בזה פ' ראש דברך אמת וכו ר"ל התורה תחילתה א"מת כס"ת ב"ראשית ב"רא א"לקים וה"ט הוא להורות כי לעולם כל משפטי צדקך התורה נצחיות היא ותכלית הברואה הוא האדם שנברא בע"ש אחר כל הנבראים ו"אדם נמי במ"ק גימטריא ט' וכיון שהכל הולך אחר החתום ו"אדם במ"ק גימטריא א"מת ונברא אדם בסיף מ"ב לכן חותמי של הקב"ה אמת חותם דייקא שחתם כל מ"ב באמת דייקא וידוע מאחז"ל בפ' הבונה ד' ק"ד מ"ט שקרא אחדא כרע' קאי ואמת מלבן לבוני' קושטא קאי וכו' שיקרא לא קאי וב"פ חלק דף צ"ז ההוא אתרי' דשמי' קושטא ול"ה משני בדיבוריי' ולא הוו מיית אינש מהתם בלא זימני' וכו' הרי דאמת הוא נצחיי וע"כ ה"ט לכן העולם עומד על האמת העולם קיים דייקא ולכן או"ה אשר פיהם דיבר שוא ואך שקר צחלו כתיב בהו אעשה כלה בכל הגוים אבל שארית ישראל לא ידברו כזב ותתן אמת ליעקב כתיב ואותך לא אעשה כלה ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי והנה מעלת האדם על כל הנבראים הוא זה שהוא מדבר כמ"ש ויהי האדם לנפש חיה ות"א לרוח ממללא וכל שקר ואמת בבחינ' מדבר הוא ואם האדם דובר אמת יהגה חכו מקיים העולם דקושטא קאי ועליו נאמר שפת אמת תכון לעד אבל עד ארגיעה לשין שקר דשקרא לא קאי וא"כ מבואר ודאי לפי כוונת הבריאה שהקב"ה השליך אמת ארצה בשביל קיום העולם אם העולם מתנהג באמת שפת אמת תכון לעד באופן זה ודאי לא יפסד העולם אלא ישאר נצחיי וה"פ דברי דהע"ה יסד ארץ על מכוניה דייקא ר"ל על האמת שהשליך ארצה, וע"י זה יסד ארץ וברא העולם ובאופן זה ג"כ יתקיים העולם על האמת בל תמוט עולם ועד אבל בעו"ה כתיב ותהי האמת נעדרת ושקרא לא קאי לכן אחז"ל דהעולם יהי' חרב ונפסד וכן כתיבי קראי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וכו' נמצא כל ד"ח קיימים - יהנה הג' בנוב"י סי' ל"ג ב"ה א"ח כתב שלא מצא

שום שירש ללשון מחילה בלשה"ק לא שורש חול ולא חלהו וכו' אלא שורש יחול פי' ממתין והוא לשון אריכות ועפי"ז השיג על השל"ה ורמ"א דראוי לומר מחילה לפשעים וסליחה לעונות ע"ש ולבבי לא כן ידמה, ונקדים מאחז"ל ריש ע"ז מ"ד חלילה לך מעשות כדבר הזה וכו' אר"א ב"כ חולין הוא לך מעשות וכו' ובילקוט בפ' וירא ז"ל חלילה לך וכו' נשבעת ואמרת סאין אתה מבי' מבול לעולם מה את מערים וכו' של אש אתה מביא א"כ לא יצאת ידי השבועה וכו' אר"י חלילה לך חולין הו' לך בדייה היא לך חילול השם יש וכו' א"ר לוי שני בני אדם נאמר בהם דבר א' אברהם ואיוב אברהם אמר חלילה לך איוב אמר אחת הי' ע"כ אמרתי תם ורשע וכו' אברהם נטל עלי' שכר איוב נענש עליה וכו' ונ"ל לבאר קצת דבמס' נדרים דרשי' לא יחל דברו לא יעשה דבריו חולין נ"ל הכוונה עפמ"ש בפ' חלק צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן שוב אין חוזרין לעפרן שנאמר כל הנותר בציון ונשאר בירושלים קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם קיים וכו' הרי מצינו דקדוש נקרא הבלתי נפסד ופי' קדוש נבדל ושכלים הנבדלים מחומר אין בהם מיתה נקראים קדושים והנה היפוך קדוש נקרא חול וחולין וכמ"ש להבדל בין הקודש ובין החול וא"כ אם עומד בדיבורו ומקיים נדרו נקרא הדיבור קדוש והוא מעלת המדבר דובר אמת וקושטא קאי מקיים דברו אבל אם משנה דבורו ולא מקיים נדרו הרי משנה הוא מוצא שפתיו מקודש לחול והיינו לא יחל דברו לא יעשה דבריו חולין וז"כ אאע"ה כיון שנשבעת שלא להביא מבול לעולם ואתה קדוש לעולם קיים ודבריך אמת וקיים לעד א"כ חלילה לך מעשות וכו' שאם תעשה כן לכלותם חולין הוא לך בדיוה הוא לך דייקא נראה שאין דבורך אמת וקיים לעד חלילה והעולם קיים על האמת שהשלכת אמת ארצה וחותמך אמת שאתה מאמת דברך לקיים העולם והנה כי כן מחילה הוא שורש חול וחולין שאם הי' הדבר קיים תמיד ל"ה נקרא חול אבל כיון שהחטא נתבטל וכן בממון נפסק החוב מעליו שמחלו לו חבירו נקרא מחילה לשון חול שלא נתקיים הדבר כמו שהי' וא"כ הנכון הוא לומר מחילה לחטאים כדעת רמ"א ושל"ה [והג' בעל נוב"י מביא סייעת' לדידהו מנוסח הפיוט אל מלך יושב וכו' והו"ל להביא מנוסח התפלה במוסף דר"ח למחילת חטא וכו' איברא בנוסח תפלת י"ח ברכת סלח לנו וכו' מחל לנו מלכינו כי פשענו וכו' וצ"ע] וראי' יותר מבוררת נ"ל מדרשת חז"ל במס' חגיגה דף י"א על היתר נדרים שמואל אמר עדיפי מכולהו שנאמר לא יחל דברו הוא איני מוחל אבל אחרים מוחלין לו וכן היא בנדרים ט"ז אבל מיחל הוא לחפצי שמים הרי בהדי' ביארו חז"ל דמחילה הוא לשון חולין וחול שנתבטל הדבר ואינו קיים וכנ"ל ובגמ' דברכות דף ל"ב ויחל משה רבנן אמרי מלמד שאמר משה רבש"ע חולין הוא לך מעשות וכו' רבא אמר

שעמד בתפלה לפני הקב"ה עד שהפר לו נדרו כתיב הכא ויחל וכתיב התם לא יחל דברו ואמר מר הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו ופרש"י נדרו דבורו שאמר ואכלם ולפמ"ש רבא ורבנן שניהם פירשו ויחל לשון חולין אלא רבנן פי' שלא יעשה עולמו חולין שכבר נשבע לקיים העולם ידברו אמת וקדוש לעולם קיים כטענת א"א הנ"ל ורבא פי' שמשה עשה דיבורו של הקב"ה ואכלם לחולין וביטול הדבר כנ"ל ובמדרש איתא אמר משה הן קלסתיך וכו' וא"ל הקב"ה והלא אמרת והן לא יאמינו לו וכו' נ"ל הכוונה דהן בלשון יון אחד. ומשה שבחר לשון ערומים וקלס להקב"ה בהן הי' לו לשמש בלשון זה כולו קודש כמשמעו הן א' אבל שינה דבורו מקודש לחול במ"ש והן לא יאמינו לי ובני ישראל מאמינים בני מאמינים הרי לא דיבר אמת והקב"ה מדקדק עם הצדיקים וכו' וא"כ על תשובה זו שהשיב לו הקב"ה על אמרו הן לא יאמינו לי ימות במדבר בא מרע"ה בטענה ואמר ד"א אתה החלות להראות וכו' שאמרת לו ועתה הניחם לי וכו' שהדבר תלוי בי ולכן ויחל משה הפר לו נדרו ואם כן אתה גם כן החלות נדרך ודיבורך ובזה הטיח דברים כלפי מעלה כמו אברהם שדימה המדרש אותו לאיוב ולכן אמר לו הקב"ה רב לך אל תוסף וכו' בדבר הזה וכנ"ל ועיין בתענית ז' ע"ב איתא נמחלו עונותיהם שנאמר נשאת עון וכו' הרי פי' נשא מחילה בעון וכתיב נמי נשוי ששט ותרגום אם תטיב שאת ותשבק לך וכו' וה"פ תשא וסלחת וכו' על כן פירש מחילה ודו"ק עכד"ק של אבי הג' ז"ל:

ואתחנן אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וכו' ואית' במדרש אמר הקב"ה למשה אם אעברה נא בטל סלח נא ואם סלח נא בטל אעברה נא ופלא ונ' דהנה אות' במדרש כשעשו ישראל את העגל אמר הקב"ה למשה עוד רגע אחת ואכלה אותם ח"ו אמר לו משה למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה שוב מחרון אפיך וישבע הקב"ה שאם לא יהי' עשרה צדיקים לא יסלח להם מיד הלך משה וביקש ולא מצא כי אם שבעה ואלו הן משה אהרן מרים יהושע כלב אלעזר ואיתמר בא לפני הקב"ה אמר לו הנה לא מצאתי אלא שבעה לא תשחית איתם בעבור השבעה אמר לו הקב"ה הלא נשבעתי אמר משה הנה הצדיקים במיתתן קרוים חיים וא"כ אברהם יצחק ויעקב ראוין להצטרף עמהם ועמהם יש י' צדיקים והנה אית' בחו"מ שני שותפין שהו' להם דבר בשיתוף ומת א' מהם אמרינן שאין להיורשים שום שותפות ובטל השותפות והנה גם הכא הו' כן שהרי משה ואהרן שותפים הי' בחטא העגל דמשום שמשה נתעכב בהר עשו העגל ואהרן בעצמו עשה והנה עכשיו כשגזר הקב"ה שיכלה את כל מי שעשה העגל וא"כ גם משה ואהרן בכל אבל כשמת אהרן אח"כ נתבטל השותפות וא"כ הי'

יכול משם לעבור לא"י כי הגזירה נתבטלה לפיכך אמר משה אעברה נא כי הגזירה נתבטלה כי השי"ת אמר להם בלשון רבים לא תביאו ר"ל משה ואהרן לא תביאו אבל כשאהרן מת אז בטל השותפות ויוכל משה לבא אמר לו הקב"ה אם אעבר' נא אתה מבקש דהיינו שמותר לך לעבור לא"י משום שהגזירה נתבטלה בשביל שמת אהרן וצ"ל שגם צדיקים נקראים אחר מיתתן מתים אז בטל סלח נא כי משם ראינו שצדיקים נקראי' חיים מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

עוד נ"ל בהקדים מאמר הפליאה א"ל הקב"ה למשה חכם אתה ואתה רוצה לכנוס לא"י, וכ' אאמו"ר הג' זצוק"ל לפרש וז"ל נ"ל עפ"י הגמ' ספ"ק דסוטה מ"מ נתאוה מרע"ה וכו' כדי שיתקיימו כולן על ידי, א"ל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני אליך וכו' וק' הרי אסור לעבוד ע"מ לקבל פרס, וצ"ל שכר הרוחני הוא השגת מושכלות כעצמות הבורא, וסודות התורה, שהי' כולה שמותיו של הקב"ה, זהו ששכר מצוה מצוה, ולזה נתאוה משה, וראיתו להג' בס' חוות דעת בהקדמה ז"ל מרגל' בפומיי' דרבנן לקרות להחכם בשם ת"ח, היות שאין ראוי להקרא חכם, רק הבורא ית' שהי' עצם החכמה, ואינו מקבל ומושפע מזולתו, וק"ו מי ששכלו מורכב בחומר, הו' ילאה תמיד מלהשיג הדבר בשלימות, כי החכמה בלתי תכליתית, ולא יכולה כ"א הבלתי ב"ת, והוא הבורא ית"ש משא"כ האדם שהי' בעל תכלית, צריך הוא תמיד להשלמת זולתו, כמ"ש בפ"א איז' חכם הלומד מכל אדם, ולכן קראוהו בשם ת"ח עכ"ל, והנה בהספודו של משה, אמר הקב"ה עליו, והחכמה מאין תמצא, ופי' השל"ה דאותיות הנעלם משם משה כזה, מ"ם שי"ן, ה"א הם אותיות מאי"ן, ואז"ל מ"ט שערי בינה נמסרו למשה שנאמ' ותחסרהו מעט מאלקים, וזכה לזה ע"י שעשה עצמו כאילו אינו כמ"ש בזכות ויסתר משה פניו, זכה לקירון עור פניו, וזה"ש והחכמ"ה מאו"ן תמצא, ואית' במס' נדרים שהקב"ה נתן לו התורה במתנה, ובמד' איתא משה מסר נפשו על התורה שנאמ' לחם לא אכל וכו' ונקראת על שמו שנאמ' זכרו תור' משה עבדי, גם אז"ל כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש אפילו דקדוקי סופרים, הראה הקב"ה למשה בסיני, וא"כ מרע"ה שנקרא התור' והחכמה על שמו, והוא צינור החכמה, פשיטא שראוי הו' להקרא בשם חכם, ולא ת"ח, וכיון שאחז"ל אוירא דא"י מחכים, וגם בעשיי' המצותו ההשגה בסודם, יותר גדלה מעל ידי ידיעתם בלבד, נתאוה משה לכנוס לא"י, כדי להשיג נר מצוה ותור' אור בתכליתן, ע"י עשי' במקום הראוי, והקב"ה א"ל הריני מעלה עליך כאילו עשיתם, ותשיג תכליתן עכ"פ, והן הן דברי המד' שא"ל ד' למשה חכ"ם אתה דייק', שעליך נאמ' והחכמה מאין תמצא, ותורה נקרא על שמך, ואתה רוצה לכנוס לא"י כדי להשיג אורות המצות, הוא הו'

שכר הרוחני ע"י עשייתן במקומן, כיון שחכם אתה ולא ת"ח תשיג כמו כן כאלו עשיתם, וא"צ לכנוס לא"י, ואמר החכם עיניו בראשו וכסיל וכו' נ"ל וכדומ' לו שכ"ה במד' עפ"י מארז"ל איזו חכם הלומד מכל אדם וכו' וזהו גדר החכם שהוא יודע ומשער בנפשו שלא הגיע עודינו לתכלית החכמה, וכמאמר החכם, התכלית שנדע ממה שלא נדע, וכל עוד שמוסיף לקח, יותר ויותר משתוקק להגיע לתכליתה כי נודע לו כי עדיין הוא מבחוץ, וזה"ש החכם עיניו בראשו, כל זמן משער בנפשו שעודינה בהתחלה הוא, אבל הכסיל נאמר עלי' עיני כסיל בקצה הארץ, חושב בדעתו שכבר הגיע לתכלית החכמה, עד קצה האחרון וא"צ ללמוד יותר, לכן בחשך הולך ונשאר כסיל הו', עכ"ד קדשו של מרן אבי זצוק"ל וש"י, והנה הראב"ע פ' אתה החלות להראות וכו' באופן זה, שכה אמר מרע"ה שכל מה שראה עד עכשיו, ל"ה כ"א התחלה, מפני שאין קץ לנפלאות השי"ת, והר"ן בי"ב דרשות בדרוש ואתחנן הק' עלי, וכ' שאין פירושו מספיק, שאם כל מה שראה ט"ע לא היתה כ"א התחלה, איך יהי' גמרו של דבר באעבר' נא ואראה וכו' ע"ש, ונ"ל לפמ"ש בהנ"ל לק"מ דעל ראי' שכלית במציאות ד', התפלל משם ונתאווה לכנוס לא"י, שיזכה להשיג ע"י קיום המצות, לכן אמר אעבר' נא וארא"ה וכו', ועל ראי' כזו אמר נמי אתה החלות להראות וכו' להיותו עניו מאד וחכם גדול עיניו בראשו, בכל השגתו הי' מתאוה ליותר, וחשב א"ע עדיין הוא בהתחלת אורות המצות וסודותיהן בידיעת ד' ית', לכן אמר אעבר' נא ואראה ר"ל יהי' גמרו של דבר להשיג כללות סודות התור' ותכליתה, ע"י קיום מצותה, וא"ל הש"י רב לך דייק', כל התורה שנקר' ארוכה מארץ מדה נקרא' על שמך, ורב לך כבר השגת רוב סודותיה וחלק גדול ממנה, כי חכם אתה ותחסרהו מעט מאלקים כתי' בי', ואינך צריך לא"י כלל כדברי הפליאה הנ"ל כי גם פה תשיג עוד עכ"פ כאילו עשיתם מצות הארץ ודו"ק:

ממרן אאמו"ר הג' זצוקלה"ה אתה החלות להראות וכו' רב לך אל תוסף דבר וכו' ואז"ל ספ"ק דסוטה רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמוד כמה סרבון ע"ש, הורו חז"ל בזה על מאחז"ל במד' שהרבה משה תפלות כמנין ואתחנן תקט"ו ולכן א"ל הקב"ה רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה וכו' וש"ס סיים ע"ז וכ"כ למה תנא דר"י לפום גמלא שיחנא ע"ש יר' לפי צדקתו מדקדק אחריו משמע שזה עצמו שהרבה בתפילה כ"כ נחשוב לו לחטא שגרם בזה שיאמרו הרב כמה קשה ולפ"ז נ"ל ה"פ הפסוק ר"ב לך לפי שהרבו"ת כ"כ תפלות לכן א"ל אל תוסף דבר וכו' וא"ת וכ"כ למה לז"א לפי שר"ב לך מעלתך גדול יותר ולפום גמלא שיחנא לפי צדקתו מדקדק אחריו, ויובן עוד עפי"ז בהקדים מאחז"ל בשבת ד' י' רבא חזיי' לר' המנונא דקא מאריך בצלותי' ופי' רש"י חיי' שעה מזונו'

ורפואה, והגאון בחי' בכור שור כ' עלי' וז"ל יל"ד אטו תפלה חיי' עולם לית בי' הא רוב הברכות בחיי' עולם משתעי כגון אתה חונן והשיבנו וכדומ' דלמא בהנהו הוי מאריך, ולולא פירש"י הייתי מפרש עפ"י הגמ' ברכות בפ' הרואה ג' דברים מאריכין ימיו ושנותיו של אדם וא' מהם המאריך בתפלתו ואין פירושו משום דמאריך בבקשת רחמים על אריכות ימים אין חוזרת ריקם כמ"ש פ' אין עומדין, דא"כ מ"ש אריכות ימים דנקט, הא כל דבר שמתפלל ומאריך בו אינו חוזרת ריקם דהא מייתי התם ראי' ממרע"ה ע"ש, אלא צ"ל דבשכר מצות אריכות התפלה מאריכין ימיו והיינו בעוה"ז דומי' דאינך דקחשיב התם ואפשר משום דהו' במקום עבודה ואמרי' בעלמא דהעבודה מארכת ימים ולכן א"ל רבא דהו"ל להתפלל בלא אריכות רק מה שתקנו אנשי כנה"ג ואי משום דהמאריך בתפלתו מאריכין ימיו האיך מניחין דבר ששכרו בעוה"ב ועוסקין דבר ששכרו בעוה"ז וכמ"ש אותו לשון בהדי במס' תענית ד' כ"א ברש"י ולא שחשדו חלילה שכוונתו בשביל לקבל פרס הלז אלא דעת' דנפשי' קאמר להעריך זה נגד זה וכו' עכ"ל ועפי"ז נ"ל ליישב דלכאור' תמיה' על ר"ה תק' על מרע"ה שהרבה בתפילה כ"כ איך מניחין חוי עולם וכו' ונרא' שלזה כוונו ספ"ק דסוטה דרש ר' שמלאי מ"מ נתאווה מרע"ה לכנוס לא"י וכו' וכי לאכול מפריה וכו' אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו' ישראל וכו' אכנס אני לארץ וכו' א"ל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם עכ"ל, ותמוה דהא משה לא עשה ע"מ לקבל פרס ע"ש במהרש"א, ונ"ל כיון דאסו' להאריך בתפלה משום ה"ט דמניחין חיי עולם וכו' ע"כ משה שהאריך בתפלה על עסקי חיי עולם הי' והנו כדי לקיים המצות ביקש לחיות יותר, ולפי שידע שני דורות קצובים לו ק"כ שנה, לכן האריך בתפלה ובזכות מצוה זו שמאריך בתפלה מגיע לו שכר זה שמאריכין ימיו, לכן א"ל הקב"ה כלום אתה מבקש ברבוי תפלתך אלא לקבל שכר ר"ל שכר על מאריך בתפלה שהו' אריכות ימים וחיי' שעה זו חיי' עולם היינו כדי לקיים המצות, אבל לא בשביל לקבל שכר המצות כי אצל משה שכר מצוה מצוה עשיית המצוה עצמו שכרו הוא וקיבול שכרו הו' על התפלה שהאריך, שיאריך ימים כדי לקיים המצות שהי' הו' חיי עולם. והשיב לו הקב"ה מעלה אני עליך כאילו עשיתם, והיינו ע"ד מחז"ל חישב לעשות מצוה ולא עשאה באונס וכו' וזה"ש הקב"ה רב לך אל תוסף וכו' בדבר הזה דייק' מושך א"ע ואחר עמו, ור"ל ר"ב לך בדב"ר הזה דייק' כיון שמגמתך ברבוי תפלתך הו' רק כדי לקבל שכר היינו אריכות ימים לקיים המצות ר"ב לך בדביר ז"ה עצמו ד"י לך כאילו עשיתם כבר וממילא רב לך אל תוסף דבר וכו' לא תניח חיי עולם ותעסוק בחיי שע"ה בדבר הז"ה דייק' ענייננו וחיי עוה"ז כנ"ל ומדברינו אלה תוכח' מגולה יש על המונינו

שעושים התפלה קבע והו' עליהם למשא שממהרים ליפטר ממנה חוש מהר, הרי אם רופא מומחא א' יכתוב ידו בעצתו לאחד לאכול סם ידוע בכ"י פעמים או שלש ויתן לו גם הסם בחנם בלא כסף ומבטיחו שעי"ז יאריך ימים מי פתי שלא ישמע לו, והנה לשון חכמים מרפא שהבטיחו אותנו כל המאריך בתפלה מאריכין לו ימיו ושנותיו, הרי הסם חיים זה בידינו הוא בלא מחיר כסף, ומכ"ש שבארנו דברי חכמים אלו מפורשים בתורה שכן עשה משה האריך בתפלה כ"כ מה"ט והסכים הקב"ה על ידו בזה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר כנ"ל א"כ ראוי הו' לאחוז במעשה הטוב שאחז בו הוא, וזה נ"ל כוונתם בפ"ק דברכות כי א"ל לרי"ו איכ' סבי בבבל תמה כי א"ל דמקדמי ומחשכי בבי כנישת' אמר היינו דאהני להו וכו' ע"ש, ובפשוט מקדמי ומחשכי ר"ל בתפלת שחרית ובתפלת מנחה וערבית, וא"כ איפכא הל"ל דמחשכו ומקדמו דהכ' פתח תנא דמתני' בערבית ברישא דאקרא קאי בשכבך וגם ויהי ערב ויהי בקר כתי' יום הולך אחר הלילה, ולכן נ"ל דבזמן תפלה א' לבד נמי שפיר קאמר דמקדמי ומחשכי בבי כנישת' ר"ל נכנסים מהר בבקר השכם, ומאחרין לצאת, והיינו ע"כ שמאריכין בתפלה היינו דאהני להו בשכר מצוה זו נעשים זקינים וכפי' בכור שור לפי שהו' במקום עבודה שמארכת ימים והיינו על האדמה אשר נשבע ד' וכו' דעבודה במקדש, וכתי' למען ירבו ימיכם כנ"ל, וא"צ השתא לדברי מהרש"א משום דעתידין כל בהכ"נ שיקבע בא"י, אלא גם עכשיו בכ"מ אשר אזכיר את שמי אבו' אליך וברכתיך כתי' היינו ברכה דלמען ירבו וכו' והזכרת השם הוא תפלה כדתרגום אונקלי על ויקרא שם בשם ד' וכו' וצלי וכו' והי' עבודה שבלב בכ"מ מוקטר ומוגש לשמי כתי' נמצ' גם עכשיו הוא על האדמה אדמת קדש הוא בכ"מ שמאריך בתפלה, אבל מי שעושה תפלתו קבע שרוצה להפטר ממנה לא מוקטר הו' לשמי כי הקריבהו נא לפחתוך וכו' וזה"ש בפ' משפטים ועבדתם את ד"א וכו' והסירותי מחלה מקרביך וכו' את מספר ימיך אמלא ודו"ק עכד"ק ז"ל: ממרן אבי הג' זצ"ל בפ' ואתחנן, ד"א אתה החלות להראות וכו' גדלך וידך החזקה וכו' אעבר' נא וכו' ויתעבר וכו', א"ת וכו' בדבר הזה עוד, עלה ראש הפסגה וכו' וראה בעיניך וכו' וכבר הרגישו חז"ל למה לו למשה בהקדמ' זו אתה החלות, וגם בתשובת הקב"ה רב לך ק', ונ"ל דאי' בספ"ק דסוטה דרש ר' שמלאי מ"מ נתאוה מרע"ה לכנוס לא"י, וכי לאכול מפריה וכו' אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל וכו' ואין מתקיימין אלא בארץ, איכוס אני לארץ שיתקיימו כולן על ידי, איל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאלו עשיתם, שנאמ' לכן אחלק לו ברבים וכו' תחת אשר הערה למות נפשו שמסר א"ע למיתה שנאמ' ואם אין מחני נא וכו' ואת פושעים נמנה שנמנה עם מתו מדבר וכו'

ותמי' דקרא קאמר שיתן לו שכר הרבה תחת שמסר נפשו על ישראל ור' שמלאי קאמר על שמשה רצה לקיים מצות התלויות בארץ, והקב"ה העלה עלי' כאלו עשאם ועוד תמי' המשך הקרא ואת פושעים נמנה שנמנה עם מתו מדבר וכ' מרן אבי דג' זצוק"ל וז"ל ונ"ל בהקדים מאז"ל בילקוט ואתחנן ובמד"ר בפ' תבא הקב"ה גזר שתי גזירות, האחת לכלות את ישראל, והאחת שלא יבא משה לא"י, ומשה ביקש לבטל שתיהן, א"ל הקב"ה משה אתה ריצה לאחוז החבל בתרין ראשין אם אעברה נא אתה מבקש בטל סלח נא, ואם סלח נא אתה מבקש, בטל אעבר' נא, ותמהו כבר, היד ד' תקצר לקיים שניהם, ונ"ל דאית' במד' מ"מ לא נכנס משה לארץ כדי שיכניס עמו מתי מדבר לע"ל שנאמר כי שם ח"מ ספון משים ויתא ראשי עם, וק"ל הרי אית' במד' תנחומא פ' בשלח וילקוט פ' תשא משה מסר נפשי על ישראל, נקראו על שמו שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו, וכתיב שחת עמך, ואם תלוי חיותן של מיתי מדבר בכניסת משה לארץ, למה א"כ הפציר כ"כ בתפלה אעבר' נא וכו' ה"ל למסור נפשו עליהם ולמות במדבר, ולכאור' י"ל כיון שכל מגמתו הי' לקיים המצית התלוי' בארץ שלא קיימם עדיין, ובכה"ג אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, אלא ז"א דתוס' בשבת ד' ד' כתבו במצוה דרבים אומרים חטא כדי שיזכ' חבירו, וא"כ ברבים עצמם שמשום מצוה דכדי שיזכה חבירך דייקא, א"א לאדם חטא, אבל כדי שיזכו רבים אומרים ליחיד חטא, וא"כ הדק"ל ונ"ל בהקדים תשובת הקב"ה למשה באמרו סלח נא, סלחתי כדברך וכו', וילד"ק תיבת כדברך מיותר, דמה הי' חסר באמרו סלחתי, ונ"ל עפ"י מד' הנ"ל שמי שמוסר נפשי על הדבר ראוי להקרא על שמו, וזהו נ"ל כוונת רש"י במס' מגילה ז' במה ששלחה אסתר לחכמים קבעוני לדורות פירש"י לקריי' שיהי' לי לשם, ותמו', אבל ר"ל שנקרא' מגילת אסתר ולא מגילת מרדכי, וה"ט משום שאסתר מסרה נפשה על הצלת ישראל, ונכנס' אל המלך אשר לא כדת, לכן נקר' על שמה והינו קבעוני דייק' להיות לי לשם שיקר' על שמי, וא"כ אחר שמשה מסר נפשו על ישראל בע"כ לסלוח להם, ולא לכלותם, כדי שיקראו על שמו של משה, וז"ש הקב"ה סלחתי מה"ט שאמרת מחני נא, כדבריך דייק' וראוי שיקראו על שמך, וא"כ א"ש המד' שא"ל הקב"ה אם סלח נא אתה מבקש, היינו כדבריך, ע"י שמסרת נפשך עליהם מחני נא גם עתה מסור נפשך עליהם למות במדבר משום ויתא ראשי עם ובטל אעבר' נא ואם אעבר' נא אתה מבקש ואין רצונך למסור נפשך עליהם, בטל סלח נא שאמרתי סלחתי כדבריך דייקא, וזה"ש רב לך תרתי משמע שנא' בישראל להחיות עם רב, וה"פ אותי עם רב מתי מדבר לך שלך הם ועל שמך יקראו, וע"כ תמסור נפשך עליהם להחיות עם רב לע"ל וא"ת אין אומרים חטא כדי שיזכה חבירך ורוצה אתה לקיים מצות שבארץ, ז"א

דרב לך, הרי במצוה דרבים לית לן בזה, וגם רב לך כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר רב טוב הצפון לך, מעלה אני עליך כאלו עשיתם, וא"כ ה"פ הקר' לכן אחלק לו ברבים דייק' אותן הרבים אתן לו לחלקו שיקראו על שמו תחת אשר הערה למות נפשו שמסר עצמו עליהם ואמר מחני נא, ומהיט נמי את פושעים נמנה שנמנה עם מתי מדבר, לפי שעל ידו יכנסו לארץ לע"ל, והוא מסר נפשו עליהם תמיד כנ"ל והנה בפ"ד פי' כוונת מד' הנ"ל שמשה לא נכנס לארץ משום ויתא ראשי עם עפמ"ש אשר נשבעתי באפי, למנוחה זו אין באין אבל באים למנוחה אחרת, ואילו נכנס משה לא"י הי' מבטל יצרא דע"ז, ולא היו חוטאים ול"ה בהמ"ק חרב, וממילא ל"ה יכולים מתי מדבר ליכנס לא"י וכו' ע"ש אמנם זהו אם חורבן בהמ"ק דווק' בחטאים משא"כ בלא זה, ובהקדמת א"ט הביא מד' והארץ היתה תוהו ובוהו זה חורבן בית ראשון, וחשך ע"פ תהום זה חורבן בית שני, ורוח אלקים מרחפת וכו' רוחו של משיח ע"ש, ואית' הכל ביד"ש חוץ מיי"ש דבחירה חפשית הי' בלתי הכרח, וכתיב ביום עשות ד"א דשותף הקב"ה מדה"ר ומה"ד במע"ב. איבר' הרמב"ם ה"ל תשובה בלא"ה הקש' הידוע סותרת הבחירה, וכתב תשובת שאלה זו ארוכה וכו' ותוכן תירוצו לפי שהוא ית' ודעתו א' כשם שא"א להשיג מציאותו ומהותו ית' א"א להשיג דעתו, באופן שידיעתו אינו מכריח לאדם ע"ש, וא"כ זה הי' הוויכוח משה התפלל ואמר ד"א, רחום בדין אתה החלות במע"ב בשם השיתוף ושם בהתחלת התור'. תיכף החלות להראות את עבדך וכו' ידיך החזק"ה זו חורבן ביהמ"ק, והכל ביד"ש חוץ מי"ש, וע"כ אינו תלוי החורבן בסיבת החטאים דווק' א"כ אעבר' נא, ומ"מ יחרב הבית ויכנסו גם מתי מדבר למנוח' אחרת, והשיב לו הקב"ה ודאי החורבן תלוי בסיבת החטאים והגם שהראיתי לך החורבן, מ"מ אין מוכרחים מפני ידיעתי, וזה רב לך ובלתי אפשר לך להשיג לא תוסף דבר בדבר הזה דייקא, עונ"ל דאי' בזוהר ויקרא אל משה וכו' מאהל מועד לאמר, הה"ד ויקר' ד"א ביום ההו' לבכי ולמספד וכו' ר"ל מאהל מועד לאמר מה שיארע באהל מועד, ואית' שם דה"ט נמי דאל"ף זעירא בויקרא, לפי שרמז לו החורבן, לא היתה קריאה שלימה, ועוד אית' בזוהר טעם על אל"ף זעיר' לפי שפירש משה מאשתו, והנה במגלה עמוקות כתב כי יד"ך החזק"ה בגימט' קטין, ותיבת את פי' לפעמים עם, כמו הנני משחיתם את הארץ, וא"כ ה"פ אתה החלות להראות וכו' בתחילת הקרוא' בלשון חיבה את גדלך מדת טובך הראיתנו ג"כ עם קריאת חיבה זו את יד"ך החזק"ה בגימט' קט"ן על תוקף הדין חורבן ביהמ"ק הנרמז באל"ף זעירא, והבחירה הרי חפשית, א"כ אפוא החורבן הוא מוכרח גם בלא סיבת החטאים ואין הפסד למתי מדבר בכניסתו לא"י, ואעברה נא וכו' והשיב לו הקב"ה ר"ב ל"ך בתמיה, וכי זולת טעם

החורבן הוא כתוב ויקר"א באלף רבתא, והרי גם לולי החורבן ע"כ בשבילך שפרשת מן האשה כתיב אל"ף זעירא, וא"כ אין החורבן מוכרח בלא סיבת החטאים ולכן אל תוסף דבר וכו' כנ"ל ודו"ק עכד"ק של מרן אבי ז"ל:

ויתעבר ד' בו למענכם ולא שמע אלי וקשה והלא מה שנתעבר ד' עליו הי' בשביל שהכה את הסלע ולמה אמר למענכם ותלה הסרחון בהם ונ"ל דאיתא בסוטה י"ד א"ל הקב"ה למשה כלום אתה מבקש לכנס לארץ אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאלו עשית ודברים אלו צריכים ביאור דמשמע שמשה רוצה לקבל שכר וחלילה לחשוב על אותו צדיק כך והא משנה שלימה היא אל תהי' כעבדים וכו' ע"מ לקבל פרס רק נוכל לומר דהצדיקים דעובדים את השם ית' מאהבה כשהם עושים איזה מצוה מבקשים מהשם שכר עליה דהיינו שיהי' שכרם שיזדמן להם מצוה אחרת שעל זה כל מגמת פניהם וכמו שאמר התנא שכר מצוה מצוה דהיינו ששכר מצוה א' יהי' מצוה אחרת ולכן אמר ה' שפיר למשה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר דהיינו לקיים המצות בארץ כבר רב טוב צפון לך אם כן הי' באמת תפילתו בשביל עצמו לקיים המצות שתלוים בארץ אבל הי' תפלתו ג"כ לטובת ישראל כאחז"ל אלמלא הכניס משה את ישראל לא"י לא הי' כל אומה ולשון יכולה לגרשם ולפי"ז שפיר אמר משם ויתעבר ד' בי למענכם היינו מה שהיה תפילתו נוגעת לטובתכם זה מנע ממני ד' אבל חלקי שאמרתי ואראה את הארץ לא מנע ממני שהרי אמר אלי עלה ראש הפסגה וראה את הארץ וק"ל ממרן אבי הג' זצוק"ל:

ונשב בגיא וכו' ועתה ישראל שמע וכו' מלמד אתכם פתח ביחיד וסיים ברבים ויובן רש"י פי' ונשב בגיא ונצמדתם לע"ז ואעפי"כ ועתה וכו' שמע וכו' והכל מחול לך וק' מ"ט ולא ינקה כתיב אמנם גדול השלום שאפי' עע"ז מוחלים לו חבור עצבים הנח לו לז"א ונשב בגיא וכו' ועע"ז ומ"מ ועתה ישראל שמע וכו' דייקא כולם כאיש אחד כמו ויחן שם ישראל והכל מחול לכם לזה סיים מלמד אתכם ברבים עד עתה אבל ועתה שמע באחדות וז"ש חלק לבם עתה יאשמו דייקא ר"ל עתה שכתיב כאן ועתה ישראל שמע באחדות לב א' לכולם א"י דאיתא בערוכין איל נכנס משה לא"י והו"ל זכותא דא"י הי' מבטל יצרא דע"ז ונ"ל טעם משום דאלקי הארץ ד' והדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלקי וז"ש ונשב בגיא לכן מול בית פעור לכן ועתה ישראל שמע וכו' דרשתם את הארץ ויבטל יצרא דע"ז בזכות דא"י, א"י לפמ"ש לעיל דעע"ז מטענה א"ר להטות והי' ונשב בגיא, לכ"א ועתה ישראל שמע אל וכו' מלמד וכו' ואנן מחדד' טפי כנ"ל:

דרשה לשבועות יום מ"ת פ' ואתחנן

ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים וכו' ויל"ד דהל"ל אל כל ב"י וכמו שהקדים לעיל וזאת התורה וכו' לפני ב"י, אלה העדות וחקים וכו' אל ב"י וכו' ונ"ל כתיב במשלי שפתי צדיק ידעון רצון וכו' הכוונה לדעתי כי הורוני חז"ל דרך צדיקים לאחוז במידותיו של אהרן דכתי' בי' תורת אמת היתה בפיהו בשלום ובמישור הלך אתי וכו' המשך שבחים אלו נ"ל ע"ד האלשיך אל תוכח לץ וכו' הוכח לחכם וכו' ר"ל שלא יריב עם החוטא לזלזל אותו, שקרוב הדבר שלא ישמע לו, אבל יחשיבהו להחוטא, ולומר לי חכם אתה, ולא יאות לך לעשות כן וכו' עש"ה, ונ"ל לפירושו הנ"ל ניחא דשינה סיפא דקרא מרישא, מלשון אל תוכח לץ וכו' הוכח וכו' הל"ל ג"כ תוכח לחכם וכו' בתי"ו הציוו אמנם כיון שאם יוכיחנו בדברי ריבות וחרפות, ישנאהו להמוכיח, ושוב לא יוכל להוכיחו פעם אחרת, אבל אם מוכיחו בדרך האהבה וכבוד יאהבהו, וגם פעם אחר יוכל להוכיחו, לז"א הוכח לחכם וכו' בלשון המקור שמשמש בכל זמן, וז"כ התורה הוכח תוכיח את עמיתך וכו' ודחז"ל אפי' מאה פעמים ר"ל דהמקור עם הפעולה הוכח תוכיח הייני תוכיח אותו באופן זה שתוכל לחזור ולהוכיחו גם בפעם אחר, דהיינו את עמיתך, שתחשבהו עמיתך לך, ובוש אתה על חטאו, אבל לא תשא עליו חטא, ר"ל לא שתטול משא החטא עליו לבד לקראו לץ וחוטא, וכיו"ב דברי גנאי, אבל תשתתף את עצמך עמו, לאמור לו שהוא עמיתך, ואין זה כבודו, ויאהבך, ותוכל לחזור ולהוכיחו פעמים הרבה, וכן נהג אהרן, עולה לא נמצא בשפתיו להוכיח בדברי ריבות, אבל בשלום ובמישור הלך בדברים רכים באופן זה רבים השיב מעון כי שמעו לו, שהיה נוח לבריות, לרצותם ולקרבם לתורה, משך לבם בנחת וברצון, וז"ש שפתי צדיק ידעון רצון פי' מחבבים כמו בועז מודעתינו וכן כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו' וגם פי' לפעמים לשון עונש וצער, כמו ויודע את אנשי סכות, ואמר שפתי צדיק ידעו"ן רצין, הצדיק מחביב לסוכי"ח לחוטא מומו ועונשו, בדרך ריצוי וחיבה בשפתיו, כמו שעשה אהרן כנ"ל, וידוע אז"ל כי שם יעקב מורה על מדריג' הפחותה אה אין עושין רצינו ש"מ, ושם ישראל יכונה שבחם, אם עושין רצש"מ, ישראל אשר בך אתפאר, וזה נ"ל כוונת הפ' בישכ' ולא אות' קראת יעקב כי יגעת בי ישראל ותמ' להבין, אמנם ה"פ דשני חלוקות הן דבר והיפוכו, ולא כפל ענין במילות שונות, וה"פ בזמן כי לא אותי קראת, שאין אתה פונה אלי ואין עושין רצש"מ אזי שמך יעקב, אבל בזמן כי יגעת בי שכל יגיעתך ומגמתך רק בי הוא עושין רצש"מ, אזי שמך ישראל, והנה ר"פ ויקרא אל משה אז"ל ויקרא לשון חיבה לשון שמשתמשים בו מה"ש שנאמ' וקרא זה א"ל זה וכו'

ע"ש, וא"כ ודאי גם משה טוב עין הוא כן עשה לישראל כשבא להזהירם ולכרות עמהם ברית על קיום התור' שפתי צדיק ידעון רצון בדברי ריצוי וחיבה קראם, וכמו שבא בענין פנים בפנים דיבר ד' עמכם וכו' וגם במחלוקות קרח נהג א"ט כן שאמר להם המעט מכם כי הבדיל ד' ולפי"ז נ"ל דה"פ כאן ויקרא משה בקריאה של חיבה אל כל ישראל, ר"ל אל כל א' מהם קראם בשם ישראל המורה על חשיבותם וגדולתם, ויאמר אליהם באמירה רבה שמע ישראל וכו' כולכם כאיש א' חביבין אתם ערש"מ היום כן ושמרתם לעשותם תמיד עכ"ד קדשו של אאמ"ו הג' ז"ל:

ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום איתא בגמ' מה היום אתם חיים אף לעתיד אתם חיים מכאן שתחיית המתים מן התורה ונרא' דאיתא בגמ' שאל מין אחד לר"ע הלא כתיב בתורה אחרי רבים להטות אמאי אין אתם עובדים עבודה זרה וראיתי בספר אחד תירץ על קושי' המין דהנה קיי"ל כל העומד נשרוף כשרוף דמי וא"כ הכא נמי כיון שהקב"ה יחיי' המתים לעתיד לבא אמרינן נמי כל העומד לחיות כחי דמי וממילא לא קשה קושית המין דאם אנו חושבים המתים מאברהם אע"ה עד הווה אנו מרובים מעובדי עבודי זרה אשר לא יקומו בתחיית המתים וזה מרומז כאן ואתם הדבקים בד"א וא"ת אמאי אין אנו הולכין אחר הרוב ועובדין עבודה זרה ע"ז אמר חיים כולכם היום מה היום אתם חיים אף לעתיד לבא אתם חיים ר"ל שתקוימו בתחית המתים א"כ אתם הרוב וז"כ המסורה ישנו עם אחד מפוזר ומפורד ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום המן הרשע אמר שישראל הו' מפוזר ומפורד בין העמים כקושית המין כיון שנתפזרו בין האומות א"כ ממילא בטיל' הן ברוב וע"ז אמר המסורה ישנו פה וכו' ואת אשר איננו פה עמנו היום ר"ל גם המתים אשר כבר איננו עוד בחיים ג"כ נחשבים ממילא אנו הרוב ובזה י"ל המסורה ג"פ ואתם, ואתם הדבקים בד"א ואתם פרו ורבו ואתם תהי' לו ממלכת כהנים ולפי הנ"ל א"ש ואתם הדבקים וכו' וא"ת אחרי רבים להטות עז"א חיים כולכם היום אף לעתיד לבא וממילא ואתם פרו ורבו ואתם הרוב וא"כ שפיר ואתם תהי' לי ממלכת כהנים - עוד י"ל הכוונה עפ"י מה דאית' בגמ' ברכות אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה אם נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה וק' דמשמע דע"י זכירת יום המיתה בודאי מנצחו וא"כ למה אמרו מתחילה יקרא ק"ש וי"ל משום דאם יזכור לו יום המיתה יהי' עצוב ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן פי' המפורשי' החיים והמות נתתי לפניך ובחרת בחיים דהיינו אם יפתך יצרך אז ינצחו ע"י חיים דברי חיים התורה וק"ש אבל לא במות וא"כ מי שרוצה לדבק א"ע בהקב"ה אז צריך לנצח אותו ע"י חיים וז"כ הכ' ואתם הדבקים בד"א אז חיים כולכם היום צריכי'

לנצחו ע"י חיים מאאמו"ר הנ' זצוק"ל: פ' ואתחנן פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל וכו' ופן תשא עיניך וכו' ונדחת וכו' ועבדתם אשר חלק ד"א וכו' תחת כל השמים ואתכם לקח ד' ויוצי' אתכם וכו' ותמו' מדוע פלגינהו בתרתי בבא, ב' תחיל' אמר תשחיתון ואח"כ ונדחת, ועוד אשר חלק תמו' והל"ל להאיר להם, ד' המשך ואתכם לקח ד' וכוי ונ"ל דאאמו"ר הג' זצ"ל כ' במד' ויקרא הק' כתי' א"ר להטו' מ"מ אין אתם משוים עמנו לעבוד ע"ז, ונ"ל תי' דאית' בפסחים ר"פ האשה ישראל קנין א' שנא' עם זו קנית ונ"ל ז"כ רש"י ב"פ פנים בפנים וכו' הלוקח עצמו מדבר עמכם, ותמו' דהל"ל המוכר עצמו, אבל א"ש שאנו קנין לד', וזכה בנו ע"י שגאלנו ממצרים, וגם נתן לנו רכושם, וא"כ הוא הלוקח, עם זו קנית דייק', והש"ס בב"ק ב"פ הפרה פריך ונחזי אי דמי כדי לכדי וכו' אלמא דתלי' בדמי המקח, אף נגד הרוב, אי דמי נכסת' לנכסתי, וא"כ לק"מ א"ר להטות, כיון דקנה אותנו ד' בדמים מרובים כדי לקבל אלהותו, וזהו לדעתי אנכי ד"א, וא"ת א"ר להטות, לז"א אשר הוצאתיך מא"מ, ושם נאמ' ולקחתי אתכם לי לעם דייקי, אני הלוקח אתכם בדמים, עם זו קנית בדמי הפדיון נגד הרוב וכו' עכ"ד, וזה"ש פן תשחיתון דייק' דרך השחתה בלי שום טענה ועשיתם לכם פסל כמו בל תשחית דדווק' דרך השחתה כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ד' אליכם בחורב, וא"כ הוא רק להכעיסו, לז"א על ע"ז באופן זה, ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ור"ל כמ"ש בסמוך אח"כ השמרו לכם וכו' ועשיתם פסל תמונת כל דייק' על אופן הנ"ל דרך השחתה ועשיתם הרע בעיני ד"א להכעיסו דייקי העידותי בכם וכו' כי אבד תאבדון וכו ואח"כ אמר על ע"ז באופן ב' ופן תשא עינך השמימה וכו' ונדחת דייק' ולא דרך השחת' ועבדתם בטענה אשר חלק ד"א אתם לאלוהות לכל העמים תחת כל השמים ולא מנען מלטעות וכמו שכתב רש"י והאמר א"כ א"ר להטות לז"א הראי' נגד זה ואתכם לקח ד' דייקא אתם קנוים לו בדמים הרבה והו' ויוי' אתכם מכור הברזל ממצרים רק ע"מ כן להיות לו לעם נחלה תמיד כיום הזה דייקא כמו היום וכמ"ש ולקחתי אתכם לי לעם וזהו נמי ב"פ שמות והוצאתי והצלתי וגאלתי וכו' מתחת סבלות מצרים וברכוש כמ"ש רש"י ובזה ולקחתי אתכם לי לעם קנוים אתם לי והייתי לכם לאלקים דייקא וידעתם אני ד"א ולא אחר המוציא וכו' וה"ט שהזכיר כאן מכיר הברזל ולא במק"א אמנם ע"ז באופן א' הנ"ל תבנית כל בהמ' באדמה וכו' במים מתחת לארץ לק"מ א"ר להטות דדעת שוטים אינה מן המנין ליחס אלהות לעץ ואבן ובע"ח השפלים והו' בלתי טעם רק להכעיס כיעסוני בהבליהם דייקא לז"א כנ"ל ושמרתם מאד מאופן זה והראי כי לא ראיתם כל תמונה אבל פן תשא עיניך וכו' כל צבא השמים וכו' דייקא שהם גם כן שכלים נבדלים ונדחת בטענה אשר חלק וכו' לכל

העמים וא"ר להטות לז"א ואתכם לקח ד' וכו' ואזלינן בתר דמי המקח נגד הרוב כנ"ל עכד"ק של מרן אבי הג' זצוק"ל:

ובקשתם משם את ד"א ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך וקשה דפתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד ונ"ל עפ"י מא"זל כתיב מי כד"א בכל קראינו אליו וכתיב דרשו ד' בהמצאו כאן ביחיד כאן בציבור ויחיד אימת אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ ואיתא בילקוט פ' אחרי שביוה"כ השטן עצמו מלמד סנגורי' לפני קב"ה על ישראל ואמר רבש"ע יש לך עם א' בארץ דומה למה"ש מה מה"ש וכו' נקיים מכל חטא ושלום ביניהם כך ישראל והקב"ה שומע עדותו מן הקטיגור שלהן ומכפר כל עונותיהם ורש"י פ' וירא פ' וסעדו לבכם ולא לבבכם לפי שמלאכים היו ואין להם יצה"ר ב' לבבות וכו' א"כ בר"ה עדיין כל א' מישראל יש לו ב' לבבות עד יוהכ"פ שעושים שלום ביניהם וכולם בלב א' כובשים את היצה"ר ע"י סיגוף ועינוי נפש וכמו שכתב זובח תודה וכבדונו ודרז"ל זה הזובח יצרו ומתוודה עלי' כאלו מכבדו להקב"ה בשני עולמות א"כ ה"פ ובקשתם משם את ד"א בכל זמן תהיו נענים כמ"ש מקודם כד"א בכל קראינו אליו והיינו בציבור אבל ביחיד ומצאת דייקא בהמצאו בהיותו קרוב ואימתי הוא זה כי תדרשנו בכל לבבך בשני יצריך זהו בר"ה ואח"כ ובכל נפשך ר"ל ביוהכ"פ במסירת נפש כמו שכתב תענו את נפשותיכם ואז אין להם שתי לבבות אלא דומים למה"ש כנ"ל:

לא תוסיפו וכו' אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו וכו' מצות ד"א אשר אנכי וכו' תמוהא הכפל והשינוי וההמשך עיניכם הרואות וכו' וגם אשר הלך וכו' הול"ל אשר זנה וכתב אאמו"ר הג' זצ"ל דהרמ' בהל' וסו"ת מנה אנכי ד"א למ"ע ממנין תרי"ג ובה"ג ורמב"ן פליגו דזהו שורש ויסוד האמונה ותורה כילה אין למנות במ"ע וא"כ לדידהו ע"כ להוסיף מצוה א' אחרת תחת אנכי ואיתא במכות תשורה גימטריא תרי"א צוה משה אנכי מפי גבור' שמענו וז"ש לא תוסיפו וכו' אשר אנכי מצוה דייקא על מנין תרי"א מ' ולא תגרעו וכו' את מצות ד"א דייקא מצות אנכי ד"א ואיכא תרי"ג וה"ט אשר אנכי מצוה אתכם דייקא ר"ל ודאי מצד עצמו אין למנות עיקר האמונה במ"ע אבל להיות כי משה הזהיר וצוה ע"ז הרבה ומצוה לשמוע דברי הנביא והביא ראי' לזה כי בע"ז למען תפוס וכו' בלבם כתיב וטעמ' נ"ל אף דגם ג"ט וש"ד חמורים כמותו מ' דזה מפי הגבור' שמענו חמיר אמנם אם אינו בגדר מצוה א"כ גם אינך חמירו טפי שהם מצוה ויש עליהם שכר בקיומם ואם כן אתי שפיר עיניכם הרואות כי כל איש אשר הלך אחרי בעל פעור אף שלא עבדו עדיין בפועל השמידו וע"כ דאמונה מצות ד"א גם כן ממנין המצות וכיון דמפי הגבורה שמענו לכן חמיר טפי ודו"ק עכד"ק: ותקרבון ותעמדו תחת ההר וההר בוער

באש נ"ל עפמ"ש תו' בשבת פ"ח זה לשונו כפה עליהם וכו' אף שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא יהי' חוזרים כשיראו האש הגדולה וכו' וזה שכתב ותקרבון קרבתם את עצמכם והקדמתם נעשה לנשמע ומכל מקום ותעמדון תחת ההר דייקא וה"ט מ' וההר בוער באש - גם זה ממרן אבי הגאון זצוק"ל:

וידבר ד' וכו' קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול וכתב אאמו"ר הג' זצ"ל דה"פ לראי' דקול ד' הייתם שומעים וידבר ד' בעצמו אליכם דהרי ראיתם הקול וכמ"ש רואים את הקולות וע"כ קול ד' כי' זה דאל"ה אי אפשר לראות הקול והרי לא ראותם כל תמונה - ענ"ל שלא יאמרו אף שלא ראו כל תמונה מכל מקום הוא גוף וגוי ח"ו רק שהם לא זכו לראותו לז"א קול דברים אתם שומעים והרי למ"ד בפ' חלק נפלו מחנה סנחרב ע"י שגילה להם אזן ושמעו קול שירת מה"ש ומתו וא"כ אתם שומעים קול ד' מדבר אליכם ואתם מזוככים ומכל מקום ותמונה אינכם רואים וז"ש לקמן בסמוך השמע עם קול אלקים מדבר וכו' כאשר שמעת אתה ויחי וז"ש בפ' יתרו ועתה אם שמיע וכו' בקולו דייקא עי"ז והייתם ני סגולה מכל העמים דייקא שיאמרו עליכם מי גוי גדול וכו' השמע עם קול אלוקים מדבר וכו' וכמובן ודו"ק עכד"ק:

השמר לך וכו פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכו' תמיהא דהל"ל הדברים שר שמעו אזניך ונ"ל דבס' יד יוסף פי' ב"פ וכה"ע רואים את הקולת פירש"י רואים את הנשמע ופי' דהנה ידוע דחוש הראי' מתפעל יותר אצל האדם ממה שיתפעל חוש השמע כי אף אם ישמע אדם איזה דבר לא יעשה בו רושם כמו את אשר יראה בעיניו אמנם הדבר היוצא חוץ מהיקש הטבע לגמרי והוא דבר נפלא מאד אף אם לא יראה מתפעל בו גם חוש השמיעה שיהי' הענין ההוא חקוק על לוח לבו וכמ"ש בחולין פ' המקשה תרי' תמיהי מדכר דכירי והיות שענין הקולות הי' דבר נפלא מאד לכן אמר וכל העם רואים את הקולות ופרש"י שרואים את הנשמע שחוש השמיעה הי' מתפעל אצלם כמי חוש הראוי' ע"ש ועפ"ז פרשתי מאמר דהע"ה פלאות עדותיך ע"כ נצרתם נפשי דאז"ל גרס' דינקתא דכירי ומתקיימת דיותר לסיבה זו כי שכל הקטן מתפעל מאותו דבר שלומד והוא פלא אצלו לכן זוכרו וז"ש פלאות עדותיך וסיבת היותם פלאית היא הנותנת וחייבת שנצרתם נפשי כי מתוך כך שנפלאו ממני נרשמו בנפשי ולא שכחתים שיב מצאתי שפי' מהרי"ט כן עי' בטל אורות בהקדמה ובכלי חמדה ר"פ יתרו וז"ש כאן פן תשכח את הדברים דייקא אשר ראו עיניך דייקא לא אשר שמעו אזניך כי איני דומה שמיעה לראי' אבל העם רואים את הקולות כתוב הטבע מסייע לך שלא תשכח אותם הדברים שראו עיניך דייקא ר"ל לענ"ד לפי די"ל והעם רואים את הקולות לא ראיי' העין קאמר אלא ראי'

לביות כמ"ש לבי ראה הרבה חכמה לז"א הדברים אשר ראו עיניך כנ"ל ותחילת ה"פ כפילות השמירה פרשתי דודאי עיקר שמירת אדם הוא לנשמתו שלא תתלכלך בחטא אבל הגוף אין צריך שמירה כל כך ואין אדם נוקף אצבעו אא"כ נגזר וכו' אלא שמחויב לשמור עצמו מעט והכל ביד"ש חוץ מיראת שמים וכתיב שומר פתאים ד' והנה אז"ל כל מקום שנאמר רק מיעוט הוא וז"ש רק השמר לך ר"ל לגופך תשמור מעט אבל ושמור נפשוך מאד ר"ל את הנשמה תשמור מאד כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וצריך שמירה מעולה מאד שיב מצאתי בס' יב"ש והוסיף שם הגאון עוד וז"ל והנה אזיל הלואי שיהי' מ"ש עליכם כמור' בו"ד יר' עפ"י מאז"ל ג' שותפים באדם הקב"ה ואו"א והנה בחלק בו"ד כל אדם לעצמו ירא שלא יפגום ב"א מאיכיותיו אבל אין חושש אם הוא פוגם בנשמתו דהוא חלק שמים וז"ש הלואי שיהי' מורא שמים עליכם ר"ל החלק שיש לכם מן השמים הוא הנשמה כמורא בו"ד כלומר שיש לו על חלק בו"ד וזהו שרמזו חז"ל ולא תהא כהנת כפונדקת הנשמה נקרא כהנת כמ"ש בזוה"ק ובת איש כהן והגוף בעוה"ז כאורח נטוי ללון עכ"ד מרן אבי דג' זצוק"ל:

ותקרבון ותעמדון תחת ההר וההר בוער באש עד לב השמים וכו' נ"ל לפרש דאית' כשעמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן ועל אותו שעה נאמר אני אמרתי אלקים אתם חירות מיצה"ר כמו המלאכים וכתיב ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ונעשו אז ישראל כולם מרכבה לשכינה כמו האבות שאז"ל הן הן המרכבה לשכינה ואית א' מכינוי השכינה הוא הר ד' ההר הטוב וכן היה באמת כיון דההר נתלש ועלה למעלה על ידי השראת שכינה עליו בשביל קדושת ישראל ונמצאו הן המרכבה לשכינה וזה"ש ותקרבון סמוך להר סיני ופסק יצה"ר ותעמדון נעשותם כמלאכים שנקראים עומדים תחת ההר ר"ל מרכבה לשכינה ההר הטוב הר ד' הידוע וההר בוער באש עד לב השמים כי ז' רקיעים הם למעלה טונ"ל דאיתא בסוכה יצה"ר נדמה להר וגם המשילו אותו לאש בוער כמ"ש עמרם חסיד' ניר' בו' עמרם ותחת פירושו הוא במקום כמו התחת אלקים אני וכיון דכשעמדו ישראל על הר סיני פסק מהם יצה"ר לז"א ותקרבון לפני הר סיני ותעמדון תחת ההר ממש שנסתלק מעליכם היצה"ר ונשארתם במקומו לפי שההר הוא יצה"ר בוער באש ונדחה מפני קדושת הר סיני שעליו השכינה בראש ההר כאש אוכלת היא אש אוכלה אש כנ"ל ואאמו"ר הג' זצוק"ל כתב ז"ל וההר בוער באש עד לב השמים ור' כי ז' רקיעים הם וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות נמצא זבול היא האמצעי הוא נקרא לב השמים באמצע השמים ואז"ל בחגיגה י"ב זבול שבו ביהמ"ק בנוי ומזבח ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן וכו' ונראה לי שהוא מכוון נגד בית המקדש

של מטה שהוא באמצע הארץ בטבורה של עולם ונ"ל דז"ש בפ' שמות בהוציאך וכו' תעבדון את האלקים על ההר הזה עבודה ממש בקרבנות ע"ל ה"הר ה"זה דייקא כיון שהגיע ההר עד לב השמים ודו"ק עכד"ק זצוק"ל:

שלהי מס' ברכות ת"ר כשנכנסו רבותינו בכרם ביבנה הי' שם ר"י וכו' פתח ר"י בכבוד התורה ודרש הסכת ושמע ישראל היום הזה נהייתה לעם וכוי וכי אותה היום ניתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף מ"ם שנה הי' אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכ"י כיום שנתנה מהר סיני וכו' ויל"ד לפי"ז בפ' שלאחריו ושמעת בקול ד"א וכו' אנכי מצוך היום זה היום ל"ל ולענ"ד לולי דברי כ"י נ"ל לפרש בפשוט עפ"י מאמר ר' שמלאי שלהי מס' מכות תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני שנא' תורה צוה לנו משה וכו' כמינין תורה תרי"א מפי משה אנכי ול"י לך מפי הגבור שמענו ואז"ל תורה מגילה מגילה נתנה ר"ל כל המצוה חוץ מיו"ד הדברים נצטווה משה לפרקים במשך הזמן מ"ם שנה ולבסוף מ"ם שנה נגמרו התרי"ג ובפ' יתרו אמר הקב"ה ועתה אם תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי וכו' נ"ל מלבד אנכי ד"א תרי"ב מצות הן לז"א אם תשמעו בקולי דבור אנכי ד"א ושמרתם את בירותי שאר תרי"ב מצות והייתם לי וסגולה מכל העמים וכו' וא"כ שפיר קאמר משה לישראל סוף מ"ם שנה היום הזה להיית לעם לד"א כמ"ש והייתם לו סגולה מכל העמים היינו ע"י ושמעת בקול ד"א רצה לומר אנכי ולא יה' לך ששמעת מפי הגבורה בקול ד' אלקיך דייקא ועשית את מצותיו ואת חקיו אשר אנכי מצוך היום רצה לומר תורה צוה לנו משה ונמשכו ונגמרו היום, לכן היום הזה וכו' נהיית לעם לד' אלקיך אחר קבלת התרי"ג מצות וכמו שאמר אם תשמעו בקולו:

פן תשחיתון וכו' ועשיתם לכם פסל וכו' פן תשא וכו' נ"ל דטעות דור אנוש היה שמחמת גדולתו א"ז מכבודו ית' להשגיח בשפילים, לכך מסר ההנהגה לגרמי שמים וא"כ הזהירם על ב' מיני ע"ז תחילה על ע"ז ממש ועשיתם לכם דייק' מעשה ידי אדם וכו' תבנית בהמה וכו' כל רומש וכו' כל מיני בע"ח, וטעות כה"ג ל"ל שמסר ההנהגה להם, וזהו השחתה וכפירה גמורה, לז"א פן תשחיתון, והראי' לדחות זאת הקדים ושמרתם מאד וכו' כי לא ראיתם כל תמונה וכו' ואח"כ הזהיר יותר פן תשא עיניך וכו' כל צבא השמים שכלים נבדלים רוחניי' ונדחת דייק', ולא השחתה, אלא כטעו' דור אנוש, ועבדתם בטענה אשר חלק ד"א איתם לכל העמים תחת כל השמים, כי אין כבודו ית' להשגיח תחת השמים וחלק להם מכבודו ומסר להם ההנהגה, ובאמת אתם ידעתם כי זה שקר מוחלט ממה שאירע לכם ואתכם לקח ד' בעצמו ובכבודו דייקא, אני ולא מלאך, והראי' שהו' בעצמו הוציא אתכם מכור הברזל וכו' דייקא, ולא הי' אפשר כ"א ע"י ד' עצמו, דמצרים מלא

כשפים שמכחושי' פמלי' של מעלה ול"ה יכול עבד לברוח, וה"ט שנקר' כור הברזל, וה"ט שזכר כאן דייק' שם זה כור הברזל ממצרים ולא במק"א, וא"כ משגיח הו' בשפילים גם כיום הזה כמאז להיות לו לעם נחלה להשגיח עליכם בפרטות כיום הזה ודוק:

ממרן אאמו"ר ז"ל כי אנכי מת וכו' אינני עובר וכו' השמרו וכו' ועשיתם פסל וכו' אשר צוך ד"א וכו' פרש"י שלא לעשות ותמו' דהכי הל"ל בקרא, ב' ק' הרי אף אם יעביר צריך אזהר' ע"ז, ג' פן תשכחו את בריתי וכו' ועשיתם פסל ל"ל להקדים שכחת ברית, הל"ל פן תשחיתין ועשיתם וכו' כמ"ש לעיל, ונ"ל דחז"ל דרשו את ד"א תירא לרבות ת"ח ומה ראו על ככה להשוות מוראם למור' המקום, וכתי' בפ' עקב וסרתם ועבדתם וכו' פי' רש"י כיון שפורש מן התור' הולך ומדבק בע"ז ותמו' איך תלי' זב"ז, ונ"ל לעיל כתיב ואתם הדבקים וכו' ראה למדתי אתכם וכו' חכמתכם וכו' ואמרו רק עם חכם וכו' ותמו' ההמשך וגם לשין ראה משמע שמבו' ראי' למ"ש מקודם, ונ"ל דאית' ברבה פ' ויקרא קו' המין כתיב א"ר להטות, ונ"ל לתרץ דאית' ביבמות י"ד דלולא הב"ק הי' הלכה כב"ש אף דב"ה רובא ב"ש מחדדי טפי, והו' מסבר' דרוב חכמה עדיפי מרוב מנין, וז"ל הג' ר' מנחם הבבלי בס' טעמי המצות שלו מ"ע כ"ח לנטות א"ר שנאמ' טעם מצוה זו לפי שרובו ככולו, ורובי הדיעות יסכימו כל האמת, ולא המיעוט, דייק' שיהי' הרוב שקולים בחכמ' ובירא' חטא, דאלף חסירי דעת אינם חשובים כ"א תדע שהרי ב"ד שטעו ועשה יחיד ע"פ ב"ד חייבין בקרבן ולא היחיד מדפטרו היחיד שאכל וחייבו הרבים שלא אכלו אלמא גרעים הם אף על פי שהם רבים ויחיד עדיף מניי' דפטור מקרבן וראי' זו תמוה להבין והל"ל ראי' מש"ס מפורש דיבמות הנ"ל בהדיא כן וצע"ל עלי' עכ"פ לק"מ דא"ר להטות דאנן מחדדי ורוב בחכמה עדיף אמנם עדיין יש מקום לבע"ד לומר שהם גם כן רוב בחכמה אבל ע"י שמירת חוקים יעידו ויאמרו שאנחנו חכמים יותר וממילא לק"מ וז"ש ואתם הדבקים בד"א וא"ת אחרי רבים להטות לז"א ראה למדתי אתכם וכו' הי' חכמתם לעיני העמים ואמרו רק עם חכם וכו' ואם כן הם רוב במנין ואתם בחכמה ואם כן אלו הי' משה עבר עמהם לארץ ישראל לא הי' מניחם לשכוח החוקים ומשפטים ולא הי' צריך אזהרה מע"ז דאין מקום לטעות לזה אמר אנכי מת אינני עובר וכו' השמרו פן תשכחו ברית התורה ולא תהיו רוב בחכמה ועי"ז ועשיתם פסל בטענה אשר צוך ד"א נ"ל אחרי רבים להטות וז"ש וסרתם ועבדתם וכו' פורש מן התורה ומדבק בע"ז וע"י לימוד התורה נתקיים אחדות ד' לז"א את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח אמנם לכאורה י"ל הרי הב"ק אמר הלכה כבית הלל אף דב"ש רוב בחכמה אבל ז"א דהתם זכו לזה על שהם שהיו ענוים יותר וי"ל א"כ ה"ט דאז"ל כל המתויהר כאלו עובד ע"ז ותמוהא אבל א"ש אם

ישראל אוחזים בגסות ואו"ה ענוים יותר הדק"ל אף דאנן מחדדי טפי ואם כן יש לומר הכי אילו נכנס משה לארץ ישראל שהי' עניו מאד והיה מדריכם ג"כ בענוה אין מקום לטעות ולא צריך אזהרה אבל משום כי אינני עובר ואתם עוברי' וירשתם הארץ הטובה דייק' פן תשכחו וכו' ע"ד ורם לבבך ושכחת ושוב ע"י הגסות רוח ועשיתם פסל בטענה כאשר צוך וכנ"ל עכד"ק:

שמע ישראל וכו' אשר אנכי דובר וכו' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, נ"ל עפ"י מאחז"ל בקהלת רבה בפ' ראיתי את הענין אשר נתן אלקים לב"א לענות בו וכו' ר' אבו' אמר זה שיפוטה של תורה שאדם לומד תורה ושוכחה רבין בשם ר' יצחק וכו' לטובתו אדם לומד תורה ושוכח שאילו הי' אדם לימד תורה ולא שכח הי' מתעסק בתור' שתים ושלש שנים וחוזר ומתעסק במלאכתו ול"ה משגיח בה לעולם כל ימיו אלא מתוך שאדם לומד תורה ומשכחה אינו מזיז ואינו מזיע עצמו מד"ת וכו' עכ"ל, ופרשתי עפי"ז כיונה הפ' תהלים קי"ט טוב לי כי עונתו למען אלמד חקיך, כדברי, רבון הנ"ל ממש דהשכחה טובה לאדם מצד זה, אמנם במנחות ד' מ"ג אית' וראיתם אותו וזכרתם ועשיתם ראיה מביא לידי זכירה וזכירה מביא לידי עשיה וכו' הרי דזכירה מעלי לעשייה, וברבה שה"ש בפ' ישקני מנשיקו' פיהו ר' יהודא אומר בשעה ששמעו ישראל אנכי ד"א וכו' נתקע תלמיד תור' בלבם והיו למדים ול"ה שוכחים באו אצל משה ואמרו משה רבינו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו שנאמר דבר אתה עמנו ונשמע וכו' חזרו להיות למדים ושכחים, אמרו מה משה בשר ודם עובר אף תלמידו עובר וכו' עש"ה, ועפ"ז נ"ל טעם השינוי בפרש' זו ותאמרו הן הראנו וכו' ושמענו ועשינו, ובפ' יתרו ומשפטים אמרו נעשו קודם לנשמע, וגם מאי חזו באמת עמא פזיזא שהקדימו נעשה לנשמע מה שבחק הטבע הוא מן הנמנע וגם במה"ש תמוה להבין מציאות ענין זה בתחילה עושי דברו והדר לשמוע וכו' ועו"ק בפ' יתרו ועתה אם וכו' ושמרתם את בריתי וכו' ושמרתם בוי"ו ההיפוך מעבר לעתיד, ויותר הי' צודק לומר ותשמרו את בריתי בלשון עתיד ממש כמו שאמר אם שמוע תשמעו בקולי הל"ל ותשמרו וכו' אמנם נ"ל במד"ר פ' לך ס"פ מ"ד איתי' לזרעך נתתי וכו' ר"ה ור' דוסתאי ב' ר' שמואל אומר אף מאמרו של הקב"ה מעשה שנאמ' לזרעך נתתי אתן את הארץ הזאת אין כתיב כאן אלא נתתי וכו' א"כ כיון שמאמרו ית' הוא מעשה לכן מלאכיו הם עושי דברו דייקא, כי בכל דיבור שיוצא מפי הקב"ה נברא מלאך והם מלאכי העשייה בדברו לעשות מעשה נבראים מה"ש ונעשה מעשה ההיא מיד ואותן מה"ש מצפים לשמוע קול דברו, וא"כ נ"ל זה הי' כוונת הקב"ה באמרו ושמרתם וכו' בוי"ו המהפך מעבר לעתיד אין נמשך על רישא אם שמוע וכו' דהל"ל

אם תשמעו וכו' ותשמרו, אבל הוא תשובת התנאי, ור"ל אם תשמעו בקולי דייקא אז ושמרתם כבר את בריתי בשמיעת קולי דבורי הוא מעשה כנ"ל כי דברי לא ישיב ריקם, ולפי"ז כהוגן השיבו ישראל וכדברי הקב"ה ממש בשאלתו אותם ואמרו כל אשר דיבר ד' נעשה בודאי כן יהי' כן נעשה כי דיבור ד' מעשה היא כאמרו אם תשמעו בקולי ושמרתם וכו' אם מפאת שדבורו של הקב"ה הוא מעשה לפי שבודאי לא ישוב ריקם דברו ההוא אמר ולא יעשה וגם כבר נבראו בדיבורו מלאכים שלוחים לגמור הדבר ההיא בפועל, ואם מפאת כיון שלומדים מפי הקב"ה אין שולט שכחה והרי זכירה מביא לידי מעשה, לז"א ועתה אם תשמעו בקולי דייקא שלא ע"י אמצעי ודאי ושמרתם וכו' וכן השיבו כל אשר דיבר ד' נעשה בודאי ע"י הזכירה תמיד, אבל כאן בפ' ואתחנן הקדימו ואת תדבר אלינו וכו' הוצרכו לומר ושמענו ועשינו ולא עשיית קודם כנ"ל וא"כ ה"פ שמע ישראל וכו' אשר אנכי דובר באזניכם היום מפי דייקא תשמעו כמבוקשיכם וע"י שאני בשר ודם שולט שכחה לכן צריך ע"כ ולמדתם אותם בשקידה וע"י הלימוד תמיד ושמרתם לעשותם כאז"ל תלמיד גדול שמבו' לידי מעשה, ד"א משנים בעי' למעשה או הזכירה או התלמיד:

עוד יובן פ' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם דבפ' נצבים כתיב כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו ובפשוט הל"ל איפכ' תחילה בלבבך ואח"כ בפיך על הסדר תחילה הלב חושב ושוב הפה מדבר וכמו שכתוב רחש לבי דבר טוב ואחר כך אומר אני מעשי למלך ורש"י פי' כי קרוב אליך התורה נתנה לכם בכתב ובע"פ ולפירושי זה יותר קשה דהא ודאי בפיך תורה שבע"פ משמע ובלבבך תורה שבכתב וכמו שכתוב בעל מג"ע בספרו דתורה שבכתב תחילתו וסופו ל"ב למ"ד דישראל ב' דבראשית וכו' ותורה שבע"פ תחילתו וסופו פ"ה מ' דמאימתו מ"ם דבשלום סוף מס' עוקצין וזהו בפיך וזהו בפיך ובלבבך ודפח"ח וע"כ בסדר הלימוד להקדים ה"לב תורם שבכתב ליפה תורה שבע"פ והל"ל בלבבך ובפיך לעשותו אמנם נ"ל עפ"י אז"ל במס' עירובין ובע"ז לגמור אינש והדר לסבר לכן א"ש כי קרוב אליך וכו' לעשותו צריך תחילה לגמר בפיך ואחר כך לסבר בלבבך בסדר זה קרוב הדבר לעשותו ולא בהיפוך וזה"ש כאן שמע ישראל וכו' תחילה ולמדתם אותם לגמר בפיך ואחר כך ושמרתם זו משנה בלבבך לסבור ועי"ז לעשותם גם הכוונה ולמדתם אותם וכו' עד"ה אותי עזבו ותורתי לא שמרו ואז"ל הלואי אותי עזבו רק אילו תורתי שמרו המאור שבה הי' מחזירים למוטב לז"א ולמדתם אותם היום אחר חטא העגל בע"כ ללמוד התורה וע"י המאור שבה ושמרתם לעשותם גם הכוונה להיות הדורות במשך הזמנים מתמעטים בהשגת התורה כפי ריחוק מהמקור המקבלים

ראשונים כאז"ל אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכמו שהעוף של האילן שהוא רחוק מן השרש יניקתו מועטת כפי ריחוק המקום עי' מזה ביערות דבש לזה אמר כאן שמע ישראל וכו' אשר אנכי דובר באזניכם היום ואתם המקבלים הראשונים ויניקתכם משורש האילן בהשגה מרובה לכן ולמדתם אותם בשקידה, שעי"ז ושמרתם לעשות יהי' שמורים בלבבכם כנ"ל:

ואמר ד' אלקינו כרת עמנו ברית בחורב וכו' לא את אבותינו וכו' כי אותנו וכו' נ"ל דמהרי"א פי' כוונת משה הי' בזה לדחות טענה שלא יאמרו שלא נתנה תורה אלא לאותו דור המדבר בלבד שקבלוה בסיני ושאר הדורות לא היו מחוייבים בה עש"ה ונ"ל לבאר יותר דחיית טענה זו כי באמת קשה אחר שכבר הקדימו תחילה לומר נעשה למה הוצרך ד' לכריתות ברית בפ' משפטים אמנם נ"ל פשוט אמירתם נעשה הו' רק על תורה שבכתב כל אשר דיבר ד' נעשה הוא תורה על הלוחות חרות וכתיב אח כל הדברים האלה דיבר ד' אל כל קהלכם וכו' כל אשר דיבר ד' דייקא אבל על תורה שבע"פ לא אמרו נעשה לכן כרת אתם ברית וכמו שכתב כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וכו' על פי דייקא ואם כן זה"ש כאן שמע ישראל המשפטים אשר אנכי דובר באזניכם היום דייקא ר"ל לא על שבכתב הזהירם עתם כי סוף מ"ם שנה היה זה ואז כתב משה כל התורה ונתנה להם בכתב אבל שמע ישראל וכו' וכו' המשפטים אשר אנכי דובר באזניכם דייקא מפה לאזן תורה שבע"פ שבזה לא אמרתם נעשה בתחילה אבל על זה ד' אלקינו כרת אותנו ברית בחורב כי על פי הדברים האלה וכו' ועוד י"ל גם על שבכתב הוצרך שפיר לכריתת ברית לפי שאמרו י"ל על עצמם לבד קבלו כן ולא על זרעם, אבל ע"י כריתת ברית שאח"כ כל הדורות היו בכלל וכמ"ש לעברך בברית ד"א וכו' ואת אשר איננו אתנו פה היום הרי שעל דורות הבאים הי' הבריח, ועוד הרי הרבה מצות שאין נוהגין אלא בארץ ישראל, והדור מקבלי התורה עצמם הרי לא באו כלל לא"י אלא מתו במדבר במשך מ"ם שנה, וע"ל ל"ה כריתת הברית עליהם, אלא על דורות הבאים, וזה"ש כדי שלא יפרקו עול בטענה שלא קבלוה עליהם דורות אחרונים את התורה ואמרם נעשה רק על עצמם היה, לכן אמר ד"א כרת אתנו ברית בחורב, ולא הוצרך בשבילם אחר שאמרו כבר נעשה, וגם אותן הרי מתו והרבה שלא נתנו אלא לבאי הארץ, וע"כ לא את אבותינו כרת ד' הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כולנו חיים א"כ אתם מושבעי' ועומדים מהר סיני ע"ו כריתת הברית בחורב הי' אתנו אלה פה היום כולנו חיים דייקא:

ואמר פנים בפנים דיבר ד' עמכם בהר מתוך האש, יל"ד טובא מאי עמכם הול"ל עמנו שהרי עד הנה כך היו דבריו שכלל א"ע עמהם באמרו ד"א כרת אתנו וכו' לא אבותינו וכו'

כי אתנו אנחנו אלה פה כולנו חיים, ועוד תמו' דיבור לשון קשה הי' כמ"ש במס' מכות ד' י"א דכ' דבר אתנו האיש וכו' קשות, וכיון שאמר פנים בפנים פי' הרצון עליון ב"ה לא שייך לשון קשה ועוד סימן המקום שייחד בהר מיותר שכבר הזכיר כרת אתנו ברית בחורב והל"ל רק פנים בפנים דבר ד' עמכם שם, וגם מאי מתוך האש שסיים קרא, ועוד הרגיש הרמב"ן סו' התור' באמרו ותעלה על משה אשר ידעו ד' פנים אל פנים וכו' ומאי רבות' בזה הרי לכל ישראל נאמר שבח זה כאן פנים בפנים דובר ד' עמכם, ועוד תמו' לו על שינוי הלשון מפנים אל פנים לפנים בפנים, ועוד יותר תמוהנו לפמ"ש בזוה"ק ע"פ ואתם הדבקים בד' וכו' ולא כתי' לד' משום דאות ב' משמעו דביקות וחיבר יותר מהוראת אות למ"ד השימוש וכתוב כאשר ידבק אזור במתני איש כן הדבקתי לי את בית ישראל, וא"כ הרי השגת משה ודבוקותו יותר גדולה משל ישראל הי', ואיפכא הל"ל במשה ידעו ד' פנים בפנים, ובישראל הל"ל כאן פנים אל פנים דיבר ד' עמכם וצ"ע, לכן נ"ל דהן אמת פנים הנאמר אצל ד' הוא הרצון כמ"ש יאר ד' פניו אליך ישא ד' פניו אליך וכו' וכתי' ופניתי אליכם וכו' אבל מצינו ג"כ פני ילכו וכו' פנים של זעם וכתי' פני ד' בעושי רע וכו' וכתיב ושמתי אני את פני באיש ההוא וכיו"ב, וידוע ארז"ל על ויתייצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית וא"ל אם מקבלים אתם תורתי מוטב ואם לאו שם תהי' קבורתכם והק' תוס' בשבת ד' פ"ח אעפ"י שכבר הקדימו נעשה לנשמע וכו' שמא היו חוזרים כשראו האש הגדולה שיצאה נשמתן, וא"כ נ"ל דהן הן דברי הפ' הכא וה"פ פנים בפנים ר"ל פנים של זעם דיבר ד' עמכם קשות, ובפנים אף שהי' כולו רצון שירד ה' על הר סיני ונגלה שכינתו עליהם וכבר קבלו ברצון נעשה ונשמע ועכ"ז דיבר ד' עמכם קשות והראה לכם פנים של זעם, בהר דייק' שהתרה בכם עם ההר שכפה עליכם בתנאי הנ"ל שם תהי' קבורתכם ושמא בטענה זו יעלה על דעתיכם ח"ו שלא לקיים התורה דמודעה הי' ואונס פטור, לכן אמר משה לא כן הוא אלא מתוך האש וכנ"ל ודו"ק - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

בע"ז ד' ה' אר"ל בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הן לא חטאו אנו כמו שלא באנו לעולם, למימר' דאי לא חטאו ל"ה מייתי ולפי שהן חיים לעולם וכ"ז שהן קיימין אין אנו חשיבין כלום, מיתבי מי יתן והי' לבבם זה להם לבטל מהם מה"מ א"א שכבר נגזרה גזיר' הא לא קבלו ישראל את התור' אלא כדי שלא תהא אומ' ולשון שולט' בהן שנאמ' למען ייטב להם ולבניהם ע"ז, הו' דאמר כהאי תנא דתני ר' יוסי אומר לא קבלו ישראל התור' אלא כדי של"י מה"מ שולט בהן שנא' אני אמרתי אלוקי' אתם, וכו' חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון, ור' יוסי נמי הא כתי' למען ייטב להם וכו' ע"ט טובה הוא דהי' הא

מית' איכ', ור"י א"ל כיון דליכ' מיתה אין לך טוב' גדולה מזו וכו', ונ"ל טעמ' דרבנן שלא פי' ג"כ כר"י בזה משום דקרא הקדים מאמרן של ישראל ועתה למה נמות וכו' אם אית' כר"י הו"ל להבטיחם ולומר בהדי' מי יתן וכו' ליראה כל הימים למען לא ימותו, ועוד אי למען ייטב להם ולבניהם שלא ימותו קאמ' מאי לעולם שסיים קרא פשיט' דלעולם קאמר' ע"ש ברי"ף, ועדיפ' נ"ל במאי פליגי בפירוש' דקרא דאית' עוד שם ת"ר מי יתן והי' לבבם זה להם וכו' א"ל משה לישראל כפוי טובה בני כפוי טובה בשע' שאמר הקב"ה לישראל מי יתן וסי' לבבם זה להם הי' להם לומר תן אתה כפוי טובה דכ' ונפשינו קצה כו' בני כפוי טובה, דכ' האשה אשר נתת עמדי וכו' אף משה רבינו לא רמזה להן לישראל אלא לאחר מי' שנה וכו' ולא נתן לכם לב לדעת וכו' ועי' רש"י ותוס' בפי' כפוי טובה, והרי"ף הק' הרי הכל ביד"ש חוץ מויש וכו' ועוד הק' תו' לפרש"י שאף משה לא נזכר עד מ"ם שנה למה התרעם עליהם, ונ"ל בהקדים מקראי קדש בפ' זו ותאמרו הן הראנו וכו' ועתה למה נמות וכו' כי מי כל בשר וכו' קרב אתה ושמע ואת תדבר אלינו וכו' ושמענו ועשינו וכו' ויאמר ד' הטיבו אשר דברו מי יתן והי' וכו' ליראה אותי וכו' למען ייטב להם וכו' ויש להבין מ"ש ליראה אותי וכו' הל"ל טפי לאהוב אותי, ועוד מ"ש שמעתי את קול דברי העם וכו' משמעות העם הוא אין ערש"מ והרי אמר עליהם מי יתן והי' לבבם וכו' ונ"ל עפ"י מאחז"ל פר"ע בשע' שאמרו ישראל נו"נ יצא' ב"ק ואמר מי גילה רז זה לבני לשון שמה"ש משמשין בו שנאמ' ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע וכו' והכוונה נ"ל פשוטה דמה"ש הם ששים ושמחים לעשות רצון קונם, וכן ישראל במעמד הנבחר שפסקה זוהמתן גדלה תשוקתן כל כך שאהבה מקלקלת השורה והקדימו נעשה לנשמע כמו מדריג' מה"ש מקדימין עשיי' לשמיעה היותם שכלים נבדלים קרובים אל ד' ושומעים מפי ד' קול דברו, כך ישראל שא"ל הקב"ה ואשא אתכם על כנפי נשרים הן המה"ש ואביא אתכם אלי ועתה אם שמוט תשמעו בקולי דייק' כמו מה"ש שומעי קול דברו ושמרתם וכו' לכן ענו הם ואמרו כלשון מה"ש נעשה קודם לנשמע לאהבתן עזה וגודל התשוקה כנ"ל, אבל אח"כ חזרו ויראו לנפשם מהאש הגדולה ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה וכו' קרב אתה ושמע וכו' ואת תדבר אלינו וכו' הרי ירדו ממדריג' השכליים נבדלים מה"ש לשמוע בקול ד' בכח מפי ד' עצמו, לכן אמרו ושמענו ועשינו ולא נעשה קודם לנשמע כמה"ש מאהבה כי הגדר אהבה מחיוב למסור נפשו למות לשם הממית ומחיה, והם אמרו ועתה ולמה נמות וכו' דבר אתה עמנו וכו' ושמענו ועשינו היינו מיראה, לז"א וישמע ד' את קול דבריכם וכו' ויאמר ד' אלי שמעתי את קול דברי העם הזה העם דייקא כיון שירדו ממדריגת אהבה כמה"ש למדריגת היראה

כנ"ל, ומ"מ הטיבו כל אשר דברו מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי דייק' באופן זה ושמענו ועשינו, ולפי"ז נ"ל טעמ' דר' יוסי הא דלא אמר הקב"ה למען לא ימותן משום די"ל למה נמות שאמרו הי' כוונת לבם ג"כ מאהבה שחפיצים לעבוד את ד', ואם כוונתם כן מאהבה ודאי הפי' במאמר הקב"ה למען ייטב להם גם ממה"מ דמקרי אילו לא חטאו ול"ה מייתי, אבל כיון דכתי' מי יתן והי' לבבם זה ליראה אותי ולא כתיב לאהבה אותי דקמי שמיא גליא ע"כ כוונת הקב"ה הי' למען ייטב להם הטבה הוא דהוי אילו לא חטאו אבל מיתה איכ', ולפי"ז תליא כוונת הקב"ה באמרו למען ייטב לך וכו' אי כרבנן אי כר' יוסי בכוונת ישראל דאילו היו משיבים ואומרים רבש"ע תן אתה מזה היה מוכח כוונתם כראשונה דבר אתה וכו' ולמה נמות וכו' ג"כ מאהבה הי' וגם לרבנן דר' יוסי הי' הפי' הטבה דלא מייתי כלל, אבל כיון שלא אמרו תן אתה לפי שהיה כוונתם רק ליראה אותי וממילא הטבה לבד קאמר, וזה"ש משה לישראל כפוי טובה בנו כפוי טובה וכו' האשה אשר נתת עמדי וכו' ר"ל ועי"ז הביא מיתה לעולם, ואתם יכולים הוו' לתקן זאת אילו השבתם רבש"ע תן אתה והי' מקיים למען ייטב לך דליה מייתי, בל אתם ג"כ כפוי טובה שהייתם סבורים פי' למען ייטב הטבה לחוד קאמר, לכן לא השיבותן אתה בני כפוי טובה שלא תקנתם המיתה דממילא הטבה לבד קאמר הקב"ה ומה"ט, אמרה בלשון דמשתמט לתרי אפין למען ייטב לך, וז"ל רש"י ואת תדבר אלינו התשתם כחי כנקיבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכו' הרי שהיה רע בעיני משה על שראה שאין עובדין מאהבה עי' מהרש"א ורי"ף שם:

אנכי עומד וכו' את דבר ד' ולא עליתם בהר לאמר ותמוה טובא מאי כי יראתם מפני האש ולא עליתם וכו' וכי מה"ט לא עלו בהר מיראתם מפני האש הא נאסרו בעלייה במצות הגבלה ועוד תיבת לאמר אינו מובן ורש"י וראב"ן פי' שמוסב על קרא הקודם פנים בפנים דבר ד' עמכם לאמר אנכי ד' אלקיך וכו' והרמב"ן פי' ולא עליתם בהר לאמר לא נעלה וגם זה רב מהדוחק כי למה להם לומר כן וגם הרי כבר הקדימו כל אשר דיבר ד' נעשה ושוב נצטוו במצות הגבלה ע"כ כן קיימו שלא לעלות והברבנא"ל פי' שלמ"ד של לאמר הוא למ"ד הזמן כלומר כי יראתם מפני האש עם היות שלא עליתם בהר והיראה כשאמר השית"ב אנכי ד"א וכו' בזמן ששמעתם אותה האמירה היתה היראה וכו' עש"ה - והנראה לענ"ד באופן נאות בס"ד דהנה מי שדבק באהבת ד' בכל לבו ונפשו לא יניע לבבו מפני כל לא יראה ולא יפחד ומורא לא יעלה על ראשו כי הוא דבק במסירת נפשו לד' כמו ר"ע ששמח גם כשסרקו את בשרו במסרקות של ברזל והוא יחד את ד' בשמחה אמנם ישראל במעמד הנבחר אף שנתעלו באהבה עזה להקב"ה כשעמדו בהר

סיני ופסקה זוהמתן והקדימו נעש לנשמע מרוב התשוקה עכ"ז כתיב בהו וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק וכו' שנבהלו מרוב הקולות ומדברים המפחידים וזה הוראה שלא היו דבוקתם באהבה עזה כמות במסורת הנפש והראי' שהרי עד שהמלך במסיבו וכו' עשו את העגל ובמדרש פרש' כי תשא איתא שלא הי' ישראל עם הקב"ה אחר מתן תורה אלא אחד עשר יום בלבד ואח"כ שוב היו מהרהרין לעשות העגל וכו' ועיין בספר דורש לציון דרוש ה' ועוד במדרש א"ל הקב"ה אתמול אמרתם נעשה ונשמע והיום אמרתם אלה אלהיך ישראל ר' מאיר אומר אף לא יום אחד הי' אלא עומדים בסיני ואומרים בפיהם נעשה ונשמט ובלבם מכוונין לע"ז שנאמר ויפתוהו בפיהם וכו' ועיין בספר אם הילד פ' כי תשא ולכן מורא עלה על ראשם מקולות וברקים ובחיי פ' יתרו בפסוק וידבר אלקים את כל הדברים האלה ז"ל יש לפרש לאמר על הנסתר שכל דברי השם יתברך יש בהם נגלה ונסתר ויבוא הדבור על הנגלה והאמירה על הנסתר וזה כטעם וידבר ד' אל משה לאמר ברוב המקומות שבתורה כי הגיד למשה הנגלה והנסתר עיי"ש בס' בא בארוכה ולפי"ז נ"ל דהא וודאי בזכות תלי' לפי גודל האהבה ודבקות האדם בד' משיג גם הנסתרות לד' אלקינו כי לא יכחד האב מן בנו האהוב לו את כל בית נכאתו ומגלה לו מסתורין שלו בסודות התורה ואין עליונים כמו שהשיג משה אשר ידעו פנים אל פנים לראות באספקלריא המאירה גלה לו הקב"ה העלם והנסתר אבל ישראל שלא הי' דביקותם עזה כמות באהבה גמורא עד שעי"כ יראו מפני האש והקולות כנ"ל מה"ט נמי אף שפסקה זוהמתן ונתעלו מן החמריות שהי' בם מקודם מ"מ עדיין לא זכו לעמוד בהר ד' ובסודו לגלות להם חלק הנסתר שבתורה גם כן מסתרים של הקב"ה רק חלק העלה לבד כנזכר לעיל שהוא נקרא דבר ד' ולא אמירה והנה הרב המורה כתב דירידה ועלי' יאמר בירידת האיש בעיון והיות האיש פונה במחשבתו אל ענין פחות יאמר ירידה וכשעולה לעיין בעולם העליון נקרא עלי' ומזה המין ומשה עלה אל אלקים כי מעולם לא עלה משה למרום אלא עלה עיונו באופן ההשגה וכו' ע"ש בהרב המורה ואם כן הפי' אנכי עומד בין ד' וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר ד' דייקא רק חלק הנגלה לחוד שמכונה בשם דבור אבל לא זכיתם לחלק הנסתר גם כן לפי שלא הייתם באהבה עזה גם בעת ההוא שאמרתם נעשה ונשמע ופסקה זוהמתכם כשעמדתם על הר סיני והראי' כי יראתם מפני האש ואלו אהבה במסירת הנפש הוא אין מקום מורא מפני האש ולכן לא עליתם בהר לאמר דייקא ר"ל בסיבת ההר שנפסקה זוהמתכם עכ"ז לא עליתם בעיון מושכלות בדבקות גמור לזכות גם לאמירה חלק הנסתר לאמור דייקא אלא לדבר ד' חלק הנגלה לבד כנ"ל ומה"ט הוצרך הכפי' גם על הנגלה אף שאמרתם נעשה ונשמע אבל

ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו כנזכר לעיל שהרי יראתם מפני האש לכן פנים בפנים דיבר ד' עמכם ודו"ק מאאמו"ר הג' זצ"ל:

עוד יובן אנכי עומד בין ד' וביניכם בעת ההיא להגיד לכם את דבר ד' וכו' ותמוה עמדתי הל"ל בעבר ולא עומד בהוה, ונ"ל דרמב"ן פי' להגיד לכם את דבר ד', ר"ל קודם מתן תורה מן כה תאמר וכו' והגבלה וכו' וז"ל אנכי עומד וכו' כי הוא הי' עולה להך ושומע דברי השם ויורד ואומר להם עד שדבר ד' עמהם פנים בפנים, וזה רמז אל כל מה שנזכר בפרש' בחדש השלישי מתחילת כה תאמר לבית יעקב וכו' ויאמר ד' אליו לך רד וכו' עש"ה ולפי"ז פ' זה אנכי עומד וכו' ענינו שכן הי' מקודם הפסוק שלפני זה פנים בפנים דיבר ד' וכו' ובהיפוך מפי' ראב"ע שפי' אנכי עומד וכו' הוא על הסדר הכתוב תחילה הוא דיבר עמכם פנים בפנים ומאותו היום אחר מעמד הר סיני היותו אני עומד בין ד' וכו' ורמב"ן סיים עוד וז"ל והנכון בעיני שירמוז למה שפרשנו שם כי ישראל לא הבינו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהי' לך, ושאר הדברות משה הוא המגיד להם מה שיאמר השם וזהו להגיד לכם את דבר ד' לפרש להם כל דיבור ודיבור עכ"ל, וזהו דעת רמב"ן דלא כרמב"ם בס' המורה פרק ל"ג משני ועיי' בבחיו' פ' יתרו וס' מעשה ד' מזה, וכוונת רמב"ן נ"ל על לשון להגיד לכם דלשון הגדה בכ"מ הו' הרחבה ותוספת ביאור עי' ס' כלי חמדה פ' האזינו ע"פ שאל אביך ויגדך, ובס' ב"ל דרוש ל"ח ד' ז' מח"ש הגדה פירש ודקדוקי דברים וכאז"ל על ותגד לבני ישראל ע"ש, ובראב"ע פ' יתרו על ויגד משה וכו' הגדה בכל מקום דבר חדש, והיינו נמי תוספת ביאור [והאר"י בס' הגלגולים ד' ל"ד על בעל כנפים יגיד דבר פי' הגדה ברמז ובחשאי משמע ולז"א להגיד לכם לפרש להם דבר ד' ולהבינם שאר הדברות מלבד ב' דברות ראשונות, ולפי"ז נ"ל הרי אז"ל במ"ד חזיז על פסוק ישקינו מנשיקות פיהו ריב"ל ורבנן פליגי, רבנן ס"ל כל הדברים שמעו ישראל מפי הקב"ה שאחר כל הדברות כתיב ויאמרו אל משה דבר עמנו ונשמעה, וריב"ל אמר ב' דברות שמעו ישראל מפי הקב"ה ומה עביד לקרא אין מוקדם ומאוחר בתורה אינו מדבר דבר אתה עמנו ונשמעה אלא לאחר שנים ושלשה דברות אנכי ול"י לך וכו' עש"ה, ומשמע דהיינו פלוגת' ראשונים הנ"ל ריב"ל ס"ל כרמב"ם ושאר הדברות לא שמעו מפי ד' כלל ורבנן ס"ל כרמב"ן כולם שמעו מפי ד', אבל ב' ראשונות הבינו מפי ד' כנ"ל, א"כ ה"פ על הסדר פנים בפנים דיבר ד' עמכם בהברת דברים והבנה תחילה שני דברות ראשונות זכיתם לכך, ושאר הדברות אנכי עומד להגיד לכם את דבר ד' שלא הבנתם בלב וביארתי אני לכם כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמר ר"ל כי אמרתם לי שיראתם מפני האש כאמרם כי תאכלנו האש הגדולה וכו' ולא עליתם בהר כמ"ש קרב

אתה ושמע ואל ידבר עמנו וכו' וגם עתה היום אנכי עומד בין ד' וביניכם להגיד לכם את דבר ד' על בקשתכם כי יראתם מפני האש וכמ"ש לקמן ויאמר ד' וכו' ואתה פה עמוד עמדי וכו' אשר תלמדם וכו' ולענ"ד נ"ל ראי' לרמב"ם הנ"ל דשני הדברות ראשונות שמעו רק קול ד' בלא הברת דברים כלל, דקשה בקרא זה להגיד לכם את דבר ד' הל"ל את דברי ד' בלשון רבים, אבל אמר את דבר ד' היינו דיבור אנכי ולא יהי' לך בדיבור א' נאמרו כמרז"ל על פסוק כי דבר ד' בזה וכו' ס"פ שלח זו אזהרה ע"ז מפי הגבורה בהוריות ד' ח' ובפרש"י ס"פ שלח הרי אמר אנכי עומד וכו' להגיד לכם לבאר לכם את דבר ד' דייק' לפי שלא הבינו הברת דיבור בחיתוך אותיות בדברות ראשונות וכהרמב"ם הנ"ל גם נ"ל לפי"ז מובן היטב ענין הפסוק ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ומן הנמנע הוא לעשות קודם שישמעו, אמנם אחר שמצינו שישראל השיגו לשמוע קול ד' בכח בשני דברות ראשונות ולא השיגו הברת הדיבור בחיתוך אותיות היינו לפי שמשותפים בחומר הגוף ולא נזדככו ולא הבינו ברמז הקול מהו רצונו ודבורו אבל מה"ש הם שכלים נבדלים מחומר הגוף משיגים יותר גבורי כח המה עושי דברו לשמוע בקול דברו דייק' גם בשמיעת קול דברו לבד בלא הברת הדיבור בחיתוך אותיות המה משיגים ומבינים רצונו מהו דבורו ועושי דברו המה ע"ד מאז"ל די לחכימא ברמיזא וזה"ש אנכי עומד וכו' להגיד לכם דייק' את דבר ד' כנ"ל להבינכך הדבר בחיתוך אותיות כי יראתם וכו' ולא עליתם בהר לא נתעלה חומרוכם כל כך לאמר דייק' להבין ברמז הקול כמו מה"ש כנ"ל - עונ"ל דז"ל הגאון מו' אלי' ווילנא זצ"ל בחבקוק סי' ב' כתיב חזון ובאר וכו' פי' כמו תורה שבכתב ותורה שבע"פ שבתורה שבכתב הוא רמז גדול ותורה שבע"פ מבאר מה שבכתב וכמ"ש וידבר ד' אל משה לאמר דהיינו שהשם לא אמר למשה אלא הדבור כמ"ש בתורה ומשה הי' מבין הכל על בריו, אבל לישראל הי' אומר כל הדקדוקי' וטעמים שהם לא הי' מבינים על בריו מ"ש בתורה וזהו לאמר וכן הוא בכל הדבר כותבים ראשי פרקים וכותבים ביאור טל הדבר בפ"ע, והיינו מי שיודע הביאור א"צ לחזור אלא ראשי פרקים שהוא קדום וזהו באר חזון פי' ברמז ובאר על הלוחות וכו' עכ"ל ע"ש ועפ"י דבריו מובן כוונת חז"ל במד' איכה ז"ל כי מאסו תורת ד' צבאות זו תורה שבכתב ואת אמרת קדוש ישראל נאצו תורה שבע"פ וכו' ר"ל מתיבת אמרת משמע הביאור בתורה שבע"פ ובתנחומא אית' טעם על שכפה הקב"ה עליהם ההר כגיגי' וכו' משום תורה שבע"פ היה, אבל שבכתב קבלו הכל ברצון באמרם כל אשר דיבר ד' נעשה וכו' ע"ש וזה"ש כאן פנים בפנים רצון ברצון דיבר ד' עמכם תורה שבכתב ברמז כמשמעו הדבור כמ"ש בתורה אותה קבלתם ברצון כל אשר דבר ד' נעשה, אבל אנכי עומד בין

ד' וביניכם להגיד לכם לבאר לכם דבר ד' לאמור בביאר תורה שבע"פ כי יראתם ולא עליתם בהר לאמר להבין ג"כ על ברי' תורה שבע"פ שנקרא אמרת קדוש ישראל שמבאר מה שבכתב לא נתעליתם כל כך להבין על בריו ביאור האמירה ברמז הדיבור, לכן אנכי עומד וכו' להגיד ולבאר לכם וכו' כנ"ל ודו"ק עכ"ד קדשו של אאמ"ו זצוק"ל:

ס"פ ואתחנן וידעת כי ד"א הו' האלקי' האל הנאמן שומר הברית והחסד וכו' ומשלם לשונאיו וכו' מבלי להאריך בדקדוקים, נ"ל לפ' הכפל וההמשך דהנה ז"ל ס' החיים מהג' חבירו של הרמ"א ר"ב ספ"י ובמד' משלי איתי' רשע זה שמטיבין לו בעוה"ז לאדם נאמן שמקבל פקדון ביד קוביוסטוס א' וזורקו אחורי הדלת ותמהו בני ביתו על שלא הניחו בתיבה כדרך שאר הפקדנות והו' משיב אדם זה קוביוסטו' הוא ולשעה קלה יחזור ויבא ויבקש את פקדונו כדי לשחק כמנהג' ומה לי לטרוח ולהניח בתיבה בשביל זמן מועט כזה, כך רשע זה היום עושה המצוה והיום הו' בא וחוזר ומבקש את שכרו והקב"ה נותן לו כרצונו וכו', אבל הצדיק היום הו' עושה המצוה ולא היום הוא בא ליטול את שכרו רק יחפוץ שיהי' לו למשמרת עד בא קיצו עכ"ל ונ"ל להמתיק יותר משל מי שהבטיח לעני ליתן לו מתנה מרובה וכשבא לתבוע חלקו ומתנתו א"ל לך ושוב ומחר אח"ז הרבה בשוק האחרון אתננה לך, שוב אין מאמין בו שיתן לו מאום, וגם אם בא זה בשכרו ודוחהו מלשלם לו, כ"ש שיותר ירא שיפסיד את שלו כי שמ' הוא מהתל בו, וכל חפצו ומגמתו הוא רק שישלם לו על אתר, אפי' שיניח לו קצת מקרן ניחא לי' בהפסד קצת, יותר מבהרווחת זמן, כי אולי יופסד מכל וכל שכרו משלם כנ"ל וניחא לע"ד לתרץ בזה הקושי' גדולה שתמהו איך אפשר לשלם לרשע בעוה"ז שכרו מעוה"ב, הרי אז"ל יפה שעה א' מקורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז, ונ"ל כי הקב"ה עושה כרצון איש ואיש, ולרשע שאין מאמין על שכר עוה"ב אח"ז, הוא רוצה לותר מקצת שכרו וניחא לו רק טובות עוה"ז בשכרו ע"ד שאז"ל בוצינ' טב מקרא עי' רש"י ר"פ הכותב ודטבא לי' עבד לו הקב"ה ותיבת פניו פי' רצון כמ"ש ישא ד' פניו אליך ומניעת רצון נקרא סתירת פנים עו' בפתיחה לס' המקנה וא"כ ה"פ וידעת כי ד"א וכו' ה"נאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו וכו' ר"ל לאוהביו הוא נאמן לשלם שכר והם מאמינים אינם רוצים בשכר עוה"ז וקב"ה נושא להם פנים עושה כרצונם לטוב להם שומר להם הברית והחסד וכו' לא כן רשעים אבל ומשלם לשונאיו אל פניו בעוה"ז בעודו חי וה"ט אל פניו בשביל שהוא רצונו בכך להאבידו דייקא והל"ל להאבידם לשון רבים לשונאיו שפתח בהם אבל חוזר אשלום על תשלום שכר ור"ל שלכן פני שונאיו רצונם הוא לשלם להם מיד להאבידו דייקא בשביל יראתם שיאבד מהם לגמרי ורוצים הם טפי להפסיד קצת

ממנו להאבידו דייקא רק לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו אם מעט מעט ונעשה לו רצונו ומשלם לשונאיו כרצון איש ואיש כיון שאין נאמן עליהם לזה אמר תו אחר שידעת כי כן מדתו של הקב"ה לכן ושמרת את המצוה וכו' היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם דייקא כפירש"י ודו"ק כנ"ל: עוד נ"ל בהקדים הפ' בתהלים ס"ב אחת דיבר אלקים שתים וכו' ולך ד' החסד וכו' הנה ב"פ הקודם כאן כתיב וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות וכו' נ"ל עפמ"ש בס' המורה פרק נ"ג משלישי ההבדל בין שלשה שמות חסד משפט וצדקה כי חסד לפנים משוה"ד ר"ל לגמול טוב למי שאין לו חק עליך כלל לכן כל טובה שתגיע מאתו ות' תקרא חסד חסדי ד' אזכיר ובעבור זה המציאות כולי ר"ל המצאת הש"י אותו הוא חסד אמר אמרתי עולם חסד יבנה ענינו בנין העולם חסר הוא ואמר בסיפור מידותיו ית' ורב חסד וכו' ומשפט הוא אשר חייב אותם הדין או טובה או נקמה יקרא שופט כמ"ש השופט כל הארץ וצדקה הוא ממוצע בין חסד ובין משפט לא שורת הדין ולא לפנים משורת הדין לא חייב ולא פטור ממנו רק ראוי ויושר הוא להשלים חק זולתו מפני מעלת המדות כרפוא' מחנן לכל לחונן יקרא צדק כמ"ש צדיק וישר הוא ומפני זה אמר בהשבת המשכון ולך תהי' צדקה כי כשתלך בדרך מעלות המדות כבר עשית צדק לנפשך המשכלות כי שלמת לה חקה וכן והאמין בד' ויחשבה לו צדקה רצה לומר מעלת האמונה וכן אמרו ע"ה וצדקה תהי לנו וכו' עש"ה ולפי זה נ"ל בקיום המ"ע תשלום השכר הוא חסד כי מי הקדימני ואשלם ואין לשום נמצא חק עלי' כלל רק חסד הוא נהמא דכסיפא אבל השכר על קיום הל"ת ראוי הוא ובשם צדקה יקרא ולא מן הדין ומשפט הוא ליתן שכרו על המניעה ומה"ט נ"ל דחה משה למה"ש בשעה שבקשו הם התורה בקיום הל"ת שבה מגניבה ורציחה וניאוף ונקמה ונטירה, דאילו מצד קיום המ"ע א"צ הנשמה לבא כלל לעוה"ז כיון דהשכר חסד הוא נהמא דכסיפא כנ"ל ואז"ל האי דאכיל דלאו דילי' בהית למסתכולו באפי' וא"כ ה"פ אחת דיבר וכו' שתים זו שמעתי ע' ול"ת בדיבור א' נאמרו לדחות עשה לל"ת כמ"ש של"ה ואיתא דמ"ע הם מצד אהבה ורחמים כהוראת שם הוי' ב"ה והל"ת הם מצד היראה ודין כהוראת שם אלוקים וזה"ש כי ע"וז ל"אלוקים רצה לומר שכר על הל"ת מה"ד בלא ב"שת הוא אבל ולך ד' ח"סד כי אתה תשלם כמעשיהו על המ"ע השכר הוא חסד גמור כנ"ל וזה"ש ויצוינו ד' לעשות וכו' ה"חקים האלה לי"וראה את ד"א לטוב לנו וכו' רצה לומר המצות ל"ת מ' היראה ונקרא חקים כנ"ל, באלו השכר הזה לטוב לנו וכו' ו"צדקה תהיה לנו כי נ"שמור וכו' דייקא כאשר ציונו שמורה זה ל"ת, השכר ר"אוי, ולא חסד גמור אבל וידעת כי ד' אלקיך

וכו' הנאמן שומר וכו' ה"חסד לאוהביו וכו' על קיום המ"ע, שהן מצד האהבה השכר הוא חסד גמור עכ"ז נאמן ד' לשלם כנ"ל:

ושמרת את המצוה וכו' אשר אנוכי מצוך היום לעשותם לשון יחיד ואח"כ אמר והי' עקב תשמעון לשון רבים ואח"כ וברכך לשון יחיד ונ"ל בהפטרה השבוע כתיב גם אלה תשכחנה ואנכי לא וכו' ודרשו ע"ז והעתיקו התרגום ועל מעש' סיני כתב וז"ל דלמא מתנשי לי ית דאמר' בסיני נעבד ונקבל וכו' וגם הפייטן ביוצר לשבת נחמו יסד כן אשה עולת רחם האשכח להטיב כחך מאמר נו"נ אזכור בשור מלוכחך גם אלה תשכחנה וכו' ותמוהא ונ"ל דעוד תימ' מאי שייכות עגל לסיני להדדי ונ"ל דאיתא בס' זר זהב מדהקדימו נעשה לנשמע מוכח מעשה גדול ובמדרש איכה איתא אותי עזבו והלואי רק תורתי שמרו וזה דווקא אי תלמיד גדול שמביא לידי מעשה ה"נ המאור שבה הי' מחזירן למוטב וא"כ י"ל נמי תירץ על מעשה עגל ע"י עסק התורה ונ"ל ז"כ רש"י בס' עקב וסרתם ועבדתם כיון שפורש מן התורה הולך ומדבק בע"ז שנשאר חטא העגל וא"כ ישראל מסופקים בזה ואמרו שמא לא תשכח מעשה עגל מעשה דייקא [דמעשה גדול ומאור שבה מחזיר למוטב אמרו א"כ תלמוד גדול] משום דמעשה גדול ואמר ד' גם אלה תשכחנה ומשום דהלואי אותי עזבו וכו' דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה ומאור שבה מחזיר למוטב אמרו אם כן תלמוד גדול שמא תשכח לי מעשה סיני מעשה דייקא בנעשה ונשמע שזהו מעלתינו דווקא אי מעשה גדול ואמר ד' אנכי לא אשכחך ואם כן יש לומר על עשיית המצוה אחר השמיעה שכר מצוה בה"ע ליכא אבל על הקדמת נעשה לנשמע שהוא משום אהבה מקלקלת השורה משלם ד' גם שכר עוה"ז ע"צ אהבה וזה"ש ושמרת וכו' אשר אנכי מצוך דייקא מצווה ועושה על עבודה באופן זה היום לעשותם ומחר לשכר אבל והי' עקב תשמעון דייק' נשמע בסוף ושמרתם ועשיתם אותם מקודם נשמע והו' ע"צ אהבה אזי ג"כ ואהבך וברכך בעוה"ז:

להוריש גוים גדולים ועצומים ממך להביאך לתת לך וכו' וידעת היום והשבות אל לבביך ופירש הת"א יתודע יומא דין והנה קשה על סתם יום קאמר רק יומא וע"ז פי' יומא דין וי"ל ע"ד דרוש דהנה אות' בגמ' דאלי' הנביא בא אצל ר"ח א"ל לחזי לי מר משיח' היכא הו' וכו' כי אתא א"ל אימתי אמר מר א"ל היום אם בקולו תשמעו ואתי שפיר להוריש גוים גדולים לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה ועל זה קאמר וידעת היום היינו וידעת באיזה יום יבוא אם והשבות אל לבבך היינו אם תשובו ושפיר פירש התרגום יתודע יומא דין ר"ל יום שיבוא משיח אבל הוא רק אם והשבות אל לבבך: וידעת היום והשבות אל לבבך כי ד' הוא בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד וקשה למה נאמר ממעל וכן

מתחת מה הי' חסר אם נאמר הוא אלקינו בשמים ובארץ ונ"ל דיש פילוספים דחשבו מאחר שהשי"ת הוא גבוה מעל גבוה אינו משגיח על הארץ מכש"כ שאינו משגיח מתחת לארץ להעניש בגיהנם לכן אמר כנגד אותו צד וידעת היום דהיינו יום. מתן תורה שנאמר מן השמים השמיעך את קילו ליסרך שתהי' מורא שמים עליך שהרי משגיח על הארץ ואף על הארץ הראך את אשו הגדולה דהיינו אש של גהינם אעפ"י שהיא מתחת לארץ ועי"כ תראה שאעפ"י שהיא בשמים ממעל גבוה מעל גבוה הוא משגיח עליך ואף מתחת לארץ עיניו משוטטות להעניש אותך ע"כ והשבות אל לבבך כנ"ל מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד והפסוק הקודם מסיים ארץ זבת חלב ודבש ונ"ל המשך הפסוקים דאיתא בגמ' דשאל האי מין לר"ע כתיב בתורה אחרי רבים להטות ואמאי אין עובדים אתם ע"ז והשיב לו משום שיש לנו ד' אחד ושמו אחד אבל לכם לכל א' וא' יש לו אלהי אחר וא"כ אנו הרוב וז"כ בפסוק כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ר"ל משום שהעמום ילכו כל איש ואיש בשם אלוהות אחר ואם כן לא קשה קושית המין ממילא שפיר ואנחנו בשם אלקים חיים משים שאנו הרוב והנה בפלתי הקשה אמאי לא גמרינן רוב מחלב שהתורה התירה חלב של בהמה טהורה כדכתיב ארץ זבת חלב ודבש והוי ליה למיחוש דלמה הבהמה טריפה היא ואסורה חלבה אלא ודאי דאזלינן בתר רוב ורוב בהמות כשרות הן אם כן אתי שפיר ההמשך דהקב"ה אמר שיביאו על ארץ זבת חלב ודבש וקשה אמאי יהי' חלב של בהמה מותרת ליחוש דילמא הבהמה טרפה הוא אלא ודאי דאזלינן בתר רוב אם כן קשה קושית המין אי אזלינן בתר רוב אמאי אין אנו עובדים ע"ז על זה אמר שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד דהיינו לנו יש ד' אחד ושמו אחד מה שאין כן שאר האומות כנ"ל - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

וברכך והרבך וברך פרי בטנך וכו' תמוהא הכפל ונ"ל דאיתא במגילה כ"ח א"ל ריב"ק לרבי יה"ר שתגיע לחצי ימי ולכולהו לא אמר לו הבאים אחריך בהמה ירעו לזה אמר וברכך בגדולה והרבך מלשון למען ירבו ימיך ולא תחוש לבאים אחריך כי גם כן וברכך פרי בטנך בגדולה ואמר והסיר ד' ממך וכו' ונתנם בכל שונאיך וקשה מאי איכפת לן זה ונ"ל דאיתא בנדרים מ"א א"ר כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנם וגם בעוה"ז ד' ישמרהו מיצר הרע ויחייהו מן הייסורים ואושיב בארץ שהכל מתכבדין בו ואל תתנהו בנפש אויביו וכו' שיזדמנו לו ריעים כנעמן וכו' ולא כרחבעם וכו' וקיי"ל בש"ע יו"ד מבקרין חולי גויים וז"ש והסיר ד' ממך כל חולי ואם תאמר תחסר כל שכר על ביקור חולים הנ"ל לז"א ונתנם בכל שונאיך ותוכל לבקר אותם חולי גויים:

וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת וקשה למה אמר נשמור כיון שאמר לעשות ונראה דהנה מצינו כמה חלוקים בין העובד את ד' מאהבה לעובד מיראה וחד מינייהו דהעובד מאהבה הוא מתגבר כארי לעשות כמה מצות שלא הי' מחויב בהם ועל מצות כאלו נותן לו השם ית' שכרו משלם מצד הדין אבל העובד מיראה אינו עושה רק המצות שהוא מחויב לעשות והלואי שיעשה כרצון הבורא ועל אנשים כאלו יגיע השכר רק בדרך צדקה ולא מצד הדין ורש"י פירש לקמן על פסוק לאוהביו ולשומרי מצותיו אוהביו אלו העושין מאהבה ולשומרי אלו העושין מיראה ולפי זה אתי שפיר הקרא וצדקה תהי' לנו פירש דהשכר יהי' בדרך צדקה אימתי כי נשמור לעשות דייקא שמחמת יראה אתם עושים - מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

דרשה לשבועות מאאמו"ר הג' מהרי"א זצוק"ל

במסורה ג' ונשמע בקרא, נעשה ונשמע, ונשמע פתגם המלך, ונשמע קולו בבואו אל הקדש ונראה לי לבאר דאית' בפרק ר' עקיב' בשבת פ"ח דרש האי גלילאה עלי' דר"ח בריך רחמנא דיהיב לן אוריין תליתאי וכו' ופירש"י היינו תנ"ך, ותמה בס' האפ"ו הא בדינין ומצות אין נביא רשאי לחדש דבר, ואילו סופרים והתוכחת והגדת עתידות שבנביאים וכתובים אינו נכנס במאמר אוריין כלל ע"ש, ולי ק"ל ממאז"ל במס' נדרים אלמלא חטאו ישראל לא נתנה להם רק ה' חומשי תורה בלבד, לכן נ"ל לפרש עפ"י מ"ש מהרי"ט בס' צפנת פענח בפ' יתרו על מאז"ל במד' הלוחות וי"ו טפחים ב' בידו של הקב"ה וב' בידו של משה וב' מפסיקים בין יד ליד, וגם אית' במד' ומשה עלה וכו' הה"ד עלית למרום שבית שבי לקחת וכו' יש להבין כל ג' דמיונות הללו שנדמת קבלת התורה בהם, והם שביה לקוחה מתנה, שהם דברים מתחלפים חילוף רב, וזה שהתורה יש בה ג' מיני לימודים, הא' ע"ד הפנימי מסידותיה הנפלאים, וזאת שבויה הוא אצל ב"א אשר בעפר יסודם כי אלוקי' הבין דרכה, והב' ע"ד הפשט, האסור ומותר, הטמא והטהר, כמו שנמסרו למשה בסיני הלכות פסוקות, את הדבר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, וזאת נקראת לקוחה במקח, חלף המעשה והמצות שעושין, ועוד הרי הוא קנין שמים וארץ כדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה, והג' הקושי' וההויות ותלי תילים של תשובות שיש על כל דבר ודבר של תורה, והיינו פלפולא דאמרו בנדרים, וזו שנתנה למשה במתנה אלא שנהג בה עין טובה ונתנה לישראל, דכתיב טוב עין הוא יבורך ועל שלשה חלוקות הללו בא הרמז בדבריהם, שליש ביד הקב"ה והוא הסוד, שליש בידו של משה והוא הפלפול שהרי זכה ישמח משה במתנת חלקו, וטפחיים מפסיקין בין יד ליד עד שבא

אצל ישראל וקבלוה וכו' עכ"ל עש"ה, ולענ"ד נ"ל לכוון הפ' עפ"י פירושו וזהו עלית למרום שבית שבו חלק השבי במרום דייקא, הוא ביד משה לבדו, והוא הסוד הפנימי עניני אלקיים בגבהי מרומים עלית למרום ודאי, ולקחת מתנות הם חלק הלוקח, היינו הלכות מעשה המצות, וחלק המתנה היינו פלפול ההוויות באדם דייק' אותם שני חלקים קבלת בשביל כל האדם כי הם שייכים בין כל אדם, בעולם המעשה כנ"ל, ובזה מובן מד' הנ"ל יפה על פ' ומשה עלה וכו' הה"ד וכו' מאי הה"ד וכו' אבל קשי' לי בפסוקים הללו ומשה עלה וכו' ויקר' אליו ד' וכו' וכי ס"ד שמשה עלה קודם שקרא לו ד' ואת"ל עלה מעצמו קש' תו הקריאה למה לו, ועוד קשה כפל ושינוי בפסוק כה תאמר וכו' ותגד וכו' אמנם מבואר כי העיון במשכלות נקרא בלשון עלה בדעתו ובפרט העיון בעניינים עליונים אלקיים, ולהיות נשמתו של משה ממקום גבוה כל חפצו ותשוקתו היה תמיד להשיג סודות התורה עד שביקש הראיני נא את כבודיך וכו' וכתיב לא יגרע מצדיק עינו וכתיב רצון יראיו יעשה ולא ימנע טוב להולכו' בתמים וכתי' סוד ד' ליראיו א"כ ה"פ ומשה עלה במחשבתו ובדעתו אל האלקים ר"ל פנה בעיוני למעלה להשכיל בהשגת אלקות, לכן ויקרא ד' אליו לעשות לו רצונו מן ההר לאמר ר"ל קראו בלשון חיבה שעלה יעלה בהר ד' לאמר לו סודות התורה ומסתורין של הקב"ה, וגם א"ל כה תאמר אמירה רכה הלכות פסוקות בלי קושי לבית יעקב רוב המון העם וגם ותגד דברים קשים הוא פלפולא חרופת' מפרק הרים בקושיו' והויות לבני ישראל החשובים אותן שני חלקי הלימוד תגלה להם כו זאת תורת האדם, וז"כ המדרש הס"ד עלית למרום וכו' ובאמת אז"ל בסוכה ד' ה' מעולם לא עלה משה למרום וכו' אבל ה"פ עלית במחשבתך למרום לעיונים עליונים להשכיל באלקות וכיון שחשקת בזה נתקיימה מחשבתך ונתעלית בזה אל האלקים שבית שבו חלק הסוד וכמ"ש ותחסרהו מעט מאלוקו' וכו' אבל לקחת מתנות באדם אותן ב' חלקים לקיחה ומתנה זאת תורת האדם כה תאמר וכו' ותגד לבנ"י וכו' כנ"ל וזהו נ"ל כוונת חבקוק ג' תהלתי מלאה הארץ, חלק א' נגלה לכל, ונוגה כאור תהי' חלק ב' נגלה ג"כ לת"ח, אבל קרנים מידו לו ושם חביון עזו טפחים הסוד ביד הקב"ה, - והנה ז"ל הזוהר פ' בהעלותך אמר לון כמה חביבין מילי דאוריית' דבכל מלה ומלה אות רזין עלאין וכו' זכאין הן ישראל דאתיהיב לון אורייתא עלאה אורייתא דקשוט ומאן דאמר דההוא סיפורא דאורייתא נאחזאה על ההוא סיפור בלבד קאתי תיפח רוחי' וכו' עש"ה, וא"כ נ"ל זהו כוונת שהע"ה במשלי כי לק"ח טוב נתת"ו לכם וכו' ר"ל אותן ב' חלקים שאמר ד"ה ע"ה אביו עליהם לקח"ת מתנו"ת הם באדם עיונים למטה הלכות ופלפולא לכ"ם הם נתונים, אבל משום זה תורתי דייקא חלק הנסתר היא תורת ד' שאינה

מסורה לכם כי מכסה טפחיים בידו של הקב"ה, אל תעזובו לומר דהא אורייתא לאחזאה על גרמי' בלבד קאתי, אבל תאמינו כי כפליים לתושיה וכל מלה ומלה דאוריית' לאחזאה מילין אחרונן עלאין אתי כנ"ל, א"כ נ"ל שלזה כוון האי גלילא' בדרשתו בריך רחמנא דיהיב לון אוריין תליתאי ר"ל אורייתא משולשת בג' מיני לימודים הנ"ל נתן הודאה גם על חלק הנסתר כמ"ש תורתי אל תעזובו, וזה א"כ כוונת המסור' בג' ונשמע על ג' מיני לימוד אלו, א' נעשה ונשמע ע"ד הפשט הלכות פסוקות את הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון המצות ודיניהן, ב' ונשמע קולו בבאו אל הקודש היינו פלפולא במשא ומתן של הלכות בטעינה ופריקה דחדו בהו קוב"ה וכנהוג בישראל לפלפל בביהכ"נ בדרשת הרב במו"מ של הלכה בפלפולא חריפתא, וג' ונשמע פתגם המלך, היינו חלק הסיד שהוא בידו של הקב"ה פתגם המלך ודאי, כל אלה קבלנו עלינו ונשמע מסיני אוריין תליתאי כנ"ל, והן עתה היום על ונשמע פתגם המלך, מי יחוש להעוסקים בחלק הסוד, בעו"ה אין לנו עסק בנסתרות, וגם ונשמע קולו בבואו אל הקדש בפלפול מו"מ של הלכה שהוא כבודה של תורה, בעו"ה מאסו הדור בזה וכמעט בטל, ואין שיור רק התורה הזאת נעשה ונשמע ע"ד הפשט מצות התורה ודיניהם כל ההלכות פסוקות והיא העומדת לנו ומרפא לכל צרותינו, א"כ אפוא על כרחינו ולמדה ולקיימה ככתוב נעשה ונשמע וחייב על כל איש ואיש ללמוד בכל שבת ושבת הסדר' חומש עם פי' רש"י ולשמוע דרשו' ואגדו' מפי חכם, ולא רק למלאות כרסם בקריאת ספרי ציוטונגען וספרי מינים אשר שוא ידברו והנה ז"ל הראב"ע בפ' זכור וכו' טעם לקדשו הוא הכתוב ששת ימים וכו' וככה פי' ויקדשהו שהשם שבת בו וכו' כי השם קידש זה היום וזימנו לקבל הנפשות תוספת חכמה מכל הימים ע"כ כתיב בירך ד' וכו' ראינו כי שנת השמיטה דומה לשבת כי גם היא שביעית בשנים וציוה השם שיקראו התורה בתחלת השנה נגד האנשים ונשים והטף ואמר הטעם למען ישמעו ולמען ילמדו ושמרו, והנה השבת נתנה להבין מעשה השם ולהגות בתורתו וככה כתוב ג"כ כי שמחתני ד' בפעליך כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו והנה זה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבור כבוד השם ולא יתעסק לשוא אפי' בצרכיו שעברו או מה יועץ לעשות וככה אמר הנביא ממצוא חפציך ודבר דבר ומנהג ישראל היה ללכת סמוך לשבת אצל הנביא כמו מדוע את הילכת היום לא חדש ולא שבת וכו' עכ"ל, ובולקוט פ' ואתחנן רמז תת"ל אית' זכור את יום השבת לקדשו במה את מקדשו במקרא במשנה במאכל ובמשתה בכסות נקייה וכו' עכ"ל, וזהו במ"ע זכור את יום השבת לקדשו זכור ודאי בפיך ובלבבך לעשותו היינו לקדשו בפה מקרא קדש במקר' ומשנה ובמאכל ומשתה וכסות נקייה לשם ד' כי בו שבת ד' וכו' וגם במצות ל"ת

שמור את יום השבת וכו' לקדשו אפי' בשביתת בהמה ואם עבר ועשה מלאכה אסו' התבשיל באכיל' ביומו לכ"ע כי קדש, ובירמיה מצינו שהוכיחם על איסו' הוצא' בשבת ואילו שמרו שבת כהלכתו הי' כדאי זכות זה להגן על אותו הדור, לכן ע"כ לקיים נעש' ונשמע ללמוד מצות התורה ולקיימם כדינה ע"ד הפשט כנ"ל, ועפ"י האמור נ"ל לכוון ג"כ מאז"ל בתנחומא פ' במדבר ז"ל וידבר ד' אל משה במ"ס ולמה במדבר סיני מכאן שנו רבותינו בשלשה דברים נתנה התורה באש ובמים ובמדבר, באם שנאמ' והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עלי' ד' באש וכו' במים שנאמר ד' בצאתך משעיר וכו' אף שמים נטפו וכו' במדבר שנאמ' במדבר סיני לאמר וכו' מי שאינו עושה א"ע הפקר כמדבר אינו יכול לקנות את התורה וכו' עש"ה, ונ"ל שלשתן מקרא א' כוללן בשירת דבורה ד' בצאתך משעיר וכו' ארץ רעשה היינו וה"ס עשן כולו מפני אשר ירד עלי' ד' באש וכו' ויחרד כל ההר מאד, גם עבים נטפו מים כמשמעו הרים נזלו וכו' זה סיני ר"ל במדבר סיני, והטעם נ"ל שלש אלו כנגד שלשה מיני לימוד שיש בתורה, נתנה באש היינו חלק הרוחניי סודות הפנימים הוא האור המתוך, נתנה במים היינו חלק ההלכות פשיטות שווים לכל נפש אדם לשתותם בצמא כמים, נתנה במדבר היינו חלק המשא ומתן קושיי' והויות הפלפול שנתנה למשה במתנה כמדבר שהוא הפקר ועי"ז קונה אדם את התורה קנין עצמו' כדתנן בפ"ו דאבות במ"ח דברים התורה נקנות וכו' בפלפול התלמידים, וז"כ בשלשה דברים נתנה התורה ר"ל בג' חלקי לימד הנ"ל, וזהו מכוון ג"כ לט"ד לשלשה מיני אור כי נר מצוה ותור' אור כתיב, והם אור חיצון, אור מקיף, אור פנימי, אור פנימי' הוא האש הסוד ורזין טמירין זה הנקרא שביה חבויה בסתר עליון שאינו נתפס, אור מקיף הוא פשטי התורה הלכות פסוקות זה הנקרא לקיחה ביד לשתות מים מתוקים, אור חיצון הוא פלפול וקושיו' לבשר אורות ההלכות כנ"ל:

דרשה לשבועות יום מתן תורה

במסורה איתא ג"פ ונשמע בקרא נעשה ונשמע ונשמע פתגם המלך ונשמע קולו בבואו אל הקדש וכ' אאמו"ר הגאון זצוק"ל דאיתא בשבת פ"ח דרש האי גלילאי בריך רחמנא דיהיב לן אוריין תליתאי וכו' פרש"י תנ"ך ובספר אפ"י השיג עלי' ובאמת נעלם מהאפ"י דברי הילקוט יתרו כ"כ בפי' כרש"י אוריין תליתאי תניך אמנם לע"ד נרמז עוד בזה להיות כי עיקר הדרשה ברבים הוא התכלית להורות לעם ד' דרכי ד' וכאז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה ולהיות תמיד בכל ציבור ג' כתות הן כר"ת ציבור צדיקים בינונים רשעים ע"כ צריך הדרשה לכלול שלשה עניינים שיטלו כל כת חלקם בחיים שמעתת'

ואגדה ותוכחה הדורש צריך לשלש משנתו כפי הצורך ונוהג שבעולם רובה של הדרשה והיא אגדה לפרש מקראי קודש שזהו שוה לכל נפש לכל שלשה הכתות לכן מרבים בשבילם ומיעוט הדרשה הוא שמעתת' שאין הרוב המון מבינים ואין נוחין לשמעה כ"א לת"ח וצדיקים שהם המועט כן ירבו ומיעוט דמיעוטא מן הדרשה הוא תוכחות מוסר לפי שזה אין נוח לשומעים החוטאים כלל ואינם רוצים בתוכחה צריך לקצר בה ביותר אם כן גם לזה רמז האי דורש גלילאי בפתח דבריו בריך רחמנא דיהיב לן אריין תלתאי ר"ל כל דברי חכמים משולשים וכל דרשה צריך שתכליל שלשה עניינים לכללות כתות ה"ציבור אם כן זהו פי' המסורה כי להיות עיקר התכלית מהדרשה הוא התוכחת מוסר היוצא מתוך הדרשה להורות את המעשה אשר יעשון וסוף מעשה במחשבה תחילה לז"א נעשה ונשמע בראשונה רצה לומר כן נעשה לקיים כל אשר נשמע התוכחות מוסר והנהגה טובה היוצא מדרשה ואח"כ אמר ונשמע פתגם המלך ר"ל ונשמע שמעתת' שאין הכל מבינים לשין ארמי כמו תיבת פתגם הוא גמרה פתגם המלך מאן מלכי רבנן היינו הת"ח שמבינים כן ואח"כ אמר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ר"ל בבואו לפרש מקראי קודש ודברי אגדתא ע"כ דברי הק' של אכי דנ' זצ"ל ולי נ"ל לפרש לפמ"ש הר' פיטנס בחידושי נביאים ראשונים במלכים א, יהי ד' עמנו כאשר היה וכו' וכתב לפי שמצינו נצטוו' ישראל על עשיית המשכן אחר עשיית העגל ולא מקודם וה"ט לפי שבמתן תורה פסקה זוהמתן פסק מהם יצה"ר לגמרי ונעשה חרות על הלוחות חירות מיצה"ר ממלאך המות כמ"ש על אותו שעה אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם אכן כאדם תמותון חבלתם מעשיכם א"כ מתחילה לא היו צריכים לעשות המשכן כי השכינה היתה שרוי' בתוך טהרת לבבם של ישראל ע"ד מארז"ל האבות הן הן המרכבה לשכינה כמ"ש ויעל מעליו אלקים והנה ד' נצב עליו וכו' וכשחטאו בעגל לא זכו לזה והוצרכו לעשות המשכן שבאמצעותה שרתה שכינה בתוכם ולכן התפלל שהע"ה אף שבנותו את ביהמ"ק להשראת שכינה בית לד' עכ"ז יהיה ד"א עמנו דייקא בתוך טהרת לבבינו תשרה שכינה כאשר היה עם אבותינו דייקא שהיו הן עצמן המרכבה לשכינה עש"ה וכתיב השמע עם קול אלקים חיים מדבר וכו' ויחי ובפרק חלק ארז"ל על המחנה סנחרב במאי הכם המלאך ד' בלילה אזנים גילה להם ומקול שירה של מה"ש מתו א"כ מובן שכך אמרו ישראל נעשה ונשמע כל אשר דיבר ד' לשמיעת קילו ע"כ נעשה תחילה לזכך את עצמינו כי רצונינו ונשמע פתגם המלך הקב"ה עצמו ואם נעשה תחילה נזכה לזה ונשמע פתגם המלך עצמו מנשיקות פיהו כמו מה"ש ברכו ד' מלאכיו וכו' עושי דברו לשמוע בקול דברו ואל"כ ונשמע קולו רק בבואו אל הקדש באמצעות בהמ"ק דווקא

כנ"ל - עוד נ"ל כלפי מה שאמר הקב"ה למשה כה תאמר וכו' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי וכו' ואתם תהיו מ"מלכת כ"הנים וכו' הכוונה בתוארים אלו נלע"ד היות ממשלת המלך הוא במשפט יעמיד ארץ כל עניינו הגוף בתחתונים [בל"א אין פאליטושען פאך] וממשלת הכהן הגדול הוא בהיפוך להורות את העם כל ענייני הנשמה בכל צורכי גבוה ית' להשלים הנפשות לד' [בל"א אין מאראלישען פאך] כמ"ש ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו ורבים השיב מעון וכו' כי מלאך ד"צ הוא והנה אז"ל גדולים צדיקים יותר ממה"ש והיינו שע"י קיום תורה ומצות הוא מושל בתחתונים ובעליונים שהכל משועבדים לאדם הצדיק כמ"ש הכתוב כל שתה תחת רגליו וכו' גם הטבע משועבד לו עד"ה לאל גומר עלי וכתיב ותגזר אומר ויקם לך וזהו נ"ל הכוונה בפשט הפסוק מושל באדם צדיק מושל יראו אלקים וכו' פירש הצדיק הוא מושל באדם בגשמיים הבני אדם וגם מושל ביראת אלקים בעניני רוחניים אלקים ולז"א הפ' אם תשמעו בקולי ושמרתם בריתי וכו' תהיו לי מ"מלכת כהנים ור"ל תהיו מכונים בשם מלכים וכאז"ל כל ישראל בני מלכים הם וגם בשם כ"הנים וכמ"ש ובני דוד כ"הנים היו והיינו שתהיו אתם מושלים בתחתונים גשמיים כ"מלך וגם בעליונים רוחניים ככה"ג אהרן קדוש ד' והן הן דברי המסורה הנ"ל ג' פעמים ונשמע מי שמקיים נעשה ונשמע כמו שאמרו ישראל כל אשר דיבר ד' נ"עשה ו"נשמע גם הקב"ה יקיים כמו שהבטיחנו תשובת התנאי אם ת"שמעו בקולו וישמרתם וכו' תהיו לי מ"מלכת כ"הנים וגוי ק"דוש ו"נשמע פתגם ה"מלך נזכה לממשלת המל"ך בתחתונים כי רבה היא ו"נשמע קולו בבואו אל ה"קודש גם לממשלת הכה"ג ברוחניים ק"דושים כמ"ש ונתנך ד"א עליון על כל גוו הארץ וכו' וז"ל הילקוט ממלכת כהנים איני ממשיך מאו"ה עליכם וכ"ה אומר אחת הוא יונתי וכו' אי מלך יכול חוזר ומכבר ת"ל כהנים בטלנים כענין שנאמר ובני דוד כהנים היו מכאן אמרו ראוין היו ישראל לאכול בקדשים עד שלא עשו את העגל וכו' עש"ה ועיין במגלה עמוקות אופן א' על מאז"ל בע"ז י"ז אי סייפא לא ספרא דצריך שני מנהיגים וכו' עש"ה, כל זה מסכים לפירושינו הנ"ל ודו"ק בס"ד:

עונ"ל לבאר כוונת המסורה דתנן בפ"א דאבות על שלשה דברים העולם עומד על התור' ועבודה וגמ"ח, וקש' הרי דרשי' נמוגים ארץ וכל יושבי' אנכי תכנתי עמודים אלמלא קבלו ישראל התורה היה הקב"ה מחזיר העולם לתוהו ובהו, הרי דעל התורה לבד קיים העולם, אמנם נ"ל פשוט דבתורה כולהו שלש אלה איתנהו בכל מצותיה הן ללמוד תורה ומצות עבודת הקרבנות ומצות גמ"ח כדדרשו ז"ל והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון בפ"ב דבב"מ, א"כ מובן כפשוטו דאזיל תורה תחילתה

גמ"ח וסופה גמ"ח, וזהו נעשה ונשמע כל אשר דבר ד' הוא לעשות חסד כי זהו חפצו ורצונו חלק המעשה אשר יעשון זהו גמ"ח, ונשמע קולו בבואו אל הקודש היינו עבודה דגבי כה"ג שנכנס לעבוד במשכן ד' כתיב, ונשמע פתגם המלך היינו תורה ודאי פתגם המלך הקב"ה כמ"ש וידבר אלקים את כל הדברים האלה וכו' וטעם השנות הסדר נ"ל כי שלשה עמודים אלה המה מכוונים ממש נגד ג' עמודי עולם אבותינו אברהם יצחק יעקב, כי חסד לאברהם כתיב, ויטע אש"ל וכו' ר"ת אכילה שתיה לויה שהיה ביתו פתוח לרווחה לגמול חסד והוא מדתו, ויצחק מדתו עבודה שהרי בעצמו היה עולה תמימה ונעקד להקריבו, וכן כתיב ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק, ויעקב אחז מדתו בתורה יושב אהלים, ובמ"ר יתרו אית' ויקרא אליו ד' מן ההר וכו' אין הרים אלא אבות שבזכות אבות נתנה תורה לישראל וכתיב ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל וכתיב מגיד דבריו ליעקב וכו' לכן נקט המסורה על הסדר נעשה ונשמט, חלק תורה שאחז בה אברהם בגמ"ח ונשמע קולו בבואו אל הקודש בחלק תורה שאחז בה יצחק עמוד העבודה וקרבנות, ונשמע פתגם המלך הוא חלק תורה שאחז בם יעקב הו' ללמוד התורה כולה הוא פתגם המלך ית"ש כנ"ל - וכה"ג נ"ל לפרש בכוונת הדורש גלילאה שכל דבריו משולשים אוריין תליתאה וכו' דהנה במד"ר פ' במדבר ובתנחומא שם וז"ל וידבר ד' אל משה במ"ס מכאן שנו רבותינו בשלשה דברים נתנה תורה באש ובמים ובמדבר, באש דכתיב והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ד' באש, במים דכתיב ד' בצאתך משעיר גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים וכו' במדבר דכתיב וידבר ד' אל משה במ"ס וכו' עי' בעקידה ר"פ במדבר שער ע"ב פי' כוונת מאז"ל כי פעולת התור' האלקים תלהט אש התשוקה הרוחנית והמוסרית ובהיפוך תכבה אש התשוקה החומרית אשר תבער בלב האדם לאסוף הון לעבור במים ובמדברות להנאת גופניית ולא כל המרבה בסחורה מחכים וכתיב ולא ממדבר הרים תהלים ע"ה עש"ה בארך עוד אז"ל במדרש הלוחות היה ארכן ששם טפחים טפחיים בידו של הקב"ה, וטפחיים בידו של משה וכו' וטפחיים באמצע מפסיקין בין יד ליד ועי' פי' כוונתם בס' צפנת פענח למהרי"ט בפ' יתרו ובס' תפלה למשה למהר"מ אלמושנינו מאמר א' מחלק ג' והנה נ"ל דבמשנה בפ"ק דאבות שנינו משה קיבל תורה מסיני וכו' שמעון הצדיק אומר וכו' על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח, ואני אומר כל ד"ת אחד הם מרועה אחד נתנו שכן גם בתורה משולשים מצותיה כמ"ש בפ' ואתחנן מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה וכו' ובפ' בחקתי אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ד' וכו' ועליהם אמר שהע"ה ברוכ"ק הלא כתבתי לך שלישים במועצות וכו' והכוונה שהתורה בכללם

היא כוללת שלשה דברים אלו שהעולם עומד עליהם, לכן סמכם התנא להדדי משה קיבל תורה מסיני וכו' על ג' דברים העולם עומד וכו' ואלו הן על התורה שנקרא עדות ד' נאמנה, וכתיב משכן העדות, ארון העדות פלאות עדותיך וכו' ועל העבודה אלו הן החקים עבודת הקרבנות לצורך גבוה, ועל הגמ"ח אלו הן המשפטים מצות השכליית שב"א לחבירו, וז"כ בשיעור ארכן של הלוחות וי"ו טפחיים, טפחיים ביד הקב"ה ר"ל שליש א' הוא עבודה הקרבנות צורך גבוה אשה לד' וטפחיים ביד משה וכו' ר"ל שליש ב' זו חלק התורה שנקראת ע"ש משה כמ"ש וזאת התורה אשר שם משה וכו' תורה צוה לנו משה וכתיב זכרו תורת משה עבדי וכו' ר"ל עסק התורה ללמדה לכן כל ת"ח נקרא בשם משה משה שפיר קאמר בגמר' וטפחיים בין יד ליד ר"ל שליש ג' זו חלק הגמ"ח ב"א לחבירו שיתן מיד ליד כדרשתם ז"ל שלהי פסחים על פסוק וידי אדם תחת כנפיהם וכו' ולזה כוונו ג"כ במד' הנ"ל בשלשה דברים נתנה תורה ר"ל כוללת שלשה חלקים שלשה דברים שהעולם עומד עליהם ב"אש ר"ל על העבודה חלק החקים הם הקרבנות אישה לד' ויבמים ר"ל על התורה עד"ה כל צמא לכו למים היינו עסק התורה כולה והלומד בה ו"במדבר ר"ל על גמ"ח שעושה ביתו הפקר כמו מדבר כדרשתם ז"ל ס"פ נגמר הדין על בביתו במדבר דכתיב גבי יואב וכן סיים בתנחומא הנ"ל עצמו וז"ל ולמה במדבר סיני אלא כל מי שאינו עושה עצמו הפקר כמדבר אינו יכול לקנות את התורה עש"ה וזהו כוונת האי גלילאה בריך רחמנא דיהיב לון אוריין תליתאי חקים ומשפטים ותורות לעמא תליתאי כהנים לוים וישראלים כ"הנים מיוחדים לחלק העבודה בפרט וילוום ל"תורה כמ"ש יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ומה"ט לא נטלו חלק בארץ כי הם נושאי ארון העדות ו"ישראל הם מיוחדים לגמ"ח על ידי תליתאי ר"ל הקב"ה משה וישראל ומשה היא הסרסור האמצע' כמ"ש סוף פי בחקתי ה"חקים ו"המשפטים ו"התורות אשר נתן ד' בינו ובין בני י"שראל בהר סיני ביד מ"שה שכן מיוחסים ממש ה"חקים הם בינו טפחיים בידו של הקב"ה הוא העבודה ו"המשפטים הם בין בני י"שראל טפחיים בין יד ליד הוא הגמילות חסדים ו"התורות הם ביד מ"שה טפחיים הוא התורה ת"ורות דייקא ביד משה דייקא דברים כסדרן כנ"ל ודו"ק וראיתי בס' מאמר אסתר דרוש ח' מאמר וי"ו פי' ע"פ בהושע י"א יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מאשור וכו' ע"פ מאז"ל בשבת דף מ"ט אימשל כנסי' ליונה שנאמר כנפי יונה וכו' מה יונה כנפיה מגינת עלי אף ישראל וכו' וכתב תוס' בשם המד' דכל העופות וצפרים פורחים בב"א בשני הכנפים ונוחים בשניהם בב"א משא"כ יונה פורחת בכנף אחת ונוחה בכנף כשני ופי' בו הכוונה כי אנחנו ישראל יש לנו שני דברים להגן עלינו ואלו הן לימוד התורה ועשיית המצות וגמ"ח

והנה לפעמים יש דור עוסקים בתורה הרבה ואינם זהירים במצות כ"כ כמו בבבל נשאו נשים נכריות ובטלו הרבה מצות וזכתה ללמוד וללמד עי' תוס' גיטין וי"ו ע"א ולפעמים בהיפוך עוסקים במצות הרבה וגמיח ומבטלים בלימוד התורה לפיכך אנו נמשלים ליונה ולימוד תורה ועשיית מצות הן הן השני כנפים מגינים שלנו ואף אם נחים אנחנו באחת לפחות אנו פורחים באחת מהנה ובצאת ישראל ממצרים עסקו בתורה ובמצות שניהם יחדיו היו נמשלים לציפור שפרחה בשני כנפים לז"א יחרדו כציפור ממצרים וכו' מי יתן והי' לבבם זה וחסדו על דבר ד' בלימוד התורה ועשיית מצות ויהיו נמשלים לצפור כמו בצאתם ממצרים ולפחות מי יתן ויהיו כיונה מארץ אשור כשיצאו מבבל אף שלא קיימו המצות למדו תורה הרבה ונמשלו ליונה וע"ד אז"ל ב"פ אותי עזבו ואת תורתי לא שמרו הלואי וכו' ותורתי שמרו אבל לא הא ולא הא דא עקא עש"ה והן עתה היום עבודת הקרבנות בטלה רק התורה וגמ"ח בידינו הם לקיימם וכן גם קבלנו עלינו כהיום במתן תורתינו נעשה המצות בפועל ונשמע לימוד התורה ושנינו בפרק ב' דאבות ר' יוסי אמר יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך והתקן עצמך ללמוד תורה וכו' וכל מעשיך יהיו לש"ש כוונתו נ"ל משום דעושה שלא לשמה עבירה הוא בידו א"כ בזה"ז רובן בגזל וגם עפ"י הרוב עושים מצוה שלא לש"ש ונוח לו שנהפכה שלויתו ע"פ וע"כ נקיים עכ"פ לימוד התורה בידינו להגין עלינו בכנף א' עכ"פ כיונה וכאז"ל תלמוד גדול שמביא לידי מעשה לשמה וכן בפרק א' דאבות לא המדרש עיקר אלא המעשה וכוונתם נ"ל לשלול דעת הפילוסופים שהעיקר רק חלק העיון מהושכלות וא"צ למעשה מצות בפועל וה"נ כוונת ר' יוסי התקן עצמך ללמוד תורה ושלא תאמר שוב א"צ למעשה לז"א וכל מעשיך וה' לשם שמים יר' גם המעשה צריך והתלמיד יביאך לידי מעשה לש"ש כנ"ל: עוד נ"ל כוונת המסורה הנ"ל, דאית' בפ"א כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול ד"א, וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות וכו' א"כ ז"כ המסורה אם מקבלים אנחנו עלינו עול תורה נעשה ונשמע, נזכה ונשמע קולו בבואו אל הקדש כי בזכות התורה יגאלינו די"ת כמ"ש כי יתנו בגוים עתה אקבצם וז"כ התנא בפרק א' יה"ר וכו' שיבנה ביהמ"ק ב"ב ותן חלקינו בתורתך וכו' ר"ל ע"י התורה שנלמוד אבל זולת זה ונשמע פתגם המלך יר' נותנים עלינו עול מלכות עוד נ"ל טפי כלפי דברי הקב"ה בפ' יתרו כה תאמר וכו' אם שמוע תשמעו בקולי וכו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכו' ר"ל על ידי התורה כל ישראל נקראו בני מלכים וכאז"ל חרות וכו' אל תקרי חרות אלא חירות משיעבוד מלכיות ואין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה א"כ נ"ל כוונת ישראל בתשובתם כל אשר דיבר ד' נעשה ונשמע ר"ל כל דייקא הן אשר דבר שנשמע בקולו והן

אשר דיבר שנהיו מלכים ובני חורין כל דבריו חיים וקיימים וז"כ המסורה נעשה ונשמע כל אשר דיבר ד' רצונם בלשון זה הן ונשמע קולו וכו' כאמרו שמוע תשמעו וכו' והן ונשמע פתגם המלך דבר המלוכה דייקא כאמרו ואתם תהיו לו ממלכת וכו' ועפי"ז נ"ל לבאר ב"פ ותרו מקרא קודש וישב משה את דברי העם אל ד' ויאמר ד' אל משם הנה אנכי בא אליך וכו' ויגד משה את דברי העם אל ד' והתמו' מפורסמת הרי כבר השיב דבר לשולחיו כמ"ש וישב משה וכו' שנית ל"ה דברים אחרים מן העם אל ד' בנתיים גם לשון ויגד וכו' קש' השינוי מוושב לויגד וכו' אמנם נ"ל דל"ד על אמרם כל אשר דיבר ד' נעשה, דהל"ל בקצרה כן נעשה ונ"ל הרי שנינו בפ' אבות דאין לעבוד את ד' על מנת לקבל פרס ויש גורסי' הוו כעבדים המשמשים ע"מ שלא לקבל פרס ע"מ דייקא וכדרז"ל במצותיו חפץ מאוד ולא בשכר מצותיו וע' תוי"ט שם לפי"ז ניחא כיון שהיו ישראל אז בתכלית השלימות בשעת קבלת התורה שפסקה זוהמתן שעל אותו שעה נאמר אני אמרתי אלקים אתם וכו' וצבא מעלה הם ששים ושמחים לעשות רצון קונם בלבד ולא לקבל פרס וכלפי שהקב"ה הי' מקדים להם אם תשמעו בקולי וכו' והייתם לו סגולה וכו' ממלכת כהנים וכו' הבטיחם בשכר טוב זה ואילו הם היו משיבים בלשון כן נעשה הוה משמע כן כאשר דיבר ד' דווקא על מנת לקבל פרס כהבטחתו ית"ש ובאמת לבם היה שלם אז ששים ושמחים לעשות רצון קונם בלבד לא להנאת עצמם כלל לכן אמרו בלשון כל אשר דיבר ד' נעשה דייקא ר"ל מה שתלוי בנו הנני לעשות דברו ורצונו בלבד נעשה על מנת שלא לקבל פרס מה שהבטיחנו על השכר אין אנחנו חפיצים רק לעשות רצונו בלבד אבל קשה א"כ כוונו הל"ל רק אשר דיבר ד' נעשה מאי תיבות כל אשר דיבר ד' וכו' הרי לא דיבר ד' רק דבר ד' בלבד אם תשמעו בקולי וכו' תהיו לו ממלכת כהנים וכו' מזה מוכח כוונתם לומר פי' נעשה יר' [בל"א עם זאלל גטשטהען] כל אשר דבר ד' וגם שנשמע בקולו גם שנהיו אנחנו ממלכת כהנים וכו' וסגולה וכו' כן נעשה כולנו גם אנחנו כאשר דבר וכן נעשה גם הוא כאשר דיבר והיינו ע"מ לקבל פרס וד' ית' יודע תעלומות ומחשבות לבם היה כן כ"ל דייקא ע"מ לקבל פרס ולכן מן הנמנע היה להם לקבל בעצמם כל התורה מפי הקב"ה אלא ע"י אמצעי מסך מבדיל וגם משה לבדו נראה לו ד' בעב הענן לז"א ויאמר ד' וכו' הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וכו' ולא עמהם כי אינם מזוככים עדיין ומשה סניגור של ישראל דן אותם לזכות באמרם כל אשר דיבר ד' נעשה ולא קיצרו בלשון כן נעשה ע"כ כוונתם בהיפוך ור"ל שהם אינם מבקשים וחפיצים שכר כלל רק לעשות דבר ד' לז"א ויגד משה את דברי העם אל ד' דייקא ר"ל ויגד פי' ביאר כמ"ש שאל אבוך ויגדך ועיין בס' כלי חמדה וב"ל

ויגד משה את דברי העם דייקא חזר וביאר אורך הוצעת דבריהם ע"כ אל ד' כוונתם היא שרצונם לעשות רק בשביל רצון ד' לשם שמים ולא על מנת לקבל שכר ואם כן אפוא הם בעצמם כדאים לקבל התורה בלתי אמצעי ועל ידי מסך מבדיל בעב הענן כאשר אמרת ויאמר ד' אל משה א"כ הוא מבוקשך לך אל העם וקדשתם וכו' צריכים הם לזוכוך יותר ואז ביום השלישי ירד ד' על הר סיני לעיני כל העם דייקא בלא מסך מבדיל כנ"ל:

דרשה לער"ח אדר

דרשה לער"ח אדר בשנת תר"כ לפ"ק מאאמו"ר הגאון זצוק"ל:

בפ' ואתחנן כתיב ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום, יובן בהקדם מ"ש מ"ו רשכב"ה מהר"ם בנעט זצוקלה"ה בספר תולדות מרדכי זצ"ל בפ' האזינו שמים וכו' כי שם ד' אקרא וכו' ודרשו חז"ל מקרא זה דצריך לענות אמן, ונראה דמרומז בהקר' שאחריו דהנה בעל העקרים כתב ג' עקרים שהן עיקר מציאות השם תורה מן השמים שכר ועונש ועל זה מרמז תיבות אמן שהוא ר"ת א-ל מלך נאמן, וזה פי' הפסוק הצור תמים פעלו וכו' היינו מציאות השם שהוא א-ל תקיף ובעל יכולת הוא אות אל"ף מן אמן כי כל דרכיו משפט הוא רומז על המ"ם שהוא מלך ע"ד ועוז מלך משפט אהב ורומז גם על התורה שנקראת משפט ע"ד משפטי ד' אמת א-ל אמונה ואין עול הוא נו"ן של נאמן, נאמן לשלם שכר כדפירש"י בתורה עכ"ל מ"ו הג' זיע"א: ולי תלמידו נראה לבאר יותר דז"ל רש"י שם כי שם ד' אקרא וכו' כשאקרא ואזכיר שם ד' אתם הבו גודל לאלקינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אחרי ברכה שבמקדש עכ"ל והנה בגבולין עונים אמן במקום ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ונראה דהכל הולך אל מקום אחד ודא ודא אחת הוא דהטור או"ח ושו"ע סי' ו' כתבו בקריאת ד' צריך לכוון הוראת השם בקריאתו שהוא אדון הכל וכו' עש"ה ופי' הי' היינו קדמון לכל הקדמונים והכל יכול הוא והיינו מציאות השם כמ"ש לפני לא נוצר א-ל הו"ה היינו שהוא משגיח ונמצא תמיד בהוה ויהיה כמ"ש ואחריו לא יהי' כמ"ש אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים היינו שהוא ית' הקדמון והמשגיח ונצחיי הי' הוה ויהיה לכן עונים במקדש על הזכרת השם בשכמל"ו הוא ביאור ופי' השם הנכבד על הסדר ברוך שם היינו מציאות ד' שהוא קדמון לכל הקדומים כבוד מלכותו היינו שהוא משגיח בהוה תמיד כמ"ש ומלכותו בכל משלה וכתיב מלכותך מלכות כל עולמים וכו' לעולם ועד היינו יהי' שהוא נצחיי וקיים לעולם ועד וכן בגבולין תקנו לקצר יותר בעניית אמן לבד והוא בר"ת א-ל מלך נאמן ופי' א-ל היינו מציאות השם הי' כמ"ש לפני לא

נוצר א-ל קדמון, מלך היינו המשגיח בהוה תמיד, נאמן היינו יהיה לעולם ועד כמ"ש ועד בשחק נאמן סלם וכתיב ותקעתם יתד במקום נאמן וכ"כ תכון אתה וכל מלכותך נאמן וכו' נצחיים וא"כ בשכמל"ו וא-ל מלך נאמן בר"ת אמן גם שניהם כוונה אחת להם ופי' ובאור שם העצם הי' הוה ויהי' ומובן היטב כוונת משה שהזכיר את השם כקריאתו ככתיבתו לכן אמר כי שם ד' אקרא ופי' רש"י כשאקרא ואזכיר דייקא שם ד' ר"ל ככתיבתו אתם הבו גודל לאלקינו וברכו שמו בבאור הוראתו הי' הוה ויה' או באמן כנ"ל והנה הגאון החסיד אלקי מהו' אלי' ווילנא זצ"ל זי"ע פי' נוסח תפלתנו גלה כבוד מלכותך עלינו וז"ל דאיתא בחגיגה פ' אין דורשין דף י"ג ע"ב כתיב שש כנפים לאחד וכתיב אחד אומר ארבע כנפים לאחת ומשני ל"ק כאן בזמן שביהמ"ק קיים וכאן בזמן שאין ביהמ"ק קיים כביכול שנתמעטו כנפי החיות הי מנייהו אמעיט א"ר ינאי אמר רבי אותן שאומרות שירה בהם כתיב הכא בשתים יעופף וקרא זא"ז וכו' וכתיב תטופף וכו' והוא כנפים האמצעים והפסוק בשכמל"ו יש בו ו' תיבות והי' כתיב על הכנפים כסדר מלמעלה למטה על כל כנף תיבה אחת נמצא על כנפים האמצעים כתוב כבוד מלכותו ולכך אומרים גלה כבוד מלכותך הוא ב' כנפים האמצעים וישלח לנו אלי' ומשיחנו בב"א עכ"ל ולפמ"ש מבואר להיות אותן כנפי החיות שכתיב עליהם כבוד מלכות מורה על השגחתו הנפלאה ית' בהוה תמיד שע"ז אומרים שירה בהם לכן בזמן שאין ביהמ"ק קיים בעוה"ר כתיב הסתרתי פני מהם נתמעטה ההשגחה וגם השמירה כביכול חסרים מן הכנפים וזהו כונתם במס' עירובין דף כ"א אמר ר"א מיום שחרב ביהמ"ק דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל י' וכו' עש"ה ולפמ"ש מובן דהשם העצם ככתיבתו באורו היא הי' הוה ויהי' אבל חצי השם יה' לבד באורו רק יה' הי' אבל הוה אין במשמע והיינו לפי שנתמעטה ההשגחה וכדאז"ל ע"פ דומה דודי לצבי מה צבי כשהוא ישן עינו אחת קמוצה ועינו אחת פתוחה אף הקב"ה כביכול כן וכו' וכ"כ למה תהא ד' כאיש נדהם וכו' וז"כ עורה למה תישן ד' יתמעט כבוד מלכותו לכן דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות המורות רק על קדמותו ונצחייותו ית' הוא שם יה' אבל יה' הוא כבוד מלכותו שמשגיח הוה חסר מיום שחרב ביהמ"ק לזה אמר משה כי שם ד' אקרא שם העצם שלם ככתיבתו ע"כ תנו אתם גודל דיוקא לאלקינו לענות גודל [גודל דייקא מלמעלה למטה] השגחתו בכבוד מלכותו ועפי"ז מובן אצלי גם כן מאחז"ל בקדושין חצי התירה באות י' דגחון וטעמא נראה להיות כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה וכל התירה ומצותיה תרי"ג תלוים בשם העצם הוי' ב"ה כמ"ש בס' התקונים זה שמי עם וה' שס"ה מצות ל"ת וזה זכרי עם ו"ה רמ"ח מ"ע וא"כ כמו הוראת שם העצם הי' היה

ויהי' כן התחלות התורה בראשית ברא אלקים הוא הי' הקדמון וסוף התורה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה היינו יהי' נצחיים שהרי מעיד על העתיד שלא יהי' עוד נביא ומי שיש לו תכלית לא יוכל לבשר כן לכן באמצע התורה באה אית ו' המורה על הוה תמיד בכל הזמנים משגיח וע"ד האמת מבואר יותר כי בראשית ברא תרגמו ירושלמי בחוכמא ופי' בתקונים דרז"ל אות ב' בראשית הוא מדת חכמה כמ"ש בחכמה יבנה בית ולמ"ד שלסוף התורה לעיני כל ישראל אמרו ז"ל בפ' חלק אות למ"ד מגדל הפורח באויר הוא מדת בינה אם כן התחלת התורה וסופה [כמ"ש ד' בחכמה יסד ארץ וכו' בתבונה וכו'] ב"ל הם שתי אותיות י-ה ואמצעותה אות ו' להשלים השם וזה"ש תורת ד' תמימה דייקא תחלה וסוף ואמצע משיבת נפש כי אות הוי"ו אות החיים כמאז"ל במדרש וישם ד' לקין אות וכו' אות ו' כתב לו על מצחו וכו' ולפי"ז נעוץ התורה סופה בתחלתה כמו שהשם העצם נעוץ סופו בתחלתו כי בהצטרף אות ה' אחרונה להתחלת השם מורה על הי' אח"כ הוה אח"כ יהי' כנ"ל וקב"ה ואורייתא חד הוא ואיתא במס' ר"ה דף ל"ב אני ד' אלקיכם מלכיות פסוק מלכיות ואות ו' מהשם הוא אות החיים כנ"ל ובזמן חורבן ביהמ"ק שאין השם שלם כתיב והיו חייך תלואים לך וכו' א"כ ה"פ ואתם הדבקים בד' אלקיכם הוא ד"א כמ"ש בזוהר חיים כולכם היום כי יגלה כבוד מלכותו עלינו וישגיח עלינו בעין חמלתו בהוה תמיד באות ו' חיים היום והיינו כמ"ש כו שם ד' אקרא הבו גודל לאלקינו לענות במקדש בשכמל"ו ואמן נס"ו כנ"ל:

לפרשת עקב

והי' עקב תשמעון וכו פרש"י מצית שאדם דש וכו' ורמב"ן תמ' הרי בהדיא קאמר קרא המשפטים ולא מצות ומה קל שייך במשפטים ונ"ל דמפרשים תמהו בסתיר' בפ' קדושים סיים היום לעשותם פרש"י למחר לקבל שכר והכ' אומר שכר עוה"ז ועו"ק את מאי אתי לאתוי ועוד תחילה אמר תשמעון ושוב ושמרתם ועשיתם ונ"ל דאיתא ביבמות כ"א ושמרתם את משמרתי וכו' עשו משמרת וכו' ואם כן נ"ל אין כוונת רש"י על גוף המצוות דליל קלות שדש דהא מניין יודע אם קלה או חמורה הי' נעו מעגלותי' כתיב אבל ר"ל הסייגים שדש בעקביו וה"פ אם עקב תשמעון את המשפטים ו' הסייגים עם המשפטים וסיפא מפרש לרישא ושמרתם הם הסייגים ועשיתם אותם המשפטים גופא ושמר ד' אלקיך את הברית והחסד תרתי ור' דאי' מי הקדימני ואשלם וכל השכר בתורת חסד הוא דכבר קיבל שכרו מקודם אבל הסייגים שעושה הוא לעצמו זהו שלו ע"ז יש לו שכר מה"ד לז"א ברית על ושמרתם והי' עקב וחסד על ועשיתם אותם המשפטים וא"כ י"ל נמי

על גוף המצוה יש שכר עוה"ב אבל על הסייגים שעושה לעצמו גם בעוה"ז יש שכר וזהו סמיכת הפרשה ושמרתם וכו' אשר אנכי מצוך דייקא גוף המצות היום לעשותם מחר לקבל שכר אבל והי' עקב תשמעון את ר"ל עם המשפטים האלה גם בעוה"ז תקבל שכר ואהבך וברכך וכו' עכ"ל אבי הה"ג זצ"ל - ובזה יובן גם בפרשת ראה את הברכה וכו' אשר אנכי מצוך וכו' לפי מה שכתב במדרש מי הקדימני במצו' שיכול לתבוע לשלם לו שכרו מה"ד מי מל בן וכו' מי עשה ציצית מי עשה מעקה וכו' אמנם נ"ל עוד זהו דווקא בגוף המצוה אבל במחשבת המצו' באופן מעולה ובלב שלם וכגון אל יאמר אדם א"א בבשר חזיר אלא אפשי ואבי שבשמים גזר וכו' ואם עושה המצוה בכוונה זו לא מצד שכלו המחייבו גם כן רק לשם המצוה עצמה ליכא למימר מי הקדימני וז"כ הפ' מה אשיב לד' ר"ל באמרו מי הקדימני וכו' דבאמת כן הו' כל תגמולוה עלי' דייקא למעלה ממני שהקדימנו בכל אבל מ"מ כוס ישועות אשא זהו שכר המצו' מה"ט ובשם ד' אקרא דייקא על עשיית המצוה רק לשם ד' המצוה ולא מצד שכלו המחייבם וז"ש גמול על עבדך ואחי' בשכר ואשמרה דרכיך דייקא ע"ש שאתה צווית עליהם ע"ז ל"ל מי הקדימני לכן גמול וכו' וז"ש את הברכה וכו' ולא תק' לך מי הקדימני וכו' לז"א אשר תשמעון אל מצות ד' אלקיך דייקא אשר אנכי מצוה אתכם בשליחות ד' ית' וע"ז ל"ל מי הקדימני ומה"ד יש שכר וברכה ודו"ק - ונ"ל ז"כ הפ' אשרי תמימי דרך וכו' אשרי נוצרי עדותיו יר' רק באופן זה אשרי לו אם הוא רק נוצר עדותיו מ' שהמה ציוו' ד' וגם בכל לב ודרשוהו י' שיהי' בכל לב ונפש חפיצה וגם אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו יר' גם זה מה שלא פעל ולא עשה עבירה יהי' נקרא בדרכיו הלכו יר' שלא יאמ' א"א בבשר חזיר רק אפשי ואבי בשמים גזר עלי והבן ואחלי שיכונו דרכו רק לשמור חוקיך אז לא אבוש מ' שאוכל להביט לקבל שכר על כל מצותיך כי באופן זה ל"ל מי הקדימני וכו' וז"ש ג"כ במה יזכה נער את ארחו יר' שיקבל שכר לז"א לשמור כדבריך יר' אם עושה כל המצות רק לשה ד' שהוא המצווה ועוד אמר בכל לבי דרשתיך וכו' יר' אם הכוונה הוא טובה בלב שלם ועוד אמ' גם בל"ת בלבי צפנתי אמרתיך למען לא אחטא לך יר' גם בעבירה בל"ת צפנתי בלבי רק לקיים אמרתיך ולא לומר א"א בבשר חזיר ודו"ק:

והי' עקב תשמעון וכו' יובן דהנה הת"ח מבוזים כעפר בעיני המון עם כמ"ש נהנה מע"ה דומה עליו ככלי חרס וממילא לא משתמעון מילי' אבל אז"ל אשרי הדור שגדולים שומעים לקטנים ופי' הגאון בס' לוחות העדות אשריהם שעי"ז גם הקב"ה שומע תפלתם אף שהם אינם כדאים וזה"ש והי' עקב תשמעון וכו' לת"ח שנדושים בעקב אם תשמעון

להם בדורשים משפטים אזי ושמר ד"א ברית וחסד אבות אף שאינך כדאי וזכות אבות תמה מ"מ ושמר לך וכו':

ועוד יובן ע"ד שפי' הספורנו פ' ויצא המשך הפ' והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת וכו' עפ"י אז"ל אם ראית דור שצרות רבות באות עלי' חכה לי שנאמ' כי יבא כנהר צר וסמיך לי' ובא לציון גואל וכו' והיה זרעך כעפר הארץ בתכלית השפלות אז ופרצת וכו' ובזה פרשתי בפ' דברים כוונת הפ' אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו וכו' לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל וע"ש פי' רש"י ולענ"ד ה"פ עד דייקא לא אתן לכם מארצם עד אותו זמן אשר תגיע למדרך כף רגל שתהיו חשובים כעפר לכל הנדוש ברגל בתכלית השפלות אז וטלו מושיעים וכו' לשפוט את הר עשו ופרצת וכו' כנ"ל וכה"ג פי' הבחיי פ' ואתחנן וכן הו' בתיקונים ע"פ שבשפלונו אז זכר לנו כי לעולם חסדו וכן פי' בזוהר פסוק נפלה לא תוסיף דייקא באופן שא"א ליפול יותר דהיינו בדיוט' תחתונה אזי קום וכו' וכן פי' בס' חושב מחשבות פסוק כי שחה לעפר נפשינו אזי קומה עזרתה לנו, אמנם אם זכו א"צ לצרות אלא היום אם בקולו תשמעו אבל בלא זכו הקב"ה מעמיד להם מלך כהמן וזה"ש והי' עקב תשמעון וכו' ט"ו צרות בזמן שתהיו נדושים בעפר אזי ושמר ד"א וכו' רק ברית אבות וחסדי אבות אשר נשבע להם וכמ"ש העיקרים בפ' לא לנו ד' וכו' כי לשמך תן כבוד על חסדך ועל אמתך ג' תקוות וכו':

והי' עקב במד' הלכה א"מ שי"ל מנורה וכו' מהו לטלטלה בשבת וכו' אריב"ח אימתי שמרו ישראל את השבת כשם שראוי לה תחילה כשניתנה להן באלוש ואת סבור שמ' לרעתך וכו' לא אלא לטובתך כיצד את מקדש השבת במאכל וכו' ואני נותן לך שכר מניין וקראת לשבת עונג וכו' אז תתענג ויתן לך וכו' א"ל ישראל ואימתי את נותן לנו שכר המצות שאנו עושים אמר הקב"ה מצות שאתם עושים מפירותיהן אתם אוכלים עכשיו אבל שכרו בעקב אני נותן לכם מניין ממה שקרינו בעינין והי' עקב תשמעון ד"א והי' עקב זה"ש לי גלעד וכו' מואב וכו' על אדום אשליך נטלי אמר הקב"ה הכל מוכן לעשות תשובה ואני דורך גיתם של אדום בעקב רגלי אימתי והי' עקב תשמעון אמר הקב"ה לישראל לא תהיו סבורין בני שאני עושה אתכם כעבד שאדונו מבקש למכור אותו וכו' אלא כך אני מבי' עליכם ייסורי' עד שתכינו לבבכם אצלי וכו' שלא יניח את ישראל לעולם וכו' ועד הוכן אני מייסר עד העקב עקב כי זאת אעשה לך עד שתשמרו מצותו עד העקב עכ"ל ותמו' ונ"ל כתיב בירמי' י"ג חנו לד"א כבוד בירעה"נ יובן דרש"י פי' מצות שאדם דש ותמ' רמב"ן המשפטים כתי' ולא מצות ומה קל שייך במשפטים עוד הק' מפרשים מקרי הקודם היום לעשותם ומחר לקבל שכרם וכאן אמר וברכך וכו'

בעוה"ז עוד ק"ל את לאתוי מאי ועוד תחילה תשמעון ואח"כ ושמרתם ועשיתם ונקדים מד"ר קהלת מלך זה הקב"ה לשדה נעבד זה ציון שדה תחרש לפי' אוהב כסף אוהב מצות לא ישבע ממצות ואא"ל מצום קבוע לדורות מם הניו' י"ל שהרי משה כמה מצות וצדקו' עשה וי"ל מצו' קבוע לדורו דכ' אז יבדיל משה ג' ערים וכו' ותמוה ונ"ל בתנחומא פ' זו אית' והי' עקב זה"ש הנחמדים וכו' גם עבדך נזהר וכו' עקב רב מצות קלות לפי' כתי' מה רב טובך וכו' וב"ר פי"א מאהבה בשם אדר' האזינו כ' שזה נאמ' טל אותיות גיכ"ק שהחיך נאמר בו חכו ממתקים ודהע"ה הי' נזהר בהם להוציאם במבטאם כתקנם ובבחיי ואתחנן פי' אז יבדיל משה וכו' אעפ"י שידע משה שלא יהי' ערים אלו קולטות וכו' מ"מ רצה להשתדל אפי' בחצי מצוה כדי להוסיף אותה על שאר מצותיו וצדקותי' אשר עשה ולזה רמזו ז"ל פסל לך הפסולות שלך משם נתעשר משה ר"ל כי המצות קלות בעיני אדם משם נתעשר משה עלה להשגה גדולה כי הוא העושר האמיתיי וכו' וכה"ג פרשתי שזה הי' סיבת החורבן שהעמידו דע"ל ד"ת ולא שמרו הסייגים ומשמרת וכך דרכו של יצה"ר וכו' מכף רגל דייקא באו עד ראש וזה נ"ל נמי מרז"ל דבר זה שאלו לחכמים וכו' ולא פירשו' ע"מ אבדה הארץ ר"ל איך עברו על כהתו"ק ע"ד ארוכה מארץ מדה וכן דרשו במד' איכה וקהלת שם על פ' ויתרון ארץ ועל כי עזבנו ארץ עד שפי' הקב"ה על עזבם את תורתי דייק' הסייגים וכמ"ש אותי עזבו ע"י ואת תורתי לא שמרו דייק' וזה"ש המד' ויתרון ארץ בכל היא דברים שתראה בתורה מיותרים הן כגון תוספת' שלר' וכו' ומה שתלמוד ותיק עתיד לחדש לומר לפני רבו אף הם נתנו למשה מסיני ובכלל התור' הן כגון הל' תפילין וכו' וראי דהרי מלך לשדה נעבד ביטול הסייגים דד"ס היה סיבת החורבן וגם לפי' אוהב כסף לא ישבע מן המצות זה משה שנתעשר ע"י פסולת לוחות דכתיב אז יבדיל משה וכו' ודו"ק וא"כ אין כוונת רש"י ז"ל גוף המצות דנעו מעגלותיה כתי' ול"ל קלות אבל ר"ל הסייגים שדש בעקביו וה"פ אם עקב תשמעון את פי' עם המשפטים וסיפא מפרש דהיינו ושמרתם הם המשמרת ועשיתם אתם המשפטים ושמר ד"א הברות והחסד תרתי ברית על ושמרתם והי' עקב וכו' כנ"ל מה"ד דל"ל בי' מי הקדימנו וחסד על ועשיתם אתם משום מי הקדימנו וכו' וזהו סמיכת הפ' ושמרתם וכו' אשר אנכי מצוך דייקא גוף המצוה היום לעשותם ומחר לקבל שכרם אבל והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ר"ל הסייגים גם בעוה"ז תקבלו שכר ואהבך וכו' והנה ירמי' י"ז אמר ואם ל"ת אלי לקדש א"י השבת וכו' והצתו אש בשעריה וכו' והזהיר על הוצא' אב מלאכה וע"י שלא נזהרו באיסור טלטול שגזרו עלי' משום הוצאה באו לחילול דאורייי' וכיון שהם באו מכף רגל עד ראש מסייג לגוף עבירה עונשם היה מכ"מ מכף רגל וע"כ א"ב

מתום וזה"ש תנו לד"א כבוד בשמירת שבת שנא' וכבדתו וכו' ודבר דבר היינו בסייגים שלא יבואו לידי הוצאה בטרם יחשיך עיניהם בראשם וטרם ותעפו רגליכם וכו' וזה"ש והי' עקב וכו' מנורה מהו לטלטלה וכו' המרכיב וכו' חייב חטאת משום בונה וממילא הטלטול הוא הסייג ואסור לא כהמון מקצתם נזהרים בהם בפרהסי' ולא בצנעה ועושים עין שלמטל' וכו' וכתיב אם יסתיר איש וכו', ונ"ל בזה סתירת קראי אשרי נשוי פשע ר"ל שהוא מוגבה למעלה ממנו א"ל פשע מורד רק כסוי חטאה שוגג י"ל ומכסהו, אבל מכסה פשעיו מורד הו' מכסהו בעת מורדו וירא מבו"ד יותר לא יצליח דייק' במה שמשתכח עי"ז כי עושה עושר ולא במשפט וכו' עושק הו', אבל וקראת לשבת וכו' וכבדתו וכו' י"ל בסייגים אז תתענג על ד' בשכר עוה"ב ויתן לך ג"כ משאלות לבך בעוה"ז ברית וחסד כנ"ל - ענ"ל פי' ויובן קרא מה רב טובך וכו' ויד יוסף פי' ליריאך ירא' שמים ר"ל רוממת שכר עוה"ב בכח, ולא בפועל בעוה"ז, אבל פעלת שכר עוה"ז, בפועל לחוסים בך, רק עד ב"א, יראת העונש שמתייראי' וחוסים בך שינצלו מהם, ולענ"ד יאמר עפמ"ש הרמ' פי"א דעל גוף המצוה הקרן קיים לעוה"ב, והפירות בעוה"ז, הן ע"מ שאחרים למידים ממנו מנהג טוב, וזה"ש מה רב טובך וכו' ליראך, על גוף המצוה הקרן קיים בכ"ח, אבל פעלת שכר עוה"ז הפירות, הן לחוסים בך, נגד ב"א, וזה"ש סמיכו' הס' ושמרת דייק' לשון יחיד, אשר אנכי מצוך, גוף המצוה, היום לעשותם, וקרן קיים לעוה"ב, אבל אם תשמעון וכו' ושמרתם וכו' משפטים האלה שאחרים ילמדו ג"כ ממך, ואהבת דייק' לשון יחיד לטובתך וכו', את מקדש השבת וכו' ואני נותן לך שכר שנאמ' וקראת וכו' ויתן לך וכו', א"ל ישראל ואימתי את נותן לנו לנו דייק', שכר המצות שאנו עושים דייקא גם אחרים למידים ממנו, משא"כ שבת כ"א לעצמו ושכרו לעוה"ב, וגם ר"ל כגון צדקה שא"א לא' לעשות, רק בצירוף המקבל, וכיו"ב מה שאנו עושין דייק', אמר הקב"ה מצות שאתם עושים דייקא מפירותיהן אתם אוכלים עכשיו, אבל שכרו בעקב אני נותן לכם כנ"ל, והנה בפ' דברים כתיב אתם עוברים בגבול בני עשיו וכו' אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל וכו' ופרשתי עפמ"ש הספורנו פ' ויצא וז"ל והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת אחר שיהי' זרעך כעפר הארץ כענין ותשיתי כארץ גיווך וכו' וזה שיהיו בתכלית השפלות אז תפרוץ את כל גבולות הארץ וכו' כי אמנם תשועת ד' העתידה תהי' אחר רב שפלות ישראל ההוה היום בגלותם אשר כמוהו לא נהי' כמ"ש ז"ל אם ראית דור שצרות רבות עלי' כנהר חכה לו שנאמ' כי יבא כנהר צר וסמך לי' ובא לציון גואל עכ"ל, וא"כ ה"פ עד מדרך כף רגל דייקא ר"ל עד שתהי' מדרס לרגלים כי שחה לעפר נפשינו אזי קומ' עזרתה לנו, וכתי' קרא ונתתי נקמתי באדום וכל מדותיו של הקב"ה מכ"מ,

וטעם לזה דיהי' תשועה דווקא אחר רב השפלות לפי שע"י זה בהכרח יעשו תשובה, והן הן דברי המד' והי' עקב וכו' זה"ש על אדום אשליך נעלי אמר הקב"ה הכל מוכן לעשות תשובה ואני דוחק גיתה של אדום בעקב רגלי ר"ל והי' עקב תשמעון דייק' תשובו רק ע"י שתהיו נדרסים בעקב מדרך כף רגל, ונתתי ג"כ נקמתו באדום כדמפ' ואזיל אני מביא עליכם יסורים עד שתכינו לבבכם אצלי וכו' ועד היכן אני מייסר אתכם עד שתשמרו מצותו עד העקב וכו' כנ"ל:

פ' עקב והי' עקב תשמעון וכו' נ"ל דשמירה פי' לשון המתנה ומצפה על הדבר שיבו' לידו כמו ואביו שמר את הדבר עי' של"ה פ' ראה וז"ש סו' ואתחנן ושמרתי את המצוה וכו' אשר אנכי מצוך תשמור ותצפה עליהם היום לעשותם משתוקק עליהם שיבואו לידך, ולז"א והי עקב תשמעון ושמרתם ועשיתם אותם שמירה כ ושמר ד' וכו' ג"כ מצפה הו' לחנכם ולהשפיע טובו לכם, עונ"ל דאית' השמר דעשה נמי לאו הו', ולהבין נ"ל רש"י בפ' משפטים ובכל אמרתי לכם תשמרו ליתן ל"ת על כל מ"ע ור"ל מ"ע לעשות לשמה, וזהו השמר לעשותו לשמה ול"ת איכ' שלא לעשותו של"ש, וז"ש ושמרתם את המצוה וכו' לעשותם ר"ל מ"ע השמר וזהר אשר אנכי מצוך בשביל זה לעשותם, והיו' לשמה, ול"ת של"ש, לז"א והי' עקב תשמעון וכו' ושמרתם ועשיתם אותם על אופן זה שמירה במ"ע ושמר ד"א הברית והחסד וכו':

ענ"ל בהמשך הפ' לא מרובכם וכו' ומשמרו את השבועה וכו' הוצי' ד' אתכם בי"ח דייק' אף שהייתם גוי מקרב גוי יהי' צריך ליד חזקה לכבוש ברחמים את מה"ד עי' רש"י ואתחנן על ואת ידך החזקה וא"כ וידעת עי"ז כי ד' וכו' שומר הברית והחסד אף לשאינם ראוים, ומכ"ש והי' עקב תשמעון וכו' ושמרתם ועשיתם אתם עאכו"כ ושמר ד"א לך הברית וחסד:

והי' עקב תשמעון וכו' פרש"י מצות שאדם דש וכו' עי' רמב"ן, ונ"ל ע"ד הרמב"ם רמ"ה פיאה דעל גוף המצוה הקרן קיים לעוה"ב, ומה שנוהג שב"א למידין ממנו י"ל פירות בעוה"ז, וכאן ק' טוב' תחילה ושמרת לשון יחיד, ואח"כ עקב תשמעון ושמרתם וכו' לשון רבים, ואח"כ וברכך וכו' לשון יחיד, אבל ה"פ ושמרתם דייקא אשר אנכי מצוך גוף המצוה היום לעשותם וקרן קיים לעוה"ב, אבל אם תשמעון וכו' ושמרתם וכו' שגם אחרים ילמדו ממך ואהבך על שנהגת מנהג טוב בין ב"א, וברכך וכו' פירות בעוה"ז, עונ"ל שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, וא"כ י"ל על עשיי' המצוה אחר השמיעה איש שכר עוה"ב על הקדמה הנ"ל שהו' ע"ד אהבה מקלקלת השורה ה"נ משלם ד' גם שכרי עוה"ז על צד אהבה, וה"פ ושמרת וכו' אשר אנכי מצוך קודם נשמע ונעשה על

עבודה באופן זה היום לעשותם ומחר לשכר, אבל והי' עקב תשמעון דייקא נשמע בסוף ושמרתם ועשיתם אותם מקודם נשמע והוא ע"צ אהבה, אזי ג"כ ואהבך וכו' ובשכר וכו', עונ"ל ע"ד ארז"ל אל יאמר א"א בבשר חזיר אלא אפשי וגזירת המקום עלי, א"כ ה"פ ושמרת וכו' רק בשביל אשר אנכי מצוך לא רק מ' ששכלך מסכים אלא ע"ש שאני המצוה, לכן היום לעשותם ומחר לשכר נצחיי' כיון שכוונתך הי' לשם הנצחיי הו' מכ"מ, אבל והי' עקב תשמעון את המשפטים דייקא בעבור שאתם מבינים אותם בשכל בשביל כך ושמרתם ועשיתם אותם ולא משום גזירתו שאני המצוה ודי אינני מקפח שכר מ"מ, אבל שכר עוה"ב רק בשביל השבועה ושמר ד"א הברית וכו' אשר נשבע וכו' אבל מצדך רק שכר בלתי נצחיי בעוה"ז וברכך וכו' כמו כוונתך שלא לשם נצחיי מכ"מ, עוד נ"ל ע"ד שאז"ל לגמר אינש והדר לסבר ורש"י ואתחנן פי' ושמרתם זו משנה ועשיתם כמשמעו, א"כ ה"פ תחילה ושמרת את המצוה וכו' אשר אנכי מצוך דייק' תלמוד ותגמור לידע מה הו' זה שאני מצוה היום לעשותם כדי לידע מה שמוטל עליך לעשות והי' עקב תשמעון לבסוף תסבר את המשפטים האלה שלמדת מקודם ובאופן זה, ושמרתם ועשיתם אותם תדע לעשותם כראוי ונכון, עונ"ל ע"ד כל הלומד ע"מ לעשות מספיקין בידו ללמוד לשמור ולעשות, וז"ש ושמרת המצוה וכו' ע"מ היום לעשותם, ר"ל ושמרת זו משנה תלמוד ע"מ לעשות, והי' עקב תשמעון בסוף תבינו המשפטים האלה זהו גופ' הו' השכר השגות והבנות סודות התור' וגם ושמרתם ועשיתם אותם, מספיקין בידך ללמוד לשמור ולעשות וגם בעוה"ב תבין ותשיג סודות בסוף דייקא ושמרתם וכו' ע"ד ולכו מחיל אל חיל בעוה"ב ג"כ, עונ"ל ע"ד שכ' הר"ם בפיה"מ סו' מכות דבקיום מצוה א' מתרי"ג כראוי בלי שום פניו' בעולם רק לשמה מאהבה זוכה בה לעוה"ב, א"כ ה"פ ושמרת את המצוה דייקא מצוה א' רק אשר אנכי מצוך לשמה מאהבה היום לעשותם ומחר לקבל שכר תזכה בה לחיי עוה"ב, אבל ושמרתם ועשיתם אותם יר' הרבה מצות, תזכו גם לשכר עוה"ז ואהבך וברכך וכו', עונ"ל ע"ד הרמ' הל' תשובה כל יעודי עוה"ז הם רק הכנה כדי שיוכל ללמוד לשמור ולעשות בלי מעיק ומנוע, וזהו נ"ל פי' שכר מצוה מצוה ע"י שמירת המצוה ד' מסור כל המעיקים כדי שנוכל להוסיף עוד, וז"ש והי' עקב תשמעון וכו' שכר מצוה מצוה תהיו בטוחים ושמרתם ועשיתם אותם תוכלו לעשות עוד ע"י שיתן לך ד' כל הכנה ואהבך וברכך וכו' והסיר כל חולי וכו' וכמובן עכ"ד אאמו"ר הג' וצוק"ל:

ואהבך וברכך וכו' ברוך תהי' מכל העמים לא יהי' בך עקר וכו' ונר' להמשיך הפסוקי' דהנה ידוע שאברהם ושרה היו עקרים ויצחק ויעקב לא היו עקרים ורבקה היתה ג"כ

עקרה כפירש"י ע"פ ויעתר יצחק וכו' וי"ל דהנה אמרי' שבני בנים הרי הם כבנים לכך הי' אברהם עקר שלא יהי' לתרח זכות שממנו יצא זרע הגון אלא מצד הנס נולד יצחק אבל יצחק ויעקב לא היו עקרים שהרי הם יצאו מזרע כשר וגם רבקה שהיתה בת רשע לכך היתה עקרה שלא יהי' זרעה נחשב אחר בתואל ועוד יש טעם שלכך היתה רבקה עקרה שלא יאמר לבן מצד ברכתו ילדה רבקה בנים שהוא בירך אותה אחותינו את היו לאלפי רבבה נמצא לפי"ז שאם הרשע מברך לאחד אז נהפך לקללה אבל ה"ט אה הקב"ה לא בירך אותו תחילה אבל אם הקב"ה בירך אותו מקודם אז אעפ"י שבירך אותו רשע אחר זה מ"מ לברכה נחשב ומועיל מפני שיאמרו שברכתו של הקב"ה פעל זאת וז"ש ואהבך וברכך ר"ל שהקב"ה יתן לך ברכה וא"כ אעפ"י שברוך תהי' מכל העמים מ"מ לא יהי' בך עקר ועקרה כנ"ל - ובזה פירשתי כוונת רש"י בפ' בלק לא תלך עמהם לא תאר את העם א"ל אם כן אברכם א"ל אינם צריכים לברכתך כי ברוך היא ותמוה ונ"ל שכונתו הי' א"כ אברכם שע"י ברכתו יגרום קללה כדי שלא יאמרו ברכתו גרמה ע"ז השיב הקב"ה דבישראל לא שייך כן כי ברוך היא כבר ממנו ולא תוכל להזיק אותם בברכתך - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

ואכלת את כל העמים וכו' ולא תעבוד את אלהיהם וכו' ותמוה, ונ"ל עפמ"ש מנחם הבבלי בס' טעמי מצות וז"ל ל"ת רל"ט שלא לכרות ברית לז' עממים שנאמ' וכו' טעם מצוה זו לפי שכרתנו ברית ליוצר כל ית' לשרש אחר ע"ז לגמרי וכל אומה אחוזה וקשורה עם שרה למעלה נמצ' שאם תכרות להם ברית תכרות ג"כ ברית לאלהיהם (שריהם נקר' אלקים כמ"ש כי ד"א אלקי האלקים) לפי שאלו הז' עממין עיקרא ע"ז לכך נעקרו מן העולם ולא תוכל לחזור בך אם תכרות להם ברית עכ"ל, ולדעתו ה"ט נמי שלא לחיות מהם כל נשמה כדי לעקור שר שלהם משרשו לגמרי והיי' הך, אך מבואר ואכלת את כל העמים וכו' לא תחוס עינך עליהם וה"ט מ' ולא תעבוד את אלהיהם דייק' כי מוקש הוא לך:

והרבך וברך פרי בטנך וכו' ברוך תהי' לא יהי' בך עקר וכו' והסיר ד' ממך וכו' ואכלת את כל העמים וכ' אאמ"ו הג' זצוק"ל לפרש עפ"י הגמ' מעילה ד' י"ז שפ"א גזרה המלכות גזירה שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם ושיבעלו את נידות הלך ר' ראובן וכו' וסיפר קומי וישב עמהם א"ל מי שיש לו אויב יעני או יעשיר א"ל יעני א"ל א"כ לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו אמרו טבית ובטלוה וכו' חזר וא"ל מי שי"ל אויב יכחיש או יבריא א"ל יכחיש א"ל א"כ ימולו בניהם לחי"ת ימים ויכחישו אמרו טבית ובטלוה חזר וא"ל מי שי"ל אויב ירבה אי יתמעט א"ל יתמעט א"ל א"כ לא יבעלו נידות אמרו

טבית ובטלוה וכו' ע"ש לז"א כאן והיה עקב תשמעון וכו' לא תירא ממיעוט פו"ר ע"י שמירת נידה כי ואהבך והרבך וכו' לא יהי' בך עקר וכו' ולא תירא מחולשה בשמירת מילה כי והסיר ד' ממך כל חילי וכו' ולא תירא מעוני ע"י שמירת שבת כי ואכלת את כל העמים וכו' עכ"ד קדשו זצוק"ל ובפשט הפ' ואהבך והרבך וכו' נלע"ד ע"ד המד' יברכך בממון וכו' יברכך בבנים ולהיות שפעמים יש עושר שמור לרעה ח"ו וכן בני דלא מעליא טוב ממנו הנפל לז"א ואהבך וברכך בממון והרבך בבנים ובאופן וברך פרי בטנך גם הבנים יהיו ברוכי ד' וגם וברך פרי אדמתך דייקא ואמר דגנך וכו' ייחד ג' מינים משבחי א"י היותר הכרחים וכלל ג"כ אלפים וצאן בפרי אדמתך מכאן דבהמה גדולי קרקע הוא: ואהבך וברכך וכו' נ"ל עפ"י מאחז"ל מפני מה יש צדיק וטוב לו רשע וטוב לו רשע בן צדיק טוב לו צדיק בן צדיק טוב וההבדל ביניהם דצדיק אינו מפסיד כי אוכל בעוה"ז בזכות אבותיו ושכרו שמור לעוה"ב אבל הרשע מפסיד באכילתו שכר עוה"ב ונ"ל זהו פי' צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר כי שכר עוה"ב הוא עדן ועונג הנפש וזה"ש צדיק אוכל גם בעוה"ז לשובע נפשו דייקא ר"ל עכ"ז אינו חסר כלום משכר הרוחני להשביע בצחצחות נפשו אבל ובטן רשעים תחסר כי באכילתו בעוה"ז מפסיד שכר עוה"ב וא"כ זהו סמיכות הפרשה וה"פ שומר הברית והחסד וכו' לאלף דור היינו זכות אבות וקאמר אלא דיש הבדל בין הבנים אם הם רשעים משלם לשונאיו אל פניו להאבידו מאכילו זכות זה בעוה"ז ובטן רשעים תחסר אבל והי' עקב תשמעון וכו' ושמר ד"א לך דייקא בצירוף צדקתך גם הברית והחסד וכו' לאבותיך ואהבך וברכך דייקא יהי' הברכה מורה אהבה לטובתך כדין צדיק בן צדיק אוכל לשובע נפשו ואין חסר והנה גם בשכר עוה"ז יש הבדל בין צדיק לרשע כי לרשע מטיב ע"י שליח ונ"ל זהו פי' הפסוק מפי עליון לא תצא הרעות והטוב דייקא ר"ל אף טובה שהיא לרעה כגון ומשלם לשונאיו להאבידו אבל ברכה לצדיק ממנו ית' בלתי אמצעי לז"א כאן ואהבך וברכך דייקא הוא בעצמו כנ"ל. [א"ה ונר' לפרש ההמשך מהפסוקים דכ' והיה עקב תשמעון וכו' ולמעלה נאמר ושמרת את המצוה ואת החוקים אשר אנכי מצוך היום לעשות ופירש"י היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם בלשון יחיד ואח"כ אמר והי' עקב תשמעון וכו' בלשון רבים ואח"כ ושמר לך את הברית וכו' בלשון יחיד וז"כ ושמרת את המצוה וכו' בלשון יחיד דהיינו שאתה לבד תשמור את המצוה ולא אביך שאתה צדיק בן רשע שאין בידו מאביו כלום לזה היום לעשותם ולמחר לקבל שכר כי בעוה"ז לא יקבל שכר מצותי' כדי שיניח לבניי, אבל אם והי' עקב תשמעון וכו' ושמרתם וכו' בלשון רבים דהיינו שיהי' צדיק בן צדיק ויש לו שכר מצד אביו ומצדו אז ושמר לך את הברית וכו' אשר נשבע לאבותיך שיש

לך גם זכות מאבותיך ע"כ ואהבך וברכך אפי' בעוה"ז כי לצדיק בן צדיק טוב לו אפי' בעוה"ז כדאית' בגמ' בפ"ק דברכות]:
וברכך והרבך וברך פרי בטנך ותמו' הכפל, ונ"ל דאית' במגילה כ"ח יה"ר שתגיע לחצי ימי ולכולהו לא מ' הבאים אחריך בהמות ירעו, לז"א יברך בגדולה, והרבך, למען ירבו ימיך ולא תחוש לבאים אחריך, כי ג"כ וברך פרי בטנך בגדולה כנ"ל:
ואמר ונתן מלכיהם בידך נ"ל ר"ל שריהם למעלה והאבדת שמם מתחת השמים דייקא שלא יקראו עוד שר אומה פלונית היינו אבידת שמם ולא עצמותם אבל לא יתיצב איש בפניך עד השמדך אותם דייקא בני אדם תשמיד אותם עצמותם לגמרי כנ"ל:
כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך והנה כבר הק' הסיפורני מה בא לברך את ישראל ולומר שיתן המחלה בשונאיהם מה תועלת יש להם בזה והספורני פי' דחולי מצרים הי' השחין וכדומה הי' חולי המדבק ומאד הי' צריך לשמור שלא לדבק עם אדם אשר יש לו חולי זה ע"כ הכ' בא לאמר כל חולי וכו' לא ישימם בך לרבית' אעפ"י ונתנם בכל שונאיך שהם יהי' חולים אעפי"כ לא ידבק בך ונר' לפרש דהנה גדול שכר מצות ביקור חולים כמו דאית' בגמ' אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ד' אין דל אלא חולה והמבקרו ניצל מדיני של גיהנם שאין רעה אלא גיהנם והנה מצינו שמחויבים לפרנס גם עניים נכרים וגם אית' שמחויבים לבקר אף חילי נכרי אם הוא אדם חשוב או גדול ע"כ מאחר שהתוה"ק הבטיח לנו שלא ישים בנו שום חולי לפי"ז יש לנו הפסד גדול שנפסיד שכר מצות ביקור חולים שהי' מצוה גדולה ע"כ אמר לנו שישימם בכל שונאיך ותוכל לקיים בהם מצות ביקור חולים - מאבי הג' זצוק"ל:
ואכלת ושבעת וכו' על הארץ הטובה וכו' והק' בזוהר א"כ בח"ל א"צ לברך, ועו"ק דהל"ל אם תאכל, דהרי אכילה אינה מ"ע, ונ"ל כתי' בכ"מ אשר אזכיר את שמי אבו' אליך וברכתיך, וז"ש ואכלת וכו' וברכת את ד"א בכ"מ שתעשה כן יהי' הארץ הטובה, כי אבו' אליך וברכתיך, ענ"ל דלפעמים ישבע העין מראי' רוב טובה ושפע שבעה נפשו כמ"ש במ"ר וירא ע"ש, ומ"ש ואכלת ומיד ושבעת וה"ט לפי שתהי' על הארץ הטובה, ויהי' אכילתך מתברכת במיעיך, עונ"ל כתי' לנפש חי' ודרז"ל החיה איתה נפש שנתתי לך, אמנם ראוי ומחויב הוי בכל דרכיך דעהו כמ"ש בש"ע א"ח סי' רל"א ונ"מ שלא לאכול מותרות, רק כדי סיפוקו לעבודת ו', וז"ש ואכלתם באופן זה ושבעת מיד ולא מותרות, וה"ט דכל כוונת אכילתך יהי' רק כדי וברכת את ד"א על הארץ הטובה, וא"כ מדבר יותר עם יושבי ח"ל שנזכה נברך את ד' בא"י, וז"ש ואכלתם אכול ומיד ושבעת כי אכילה יהי'

רק כדי והללתם את שם ד' וכו' צ"ל אי יאמ' על הארץ וכו' פי' בשביל נתינת הארץ והו' ברכת הארץ שבברהמ"ז, וכ"פ רמב"ן ע"ש והנאני:

כל המצוה וכו' תשמרון וכו' וירשתם את הארץ, ותמו' מצוה לשון יחיד, ועוד כבר כתי' כן ר"פ עקב תשמעון וכו' וברכך, ונ"ל תוס' ורשב"א הק' כיון שהי' מודע' עד אחשורוש למה נחרב הבית, ותי' רשב"א שנחרב מ' ע"ז והו' מזי"ן מצות ב"נ ואי' בהוריות מומר לע"ז הו' מומר לכל התו"כ שנא' וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות וכו' בע"ז מיירו, וז"ש כל המצוה דייק' מצוה א' ששקולה ככולן, והו' המצוה אשר אנכי מצוך דייק' אנכי ול"י לך מפי הגבורה שמענום היום תשמרון לעשות, גם היום תזהרו במצוה אף דעדיין איכ' מודעה לז"א כי ע"ז ממצות ב"נ הו' ולמען כן תחיון וכו' וירשתם את הארץ וכו' ובחטא ע"ז תגלו מתוכה מה"ט כנ"ל ועי' ספורני' עכ"ד אאמו"ר הג' זצוק"ל:

רבים הגוים האלה וכו' לא תירא מהם וכו' לא תערוץ מפניהם וכו' ונשל וכו' ל"ת כלותם וכו' מהר וכו' ותמו', וכ' אאמ"ו הנ' זצ"ל ס"פ חקת כתי' בעוג אל תירא אותו, ואז"ל מ' שהי' לו זכות מאברהם ירא משה ממנו וכתי' הירא את ד' מעבדי פרעה הניס מקנהו ועבדיו וניצולו והנה אל לשון חוזק כמו ואילו הארץ לקח, וז"ש רבים הגוים האלה מצד הריבוי לא תירא מהם וכו' וכן יעשה ד' לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם אבל הנשארים והנסתרים מפניך ויש להם זכות מה שהם יראים דבר ד', מ"מ לא תערוץ מפניהם כי ונשל ד"א את הגוים האל דייק' החזקתם מ' זכות, רק לא תוכל כלותם מהר כי יאכלו תחילה זכותם בעה"ז, ואמר אל גדול ונורא, כד"ק תהלים סי' ק"ו פי' נוראות על י"ס דפעולה שהו' שידוד טבע עי"ז הו' וראוי מב"א נקר' נורא עי"ז ע"ש, ולז"א רבים הגיים וכו' ביד חזק' ובזרוע נטוי' וכו' כן יעשה ד' וכו' שידוד טבע הו' זה והנשארים והנסתרים מפניך ונשל וכו' הו' כדרך הטבע, לז"א כי ד"א גדול ונורא עכד"ק:

פ' עקב והי' אם שכח וכו' אבד תאבדון וכו' ד' מאבידו וכו' עקב לא תשמעו בקול ד' אלקיך ותמו' ונ"ל דאיתא בפדר"א ב' ספרי וראב"ד דעונש ע"י דיא עצמו הוא חרוץ ומשפט חזק מאד ע"ש וכתיב בפרשת ואתחנן בחטא ע"ז אל קנא ור"ל לי נקם ושילם ד' בעצמו ליקח ממני נקם ונ"ל שהוא מדה כ"מ לפי שאנכי ול"י לך מפי הגבור' שמענו וזה"ש והי' אה שכח וכו' והלכת אחרי א"א דייק' תשכח את ד' אנכי ד"א והלכת אחרי א"א וכו' והשתחוית וכו' היפוך ל"י לך א"א על פני ופי' האלשי"ך דר"ל אי השתחוי' מ' האדם צלם אלקי' ע"פ ע"ש אבד תאבדון כפל ר"ל אביד' חזק' וחרוץ מאד נצחיי' ח"ו כי יהי' האבוד' באופן זה בגוים אשר ד' דייקא מאבוד מפניכם ד' עצמו כן תאבדון וה"ט עקב ל"ת בקול ד"א דייקא בקול ששמענו מפי הגבורה:

לא במסכנת תאכל בה וכו' ונ"ל הכוונה כי דרך עני לשבוע בלחם כמו שכתיב שבעים בלחם נשכרו ודרך עשיר בתענוגות ואמר כי לחם א"י יפה וטוב מאד גם מעושר יאכלו אותו ולא מחמת עוני במסכנת כי לא תחסר כל בה כטעם מן יש בו כנ"ל:

וצימאון אשר אין מים וכו' נ"ל פי' כי יש צימאון אף שיש מים אלא שמרים או מלוחים הם ויש עכ"פ למתקם פת בסלו מקרי וגם אפשר מיהת ברחיצה שהיא כסוכה ושתיי' לז"א וצימאון אשר אין מים כלל וצער מרובה ביותר וגם לגודל הנס המצו' לכם מים וכו' יש מאין המוחלט - ואמר והוא יכניעם ר"ל השרים של מעלה והורשתם מהר האומה שלהם למטה כי יחלש כחם וכמ"ש יפקוד ד' על צבא המרום וכו' גם אמר הו' דייק' ישמיד' והו' דייק' יכניעם לפניך דייק' כאילו אתה המאבידם ולכבודך יעשה כן כנ"ל:

ויתן ד' אלו וכו' ונראה לפרש כשנדייק הכתובים בפ' עקב בשנויים הבאים מלוחות הראשונות ללוחות האחרונות דבלוחות הראשונות כתיב ויתן ד' אלו את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלקים ועליהם ככל הדברים אשר דיבר ד' אליכם בהר מתוך האש ביום הקהל ובלוחות אחרונות כתיב ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון את עשרת הדברים אשר דיבר ד' אליכם מתוך האש ביום הקהל ויתנם ד' אלי והנראה בזה כי בהלוחות שהי' מעשה אלקים והמכתב מכתב אלקים בעשרת הדברים הי' נכלל כל התורה כל גלוייו וצפוניו וראיתי באור החיים פ' יתרו על הכתוב וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר וז"ל עוד אמרו לאמר יכוון אומרם ז"ל שכל התורה כולה רומזה בו' הדברות והוא אמרו לאמר פי' דברים אלו יש בהם אמרות אחרים כלולות וראיתי לתת טעם בהשמע ד' לישראל ב' דברות אלו אנכי ולא יה' לך כי הם ב' שרשים לב' כללות המצות מצות עשה ומצות ל"ת אנכי היא עיקר ושורש כל מצות עשה לא יה' לך היא עיקר ושורש כל מצות ל"ת לזה נטע ד' בהם מפי אל עליון שרשי ב' עיקרי המצות שבזה לא תימוט תורה מפי זרעינו לעולם ועד עכ"ד ובזה יובנו שינוי הכתובים מלוחות הראשונים ללוחות האחרונים שביום הקהל שפסקה זוהמתם והשיגו כל התורה כולה מתוך ה"י דברות וע"כ כתיב ועליהם ככל הדברים וגו' אבל בלוחות האחרונות שחזרה זוהמתם ע"י מעשה העגל השמיענו הכתוב איך נתמעטה השגתם ונפלו ממדרגתם ואמר ויכתב על הלוחות כמכתב הראשון כלומר שלא הי' שם שום מגרעת וחסרון מצד קדושות המכתב וכמו שהי' כלול ורמוז כל התורה כולה בלוחות הראשונים כך הי' כלול במכתב האחרון ואעפ"כ אין מובן לכם כי אם עשרת הדברים אשר דיבר ד' וגו' ואמר הסבה לזו ויתנם ה' אלי כלומר כוונת הכתיבה אלי לבד ניתנה וכן איתא במדרש אלי ניתנה ולא לכם [א"ה עכ"ל א"ז הגאון ר' עזרא צורף זצוק"ל-]:

ואתפלל וכו' אשר פדית וכו' בי"ח וכו' בכחך הגדול וכו' וכ' אאמו"ר הג' זצ"ל עפ"ש העקרים ג' מיני תקוה החסד והבטחון והכבוד וז"ש ד"א אל תשחת וכו' אשר פדות בגדלך זו מדת טובך החסד כמ"ש רש"י כו' ואתחנן וא"ת השתא אינם כדאים לחסד לז"א אשר הוצאת וכו' ביד חזקה לכבוש בחזקה למה"ד לפי שהיו גוי מקרב גוי ואם כן תקות החסד איכ' ועוד זכור לאברהם וכו' שהבטחתם ואיכ' תקות הבטחון ועוד פן יאמרו וכו' מבלי יכולת ד' וכו' ואיכ' תקות הכבוד ואמר לאברהם ליצחק וליעקב הזכיר למ"ד בכל אחד מהם לפי שכל אחד כדאי לעצמו והזכיר כולם לפי שחטאו בג', במחשבה, שאיוו לאלוהות הרבה ובדיבור ומעשה לז"א אל קשי וכו' רשעו ואל חטאתו ג' אבות יכפרו על ג' אלו עכד"ק:

הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם וכו' כ' רש"י זו אחד מי' ק"ו והק' מרש"א מעובד' דר"ז כשמת הדרי בתיובת' הברוונו מ' דל"ל מגין וכו' ע"ש ונ"ל דרש"י פירש לך רד כי שחת וכו' כלום נתתי לך גדולה אלא בשבילם עכשיו שחטאו לך רד מגדולתך א"כ ממנ"פ שאל מהם אם החזיקו אותו למגין עליהם איך חטאו בע"ז יר' בעגל הא עי"ז יסתלק הגנתם וירד מגדולתו אע"כ שלא היו מחזיקים אותו למגין ואף שבאמת הגין והתפלל ועומד בפרץ עליהם כ"פ ומכ"ש אחר שלא יחזיקוהו למגן למפרע כדי להרהר אז בתשובה וז"ש הן בעודני חי עמכם ר"ל שחיותי וקדושתי וגדולתי הוא עמכם דייקא יר' כלום נתתי גדולם אלא בשבילכם ואני חי עמכם ומכל מקום ממרים הייתם עם ד' בחטא ע"ז העגל והייתם אומרים שיש שותף עם ד' כמו שכתיב אלמלא וי"ו שבהעלוך וכו' אה כן ע"כ לא החזקתם אותי למגין, ואם בחיי כן שהרבה פעמים באמת הגנתי בזכותי עכ"פ ואף כי אחרי וכו' וא"ש ודוק: מה ד"א שואל מעמך כ"א ליראה וכו' ולאהבה וכו' יובן דהנה יראה קודם לחכמה תחילה סור מרע ואח"כ עשה טוב וזה"ש הפ' קוה אל ד' ע"ד שכתב רמ"א ריש א"ח בשם המורה והוא והוא היראה בחושבו תמיד ד' לנגד עיניו ועי"ז חזק ויאמץ לבך אחר כך וקוה אל ד' מאהבה ובהקדמות התיקונים מביא ראי' לזה מנקודות שם הוי' ב"ה שיבא קודם ק"מץ וכן זה שמי הרומז ליראה שס"ה ל"ת עם י"ה קודם לזה זכרי הרומז לאהבה רמ"ח עשה ע"ש וזה"ש מה ד' אלקיך ר"ל כמו שהוא י"ת נכתב כך שואל מעמך והוא זה כי אם ליראה וכו' תחילה ואת והב בסופה אחר כך לאהבה וכו' ולא בהיפוך ולכן נגלה הקב"ה למשה באש תחילה לרמז על שהי' הוא שכר היראה ותראינה המילדות וכו' ויעש להם וכו' כי ירא מהביט עכ"ל אאמו"ר הג' זצוק"ל: בפסחים די כ"ב איתא דרש ר"ש העמסוני וכו' כיון שהגיע לא"ד תירא פירש עד שבא ר"ע וכו' ותמ' מהרש"א מ"ט לא פירש מקודם בהגיע לואהבת את ד' אלקיך ושאילת ראשונים הוא בתשובת

הרמ"ה בסוף ח"ב משו"ת הרשב"א ובתשובת מהרי"ל סי' א' ונ"ל דיש להבין דמצות מורא כתיב גם באב ואם איש ואמו ואביו תיראו אבל מצות אהבה לא כתיב בהו אלא ואהבת את ד' אלקיך וכו' ומצות כיבוד נהפוך הוא באו"א כתיב כבד את אביך וכו' ולא כתיב בהו [אלא ואהבת] מצות פרטית לכבד ד' ונ"ל דכיבוד בהכרח הוא בכלל אהבת שהאוהב הוא מכבד והמכבד הוא האוהב לכן אהבת הקב"ה הוא עיקר המצוה והוא המסבב לכיבוד וגבי אב ואם עיקר המצוה הוא הכיבוד והוא המסבב האהבה וגם הרי דרשו חז"ל ואהבת וכו' ובכל מאדך בכל ממונך והיינו כיבוד כמ"ש כבד את ד' מהונך והנה ז"ל בעל ספר החינוך מצוה תי"ח לשון הספרי לפי שנאמר ואהבת איני יודע כיצד אהב אדם המקום ת"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבכם שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם כלומר שעם ההתבוננת בתורה תתיישב האהבה בלב האדם בהכרח ואז"ל שזאת האהבה תחייב האדם לעורר ב"א באהבתו לעבדו כמו שמצינו באברהם דיני המצוה שראוי לו לאדם שישום כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השי"ת הערוך בלבו תמיד כי כל מה שהוא בעולם מעושר ובנים וכבוד וממשלה הכל כאין וכאפס ותהו כנגד אהבתו ית' עש"ה בטוב טעמו ונעימי נאומיו יוצא מכל דבריו כי שני סוגי אהבה הכי יש אוהב כאברהם שמקרב הבריות לאהבת ד' ית' ולזה בהכרח לאהוב גם עושר וכבוד דהיינו בכוונה לאהבת ד' שיהיו דבריו נשמעים לקרב שאר הבריות ג"כ לאהבת ד' א"כ ואהבת את ד' אלקיך וכו' לרבות סוג אהבת השנית גם אהבת גשמיים וקנוונים בשביל אהבת ד' וזהו נ"ל כוונת חז"ל ביומא דף פ"ו תני' ואהבת את ד"א שיהי' שם שמים מתאהב על ידך שיהא אדם קורא ושונה ומשמש ת"ח ודבורו בנחת עם הבריות ומקחו ומתנו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה מה הבריות אומרים עליו אשרי פ' שלמד תורה אשרי אביו וכו' אשרי רבו שלמדו תורה אוי להם לבני אדם שלא למדו תורה ראיתם פ' שלמד תורה כמה יפים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר וכו' הייני כמ"ש דמרביו דאת נפ"ל הא ואהבת את ד"א שתסבב לאחרים לאהוב ד' ואז"ל מה הבריות אומרות וכו' ע"כ היינו המון ע"ה דאילו ת"ח בלא"ה הם יודעים כחה של תורה ואוהבים ד' אבל אמר שיהי' שם שמים מתאהב על ידך אצל ע"ה המון העם וגם כיון שדבור ומשאו ומתנו בנחת עם הבריות הרי היא אוהב את המקום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה א"כ את לרבות תורתו משמע לאהוב הבריות לשם ד' כדי שגם אחרים יאהבו את ד' על ידך כנ"ל ועי' בספר ראשית חכמה שטר אהבה ע"ז הזוהר כולה אהבה אתקריא ובגין אהבה קיימא כולא וכו' אלקיך וכו' וע"ד מאן דרחים למלכא הא אתקשר בההוא' אהבה ובגין

דא ואהבת את ד"א פי' שם ד' נקרא ט"ד שהווה כל ההויות שבעולם ואפי"ה לא נקרא אלקי המלאכים או אלקי הגלגלים אלא אלקי ישראל והיינו אלקיך שהוא משתבח בך ורוצה להקרא אלקיך וכשם שאוהב אותך ראוי שתאהבהו וכו' ע"ש וכ"ה בפתיח' מיד רות אלקיך אלקיך אני וכו' אמר רשב"י אלקיך אני לכל באי עולם ולא ייחדתי שמי אלא על עמי ישראל אין אני נקרא אלקי כל האומות אלא אלקי ישראל וכו' א"כ ז"כ חז"ל על ואהבת את ד' וכו' שיהי' שם שמים מתאהב על ידך וע"ש זה אלקיך הוא משתבח בך ולא נקרא אלקי המלאכים שהם אוהבים אבל אי אפשר להם שיתאהב על ידם וזה"ש ואהבת את ד' שיתאהב על ידך וכו' וע"י זה אלקיך ולא אלקי המלאכים ועליו הכ"א עבדי אתה דייקא לזכות גם אחרים ולקנות לי עוד עבדים לכן ישראל אשר בך אתפאר ולא בזולת אתפאר דייקא רצה לומר בך על ידך אתפאר אנו גם מזולתך מתאהב והיינו משום דכתיב סמוך ואהבת את ד' וכו' מה שאין כן במצות מורא את ד' אלקיך תירא ליכא למדרש הכי שיהיה שם שמים מתיירא על ידך ולק"מ תמי' המפורשים כנ"ל:

לא תערוץ מפניהם וכו' ומקודם אמר לא תירא מהם ותמו' הכפל והשינוי ונלע"ד לפמ"ש בשם הפלאה אהא דאסור להסתכל בצורת אדם רשע ה"ט שלא ימשוך על עצמו מטומאתו עלי' וח"ו יגרם נזק אבל אם הוא צדיק אדרב' מצוה הו' להסתכל בו ולמשוך ממנו כל ניצוצי הקדושה שבו ויעשה גל של עצמות לז"א כאן לא תערצון מפניהם דייקא להסתכל בפניהם כי ד"א בקרבך יר' ותמשוך מהם הקדושה לא תוכל כלותם מהר וכו' ולקמן אמר והורשתם והאבדתם מהר וכו' ותמו' ורמב"ן הרגיש ותי' דלקמן על הרוב מדבר ולע"ד א"ש הכא אם תירא מהם קאמר ואתה סבור שאתם הנוצחים איכה אוכל להורישם אוכל דייקא לז"א ודאי מ"מ ונשל ד"א וכו' אבל לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה ולק"מ קו' רש"י אין מתייראים מן החי' דבאופן זה שפיר ה"ל אין ע"ר של מקום אבל להלן אמר וידעת היום כי ד"א הו' העובר לפניך הו' ישמידם והו' יכניעם וכו' דייקא לכן והאבדתם מהר דכה"ג ה"ל עושין רצש"מ ונקטי' כי קו' רש"י אין מתייראים מן החי' עוד נ"ל להלן הקדים להם אתה עובר וכו' לרשת גוים גדולים ועצומים ממך וכו' בני ענקים וכו' מי יתייצב לפני וכו' ותמוה הלא חטא מרגלים הי' בזה על שהכניסו מורך בלבבם לאמר היינו כחגבים בעיניהם וגם בני ענק ראינו שם וא"כ מה ראה משה לכפול להם אותן הדברים שכבר נכשלו בהם לכן נ"ל דחדא מתו' באידך כיון דבאמת כבר ידעו מעוצם האומות ובני ענק מדברי המרגלים וכיון דכאן אמר להם משה לא תוכל כלותם מהר ירא משה שמא מתוך זה אדרב' יכניס מורא בלבם שמא ברבות הזמן ירבו עליהם הענקים לזה חזר ואמר כאן לזה שאמרתי ל"ת כלותם מהר

ר"ל כל האומות שאין חזקים ועצומים ממך וכמ"ש כאן ונשל ד"א את הגוים האלה וכו' אבל איתן העצומים ממך עם א' דייק' גדול ורם בני ענקים אשר מי יתייצב לפני ב"ע אותם באמת והורשתם והאבדתם מהר עונ"ל לתרץ עד"ה בתחבולות תעשה מלחמה אבל הבטיחם כי איתן מעט מעט שתכלה ד"א הו' יכניעם ותש כחם ועי"ז והאבדתם מהר וא"צ למלחמה גדולה כנ"ל:

ועתה ישראל מה ד' שואל מעמך כ"א ליראה וק' למה נאמר מעמך הלא כבר נאמר ישראל וידענו שממנו הוא מבקש לעבוד אותו ועו"ק למה אמר ליראה דהוא מדריגה פחותה ולא אמר לאהבה כמ"ש אח"כ לאהבה את ד' וי"ל דאית' בברכות כ"ח כשחלה ריוב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו ברכינו א"ל יה"ר שתהא מור' שמים עליכם כמור' בשר ודם א"ל תלמידיו עד כאן א"ל ולא תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם ע"כ נמצא למידן מדבריו דהיראה צריך ללמוד מבני אדם אבל שאר מדות טובות צריך ללמוד מהשם כמו שאז"ל ובו תדבקון הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום ולפי"ז מתורץ קושי' הנ"ל וכך אמר הכ' מה ד' שואל מעמך דהיינו ללמוד ממך כ"א ליראה אבל שאר מדות צריך אתה ללמוד מהקב"ה לכן נקט שפיר לשון יראה מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה את ד' אלקיך ונר' לבאר דאית' בגמ' הדבק במדותיו של הקב"ה מה הוא רחום וחנון ובכל המעלות ומדות של הקב"ה ראוי לו לאדם לדבק בהם חוץ מדבר אחד שציוה הקב"ה לאדם מה שאי אפשר לו ית' לקיים דהיינו יראה לירא מפניו דזה אי אפשר בהקב"ה דאין שייך בו ית' יראה שהרי הוא המושל בכל העולם כולו וז"כ הכתוב ועתה ישראל מה ד' אלקיך דהיינו כל המעלות שיש בד' אלקיך שואל מעמך שאתה תדבק במדותיו ובדרכיו כי אם דהיינו דבר אחד הוא שואל מעמך שאתה תעשה מה שאינו בו יתברך וזה ליראה את ה' אלקיך דזה א"א בהקב"ה ואתה מצווה ליראות מפניו מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

ועתה ישראל מה ד"א וכו' כ"א ליראה וכו' ואז"ל במגילה כ"ה אטו יראה וכו' אין לגבי מ"ר מלת' זוטרת' הי' וכו' ותמיה עדיין הקו' במקו"ע איך אמר להם כזה אם אצלם לאו זוטר' הוי גם ועתה צריך פי' ועי' רש"י ונ"ל באמת אותו דור דעם באי הארץ הי' נקיים בלא חטא וקיי"ל דור לפי מנהיג ודאי אצלם ג"כ מלתא זוטרת' הו' כמו אצל משה ולז"א ועתה ישראל דייקא כמו מדריגות ישראל עתה בתכלית השלימות מה ד"א שואל וכו' וזהו שדקדקו חז"ל בלשונם אין לגבי משה ולא גבי משה אלא לגבי ור"ל אצל אותן שבימי משה הי' ג"כ מלת' זוטרת' כמו גבי משה דור לפי מנהיג וזה"ש משל לאדם שמבקשים

ממנו כלי גדול וי"ל דומה עלי' כקטן שמבקשים ממנו דייקא וקאי על ישראל - עוד נ"ל לפמ"ש האלשי"ך בפי' הס' אל תוכח לץ וכו' הוכח לחכם וכו' דר"ל החשיבהו לחכם וכו' ונ"ל ז"כ הפ' הוכיח תוכיח את עמיתך דייקא ר"ל אם תוכיח באופן זה תוכיח לומר שהוא עמיתך ולא תשא עלי' חטא דייקא לומר לו פושעי ישראל את וכו' וא"כ ודאי מרע"ה נמי עשה כה"ג לז"א ועתה ישראל דייקא כפי מדרוגתכם כעת עתה גדולי הערך מלת' זוטר' שואל מעמך וז"ש אין לגבי משה מלת' זוטרת' הוי ולכן החשובים מאד ואמר אצליכם כעת עתה ג"כ הרי הו' מלת' זוטרי ולכן ומלתם ערלת וכו' אמנם חלק לבם עתה יאשמו כתיב ומגדרי היראה הו' ג"כ לאהוב שלום כמדתו של הקב"ה עושה שלום לז"א ועתה ישראל כפי שלימותכם עתה מה ד"א שואל ר"ל כל שאלתו איני רק מעמך דייקא לשון יחיד שתהי' באחדות כ"א ליראה וכו' ללכת בכל דרכיו וכו' ר"ל מחייבי היראה הו' להדבק בדרכיו וא"כ מה הו' עושה שלום אף אתה כן אבל זולת זה היו בתכלית השלימות כרצון ד' ית' והי' רק מקום מורא שלא יהי' פירוד דחלק לבם עתה יאשמו עתה דייקא גם במדריגתם ועתה ישראל כנ"ל מ"מ יאשמו וא"ש בזה דחסר וי"ו העיטוף גבי ללכת בכל דרכיו וכו' ולאהבה אותו דייקא דהל"ל וללכת וכו' אמנם א"ש שהו' רק פי' על היראה ור"ל מחיובו היראה הוא ללכת בכל דרכיו וכו' ולאהבה אותו ד ויק' עי"ז יראה מביא לידי אהבה ולעבוד וכו' בכל נפשך ולא אמר נמי ובכל מאדך ל"ל שהו' נכלל בללכת בכל דרכיו וא"א בלא חסרון כיס מה הוא גומל חסדים מלבישׁ ערומים אף אתה וכו' וגם לדרש בכל מדה שהו' מודד לך היי מוד' לו אם שראוי ומחויב הו' כן אבל לא יפול על שואל מעמך כמובן - עוד נ"ל הפ' והמשך הכתובים וקו' הנ"ל לק"מ ועתה ישראל מה ד"א שואל מעמך ור"ל כל מה שהוא שואל מעמך והוא כ"א ליראה וכו' ללכת וכו' ולאהבה וכו' ולעבוד וכו' ובכל נפשך לשמור את מצות ד' ואת חקותיו וכו' כל שאלתו בכל אלו אינו כ"א לטוב לך דייקא והאי כ"א מושך על לטוב לך ע"ז אמר הן לד"א השמים וכו' וא"כ מה צדקת מה תתן לו רק באבותיך חשק וכו' וא"כ שלטובתכם הוא שואל מכם מהראוי הוא ומלתם וכו' וכה"ג פי' הספורנו שוב מצאתי גם ברמב"ן עש"ה - עונ"ל דלק"מ קו' הנ"ל דעוד תמוה מאי ליראה את ד"א הרי התחיל מה ד"א שואל מעמך וכו' והל"ל ליראה אותו כמ"ש מיד אחז"ל ולאהבה אותו ונ"ל אז"ל אין ועתה אלא תשובה וילפי' מהכ' ותמוה הרי אילו שאמר להם מ"ר כן באי הארץ היו בלא חטא ותשובה מאן דכר שמי' ודלמא על תחילת צדקת האדם קאמר ונ"ל דארז"ל הלואי איתי עזבו ותורתי שמרו וכו' ותמו' ונ"ל פשוט אית' בפסחים דע"ה הוא שונא לת"ח וא"כ הרי אז"ל לא חרבה ירושלים אלא על שלא הוכיחו זא"ז ותמו' התם אמרו משום דתורתו

לא שמרו וכו' וקרא צווח דה"ט על עזבם תורתי ועוד הרי כתיב שנאו בשער מוכיח ויהי' מלעיבים במלאכי אלקי' וכו' ומעשה דזכרי' יוכיח מה עלתה לו על התוכחה לכן נ"ל זב"ז תליא אילו היו עוסקים בתורה ממילא לא ימלט שהי' נכנס באזניהם שמץ מה מדברי הנביאים המוכיחים אותם אבל ע"י ותורתי לא שמרו וע"ה היא שונא לת"ח שנאו בשער מוכיח והיו מלעיבים ובטלה התוכחה ונחרב ע"י זה מ' שלא הוכיחו זא"ז אבל הסיבה הי' לזה על עזבם את תורתי והלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו המאור שבה ר"ל המוכיח הי' מחזירכם למוטב כי הת"ח המה נקראים מאורות הגדולים ע"ש השמש שהם פועלים פעולת השמש בתוכחתם ע"ד שפי' הב"ל מרגליות טובה הי' תלוי בצאוורו של אאע"ה ואח"כ תלאה בגלגל חמה עש"ה וזה נ"ל פי' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וכו' כי העובד מיראה אינו מוכיח דמה איכפת לו באחרים אבל העובד מאהבה כל מגמתו להחזיר אחרים רבים למוטב ומוכיח אותם וז"ש ואוהביו דייקא כצאת השמש וכו' פועלים הם פעולת השמש להחזיר הב"א לעבודת ד' וזה"ש דוד שהי' עושה ג"כ מאהבה אלמדה פושטים דרכיך ועי"ז וחטאים אליך ישובו וי"ל כיון דתשובה מאהבה זדונות נעשם זכיות לז"א אלמדה וכו' והוא מאהבה ועי"ז וחטאים דייק' דהל"ל וחוטאים דומי' דפושעים אבל ר"ל החטאים שלי אליך ישובו ויעשו זכיות ע"ד שפי' בס' הפלאה זכה נעשה לו סם חיים הס"ם ג"כ נעשה חיים ואית' את ד"א תירא לרבות ת"ח וה"ט כי הם המוכיחים המאורות הגדולים כצאת השמש ומחזירים למוטב וא"כ אם אמנם יראת די דבר גדול הוא אבל יראת הת"ח מלתא זוטרי הי' טפי וגם משה שלא הי' ת"ח גדול ממנו כי הו' הי' רבן אצלו ירא' ד' הי' מלת' זוטר' וכיון דרק מיראה מרבינן הת"ח אבל מואהבת את ד"א לא מרבי' ת"ח לז"א משה ועתה ישראל מה ד"א וכו' כ"א ליראה את ד"א דייקא ליראה אותו ודאי לאו מלת' זוטר' הי' אצליכם אבל הריבוי מאת ד"א תירא יראת ת"ח מבי' לידי יראת ד' ולז"א אח"כ ולאהבה אותו דייקא ולא מרבי' ת"ח ולז"א אין ועתה אלא תשובה מהכא כיון דכל עיקר יראת הו' רק יסוד התשובה להחזיר למוטב ולא ישנאו שער מוכיח וז"ש ועתה ישראל למדת התשובה מה ד"א שואל מעמך כ"א וכו' יר' ו' זוטר' ליראה את ד"א לרבות ת"ח והם יורוך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו דייקי וכנ"ל וא"ש נמי דל"א ללכת בוי"ו העיטוף כמובן והכוונה על מאמר ד' הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו ור"ל על אותו עזבו הו' להם תי' יראת ד' לאו מלת' זוטר' היא אבל יראת ת"ח ל"ל הכי וזה הו' בא ע"י עסקי התורה וז"ש ד"א שואל מעמך כמאמ' הלואי אותי וכו' - ועי' מש"ל וגם ר"פ ראה:

בפ' היראה ועתה ישראל וכו' ומלתם את ערלת לבבכם וטרפכם לת"ע פירש"י אוטם לבבכם וכיסיו נ"ל כוונתו כפשוטו עד"ה השמן לב העם הזה וכו' פן בלבבו יבין וכו' והכוונה כי באמת יש טרפש הלב הוא טור כסוי שהלב נחבא בו ואם הוא שמן הרבה אדוק בו הרבה וזה מכביד לבו להבין לז"א ומלתם ערלת לבבכם אוטם לבבכם וכיסויו וקשה עורף פי' כי מי שיש לו בעורף גיד של ברזל שא"א להפוך ערפו וכבר אמר החכם תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה ודחז"ל טובם מרדה אחת בלבו של אדם ממאה מלקיות ודרז"ל בכל לבבכם בשני יצרך ויצה"ר נקרא ערל וילפי' לי' מהכא דמשה קראי כך וז"ש ומלתם ערלת לבבכם מרדה בלבו של אדם וממילא וערפיכם לא תקשו עוד:

ועתה ישראל וכו' ונראה לפרש מאמר אחר במסכת ברכות דף ל"ג בפירוש נכון אמר ר' חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ד"א שואל מעמך כי אם ליראה וגו' אטו יראה מילתא זוטרתי הוא והאמר ר' חנינא משום רשב"י אין להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת ה' היא אוצרו אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול ע"כ וכל גדולי המחברים ראו כן תמהו על המאמר הזה וכי זו הדרך שאדם שיש לו עישר רב הון עתיק עד שעשרת אלפים זהובים נחשבים בעיניו לכלום יאמר לחבירו העני הלויני עשרת אלפים זהובים כי במה נחשב הוא? וכן לגבי משה אם אצלו הי' מילתא זוטרתי אבל גבי ישראל הי' נחשב לדבר גדול? ולפרש דברי חז"ל נקדים לבאר איזה מאמרי הש"ס ואח"כ נבין לנכון המאמר הזה איתא במס' שבת פ' רע"ק אמר ר"א בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצאה ב"ק ואמר להם מי גלה לבניי רז זה שמה"ש משתמשין דכתיב ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא והדר לשמוע ולהבין כוונת המאמר נקדים מ"ש המפרש פ"ב מהלכות יסודי התורה וז"ל ומצאנו בתורה שני כתובים הא' מורה שהיראה מביאה לידי עשיית כל המצוות שנאמר ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראם והאחר מורה שלא נצטווינו בכל המצוות אלא כדי שנגיע בהם ליראה שנאמר ויצוונו ד' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ד' אלקינו וההכרע ביניהם שהיראה יש לה ג' קצוות הקצ' הראשון הוא תחלתה והיא קודמת לכל המצות שהיראה מן המלך לא יעבור על דבריו ועל זה אמר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת והחלק השני הוא סוף היראה והיא היראה האמיתי ולא יגיע אדם לה אלא אחר עשיית כל המצות. והשגת הבורא בידיעת דרכיו ועל זה נאמר ויצוינו ד' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ד' וכשיגיע לזו המעלה יעתק ממנה למעלת אהבה שאהבה לעולם לא תהי' אלא

לאחר היראה והיראה יש לה תועלת גדולה במצוות ל"ת והאהבה יש לה תועלת גדול במ"ע עכ"ד - וכתב הרמב"ם ז"ל בפי' המ' למסכת' אבות ואמרו חכמים עבוד מאהבה ועבוד מיראה ואמרו האוהב לא ישכח דבר ממה שציוהו לעשותו והירא לא יעשה דבר ממה שהזה מעשותו כי ליראם מבוא גדול במצות ל"ת וכ"ש במצות השמעיות עי' דבריו ועתה נבא על כוונת אבותינו בהקדימם נעשה לנשמע שיש עליהם טענת המין קדמיתו פימיכו לאודינכו אמנם אם הך נשמע ה' המשמעות שמיעת האוזן אז הי' ראוי להם להקדים השמיע. לעשיה כי איך אפשר לעשות רצון המצוה אם לא שמע תחילה מה שמצווהו אבל כוונתם הי' באמרם נעשה ונשמע שרצונם לקיים ולשמור כל תרי"ג מצות ועל מצות עשה אמרו נעשה ועל הל"ת אמרו ונשמט שהיא שמיעת הלב בשב ואל תעשה במה שיצווה שלא לעשות אמנם לפי מה שהקדמנו שהיראה הוא השער לאהבה וכמו שאמר מ"ר ע"ה מה ד"א שואל מעמך כ"א ליראה את ד"א והוא המביאו ללכת בכל דרכיו וע"י עשיית המצות זוכה לאהבת ה' וכמו שאמר ולאהבה אותו וא"כ היה להם להקדים נשמע שרומז למצות ל"ת קודם נעשה שהם מצות עשה כיון שהיראה הוא מבוא גדול למצות ל"ת ואהבה למ"ע והי' להם להקדים היראה שהיא קודמת לאהבה, אמנם אבותינו הקדושים שפסקה אצלם זוהמת הנחש וכלה הגשם ונעשו כבני עליון כולם שאין נעתקים ממדרגה למדרגה כי אם תמיד ששים ושמחים לעשות רצון קונם באהבה, אצלם ראוי להקדים עשיה לשמיעה שהם עושי דברו ואין כונתם כי אם לשמוע בקול דברו באהבה עזה ולכך אמרה ב"ק מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין והקדימו נעשה לנשמע כדי ליתן הוראה שהם במדרגת המלאכים ואין הגשם עצרם מלעבוד ה' מיד באהבה כי אין צריכים לילך ממדרגה היראה למדרגות אהבה - והנה זה יש לפרש דברי חז"ל בש"ר פ' משל למלך שאמר לעבדו מזוג לי שתי כוסות הללו והי' אומר לו הוי זהיר עד שהוא נכנס לפלטין הי' עגל אחד שריו על פתח הפלטין נגח לעבד ושבר אחד מהן והי' העבד מרתת לפני המלך אמר לו המלך מה לך מרתת אמר לו שנגחני עגל ושבר אחד מהכוסות א"ל המלך א"כ הזהר בשני כך אמר הקב"ה לישראל שני כוסות מזגתם לי בסיני נעשה ונשמט שברתם נעשה כשעשיתם את העגל הזהרו בנשמע הד"ד לכו אלי שמעו ותחי נפשכם והכונה כמו שכתבנו שבמעמד מצב הקדש מזגו לו נו"נ להיות' כמלאכי השרת לעבוד את ד' באהבה רבה בתמידות ולא ללכת ממדרגה אל מדרגה העליונה ממנו ובעשיית העגל שחזרה זוהמת הנחש ונשברו הלוחות הראשונות מזה נתקה אהבת ה' מרבותם ולא יכלו לכנס מיד לשער האהבה ואמר הקב"ה הזהר' בנשמע כלומר שיהי' עכ"פ עובדי ה' מיראה הה"ד שמעו אלי ותחי נפשכם כלומר

שתחלת עבודתם יהי' מיראה ומזה ותחי נפשכם להיותכם עובדי ה' מאהבה - ועתה נבוא לבאר כוונת המאמר שהתחלנו בו כי יש במציאת שבאדם אחד יש שני כתות מתחלפות כת אחת מתפלאים על רב עשרו ומסחר רב שיש לו וכת השני מתפלאים על שפל מצבו ושהורד מכבודו שהי' בו בראשונה למשל איש א' עני ואביון שהי' דר באחד מן הכפרים ופרנסתו הי' שסיבב בעיירות בילקוטו ובתרמילו לקבץ סחבות בעד מרטין וצנורות וכלים שמשחקים בהם קטנים ואחר זמן התיישב בלבו לעזוב את מסחרו והלך לעיר אחת גדולה למצוא שם טרף ביתו כדרך שארי עניים שסובבים בעיירות לקנות ולמכור בגדים ישנים ויהי היום חלף ועבר על פתח בית הגורלות שקורין בלשון לעז לאטטרו ולא הי' בידו כי אם זהב א' ואמר לנסות את מזלו ולקח בעד הזהב הזה גורלות והצליח ויצא גורלו והרויח כמה אלפים ומזה היום והלאה הלך וגדל זה האיש עד מאוד עד שהי' אחד המיוחד מהמפורסמים ברוב עשרו בעיר ההוא ומכל העיירות נקבצו אל בית מסחרו הגדול סוחרים גדולים לקנות סחורות הרבה אמנם לאחר זמן נתהפך עליו הגלגל ואבד עשרו הגדול עד שלא הגיע רכושו להנהיג את מסחרו בגדלת אבל עוד נשאר לו כמה אלפים והתיישב בלבו להיות כאחד מסוחרים הנוסעים על השוקים בסחורותיהם למכור אותו לאחדים, ויהי היום ובא אחד מן העיירות ביומא דשוקא וכשראו אותו האנשים שהי' מכירים אותו מכבר כשהי' הולך וסובב בלוקוטו ובתרמולו ועכשיו הוא עומד על השוק במסחר רק המגיע לכמה וכמה אלפים המה ראו כן תמהו הזה האיש שהי' עני ואביון עד מאוד ועכשיו יש לו עושר רב כזה, אמנם הי' שם אנשים סוחרים שהי' לוקחים ממנו סחורותיהם בכמה אלפים בבת אחת ועתה הוא עומד ומצפה עד שיכול למכור אמה אחת או שתים וצריך לסחור עם הקונים חצי שעה ויותר עד שבאו אל מקח השווה המה מתמיהים ההיפוך מכת הראשונה האיך האיש הזה הילל בן סחר בא אל המעמד והמצב השפל הזה, והנה זה הדמיון בעצמו הוא אצל האומה הישראלית שאם אנו רואים איש צדיק מתהלך בתומו וירא אלקים מאוד וביותר אם הולך ממדרגה למדרגה עד שהגיע להיות דבוק בה' באהבה עזה אנו מתפלאים עליו שהאדם אשר מקורו טפה סרוחה ויצר לב האדם רע מנעוריו להטותו אל חמודי העולם שיגיע אל המעלה גדולה כזו שלבו חלל בקרבו מכל חמדת העולם ודבק בה' באהבה עזה וכמו שכתבנו בשם המ' שאמר הקב"ה הזהרו בנשבע שדי לו ית"ש אם נבחר בעבודת ה' מיראה שהוא המביא לעבודת אהבה אבל אם נבחן המעלה והגדולה שהי' בה האומה הישראלית במצב הקודש שהי' דומים למלאכים אז כל הדורות שעמדו מימות משה רבינו אחר עשיית העגל אף אם הגיעו להשלמות האחרון עוד אין לו דמיון וערך כלל

למדרגה שהי' בה במצב הר הקודש וכמו שאמר דהע"ה בשם ה' אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם ויש להתפלא על שפל מצבם כמו שכתבנו במשל שאי אפשר להגיע אל עבודת ה' השלמה כי אם יתהלך במישרים לאט לאט ממדרגה התחתונה אל מדרגה גדולה ממנה והנה זה הוא הפי' הכ' ועתה ישראל ויש לדייק במה שאמר ועתה ישראל ולדעתי הוא עוד מענין התוכחה שהוכיח משה לישראל והתחיל זכור אל תשכח את אשר הקצפת וגו' ופתח ואמר בעלותי ההרה לקחת לוחות האבנים וגו' ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' אליכם בהר מתוך האש ביום הקהל וא"כ באיזה מעלה גדולה ונפלאה הייתם בשעה ההיא שזכיתם כולכם מגדולים ועד קטנים שדבר ה' פא"פ עמכם ואח"כ מונה והולך את כל מה שהקציפו את ה' במדבר מאז והלאה עד שמסיים במה דפתח בחטא העגל ושנתרצה להם ה' ע"י תפלתו וכמו שכתוב ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' ויאמר ה' אלי קום לך למסע וגו' ואמר אח"כ שאל יעלה על דעתם שעתה שנתרצה להם ה' הם במדרגה ובמעלה הזאת שהי' בה ביום הקהל כי אם ראו האיך השפלתם מאיגרא רמא לבירא עמיקתא שביום הקהל הייתם כמלאכי עליון ודבר ה' עמכם בעצמו ובכבודו, ועתה ישראל באיזה אופן תוכלו להגיע ולהשיג עבודת ה' תמימה שתהי' בבחינת ישראל ומה ד"א שואל מעמך כי אם שתלכו ממדרגה למדרגה מתחלה כי אם ליראם וגו' והיראה יהי' הסבה ללכת בכל דרכיו ואח"כ ע"י מעשה המצות תזכו לאהבה אותו וא"כ כמה תקטן מדרגתכם ממה שהייתם מקדם, וז"כ חכז"ל אטו יראה מלתא זוטרתא היא הא אמר ר"ח משום רשב"י אין להקב"ה בבית גנזיו אלא י"ש שנא' יראת ה' הוא אוצרו ומצד המשיגו היא גדולה עד מאוד וע"ז השיב אין לגבי משה כלומר משה שהעריך מדרגתם עתה נגד מדרגתם העליונה שהוא ראה אותם מלתא זוטרתא הוא אמנם מאז אשר חטאו אבותינו במעשי עגל באמת היא גדולה והקב"ה בעצמו אומר הזהרו בנשמע וממילא תזכו לאהבה ותחי נפשכם ואין לו להקב"ה בבית גנזו אלא יראת שמים - [א"ה עכ"ל א"ז הגאון ר' עזרא צורף זצוק"ל - ואני פירשתי מאמר הנ"ל אין לגבי משה מלתא זוטרתא וכו' שמשה רבינו הי' עניו מכל האדם דהיינו שחשב בדעתו שכל אדם אשר על פני האדמה הוא גדול וחשוב יותר ממנו ממילא כיון דמשה הבין דאצלו היראה מלתא זוטרתא היא והוא בדעתו שכל אחד מישראל עדיף ממנו ע"כ סבר שפיר דמכ"ש אצל ישראל היראה מלתא זוטרתא היא]:

ואומר כי ד"א הו' אה"א וכו' והנורא וכו' עושה משפט גר וכו' מהכא יליף ר"י בשלהי מסכ' מגילה בכ"מ שאתה מוצ' גדולתו של הקב"ה שם א"מ ענותנתו ופי' אאמ"ו הנ' זצוק"ל וז"ל לאפוקי מדעת המינים שטעו דור אנוש שמפאת גדולתו אינו משגיח

בתחתונים וזה"ש בתהלים קל"ח כי רם ד' ושפל יראה וגבוה ממרחק מעש' הרשעים אך משאתו יעצו להדיח וכו' ר"ל שאומרים מגודל שאתו וגובה מעלתו איננו משגיח בתחתונים לכך בכ"מ גדולתו איכא למיחוש שיפקרו שאין כבודו להשגיח בתחתונים לכך שם א"מ ענותנתו שמשגיח על עולם השפל והנשפלים ונמוכי רוח יתום ואלמנה וכו' עכד"ק וטעם כי נ"ל כי קשיות העורף אצל האדם סתמא הוא משום גאות ורום לבבו ולפי שהגאוה בלב כמ"ש ורם לבביך לז"א ומלתם ערלת לבבכם וערפיכם לא תקשו עוד כי ד"א סו' אה"א ואה"א וכו' ולו נאה ולו יאה הגאוה והגדולה ומ"מ עושה משפט יתום וכו' ולא מתגאה - ויובן יותר דהגמ' הק' סתיר' כתיב אשר לא ישא פנים וכו' וכתי' ישא ד' פניו אליך ובמד' תהלים הביאו במד' שמואל פ"ד דאבות ז"ל אמר דוד רבס"ט כתבת בתורתך לא יקח שוחד ואתה נוטל שוחד מן הרשעים בעוה"ז תשובה ומעש"ט וכו' ע"ש ועוד ק"ל יתום ואלמנה וגר מ"ש הני דנקט טפי ועוד קיל הל"ל לא נושא פנים ולא לוקח שוחד בלשון הווה לכך נ"ל דביתום ואלמנה לפי שדעתן מצוי' והם נמוכים ושפילים עושה משפט בתורת חנינה ע"ד אם יצעק אלי ושמעתי וכו' אף שאינו מה"ד כמ"ש תוס' בר"ה ד' י"ז בגליון וזהו נשיאות פנים ואהבתו לגר הוא כמו לקחת שוחד לא יזכור לו כל רשעותיו אשר הרע מקודם וא"כ ה"פ תדע שלא תתגאה ולא תקשו טרפך כי ד"א הוא אה"א ואה"א וכו' והנורא אשר מצד גדולתו ורוממותו יתעלה ראוי שלא ישא פנים ולא יקח שוחד ועכ"ז עושה משפט יתום ואלמנה הרי נושא להם פנים ואוהב גר וכו' במה שציווה אתכם עלי ואהבתם את הגר לתת לו לחם וכו' הרי לוקח שוחד וא"כ תוכלו ללמוד ק"ו ב"ב של קיו - עוד נ"ל עפמ"ש הר"מ בפי' משנה פ"ד דאבות ברוך הו' שאין לפניו וכו' לא מקח שוחד דר"ל אין מצוה מכבה עבירה והר"י בן שושן תמ' עלי' מתשובה דמכפר עונותיו בזכותו ותירצתי עפמ"ש הפ"ד בכוונת המד' אשר באת וכו' דגבי רות כי גר שבא לחסות איכא שכר מן הדין ושוחד כזה שרי ליקח וגם תשובה חרטה ועזיב החטא הוא מסור ללב ורחמנא לבא בעי' ליכ' למימר ע"ז מי הקדימני וכו' ה"ל כגר שנתגייר עש"ה, וזה"ש ומלתם את ערלת לבבכם לעשות תשובה ולא תאמר דל"מ תשובה לפי שאין הקב"ה לוקח שוחד לז"א שוחד ע"י תשובה שאני כי ד"א הו' אה"א וכו' ולא יקח שוחד אם שזהו אמת מ"מ הרי עושה משפט וכו' ואוהב גר וכו' וה"נ בעל תשובה דומי' דגר ולוקח שוחד זה:

שוב אמר את ד"א תירא וכו' נ"ל עפמ"ש העקידה בפ' כי עמך הסליח' למען תורא וכו' כי עבד שנטרד מרבו פוסק יראתו ממנו כמו כן אם יענש ד' ית' עונש הראוי לאדם על עבירה א' ראוי לעונש עד אין סוף ואם יעשה כן שוב לא יירא אך ע"י הסליחה יירא

וזה"ש כי עמך הסליחה למען תורא שבהעדר הסליחה הי' נפסק הירא' בעובר עביר' א' ע"ש א"כ ה"פ הכ' ומלתם ערלת לבבכם וכו' כ"א ד"א לא יקח שוחד ושמא תאמר לא יועיל תשובה לז"א את ד"א תירא וא"כ בהכרח לקבל תשובה כי עמך הסליחה למען תורא - והנה ידוע מאחז"ל שמעון העמסוני סי' דורש כל אתין שבתור' כיון שהגיע לאת ד"א תירא פי' עד שבא ר"ע ולומד את לרבות ת"ח וכבר הוקש' לרמ"ה בת' שבסוף תשו' רשב"א ח"ב ובת' מהר"ל מ"ט לא פי' מקודם גבי ואהבת את ד"א בפ' ואתחנן וכו' ונ"ל לתרץ עפ"י קו' מהר"י אלבו ע"מ שייחס הש"י אל עצמו האהבה ממנו על ברואיו הנאהבים לו כאמרו ד' אוהב צדיקים והנה אחר שאהבה האמיתות אינה אלא בדומה לדומה האהבה מהבורא ית' לנבראיו מא תמצא כי אין לך בלתי דומה יותר מכמו הבורא לנברא עכ"ל ועי' באלשיך פ' זו ונ"ל לתרץ עפמ"ש הגאון ר' סעדי' בס' האמונות מ"ב פ"ח וז"ל האיכות והם המקרים ולא יתכן שיקרהו מקרה כי הו' בורא המקרים כולם וזה אשר נמצא שאומר שהוא אוהב דבר או שונא דבר הענין בזה שכל אשר צוני בו קראו אהוב אצלו אשר חויבנו לאהוב אותו כאמרו כי ד' אוהב משפט צדיק ד' צדקות אהב תהלים ל"ז י"א והדומה לזה ע"ש וא"כ נ"ל דה"פ ד' אוהב צדיקים ר"ל מעשינו שאנחנו אוהבים הצדיקים פועל זה אהוב אצל ד' ית' והנה מתנאי האהבה הוא לקרב ולאהוב את הדבר שהנאהב מקרבו ואוהב אותו וכן לשנוא את שהנאהב מרחקו ושונא אותו וכמש"ה כי משנאיך ד' אשנא וא"כ גבי ואהבת את ד"א הפ' לרבות לאהוב כל הדברים שתדע שהם אהובים אצל ד"א כגון צדיקים ות"ח וכן כל הצווים שצום בהם ע"כ אהובים אצלו ותעשם ג"כ מאהבה אבל גבי ירא' ליכא למימר הכי שהרי אין ד' ירא מכלום לכן פי' עד שבא ר"ע וכו' כנ"ל:

את ד"א תירא וכו' ובו תדבק ובשמו תשבע ותמו' ההמשך ועי' באלשיך ונ"ל דפירשו בזוהר בפ' ואתם הדביקים בד"א חיים וכו' עפ"י הפ' בהקרבתם לפני ד' וימותו שסיבת מיתת בני אהרן הי' שנכנסו לפני ולפנים ונתקרבו יותר מדאי וא"כ הקרבות ביותר מסוכן ביותר כי אש אוכלה הו' לז"א ואתם הדבקים בד"א ומ"מ חיים כולכ' היום ע"ש וידוע גודל האיסור להשתמש בשמות הקודש אמנם לעת הצורך וההכרח מותר ומצינו כשעלה משה למרום פ"א בקשו מה"ש לשרפו בהבל פיהם בטענה מה לילוד אשה בינינו וכו' ופ"א בקשו לדחפו למטה עי' בצרור המור ובור' פ' מסעי ובז"ח פ' וירא שגזר רשב"י על המלאך לבטל גזירת הקב"ה ובמד"ר בפ' הברכה שרדף משה במטה עם שם המפורש אחר השטן ע"ש והיינו כמ"ש רז"ל ע"פ צדיק מושל יראי אלקים וכו' ובזוהר בראשית אמרו כי בכל חכמי הגוים וכו' מאין כמוך הא בחכמי ישראל יש שהקב"ה חלק מחכמתו

להם ונתן כח וממשלה בידם לפעול ע"י הזכרת שמותיו ית' בכל עת שיצטרכו וא"כ ה"פ הכ' את ד"א תירא ומ"מ ובו תדבק ולא תירא פן תהי' מסוכן כי יפגעו בך מה"ש כי אם כן תעשה אותו תעבוד ובו תדבק אזי תזכה ובשמו תשבע בהזכרת שמותיו ית' תבטל כל הגזירות ותגזר אומר ויקם לך לכל עת הצורך כנ"ל ואמר ג"כ אותו תעבוד ואז"ל איזה עבודה שבלב זו תפלה ובירו' אמרו לא תצווח בתפלה לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי צווח ואנא אעני יתך לפי שאסור להתפלל לאמצעי וזה"ש לפי שהקדים את ד"א תירא לענין מורא מרבה ג"כ ת"ח כנ"ל לז"א אבל לענין עבודה זו תפלה אותו דייקא תעבוד ולא לאמצעי ובו תדבק ואזי תזכה לזה ובשמו תשבע יר' ותגזור אומר ויקם לך כנ"ל עכ"ד אאמ"ו הג' זצוק"ל:

ואמר הו' תהלתך וכו' יובן דכ' נורא תהלות עושה וכו' ופי' קדמונינו דר"ל עפמ"ש אסור להרבות לספר בשבח המקום ב"ה דמחזי כאלו ח"ו סיימתינהו לכולי' שבחי' והגדול והגבו' והנור' אי לא דאמרה משה בתור' ואנכה"ג תקנום ל"ה רשאים לאמרו ואם יאמר איש כי יבולע וזה"ש נורא תהלות דיריאים אנו להרבות בתהולתיו ית' ולכאור' ק' על מ"ר גופא מנ"ל לומר שבח זה ואפי' את"ל דמשה רשות הי' לו לאמרו אנן היכי מצינו למילף לומר גם זאת השבח דלמא שאני משה דרב גובר' אמנם הפעולות אשר האדם רואה בעיניו מגדולת ד' ית' ודאי רשאי לשבחו בהנה במה שהו' רואה בעיני בשר לו ולז"א א"כ כי ד"א הו' אה"א וכו' הגדול הגבור והנור' וכו' הוא שבחו ואמר אח"כ את ד"א תירא להללו בריבוי תוארים ושבחים כי נורא תהלות הוא ואם יאמר איש כי יבולע אבל הוא תהלתך דייקא ר"ל שבח הנ"ל הגדול הגבור וכו' באלה אתה רשאי להללו וה"ט לפי שהוא אלקיך דייקא הרומז למדה"ד הגבור אשר עשה אתך הגדולות והנוראות האלה אשר ראו עיניך דייקא לכן ג' שבחים אלו אתה רשאי להללו בהם והו' תהלתך כי הו' עושה משפט יתום וכו' הרי גבורה כמ"ש רש"י ואוהב גר לתת לו וכו' הרי הגדולות אשר עשה אתך כי גרים הייתם בא"מ וגם הנוראות אשר ראו עיניך כי בשבעים נפש ירדו וכו' ועתה שמך וכו' הרי ראיתם בעיניך פעולת ד' באלה הגדול הגבור והנורא:

גמרא ר"ש העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ד' אלקיך תירא פירש עד שבא ר"ע ודרש לרבות ת"ח והק' המרש"א למה לא פורש מיד גבי ואהבת את ד"א הא אין לדמות שום אהבה לאהבת המקום ונר' דהנה אחד אוהב איש אחד וגם חבירו אוהב אותו האיש אז גם השני חברים אוהבים זא"ז למשל אם ראובן אוהב את שמעון וגם לוי אוהב לשמעון אז ראובן אוהב גם ללוי כי אז ניכר שאוהב לשמעון בכל לבבו כי גם לאחר אשר אוהב אותו הוא ג"כ אוהב אבל גבי יראה אינה כן למשל אם ראובן ירא

מפני שמעון וגם לוי ירא מפני שמעון מ"מ ראובן אינו ירא מפני לוי מפני שיכול להיום שגם הוא גבור וב"כ ולפי"ז מיושב קושי' המרש"א בשלמא גבי ואהבת את ד"א שפיר ידע ר"ש דאתא לרבות ת"ח דזה ממילא נשמע שאם אני אוהב להשי"ת אני אוהב גם לת"ח לפי שגם הוא אוהב להשי"ת אבל גבי יראה שפיר פירש דלא רצה לדרוש לרבות ת"ח דאין לדמות שום יראה ליראת המקום ית' ודו"ק - מאאמ"ו הג' זצוק"ל - [א"ה עיין בס' אור חדש פסחים דף כ"ב ישוב על קושי' המרש"א הנ"ל]:

וסרתם ועבדתם וכו' פירש"י כיון שפורש מן התורה הולך ומדבק בע"ז ותמוהא איך תלי' זה בזה ועוד דרשו רז"ל בפ' זה את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח ומה ראו על ככה להשוות מוראם למורא המקום ונ"ל דאיתא במדרש הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו המאור שבה היה מחזירן למוטב ויובן דאז"ל לא חרבה ירושלים אלא על שלא ברכו בתורה תחילה ותמוהא מ"ש דייקא משום זה ועוד קראי צווחי קצר המצע מהשתרע ובפרק ה' דשבת אר"י אלמלא קיבל דוד לשה"ר וכו' לא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מארצינו הרי בחטא ע"ז היה החורבן ואיך אמר משום שלא ברכו בתורה ונ"ל כתיב בפרשת ואתחנן ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם וכו' ובמשלי ג' כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה ארך ימים בימינה יובן ההמשך דהרמ' בפ"א מהלכות ע"ז ביאר טעות דור אנוש הי' שמסר ד' ההנהגה לצבא השמי' ולענ"ד זה א"א כלל הנה אמרו בפרק חלק ועשיתם אותם וכו' העוסק בתורה לשמה כאילו עשה א"ע ותמוהא ולענ"ד מובן כפשוטו כי אם קנה אדם קנין מה הקניינים כולם קנה רק דבר חיצוני לו אבל אם קנה א' החיים והבריאות שהם ההכרחים למציאותו א"כ קנה לעצמו ולא דבר חיצוני לו והנה כתיב בתורה עץ חיים הוא וכו' כי הוא חייך וארך ימיך וכו' כי בו ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים וכמ"ש ביבמות זכה מוסיפין לו וא"כ אתי שפיר כל העוסק בתורה כאילו עשה א"ע וזה"ש בש"ס נדרים דעת חסרת מה קנית דעת קנית מה חסרת וזה"ש יקרה הוא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה וה"ט כי ארך ימים בימינה ואם כן קנה לעצמו משא"כ בקניית החפיצים קנה רק דבר חיצוני לו והנה כח זה אין גם ביד מה"ש לחיות א"ע דלא נתנה תורה למה"ש ואם כן א"א ההנהגה ע"י מלאך עכ"פ אצלינו כיון שאנחנו גדולים מהם בזה האופן וזה"ש ואתם הדבקים בד' אלקיכם דייקא בלי הנהגת מלאך ותדע שהוא כן דהרי חיים כולכם היום גם היום בידכם להחיות א"ע ואם כן הוא כוחכם גדול מהם וא"א ההנהגה ע"י אמצעי וז"ש רש"י וסרתם ועבדתם כיון מפורש מה"ת מדבק בע"ז חלילה לומר טעות הנ"ל וזהו ענין הלואי אותו עזבו כטעות דור אנוש הנ"ל ותורתי שמרו המאור שבה היה מחזירן בע"כ למוטב כהוכחת משה רבינו ואתם הדבקים וכו' כנ"ל

וכיון שע"י העסקו' בתורה נתקיים אחדות ד' מה"ט דרשו את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח לז"א מיד ואותו תעבוד שלא תאמר כיון שהשוה מורא ת"ח למוראו ח"ו ב' רשויות לז"א ואותו תעבוד ולהאמור יובן רק את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח ועי"ז יתברר לך כי אותו תעבוד אותו דייקא ובו תדבק דייקא ואתם הדבקים בד"א וכו' כנ"ל והנה בברכת השחר דכל יום אנו מברכים אשר בחר בנו וכו' והערב וכו' ואשר נתן לנו וכו' ב' ברכות על התורה ולפמ"ש זהו פי' הברכה אשר נתן לנו תורת אמת ועי"ז חיי עולם נטע בתוכינו ומזה ראי' כי הוא אלקינו דייקא מנהיגנו מלך העולם ולא ע"י גרמי שמים ברוך אתה ד' וכו' ואם כן אילו ברכו ברכם זו לא היו באים לטעות ע"ז אבל כיון שלא ברכו ברכה הנ"ל באו לכלל טעות אנוש הנ"ל ונחרבו משום ע"ז וכמ"ש ואם שעסקו בתורה אבל לשמה דייקא כאילו עשה א"ע ונראה לו זה שאמר משה ואתם הדבקים בד' אלקיכם והראי' חיים כולכם היום ועל ידי מה על ידי עסק התורה לשמה לזה אמר ראה למדתי אתכם וכו' דייקא כאשר ציוני ד' אלקינו דייקא ורצה לומר לשמה כמו אנו וא"כ יובן עוד כיון שלא ברכו בתורה תחילה אם כן עסקו בה שלא לשמה וכה"ג ל"ה כאילו עשה א"ט ארך ומים בימינה כתיב ובאו לידי טעות על ידי זה ונחרבו משום ע"ז וסרתם ועבדתם וכו' וזה היה גם כן סיבה שהיו מלעיבים במלאכי אלקים ועברו על את ד' אלקיך תירא עיין מש"ל בזה:

כל המקום אשר תדרוך וכו' מן הנהר וכו' לא יתיצב איש וכו' ע"פ כל הארץ וכו' נראה לי דרש"י פירש לא יתיצב איש אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפים מניין ת"ל לא יתיצב וכו' וידוע כי במים און יכולים לפעול דבר בכשפים כי המים מקום טהרה וכל שבים הוא טהור ועיין ב"פ ה"ג מ"ו אליה' ווילנא סוף מס' כלים וה"ט שאליה' הנביא שחשש שלא יאמרו עלי' נביא הבעל כשפים הוא עושה יצק מים הרבה על מקום הקרבן אבל כל שבארץ הן טמאים שם פועלים כשפים לזה אמר כאן כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם בו דהיינו ביבשה כל המקום כל דייקא לכם יהיה שלכם ולא לאחרים שליטה בכם כמו מן הנהר וכו' ועד הים יהי' גבולכם מקום טהרה במים שאין יכולים לפעול שם בכישוף כמו כן תנצלו גם ביבשה והנה במס' חולין דף ז' איתא ההיא איתתא דהוא קא מהדרי למשקל עפרא מתותיא כרעי' דר' חנינא א"ל שקולו לא מסתיע מלתך אין עוד מלבדו כתיב ופ' והא אר"י למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ומשני שאני ר"ח דנפיש זכותיא ע"כ וקשה הרי אז"ל בני חיי וכו' לא בזכותא תליא אלא במזל וכשפים הרי מכחישים פמליא של מעלה ר"ל כח המזלות וצבא השמים כי אין עוד מלבדו דייקא כתיב אמנם יובן לע"ד עד"ה המקום אשר אתה עומד עלי' אדמת קדש הוא

נ"ל הכוונה כי גם חומר הארץ הדומם הגרוע שביסודות היינו מצד עצמו אבל אם נעשה מרכבה וכלי תשמיש לקדושה נתעלה וקונם רוחניות קדושה גם הוא ונזדכך יותר משאר הארץ כולו וכמו שהאדם נתעלה בהשראה שכינה עלי' להיותו מרכבה וכלי תשמיש לקדוש גם הוא קדוש וכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך כמו כן קרקע עולם שהיה מרכבה לאדם השלם זכתה בעצמה ונדבק בה קדושה ולזה אמר הכתוב את מקדשי תיראו ודחז"ל ממי שמשרה שכינתו במקדש ונראה לי מדאפקי' קרא בלשון מקדשי תיראו אין מקרא יוצא מידי פשוטו דמקום המקדש עצמו מצוה לחבבו עד"ה כי רצו עבדיך את אבניה וכו' וזה"ש יעקב אבינו ע"ה מה נורא המקום הזה דייקא ושפט מזה אין זה כי אם בית אלקים ולזה אמר המקום אשר אתה עומד עליו דייקא ונעשה מרכבה לך עי"ז אדמת קודש הוא אדם הוא מלשון אדמה לעליון לזה אמר אדמת קודש הוא נדמה לך בקדושה וא"כ פשיטא מלתא דאף דכל שבארץ טמאים ושם תרמוש כל חיתו יער כשפים וכל מיני טומאה מ"מ אותו מקום ביבשה שצדיק עומד עליו אדמת קודש הוא אין טומאה וכשוף יכול לעמוד שם ולפעול דבר כי נעשה היבשה טהור כמו מים ואם כן כיון דלא יכלה ההיא אתתא לעשות כשפים אלא על ידי עפרא מתותו' כרעי דר' חנינא משני ג"מ שפיר שאני ר' חנינא דנפיש זכותא ונעשה המקום אשר עמד עליו קדש לכן א"ל שקולו לא מסייע מלתך אלא לרוב צדקתו דר"ח דנפיש זכותיא לא החזיק את עצמו לצדיק לתלות הדבר בזה שהאדמה שתחת רגליו אדמת קודש הוא אלא תלה הצלתו במקור הקדושה ואמר אין עוד מלבדו כתיב וא"כ מצינו מורא מקדש ממש כי המקום עצמו קונה רוחניות וחיות על ידי השראת שכינה עלי' כמו האדם שכתב וראו כל עמי הארץ וכו' ויראו ממך ואם זוכים כל כך האדמה שעומדים עלי' גם כן נעשה קודש על ידי השראתו הצדיק עליו וכתיב מה נורא המקום הזה כי כל הקליפות ומיני טומאה וכישוף בורחים משם כמ"ש וד' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ כנ"ל ולזה אמר כאן כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת וכו' לאהבה את ד' אלקיך וכו' ולדבקה בו יהיה נפיש זכותכם כמו ר"ח לא יתיצב איש בפניכם אפי' אשה בכשפים כי פחדכם ומוראכם כמו שיראו מכם כמ"ש ויראו ממך כמו כן יראו ממקום השראתם חומר הארץ שתהי' מרכבה לכם וזה"ש פחדכם ומוראכם דייקא יתן ד' אלקיך על פני כל הארץ אשר תדרכו בה דייקא ולא יוכלו לכם לעשותם כישוף בעפרא דתיתי' כרעו' כמו במים כי חומר הארץ תקנם קדושה ויראו מפניך ואמר כאשר דיבר לכם ופרש"י והיכן דיבר את אימתי אשלח לפניך וכו' וקשה התם אימתי וכאן מוראכם כתוב והחילוק מבואר ומורא גדול זו גילוי שכינה כי אין דומה מי שירא מפני מלך הקב"ה למי שירא מפני בשר ודם

ונראה כי לפי המבואר בדברינו על פי הגמ' דחולין הנ"ל להציל מכשפים בעי' נפיש זכותיא ואז אין עוד מלבדו כתיב והנה ציבור דבלא"ה נפישא זכותיא דציבור ואם גם כל אחד וא' מהציבור לבדו נפיש זכותי' איכא כפל זכות לבטל כשפים ולכן התם ביחיד קאמר אי נפיש זכותא אין עוד מלבדו כתיב דייקא לז"א אימתי אשלח לפניך דייקא יראו מפני יוהרא בציבור קאמר לא צריך לאימתי אלא גם פחדכם ומוראכם וכו' סגי לבטל כשפים כיון דאיכא כפל נפיש זכותי' לא ותווצב איש בפניכם דייקא כנ"ל - עכ"ל אאמו"ר הג' זצוק"ל:

לפרשת ראה

ראה אנכי וכו' ז"ל התנחומא זה"ש ולעם הזה תאמר כה אמר ה' הנני נותן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות ירמי' כ"א, ותמי' מאי קשו' לי' ובמאי ניחא לי', אמנם יובן דהק' אשינוי לשון את הברכה אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו, ואמוה בין אשר ובין אם לא, וגם בברכה כתיב את, ובקללה והקללה הל"ל ואת הקללה ומ"ט לשינויים הללו, ובקרא דירמי' ק' טוב' לפמ"ש תוס' ריש תענית ד' ה' דאין הקב"ה מייחד שמו על הפורענות ע"ש בשם המד' ולחשך קרא לילה, א"כ אפוא אום כה אמר ד' הנני נותן וכו' ואת דרך המות, ועו"ק לשון הנני נותן וכו' מאי נתינה שייך במות שהוא העדר החיים ולא קנין בשלמות ולא סדרים, עוד תמו' שני המקראוי התם בירמי' תרתי כתי' את דרך וכו' ואת דרך, וכאן כתיב רק ברכה וקללה ולא את דרך הברכה וכו' ועכ"פ הל"ל את הברכה ואת הקללה, ונראה כי הנה מפי עליון לא תצא הרעות וכו' כי הטוב אמיתיי דרכו להטיב, אבל הכל תלוי במקבלים שפע הטובה, להיות הבחירה חפשיית, ואז"ל מי הקדימני ואשלם שבכל המעש"ט שעושה הב"א כבר קדם הקב"ה להטיב עמו בכל הכנותיו, וטעם המלך מ"ח הקב"ה בזה הוא, להיות כי לב יצר האדם הו' רע ומבקש תואנה הוא, אם יחטא ואשם, כי מחוסר כל, עשה מה שעשה, עד שאז"ל דקדוקי עניות מעבירין האדם ע"ד קונו, ואין אדם נתפס על צערו לכן מקדים ד' להטיב עניו בעושר, למען יקל לו עבודת ד', ואם האדם בבחירתו עושה טוב, עשה רצין קונו, במה שהשפיע טובה עלי' לשם כך, אבל לפעמים יש עושר שמור לבעליו לרעתו, כי אם חוטא אחר כל השפעה טובה שיש לו, הנה יותר טוב הי' לו אם היה חסר וריק מכל טוב, שאז הי' לו איזה התנצלות, ולא כן עתה, נמצא שפעת הטובה הוא סיבת רעתו, וזהו הפי' בפ' האזינו חמאת בקר וחלב צאן וכו' וישמן ישורון ויבעט וכו' ויאמר אסתיר' פני' וכו' כי דור תהפוכות המה, ר"ל כי כונתו בהשפעת טובה במוקדם, להטיב אחריתם, והמה

מהפכים כונתי, ומבעטים ע"י השפעתו הטובה ההוא עליהם, ונמצ' העושר לרעתם, וא"כ ודאי הקב"ה הוא הנותן לאדם טובה וברכה בקנין ממש, למען יהי' בטוב, אבל המקבל הטובה, מהפך לפעמים ברכה זו לקללה לו, ונמצא אצלו הקנין הוא סיב' העדרו, וזה"ש ראה אנכי נותן קנין ולא העדר ואם הקנין הו' סיבת ההעדר, אינו מתייחס לי, כי כונתו לטובה הי', ולפניהם דייקא מבחירתכם הוא ברכה וקללה, מהפכים הקנין להעדר וקללה כנ"ל, ומפרש תו יותר דבריו את הברכה אנכי נותן לטובה אשר תשמעו וכו' וזהו שפי' רש"י ע"מ שתשמעו וברכה זו עצמה אתם מהפכים לקללה אם לא תשמעו, והיינו דק"ל להמד' בקרא דירמי' כל הני קושי' דלעיל, אבל בקרא דתורה א"ש דלא אמר הנני נותן וכו' את המות דמאתו לא תצא הרעות וגם אין נתינה בהעדר אבל אמר ד' הנני נותן לפניכם ברכה והוא דרך החיים ע"מ אשר תשמעו עי"ז וברכה זו עצמו הוא דרך המות דרך דייקא אם לא תשמעו וישמן ויבעט וכו' תהפכו הקנין להעדר הברכה לקללה, וזה"ש המד' ראה אנכי זה"ש וכו' כנ"ל - ובמדר' ז"ל רבנן אמרו אמר הקב"ה לא לרעתם נתתי להם ברכות וקללות, אנא להודיען איזו דרך טובה שיבחרו אותה כדי שיטלו שכר מניין ממה שקרינו בענין ראה אנכי נותן לפניכם וכו' עכ"ל ותמי' איך ס"ד דברכה הי' לרעה, ואיך מסיק בהיפך, דגם הקללה אינה לרעה, ומהיכן נפ"ל מהאי קר' דהכא, ויובן דהעקידה חקר על שכר המצות שהוא נצחיי, משא"כ העונש על העבירות שהוא בגבול, וממנ"פ יקש' אם ראוי לשלם לפי העובד זה האדם שהוא בעל תכלית, גם השכר ראוי לשלם בגבול ותכליתו ואם ראוי הוא לשלם לפי הנעבד הו' הקב"ה שהוא נצחיי ובלתי בעל תכלית, גם העונש ראוי לשלם כך, ונ"ל להיות מחוק הטוב האמיתיי להטיב מטובו, ולתכלית זה ברא ד' את האדם, לכן רוצה די בתשובתן של רשעים לבלתי ידח ממנו נדח, אלא ישוב ויקבל טובה מטוב, וזה מהנמנע אם יהי' העונש נצחיי כפי הראוי לענוש לפי הנעבד הקב"ה, אמנם כן יש מקום מורא כיון דהעונש הו' לפי העובד בטל תכלית, גם השכר לא יגדל הטובה כ"כ, כמאמ' הכתו' גם את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל, אבל כמה טובה כפולה מכופלת למקום עלינו, שהוא משלם השכר נצחיי כערכו, לטוב לנו כל הימים וז"כ אאע"ה אחר מלחמת כ' מלכים שכבשם בדרך נס ירא לנפשו שמא כבר קיבל שכרו משלם על מצותיו אשר עשה, כי חשב בדעתו כיון שהעונש אינו נצחיי, גם השכר כמוהו לפי העובד ישולם, ובערך זה באמת כבר קיבל אאע"ה שכרו בכל הנסים שנעשו לו, וא"ל הקב"ה אל תירא אברם, כי אנכי דייקא מגן לך, השכר אני משלם לך בערכי שאני נצחיי, כך שכרך הרבה מאד, ובזה פרשתי הפ' בישעי' ח' וחכיתי לד' המסתו' פניו הוא העונש מבית יעקב, מענישם לפי ערכם בקץ וגבול, אבל

וקויתי לו, ר"ל התקוה טובה, תשלים שכר, הוא משלם לפי ערכו הנצחיי, וא"כ העונש הוא רק למען יכיר האדם וידע, כי חטאו גרם לו כך, וישוב ממעשיו, וראי' לזה כי אם הי' העונש דרך נקמה, כבר אמר איוב הכימי אנוש ימיך וכו' הלא צבא לאנוש וכו' ופי' הפ"ד דר"ל כי האדם שאין יודע את עתו, ברצותו לנקום בחבירו, מוכרח הוא מיד לנקום, כי אם לא עכשיו אימתי, אבל הקב"ה חי וקיים לעד, א"צ לנקום מיד בעוה"ז, א"ו כי אין הקב"ה מעניש את האדם דרך נקמה, שהרי אסר לנו בתורה הנקמה, אבל העונש הוא סיבה לעשות תשובה, ובהכרח הוא לענוש בעוה"ז, כי היום לעשות ולא למחר לעשותם, ועוד ראי' לזה כיון שמצינו שהקב"ה, מתרה ואומר להביא פורעניות על עושי רשעה, וכתיב מפי עליון לא תצא הרעות ואין הקב"ה מייחד שמו על הפורעניות, כמ"ש תוס' ריש תענית ע"פ ולחשך קרא לילה, וכן יסד הפייטן אם למות אם לחיים חי חי יזכור, אע"כ דתכלית הרעה הוא טובה ע"י תשובה, וזה"ש המד' אמר הקב"ה לא לרעתכם נתתי ברכות וקללות, כי ממנ"פ איכ' צד ריעות', אי דהקללות נצחיים, או דהברכות זמניים, כי קושי' ז"א, אלא השכר נצחיי', אבל הם רק להודיען איזו דרך טובה שיבחרו אותה, כדי שיטלו שכר דייקא ר"ל תכלית הרעות טובות הנה, ליטול שכר, מניין וכו' ראה אנכי נותן וכו' דייקא, ואם היה לרעתם, ליה הקב"ה מייחסם לעצמו לומר אנכי נותן וכו', וגם היום, ואלו קללה דרך נקמה אין מהצורך לנקום מיד כי הקב"ה חי וקיים כנ"ל, אע"כ גם הקללה הוא לטובתכם כדי לשוב וליטול שכר, וגם טובה כפולה למקום עלינו, כו אף שהעונש זמניי הוא בערך האדם העובד, עכ"ז השכר הוא נצחיי בערך הקב"ה, וה"פ הקרא ראה ר"ל התבונן בזה אנכי נותן וכו' ברכה נצחיי', אבל לפניכם, קללה, בערכיכם זמניי' כנ"ל:

ראה אנכי נותן וכו' את הברכה אשר תשמעון ותמוהא דהל"ל לשון שווה הברכה אם תשמעו וכו' ונ"ל דמו' הגאון מוהר"מ בנעט זצוק"ל זייע פירש על פי מה שכתוב הרמב"ם בס' היד הלכות תשובה פ"ט כל יעודי תורה על עשיית הטוב אינם שכר המצות אלא רק הכנה שע"י הצלחות אלו הזמניות שהם תיקון הגוף יכולים אנחנו להשיג בנקל תיקון הנפש בעשיית מצות ובלימוד התורה בענין שעל ידם נזכה לשכר הנצחיו ועוע רוחניו בחיי עוה"ב שבזמן שאדם טרוד הוא בעוה"ז בחולי ובמלחמה ורעבון וכיו"ב חום או קור אינו יכול להשלים נפשו בעסק התורה ומצות אלא על ידי שובע ושלוה ורבוי כסף לתיקון הגוף יושלם הנפש ע"ש וכן כתב בספרו המורה פכ"ז משלישי ולכן אילו אמר את הברכה אם תשמעו וכו' הוא במשמע שברכות אלו שכר המצות הם לזה אמר לכן אמר את הברכה הוא רק הכנה לכם אשר ע"ז תשמעו אל מצות ד' וז"כ רש"י שפירש

את הברכה ע"מ אשר תשמעו ר"ל כדברי הרמב"ם הנ"ל ממש עכ"ד- ולענ"ד נ"ל לפרש עפ"י מאז"ל ראוים היו ברכות לומר מפי מסה ולא מבלעם וכן הקללות איפכא אלא כדי שלא יאמרו אוהבם ברכם לכן נאמרו מפי השוא ויהפוך ד' הקללה לברכה ונ"ל זהו דווקא נאמר על ברכות הצלחות זמניות משא"כ בברכה בהצלחת קנין לשלימות הנפש אין מעלה ומוריד מה אם הברכה יוצא מפי אוהבו או מפי שונאו כיון דמ"מ הבחירה חפשית נתונה ביד כל אדם וזהו נ"ל פירש הפסוק הנה כי כן יבורך גבר ירא ד' אף שכבר התחיל אשרי כל ירא ד' ור"ל דעיקר הברכה נכונה שראוי לברך כי לגבר שהוא מוצלח בעוה"ז בכל מה שזכר שם הוא לברכו באמור לו ירא ד' שיה' נעזר לעמוד ביראת ד' כל היום ולא יתפתה לבעט ח"ו ע"י רבוי טובה א"כ ז"ש משה ראה אנכי נותן וכו' ברכה וקללה ואי משום שלא יאמרו אוהבם ברכם לזה אמר את הברכה אשר אנכי אוהביכם נותן לפניכם הו' זה אשר תשמעו אל מצות ד' אלקיך וכו' שתהיו נעזרים לקיני' שלימות נפשיכם והרי לפניכם היא שהבחירה חפשית ברשותכם ונמצא ברכה זו רק עצה טובה וגילוי דעתי שחפצו ורצוני בזה וז"כ מדרש תנחומא ראה אנכי זה"ש ולעם הזה תאמר כה אמר ד' הנני נותן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות וכו' שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן קב"ה לפנינו ב' דרכים וכו' נלך באיזו' מהן שנרצה ת"ל ובחרת בחיים ריב"ק אמר משל למלך שעשה סעודה והזמין כל האורחים יהי' אהבי וכו' ליטול מנה יפה וכו' עש"ה ולדברינו מובן היטיב ודו"ק מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

ואי"ה נראה לפרש הכתובים ראה וכו' לעשות סמוכי' עה פרשת עקב מה כתיב למעלה כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם לכם יהיה איתא בגמר' דשבת ויתיצבו בתחתית ההר מכאן מודעא רבה לאורייתא והקשו רז"ל אם כן למה נענשו ישראל ותי' הרשב"א דלא ניתן להם ארץ ישראל רק על מנת לשמור תורתו שנאמר ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ועוד תירצו דלא נענשו אלא על ע"ז שמצינו שכרת יהושע עם ישראל ברית שלא לעבוד ע"ז שנאמר חלילה לנו מעזוב את ד' אלקינו וא"ש הסמיכות ראה וכו', ברכה וקללה וקשה הלא יש לנו להשיב שהאיך חל הקללה כי מודעה רבה לאורייתא שהתורה נתנם לנו באונס? לכך סמך כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם לכם והא כתירוץ הרשב"א שנתן לנו א"י ע"מ לשמור את התורה ותירץ הב' מרומז בכתוב והקללה אם לא תשמעו וכו' וסרתם מן הדרך ללכת אחרי אלקים אחרים שתי' השני הנ"ל דלא נענשו רק על ע"ז ודו"ק:

ראה אנכי נותן וכו' את הברכה וכו' אל מצות ד' וכו' והקללה אם לא תשמעו וכו' וסרתם מן הדרך וכו' ללכת אחרי אלקים אחרים וכו' ויל"ד למה לא סגי לי' בדבר והיפוכו לבד

אם לא תשמעו אל מצות ד' וכו' כמ"ש תחילה בברכה ופשוט נ"ל לפי דמרובה מידה הטובה ממדת הפרענות לכן את הברכה אשר תשמעו אל מצות ד' וכו' ולא אמר אם תשמעו וכו' דמשמע בהוה ובפועל בעת השמיעה וקיום המצות תקבלו הברכה ובאמת הקב"ה מצרף גם מחשבה טובה למעשה ומקדים השכר קודם מעשה המצות בפועל לז"א את הברכה אשר תשמעו וכו' ר"ל גם מל המחשבה וקבלם בלב אשר תשמעו בעתיד אבל הקללה דוקא אם לא תשמעו וכו' וסרתם מן הדרך ללכת אחרי וכו' לא יגיעכם העונש עד שתסורו בפועל מן הדרך ולהיות בחטא ע"ז העונש גם אמחשבה למען תפוס את ב"י בלבם כתיב לכן לא אמר ותלכו או והלכתם כמ"ש וסרתם וכו' אלא אמר ללכת אחרי אלקים אחרים גם אמחשבה ע"ז תהא נתפסם כנ"ל - עוד נ"ל עפמ"ש רש"י למעלה ס"פ עקב השמרו לכם וכו' וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וז"ל וסרתם לפרוש מן התורה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע"ז וכן דוד אמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ד' לאמור לך עבוד בשמואל א' כ"ז ומי א"ל כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד ע"ז וכו' עכ"ל ותמוהא דבגמר' דכתובות דף ק"ו תניא כל הדר בח"ל כאילו עע"ז וכן בדוד הי' אומר כי גרשוני וכו' אמר לו לדוד וכו' אלא לומר וכו' ונ"ל רש"י נשמר מזה דפירש התם מפני שהי' צריך לברוח ולצאת מא"י אל מלך מואב וכו' ומאי בעי בזה להיכן ברח אמנם כונתו דמשו"ה הי' מגורש מלעסוק בתורה מפני טרדתו במלך מואב ואכוש ודברי רש"י מסכימים עם הגמר' ויותר נראה כיון דעיקר נתינת הארץ הי' רק על תנאי כמ"ש ויתן להם ארצות גוים וכו' בעבור ישמרו חוקיו וכו' אם כן הא בהא תליא כיון שפורש מן התורה הוא מגורש מא"י והוא קרוב לע"ז וכיון שהי' מגורש מא"י הוא מופרש מן התורה דאוירא דא"י מחכים ואיתא בריש קדושין תורה כתיב בה דרך והודעת להם את הדרך וכו' א"כ זה"ש כאן וסרתם מן הדרך וכו' ללכת אחרי אלהים אחרים דפירוש מן התורה ומדבק בע"ז כנ"ל ויובן עוד יותר דאיתא על פסוק אותי עזבו וכו' הלואי אותי עזבו רק תורתי אילו שמרו המאור שבה. הי' מחזירם למוטב וכו' משו"ה לא אמר כאן והקללה אם לא תשמעו וכו' ללכת אחרי אלהים אחרים וכו' דע"ז עדיין אין קללה דיש תקוה דמאור התורה מחזירם למוטב כמאמר הקב"ה אותי עזבו הלואי וכו' לז"א והקללה אם לא תשמעו וכו' וגם וסרתם מן הדרך וכו' פורשים מן התורה זה סיבה ללכת אחרי אלהים אחרים וכו' שאין אור תורה מחזירם כנ"ל וזה נ"ל כונת רש"י סוף פרשת עקב שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע"ז וכו' הריני קרוב לעבוד ע"ז וכו' ומדבק דייקא שאין אור תורה עמו שיחזיר הוא למוטב כנ"ל ועפי"ז מצאתי טעם המלך הקב"ה שכ"ט נעצרו הגשמים וירדו

שלא במקומם ושלא בזמנם והרי עונש זה על חטא ע"ז כתיב בפרשת עקב אמנם מצינו במלכים א' י"ח שהלכו אלי' ואחאב לנחם את חירם שבנה את יריחו באבלו אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שנאמר וסרתם ועבדתם וכו' ועצר את השמים והרי כל ישראל עובדין עכו"ם ואין הגשמים נעצרים מיד ויאמר אליהו חי ד' וכו' אם יהי' השמים האלה וכו' הרי דוויתר להם הקב"ה על חטאם בע"ז מקודם שגזר אליהו ועתה בזמננו ישראל קדושים לד' אין בלבינו אלא אחד ית"ש ואין עובד עכו"ם ועכ"ז הגשמים נעצרים לפעמים אמנם מצינו במלכים שם א' כי כששלח מלך ארם שנית לאחאב כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו וכו' ופרש"י והנא כל הראשונים דברי חמדה הם אבל חמדה מתוך חמדה זהו ס"ת שנאמר בו הנחמדים מזהב וכו' אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש א"ז שלי לבדי של זקני ישראל הוא לפי' ויקרא לכל זקני הארץ אעפ"י שעובדי ע"ז הי' מכבדים את התורה עכ"ל ולפמ"ש מובן דמה"ט לא נענש בעצירת גשמים עד שגזר אליהו וקושית אחאב במקומו עומדת לכאורה אבל קללת משה רבינו ע"ה הי' רק וסרתם ועבדתם אלקים אחרים וכו' פורשים מן התורה שעל ידי זה הולך ומדבק בע"ז דייקא כנ"ל ואין תקוה הוא שיחזרו למוטב ועצר את השמים אבל בימי אחאב שהיה מכבדים את התורה ועוסקים בה היה תקוה המאור שבה יחזירם למוטב לכן וויתר להם הקב"ה על חטא ע"ז אבל על עלבון התורה אין מוותר ולכן על ביזוי התורה בזה"ז שהי' סיבה עצמות להלוך בנימוס העכום ובילדי נכרים יספיקו וסוף הולך ומדבק בע"ז ולכן נעצרו השמים בזה"ז ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעין והנה אמרו חז"ל כל המכבד את התורה גופו מכובד וכו' וכל המחלל את התורה וכו' היה ראוי שיאמר התנא בלשונו כל המבזה וכו' שהוא הפיכו של המכבד אמנם ההבדל מובן דמבזה משמע שעוזבו מכל וכל כיון דממאס בה אבל רבותא קמ"ל התנא אפי' כל המחלל התורה שמשוה אותה לשאר דתות ואין מכבדה ביתר שאת ויתר עוז כי הוא מקור כל החכמות נמי גופו מחולל וכו' וז"ל רש"י פרש' אחרי ובחקתיהם לא תלכו את משפטי תעשו את חקתי תשמרו ללכת בהם אל תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי כבר חכמת ישראל אלך ואלמוד חכמת האומות עד כאן לשונו כונתו נ"ל מתיבת ב"הם מיעוט הוא ללכת בהם לבד לז"א לענ"ד אם בחקתי תלכו דייקא שתכבדו את התורה שלא לפטר ממנה ונתתי גשמיכם בעתם כי על ידי עסק התורה בטוח אני את מצותי תשמרו וכו' על היפוך וסרתם וכו' ועצר את השמים וכו' ועיין רש"י פרשת בחקתי ואם בחקתי תמאסו וכו' מואס באחרים וכו' ג' עבירות הראשונה גוררת השני וכו' לא

למד ולא עשה מואס באחרים העושין שונא את החכמי' מונע האחרים כופר במצות כופר בעיקר ע"ש לכן שימו לבבכם על זאת התורה והחזיקו בעץ חיים:
וכענין זה פירשתי מאמר חז"ל בב"מ פ"ה אר"י מ"ד מי האיש החכם ויבין את זאת וכו' על מה אבדה הארץ וכו' דבר זה אמרו חכמים ונביאים ולא פרשו עד שפי' הקב"ה בעצמו על עזבם את תורתי וכו' ותמוהא ונלע"ד יובן ע"פ מה דארז"ל (בירשלמי יומא פ"ו ה"א) כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו ונ"ל טעמא דבהגה"מ הל' ת"ת פרק ו' הקשה לר' דיוה"כ מכפר בלא תשובה אם כן למה נחרב הבית ונ"ל דארז"ל בפסחים שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ד' אלקיך תירא פירש עד שבא ר"ע ודרש לרבות ת"ח - ונ"ל עד ר"ע מ"ט לא דרש כן וגם האיך השוה ר"ע מורא בו"ד למוראו ית"ש ונ"ל על פי מש"כ הרי"ף בכוונת יהי ד"א עמנו כאשר היה עם אבותינו שאמר שלמה בתפילתו - ר"ל ע"ד דאבות הן המרכבה להשכינה וקודם העגל שרתה שכינה בתוך טהרת לבבם ואין צריך למקדש ממוצע כי הם כגחלת ושלהבת וכו' ועיין מה שכתבתי מזה בפרק אבות ואיתא בריש יבמות ממקדשי תיראו יכול יתיירא אדם וכו' אני ד' שהיא משרה שכינתו ואיתא משחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד"א של הלכה בלבד וא"כ היכל ד' אתם דייקא הת"ח הם מרכבה לשכינה כמו ביהמ"ק - וזה"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך דייקא ויראו ממך כמו מורא מקדש ממש וה"ט את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח ובזה מובן דבספר ברכת שמואל מתרץ סמיכות נזיקין לקדשים דת"ח עדיף מכה"ג ה"ט דכה"ג שנזבחו שלא לשמן לא עלו לבעלים וכו' ותורה ולמוד אף שלא לשמה עמ"ש ולפמש"כ ה"ט כיין דת"ח היא המקדש ומזבח ולכן יקרה מפנינים מכה"ג וכו' ואם כן עד ר"ע לא היה אחר יכול לדרוש כן דהי' מחזי כיהורא וגם היה חושדין לכל הדורשים אבל ר"ע מגרים בא ואין שכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל ליכא חשד ולא יהורא כלל - ואיתא לא חרבה ירושלים עד שביזו בה ת"ח שנאמר ויהי' מלעיבי המלאכים וה"ט כיון דהיכל ד' המה ומוראם הוקשו למוראו ית' ואם אין דין למטה יש דין למעלה וקב"ה תבע ביקרייהו לכן נחרב הבית ומתורץ קושית הגמיי' דעבירות בין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר וכיון שעון זה עדיין מרקד בינינו שבוזים ת"ח אוי להם ואוי לנפשם כי ארז"ל עלי' אין תרופה למכתם והיינו כנ"ל דגם יוה"כ אין מכפר ולכן כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב וזה"ש ע"מ עבדה הארץ וכו' כקושית הגמיי' הנ"ל ותירוץ על עזבם את תורתי דייקא את לרבות ת"ח והם היו מלעיבים וכו' ולכן חכמים ונביאים לא פירשו שהי' נוגעים בדבר זה והיו אומרים

לכבוד עצמן דורשים שהי' בוזים נביאי' ומתעתעים במלאכיו הת"ח עד שפירש הקב"ה כנ"ל שהוא יתּ' תבע עלבונם מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

במד' ילקוט איתּ' לפי שנא' החיים והמות נתתי לפניכם הברכה והקללה שמ' יאמרו ישראל הואיל ונתן הקב"ה לפנינו ב' דרכים דרך החיים ודרך המות נלך באיזה שנרצה ת"ל ובחרת בחיים ותמו', ונ"ל דהעקידה תמ' על מתני' כל ישראל י"ל חלק לעוה"ב, וכי משוא פנים בדבר והי' כצדיק כרשע, ב' א"כ יתרשל מעבודה, ג' הרי בפ' שמבו' לראי' מבואר ההיפוך דוק' צדיקים, ד' ק' קרא גופי' מאי כולם צדיקים הרי איכ' נמי רשעים בעולם, ה' קרא גופ' משולל הבנה, גם מי הו' המדבר ועמך וכו' מדבר לנוכח משמע מטעי מעשי ידו מדבר בעדו משמע, עו"ק למה הבי' התנא כלל סיפ' דקרא, ונ"ל דר"ת בס' המוסר וגם השל"ה הקשו למה ברא ד' הרשעים כלל מאחר שאין חפץ בהם, ותי' ר"ת דטבע היצירה גרם כמו בזריעה דבטבע מצמיח קוץ ודרדר, ושל"ה תי' ד' יתּ' מתקדש ע"י מעשה הרשעים נמי ע"ד נודע ד' משפט עשה והאלקים עשה שיראו מלפניו, וכן כ' הבחיי בפ' בא ע"פ כל פעל ד' למעניהו וגם רשע ליום רעה, ולי נ"ל לתרץ דמצינו גבי נח י"א לשבח וכן ביוסף דהו"ל ממי ללמוד להרע מהרשעים ולא למדו, וכן יעקב אמר עם לבן גרתי מ"מ ותרי"ג מצות שמרתי, וא"כ ע"י הרשעים שכר הצדיקים יותר גדול, א"כ ז"כ הואיל ונתן וכו' נלך באיזה שנרצה, דאם אין חפץ ברשעים למה ברא אותם כלל, לז"א ובחרת בחיים זהו שבח לצדיקים שאין למידים מרשעים אלא הם הבחרים בחיים עונ"ל דאילו לא נבראו הרשעים, ע"כ היה בטל הבחירה והי' האדם מוכרח פי' במעשיו ול"ה מקום לשכר, והרי עיקר תכלית וכונת הבריא' הי' רק כדי להיטיב לברואיו וליתן שכר, וזה"ש שמא יאמרו וכו' באיזה שנרצה משום קו' הנ"ל, לז"א ת"ל ובחרת בחיים דייקא, לכך ברא הרשעים לפי שעי"ז הדבר תלוי בבחירתך למען תחיה אתה וזרעך, משא"כ בל"ז הייתם מוכרח ואין מקום לשכר, וא"כ לתי' הנ"ל, הרי אז"ל מרובה מדה טובה וכו' ואם בעונש אמרו כל מי שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו וכו', ק"ו אם גורם שכר טוב לחבירו שמכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, ויש לו להרשעים ג"כ חטוה"ב ע"י שגורמים שכר לצדיקים, וגם לתי' השל"ה אין ד' מקפח שכרם על קידוש ד' שע"י עונשם, וזה"ש הנביא להקב"ה ועמך ראוי' שיהי' כולם צדיקים כי קושי' הנ"ל מאחר שאינך חפץ ברשעים, והשיב הקב"ה להנביא לעולם ירשו ארץ גם הרשעים ע"י שכר קידוש ד' שעל ידם כתי' של"ה, ועוד נצר מטעי יר' טבע הזריעה הו' כתי' ר"ת, ועוד מעשי ידי להתפאר אלו הצדיקים שנקראו מעשי ידיו של הקב"ה כמ"ש רי' כתובות שבח הו' להם כתי' שלי הנ"ל, ועי"ז גופ' ירשו ארץ, וז"ש כ"י י"ל חעוה"ב שנאמ' ועמך

כולם וכו', עונ"ר עפמ"ש הבחיי פ' ואתחנן ע"ש המד' אר"י מפני שלשה דברים הקב"ה מאריך אף לרשעים בעוה"ז שמא יעשו תשובה אי עשו כבר מצוה משלם להם הקב"ה שכרם בעוה"ז או שמא ומצאו מהם צדיקים שכן מצינו האריך אפים לאחז יצא ממנו חזקי' האריך אפים לאמץ יצא ממנו יאשי', לשמעי יצ' ממנו מרדכי וכו' ע"ש, ואית' בפ' חלק כשעלה משה למרום מצ' הקב"ה כתב ארך אפים א"ל למי איל לצדיקים ולרשעים א"ל רשעים יאבדו וכו' וצ"ל כתו' המד' הנ"ל, ולע"ד י"ל עוד ודאי מה"ד רשעים יאבדו אבל ארך אפים באמת הוא מי"ג מה"ר שהקב"ה מרחם על בריותיו לפנים משוה"ד כנ"ל, והנה מצינו בשאלת משה מי אנכי וכי אוציא וכו' באיזה זכות והשיב לו ד' בזכות שעתידין לקבל התורה והק' הפ"ד הרי הקב"ה דן את האדם באשר הו' שם ותי' לחלק בין זכות וחובה והוא מחסדי ד' ורחמיו עלינו עש"ה, וכן צ"ל לתי' המד' הנ"ל מ' זרע מעליא כמובן, ואית' בפסחים קי"ט וידי אדם וכו' ידו כתיב זה ידו של הקב"ה שפרוס' תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מה"ד שמקטרגת ופו' וז"ש ושטי' הנבו' ועמך כולם צדיקים אבל רשעים יאבדו כקושי' משה ולמה ארך אפים והשיב לו ד', ג' טעמים הנ"ל, א' לעולם ירשו ארץ משום מצוה א' שעשו ואני משלם לו שכרו בעוה"ז להאבידו, ב' נצר מטעי משום זרע' מעלי' דנפיק מינייי ג' מעש' ודי דייקא להתפאר שידו פשוטה לקבל שבים ושמא ישוב, ובזה מובן היטב נוסח הפיוט בסליחות א"א אפים אתה דייקא גם לרשעים, וא"ת רשעים יאבדו לז"א ג' טעמי' הנ"ל, א' ובעהר"ח נקראת וזה לבד טעם מספיק כנ"ל, ב' ודרך תשובה הורית ושמא ישוב כנ"ל, ג' גדולת רחמיך וחסדיך הו' זה שתזכור היום דייקא לזרע ידידיך זרע' מעלי' דנפיק מיני' ואינך דן אותו על רשעו באשר היא שם, אמנם השני טעמי' אחרונים הנ"ל אין אנו יודעין אם נשוב כהוגן ואם יצ' ממנו זרע' מעלי', לכן בקשתינו רק שתפן אלינו ברחמים כי אנו מחזיקי' בתי' א' בי אתה הוא בעהר"ח ובעהר"ח נקראת כנ"ל - עכ"ד של אבי הג' זצוק"ל:

דרשה לפרשת ראה

דרשה לפרשת ראה מאאמו"ר הג' מהרי"א זצוק"ל תר"ט לפ"ק:

ראה אנכי נותן וכו' את הברכה אשר תשמעו וכו' והקללה אם לא תשמעו וכו' ותמוה דהול"ל בלשון זה הברכה אם תשמעו וכו' ונר' דמורי הגאון מוהר"מ בנעט זצוק"ל זיע"א פי' עפמ"ש הרמב"ם בס' היד הל' תשובה פ"ט כל יעודי התורה על עשיית הטוב אינם שכר המצות אל' רק הכנה שע"י הצלחות אלו הזמניות שהם תיקון הגוף יכולים אנחנו להשיג בנקל תיקון הנפש בעשיית מצות ובלימוד התורה בעיון שעל ודם נזכה לשכר

הנצחיי' וענין הרוחני בחיי' עוה"ב שבזמן שאדם טרוד הוא בעוה"ז בחולי ובמלחמה ורעבון וכיו"ב חום או קור חזק אינו יכול להשלים נפשו בעסק תורה ומצות אלא ע"י שובע ושלום ורבוי כסף לתיקון הגוף יושלם הנפש יעו"ש וכ"כ בספרו המורה פ' כ"ז משלישי ולכן אילו אמר את הברכה אם תשמעו וכו' הוי קמשמע שברכות אלו שכר המצות הם וזה אינו לכן אמר את הברכה הוא רק הכנה לכם אשר על ידי זה תשמעו אל מצות ה' וזה כונת רש"י שפי' וז"ל את הברכה אשר תשמעו ר"ל כדברי הרמב"ם ממש כנ"ר - ולענ"ד נר' לפרש עפ"י מאמר ז"ל ראוים הי' ברכות לאמר מפי משה ולא מבלעם וכן הקללות איפכ' אלא כדי שלא יאמרו אוהבם ברכם לכן נאמרו מפי השונא ויהפוך ד' את הקללה לברכה ונר' זהו דוקא על ברכות הצלחות זמניות משא"כ בברכה בהצלחת קנין שלימות הנפש אין מעלה ומוריד בזה אם הברכה יוצא מפי אוהבי או מפי שונאו כיון דמ"מ הבחירה חפשית נתונה ביד כל אדם ושמעתי פי' הפסוק בתהלים קכ"ח הנה כי כן יבורך גבר ירא ד' אף שכבר התחיל אשרי ירא ד' ר"ל עיקר הברכה נכונה שראוי לברך בו לגבר שהוא מוצלח בעוה"ז בכל מה שזכר עד כאן הוא לברכו באמור לו ירא ד' שיהי' נעזר לעמוד ביראת ד' כל היום וא"כ זה"ש משה ראה אנכי נותן וכו' ברכה וקללה ואי משום שלא יאמרו אוהבם ברכם לז"א את הברכה אשר אנכי אוהביכם נתן לפניכם הוא זה אשר תשמעו אל מצות ד"א וכו' שתהי' נעזרים לקנין שלימות נפשיכם והרי לפניכם הוא שהבחירה חפשית ברשותכם נמצא ברכה זו רק עצה טיבה וגילוי דעתי שחפצי ורצוני בזה וזה כוונת המדרש תנחומא ראה אנכי זה"ש ולעם הזה תאמר כה אמר ד' הנני נותן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות ירמי' כ"א ובספרי וז"ל ראה אנכי וכו' לפי שנאמר החיים והמות נתת לפניך הברכה והקללה שמא יאמרו הואיל ונתן הקב"ה לפנינו ב' דרכים דרך החיים ודרך המות נילך באיזה מהם שנרצה ת"ל ובחרת בחיים וכו' ריב"ק אומר משל למלך שעשה סעודה והזמין כל האורחים והי' אוהבו מיסב ביניהם והי' אומר לו ליטול מנה יפה ולא הי' בו דעה כיון שראה שאין בו דעה אחז את ידו והניחה על המנה היפה וכה"א ד' מנת חלקי וכו' כי אתה תומך גורלי עש"ה ולדברינו מובן היטב כנ"ר - ואמר את הברכה וכו' אשר אנכי מצוה וכו' יובן דאית' במדרש על פסוק מי הקדימני ואשלם ואמר הקב"ה מי הקדימני במצוה שיוכל לתבוע שכרו מן הדין מי מל בן לפני וכו' מי עשה ציצית וכו' מי נתן תרומות וכו' אמנם נר' זהו דוקא בגוף מעשה המצות בפועל גשמי כבר הכין ד' כל צרכיו אבל במחשבת מצוה באופן מעילה רק לשם שמים בלי שום פניה שבעולם וכאז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר שקצים ורמשים שנפש אדם קצה בהם אלא אפשר אלא

אבי שבשמים גזר עלי' וכו' וכן שאר מצות שכליית אם עושה אותם רק לקיים מצות ד' ולא מפני שהשכל מחייבם ג"כ בזה לא שייך מי הקדמני וראוי' בדין הוא שיטול שכרו ובזה פרשתי בתהלים מה אשיב לד' וכו' ר"ל באמור ד' אלי מי הקדימני וכו' דהאמת כן הוא כל תגמולוהו שכר הראוי' לשלם גמול המצית כבר הוא עלי ר"ל למעלה ממני שהקדימני בכל הדברים ואמנם אקוה מ"מ כי כוס ישועות אשא ר"ל אקבל שכר המצות על זה ובשם ד' אקרא ר"ל על מה שמחשבתי טהורה בעשות המצות רק לשם ד' אליו פי' קראתי וכנ"ר וזה"ש ג"כ בתמני' אפי גמול על עבדך אחיה בשכר וגמול ואשמרה דרכיך דייקא ר"ל כל מגמתי בשמירת המצות רק לקיים דבריך גזירתך וצוך עלי ובזה אין שייך מי הקדימני לכן גמול וכו' וזה"ש כאן את הברכה תקבלו מן הדין על אשר תשמעו אל מצות ד"א אשר אנכי מצוה אתכם בשליחותו ותעשו הכל לשמו ית' וכנ"ר וזה נר' הטעם על אז"ל גדול מצווה ועושה וכו' כי נחת רוח לפניו ית' שאמר ונעשה רצוני וזהו כוונתם ז"ל ששכר מצוה מן הדין מצוה שעושה מה"ט ועפי"ז נבין במשלי ט"ז פסוק ט"ו באור פני מלך חיים ורצוני כעב מלקוש ובפי הגאון מו"ה אליהו מווילנא ז"ל פי' ז"ל כשהמלך באור הפנים של שמחה אז חיים לעמו ולמדינתו ורצונו כשהוא ברצון הוא טוב לעמו כעב מלקוש והוא גשם הבא בניסן שהוא מאוחר שבגשמים שהוא באה על תבואה בשולה וטובתו רבה מאד כן רצוני טוב להם והענין הוא כי יש חזרה ותפלה תורה הוא אור הפנימיות של מלך י"ל כמ"ש כי נר מצוה ותורה אור ותפילה הוא רצון י"ל כמ"ש יהי' לרצון אמרי פי וכו' וארז"ל הקב"ה מתאוה לתפילתן וכו' וע"ד האמת כונת הגאון מבואר כי תורה הוא ת"ת אורה ותפילה הוא מלכות בית תפילה וזהו באור וכו' מי שזכה באור פני מלך שהוא התורה לו חיים כי עץ חיים היא למחזיקים בה ומי שעושה רצונו והוא התפלה או מצית הוא כעב מלקוש פי' לבסוף כו תפלה הוא חי' שעה ותורה הוא חי' עולם לכן השעה הטובה נותן לבסוף וזהו כעב מלקוש אבל שכר התורה שהוא חיי עולם אין שייך לבסוף שהוא עולמית ודבריו חיים וקיימים הם מתוקים למבין - ונ"ל לענינו לפרש ע"פ הנהוג עפ"י התורה דכתיב ביום הולדת פרעה ויעש משתה לכל עבדיו כן נימוסים בכל מלך בכל זמנים שכל עבדיו שמחים בו ביום ועושים אותו חג כדאית' במשנה ע"ז להיות מציאותו הכרח לפי הטבעי מושל ומנהיג מלך במשפט יעמוד ארץ ואז"ל אלמלא מוראה וכו' מצד השכר ראוי לכל עבדיו לשמח בו ולכבדו באורים בפנסיא והנה כעת היום הוא יום הלדת אדונינו המלך והקיסר יר"ה ובאה עלינו הפקודה לכבודו לחוג היום בשמחה וגם להתפלל בעדי על הצלחתו א"כ מה שאנחנו עושים היום לא מפני הראוי' ומחויב מפאת השכל לעשות כבוד זה למלך

אנחנו עושים כן כי אם מפני מצות ופקודת המלך עלינו לעשות כן אנחנו פי המלך נשמור ועושים לו כבוד כרצונו זה כבודו יותר מאלו נעשה לו כן בלתי פקודתו כאז"ל רצונו של אדם הוא כבודו ובזה נטעם מאז"ל גדול מצווה ועושה וכו' ולמדנו כן ממצות מם"ה הקב"ה כנ"ל ולא זו בלבד אלא גם לנו היא יותר כבוד במה שבאה הפקודה אלינו ומשום כך אנחנו עושים מלבד אזיל איזה הוא מכובד וכו' אבל גם זו כבוד לנו שהוא מבקש מאתנו ככה והנה מזה תקוה טובה לנו היות רוצה המלך בכבוד מאתנו בודאי בסוף יבא לנו רצונו הטוב להראות לנו אהבתו בל"ס וא"כ אולי רומז שהע"ה בפסוק הנ"ל באור פניך מלך חיים ר"ל ביום הלדת מלך התחלת הערתו עפ"י תבל שקיבל חיותו אז בכל שנה אותו יום ראוי' כן לשמוח מעצמו מצד השכר באורה ושמחה לכבודו של מלך להחיות את לב ורצונינו פי' אם המלך מבקש לעשות כזאת הוא ראי' ומופת כי רצונו כעב מלקוש שיבא כגשם לנו רצוני הטוב לבסוף גם אמר באור פני מלך חיים ר"ל אותן הקרובים ורואין פני מלך חיים מיד בשמחתו ורחוקים יודעי רצונו לבד כעב מלקוש מתאחר טובתו לבא אבל ודאי יבא רצונו וז"ל בעל העקידה פ' אחרי שער ס"ג מלך שהוא במדרגת האב אל העם וכולם אם כבנים אם כעבדים מקווים ממנו חן וחסד ורב טוב כמו שאמר באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש אמר כי באור פניך נמצאו החיים מזומנים ואף יהי' כעב מלקוש לא ימנע ממנו הרצון בסוף עכ"ל והיינו כמ"ש - והנה בקהלת כ' ירא את ד' בני ומלך ועם שונים אל תתערב פי' הבחיו' ר"פ מטות וז"ל שהע"ה יזהיר בכל זה את האדם שייראו מן המלך העליון יתעלה תחלה ואחרי' שייראו מן המלך בארץ והשוה את שניהם יחד במדת היראה כי יאמר כשם שאתה ירא מהקב"ה הנמצא בכל מקום ופורש מן העון ליראתו ואעפ"י שאין אתה רואהו כן יש לך ליראו מהמלך שתפרוש מעצמך ממה שתחייב מיתה ליראתו ואעפ"י שאי אתה עומד לפניו כי אי אפשר למלך בי"ד להמצא בכל המקומות וע"כ תצטרך שתהי' אימת המלך וצורתו חקוקה בלבך בהעדרו מן המקום ולא תראנו כאלו ראות אותו בעיניך כשם שאתה ירא מן המלך העליון ית' שלא ראיתו מעולם בעיניך, ויש עוברין על רצון השי"ת ליראתו של מלך והנה הם יראים ממלך בו"ד תחלה ועושין יראתו עיקר ולא יתכן לעשות כן אבל הראוי שיהי' השי"ת תחלת יראתו ועיקר מחשבתו ופעולותיו כלן ולפי שהשם ית' מם"ה הקב"ה ראשית כל ראשית ואין מלכות המלכים רק ממנו ומלכותו לעד לעולם ומלכות בו"ד כלה ואובדת ואין ראוי כלל להשוותן לכך הפסיק בהם הכתוב במלת בני כי הי' ראוי הכתוב לומר בני ירא את ה' ומלך כמנהגו בשאר הכתובים שמתחיל בהם במלת בני אבל רצה להפסיק ביניהם לבאר כי אעפ"י שהשוה אותן הכתוב לענין היראה

אין ענינם שוה ואין לשתף ביניהם שהרי יש הפרש גדול ביניהם וענין הכתוב כי יראת המלך היא קיים הארץ וצורך גדול לבריות וכמו שדרשו רז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה וכו' אבל העיקר והעצים והמעלה העליונה שיירא תחלה מן המלך העליון ית' אשר חיי המלכים ומלכותם תלויין בידו וכו' עכ"ל ודפח"ח ונחזי אנן לפרש כוונת הפסוק דהנה לפנינו כעת היום ש"ק הוא יום הילדת הקיר"ה ובמה ניכר שאנו עושין כבוד למלך הוא בזה שאנו דורשים עתה דרשה לכבודו וכולם מתאספים ובאים לביהכ"נ ואם נחקור מה לי למלך בכבוד זה מפחותי ערך, התשובה היא כדי לעורר לבות ב"א ולקבוע בהם אהבת המלך מגן ארצינו כי ברוב עם הדרת מלך ומלכבדו בירא הרוממת א"כ איפוא ממנו נקח לעבוד את ה' מק"ו ממלך בו"ד למלך מ"ה הקב"ה כי ראוי ומחויב לכל בני עמינו לבא לביהכ"נ מקדש מעט בתפלה לפניו ית' ולכבדו כמ"ש כבד את ד' מהינך וברוב עם הדרת מלך ודחז"ל מגרונך וכו' ולא כמו שעושים פה בעוה"ר בזלזול תפלה בצבור והרבה פעמים הסיבה לזה הוא אונס שינה ע"י שנעורים הלילה כולו בשחוק הקארטען ושוב ישינים בבוקר בשעת התפלה ושתים רעות עושים מלבד מה שהרבה רכי בשנים עי"ז מאבדים ממונם ונפשם היינו עוה"ז ועוה"ב נגד זה הזהר הפ' ירא את ד' בני ומלך ר"ל מיראת המלך בו"ד תלמוד לירא את ד' ולכבדו כנ"ל כי המלך ג"כ חפץ בזה שנעבוד את ד' כל איש באמונתו וחזק בתמימות ולא בהיפוך וכפי' הבחיי' ולכן בבקשם כי לפחות מהיום הוא ר"ח אלול אשר ביום מחר ר"ח מתחילין לתקוע בשופר הוא הכרזה על זמן ב"ד למ"ד יום מקודם יום הדין הבע"ל היא ר"ה הזמינו עצמיכם בתפלה עם הצבור והרחיקו משחוק והיתל ההבל קארטען - והנה אני פני מלך אשמור לערוך כעת תפלה בעדי שוכן שמים אתם כוננת כסא מלכות ועטרת' ועטרתם עטרת רצונך וכן נא תגדל תמיד ישועת מלכינו האדיר הקיסר יר"ה שום כסא כבודו כשמש נגדך באור פניך סלה ורומם קרנו ומשנבו יהי' לו למעוז ויקוים בו מקרא שכתוב ונחה עליו רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה הן בימיו יפרח צדיק ורוב שלום עד בלי ירח הצליחהו בכל ענייו ותן בלבו ובלב שריו הסגנים ופקודים ושרי המדינות עלינו לטובם והארץ תפר' ישע ותמלא דעה צדק ושלום כי"ר - עכ"ד שר אאמו"ר הג' זצוק"ל:

במדרש ילקוט ראה אנכי וכו' ברכה וקללה וכו' לפי שנאמר החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן הקב"ה לפנינו ב' דרכים דרך החיים ודרך המות נלך באיזה שנרצה ת"ל ובחרת בחיים למען תחי' אתם זרעך ותמוהא טובא א' הרי עדיין הבחירה חפשית לכל א' לילך בדרך שאדם רוצה ב' מהי"ת יבחר שילך בדרך המות מי פתי יסור הנה ג' בסיום הל"ל ת"ל ובחרת בחיים ול"ל להביא גם סיפא דקרא

למען תחי' אתה וזרעך ד' מאי שייאטי' להכא ר"פ ראה הל"ל זאת בפרשת נצבים ונ"ל דאיתא בס' בן המלך ונזיר אמר החכם כל ימי האדם מכאובים אם יהי' ארוכים ורחבים ימותו אוהביו ונאנח על ריעיו ועל בניו עמו ואם קצרים הם יאנח יותר על עצמו עכ"ל ונ"ל זהו לבינונים אבל בצדיקים יראת ד' תוסף ימים ושלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול וכן רשעים להיפוך שעת רשעים תקצורנה ורבים מכאובים לרשע, וזה"ש אדם ילוד אשה אם הולך אחרי התאוה רע' ובחטא יחמתני אמו אזי קצר ימים ושבט רוגז תרתי לריעות' אבל בצדיקים אשגבהו כי ידע שמי וכו' אורך ימים אשביעהו וגם אראהו בישועתי, וזה"ש בפ' עקב למען ירבו ימיכם וימי בניכם תרתי לטיבות' והנה ק"ל להספרי בילקוט כנ"ל שינוי לשון דקרא גבי קללה כתיב והקללה אם לא תשמעו וכו' הכי הל"ל נמי הברכה אם תשמעו וניחא לי כיון שעצת ד' הוא ובחרת בחיים לז"א נמי את הברכה אשר תשמעון זהו עצת ד' ועצת משה ואם כן זה"ש שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן ד' לפנינו ב' דרכים דרך החיים ודרך המות נלך באיזו מהן שנרצה דממנ"פ לא נפסיד דמ"מ מכאובים יש ת"ל ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך דייקא כנ"ל למען ירבו ימיכם וימי בניכם וזה"ש ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם דייקא תחי' אתה וזרעך ואמר היום דאיתא בספרו פרשת עקב למען ירבו ימיכם בעוה"ז וימי ביניכם לימות המשיח, וא"כ מ"מ יש מקום דאגה ומכאוב לז"א חיים כולכם דייקא גם היום דייקא - גם פרשתי בזה בתהלים ס"ב עפי' דממנ"פ ימי האדם מכאובים ומ"מ עצה היעוצה הוא לבחור בחיים כדי לקנות שלימות הנפש בעבודת ד' ית' ואז"ל יפה שעה א' בתורה ומש"ט בעוה"ז יותר מכל חיי עוה"ב וזה"ש צמאה לך נפשי כמה לך בשרי הארץ ציה ועיף וכו' ר"ל הן אמת שאם גם חיי אדם ארוכים בעוה"ז הרי יאנח על מאורעיו הרבה כנ"ל אבל כן בקדש חזיתך לראות עוזך וכבודך ר"ל בעולם שכולו טוב וקדש הוא בלא צער ויגון אלא שמחה לבד עוז וחדוה במקומו להנות מזיו השכינה ועכ"ז אומר ואבחר אני כי טוב חסדך מחיים לפי ששפתי ישבחונך כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי ויפה שעה א' בתורה ומעש"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב כנ"ל וזה"ש עוד ואתם הדבקים בד"א בשביל זה חיים כולכם היום תבחרו בחיים היום בעוה"ז לפי שיפה שעה א' בעוה"ז וכו' והיום לעשותם כתיב ולא למחר כנ"ל:

ואכלתם שם לפני ד"א ושמחתם בכל משלח ידכם אשר ברכך ד"א ופי' רש"י ז"ל לפי הברכה הבא ותמו' סידור דקרא ונ"ל דהנה מן הראוי היא להרחיק הגשמיות מן הרחניות בתכלית הריחוק לכן כשהי' משה בהסר מ"ם יום וכו' לא אכל לחם וכו' אם כן יקשה איך צוה כאן על כל אלו שיהי' מקום אכילתם לפני ד"א ואיפכא מסתברא לפי גודל מקום

הקדושה יותר פרישה מן המותר לכן נ"ל להיות אחז"ל לאו כל אדם זוכה לב' שלחנות ומי שפרנסתו בצמצום בדרך הטבע אי אפשר לו להיות שמח אבל במקום שמחה מתענג גם הוא שהמקום גורם וכתיב ויחזו את האלקי' ויאכלו וישתו שהיו שמחים מזיו השכינה וכתיב עוז וחדוה במקומו א"כ הפ' ואכלתם שם לפני ד"א דייקא וה"ט כי המקום גורם ושמחתם בכל משלח ידכם אם מעט אם הרבה ובתוכם תרגומו ואינש בתיכו ונ"ל דזה נמשך למטה אשר ברכך ד"א ר"ל אתם ובני ביתי אשר ברכך ד"א באוכלסום מרובים ומי שנכסיו מועטים אינו שמח אבל במקום המקדש לשכנו תדרשו תהיו שמחים ברוב בני בית כנ"ל:

אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים וכו' לא תעשו כן לד"א כי אם אל המקום אשר יבחר ד' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה וי"ל האיך הוה ס"ד לעשות כן ח"ו לד' אלקינו ועוד קשה וכי אפשר לעשות כן לד' אלקינו ונ"ל דהנה מה שצום ד' שלא לעבוד עבודה זרה לא הי' הציוה לטובתו ית' כי מה יתרון להבורא ית' בכל זה שעובדין ע"ז אלא לטובת ישראל צוה הקב"ה שלא לעבוד ע"ז כדי שתוכל השכינה לשרות עליהם כי אין השכינה שרויה בין דברים טמאים בין עובדי ע"ז וז"כ הכתוב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים וכו' אבל לא תעשו כן לד"א ר"ל לא מחמת זאת צויתי למען ד"א אלא כי אם אל המקו' אשר יבחר ד"א לשום את שמו שם דהיינו שיכול השכינה לשרות ביניכם מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

שמור ושמעת זכו' למען יטב לך וכו' עד מולם וכו' הטוב והישר וכו' פירשיז"ל הטוב בעיני ד' וישר בעיני האדם ותמוה גם לשון עד עולם תמי' דדבר שהיא לעולמי עד אין נו זמן מוגבל ולא יתכן לשון עד אלא על הגבלת זמן ונ"ל לפי מה שכתב הרמ' בפיה"מ פ"א דפאה לחלק במצות שבין אדם למקום יש לו שכר רוחני' בעוה"ב על קיים הגוף אבל שבין אדם לחבירו שגורם ומסבב בקיומם שגם אחרים ממנו ילמדו וכן יעשה מנהג טוב בין בני אדם הנה השכר על קיום הגוף מהמצוה הוא הקרן קיימת לעוה"ב, ועל זה שלמדים ממנו אחרים אוכל הפירות בעוה"ז ע"ש ותיבות שמור הוא מקור ומשמש בלשון המתנה כמו ואביו שמר את הדבר וזש"ה שמור ושמעת וכו' בע"כ תמתון על שכר קיום המצות - את כל הדברים אשר אנכי מצוך, כי שכר מצוה בעוה"ז ליכא, אבל אם תרצה למען יטב לך עד עולם דייקא יר' גם בעוה"ז עד שתגיע לעולם הנצחיי וזה א"א אלא באופן כי תעשה הטוב והישר בעיני האדם כמ"ש רש"י ז"ל אז תזכה גם לפירות בעוה"ז: תמים תהי' וכו' כי הגוים האלה וכו ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ד"א וכו' ותמי' טוב' ועי' תרגום יונתן פי' על או"ת פעמים השיב לא ופעמי' כן ורש"י פי' נתן

לך הקב"ה השרה שכינה וכו' ותמו' ומזרחו הק' אלקיך ל"ל והכניס זה ברש"י אמנם לא תי' רש"י ותמו' ונ"ל ע"ד שאמרתי לפ' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי דייק' ממדריגה שהיו מושלים בי כמ"ש מי מושל בי צדיק וילכו אחרי ההבל דייק' אחריהם נטפלין להבל, וכה"ג כתבתי בפ' יתרו ואתם תהי' לו ממלכת דייק' וכו' וא"כ ה"נ ה"פ כי הגוים וכו' אל קוסמים ישמעו הם טפלים להם ואתה לא כן, אבל נתן לך ד"א כביכול הוא נתון לך, לז"א לא כן ע"ד אין נכון לומר כן כלל נתן לך ד"א מדריגה כזו שאין הפה יכול לדבר כביכול אתה תמשל בו, עונ"ל נתן לך ד"א, נתון לך אלהות וממשלתו, וא"כ מהראוי שתמים תהי' עם ד"א ע"ד הנ"ל ממשמה מצאו בי עול וכו' עונ"ל מזה תדע כי אם תמים תהי' עם ד"א עמו במחיצתו שהוא נותן לך ממשלתו וכמ"ש בזוהר בראשית בכל חכמי הגוים וכו' מאין כמוך אבל בחכמי ישראל יש, והיפוך ממש מכל הגוים לקוסמים ישמעו ואתה לא כן אלא נתן לך ד"א נתן לך הוי ואלקות וממשלתו שהו' שומע לך מה שאתה גוזר ואומר הו' מקיים כביכול, ויובן יותר ואתה לא כן נתן לך ד"א נתן מדריגה כזו לשנות גזירת ית' כרצונך פעמים לומר לא ופעמים לומר כן והו' יעשה כרצונך, וזהו לא כן נתן לך בידך לומר הן ולאו, ואאמו"ר הקדוש זצוק"ל כ' ז"ל ע"ד האמת אלקיך מה"ד הרפה זו כנסת ישראל ושמונו קראת בשמך דייק', וז"ש נתן לך ד' מדת אלקיך ע"ד תנו עוז לאלוקי' וז"ש רש"י הקב"ה דייק' נתן לך וכו' השרה וכו' שכינה וכו' דייק' ומתו' קו' הרא"ם, עוד כ' מרן אבי ז"ל עפמ"ש רש"י פ' וילך והו' בסנהדרין ח' כי אתה תבוא דבר א' לדור ולא שני דברים, א"כ ה"פ כי כל הגוים וכו' ואל קוסמים ישמעו רבים הם ואתה לא כן נתן לך ד"א אלא נביא וכו' כמוני יקום לך ד"א אליו תשמעון דייק' דבר א' לדור נביא כמוני, וזהו לראי' כי אם תמים תהי' עם ד"א תבחר באחדות ד"א ותהי' עמו במחיצתו עכ"ר מרן אבי זצוק"ל, והנה רש"י פי' נבי' כמוני כמו שאני מקריבן מאחיך והיינו מ' דק"ל קרא ולא קם נבי' כמשה עוד כתיב וכ"כ הרא"ם, ולענ"ד נ"ל כפשוטו דתמהו עוד על קרא הנ"ל ולא קם הרי הבחירה חפשית ואין הש"י מונע הטוב ממי שירצה להשיגניע ונ"ל לתרץ דעו"ק קרא ולא קם כתיב לשון עבר והל"ל לא יקום לשון עתיד, ונ"ל הכל מתו' בחד' מחת' דהנה משה הו' סי' הראשון שזיכך חומרו עד שהגיע והשיג מה שהשיג ולא הקדימו אדם אחר, לא כן עתה אחר משה רבינו אם גם ימצא מי שיבחר בבחירתו לזכך א"ע כדי להשיג כ"כ הו' עושה רק משום שכבר ראינו גבי מרע"ה מה עלתה לו ומה הגיע אליו ע"י קנין שלימותו וא"כ על מרע"ה איכ' למימר ולא קם דייק' מקודם, אבל על אחר אם גם יהי' ויעשה כמתכונתו כמשה, ליכ' למימר עליו לא קם דהא מרע"ה הקדימו והו' למדו ממרע"ה וא"כ ממילא כיון שלא קם וכו' ע"כ לא

יקום וא"ז מונע הבחירה אלא אי אפשר כמוהו ממש ושפיר אמר נביא וכו' כמוני יקום לך ד"א וכו' עונ"ל מרע"ה מעצמו השלים וזיכך חומרו אף שהי' בעזר אלקי בלי ספק, אבל מ"מ זכה להשגה גדולה כ"כ ע"י זכיותיו ומעשיו, לז"א לא קם דייק' מעצמו משמע כמשה שקם מעצמו, אבל כאן אמר נביא כמוני יקום לך ד"א וכו' דייק' כי הו' המתנשא לכל לראש ולעת הצורך יקום לך ד"א כמוני ודו"ק:

ולא ידבק בידך מאומה מה"ח ונתן לך רחמים ורחמך וכו' נ"ל דאי' בביצה ד' ל"ב עתירי בבל יורדי גיהנם הן וכו' הני מערב רב קאתי דכ' ונתן לך רחמים וכו' כל המרחם טל הבריות בידוע שהו' מזרעו של אאע"ה וכל מי שאינו וכו' ורש"י הרגיש ופי' הראי' מסופ' דקרא כאשר נשבע לאבותיך, ולענ"ד עפ"י גמ' דערובין דא"א יושב על פתח גיהנם ואין מניח לכנוס כל מי שהו' מהול, וא"כ רחמנות הוא זה מדה כ"מ כיון שמרחם על הבריות בידוע שהו' מזרעו ומרחמים אותו ג"כ על פתח גיהנם ועתירי בבל שאין מרחמין אין הם מזרעו של א"א אלא מערב רב קאתי, לכן יורדי גיהנם הם וזה"ש ולא ידבק בידך מאומה מה"ח נקט ידבק בידך דייק' ע"ד לא תקפוץ ידך מאומה מה"ח מדת ערב רב שאין מרחמין אלא ונתן לך רחמים ורחמך מגיהנם, וז"ל הילקוט פן יהי' לבבך בליעל הוי זהיר שלא תמנע רחמים שכל המונע רחמים מקיש לעובדי ע"ז עש"ה וז"ש ולא ידבק בידך וכו' ונתן לך רחמים וכו' מאומה מה"ח דייק' אפי' מה שהוקש לו, עוד יובן ונתן לך רחמים וכו' ר"ל שלא תאמר ע"י דין הריגת עיר הנדחת שמא תקנה קנין בנפשך מדת אכזריות המגונה, לז"א ונתן לך דייק' רחמים ושלא תירא ותאמר פן ירבו עליך גואלי הדם, לז"א ורחמך להצילך ושלא תאמר בשדי הרבה אתה ממעט נפשות לז"א והרבך ועי' רמב"ן ר"פ עקב וב"י ריש טור א"ח עונ"ל אית' ע"פ כי צורם מכרם שנתן ד' ית' הברירה לאאע"ה לבחור או גליות או גיהנם ובירר גליות, לז"א עתירי בבל שאין מרחמין ואין להם עול גלות ע"כ יורדי גיהנם הן דאלמלא הרגיש בעול ודאי הי' מרחם וממיל' ידוע שאינו מזרעו של אאע"ה דהרי הו' בורר גליות ולא גיהנם, לז"א את כל שללה כליל לד"א וכו' ולא יהי' בידך מאומ' מה"ח, ולא תתן עיניך בממון שלהם, ועי"ז למען ישוב ד' מחרון אפו, ולא זו בלבד אלא גם ונתן לך רחמים גם משלך תפזר ותרחם ורחמך ג"כ להצילך מגיהנם, ולז"א מיד סמוך לו בנים אתם לד"א ושפיר רשאי ליתן צדקה כמשל לבן מלך שכעס עליו וכו' וכתשוב' ר"ע לאותו רשע על קו' אם ד' אוהב עניים מ"מ אין מפרנסן ותי' כדי להציל אותנו מגיהנם, והו' השיב אדרב' הו' המחייב כמשל לעבד וא"ל אנו בנים למקום וא"ש סמיכות מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

בנים אתם לד"א לא תתגודדו וכו' ודרז"ל ל"ת אגודות שלא יעשה התור' כשתי תורות, וכתי' חבור עצבים וכו' חלק לבם וכו', והטעם כי ה' א' ואב א' לכולנו, לכן ישראל גוי א' בלא מחלוקות עז"א בנים אתם לד"א, אב א' לכולנו לכן לא תתגודדו, עונ"ל דהנה המשים קרח' ושרט על מת, ע"כ דעתו הו' כי שארץ נתן לב"א ויש לו חזקה בעולם ואכל וחי לעולם לכן כואב כולי האי על המיתה ומתני' בב"ת אית' בן אין לו חזקה מנכסי האב וכתיב לד' הארץ ומלואה, לז"א בנים אתם לד"א לכן לא תשימו קרח' למת וכו' וז"כ דהע"ה משנאי ד' יכחשו לו והם עבדים לכן ויהי עתם לעולם יר' שטוענים טענ' חזק' ודו"ק ועי' בספורנו מ"ש עכ"ל מרן אבי הג' זצוק"ל - עונ"ל הכונה כי תכלית הצער ויגון אינו אלא בשביל החיים כי עזבו אותנו לאנחות והמה סעו למנוחות, והו' כי הצדיקים מגינים ואלה יעמדו על הקללה שכובשים הפורעניות דקוב"ה גוזר וצדיק מבטלה, וכה"ע ניזון בזכותם כמ"ש וצדיק יסוד עולם, והנה צדיק כזה בשם בן יקר' לקוב"ה דהא פשיטא שאין עבד יכול לשנות דבר מגזיר' אדונו, אמנם באמת הא הבחיר' הי' חפשית וכל א' מישראל יכול לזכות למדריגה זו, לז"א הרי כולכם בנים אתם לד"א, ותגזרו אומר ויקם לכם עפ"י בחירתכם לעשות רצינו ית' לכן לא תתגודדו וכו' אין ראוי להראות תכלית הדאגה וצער על הנעדר, כי אם כה תעשו להיות בנים לד"א לעשות רצונו ית' לשוב בתשובה שלימה והוא יעשה רצונינו, אבינו שבשמים יחיינו מיומים וביום השלישי יקימנו ונחיה עי' מש"ל פ' נצבים עונ"ל המשך הפ' דש"ה אמר במשלי וצדק' תציל ממות ותמו' הרבה עשו צדק' ומתו, אמנם פשוט דלא כתיב מציל בהוה, אלא תציל בלשון עתיד, וכונתו נלע"ד עפ"י גמ' פ"א דבבית שאל טורנוסרופו' הרשע לר"ע אם אלקי' אוהב עניים מ"מ אינו מפרנסן א"ל כדי לזכות אותנו, א"ל אדרב' זו מחייב אתכם וכו' משל למלך שכעס על עבדו וגזר עלי' שלא להאכילו ועמד א' ופרנסו מחייב ראשו למלך, א"ל משל למלך שכעס על בנו וגזר שלא להאכילו ועמד א' והאכילו וכו' א"ל בזמן שאתם עושין רצש"מ אתם קרוים בנים אבל בזמן שאין אתם ערש"מ אתם קרוי' עבדים א"כ שפי' אמר ש"ה על אותו זמן שנהי ערש"מ תקבלו הצדקה שנהי' נקראי' בנים, ותציל ממות, כי אז בלע המות לנצח כתי', וז"ש ונתן לך רחמי' מדת רחמנות שתרחם על עניים ותתן להם צדק' בזמן שתהי' ערש"מ בנו"ם אתם לד"א וצדק' תהי' תציל ממות לא תתגודדו למת וכו' כי בלע המות לנצח וכו':

ואת החזיר וכו' וסמיך לי' ואת זה תאכלו מכל אשר במים וכו' להיות אחז"ל כל שביבשה טמא בים טהר וכל מה דאסר לן רחמנא שרא לן כוותי' אסור חזיר שרי לן מוחא ושיבוטא שטעמו כמו טעם חזיר לז"א ואת החזיר טמא היא וכו' מ"מ את זה דייקא תאכלו מכל

אשר במים ממרן אבי זצוק"ל: השמר לך פן יהי' דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו נתן תתן לו ולא ירע לבבך וכו' ונ"ל דאית' בגמ' דב"ב דף י' שאל כורנוסרופוס הרשע לר"ע אם אלקיכם אוהב עניים מ"מ אינו מפרנסן א"ל כדי לזכות אותנו, א"ל אדרנה זו מחייב אתכם וכו' משל למלך שכעס על עבדו וגזר עליו שלא להאכילו ועמד א' ופרנסו מחייב ראשו למלך, א"ל משל מלך שכעס על בני וגזר שלא להאכילו ועמד א' והאכילו כדשמע המלך לאו דורן שדר לי' ואנו קרוים בנים שנא' בנים אתם וכו' וממילא מוכח מכאן שאם אנחנו במדרגת עבדים אין אנו רשאין לזון את העניים מפני טעם הנ"ל ואית' דטעם השמטה הוא כדי שלא יהי' לאדם פתחון פה לומר לו הארץ ומלואה והקב"ה ח"ו אינה מושל על הארץ לכך צוה ד' בשנה השביעית אין לאדם רשות על הארץ ועוד אית' בגמ' שבן אין לו שני חזקה וא"כ ממה שצוה לנו הקב"ה לעשות שמטה מוכח שאנו קרוין עבדים שאם אנו קרוין בנים שוב לא יאמר האדם הארץ שלי הוא דבן אין לו שני חזקה וא"כ מאחר שצוה לנו ד' לעשות שמטה הו' ס"ד דאין צריך ליתן צדקה לעני מטעם הנ"ל וא"ש פן והי' דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה וא"כ מוכח שאנו קרוים עבדים וא"כ ורעה עיניך באחיך האביון ולא תתן לו כמשל הנ"ל ע"כ אנכי מצוה לך נתן תתן לו מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ד' וכו' וק' הלא מצינו כמה אנשים שנותני' צדקה ואעפי"כ לא נתברכו ונ"ל דאית' בקדושין מ' שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וזה דוקא על עיקר המצוה אבל מה שעשה האדם ברצון טוב ובנפש חפיצה ע"ז ודאי מקבל שכר בעוה"ז מפני שהוא מצד בחירתו יהי' חפשית בידי אדם וסבר' זו מוכח מהא דאית' בברכות דף ח' אמר' לי' לר' יוחנן איכא סבא בבבל תמה דכ' למען ירבו ימיכם וכו' על האדמה אבל בחו"ל לא כיון דאמרי' לי' דמקדמי ומחשכי לבי כנישת' אמר היינו דמהני להו וק' למה אמר מקדמי ומחשכו וכו' ולא אמר סתם דאזלי' לביהכ"נ ועוד למה יהי' שכרם דוקא אריכת ימים אבל לפי דברינו א"ש דכיון דמשמע דהמה עושים כ"כ המצות ברצון טוב לאקודמו ולחשוכי לבי כנישתא והלא יוכלו לבא לביהכ"נ בשעה שהצבור מתפללין או קודם לכן מעט אלא המה עושים ברצון טוב וזהו מחמת בחירתם הטוב ועל זה יקבלו שכר בעוה"ז ולכן שפיר יש להם אריכת ימים וזהו פי' הכתוב שהתחלנו בו וה"ק נתן תתן ולא ירע לבבך דהיינו שתתן לו בלב שלם ובנפש חפיצה וברצון טוב כי בגלל הדבר הזה דהיינו על רצין הטיב יברכך ד' גם בעוה"ז ומתורץ

קושיתינו דלעיל דמעט מזעיר מצינו שנותנים צדקה על אופן זה לכן לא יקבלו הברכה בעוה"ז אבל יקבלו שכרם בעוה"ב עכ"ל מרן אכי הג' וצוק"ר:

ראה כי יהי' בך אביון וכו' כי פתח תפתח וכו' נתן תתן לו ולא ירע לבבך וכו' ופי' האלשי"ך כוונת כפל הלשון דעצה טובה קמ"ל הקרא לאדם שהוא כילי בטבע ועינו צרה מלהשפיע לאחרים כיצד יעשה לכבוש טבעו ירגיל את עצמו ליתן צדקה כמה פעמים בע"כ ואז יהי' לבו נכון ובטוח דשוב לא ירע לבבו עוד עפ"י סייעת' דשמי' דהרגל נעשה טבע שניה וזהו הוצעת הכתוב נתן תתן כלומר תביא עצמך לידי רגילות ואח"כ לא ירע לבבך בתתך לו ממילא וכו' מש"ה אמנם עדיין לא שמענו עצה איך יוכל הכילי לכבוש טבעו להרגיל א"ע ליתן כמה פעמים לכן נר' לפרש עדיפא בס"ד - בהקדים דרש"י פי' וז"ל פתח תפתח אפי' כמה פעמים וכו' והעבט וכו' אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה וכו' נתן תתן לו אפי' מאה פעמים לו ביני ובינך וכו' ונר' כוונתו מה שלא הקדים רש"י לפרש כן אצל פתוח תפתח לו ביני ובינך משים דאף מאן דיזיף בצנעה יזיף מ"מ הא אסור להלוות בלא עדים דעובר על לפני עור וכו' ולכן פתח תפתח והעבט תעביט וכו' פי' בהלואה ע"כ אסור ביני לבינך אבל נתן תתן לו במתנה ודאי ביני לבינך בסתר שלא יתבייש כנ"ר אבל מ"ש בטעם הכפל אפי' מאה פעמים וציין עליו ב"מ ל"א תמוה דלית' שם כן אלא פתוח תפתח מרבינו מיני' ענייי' עיר אחרת ונתן תתן אתי' לרבות אפי' מתנה מועטת וצל"ע ובעל הטורים נמי כתב טעם הכפל לשונות אלו לאמר שאין שיעור אלא חתן ותחזור ותתן ותמה דהול"ל תתן תתן לו לכן י"ל דז"ל יד יוסף פ' ויקרא הנביא הושע ע"ה המשיל הנותן צדקה לזורע דכתיב זרעו לכם לצדקה וכו' בחינה ב' כמו הזורע משליך תבואתו תוך הקרקע לאיבוד על סמך בטחונו שלעתיד ירווח לו כי מכל חטה א' יהי' שבולת ואלימות הרבה כן הבן דעת בוטח בד' כי יתן לו הקב"ה מכל פרוטה שכר גדול והוא נשאר קיים ועומד לאדם והולך עמו כמ"ש והלך לפניך צדקך וזה שהשיבה אשת עובדי' כשאמר אליה אלישע הנביא מה אעשה לך הגיד לי מה יש לך בבית ר"ל מה יש שהוא שלך וכו' אף היא תשוב אמריה ואמרה אין לשפחתך שיהי' שלי באמת מכל מה שבבית כ"א אסוך שמן אותו אסוך שהייתי ממלא שמן כדי שיולכנה בעלי לנביאים הנחבאים במערה להאיר להם ללמוד תורת ד' וגם לאכול ממנו זאת הצדקה היא שלי והולכת אחרי אף שאר כל הדברים אינם שלו וכו' כי אני עתיד להניחם לאחרים זולתי ואמר לה הנביא זה האסוך שהוא שלך ממש ישפיע לך שפע טוב לכי ושאלי לך כלים וכו' וכמ"ש זרעו לכם לצדקה פי' מה שהוא לצדקה הוא שלכם וכו' ובזה מובן מ"ש יעקב אע"ה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך דקשה הרי אין אדם נותן כל נכסיו למעשר

והל"ל מכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך אבל הכוונה לרמוז שמה שהוא של אדם באמת הוא רק הנותן לצדקה וזה"ש וכל אשר תתן לי ומה שנקרא שלו הוא מה שעשר אעשרנו לך וכמו אותו השר ששאל לו המלך כמה ממון יש לו ואמר בחייו של המלך שאין לו אלא אלף זהובים וכעס המלך וא"ל חייב מיתה אתה שנשבעת לשקר בחיי המלך שהרי מפורסם שיש לך יותר מחמשים אלפים כפולות של זהב והשיב לו זה אינו שלו דמה שהוא שלי באמת אינו אלא אלף זהובים שנתתי לצדקה ואז הודה לו המלך וכו' ע"ש והן הן דברי מונבז המלך בב"ת דף י"א בנם של הילני מלכה מזרע החשמונים ובזבז וכו' במקום שהיד שולטת בו וכו' אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנא' ולך תהי' צדקה וכו' דייקא הצדקה היא לך באמת כנ"ר והנה מאחז"ל עשירים מקמצין וכל עניים טובי לב הם יש שיש לו ואינו רוצה, ויש רוצה ואין לו והאלשייך פי' טוב איש רש מאיש כזב הכוונה דאיש רש נודר ואומר כשיתן לו השי"ת יתן צדקה ולפעמים יודע השי"ת שאם יתעשר לא יתן צדקה ומשתנה לגריעות' ואז אין הקב"ה מעשרו כי טוב לו להיות איש רש ממה שיהי' איש כזב ולא יקיים את נדרו אשר נדר אמנם מטבע העונש כשיתעשר ר"ל שמצליח בפעם אחת אזי בתחילת ימי עשרו זוכר עדיין ימי עניו ונותן מנדבת לבו כי יודע מה הי' לו בימי' עניו והוא מרחם על אחרים עניים בריוח שנתחדש לו אבל אח"כ כשהורגל בעושר אזי שוכח את ימי עניו ודומה כאלו נולד בעושר הזה ומקמץ כדרך העשירים שמוחזקים בעושר מכבר מחזיק הוא בשלו ובקושי' נותן וכ"כ בס' הפלאה בכתובות דף מ"ז ע"ב וז"ל מה שא"ל איזהו עשיר השמח בחלקו ר"ל שאינו בוטח על ממונו דדרך הטבע האנושי' לשמוח בדבר ריוח שנתחדש לו וכשהורגל בו שוב אין שמח בו אבל אדם המשכיל כי זה שיש לו אינו שלו כל שעה ושעה הוא במתנה מאת השי"ת הוא שמח בכל עת וכו' ובזה מובן הא דאית' בזוהר ר' המנונא הוי מצלי על מזונו כד יהיבי' לי למיכל ר"ל אף שהי' מוכן לפניו לא שם מבטחו עליו אלא בעת אכילתו הוא מקבל מהשי"ת וכו' זהו שאז"ל לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן ר"ל בשעת אכילה מקבלו מאת השי"ת ויש לפרש הא דאמר דהע"ה כי ממך הכל ומידך נתנו לך ר"ל עד שעת הנתינה היא שלך וכאלו אני מקבל מידך בעת שאני נותן לך וכו' ולפי דברינו הנ"ל בודאי כן הוא שהאדם אינו בטוח בממונו שהוא שלו דאפשר ברגע א' יאבד העושר ע"י סיבות שונות ע"י ידי אדם או מלך או ליסטים או ע"י אש ומים מן השמים א"כ אינו שלו עד שעת האכילה א"כ צריך האדם לחשוב תמיד בהוה עתה נתן לי ד' את העושר ונכסים כיון דתמיד אפשר להפסידו באופנים שונים ועי"ז כיון שזוכה בו בממונו עתה מחדש הוא שמח ונותן לעניים ברוח נדיבה כדרך עני שנתעשר א"כ זה"ש

וה"פ נתן בהוה תמידתן לו ר"ל בשעת נתינה תדע כי אז הוא נתן לך מהשי"ת כמ"ש ומידך נתנו לך וממילא תתן אפי' ק' פעמים וגם לא ירע לבבך וכו' כטבע עני שנתעשר מחדש וזהו עצה טובה נתן ומידך נתנו לך הנה אז"ל גדול המעשה יותר מן העושה ותיבת יותר מיותר ונר' כיון דקשוט עצמך וכו' ע"כ המעשה את אחרים ליתן גם הוא עושה יתן ויתנו אחרים שלא יאמרו טול קיסם וכו' ועל הרוב המעשה הוא מארי דאתרא דכן הדין נותן כופין על הצדקה מן הדין דנפ"ל מקרא ועשיתם וכו' בפיך זו צדקה אזהרה לב"ד ואף דיש מקום למנוע תוכחה בזה אם מפני חשד לפעמים ואם שיאמרו לו קשוט עצמך וכו' וקל לו לצוות על אחרים שאינו יודע בצער הבע"ב הני טעמי' לפגם ליתנהו גבן תה"ל וא"כ שפיר אז"ל גדול המעשה יותר מן העושה לפי שהוא עושה וגם מעשה זוכה ומזכה הרבים, אף שכעת היום הפרנסה מצומצמת ביותר בכ"מ קיי"ל אפי' עני המתפרנס מן הצדקה יתן צדקה ועוד גם זו לטובה הרי אז"ל יאה עניותא לישראל ועכ"פ בחשבונו שהצילנו ד' אשתקד מאש וממום והמעט הנשאר לפנינו מידך נתנו לך וז"כ הכ כי לא יחדל אביון וכו' ע"כ וכו' לאמר פתח וכו' דאז"ל גדול המעשה יותר מן וכו' והדעת מכרעת לזה כי אין ביד איש יחיד ליתן לכל עניים די סיפוק וזה"ש כי לא יחדל אביון והעניים רבים ואין בכחך לבד ליתן לכולם די מחסורם ע"כ אנכי מצוך לאמר כלומר לאמר לאחרים פתח תפתח שתהי' גם מעשה לאחרים, אדמו"ר הג' מהר"ם בנעט זצוק"ל פי' המאמר האומר אתן סלע בשביל שיחי' בני וכו' לא שהוא צריך באמת רק בעבור עני לפייסו אמור לו עשה טוב וקח ברכתי מתוך כך אתה מחי' בני ה"ז צדיק גמור, ואז"ל ותאמר רות שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז מלמד שגדולה צדקה שעושה העני עם הבעה"ב יותר ממה שבע"ב עושה עם העני א"כ י"ל העני נקרא המעשה עלי' רמזו שגדול הוא מן העושה יותר דייקא מה שהוא עושה עם הבעה"ב ולפי"ז י"ל הפ' נתן תתן לו מה שתתן לו הוא נתן לך כי יותר חסד העני עושה עם בעה"ב וכו' וממילא לא ירע לבבך וכו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ד' וכו' מאאמ"ו הג' זצ"ל:

נתון תתן וכו' ואל ירע לבבך וכו' כי בגלל הדבר הזה וכו' ונ"ל דהנה באמת הנותן לא יתן כלל לעני, כי יותר העני עושה עם בעה"ב ממה שבעה"ב עושה עם עני, ובפרט כי ממך שכל ומידך נתנו לך כתיב כי המעות אצלו הוא רק בתורת פקדון, רק את זה יתן הבעה"ב הטוב לב כמ"ש המפייס מתברך בי"א ברכות - וזש"כ נתון תתן וכו' עיקר הנתינה שלך הוא ואל ירע לבבך דייקא ר"ל הטוב לב, וכן כל מצוה יהי' בכל לבו, כי רק בגלל דבר הזה דייקא ודו"ק וז"כ יעקב ועשית עמדי חסד ואמת ותמו' עיי' רש"י אולם נ"ל פי' כך דיעקב פחד אולי אם גם דיוסף יעשה לו מבוקשתו אולי לא ברצון טוב, כי

באמת רצון יוסף הי' לקבור במצרים שיהי' לו לשם ותפארת אצל פרעה ועבדיו, אבל מה יעשה לקיים רצון אביו והי' בע"כ מבטל דעתו אבל לא ברצון טוב וזש"כ שעשה עמדי חסד ואמת חסד של אמת ור"ל שלבו יהי' ג"כ עמו ולא כשיעשה שיהי' לבו בל עמו מאאמו"ר הג' זצוק"ל: הפטורה ושמתי כדכד שמשתיך ושטריך לאבני אקדח וכו' אית' בגמ' בב"ת פ"ה פליגי בה תרי אמוראי וכו' ותרי מלאכי ברקיע מיכאל וגבריאל חד אמר דשהם וחד אמר דישפה אמר להם הקב"ה להוי כדין וכדין ונר' לפרש שידוע הוא שהאבנים שוהם וישפה אחד אדום ואחד הוא לבן, ולבן מרמז על רחמים ואדום למדת הדין וגם אית' שמלאך גבריאל הוא יתנהג במדת הדין ומיכאל במדת הרחמים ע"כ חד אמר דשוהם וחד אמר ישפה כפי מדתו ע"י דין או ע"י רחמים אמר הקב"ה להוי כדין וכדין אם ישראל אין עושי' תשובה ח"ו אז אמלוך עליכם בחימה שפוכה אבל אם עושין רצש"מ אז ברחמים גדולים אקבצך - [א"ה לעשות סמוכי' לדברי א"ז הג' זצוק"ל נר' לפרש המשך הפסוקים ושמתי כדכד שמשותיך וכל בניך לימודי ד' ורב שלום בניך לפי הגמ' הנ"ל יובן חד אמר שוהם וחד אמר ישפה והקב"ה יעשה שלום ביניהם ואמר ליהו' כדין וכדין שיהי' שניהם שוהם וישפה וז"כ ושמתי כדכד שמשותיך ר"ל כד כד כדין וכדין ולמה ובא הכתוב ואמר ורב בלום בניך שהקב"ה יעשה שלום ביניהם להוי כדין וכדין]:

לפרשת שופטים

שופטים ושוטרים תתן לך וכו' אית' במד' זה"ש עשה משפט וצדק' נבחר ל"ד מזבח וכו' ותמו', עוד איתא במד' תתן לך ולא לאו"ה ותמוי, ונ"ל דאיתא בסנהדרין זי"ן ויהי דוד עשה משפט וצדקה משפט לזה וצדקה שנתן משלו לעני המתחייב בדין, ונ"ל דה"ט דקרא הנ"ל עשה משפט וצדקה דייק' נבחר ל"ד מזבח כי כאן עושה תרתי, וכונת המ' תתן לך ולא לאו"ה, נ"ל דה"ט כיון דבעי' משפט וצדקה ודעת או"ה דאסור ליתן צדקה כמ"ש בפ"ק דבב"ת משל לעבד וכו', וא"כ מובן שו"ש תתן לך ולא לאו"ה, ומ"ט, לז"א זה"ש עשה משפט וצדקה נבחר ל"ד וכו' ובאו"ה ל"ל צדקה כנ"ל,- ואאמ"ו הג' ז"ל כ' איפכא וז"ל דק"ל להמד' בקרא הנ"ל עשה משפט וצדק' דמשמע תרתי דווק' כמו שעשה דוד נבחר ל"ד, ומ"ש דנקט תרתי ודאי משפט לחוד וצדקה לחוד נמי נבחר ל"ד מזבח, כיון שכל א' מהם טוב לבריות ג"כ, ומשפט הוא קיום העולם וכאלו הוא שיתף במעשה בראשית, אמנם י"ל פ' משפט וצדקה ע"י משפט לזה עושה צדקה לעולם כולו דהו' שיתוף למ"ב ואלמלא המשפט איש את רעהו חיים בלעו וה"ט דנבחר לד' מזבח דזבח

בא על החוטא ומשפט מונע החטא, והנה ממינוי השוטרים לרדות וכו' ע"כ מוכח דא"צ משפט וצדקה כמו דוד דא"כ שוטרים ל"ל, ודאי ישמע ויציית לדיין ודוד ממידת חסידות עשה כן וז"ש שו"ש תתן לך, וע"כ דא"צ צדקה ומשפט. וצדקה צ"ל פי' ב' הנ"ל. לז"א זה"ש וכו' דבלא"ה ק' כנ"ל מ"ש תרתי דווק' דנבחר, אבל השתא מוכח דמשפט או צדקה קאמר קרא א"נ כפי' הנ"ל צדקה לכל העולם א"נ פי' ב' בש"ס סנהדרין ז' צדקה לזה שמוציא גזילה מתח"י ודו"ק עכד"ק:

עונ"ל דמחקרים הק' למה בא' הנשמה בעוה"ז לגוף עכור, הלא טוב לה במקומו' הראשון. ותי' דשם הוי נהמא דכסופא. ובאה לעוה"ז כדי ליטול שכר' מן הדין בעבודת', לז"א צדק צדק תרדוף כי לכך נוצרת רק למען תחי' דייק' למען כך באת לעולם וירשת את הארץ כדי ליטול מה"ד חלקך בארץ החיים ליהנות מזיו השכינה היא הארץ העליונה חיים נצחים, אשר בל"ז ד"א נותן לך במתנה נהמא דכסופא, ובאת לעולם רק כדי ליטול מה"ד לכן תרדוף וכו' וירשת וכו' כנ"ל, וכה"ג כ' גם אאמ"ו הג' זצ"ל וז"ל נ"ל דאיתא בפרקי דר"א ה' אותיות מנצפ"ך נגד ה' גאולות כ"ף שנגאל בה אברהם מאור כשדים שנא' לך לך מארצך, מ' שנגאל בה יצחק מפלשתים שנאמ' לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד. נ' שנגאל בה יעקב שנאמ' הצילנו נא וכו'. פ' שנגאל בה ישראל ממצרים שנ' פקד פקדתי. וצ' כפולה עד גאולה העתידה איש צמח שמו יצמח לנו ופי' בזה הג' מהר"ש אוסטרפולי זצ"ל בישעי' מכניף אותיות אלו מכניף שמענו כבר היו הגאולות שאלו מרמזים עליהם צבי לצדו"ק. ואנו מחכים לצדי"ק כפולה וזה"ש צדק צדק תרדוף אותו צ' כפולה תשתדל להשיגו ע"י תיקון המעשים זכו אחישנה למען תחי' חיי נצחיי. כי אז יבולע המות לנצח וירשת את הארץ אשר בלא זכו ד"א נותן לך במתנה, הגם לא זכו נגאלין, מ"מ רק במתנה לז"א תרדוף וכו' וירשת - עוד נ"ל דתוס' בריה ד' הק' ממתני' פ"א אל תהי' וכו' ע"מ לקבל פרס וכו', ונ"ל דצדיק גמור הו' באמת כמ"ש בגמ' שם אבל לא חסיד הו' בזה, ומילי דאבות מילי דחסידו' הן, וז"ש צדק אם רק צדיק אתה רוצה להיות ולא חסיד, אזי צדיק תוכל לרדוף למען תחי' וירשת וכו' יר' ע"מ לקבל פרס סלע לצדק' בשביל שאחי', ויותר יו דק"ל עדיפי ה"ל לתי' להק' דאז"ל כל העושה של"ש נוח לו שלא בא לעולם, ונ"ל דבאמת הרי אין חוטא רק שאין עושה המצוה כראוי ועי' ברמב"ם סה"ל תשובה, וא"כ אילו לא בא לעולם הי' אוכל ונוטל ג"כ נהנה מזיו השכינה נהמא דכסופא, וגם עתה שעושה של"ש רק נהמא דכסופא נוטל, ומ"מ צדיק גמור הו' כמקדם קודם שבא לעולם שלא חטא וזהו נוח לו שלא בא לעולם, כי טוב היה לו יותר לשאר למעלה כיון שלא תיקן א"ע ליטול שכרו מה"ד רק עדיין נהמא דכסופ' הוא וז"ל צדק יר' אם לא תהיי

רק צדיק, צדק תרדוף למען תחי' וירשת וכו' ע"מ לקבל פרס את הארץ החיים, וצדיק גמור הו', אבל מ"מ נוח לך כה"ג שלא באת לעולם, אשר בשביל ד"א ניתן לך דייק' נהמא דכסופא בל"ז נמי הי' לך ודו"ק, ואל תתמה על מ"ש לפרש צדק דר"ל צדיק, דכ"ה באיכה רבתא אלו זכיתם הייתם קוראים בתירה צדק תרדוף וכו' עכשיו וכו' צדיק הוא ד' וכו' ע"ש עכד"ק שר אבי זצ"ל, ומה שנלע"ד כבר כתבתי: שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ושפטו את העם משפט צדק והפרשה שלפניו מסיים איש כמתנת ידו וכו' ונ"ל ההמשך דאית' בגמ' אין לך מורה הורא' אא"כ הוא משבט ישששכר ופריך והא חזינן דאיכא ומשני שאין מכווני את ההלכה לאמתו וא"כ קשה אמאי אמרה התורה שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך הא אותן שאינם משבט ישששכר אינן מכוונן את ההלכה לאמתו, ונ"ל דאיתא כל העוסק בתורה ובגמילת חסדים זוכה להיות כישששכר וא"כ גם אם הוא משבט אחר זוכה להיות כישששכר ויוכל לשפוט צדק אם הוא נותן צדקה או עוסק בתורה, וא"ש איש כמתנת ידו ר"ל שתתנו צדקה וממילא שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וכו' ושפטו את העם משפט צדק כלומר אעפ"י שהם משבט אחר מ"מ ישפטו צדק - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

שופטים ושוטרים תתן לך וכו' ולמעלה ס"פ ראה כתיב איש כמתנת ידו וכו' כתב אאמו"ר הג' זצוק"ל וז"ל נ"ל סמיכות הפ' עפ"י מתני' ריש סנהדרין אין עושין סנהדריות לשבטים אלא עפ"י ב"ד של ע"א ולהיות התורה חסה על ממונם של ישראל לכן דרך עצה טובה אמר' תור' שלש פעמים בשנה וכו' ובאותן פרקים שופטים ושוטרים תתן לך עפ"י ב"ד הגדול וזה דרכי נועם שא"צ לטרוח ולהוציא ממון ומצוה גוררת מצוה - עונ"ל בהקדים המד' רבה שויש תתן לך זה"ש עשה משפט וצדקה נבחר לד' מזבח ותמו' ונ"ל דיל"ד למה שינה שהע"ה במשלי כ"א סידור' דהאי קרא באמרו עשה צדקה ומשפט נבחר וכו' ממה דכתיב בדוד אביו איפכא ויהי דוד עוש' משפט וצדקה לכל עמי וכו' אמנם נ"ל לדרשת חז"ל בסנהדרין דף ז' על קרא דדוד שעשה משפט לזה וגם צדקה לזה שנתן משלו לעני שנתחייב ברין ובהכרח א"כ להקדי' משפט לצדקה אמנם דהע"ה עשה כן ממידת חסידות אבל שלמה דאמר איזו משתים נבחר לד' אמר איפכא עשה צדקה ומשפט נבחר לד' מזבח ר"ל צדקה לחוד קאמר ומשפט לחוד ואילו אמר בהיפוך עשה משפט וצדקה נבחר לד' מזבח ה"א תרתי דווקא כמו שעשה אביו דהע"ה וראי' לזה שא"ז שורת הדין ממצוה זו למנות שופטים לפסוק את הדין ושוטרים לרדות את הבע"ד וכו' ע"כ מוכח דאין צריך משפט וצדקה כמו שעשה דהע"ה דא"כ שוטרים למה לרדו' הרי ודאי ישמע ויצייט לדיין וא"כ ז"כ המד' שו"ש תתן לך זה"ש עשה צדקה ומשפט נבחר

לד' וכו' ולא איפכא עשה משפט וצדקה משום דמוכח ממינוי השוטרים שאין מן הדין לעשות כדהע"ה והר"ע ספורנו פי' ס"פ ראה ז"ל איש כמתנת ידו וכו' לא שיתן כל אשר לו ויצטריך הוא לבריות וכו' כאז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש וא"כ מובן סמיכות הפ' אחר שאמר איש כמתנת ידו וכו' כפי' הסיפורנו הנ"ל לכן שו"ש תתן לך וכו' דבלא"ה הא חייב לבזבז וליתן צדקה לזה שנתחייב בדין וא"צ שוטרים לרדות כנ"ל עוד נ"ל לפרש קרא דמשלי כ"א הנ"ל עשה צדקה ומשפט וכו' בהקדים קרא במשלי י"ד צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת נ"ל פי' דז"ל הרמ' במור' פ' נ"ג משלישי ההבדל בין צדקה וחסד כי החסד ענייננו הוא ההפלגה באיזו דבר שמפליגים בו ושמשו בו בהפלגת גמילות הטוב יותר וכו' לגמול טוב למי שאין לו חק עליך כלל ומפני זה כל טובה שתגיע מאתו ית' תקרא חסד חסדי ד' אזכיר ובעבור זה כל המציאות הש"י אותו הוא חסד אמרתי עולם חסד יבנה עניינו בנין העולם חסד הוא ואמר בסיפור מידותיו ית' ורב חסד ומלת צדקה הי' נגזרת מצדק והוא היושר והיושר הו' להגיע כל בעל חק חקו ולתת לכל נמצא מן הנמצאת כפי הראוי לו ולפי הענין הראשון לא יקראו בספרי הנבואה החקים שאתה חייב בהם לזולתך כבת שלמם צדקה כי כשתפרע שכרו לשכיר או תפרע חובך לא יקרא צדקה אבל החקים הרואים עליך לזולתך מפני מעלת המדות כרפוא' מחנן כל לחונן יקרא צדק ומפני זה אמר בהשבת המשכון ולך תהי' צדקה כשתלך בדרך מעלות המדות כבר עשית צדק לנפשך המשכלת כי שלמה לה חקה וכן מחשביה לו צדקה ר"ל מעלת האמונה וכן אמרו וצדקה תהי' לנו ומלת משפט הוא לדון כמה שראוי על הנדון יהי' חסד או נקמה וכו' ע"ש וביבמות ד' ע"ט אמר דוד שלשה סימנים יש באומה זו רחמנים דכ' ונתן לך רחמים וכו' ביישנים דכ' למען תהי' יראתו וכו' גמ"ח דכתיב למען אשר יצוה את בניו וכו' והגבעוני לא מב"י המה כל שי"ב שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו וכו' משמע לפי שישראל עושים גם חסד שהוא יותר מצדקה ואו"ה אפי' רחמנים לעשות צדקה אינם לכן רחוקים ממנו לגמרי וזה"ש צדקה דאנחנו ישראל עושים תרומם גוי אלו ישראל מחשיב אותם נגד או"ה בלבד וחסד שאנחנו ישראל עושים הוא יותר מצדקה מלבד שתתרומם גוי גם זאת פועלת שמעורר על לאומים חטאת שהם כאפס ואין נחשבו ע"ד וחטאת עמך כנ"ל - שוב מצאתי בפ' הגאון מוהרא"וו שפי' כה"ג בסגנון זה איפכא וז"ל צדקה וכו' פי' כשהגוים עושין צדקה אותו הגוי יתרומם כמ"ש פיזר נתן וכו' קרנו תרום בכבוד וחסד וכו' וכשעושין חסד אז לא די שהן מתרוממין אלא שהוא גם חטאת לשונאיהן של ישראל שמחמת זה יהי' נחסר זכותם של ישראל כי הקב"ה צריך לשלם גמולם בעוה"ז ושכר מצוה הוא רב כמ"ש אצל נ"נ דבשכר ג' פסיעות השליטו על

כל העולם והחריב בהמ"ק והרג חסידינו והכל כדי שיתמלא רצונו ויהי' שכר ומשלם עכ"ל והנאני - ואית' בב"ת ד' יו"ד תני' א"ל ריב"ז לתלמידיו בני מהו שאמ' הכתוב צדקה תרומם גוי וחסד לאמים חטאת נענה ר"א ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי א' וכו' וחסד לאמים כל צדקה וחסד שאה"ע עושין חטאת הוא להם שאין עושין אלא להתגדל בו שנאמר די להו קרבין נחותין לאלקא שמיא ומצילין לחייא מלכא ובנוהי וכו' עש"ה, אמנם לע"ד י"ל טעם אחר על סגנון הגמ' דהא קרא כתיב עשה משפט וצדקה נבחר וכו' וטעמ' נ"ל דנקט קרא תרתי לפי שיש לך גוזל וחומס ומרבה צדקה מזה ע"ד וחטאך בצדק' פרוק ובאמת אני ד' שונא גזל בעולה כתיב וקרבן גזול פסול וכן צדקה שהוא נבחר לד' מזבח ע"כ אינו מרוצה אם בא מן הגזל א"כ לז"א עשה צדקה ומשפט דייק' בממון שלו ביושר ומשפט צדקה זו נבחר לד' מזבח א"כ ה"ט דחסד לאומים חטאת חסד וצדקה מה שאו"ה עושים לפי שרוב נכרים הם חשודים על הגזל כעובדא דאוונכרי ואינו במשפט ויושר ממון שלהם ועושין חסד רק לחטאת לפדיון על חטאם הוא גופ' חטאת הוא מצוה הבאה בעבירה כנ"ל וזהו בהמון לאמים או"ה דווקא אבל המלך במשפט יעמוד ארץ וממונו ביושר ולא בגזל הוא אף מלך של או"ה צדקה שלו אינו חטאת והנה מלך נקרא גוי כמ"ש בפ' וירא הגוי גם צדיק תהרוג וה"ט לפי שכל העם תלוים בו כמ"ש עיני כל ישראל עליך אדוני המלך ולכן גם עליו נאמ' צדקה תרומם גוי, ומכ"ש בצדקה וחסד שעשה עמנו אדונינו המלך האדיר החסיד יר"ה ולא ביקש תמורתו דבר, אבל נעתר לבקשתינו, ולא להתגדל בו ולא לשום פנייה, צדקה וחסד זה תרומם גוי זה המלך, ועלינו החיוב להודות לו על טובו וחסדו, ירום הודו וקרנו תרום בכבוד:

שוב מצאתי בס' לוית חן שכוינתי בפי' זה עשה צדקה ומשפט נבחר וכו' היו' צדקה שהו' במשפט וז"ל צדק צדק תרדוף פרש"י הלך אחר ב"ד יפה ובס' כלי יקר פי' צדקה ממש שיהי' רודף צדקה, ונ"ל לפי' לפרש הא דנסמוך צדקה אל מצות מינוי דיינים כשירים שישפטו משפט צדק, וכן מצינו בתורה שחוברה להם יחדיו בתור' ושמרו דרך ד' לעשות צדק' ומשפט, בנביאים שמרו משפט ועשו צדקה, ובכתובים אוהב צדק' ומשפט וכו' ונר' הא דנזכר בכ"מ שני דברים אלו ביחד לפי שאין מעשה הצדק' שלם במעלת הצדק', כ"א במקום המשפט, ולשון משפט באלו המקומות אינו לשון משפט ממש דהא מירי מכלל העולם ואטו כ"ע דיני גמורי, אלא משפט הי' לשון יושר כמ"ש בירמי' י"ז עושה עושר ולא במשפט דפי' בלא יושר וכן בתהילים קי"ב מכלכל דבריו במשפט פי' הרד"ק ביושר, כן לשון משפט באלו שנוש' וניתן באמונה ויושר אז הצדק' שנותן ממון זה הי'

חשובה אבל אם עשה עושר בלא משפט, אזי החסד וצדק' שעושה חטאת הוא מצוה הבב"ע וכו' וכו', ולכן אחר שאמר שו"ש וכו' ושפטו משפט צדק ויהי' ממון של יושר בידך תרדוף ליתן צדקה וכו' עש"ה - במשלי סי' כ' כתי' חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד כסאו, ודקדק האלשי"ך שהתחיל בחסד ואמת, ויצא בחסד לבד, התחיל בנצירה ויצא בסעד ובכסא, ונ"ל עפ"י מחז"ל בב"ת הנ"ל וחסד לאמים חטאת כן צדקה וחסד שאו"ה עושין חטא' הו' להם שאין עושין אלא להתגדל בו ולהתייהר בו או לשם גמול, אמנם נ"ל זה הי' במלכים קדמונים שהיו מתגאים ביותר, פרעה אמר מי ד', נ"נ אמר אדמה לעליון וכיו"ב, משא"כ אדונינו המלך החסיד שעם היותו מלך בן מלך מודה הו' ותולה מלכותו בחסדו דות' ממהקב"ה, לא להתייהר עשה צדקה זו אתנו, ולא לקבל גמול כ"א נעתר לבקשתינו, והנה רש"י פי' בפ' ויחי חסד ואמת כל שאינו עושה ע"מ לקבל תשלום גמול הוא חסד של אמת, וכן הוא החסד של המלך יר"ה, וזה"ש חסד ואמת יצרו מלך, על היפוך וחסד לאמים חטאתו היינו חסד לבד מצפה לגמול ועושה לכבוד עצמו, ולהתייהר בו, אבל חסד של אמת יצרו מלך מכל רע ונזק, ולא זו לבד שאינו חטאת ואדרבה שמורה הי' לו, עוד זאת וסעד בחסד בפתח הבי"ת פי' כמו שאמר בהחסד בה"א הודיע' ר"ל בהחסד האומר שהוא של אמת גם סעד הוא לכסאו וגם אמר וסעד בחסד כסאו ר"ל איך נדע שהוא חסד של אמת ולא להתייהר בו, לז"א מאחר שהו' בעצמו תולה כסאו וסועד ותומכו בחסד כזה מהקב"ה, שכן הו' חותם א"ע פאן גאטטעס גנאדען ערוועהלט וכו' שהו' חסד של אמת, והנה תיבת אמת פירושו דבר שהו' קיים לעולם, וכן חסד זה של המלך חסד של אמת הו' קיים לעולם גם לדור אחרון ועלינו לשבח לאדון הכל ית"ש על אשר נתן בלב המלך ושריו כן לעשות עמנו חסד גדול כזה, והנה יש לתקוה ולייחל עוד ע"י חסד וטובת המלך על ישראל, והוא אתחלת' דגאולה ע"ד המד' ב"פ מנחה ישיבו בבר' פ' ע"ז סי' י"ו ובפרשת דרכים ד' צ"ב גם אעורר כי באה אלי פקידה לזרז לשלם כראוי המס בכבוד, ובאמת דינא דמלכות' דינא, ואסור. מה"ט להעביר המכס, וחיוב מס מלך ושרים חוב גמור' הו' על ישראל עי' גמ' בב"ק קי"ג:

צדק צדק תרדוף למען תחיה וכו' ויש לדקדק מה נתינת טעם היא זה שאם יתן צדקה יחיה ונר' דאית' בגמ' ב"ב דף ז' שאל האי מין את ר"ט אם הקב"ה אוהב את העניים למה אינן מפרנסן משל למלך שכעס על עבדו ובא אחד והאכילו הלא יקצוף עליו המלך אמר לו ר"ט משל למלך שכעס על בנו וצוה עליו שלא להאכילו אם א' יבא ויתן לו לאכול הלא יתן לו המלך דורן הרי אם בשם בנים אנחנו מצוה ליתן צדקה משא"כ אם בתואר עבדים אנחנו וכמ"ש צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת ר"ל לגוי קדוש ישראל הצדקה

מרוממנו כי אנחנו נקראים בנים למקום אבל לאומים שנקראו עבדים הצדקה שלהם הוא חטאת כמלך שכועס על עבדו ועוד איתי בסנהדרין דף ל"ט אלקיכם כהן כי קבר לי' למשה במאי טבל וכו' והק' בתוס' אמאי לא שאלו איך טימא הקב"ה למשה ותירץ דאנחנו נקראים בנים למקום ומותר לטמא לבנו, א"כ ראינו שאם אנו נותנים צדקה אז אנו נקראים בנים למקום ומותר להקב"ה לטמא לנו בתחה"מ כי נקראים בנים למקום וז"כ צדק צדק תרדוף. ר"ל שתתן צדקה ותחזקו עי"ז עצמיכם לבנים למקום וממילא למען תחיה שאז שפיר יכול הקב"ה להחיותינו בתחיית המתים מאאמויר הג' זצוק"ל [א"ה א"ז הג' ז"ל כיון בזה לדברי חות יאיר דף ע"ב - ויכול לפרש ההמשך מפסוק הנ"ל צדק צדק תרדוף למען תחיה דאית' במדרש על פסוק כל הנשמה תהלל יה דבכל רגע רוצ' הנשמה לצאת מהגוף אך בראותה שהקב"ה שוכן אתם ואינו מסלק שכינתו ממנו נושאת ק"ו מהשכינה ואית' בגמ' דהשופט שמטה דין גורם לשכינה שתסתלק מישראל וז"כ צדק צדק תרדוף וכו' ל"ת שוחד להטות הדין עי"ז תשרה השכינה בישראל ממילא למען תחיה גם אתה שלא רוצ' הנשמה לצאת שגם הנשמה נושאת ק"ו מהשכינה]:

צדק צדק תרדוף למען תחיה ונר' דהנה יש ב' מיני בעלי צדקה א' שנותן משום שיש לו לב טוב, וב' שנותן משום שד' צוה לעשות צדקה ובזה יכולין להבחין אם נותן צדקה מצד רחמנות או מצד שד' צוה שאם א' נותן צדקה מחמת שד' צוה אז הוא רודף ודורש אחר העניים אבל אם נותן רק מפני רחמנות אז אינו רודף רק אם מזדמן לו עני נותן לו וגם לענין שכר יש חילוק ביניהם שאם נותן צדקה מחמת רחמנות אז הקב"ה נותן לו שכרו בעוה"ז מדה כנגד מדה אבל אם הוא נותן מחמת שד' צווה אז יש לו שכר בעוה"ב שהוא חיי נצחיי וא"ש צדק צדק תרדוף דהיינו על אופן זה תתן צדקה שתרדוף אחר העניים ואז מוכח שמחמת שד' צוה אתה נותן צדקה ושכרך תהי' למען תחיה ר"ל לעולם התחי' עולם נצחיי שהוא עוה"ב מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

לא תטה משפט וכו' ויסלף דברי צדיקים ותמי' גם הל"ל מסלף מעור, ולא לשון זכר, ונ"ל כיון דטעם איסו' לקיחת שוחד הו' דא"א שלא יטה, וזהו בדיין א' אבל בג' דיינים י"ל יכול א' מהם ליקח שוחד דאף אם לבו יטה לזכותו, מ"מ שנים האחרים יאמרו כדין וא"ר להטות כתיב, אמנם ז"א דמ"מ אסור דכיון שיטה לבו לזה ידחה גם דברי השנים בסברות וטענות שיחזרו גם הם לומר כמותו, וזה"ש ל"ת שוחד כי השוחד דייק' ר"ל זה שהו' חד עם הבע"ד יעור ג"כ עיני חכמים דייקא לשון רבים גם השני דיינים שעמו ויסלף הו' דברי צדיקים שני דיינים שיאמרו בצדק כדין יסלף הוא דבריהם עד שיודו לדבריו עונ"ל דאית' בח"מ סי' ט' ס"ב אם שלח מנחה להדיין קודם שיזמין לנתבע לדין

רק מדת חסידות הו' שלא לדונו, וכתב הש"ך זהו שלא בפני בע"ד אב בפניו יסתתמו טענותיו ודאי אסור מדינא ע"ש וא"כ ה"פ לא תטה משפט כמשמעו כמ"ש רש"י לא תכיר פנים משום דמסתתם טענותו' כמ"ש רש"י, ולא תקח שוחד תרי גווני שוחד, א' משום לא תטה משפט, והוי' שוחד בשעת הדין כי השוחד כזה יעור עיני חכמים וא"א שלא יטה וכו' ואיכא מ' ל"ת משפט, וא' משום ל"ת פנים והיינו שוחד קודם הדין רק שהו' בפני הבע"ד כי השוחד כזה לית בי' מ' הטיי' משפט אבל ויסלף דברי צדיקים דברים המצודקים שהיה לו לטעון ונסתתמו טענותיו ואיכא משום לא תכיר פנים ודו"ק עונ"ל דקיי"ל בכמ' דברים שודא דדייני ופליגי רש"י ותו' בפי' מ"ש ובכגון זה הי' אפשר לומר דליכ' איסו' שוחד מ' דליכ' חשש הטיי' משפט, אמנם מ"מ אסר' תור' דגם השוד' דדייני בעי' שיהי' בדין כמ"ש צדק דין שלך צדק פשר שלך וז"ש ושוחד ל"ת כי השוחד יעור עיני חכמי' שיטעה בדין מדיני התור' הכתובים וגם עיני שכלו ואפי' בשוד' דדייני נמי ויסלף דברי צדיקים דלולא השוחד הי' השודא איפכ' וכמובן ודו"ק - מאאמ"ו הג' זצוק"ל, [א"ה עיין בח"מ סי' ט' בפתחי תשובה ס"ק ו' וז']:

לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד עי' רש"י וקשה איפכא הול"ל דהכר' פנים קודם הוא ועוד הק' הכלי יקר ול"ת פנים הל"ל בוי"ו העיטוף כמו ול"ת שחד ע"ש ונ"ל חדא מתורץ באידך דהכרת פנים נמי משום לתא דהטי' משפט הוא דא"נ דן אותם כפי טענותם ואין מכווין להטות כגון דנסתתמו טענותיהם ממילא יצא משפט מעות וא"כ הכרת פנים דומ' ממש לל"ת שיחד כה"ג ממש אף מכווין לשפוט צדק א"א בכך וא"כ הני תרתי לפרושי ל"ת משפט אתי' וה"ק ל"ת משפט בכוונה ובכלל זה ע"כ גם שלא בכונה כגון שני אלו ל"ת פנים ול"ת שחד וזה"ש ל"ת משפט כמשמעו ותמו' אבל כיון גם על שני אלו האחרים בכלל זה רק שלא בכונה ע"כ כ' רש"י ז"ל דרישא כמשמעו מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

צדק צדק תרדוף למען תחי' וירשת את הארץ אשר ד"א נותן לך ותמוה הכפל וגם נותן בהוה משמע וירשת בעתיד וגם תחילה ירושה ואח"כ נותן מתנה אינה ירושה ונ"ל דאיתא מי הקדימני ואשלם כלום קיימת המצוה עד שלא נתתי לך וכו' א"כ כל השכר הוא רק במתנה אמנם י"ל מציאות כה"ג שאדם עושה דין ופשרה ב"א לחבירו בזה ליכ' למימר הקדימו ד' ובאמת נר' מה"ט דן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה לז"א צדק צדק דייק' א' לדין וא' לפשרה תרדוף בקש שלום ורדפהו זו פשרה למען תחיה וירשת דייקא את הארץ ארץ החיים אשר בל"ז ד"א נותן לך במתנ' בעלמ' אבל עי"ז יבא לך בתורת ירושה - מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

[א"ה להוסיף נופך על דברי כ"ק א"ז הג' ז"ל נר' שז"כ הפסוק צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ פירש"י כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן ואמרו רז"ל צדק צדק תרדוף א' לדין וא' לפשרה ואית' שלא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על ד"ת ולא עשו לפנים משורת הדין וז"ש צדק צדק תרדוף שתעשה גם פשרה כנ"ל ממילא תחי' וירשת את הארץ שתתקיים על אדמתך בירושת עולם - וז"כ הכ' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא ונר' הלשון שמרו כמו אביו שמר את הדבר דהיינו המתינו מלעשות דין ומשפט אבל ועשו צדקה ר"ל פשרה עשו דייקא מיד בלי המתנה ואז קרובה ישועתי עי"ז יהי' התיקון על מה שקלקלו להעמיד דיניהם על ד"ת:

כי יפלא וכו' ומת האיש ההו' ובערת הרעה מקרביך ותמו' הכפל, כ' כ"ק אאמ"ו הגאון זצ"ל ז"ל עי' רמב"ן הטעם במצוה זו מפני המחלוק' ולענ"ד י"ל טעם דאי' בפ' חלק ההו' אתרא דל"ה אמרו שקרי ולא מתו וכו', והדבר תמו' דכמה אנשים שקרנים ומאריכים ימים, ונ"ל ע"ד שאז"ל אף דאו"ה גריעי טפי מינן אין ד' ית' מדקדק עמהם לפי שאין חשובים אצלו, אבל ישראל עם קרובו וכו', וה"נ במילי בעלמא לא איכפת אם משקרים דאי נמי אומר אמת הכל הבל עניני עוה"ז, ולא איכפת בי' כלל, אבל בד"ת השקר הוא פגם גדול, וא"כ הזקן ממרא שחולק הו' על סנהדרי' גדול' הרי הו' חולק על האמת לאמיתו דהאמת הו' כמו שהם אומרים ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני, לכן גם מעצמו הו' בעוני ימית, לז"א קרא ומת וכו' מעצמו, לכן ובערת הרעה וכו' תעשה אתה מצוה, עכד"ק:

וילך ויעבוד וכו' אשר לא צויתי ותמו', ובמגילה ט' שינו בזה לתלמי המלך וכתבי עוברם ע"ש ברש"י, ונ"ל עפ"י קו' הרמב"ם הל' תשובה כי הידעה סותר' הבחירה ועי' תוי"ט באבות, ונ"ל כמו שתי' על הקו' איך נענש פרעה גזיר' הוי ועבדום וכו' ותי' מחמת שהם לא משום זה הרשיעו בשביל גזיר' ד', רק בשאט נפשם, וה"נ לק"מ על הבחירה שהרי אין כוונת החוטא לחטוא משום שידע ד' זאת מקודם וז"כ שפך חמתך וכו' וא"ת מוכרחים הם בגזיר' המקום, לז"א ובשמך לא קראו, וז"ש כאן שלא יוכל לתרץ א"ע שמוכרח הו' מחמת ידיעתי, לז"א אשר לא צוויתי, ר"ל הו' אינו עושה כן משום ציווי וגם באמת לא צוויתי רק אני יודע העתיד: והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו ותמוה הכפל וגם ק' תחילה כ' ההוא וההיא ואח"כ כ' רק האיש או את האשה וע"ק וסקלתם לשון רבים הרי את האיש או את האשה קאמר ועוד ומתו מיותר שכבר כ' וסקלתם ועוד הק'

הרמב"ן ל"ל כלל או את האשה ונ"ל דאית' שהקב"ה מאריך אף לפעמים כדי שיחזור בתשובה ולפעמים משום זרע' מעלי' דנפיק מיני' וכ"כ רש"י פ' שמות על ויפן כה וכה אמנם זה בעונש בידי שמים אבל מיתת ב"ד אין בדיני לידע זאת אי נפיק מיני' זרע' או לא וא"נ יודעים אנו דנפיק מיני' זרע מעלי' מ"מ גזה"כ על הב"ד להמית המחוייב מיתה ואז"ל את השמים ואת הארץ לרבות השמים ותולדותיהן א"כ ה"נ ה"ק והוצאת את האיש ההוא דייקא או את האשה ההיא דייקא אשר עשו דייקא וגם את האיש או את האשה לרבות תולדותיהן אף אי נפק' מינייהו זרע מעלי' וסקלתם החטא ותולדותיו אבל הסקילה הוא רק בחוטא ממש ומתו ממילא תולדותיהן וע"כ נקט נמי האשה כיון דזרע' נפק' ע"י שניהם ומתורץ הכל בס"ד ואם שגיתי והוא ירחם יכפר ומתני' הי' בעירוכין אשה שיצתה להרג אין ממתינן לה עד שתלד עכ"ל מרן אכי הג' זצוק"ל [א"ה ולי נכדו נר' ליישב קושי' א"ז הג' ז"ל מדוע כתב שנית את האיש ועוד מתחילה כתוב האיש ההוא האשה ההיא ולהלן כתוב את האיש סתם נר' דאית' כיון שבאו לבית הסקילה אומרי' להם התודה ממילא אחר הוידוי ועשו תשובה שוב אינם שהיו הראשונים ונהפכו לאחרים כי מתחילה היו רשעים ואח"כ עשו תשובה ובמקום שבעלי תשוב' עומדים וכו' לפיכך לא כתיב אח"כ ההוא]:

שום תשים עליך מלך אשר יבחר ד"א בו וכו' עי' רמב"ן ועוד תמוה סיפא ל"ת ל"ע איש נכרי אשר לא אחיך הוא פשיטא דנכרי לא אחיך הוא ונ"ל כתיב אני אשכון את דכא ושפל רוח אבל תועבת ד' כל גבהו לב וכל המתגאה כאלו עע"ז וז"ל פענח רזא לבלתי רום לבבו וכו' ובניו בקרב ישראל שאם יהי' בקרב ובתוך הכלל שלא יחשוב עצמו נבדל וגבוה מהם למעלה ראש וכו' וזה"ש ש"ת עליך מלך אשר יבחר ד"א בו יר' הוא עניו ושפל רוח ומפרש איך תדע מי הוא זה אשר ד' אלקיך יבחור בו לז"א מקרב אחיך תשים מי שהוא מקרב אחיך דייקא ואינ' נבדל ונישא למעלה מהם בדעתו אלא בשוה הוא עם אחיו הוא אשר ד"א יבחר בו ל"ת לתת עליך איש נכרי ומפרש לא נכרי ממש אני אומר לך רק אשר לא אחיך הוא דייקא שאין זה כבודו לומר כולנו אחים אנחנו בני אב א' וממילא נקרא איש נכרי אף שהוא ישראל דהמתגאה כאלו עע"ז והוא תועבת ד' לז"א תו והי' כשבתו על כסא וכו' ויש לחוש אולי ורום לבבי אז ע"י הגדולה לז"א וכתב את משנה התורה הזאת וכו' לבלתי רום לבבי וכו' למען יאריך ימים על ממלכתו כמ"ש ושפל רוח להחיות ואז"ל הוי קבל וקיים ואמר יאריך ימים הוא ובניו כמ"ש יראה זרע יאריך ימים על ממלכתו כמ"ש וענוים ירשו ארץ ואמר הוא ובניו בקרב ישראל ר"ל בתנאי שגם בניו יהי' כאבותם בקרב ישראל כנ"ל - עכ"ל מרן אבי הג' זצוק"ל - עוד כ' מרן אבי זצוק"ל ע"פ

כי תבא אל הארץ וכו' ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים עליך מלך וכו' מקרב אחיך וכו' ל"ת לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא וק' כאן משמע שמצות עשה הוא לתת מלך על ישראל ושמואל הוכיח את העם על שאמרו שימה לנו מלך לשבטינו ככל הגוים כ' שם וירע הדבר בעיני שמואל וכו' ונר' דהנה מפני ב' טעמים צריכין העם למלך א' שיעשה ביניהם שלום אם יהי' מחלוקה ביניהם, וב' מפני המלחמה שיעריך אנשי חיל והנה אם יבחר העם מלך עליהם מפני המחלוקה אז חרפם הוא להם וצריכין לברור להם למלך איש נכרי אשר לא ישא פנים אבל אם ישים עליהם מלך מפני המלחמות שיצא לפניהם ויגן על המדינה אז יכולין לבחור את המלך גם מקרב אחיהם והנה האומות יבחרו מלך עליהם מפני שיש מחלוקה ביניהם כדי שיעשה שלום וא"ש בימי שמואל אמרו ישראל שיתן להם מלך ככל הגוים דהיינו שיש פירוד ומחלוקה ביניהם ממילא חרפה ובזיון הוא ולא לכבוד להקב"ה על עמו הקדוש לכן הוכיח שמואל אותם על זה וגם כאן ה"פ כי תבא אל הארץ ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים דהיינו מפני המחלוקה ע"ז אמר להם הקב"ה מקרב אחיך תשים עליך מלך ר"ל באופן זה תשים עליך מלך שיהי' מקרב אחיך דהיינו שתשים עליך מלך רק מפני המלחמה ולא תוכל לתת עליך איש נכרי כדי שלא יהי' נראה שמפני המחלוקת שמת עליך מלך - עוד כ' מרן אכי ועוק"ל שמעתי דבר נאה הטעם שסמכה תורה פ' מלך מקרב אחיך תשים עליך מלך וסמיך לי' לא והי' לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה בתוך אחיו משום שענין המלוכה שייך לאמצעי שבשבטים ור"ל למקרב אחיך הממוצע שבאחיך ובמספר השוה לא תמצא כלל ממוצע כי אם במספר שאינו שוה למשל בני לאה הי' ששה אם תחלק אותם לב' חלקים והו' בכל חלק שלשה ולא תמצא אמצעי ביניהם אבל במספר שאינו שוה למשל חמשה אם תחלק אותם אז תמצא אמצעי ביניהם וא"כ בני לאה שהי' ששה וה"ה בני שפחות ובני רחל שהי' לכל אחת שני בנים בלבד לא תמצא אמצעי ע"כ צוה הקב"ה שלא יהי' לשבט הלוי חלק ונחלה בתוך אחיו שלא נכנס במספר השבטים וא"כ בהסתלק שבט לוי משם ישאירו בני לאה חמשה מספר שאינו שוה ותמצא שיהודה הוא האמצעי וע"כ הי' המלוכה ליהודה [א"ה לישב הדיקדוקים של כ"ק א"ז הג' זי"ע נר' לפרש הכ' שום תשים עליך מלך אשר יבחר ד' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך וכו' דקשה שאם ד"א יבחור בו אז פשיטא שאחיך הוא ועו"ק הכפל לשון שום תשים ונר' דכ' הרמב"ם מה' מלכים מלכי בית דוד הם העומדים לעולם אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל הפסק מלכותו וז"כ שום תשים עליך מלך אשר יבחר ד"א ר"ל שהמלך אשר יבחר ד"א ית' שהוא ממלכי בית דוד יהי' לעולם ועד שום תשים דייקא שימה אחר

שימה עד עולם אבל אם מקרב אחיך דהיינו אם המלך לא יהי' ממלכות בית דוד לא יהי' משבט יהודה אשר יבחר ד' רק מקרב אחיך יהי' אז תדע שרק תשים עליך מלך שימה אחת שלא תמשך מלכותו כמ"ש הרמב"ם הנ"ל:

וקרא בו כל ימי חייו לבלתי רום לבבו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל ונר' דאיתא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחל ת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול והטעם משום דמלך אין כבודו שלו כי אחיו מנוהו למלך עליהם משו"ה אין כבודו מחול אבל ת"ח הוא עשה לו את כל הכבוד הזה שיגע ועמל בתורה לכן יכול למחול על כבודו ממילא אם המלך ת"ח יכול למחול על כבודו ואיתא בגמ' אגריפס המלך בא לעיר א' והי' שם חופה ויצא כל העם לקראתו והניחו את החופה ונטה המלך לצד אחר שלא לבייש את בני החופה וקשה למה לא ציווה להם שיחזרו כל אחד לחופה וי"ל משום דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול אבל אם הי' ת"ח לא הי' צריך לנטות לצד אחר דת"ח שמחל ע"כ כבודו מחול וא"ש וקרא בו כל ימי חייו כדי שיהי' ת"ח לבלתי רום לבבו מאחיו ר"ל כדי שלא יהי' רום לבבו מפני שאחיו מנוהו למלך אלא מפני שהוא ת"ח לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל דהיינו שלא יהי' צריך לנטות לצד אחר מפני המצוה כמו אגריפס המלך שהי' צריך לנטות לפי שלא הי' ק"ח מאאמו"ר הנ' זצוק"ל - [א"ה עיין בגמ' דכתובות דף י"ז]:

לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל ונר' לפרש דאיתא כל המתגאה כאלו עובד ע"ז ונראה הטעם כי תלמי המלך אמר לע' זקנים שיכתבו לו כל א' ספר תורה וכתבו לו במקום נעשה אדם אעשה אדם שלא יטעה לומר שתי רשיות הן ולכאורה ק' למה נתן הקב"ה מקום למינים לטעות אולם רש"י פירש שבא ללמדנו מדת ענוה שהגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן אעפ"י שהקב"ה לבדו יכול לברוא את האדם אעפי"כ נתיעץ בפמליא של מעלה א"כ זה שנתגאה למה לא למד מנעשה אדם מדת ענוה אלא ע"כ סובר ששתי רשיות הם ח"ו וז"ש כל המתגאה כאילו עובד ע"ז דע"כ סובר ששתי רשויות הן כנ"ל וידוע אין צו אלא ע"ז שנא' צו לצו והנה הענווה נקרא "מה" כדכתיב אנחנו מה ובתיבת מצוה יש אותיות מ"ה צ"ו ואם אין עניו אז אותיות מה מסתלקין ונשאר אותיות צו שהוא ע"ז דכל המתגאה כאלו עובד ע"ז וז"ש לבלתי רום לבבו מאחיו היינו שאל יתגאה ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל ר"ל כדי שלא יסור מן תיבות מצוה אות ימין שהוא מ"ם ואות שמאל שהוא ה"א וישאר תיבת צו, וז"כ ולבלתי סור מן המצוה - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

שום תשים עליך מלך ודרשי' במס' כתובות י"ז שתהא אימתו עליך ויל"ד אמאי אמרו אימתו הול"ל שתהא ירא ממנו כתב אאמו"ר הג' זצוק"ל ונ"ל דיש כמה בני אדם אשר עובדים את ה' אבל אינ' לש"ש כדי שיקרא חסיד או מפני יראת האדם או כדי שיקבלו מתנות אבל המלך כשהוא עובד את ד' ית' אין לחשדו מכל אחת מאלו כי הוא אינו חפץ במתנות וגם אינו ירא משום אדם ובודאי אימתו מהשם ית' הוא בשלימות ובלי שום פנימיות ולכך שפיר דרשו שתהא אימתו עליך ר"ל כשם שאימת השם אצלו רק לש"ש בלי שום פנימיות כך תהא עליך יראת השם ר"ל שגם אתה תעבוד את ד' באופן זה: עוד יובן שום תשים וכו' דרש"י פי' דברי תור' כמשמעו ותמו' דאם כמשמעו, למה לו ל"פ כן, וגם ההמשך אח"ז ברש"י ולבלתי סור המצוה אפי' מצוה קלה של נביא, והרא"ם כ' מנ"ל הא ופי' משום דמצות התור' בהדי' כתיב בקרא הקודם לשמור את כ"ד התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם, ולע"ד י"ל מלשנא דקרא לבלתי סור וכו' מלשון לא תסור דקאי על מצות חכמים וגם מדאמר סור מן המצוה ימין ושמאל והוא ממש כמ"ש גבי לא תסור וכו' אשר יגידו לך ימין ושמאל שזכר מקודם בזקן ממרא עפ"י ב"ד הגדול, ועוד י"ל אי במצות התור' קאי איפכא הל"ל תחילה לבלתי סור וכו' ואח"כ לבלתי רום לבבו כי אם היות המתגאה שנוי ביותר לפניו ית' מ"מ שמירת מצוה מתרי"ג מצות התור' עדיפי ממדה מן המדות, וה"ל להקדים כנ"ל, וע"כ במצות הנביא קאמר, ויותר נ"ל דמסמיכות דרש לי' רש"י לבלתי רום לבבו וכו' ולבלתי סור מן המצוה וכו' ומ"ש שבחר להזהירו בשני אלו בהדדי, ומכ"ש לפמ"ש בכוונת אשר יבחר ד"א בו מקרב אחיך דר"ל על העניו קשה טפי ל"ל לומר כלל לבלתי רום וכו', לכך נ"ל ע"ד דאית' בברכות גבי ישעי' וחזקי' ישעי' אמר ליתו איהו גבאי, חזקי' אמר ליתו ישעי' גבאי לחלוק כבוד למלכות כאלו' לאחאב הבי' הקב"ה ויסורין על חזקי' ואמר לישעי' לך ובקר את החולם וכו' צו לביתך כי מת אתה וכו', וא"כ אי מתגאה ממילא אין שומע לנביא כי אינו בא אצלו כלל, וזה"ש לבלתי רום לבבו מאחיו וה"ט לבלתי סור מן המצוה קלה של נביא למען יאריך מים וכו' דייקא שלא יארע לו כחזקי' הנ"ל, ויובן יותר דהנה חזקי' נענש אז על שלא עסק בפו"ר כמ"ש בש"ס שם, ולז"א כאן למען יאריך ימים הוא ובניו דייקא שעוסק בפו"ר ומכלל הן אתה שומע לאו כמו בחזקי' ודו"ק, ובהקדמת ס' עסיס רמונים כתב בשם הזוהר פ' בהעלותך כמה חביבין מילי דאורית' דכל מלה ומלה אית רזין עלאין וכו' ומאן דאמ' דההוא סיפר' דאוריית' לאחזאה על ההוא סיפר בלבד קאתי תפח רוחי' וכ' ת"ח מלך ב"ו לא יקרא דילי' לאשתטו מילי דהדיוטא כ"ש למכתב לי' וכי ס"ד וכו' דמלך עלאה כניש מילין כדיוטין כגון מילין דעשו מילין דהגר מילין דלבן דיעקב דאתון דבלעם דברק דזמרי

וכו' וכל שאר סיפורין דכתיבין יעביד מיניו' אורי' וכו' איו תורת ד' אקרו תורה תמימה בכל מלה ומלה לאחזא' מילין אחרון עלאין דההו' מלת דההו' סיפור לאו לאחזא' על גרמי בלחוד וכו' עש"ה, ולכאו' קש' כיון שאמר לשמור את כל דברי התו' הזאת הרי כלל הכל, ומה זה שסיים את החקים האלה לעשותם, וכי החקים לאו בכלל התור' הזאת הם ונ"ל דה"ק לשמור את כל דברי התור' היינו מצות ל"ת דהשמר לאו, ואת החקים לעשותם דייקי המ"ע, אבל נ"ל דאית' ועליהו לא יבול אפי' שיחתן של ת"ח צריכין לימוד, וא"כ בת"ח ק"ו ב"ב של התור' הקדוש' עצמה, וראי' לדברי זוהר הנ"ל, וזה"ש א"כ וקרא בו כ"י חייו וכו' לשמור את כל דברי התור' הזאת דייק' דברי התורה גם הסיפורים ושיחתה מה שנראה שהן דברי שיחה רק מילין דהדיוטין רק סיפורי דברים בלחוד ובאמת כל מלה אית בי' רזין עלאין, לז"א לשמור דייקא ושמרתם זה משנה את כל דברי וכו' או אמר לשמור להשגיח כהורא' שמירה השגחה מרובה על כל דברי התור' הזאת דייק' יר' על כל תיבה ותיבה הנראה רק שיחה ודיבר, והדר אמר ואת החוקים האלה לעשותם לשמור זו משנה את כל דברי גם הסיפורים ולעשותם גם את החוקים, והנה ענין משמעות הכתוב וכוונת הכ' תרתי נינהו כמובן וזה"ש רש"י דברי התורה כמשמעו ר"ל דלכאור' פי' לשמור את כל דברי התורה הוא על קיים המצות כולם שבתורה כמו ושמרתם ועשיתם אותם, אמנם זהו לפי כוונת הכתוב ולא לפי משמעתו, דהל"ל את כל מצות התורה וכו' אבל דברי התור' משמע דברי ממש דברים ולא מצות, ובאמת כ"ה וזה"ש רש"י דברי התורה שלא תפרש כוונת הכ' אלא דברי כמשמעו הדברים והסיפורים התורה הזאת דייקא בתורה אפי' הדברים ולבלתי סור מן המצוה אפי' מצוה קלה של נביא כמו בד"ת אפי' בדברים, ה"נ במצוה אפי' קלה של נביא, וה"פ המשך הקרא כי בהיותו עושה כן לשמור א"כ דברי התורה כנ"ל, מזה ילמד לבלתי רום לבבו וכו' ולבלתי סור מן המצוה קלה של נביא, כי אף שיחתן צריכין לימד, ק"ו לשמור מצותיו וזהו כפתור ופרח לאמיתה ש"ת בס"ד, ובכוונ' הקרא בהמשך לבלתי רום ולבלתי סור וכו' נ"ל בפשוט דבאמת בעי' שתהא אימתו עליך וצריך לנהוג נשיאותו ברמה, רק זה בב"א לחבירו, אבל במה שנוגע בכבוד המקום ב"ה המלך כהדיוט כעם ככהן, וז"ש לבלתי רום לבבו מאחיו דייק', אבל זהו דווק' לבלתי סור מן המצוה ולא זולת, עונ"ל דה"פ ודאי בלבו צריך שיהי' מוכנע לבו נכנע תמיד, כי יחשוב תמיד ד' לנגדו, רק לעיני העם יהי' מראה התרוממת כראוי למלך שישא אימתו מוטלת על הבריות, וזה"ש לבלתי רום לבבו דייקא מאחיו דייקא ע"י אחיו, שצריך לאחוז ברוממות נגד אחיו בפומבי ואמר לבלתי יבא מזה גם רום לבבו אלא לבו נכנע, וגם לבלתי סור מן המצוה אף בפומבי' לא יתגאה, עוי"ל ע"ד שאז"ל כל

המתגאה כאילו עובד ע"ז, ורש"י כ' ר"פ ראה וסרתם מן הדרך וכו' ללכת וכו' עובד ע"ז הו' סר מכל הדרך וכו' וז"ש לבלתי רום לבבו ולבלי סור מן המצוה וכמובן ודו"ק ועפ"י הנ"ל נ"ל שלזה כיוונו חז"ל באמרם במס' בב"מ לא חרבה ירושלים אלא על שלא ברכו בתור' תחילה וחמו' טוב"ו אבל יובן כתיב ויהי' מלעיבים במלאכי אלקים ומתעתעים בנביאים וכו' דהנה נוסח ברכת התורה לפנים הו' לעסוק בד"ת, ותמוה דהל"ל לעסוק בתירה מאי בדברי תור', אבל מובן לפמ"ש וצונו לעסוק בדברי תורה דייקא בסיפורו התורה זולת המצות כולן וכמ"ש לשמור א"כ דברי התורה וכו', וזה מביא לבלתי סור מן המצוה קלה של נביא כנ"ל, והם שלא ברכו בתור' תחילה ולא חשו לדברי תורה, וממילא לא חשו נמי למצות הנביא ויהי' מלעיבים וכו' ומתעתעים בנביאים, ואית' במד' איכה התורה נקרא ארץ שנאמ' ארוכה מארץ מדה וכו' ופי' בזה שם במד' בושנו מאד כי עזבנו ארץ אלו ד"ת ע"ש, וזהו שאז"ל על קרא על מה אבדה ארץ דבר זה שאלו וכו' ור"ל על מה אבדה התור' ומצותיה איך היתה כזאת כי עזבנו ארץ עד שבא הקב"ה ופי' על עזבם את תורתי דייקא את תורתי ור"ל עם התורה הן הן דברי התורה וסיפורים, וזה שאז"ל ע"ז שלא ברכו בתור' תחילה, לעסוק בדברי תורה, משום דהל"ל על עזבם תורתי את לרבוי מאי וע"כ לרבות דברי תור', וגם פי' אה עם תורתי הן הסיפורים, והן הן דברי המד' בפתוח' רבת' דאיכה ר"ו פתח כי קול נהי וכו' כי עזבנו ארץ אלו ד"ת דייק' דברי תור', ולא אמרו זה התור' והו' לשון הקרא ממש על עזבם תורתו כי עזבנו ארץ אלו ד"ת שנא' ארוכה מארץ מדה ודו"ק:

כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ד' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים ויש תמיהות רבות בפסוק זה חדא למה אמר על אויבך פשיטא דאם ילך למלחמה הוא נגד האויבים ועוד דקאמר וראית סוס דמאי איכפת לד' אם יש שם סוס ועוד למה אמר עם רב ממך דהל"ל רק עם רב דפשיטא שהם יותר ממנו דאל"כ לא הי' ירא ועוד למה מסיים הקרא המעלך מא"מ והלא אמר כי ד"א עמך ודי בזה ונר' דאית' בפ"א העושה מצוה א' קונה לו פרקליט א' והעובר עביר' א' קונה לו קטיגר א' והמקטריגים שנבראו מהעבירות של אדם המה דומין לבהמות וחיות רעות והמה עומדים לנגדו ביום הדין אם לא ישוב והנה היצה"ר מסית את האדם מלשוב כו אמר איך תוכל לשוב שא נא עיניך וראה כל המחנות המקטריגים עם רב ממך שאתה בראת מה שנולדו ממך אך האדם השלם אינו ירא ממנו רק ישיב אמריו הלא תראה כי גם אבותינו חטאו במצרים כדאית' הללו עע"ז וכו' ומיד ששבי הקב"ה הוציאם משם וזה ראי' גמורה וא"ש כי תצא למלחמה דהיינו כשתלחום נגד יצה"ר שהוא אויבך וראית סוס

ורכב הס"מ ונוקבו' עם רב ממך דהיינו המקטריגים שיצאו מהעבירות שעשית ויאמר לך איך תוכל לשוב אל ד' לא תירא כי אלקיך עמך והבא לטהר מסייעין אותו כי ע"י תשובה תבטל כל אלו המקטריגים וראי' על זה כי ד' אלקיך עמך המעלך מא"מ אעפ"י שהי' עע"ז רק שעשו תשובה לכן וישמע ד' את קולם והוציא אותם משם ואתה ג"כ אם תשוב לד"א לא תירא מהם והקב"ה יקבל תשובתך מאאמו"ר הג' זצוק"ל: איתא במד' דוד הי' מצער כל ימיו על מעשה דבת שבע עד שהגיע לפ' בתולה נשאת ליום הרביעי אז נתקרר דעתו עכ"ל ותמוה מה מצא במשנה הזאת להתקרר דעתו ונר' הלא ידוע להמליץ עבור דוד שם' לו תירץ על מעשה דב"ש שלא חטא בזה כלל כי כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו ובודאי קבלה גט מן אוריה ולא היתה א"א כלל כדאית' בכתובות ט' ע"ב ומ"ש בתוס' שכתבו משום הכי נאמר גבי דוד שבא על ספק אשת איש מפני שהי' מגרשין בצינעא שלא יקפצו עליהם בני אדם וצריך להבין למה הי' דוד מסופק אם גירש אותה אורי' דמהיכי תיתי לא יגרש אותה לטובתה שלא תתעגן אם ימות במלחמה אבל נר' ליתן טעם על ספיקות דוד וגם על שאר בני אדם דלא קפצו על הנשים לישא אותן למה לא העלה על דעתן דודאי נתגרשו מבעליהן לטובתן כדי שלא יתעגנו בהקדים מ"ש מהרש"א בח"א סוטה פ' משוח על פסוק מי האיש הירא ורך לבב ישוב לביתו ר' יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו ופירש המזרחי הטעם משום דאין מיתה בלא חטא לכך א"א לו למות במלחמה זולת עבירות לכך אמר הירא מעבירה בידו דזולת עבירות ודאי לא ימות והקשה ע"ז המרש"א הלא חטא הוא שוגג ומה הועילו בתקנה שהכריזו מי האיש הירא מעבירות שבידו הלא הוא שוגג בעבירה ולא ידע מזה והאיך ישוב לביתו ותירץ דאם לא יזכור החטא ודאי לא ימות במלחמה כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו רק אם יזכור החטא ימות לכך הכריזו מי האיש הירא מעבירות הידועים לו יחזור וישוב לביתו עכ"ל מהרש"א וע"ז הק' בס' עיר בנימין בפ"א דכתובות סי' פ"ז דלפ"ז למה הוצרכו לכתב גט כריתות בימי דוד פן ימות במלחמה הלא ממ"נ לא ימות דאם וזכור שעבר עבירה ילך וישוב לביתו ואם לא יזכור לא ימות דאין מיתה בלא חטא כנ"ל אלא צריכין לומר דמאן דס"ל דהיוצא למלחמת ב"ד גט כריתות כותב לאשתו ס"ל דיש מיתה בלא חטא ואיש הירא ורך הלבב פירושו הוא שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה וירא שימות אף בלא חטא עכ"ל ולכך י"ל דזה הי' ספק דוד דדלמא אמת הוא דברי המ"ד דס"ל אין מיתה בל"ח ידוע ולכך יש לומר דרוב עולם מונעין ואין נותנין גט כלל כי הוא שלא לצורך דממ"נ אם יזכור החטא ישוב לביתו ואם לא יזכור החטא לא ימות - ותמן תנינן ריש כתובות בתולה נשאת ליום הרביעי שפעמי' בשבת

בתי דינין יושבים ביום השני וביום החמישי שאם הי' לו טענת בתולים ישכים לב"ד ופריך הגמ' ותנשא בא' בשבת ויוכל להשכים לב"ד ביום ב' ומשני שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא טורח בסעודה ג' ימים א' וב' וג' בשבת ובד' כונסה ואמרי' שם אמר רב שמואל ל"ש אלא מתקנת עזרא ואילך שאין בתי דינין קבועין אלא בב' ובה' אבל קודם תקנת עזרא שבתי דינן קבועין בכל יום אשה נושאת בכל יום ועתה חל עלינו ליתן טעם האיך למד דוד בימיו בתולה נישא' ליום רביעי הלא בימי דוד הי' קודם תקנת עזרא ואז הי' בתול' נושאת בכל יום אלא נראה ליתן טעם בזה כי התוספות כתבו שם דאף קודם תקנת עזרא אינה נישאת בו' משום דאין דנין בשבת ולא יוכל להשכים לב"ד ועיין בח"מ סי' ה' שני דעות אם דנין בע"ש או לא וא"כ למ"ד דאין דנין בע"ש לדידי' אף בחמשה אי אפשר להנשא דלא יוכל להשכי' לב"ד ולכך אף בימי דוד דהי' קודם תקנת עזרא ג"כ בתולה לא נישאת אלא ברביעי דקודם ד' אי אפשר משום שקדו ולאחר ד' א"א משום דאין דנין לא בע"ש ולא בשבת - ואית' בילקוט תהלים סי' צ"ב הא דלא כתיב בשבת ויהי ערב ויהי בוקר משום שלא היה אז שים לילה רק הי' אז יום ל"ו שעות דהיינו י"ב של ע"ש וייב של ליל שבת וי"ב של שבת וז"צ טעם מדוע באמת עשה ד' ככה בשבת בראשית שלא הי' אז שום לילה בשבת ההוא, ומצאתי בספר ש"ל שני טעמים לזה טעם א' משום דגבי משה כתיב וישב משה לשפוט את העם מן הבוקר ועד הערב וילפינן ג"ש מהא דכתיב במעשה בראשית ויהי ערב ויהי בוקר דכל דיין שדן דין אמת לאמיתו נעשה שיתף להקב"ה במ"ב ואם הי' כתיב גבי שבת ויהי ערב ויהי בוקר הי' מקום לטעות ולומר דדנין אף בשבת לכך לא כתוב כן בשבת לאשמעינן דאין דנין בשבת, ולפי הטעם הזה מוכח דדנין בע"ש דאל"כ הי' קשה למה נכתב גביו יום ששי ויהי ערב ויהי ביקר הלא גם בע"ש אין דנין אלא מוכח דדנין בע"ש, ועוד טעם השני משום דע"ש דומה לעוה"ז ושבת רומז לעוה"ב כמאמר חז"ל מי שטרח בע"ש יאכל בשבת וקיי"ל דשכיר יום גובה כל היום וכל הלילה שאחריו וכן שכיר לילה גובה כל היום שאחריו ומטעם זה אמרי' דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואעפ"י כן הקב"ה אינו עובר בבל תלין משום דאף דעוה"ז דומה ללילה ועוה"ב דומה ליום אפי"ה אינו עובר משוה דיכול לשלם ביום שלאחריו דהיינו לעוה"ב ולכך לא הי' אז בליל שבת שום לילה להורות דיום ע"ש הרומז לעוה"ז ויום השבת הרומז לעוה"ב כחד יומא חשבינן לענין דאין הקב"ה עובר על לאו דלא תלין במה שאין משלם שכר מצוה בהאי עלמא ע"כ ולפי הטעם השני הלז דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא צריכין לומר דיש מיתה בלא חטא דכן כתבו המפורשי' דמ"ד שכר מצוה בהאי עלמא ליכא מוכח דסבר יש מיתה בלא חטא דאי אין מיתה בלא

חטא א"כ צדיק גמור שאין בו חטא דודאי לא ימות אימתי יותן לו שכרו כיון דשכר מצוה בהאי עלמא ליכ' אלא ודאי האי מיד סובר דיש מיתה בל"ח והמ"ד דסובר אין מיתה בל"ח סובר דשכר מצוה בהאי עלמא איכא ואם יהי' צדיק בלא חטא אשר לא ימות יותן לו שכרו בהאי עלמא ע"כ:

והשתא שפיר מבואר מאמר הפליאה הנ"ל דדוד היה מצער כל ימיו על מעשה דב"ש אף דידע שהיוצא למלחמותיו גט כריתות כותב לאשתו מ"מ כיון דעשו כולם בצנעא כמו שכתבו התוס' שם כדי שלא יקפצו עליהם בני אדם הי' לבו נקפו מאוד בזה כי הי' מתירא שמא לא נתן גט אורי' כלל אף שהי' לטובת אשתו שלא תעגן אם ימות במלחמה מ"מ חשיב אורי' בדעתו דודאי לא תבוא לידי עיגון ממ"נ באם יזכור החטא הרי ישוב לביתו ואם לא יזכור החטא ודאי לא ימות במלחמה כי אין מיתה בלא חטא ידוע לי, ולא תקשה דא"כ הצדיק שאין לו חטא ולא ימות אימתי יקבל שכרו י"ל דשכר מצוה בהאי עלמא והא דלא הוי לילה בשבת בראשית איכא למימר כטעם הראשין הנ"ל לאשמעי' דאין דנין בשבת ובהאי פחדא הוי יתיב דוד כל ימיו, משא"כ אחרי שהגיע לפ' בתולה נישאת ליום רביעי אף דבימיו הי' קודם תקנת אפי"ה היו נוהגין להנשא דוקא ביום ד' דקודם ד' א"א משום שקדו ואחר ד' א"א משום דאין דנין בע"ש ובשבת ומדלא נישאת ביום ה' ותוכל להשכים לב"ד ביום ו' מוכח מזה דאין דנין בע"ש וא"כ קשה למה כתוב ביום ו' ויהי ערב ויהי בוקר ובשבת לא כתוב הלא בערב שבת ג"כ אין דנין כמו בשבת אלא מוכח דהטעם הראשון הנ"ל אינו עיקר רק טעם השני הנ"ל עיקר דלא הי' בליל שבת שום לילה להורות דע"ש ושבת דרומזים לעוה"ז ועוה"ב לחד יומא יחשב לענין שאין הקב"ה עובר בבל תלין במאי דאינן נותן שכר לאדם בהאי עלמא וא"כ מוכח מזה דיש מיתה בל"ח דאל"כ לצדיק שלא ימות מתי יתן לו שכרו וא"כ כיון דיש מיתה אף בל"ח ודאי כל אחד נותן לאשתו גט שלא תתעגן כי שמא ימית במלחמה אף בל"ח ואז הי' לב דוד בטוח בודאי נתגרשה ב"ש ובזה נתקררה דעתו ודו"ק - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

ולי בנו ותלמידו נר' לפרש מדרש פליאה לא נתקררה דעתו של דוד עד שהגיע לפ' בתולה נישאת ונ"ל לבאר דרך חידוד דאית' בסנהדרין דף י"ט ע"ב שאלו התלמידים לר' יוסי איך נשא דוד ב' אחיות בחייהן א"ל מיכל אחר מיתת מירב נשאה ריב"ק אמר קדושי טעות הוי דמקדש במלוה היה ומקדש במלוה אינה מקודשת דגמרינן קיחה קיחה משדה עפרון עד דיהיב לה מידי ומלוה להוצאה ניתנה - ואיתא ריש קדושין האשה נקנית בג' דרכים בכסף ובשטר ובביאה ופריך הגמ' מניינא דרישא למעוטי מאי למעוטי חופה דאינה קונה ופר' הגמ' לר"ה דאמר חופה קונה מניינא למעוטי מאי ומשני

למעוטי חליפין סד"א הואיל וגמר קיחה קיחה משדה עפרון מה שדה מקניא בחליפין אף אשה מקניא בחליפין קמ"ל - ואית' שם דף ו' אמר רב הונא חופה קונה מק"ו מה כסף שאין מאכיל בתרומה קונה חופה שמאכיל בתרו' מכ"ש שתיקנה ודחי הש"ס מה להצד השוה שבהן שישנן בע"כ ומסיק כסף מיהא לא אשכחן באישות בע"כ וע"ש ברש"י ובתוס' ולפי"ז אי אמרינן דאשה מתקדשת בע"כ עכרח"ך צ"ל דחופה אינה קונה דאיכ' למיפרך מה להני שכן ישנן בע"כ וצ"ל דמניינא דרישא למעוטי חיפה ולא למעוטי חליפין ועכרח"ך דלא גמרינן קיחה קיחה משד"ע אבל אי אמרינן אין אשה מתקדשת בע"כ א"כ ק"ו דר"ה אתי שפיר על חופה דקונה ומוכרח לומר דמניינא דרישא למעוטי חליפין דגמרי' קיחה קיחה משד"ע ואי גמרינן קיחה קיחה משד"ע א"כ המקדש במלוה אינה מקודשת דלא יהיב לה מידי והנה תוס' הק' בריש כתובות ל"ל תני נושאין את הבתולה ותירצו דה"א אפילו בע"כ ותני נושאת דאין אשה נקנית אלא מדעתה וע"ש וא"כ ק"ו דר"ה אתי שפיר על חופה וצ"ל מניינא דרישא למעוטי חליפין - ונתבאר ע"נ כוונת המדרש לא נתקררה דעתו של דוד יר' מ' שנשא שתי אחיות כשאלת התלמידים וא"ל כתי' הגמ' דקדושי טעות הוה די"ל דאשה מתקדשת בע"כ ואם אשה מתקדשת בע"כ א"כ ק"ו דר"ה ליתא וצ"ל מניינא דרישא למעוטי חופה ולא חליפין דלא גמרינן קיחה קיחה משד"ע ואם לא גמרינן קיחה קיחה משד"ע מוכח דאשה מתקדשת במלוה ואין לו תירוץ דקדושי טעות הוה אבל כשהגיע לפרק בתולה נשאת וקשה קוש' התוס' למה לא תני נושאין וצ"ל דאין אשה מתקדשת בע"כ ואי אין אשה מתקדשת בע"כ א"כ ק"ו דר"ה אתי שפיר על חיפה וצ"ל מנינא דרישא למעוטי חליפין דגמר קיחה קיחה משד"ע ומוכח דאין אשה מתקדשת במלוה ויש לו תירוץ על שנשא ב' אחיות דקדושי טעות הוה דמקדש במלוה היא ומקדש במלוה אינה מקודשת ונתקררה דעתו של דוד ודו"ק - עונ"ל על מדרש פליאה הנ"ל דהנה מבואר בש"ס דדוד המלך ע"ה לא חטא במעשה דבת שבע לפי שכל היוצא למלחמות ב"ד גס כריתות היה כותב לאשתו ועיין ברש"י לקמן דף ט' בד"ה גט כריתות וז"ל שאם ימות במלחמה יהא גט מיום כתיבתו ע"ש - הרי מבואר שהגט הי' ע"ת והקשו בתוס' לפי' ל"ל היה ירא שמא יחזור ולא תירצו ולא מידי עיי"ש ולכאו' אם סד"א מה"ת לקולא אין קושי' דאיסו' דרבנן לא נאסרו עדיין בימי דוד אלא ז"א מלבד דרש"י ז"ל לטעמי' ביבמות פ"ח ויומא ס"ג ס"ל דס' מה"ת להחמיר עוד זאת דהא באתחזק איסור דא"א לכו"ע ספק' מה"ת להחמיר אבל נ"ל עפ"י הוכחה גמ' בסנהדרין דף ס"ט דאזלינן בתר רוב בד"נ ממתניתן דקטנה בת ג"ש ויום אחד מתקדשת בביאה ואם בא עליה א' מומתים ע"י וליחוש דלמא איילונית היא ע"ש וק"ל לפמ"ש הר"ן בפ'

א"ט דתרי מיעוטי חיישינן להו ומגרעי כח הרוב וה"ל כפו"ס גם לרבנן דר"מ א"כ כיון דקטנה מתקדשת ע"י אביה דוקא איכ' נמי מיעוט דדלמא לאו אביה היא ולא נתקדשה מעולם בהדי מיעוט דאיילונית ועדיין קשה הא הו"ל פו"פ וצ"ל דווקא בחולין שם מיעוט טרפות ומיעוט טמיאות ורוב עופות טהורים וכשרים הם ה"ל רוב א' נגד ב' מיעוטים אבל הכ' איכ' נמי תרי רובי רוב בעילות דבעל ורוב קטנות אין איילונית ולא חיישינן למעוטי אמנם נר' זהו דוקא בליכ' תו שום ס' שקול יותר אלא הני ב' מיעוט' בלבד לא מצטרפי אבל היכא דזולת זה איכ' ספק שקיל דהל"ל להחל אלא דאתחזק אי' דא"א א"כ בקטנה שנתקדש ע"י אביה כיון דאיכ' מיעוט איילונית דהו' מקח טעות ואיכא נמי מיעוט דלמא לאו אביה הוא הרי אתרע חזק' א"א דשמא לא נעשית א"א מעולם תו נקטי' ספק מה"ת להקל וכיון דאיכא ב' מיעוטי אפי' איסור דרבנן ליכא דמצטרפי שפי' לספק הב' וה"ל ס"ס ומותר - והנה בסנהדרין ס"ט מבואר דבת שבע קטנה היתה אז א"כ מ' ב' מיעוטי הנ"ל לא נתחזקה בא"א וכיון שגירשה על תנאי תו איכא נמי ס"ס ושרי ושפיר עביד דוד שבא עליה אלא כיון דקמי שמיא גליא שלא היתה איילונית ואביה שקיבל קדושים אביה הי' באמת ממילא ליכא כ"א ס' א' בחזק' א"א דלכ"ע מה"ת להחמיר לכ"א דוד בתפילתו לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי לך לבדך דייקא ובעיניך שאתה יודע כל הנסתרות ודאי חטאתי שבאתי עליה מספק אבל לדידן לאו מומא היא כיון דס"ס מותר והרי כל היכא דאיכא מיעוטי שלא חלו הקדושין איכא חזקת פני' וסמכי' תרי מיעוטי לחזקה ואתרע רוב ולא חטא דוד ובזה מובן היטב הקרא דכ' גבי מעשה דדוד וידרוש לאשה ויאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אורי' החיתי עכ"ל ותמה' המפורשים וידרוש ויאמר מבע"ל ועוד קשה שנראה כמתמוה הלא זאת בת שבע מאי תמו' איכא הול"ל היא בת שבע ועו"ק מה לי לייחס' בת מי היא בת אליעם הל"ל רק בת שבע אשת אורי' החיתי אמנם לדרכינו מובן דה"פ וידרוש לאשה ויאמר ר"ל דוד בעצמו חקר ודרש בהלכה ויאמר הוראת היתר לבוא עליה והכי אמר הלא הוא בת שבע הידוע שהיתה קטנה ואיכא חשש' דמיעוט איילונית וה"ל קדושיה מקח טעות ועוד זאת הכי היא ב"ש בת אליעם בבירור שנחליט אותה לאשת אוריה החיתי הלא איכא למיחש דדלמא לאו אביה הוא ואין קבלת קדושיה כלום כמובן וכיון דאיכא ב' מיעוטי אמרינן סמוך תרי מיעוטי לחזקת פני' וה"ל פו"פ ספק מקדשת ופשוט מלתא בין לר"י דבאותן הימים היא כא"א גמורה בגט ע"ת מהיום אם מתו בין לר"י דמגרשת וא"מ ובאשם תלוי היו' בודאי א"א מעיקר' דה"ל איקבע איסור כמ"ש תוס' כתובות כ"ב ד"ה באשם וביבמות פ"ח וכ"כ הר"מ פ"ח משגגות ה"ג ז"ל וה"ה לספק מגרשת שהרי נקבע האיסור אבל ספק מקודשת

לא נקבע האיסור וא"כ בבת שבע למאי דקיי"ל איקבע איסור בעי' אבל חתיכה א' פטור גם בלא גט כלל ליכא איסור תורה כלל משום סמוך תרי מיעוטי לחזקת פנו' וכנ"ל אלא אף למ"ד דבחתיכה א' דלא איקבע איסור נמי חייב אשם תלוי אבל בגט ע"ת הא ה"ל תו ס"ס ולכ"ע שרי ואפי' לר"י בזבחים ע"ד דאוסר ס"ס בכה"ג לדעת הסמ"ג שהוכיח דאין הלכה כר"י מסתמא דגמ' כתובות דף ט' דפריך על ר"א דס"ל נאמן לאסרה אמאי והא ס"ס היא מ"מ חד' רק מדרבנן אוסר ס"ס ועוד דווק' באתחזק איסור וכמ"ש בתוס' הרא"ש כלל ב' אבל גבי בת שבע חזקת פני' היא ולכ"ע ס"ס שרי ולא חטא דוד כלל ובזה מובן ג"כ כונת גמ' בשבת נ"ז כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה ומה אני מקיים מדוע בזית את דבר ד' לעשות שבקש לעשות ולא עשה עי' רש"י ותמו' ולענ"ד ה"פ לפמ"ש להציל את דוד המלך ע"ה מאותו עון עפ"י היתר ס"ס אכן תינח אם לא קיבל עלי' אוריה החיתו כל המומים אלא קדשה בסתם או בתנאי ע"מ שא"ב מומין אבל אם אורי' קיבל עלי' בפירוש כל מומין ואפילו איילונית ליכא תו' ס"ס כמובן וע"כ הכנוס דוד א"ע באותו ספק דסתמא ודאי לא קיבל עלי' מומין ועכ"פ מום איילונית וכן הי' באמת ולא נכשל באיסור א"א ועל שם ספק זה אולי קיבל עליו אורי' החיתי מומין חשיב ליה לדוד בקש לעשות אבל באמת לא עשה כי יפה כוון וממיל' דיתפרש המדרש כמין חומר "לא נתקררה דעתו של דוד' משום שבא על ספק א"א ואי משום היתר ס"ס כנ"ל הא מה"ת לר"י אסור גם ס"ס בכ"מ עד שהגיע לפרק בתולה נשאת ישכים לב"ד ונאמן לאסרה עליו וכאביי לקמן דף ט' ופ' הגמ' אמאי הא ס"ס ומאי קו' הא לר"י ס"ס נמי אסור וע"כ צ"ל באתחזק היתר לבעלה לכ"ע מותר ס"ס וכס' המפו' דפליגי על הסמ"ג ולא חטא דוד ודו"ק - [אמר המסדר ולענ"ד נר' לפרש הכ' שהביא מו"ר א"ז הגאון זצ"ל לך לבדך חטאתו והרע בעיניך עשיתי, לפי הגמ' דשבת הנ"ל כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנא' ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וד' עמו אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו אלא מה אני מקיים מדוע בזית את דבר ד' לעשות הרע שביקש לעשות ולא עשה ועוד איתא שראוי' היתה בת שבע לדוד משנת ימי בראשית אך דאכלי' פגי' ואית' ג"כ בגמ' המתכוין לאכול חלב ונזדמן לו שומן צריך כפרה כי אזלינן בתר מחשבה וכונתו היה לאכול חלב ממילא אם אזלינן בתר המחשבה אז חטא דוד ח"ו כי דוד לא הי' יודע שהיא בת זוגו אבל אם אזלינן בתר מעשה אז לא הי' לדוד שום חטא וידוע שהקב"ה לבד הוא יודע מחשבות ע"כ אמר דהע"ה לך לבדך חטאתי שאתה יודע כל הנסתרות ודאי חטאתי וז"כ הגמ' כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה דהיינו שבת שבע היתה בת זוגו ולא היתה אשת איש כנ"ל ועל זה ק' קושי' הגמ' א"כ מה אני מקיים מדוע בזית את דבר ד' כי

לא חטא כלל ועל זה מתרץ שביק"ש לעשו"ת דהיינו שכונתו של דוד היה ג"כ לעשות כי לא ידע דוד מזה שהיתה ב"ש בת זוגו אבל אמר הגמרא ובאמת לא עשה כי ראוי היתה לדוד מימי בראשית כנ"ל]:

ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ד' ויל"ד הא דקאמר דם הנקי אם הוא נקי ודאי אינו נהרג ותרגום אונקלוס יפה פי' חיבת דם זכאי ורש"י ז"ל מביא הגמ' דכתובות ל"ו דבא לאמר אפי' אם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג אבל עדיין ק' הא כל זה לא כתיב בקרא וצ"ע לשנא הדם הנקי ונ"ל דהא אמרי' בגמ' אין מושיבין לסנהדריות אלא אם כן יודע לטהר שרץ מן התורה דאעפ"י דכתיב בפי' קרא דשמנה שרצים טמאים הם מ"מ ע"י חריפתם ובקיאתם צריך להם להוכיח שהשרצים טהורים הם והק' בתוס' מה להם בפלפול של הבל הא עכ"פ שרץ טמא הוא ותי' הג' הפלתי ז"ל דודאי צריכין להוכיח ההיפוך על אסור מותר ועל מותר אסור דהנה אם א' הרג את הנפש ואמרו כולם חייב הוא אז הוא זכאי דבעינן ושפטו העדה והצילו העדה אעפ"י שהיא נגד הסברא ע"כ הסנהדרי' צריכין להיות כ"כ חריפים ובקיאים שגם אם אחד חייב בודאי כגון שראוהו שהרג את הנפש מ"מ צריכין שיזכה אותו אחד ואם אחד היה מהדר זכותו וכולם אחרים מחייבים אותו הולכי' אחר הרוב ושפיר הרגו אותו ומתורץ קושי' התוס' דשפיר יש לנו מהפלפול של הבל אבל עדיין ק' דהא זה ההורג אם כולם מחייבים פטור מדיני שמים וא"כ זה מחזי שלא כדין דעל כרחך אחד צריך להפך בזכותו כדי שיהרג, אבל זה אינו דודאי כך הוא רצון הקב"ה שיהרג אם נמי מחזי בעינינו כדם נקי מ"מ בעיני הקב"ה הוי מעשה ישר וז"ש ואתם תבער דם הנקי ר"ל גם אם מן הדין יהי' פטור כגון שאין לדרוש זכות עליו מ"מ יהי' חריפים כ"כ שיכולין לחייב אותו כנ"ל וכ"ת הא זה הוי כעוולה ועל זה אמר כי תעשה הישר בעיני ד' ר"ל והוא הישר בעיני ד' אף שאינו ישר בעיני האדם אלא לימוד זכות דרך עקש ועקלתון עכ"ל מרן אבי הג' זצוק"ל- [א"ה ואני אמרתי לישב הדקדוק של כ"ק א"ז הג' זצ"ל מה דם הנקי שהוב' בסה"ק שעד שלא נהרג הרוצח דמו של הנרצח תוסס עד שיראה נקמתו א"כ בזה שאנו מחייבים את הרוצח עי"ז מבערים דם הנקי של הנרצח מישראל]:

לפרשת כי תצא

למעלה מענין כתי' ואתה תבער וכו' ופתח כי תצא למלחמה וכו' נ"ל סמיכות הפ' עפי"מ שפרשתי בישעו' נ"ח קרא בגרון וכו' כשופר הרם קולך ותמו' הדמיון לשופר בפשוט נ"ל כי היציאה מן ההיפוך אל ההיפוך קשה מאד ואין הטבע סובלתו ע"כ צריך המוכיח

להורות לבעל תשובה לשוב מעט מעט וידוע כי מחכמת התקיעה הוא להתחיל בקול נמוך ואח"כ להגביה הקול יותר ויותר כמ"ש וקול שופר הולך וחזק וזה"ש קרא בגרון להחזירם בתשובה באופן זה דווק' כשופר הרם קולך דייקא תחילה נמוך ואח"כ הרם, עונ"ל ויובן ר"פ דברים אלה וכו' אל כל ישראל דאית' בעירוכין ספ"ג אראב"ע תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח וז"ל רש"י דרך כבוד שלא יהי' פניו משתנין עכ"ל דז"ל רש"י ר"פ דברים כאן סתם הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל ונ"ל זהו בדור המדבר שהיו דור דעה ודי לחכים ברמיזא וזה"ש תמיהני בדור הזה דייקא שהן חסורי דעת מי שיודע להוכיח דרך כבוד דייק' דברמז אין מרגישין כמ"ש שוטה אין מרגיש ולפרש החטא איכ' משום כבוד אמנם כן ק' מצות תוכחה מה תהא עלי ונ"ל בפני רבים דווק' איכ' חששא דכבוד אבל ליחיד בפ"ע אין כאן בושה וזה"ש קרא הוכח תוכיח את עמיתך דייק' ביחיד ולא אשא עלי' חטא א"צ לכסות החטא כלל להזכירו ברמיזה ע"ד נשוי פשע כסוי חטאה וגם ליכ' חטא דבושה משא"כ ברבים בעי' ברמז דווק' משום כבוד וא"כ מרע"ה נמי לכ"א בפ"ע הי' מוכיח פשעו בפניו ולז"א אלה הדברים דייקא ר"ל במדבר בערבה וכו' שהזכירן ברמיזה הו' אשר דיבר משה אל כל ישראל דייקא ואיכא משים כבוד אבל ליחידים גילה עונם בפניהם אמנם דור דעה מרגישים ברמיזה הי' ול"ה צריך יותר משא"כ בדור הזה וזה"ש שהע"ה מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק ר"ל הדורש ומוכיח ברבים צריך להחליק לשנו ולהזכיר חטאו ומי שאין מרגיש ברמיזה אין לו תועלת בתוכחתו וע"כ צריך אח"כ להוכיחו לכ"א בפ"ט לז"א מוכיח אדם לכל א' בפ"ע אחרי שהוכיח לרבים חן ימצא והנה הטור הל' ר"ה והר"מ בהל' תשוב' כתבו כי השופר מלב"ד שגזיה"כ הו' רמז י"ב כלומר עורו ישינים וכו' לחזור בתשובה וכו' ע"ש אמנם קול השופר אינו מפרש החטא רק רומז וזה"ש קרא בגרון ולא בהרמת קול כגון תוכחה ליחיד אזי אל תחשוך לפרש לו החטא כנ"ל אבל כשופר הרם קולך כגון הגד לעמי פשעם דורש ומוכיח ברבים בקול אזי דווק' ברמיזה בעי' כשופר מ' כבוד עונ"ל כפשוטו בגמ' הנ"ל אם יש שיודע להוכיח שאם אומר טול קיסם מבין שיניך א"ל טול קורה מב"ע ולז"א קרא בגרון להוכיח אל תחשיך אבל כשופר הרם וכו' דייקא כשופר המוכיח שאין יכולין לומר לו קשוט עצמך וכו' כך אתה והגד לעמי פשעם דייק' שלא יוכלו לומר לך גם אתה חולית כמוני וכמ"ש התקוששו וקושי קשוט עצמך וכו' והנה גם ירמי' ירא להוכיח וא"ל ד' אל תירא מפניהם וכו' הפקדתיך היום וכו' לנתוש וכו' ונלחמו אליך ולא יוכלו לך הרי דקרא התוכחה לרבים כמו מלחמה לכבוש יצרם הרע ולהחזירם בתשובה ומתנאי מוכיח הו' קשוט עצמך וכו' וזה"ש ואתה תבער הדם הנקי

מקרבך דייקא כי תעשה אתה הישר בעיני ד' ואח"כ כי תצא למלחמה על אויביך הם הרשעים משנאיך ד' אשנא כדי להחזירם בתשובה ונלחמו אליך ולא יוכלו לך אבל ונתנו ד"א בידך תצליח ושבית שביו כנ"ל - עוד יובן סמיכת הפ' איפכ' מהנ"ל דאית' הבא לטהר מסייעין לו ואית' בפסיקתא הקב"ה אומר לישראל אם תפתחו לי מלא מחט נקב סדיקת אני אפתח לכם כפתחו של אולם וע"י תשובה מאהבה זדונות נעש' זכיות וז"ש כ"ת למלחמה על אויביך וכו' זה יצה"ר אויב פנימיי וזהו במלחמת הרשות הכ' מדבר ע"ד הרשות נתונה הבחיר' חפשית וכי תצא מעצמך משמע אתה תתחיל ומיד בהתחלה ונתנו ד"א בידך הוא נתון בידך לגמרי כמ"ש צדיקים יצרם מסור בידם ושבית שביו דייקא העבירות הוא שבי של יצה"ר ושבית אתה שביו שיעשו זכיות ולשון הילקוט וספרי ואתה תבער בער עושי הרעות מישראל וזה"ש ואתה תבער וכו' דוק' כי תצא למלחמה וכו' על אויביך וכו' קשוט עצמך תחילה אח"כ תוכל לקשט אחרים ולבער רעות מישראל כנ"ל:

למעלה מענין כ' כי תצא למלחמה וכו' ד"א עמך המעלך מא"מ וק' לשנא דהמעלה כדדייק הש"ס ר"פ איזי' נשך על המעל' אתכם מא"מ דכ' גבי שרצים ות אמר הקב"ה אלמלא לא העליתי את ישראל מא"מ אלא בשביל זה שאין מטמאין בשרצים דיו ומעלה גדולה הו' אצלי שהם מעולין ונאים ולא מאוסים עש"ה ונ"ל ה"נ מה"ט זכו ביציא' מצרים על שלא יראו משש מאות רכב בחור ועם רב וסוס ורכב והם שמו בטחונם בד' אבל לשנא דהמעלה עדיין קשי' ונ"ל ע"ד מוסר הפ' כ"ת למלחמה במלחמת מצוה הכתו' מדבר על אויביך דייק' אויב הפנימיי וכאז"ל דהע"ה עשה מלחמה עמו והרגו שנאמ' ולבי חלל בקרבי וכתיב במלחמת מצוה בפ' זו לא תחיה כל נשמה ר"ל עפ"י מאז"ל הרוצה שיחי' ימית א"ע ואמר וראית סוס ורכב עם רב ממך כי בכל עבירה נברא מלאך מקטרג א' וזה"ש סוס ורכב מוכן למלחמה עם רב ממך דייקא שיצה"ר יראה אותך אנשי בריתך וחיילות שנתתם לו כבר מהרסייך ומחרבייך ממך יצאו וכבר אתה נמסר בידו ולא לו יותר וכדי שלא תתייאש א"ע מן התשובה גלל כן הזהיר' תור' ואמרה לא תירא מהם כי ד"א עמך דהן אמת אתה לא תוכל להם אבל עזר ד"א עמך ע"ד הבא לטהר מסייעין לו וכו' וכמ"ש בפסיקת' אמר הקב"ה פתח לי כמלא נקב מחט וכו' ותוכל להם והמופת לזה תדע המעלך מא"מ שכבר היית משוקע שם במ"ט שערי טומאה וכאז"ל ע"פ גוי מקרב גוי שהיו הללו והללו עובדי ע"ז וכו' ובזכות מצוה א' שכתוב בה המעלה אתכם מא"מ הי' מצות אכילת שקצים הי' כדאי להציל ויכולתם לו ליצה"ר בעזרת ד' א"כ ק"ו במצות הרבה ומכ"ש בעשיית תשובה וכל זה כי תצא למלחמה וכו' בתחילת

היציאה הוא בר"ח אלול מאז אזהרה על כל א' וא' לא תירא מהם מעבירות של כל השנה ומקטריגים שנבראו ע"י להתייאש ח"ו עי"ז וכנ"ל ואמר עוד והיה כקרבכם אל המלחמה היינו ביום הדין ובר"ה ויוה"כ אז וניגש הכהן המושל ומנהיג בכל דור עד"ה יורו משפטיך וכו' אל הכהן אשר יהי' בימים ההם ודבר אל העם דברים קשים כגידים להוכיחם ואח"כ יאמר אליהם אמירה רכה שמע ישראל דייקא הכל תלוי רק בשמיעה שמעו ותחי נפשיכם כמ"ש ברבה ס"פ יתרו אתם קריבים היום זה ר"ה שנא' ויהי היום וכו' למלחמה על אויביך על דייקא עלי' יהי' המלחמה שאתם הנצחוהו אל ירך לבבכם וכו' כי ד"א ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם וכו' כנ"ל ועמכם דייק' אתם תתחילו וד' יגמור בעדיכם כנ"ל ודו"ק:

ולקחת לך לאשה וכו' פירש"י סופו להיות שונאה וכו' ותמוה מ"ש שכתב רש"י כאן ולא לקמן על והיתה לך לאשה עוד ק' האי ולקחת לך לאשה מיותר לגמרי ועו"ק הרי והיתה לך וכו' משמע בהוי' קיימת היפוך טעם הסמיכות לרש"י הנ"ל ועו"ק על טעם הסמיכות הנ"ל שסופו להיות שונאה והרי בשתי נשים קאמר א' שנואה ולא ביפת תואר לחוד ועו"ק אמאי אם באמת מגיירה הרי מצות עשה שהכניס תחת כנפי השכינה ומכ"ש דל"ל שנואה בעיני המקום במעשי' ונ"ל דפליגי בקידושין דף כ"ב רש"י ס"ל והבאתה שלא יחלצנה במלחמה לבא עליה והק' בתוס' שם משמע מתוך פירש"י דבמלחמה אסור לבא עליה אפילו ביאה ראשונה אינו מותר עד לאחר כל המעשים ותימה א"כ מאי קאמר לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר כיון דבמלחמה אסור עד שיבא לביתו ולאחר כל המעשים היאך נתפייס יצרו בכך אכתי איכא יצה"ר במלחמה ובביתו עד ירח ימים ועו"ק אמאי קרו לה בשר תמותות כיון שנתגיירה ע"ז ונ"ל לתרץ דמודה רש"י לא דברה תורה וכו' והתיר' ביאה א' במלחמה נמי אב בכה"ג סופה לשנאותה שהיא בשר תמותות וע"ז קאי הסמיכות הנ"ל וה"פ ולקחת לך לאשה דייקא דייקא לאשה שיש לך מקודם וסופו כי תהיינ' לאיש שתי נשים וכו' א' שנואה במעשים היא היפת תואר הנ"ל שבא עליה במלחמה ודברה תורה עד יצה"ר לז"א קרא אבל והבאתה אל תוך ביתך ר"ל שלא תבא עליה במלחמה רק אחר כ המעשים שתהי' גיורת גמורה ובכתה את אביה וכו' זה ע"ז כמשאז"ל ואח"כ תבוא אליה ובעלתה אזי באופן זה והיתה לך לאשה בהוויותה תהא ע"ד ולו תהי' לאשה לא יוכל לשלחה וכו' כי סופו מוכיח שלא נגד יצה"ר נשאה אלא למצוה להכניסה תחת כנפי השכינה לז"א והבאתה וכו' שלא יחלצנה במלחמה ע"צ היותר טוב לא נגד יצה"ר לכן פירש"י טעם הסמיכות מיד על ולקחת ולא על והיתה ולק"מ כמובן ודו"ק - עכ"ל מרן אכי הג' זצוק"ל - [א"ה ליישב הדקדוקי' של כק"ז הג' ז"ל נר'

דרש"י כ' ע"פ כי תצא וכו' במלחמת הרשות דאין לומר במלחמת מצוה הא כ' לא תחיה וכו' ושבית שביו לרבות כנענים שבתוכה ולקחת לך לאשה ל"ד תורה אלא כנגד יצה"ר ונר' לשמואל דסבר לאחר כל המעשים אז גיורת גמורה היא כמ"ש א"ז הג' ז"ל א"כ לא מוכח במלחמת הרשות הכתוב מדבר דאיכ' למימר במלחמות חובה וכ"ת הא כ' ל"ת כל נשמה יכולין לתרץ דהלא הוי גיורת גמורה ובזה לא נאמר ל"ת כל נשמה משא"כ לשיטת רב דביאה ראשונה נמי מותרת קודם שתתגייר' נמי שפיר מוכח במלחמות הרשות הכ' מדבר, ותוס' בקידושין הק' רק לשמואל אליב' ק' קושי' התוס' וא"ש המשך דברי רש"י ז"ל דכתב ל"ד תורה אלא כנגד יצה"ר רק להוכיח דכאן במלחמות הרשות הכ' מדבר ממילא ושבית שביו אתי' לרבות כנענים שבתוכה]:

והסיר את שמלת שביה וכו' פירש"י כדי לנוולה וכו' ולולי דברי רש"י ז"ל נ"ל אם ע"ד שאמר יעקב אבינו לבניו בפ' וישלח הסירו אלקי הנכר וכו' והחליפו שמלותיכם ופירש"י שמא יש בידכם כסות של ע"ז וה"נ ה"ט גופ' וכתיב לא ידבק בידך מאומה ועונ"ר ע"ד שכ' רש"י בפ' צו ופשט בגדים שבישל בהן קדיר' לרבו לא ימזוג בהן כוס לרבו - עכ"ל אבי דג' זצוק"ל:

וראית בשבי' אשת יפת תואר וכו' פירש"י לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר אם אין הקב"ה מתיר' ישאנה באיסור וקשה א"כ יתיר לנו כל האיסורין מפני חשש זה ונ"ל דכך פירושו דיש כאן שני כוונות לשאת יפת תואר אחת מחמת יפיה והשנית להוציא הנשמות קדושות שבתוך האומות ולהביאם תחת כנפי השכינה כמו שמבוא' בס' חכמי אמת וזה הי' הטעם בדוד ושלמה שנשאו יפ"ת וכוונה זו רע בעיני יצה"ר כי כל מגמתו שישתקע הנשמה בתוך הקליפות וזה פירש"י לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר דהיינו שישאנה לש"ש להוציא הנשמות וזה כנגד יצה"ר שאם לא התיר' דהיינו שלא ישאנה בכוונה זו ישאנה באיסור דהיינו להנאות גופו וזה באמת אסור מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

אית' בחולין דף קל"ט א"ל פפונאי לר' מתנא מצא קן בראשו של אדם מהו אמר לי' והאדמה על ראשו משה מן התורה מניין בשגם הוא בשר ע"ש פירש"י על והאדמה על ראשו וכו' ותמוה המשך ב' שאלות אלו זאח"ז גם הפ' לא ידון רוחי וכו' בשגם הוא בשר משולל ההבנה לדרז"ל ונ"ל דכ' והאיש משה עניו מאד וכו' ותוב' ע"פ האדמה הו' שפר יתר דפשיט' כל האדם ע"פ האדמה המה גם יובן מאז"ל צאן מרעיתי אדם אתם קרוים ואין אוה"ע קרוים אדם ותמוה בפשוט ונ"ל דהנה בחולין פ"ט הנ"ל אית' אמר הקב"ה חושקני בכם וכו' נתתי גדולה לאברהם וכו' למשה ואהרן לדוד וכו' אבל אוה"ע אינו כן נמרוד אמר הבה נבנה וכו' פרעה אמר מי ד' נ"נ אמר אעלה וכו' א"ר גדול מ"ש במשה

ממ"ש באברהם וכו' ע"ש ואית' בפ"א ג' כתרים הן כתר תורה כתר כהונה כתר מלכות וכתר ש"ט עולה ע"ג והנה לארבע כתרים הללו זכו אלו דחשיב הגמ' אברהם אבינו אהרן כהנינו משה רבינו דוד מלכינו ואמר הקב"ה נתתי גדולה לאברהם הו' כתר שם טוב שנא' ואגדלה שמך אמר אנכי עפר ואפר, למשה ואהרן משה זכה לכתר תורה כאז"ל אמר הקב"ה תורה שלי היתה ונתתי לך, אהרן זכה לכתר כהונה אמרו ונחנו מה לדוד מלכינו נתתי כתר מלכות אמר ואנכי תולעת וכו' ואלו הארבע' הן הן ראשי יחוסינו בכל הכתרים והגדולות ומיעטו עצמם ע"כ חשק הקב"ה בנו כאמרו לא מרובכם כי אתם המעט וכו' והנה ר"ת אדים יאברהם "דוד "משה וז"ש ואתן צאני צאן מרעיתו כפי המזג ונמוכי רוח בהכנעה כצאן הללו אד"ם אתם ירושה הו' זה לכם מראשי ייחוסיכם "אברהם "אהרן "דוד "משה אתם קרוים אד"ם ואין או"ה קרוים אד"ם שאין עושין כן בגדולתם לחשוב שהן רק אדם עפר מן האדמה ע"ש כך נקר' אדם אלא בהיפוך עושין עצמם אלקות כמו נמרוד ופרעה ונ"נ, והנה ז"ל הרמב"ם באגרת תימן וכבר הבטיח הקב"ה ליעקב אע"ה אעפ"י שישתעבדו האומות בזרעו ויענו אותם וכו' הם ישארו ויעמדו והמשתעבדים בהם יחלפו ויאבדו כמ"ש והי' זרעך כעפר הארץ יר' אעפ"י שהם נתונים למרמס כעפר הזה שהכל דורסים אותו סופו שיגברו וינצחו וכן ע"ד המשל כמו שהעפר באחריתו יעלה על הדורסים אותו וישאר הוא והדורסים אותו לא יעמדו עכ"ל הזהב וכדברי הרמב"ם אלו כ' תוס' בברכות י"ז בסיים צלותי' דרבינ' ונפשי כעפר לכל תהי' מה עפר אין מקבל כלוו' לעולם כן יה"ר שזרעו לא יכלה לעולם כמ"ש והי' זרעך כעפר הארץ וכו' ע"ש והנה כבר העיר רבא בחולין הנ"ל גדול הנאמר במשה ואהרן ממ"ש באברהם וא"כ הה"נ ממש בדוד ואית' במד' והאיש משה עניו מאד מכל האד"ם פי' יותר מ"אדם "דוד "משה ותמוה הא במשה קיימי' ונ"ל דה"פ דמ"ם של תיבת מאד הו' מ"ם היתרון וה"פ והאיש משה עניו מא"ד יותר "מאברהם "דוד כי אברהם חשב עצמו עפר ודוד חשב עצמו תולעת הו' למעלה מעפר ומה"ט נ"ל דשבקי רבא לומר גדול מ"ש במשה ממ"ש בדוד דעפר הו' דומם ושוו' לאדמה אבל תולעת הו' תו ולמעלה רוחש על האדמה וכיון שאמר רבות' גדול יותר ממ"ש באברהם תו א"צ לומר ממ"ש בדוד ועפ"ז נ"ל סיפא מפרש לרישא שאמר והאיש משה עניו מאד מכל האדם יותר אפי' "מאברהם "דוד אשר ע"פ האדמה דייקא ר"ל לפי שכל האדם אפי' אברהם ודוד שהיו ענוים ביותר וממעטים א"ע בגדולה מ"מ חושבים שהן ע"פ האדמה על דייקא כמו עפר מן האדמה ותולעת חי על האדמה דומם אבל משה אמר נחנו מה פחות אפי' מעפר משמע ולמטה ממנה והנה להיות מצד הגוף שהוא בו"ד קרוץ מחומר עלול האדם לחטוא ומצד הרוח ונשמה חלק ד' מושכו לטוב

למעלה ועי"ז לוחמים תמיד גוף ונשמה ואמר החכם עקב ענוה שלום היו' ב"א לחבירו ונ"ל דהאדם עצמו נמי הענוה גורמת שלום ממלחמת היצר וכא"זל הסתכל בג"ד וכו' לאן אתה הולך למקום עפ"ר רמה ותולע"ה א"כ זהו המשך בגמ' קן בראשו של אדם נמי על הארץ קרו בו' שנא' והאדמה על ראשו שע"כ כן יהי' בסופו סוף אדם למות אז האדמה על ראשו וסמך לו משה מה"ת מניין ר"ל מניין שמשה חשב כן תמיד שהאדמה על ראשו ושבזה גדלה מעלת ענותנותו ממעלת אברהם ודוד שנא' בשגם וכו' וה"פ שאמר הקב"ה לא ידון רוחי באד"ם דייקא ור"ל מלחמת היצר היי' רוחי באדם גוף חלק האדמה ונשמה רוח ד' לא יריב ולא ילחם רוחי באד"ם באלו ד' ענוים בר"ת אד"ם אברהם "אהרן "דוד "משה כי עקב ענוה שלום ולא יחטאו בחשבם על סופם עפר ותולע ואמר בשג"ם הוא בשר בשג"ם זה משה ר"ל בשג"ם ומה ג"ם מש"ה שג"ם הוא בשר חלק אדמה ואמר נחנו מה חשב א"ע לכלום אפי' פחות מעפר עאכו"כ שלא יחטא וקצרתי ודו"ק:

או יאמר להיות באמת גם מרע"ה מבחר היצורים והי' עניו מאד ואז"ל בפ' חלק הוי קבל וקיים ועכ"ז נקצבו לו שני דורות ולא נשאר חי בעולם הזה ושם אדם ע"ש אדום שאמו מזרעת אודם ממנו בשר ודם ע"ש יסודו מעפר מן אדמה וא"כ זהו המשך הש"ס והאדמה על ראשו אדם ע"ש אדמה יסוד עפר נקר' כן אפי' בראשו של אדם הו' משה מבחר היצורים מה"ת מניין שגם עלי' נאמר כן והאדמה על ראשו אפי' בראשו של מין אדם דייקא אף שזוכך חומרו יהי' סופו למות ולא נתבטל ממנו שם אדמה לז"א שנא' בשג"ם הו' בשר לפי שג"ם מש"ה הו' בשר מיסוד עפר לכן לא ידון רוחי באדם לעולם לא יהי' נשמתו בו בגופו לחיות לעולם גם עליו נאמר בשג"ם זה מש"ה ג"כ הי' בשר והאדמה על ראשו והי' ימיו ק"כ שלה. - עכ"ל מרן אבי הג' זצוק"ל ולפי הנ"ל נ"ל לפ' פ' ותדבר מרים ואהרן וכו' הלא גם בנו דיבר וכו' דהנה כתיב אתו דכא ומשה הי' עניו מכל אדם ואית' ענוה מביא לידי רוה"ק וכו' וז"ש ותדבר וכו' הלא גם בנו דיבר וכו' וא"כ השוו א"ע לו בהכרת גדולות ד' לז"א וישמע ד' ומעיד על משה והאיש משה וכנ"ל הו' האיש וכולם נגדו אדם וכיון שהי' עניו מאד מכה"א ע"כ השגת משה ג"כ יותר בנבואה והשגת כבודו ית' כי אתי דכא ובכל ביתי נאמן הו' במ"ט שערי בינה בית"ו דייקא א"ב אל"ף בינים בכ"ל גימט' בנו"ן ביתי בנו"ן שערי בינה ודו"ק בס"ד - [א"ה ואני פי' מאמר חז"ל גדול שנאמר במשה ואהרן וכו' דאילו באברהם נאמר אנכי עפר ואפר ובמשה כתיב ונחנו מה וכ' רש"י שאברהם חישב עצמו עכ"פ לעפר ויל"ד מאי חשיבות דעפר ונר' הכונה דאברהם אע"ה רצה לרמז במה שאמר אנכי עפר ואפר שהוא ראוי שהקב"ה ישמע תפילתו ויעשה בקשתו כי הפיל עצמו לכבשן אש ומסר נפשו בעבור לוט וז"כ

עפר ואפר כפל לשון עפר בימי סדום ואפר בימי נמרוד כמ"ש רש"י בפ' וירא וכבר הייתי ראוי להיות עפר ע"י המלכים ואפר ע"י נמרוד והזכיר אברהם אלה הדברים כדי להזכיר זכותו משא"כ משה ואהרן לא היו חושבין זכותם לכלום כמ"ש רש"י בפ' ואתחנן אעפ"י שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים מ"מ אינם מבקשים אלא מתנת חנם וז"ש גדול הנאמר במשה וכו':]:

מסורה תשלח ג' פעמים שלח תשלח את האם, תשלח חרונך, תשלח רוחך יבראון ותחדש וכו' מובן עם מאז"ל שלהי חולין בשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים הרי שא"ל אביו עלה לבירה וכו' ובחזירתו נפל ומת וכו' אלא לעולם שכולו ארוך וזה תשלח את האם וכו' תשלח חרונך שעושה רושם כגון שבחזירתו נפל ומת היכן אריכת ימיו לזה אמר תשלח רוחך יבראון ותחדש וכו' היינו לאחר התחיי' - ומובן יותר לענ"ד עפמ"ש הכלי יקר דמה"ט פרש' שליח הקן מתחלת בכ"ף ומסיימין במ"ם דהיינו בין הכל סמ"ך וכן פ' מעקה על שם סומך ה' לכל הנופלים כי בשלוח הקן הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והיבא גוזלות ועלה ונפל ומת היכן אריכת ימיו של זה וסמכו ה' ליתן לו אריכות ימים לעולם שכולו ארוך וא"כ ה"פ המסורה תשלח את האם ואם גם לפעמים תשלח חרונך תדע כי סומך ד' לכל הנופלים תשלח רוחך יבראון - גם יובן לענ"ד דאית' במדרש ע"י מצות שליח הקן זוכה האדם לבנים שנא' השלח את האם ואת הבנים תקח לך ר"ל בנים תקח לנפשך בשכר מצוה זו ויש להבין לפי"ז תיבת למען ייטב וכו' בפשוט כאן מתחיל הבטחת השכר למען ייטב כמו בכ"מ, ואת הבנים תקח לך הוא תנאי המצוה או רשות עי' שו"ת ח"צ סי' פ"ג אבל לפי המדרש הנ"ל הבנים תקח לך הוא הבטחת השכר הו"ל להקדים תיבת למען שהוא בכ"מ התחלת הבטחת השכר ועו"ק איפכ' הול"ל והארכת ימים שכר שהוא בגופו בעצמו שהוא חביב לאדם יותר וכל אשר לו יתן בעד נפשו ואח"כ הול"ל וגם בנים תקח לך בשכרה ובפשוט נ"ל ע"ד אז"ל מי שיש לו בן ממלא מקום אבותיו לא נאמרה בו מיתה א"כ ה"פ בשכר שלוח האם תזכה לבנים ועי"ז והארכת ימים שלא יפול עליך שם מיתה כאלו אתה חי - אבל יותר נר' לפרש דהנה בטעם מצוה זו כ' הרמב"ן ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר ובזוהר פי' הטעם כדי שתצטוק האם על בנים וירחם הקב"ה גם ע"י שלוח אמנו השכינה מעל בניה והבנים בצער ע"ש ונ"ל להרכיב שני הטעמים ללמדינו להיטיב דרכינו כי בראות האדם בקומו מצוה זו שהאם צועקת על בניה אחר שילוחיה מזה יקח מוסר בלבו הלא בפשעינו שלחה אמנו הקדושה והוא נותן לב לחזור בתשובה על גלות השכינה לקרב הגאולה ואז"ל ביומא גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם כנ"ל - ובזה מובן היטב מאז"ל האומר

על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך משתקין אותו ברכות דף ל"ג ופי' אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו ותמוה דלשון המשנה על קן צפור יגיעו רחמיך עיקר חסר מן הספר וגם תמוה על טוב יזכר שמך לפי' הגמ' ענין אחר הוא ומאי לשון יזכר שמך הול"ל על טוב יהללוך או יברכוכה לפי' הגמ' ע"ש לכן נר' לפמ"ש בטעם מצוה זו ובאמת זו נר' ראי' והכרח לזה ממה שלא הזכיר הכתוב השם במצוה זו ובאמת גבי למען ייטב לך לא פירש מי והול"ל למען ד' ייטיב לך וכו' ובכולה פרשה גם מקודם לא הוזכר ד' וצ"ל דסמוך הכתוב למען ייטב לך מי שבידו להטיב הוא הקב"ה אמנם לפמ"ש א"ש טפי דה"פ לאו הטבת גמול קאמר אלא הטבה זו ר"ל שכר מצוה מצוה שמצוה זו גוררת מצוה ור"ל למען ייטב לך פעולה זו שתשלח האם וכו' ייטיב לך יגרום לך שתטיב דרכך בתשובה גמורה מאהבה בשביל גלות השכינה כנ"ל וגדולה תשובה שמארכת וכו' והארכת ימים אבל לפי' הרמב"ן בשביל ללמד רחמנות ולא להיות אכזרי זה מדה טובה אחת אבל בקרא למען ייטב לך ליכ' לפרש כנ"ל אא"כ הטבה גמורה בכל דרכיו מכל וכל וע"כ צ"ל הטבה הוא תשלום גמול כפשוטו וא"כ הול"ל בפי' למען ד' ייטיב לך כנ"ל וא"כ ה"פ האומר על קן צפור יגיעו רחמיך דייקא ר"ל האומר טעם המצוה זו הוא רק ללמד לבני אדם מדת רחמנות שיגיעו להם רחמיך מה אתה רחום כמאז"ל והלכת בדרכיו וכו' ולכן קשי' לי' ועל טוב יזכר שמך דייקא ר"ל לפי טעם זה ראוי' הוי להזכיר השם הטוב ומטיב אצל ההטבה שהבטיח תשלום גמול ר"ל למען ד' ייטיב לך לכן משתקין אותו כי באמת הטבה זו הכונה כפשוטו הטבת גמול אלא שכר מצוה מצוה שמצוה זו גורמת לאדם להטיב דרכו לחזיר בתשובה שלימה כנ"ל וידוע אז"ל אין מושיבין סנהדרין מי שאין לו בנים לפי שהוא אכזרי וא"כ נר' לטעם הרמב"ן הנ"ל דמצוה זו ללמד רחמנות בדין הוא שיטול שכרו שיזכה לבנים כמד' הנ"ל דאל"כ מה תועלת לו המצוה אם מ"מ טבעו גורם להיות אכזרי וא"כ גם שניהם אמת עעם רמב"ן ללמד רחמנות וטעם שני להטיב דרכו בתשובה, ויצה"ר נקרא רוח כמ"ש איזהו גבור הכובש יצרו שנא' ומושל ברוחו וכתיב אם רוח המושל יעלה וכו' וכן אין אדם שליט ברוח' וזה פ' המסורה תשלח את האם וטעם מצוה זו שנים המה אחד הוא תשלח חרונך ר"ל הסר כעס מלבך להיות רחמני ולא אכזרי, ושני הוא כדי תשלח רוחך יצה"ר רוח המושל עליך תדון אותו בשלוח וגירושין לגמרי יבראון ותחדש פני האדמה ר"ל ובראת לך לב חדש והארכת ימים עי"ז תתחדש כנשר נעוריך היינו ותחדש פני האדמה והן הן דברי הכתוב שמפרש עצמו שני הטעמים תשלח את האם טעם א' הוא כדי ללמד להיות רחמני ומזה ימשך שאת הבנים תקח לך תזכה לבנים שלא להיות אכזרי ועוד טעם שני

למען ע"י מעשה זו ייטיב לך יהי' סיבה שתטיב דרכך לגמרי והארכת ימים עי"ז כדברי המסורה תשלח האם משום תשלח חרונך ומשום תשלח רוחך וכו' ודו"ק עכ"ל מרן אבי הג' זצוק"ל [א"ה עיין בפ' בשלח עוד פי' נכון על מסורה הנ"ל]:

כי תבנה בית חדש וכו' פירש"י אם קיימת מצות שלוח הקן תזכה לבנות בית י"ל דמשמע שד' נותן שכרו בעוה"ז והא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וביותר ק' דאית' בחולין דף קמ"ב אין לך מצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלוי' בה בכבוד או"א כ' למען יאריכון ובשלוח הקן כ' והארכת ימים הרי שאמר לי אביו עלה לראש הבירה והביא לי גוזלות ובחזירתו נפל ומת היכן אריכת ימיו של זה אלא ע"כ קאי על תחה"מ אלמא דמשלוח הקן גופא מוכח דאין השכר בעוה"ז ונר' דהנה בכל מצות שאדם עושה צריך שתי הכנות כנגד בכל לבבך ובכל נפשך דהיינו המחשבה כנגד הנשמה והמעשה כנגד הגוף למשל מי שנטל שופר בידו כל היום ואינו תוקע בודאי אינו יוצא וה"ה אם תוקע ואינו מתכון נמי אינו יוצא כדאמרי' בר"ה עד שיתכון השומע ומשמיע והנה השכר על המחשבה דהיינו הנשמה תקיים לעוה"ב אבל שכר המעשה שיקבל הגוף עיקר שכרו בעוה"ז ועל שכר כזה מצינו בכל התורה כמו ונתתי גשמיכם ואכלתם לשובע ולפי"ז מתורץ קושי' דלעיל דרש"י מפרש רק שכר הגוף דהיינו שיבנה בית שהגוף נהנה אבל הגמ' בחולין הנ"ל איירי משכר לעוה"ב כמו שתחה"מ תלוי' בה לכן מוכח שפיר שאינו בעוה"ז וכן מה דאמרי' שכר מצוה בהאי עלמא ליכא דהיינו נמי שכר הנשמה, מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

על דבר אשר לא קדמו אתכם וכו' ואשר שכר וכו', ונ"ל המשך ב' עבירות אלו שלא קדמו ואשר שכר וכו', דאית' בפסחים ד' קי"ח אר"א קשים מזונותיו ש"א כקריע' י"ס שנאמ' וכו' ופי' הרי"ף שייכות המזונו' לקריע' י"ס דאי' בברכות כל האומר תהלה לדוד בכ"י ג"פ מובטח שבעוה"ב דאית בי' תרתי, דאתי' בא"ב, וי"ב שבח מזון לכל חי, ופי' ב' הגאון מהרא"ו ז"ל דכוונ' דהל"ל תהלים קי"א אודה בכל לבב דאתי בא"ב, וכתי' בי ג"כ פרנסה טרף נתן ליראיו, אך התם כתי' ליראיו, ובאמת מכין הקב"ה מזון לכל חי, לכן קבעו תהלה לדוד וכו', ובזה פי' הרי"ף המשך, מ' דמדה"ד מקטר ע"ז ליתן מזונות לרשעים כשהקב"ה מפרנס לכל, כמו שקטרג מה"ד בקרוע' י"ס הללו עע"ז, וכו' ע"ש, והנה מזונו' מפעילות האדם, צריך לתובעו, ולפעמים להעמידו בדין וכן הי' בקריע' י"ס ויצעקו ב"י, וז"כ קשים מזוניתיו ש"א וכו' שתלוים באדם, כקריע' י"ס וכו', ולי נ"ל דאי' בערובין י"ח גבי שליחות היונה כתיב והנה עלה זית טרף בפיה, אמר' יהי מזונותי מרורים כזית בידו של הקב"ה, ולא מתוקים כדבש בב"ד, והנה מזונות התלויים בבו"ד,

הם בב' עניינים, דאי' בביצה ל"ב ג' חייהם א"ח, המצפה לשלחן אחרים וכו', וי"ל על לשון מצפה, הל"ל האוכל על שלחן אחרים, ונ"ל דאיכ' ב' גווני מצפה לשלחן אחרי', א' אף בלא אוכל אצלו, א' אם דרך העשירים בהרוויחם ממון, לשליח לעניים, הם העניים מצפים על שלחונו, יר' שירוויח העושר, ב' שהו' שכר אצלו בענין עסקים, ודרך העולם הו', כשמרויחים אז נותנים שכר פעולה, בטובת עין, וא"ל דוחים אותו בלך ושוב, והב"ל דרוש מ"א פי' כי ממך הכל ומידך נ"ל, משל לאדם ששולחים אותו ליריד בסך ממון לשלם שם לכל א' חובותיו, שהו' צרי' לשלם כל חלופי כתבים של המשלח, וכן יש לעני על העשיר ח"כ פתוח תפתח וכו', הענק תענק וכו', וז"ש כי ממך הכל, ומידך חתימת ידך נ"ל, שיש לעני חתימ' ידך עלינו ועל ב' אלה אמרו המצפ' לשלחן אחרי', שהו' מצפ' שירוויח העשיר, וכן יש ב' מיני מזונות בידים, א' שעוסק במו"מ ומרויח, ב' מעלת מזונות נפלאה, כמו שנעשה במדבר ומבוא' בזה פ' תהלים קיו וימירו את כבודם בתבנית שיר אוכל עשב, ונ"ל דכ' ביואל ב' ואכלתם וכו' נ"ל עפמ"ד בחגיגה י"ו ג' דברים אדם דימ' למה"ש, וג' לבהמה, אוכלי' ושותי' ומוציא' ריעי כבהמה, ואי' בתענית כ"ו אין אומרין הלל אלא על נפש שבע' וכרס מלאה, וא"כ אכילה כזו, הוא צורך הודאה, ח"ש ואכלתם אכיל ושבוע כשנענים על הצרה, למען יאמרו הלל, והללתם את שם ד"א אשר עשה עמכם להפליא, ולא יהי' בושה במאכלם, ויקויים ולא יבושו עמי לעולם, והנה בהיותם במדבר היו במעל' יותר מזה, של"ה מוציאים ריעי דכתי' לחם אבירים, ואמ' ביומא ע"ה לחם שמה"ש אוכלים, וריי"א שנבלע ברמ"ח איברים, וא"כ הי' להם אכילה זו לכבוד גדול, להיות כמה"ש, והנה הם תפלו על המן ואמרו נפשינו קצה בלס"ק, ז"נ וימירו את כבודם שהיו אוכלים מאכלי מה"ש, בתבנית שור אוכל עשב שמוצי' ריעי - ומעתה איכ' התנצלות על עמון ומואב שלא קודמו בלחם ומים, של"ה כדאי להם לחמם ומומם הגשמיית אחרי שהם מושגחים בלחמי ומימי השמים אך א"כ איך עלה בדעתו שבלעם יקללם, ואי' במד' ולא קם נביא עוד בישראל, אבל באו"ה קם ומנו בלעם ותמי', ונ"ל דעקרים ועקוד' הק' איך מנע קב"ה טובה מב"א לגזור אומר שלא יקום נבי' עוד, ונ"ל דבשני עניינו' כתי' בתור' מעלת משה על כל מיני ברואים, עניו מאד מכל אדם, ובנבואתו, והנה בענוה כתיב מכל אדם ע"פ האדמה, י"ל שהי' באותו הדור, משא"כ בנבואה, והנה מעלת הענוה והנבואה, א' הו' עפמ"ד ספ"ק דע"ז ענוה גדול' מכולם וכו' וענוה מבי' לידי רוה"ק, והב"ל פי' עניו מאד מכל אדם וכו' יר' שהי' חושב שכל אדם נתעלה ממנו, והנה כמו כן אם יקרה בדורות הבאים שיעל' אדם כמשה בנבואה, או למעל' ממנו, הו' בנפשו בודאי לא יגבה לבו לחשוב שעלה במעלה זו, שהכנות לנבואי,

הו' ענוה ואיה ענונותו, כשיחשוב שנתעלה ממשה, אך בלעם הרשע עלה בדעתו לקלל ישראל בימי משה, ולא הי' חש שברכת משה יתעלה על קללתו, וז"ש ול"ק נביא בישראל יר' שיחשוב שעלה למעלתו, אבל באו"ה קם, שחשב שעלה עליו, ואית' בתענית ג' פרנסים טובים עמדו לישראל, וכנגדם ג' דברים, המן והבאר וענני הכבוד, וז"כ על דבר אשר ל"ק אתכם בלחם וכו', אך יש בזה התנצלות שאין כדאי להם מאכלם שהי' להם לחם ומים מן השמים בזכות משה, אך א"כ איך שכר בלעם לקללם, עינ"ל ליישב מאמ' אבל באו"ה קם, ויפיר' המד' וישכון ישראל בטח בדד לא כבדד שאמ' משה ד' בדד ינחני, ולא כבדד שאמ' ירמי' מפני ידך בדד ישבתי אלא כבדד של בלעם שנא' הן עם לבדד וכו' ותמי', ונ"ל דאי' בפ' בהעלותך גבי לשה"ר של מרים ויאמרו הרק אך במשה דיבר ד' וכו', ובאה התשוב' אם יהי' נביאכם וכו' ונ"ל עפמ"ש העקרים לפ' לא קם נביא וכו' דאיך שידד הטבע מכל ישראל לגזור אומר כזה, ותי' שגם משה ל"ה עולה כ"כ במעלי נפלא' רק למעלת הדור ההו' שקיבלו תור' מפי הקב"ה, וז"ש לך רד מגדולתך כלום נתתי לך וכו', וז"ש הרק אך במשה פי' בשביל גדולתו לבד' הלא גם בנו בשבילנו, דאנחנו הסיבה, וישמע ד' באמרו לך רד מגדולתך וכו', והתשוב' אם יהי' נבאכם, הו' עפמ"ש הרמ' מעלת נבוא' משה נגד שארי נביאים שהו' כעין חלום, משא"כ נבוא' משה, וזהו התשוב' מעל' משה יותר נגד שארי נביאי', אם יהי' נביאכם בשבילכם עכ"ל, זאת לא יזכו אלא למראה, לא כן עבדי משה פא"פ אדבר בו, בשבילו לבד הו' זוכה למעל' זו, הרי דהרשיעם קב"ה לייחס מעלי נבוא' משה לאחרים והנה משה התפלל ונפלינו אני ועמך, ופי' רז"ל ביקש שלא תשרי שכינה על או"ה ונתן לו, והסיב' הו' לזה ע"י בלעם כמ"ש במד' הצור ת"פ לא הניח הש"י פ"פ לאו"ה לומר אתם רחקתנו שלא נתת לנו נביאים, ופרצו בזנות ע"י, והעקרים פי' ונפלינו אני, פי' על נבוא' משה נגד נביאי ישראל, ועמך שלא תשר' שכינה על או"ה, והנה לזה שיהי' הו' מופלא ל"ה צריך סיוע, אבל שלא תשרי שכינה על או"ה הי' צרי' לסיוע לזה מבלעם שע"י נתחזק משאלתו, שמבלעדו הי' פתחון פה לאומות, וז"כ ולא קם נביא וכו' זהו הי' מצד עצמותו לקיים תפלת משה ונפלינו אני על מעלתו, אבל באו"ה קם שלא נתקיים תפילתו שלא ישר' שכינה על או"ה רק מחמת בלעם - וטעם שלא תשרה שכינה באו"ה, עפמ"ש בשופטים תמים תהי' עם ד"א, כי הגוים וכו' נביא, הרי דעי"ז שיש בישראל לבד מעלו' הנבוא' יהי' תמימים ולא ידרשו לעינות וכשפים, ואי' בנדרים ל"ב כל שאינו מנחש מכניס' אתם במחיצה שאפי' מה"ש א"י לכנוס לשם כי לא נחש וכו' והסיבה לזה הי' בלעם, שע"י נראה דליכ' מעלה לאומות

ע"י נביאם וז"ש הן עם לבדד ישכון בנבוא', כי בגוים בל יתחשב הנבוא', והנה עי"ז זכים למחיצה לפנים ממה"ש וז"כ המד' כבדד של בלעם וכו':

ולא אבה ד' לשמוע אל בלעם ויהפוך וכו' כי אהבך, נ"ל דאי' במד' ראוי' הי' הקללו' לבלעם והברכות למשה אלא שלא יאמרו אוהבם מברכם ולא יתקיימו כ"כ וכו' ולי נ"ל טעם אחר ויפי' הנה ברך לקחתי ובירך לא אשיבנה דאי' בברכות ראוי' הי' לעשות להם נס בימי עזרא אלא שגרם החטא, והק' דאי' כל דיבור שיצ' מפי הקב"ה לטובה אפי' ע"ת אינו חוזר ותי' צל"ח עפמ"ש ר"מ לחלק בין הבטחה מפי קב"ה עצמו או ע"י נביא, שחס על כבוד הנביא יותר שלא יאמרו שהו' נביא שקר, וכן אי' במד' לא איש אל מה שניבא ע"י נביא ויכזב ההו' אמ' בעצמו ולא יעשה, ולכן במשה דל"ש זה, דכתי' בי' וגם בך יאמינו לעולם, אית' בחזרה ומעתה אלו הי' הדברות ע"י משה הי' בחזר', אבל אחרי שיצ' מפי בלעם שהו' הי' הסיבה להסתלקות שכינה מאו"ה שנביאי' מכשילום, וא"כ אם לא נתקיים נביאתם עודנה הי' פ"פ לאו"ה ויאמרו שא"כ מבלעם שהי' נביא שקר, א"כ מההכרח לאמת נביאתם, ואי' במלאכי אהבתי אתכם וכו' הלא אח וכו' נ"ל דאם גם ישראל אינם בשלימות ולמידום מעש' נכרים שהיו אחים עמהם, עכ"ז הש"י אוהבם, וזהו ראיי' שאוהבם אהבה עצמיו", והי' אהבתי אתכם אהב' עצמיי', אף לא ע"י מעשיכם, וראיי' הלא אח עשיו ליעקב ודו"ק וז"ש ולא אבה ד' וכו' ויהפיך את הקלל' לברכה, שיוצא' הברכה מפי בלעם, של"י בחזרה, ומזה ראי' כי אהבך ד' יר' אהבה עצמיית:

ע"ד אשר לא קדמו וכו' ואשר שכר עליך נ"ל המשך ב' עבירו' אלו, עפמ"ש לא יהי' בכיסך אבן ואבן יר' לפעמי' מדת הכלוי והוותרנות, חלבמו סגרו פימו דברו בגאוי, שאינם מהנים מנכסי' ואעפי"כ מתגאים והיו' אשר ל"ק, ואחזו מדת הכלוי, ואשר שכר עליך, היי' מדות הפזיר, ושניהם לרעה הי': כי תדור נדר לד' אלקיך לא תאחר לשלמו ויל"ד מאי קאמר לשלמו והלא אם הי' אומר לא תאחר לשלם נמי מובן וא"כ הוי"ו הוא מיותר ונר' דהנה אית' במתני' היתר נדרים פורחין באויר ותמוה הא ילפינן מקרא לא יחל דברו הוא לא יחל אבל אחרים מוחלין לו וא"כ מוכח בפירש דמותר להתיר נדר, ונר' דידוע דמכל מצוה שעושה האדם נעש' מלאך מליץ ובעבירה קונה לו מלאך קטיגור והמלאכים אם גם שהם רק מלא רוח מ"מ יש בהם לחלק כמו באדם שתואר החיצונה הוי הגוף והנשמה מבפנים ה"נ יש במלאך חלק גופניי' ורוחניי' ואם אדם מתחיל לעשות מצוה נוצר תחילה חלק גופניי' מהמלאך ואח"כ חלק רוחני' שבו ואם אנו מתחילין המצוה ואין גומרין אות' א"כ יש כאן מלאך בלא חלק אלקי ורק בהתחלת המצוה נוצר בו חלק גשמיות וא"כ זה המלאך לית ליה אחיזה בארץ דהא אעפ"י שיש בו חלק גופניי' מ"מ הוי יותר מסתם אדם

וגם בשמים לית ליה מקום אחוזה דהא עוד לא הוי בי' חלק רוחניי' ולא הגיע למדריגה שיעלה לשמים דאין לו מקום אחר רק פורח באויר בין השמים לארץ א"כ הכא בנדר נמי אם מתיר הנדר ואינו גומר נדרו א"כ אינו גומר המצוה וגם מלאך שינצר ממנה נמי אינו גומר רק חלק אדמה שבו ונמי צריך לפרות באויר וז"כ היתר נדרים היינו אם מתיר הנדר וא"כ מלאך שנברא עי"ז למו וז"כ הקרא וכי תדור נדר לד"א א"כ ממילא נברא מלאך א' א"כ לא תאחר לשלמו דהיינו שהמלאך יהי' שלם בגוף ובנשמה יחדיו שיוכל להיות בשמים מאאמ"ו הג' זצוק"ל: כי יהיה בך איש אשר לא יהי' טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה ותמוה כפילות הלשון ויצא וכו' ולא יבא וכו' ונ"ל דאית' דלפעמים נבר' האדם להיות בעולם רק זמן קצר כגון שסיבת הווייתו אינו רק לתקן איזה דברים בעבודת ית"ש דהיינו שכבר הי' פטם א' בעולם והתרשל באיזה מצוה ע"כ מוכרח לבא עוד הפעם ע"י גלגול לתקן אות' מצוה שביטל ממילא מיד אחר תיקון של אותו מצוה שהתרשל בגלגול הראשון והתקין הקלקול מה שקלקול מיד בא זמנו ליפטר מעוה"ז והנה מצינו ב' מיני עבירות א' שהגלות המר גרם להם כגון בענין מו"מ שאין לנו בגלות שדות וכרמים לפרנס אותנו וזה גרם גדול לכמה עבירות כגון לשקר קנאה ושנאה ולה"ר וכמה מצות שאין ביכולתנו לקיים בגלות כגון תרומה ומעשר וכו' וא"א לקיים רק על אדמת הקודש שהנחיל ד' לאבותינו ויש עוד סוג עבירה שאין הגלות גורם וסיבה ואדרבה מחמת הגלות הי' לנו לעזוב אותם שעשו בשאט נפש למשל שישבו בסוד משחקים עם תוף חליל בריקוד בחור ובתולה יחדיו וכגון הגאוה והשררות עבירות אלו אין הגלות גורם ונהפוך הוא הגלות הי' לנו למנוע דוגמתן ולהיות לבינו נכנע על אריכת הגלות וא"ש דהנה מצינו שהגלות מכונה בשם לילה כמ"ש בישעי' שומר מה מליל וכו' והנה אותן עבירות שהגלות גורם על אותן אין שום תכלית להביא עוד פעם בגלגול כי חוזר וניעור כל זמן הגלות כי הגלות יכריחו עוד הפעם לעשות עבירות אלו שהגלות סיבה לכן לא יבא עוד הפעם בשביל עבירות הללו לעוה"ז כי אין שום תכלית רק על אותן עבירות שעבר בשאט נפש שאין הגלות גורם יכול להיות כשיבוא עוד הפעם בגלגול שיתקן מעוותו מה שקלקול וז"כ הכ' כי יהי' בך איש אשר לא יהי' טהור מקרה לילה ר"ל שהסיבה לעבירות שבידו יהי' הגלות הנקר' לילה אבל משאר עונות יהי' נקי אז כשיבא הזמן שיצא אל מחוץ למחנה להפטר מעוה"ז לא יבא אל תוך המחנה ר"ל לא יבא עוד בגלגול לעוה"ז כנ"ל ודו"ק - מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

הרמב"ם פיה מה' דעות ה' י"א כ' דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה ואח"כ יקנה בית דירה ואח"כ ישא אשה שנא' מי האיש אשר נטע כרם

ולא חללו, מי האיש אשר בנה בית ולא חנכו ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה והתמי' מפורסמת דמקרא איפכא כתיב אשר בנה וכו' אשר נטע וכו' וגם בסוטה ד' מ"ד ע"א ת"ר אשר בנה אשר נטע לימדה תורה ד"א שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה ועי' בכ"מ ולח"מ ובסדר משנה - ונ"ל טעמי' דהרמב"ם דבמשנה בסוטה ד' מ"ג אלו שאין זזין ממקומן בנה בית וחנכו נטע כרם וחללו הנושא את ארוסתו וכו' שנא' נקי יהי' לביתו וכו' לביתו זה ביתו יהיה זה כרמו ושמח את אשתו זו אשתו וכו' ופירש"י נקי יהיה לביתו בשביל ביתו, יהיה רבוי' הוא הוסיף לך הווייי' אחרת להיות כזו עכ"ל, הנה נשמר רש"י באריכת לשונו זה מקושי' גדולה דקשה קרא דפ' שופטים שהקדים הבית לכרם ללמד ד"א כדתני בבריי' ד' מ"ד הנ"ל ולמה א"כ בפי תצא סמוך ונראה. שינה הקרא הסדר והקדים הכרם לבית כדדרשי' נקי יהיה לביתו יהיה זה כרם לביתו זה ביתו וכו' לכן פי' רש"י כנ"ל ור"ל אע"ג שהקדימו הקרא בתיבת יהי' ע"כ נטפל הוא לבית דרך רבוי' הוא דגלי קרא והוסיף לך הווייי' אחרת להיות כזו, ומי נתלה במי הוי אומר המאוחר נתלה בהמוקדם, וגם במשנה גופא תמוה שהקדים לדרוש תחילה לביתו המאוחר בפסוק ואח"כ תיבת יהיה המוקדם בפ' ואיפכא הל"ל כסדר הפסוק לזה פירש"י כנ"ל דע"כ נהפוך היא לביתו תחילה ואח"כ יהיה לרבות כרם שיהי' דינו כמו בביתו כנ"ל ברור כוונתו אבל קשה קרא גופיה למה הקדים הטפל להעיקר יהיה לביתו איפכא הל"ל נקי לביתו יהיה שנה א' וכו' על הסדר הכתוב בפ' שופטים אשר בנה אשר נטע וכו' אע"כ מוכח כהרמב"ם הנ"ל אבל עדיין קשי' קראי אהדדי וגם קשיא המשנה ובריית' אהדדי כנ"ל וגם מיהת קרא דמייתי הרמב"ם לא כן הוא כדבריו בההוא קרא כנ"ל לכן נ"ל דהחילול לכרם הוא בשנה הרביעי וכבר נטע הוא שלשה שני ערלה ואותן השנים אין לי בו כלום שהוא אסובה"נ, וא"כ גם אם יטע כרם קודם בנין הבית אין לו פרנסה ממנו עד אחר בנין הבית ואחר חילול הכרם בשנה רביעי לנטיעתו ולכן דייק הרמב"ם בראייתו מקרא בסיום הקרא מי האיש אשר בנה וכו' אשר נטע כרם ולא חללו דמוכח שבנה בית קודם שנת חילול הכרם וע"כ כבר נטע הכרם קודם בנין הבית בשני הערלה כדי שיהי' מוכן פרנסתו אחר שיבנה הבית יגיע שנת החילול ולכן בפ' תצא שפיר הקדימו הקרא הכרם לבית נקי יהי' לביתו וכו' לפי שבפועל באמת הכרם כבר נטעו מקודם ביתו וסוף מעשה ותכליתו במחשבה תחילה שכרמי יהי' לביתו דייקא יצורף יהיה כרמו לביתו שקדם ר"ל שיהי' פרנסתו מוכנת תיכף מיד אחר בנין ביתי מזה הכרם שכבר הכין ונטעו מקודם ונמצאו שניה הכתובים קיימים וכל ד"ח במשנה וגם בבריית' וגם דברי הרמב"ם קיים וקיימים ומזוקקים מכל סיג בס"ד ולק"מ כנ"ל:

והנה הגדול שבחכמים בקהלת סי' ב' אמר הגדלתי מעשי בניתי לי בתים ואח"כ נטעתי לי כרמים וכו' וכן בסי' ג' בסדר העתים נקט בהיפוך תחילה עת לטעת ואח"כ עת לבנות ותמיה על עצמו ועכ"ל אין קפידא באלו השתים לכן אפכי' שלמה לסדרא ויפה עשה גם הרמב"ם כן ביקש משה להיות כשלמה וכתב יושר דברי אמת ואפשר עוד שאחר אשר כן עשה שלמה בניתי בתים נטעתי כרמים וכו' חזר ואמר ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי וכו' והנה הכל הבל ורעות רוח וכו' לכן חזר ואמר לכל זמן ועת לכל חפץ וכו' עת לטעת עת לבנות וא"כ הו' ודאי שפיר חזי הרמב"ם שכ' כסדר העתים שקבע שהע"ה באחרונה כנ"ל והנה בנביאים בישעי' סי' ס"ה כ' ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו פרים לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר ואכל וכו' ובירמ' א' כתיב לבנות ולנטוע עוד שם בסי' ל"א עוד אבנך ונבנית וכו' עוד תטעי כרמים וכו' עוד שם כן אשקוד עליהם לבנות ולנטוע וכו' ובישעי' ס"א ובנו חרבות עולם וכו' ובני נכר כורמיכם וכו' ומן הנמנע שלא היו אלו הפסוקים כולם בזכרונו של הרמב"ם בעת כתבו הלכה זו דרך בעלי דעה וכו' הנ"ל דמי לנו בעל דיעה גדול יותר משהע"ה - ושם בהלכה י' ז"ל הרמב"ם ואלו שאין יוצאין לעורכי המלחמה כל עיקר וכו' הבונה בית חנכו וכו' והנושא ארוסתו וכו' ומי שחילל כרמו וכו' שנא נקי יהי' לביתו שנה א' ושמח וכו' אשר לקח מפי הקבלה למדו שיהי' נקי שנה בין לבית שקנה בין לאשה שנשא בין לכרם שהתחיל לאכול פריו עכ"ל הרי כפל דבריו פעמיים ושינה הסדר כנ"ל נטיעת הכרם לבסוף, ואפשר דס"ל דמרבי' כרם מאשר לקח דכ' בסוף הקרא ולא כפירש"י הנ"ל דנפ"ל מיהי' כנ"ל, מיהת גם מזה נרא' בעליל דקפידא דקרא הו' כמ"ש הכ"מ והפ"ח הנ"ל דבחדא סגי או בית או כרם קודם נשואין אבל כוונת הרמב"ם הוא שיכין עוד מקודם מלאכה קבוע לפרנסתו ואפשר שהע"ה כיון לזה באמר תחילה הגדלתי מעשי ר"ל הכנתי פרנסתי תחילה ואח"כ בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים וכו' גם שניהם כנ"ל שוב מצאתי לחז"ל בויקרא רבה פ' כ"ה בס' קדושים וז"ל וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ ר"י בר סימן פתח אחרי ד"א תלכו וכי אפשר לב"י לעלות לשמים כי ד"א אש אוכלה אלא מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה הה"ד ויטע ד"א גן בעדן אף אתם כשנכנסתם לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה הה"ד כ"ח וכו' ונטעתם ר"י בשם ר"ל פתח הגדלתי מעשי בניתי לו בתים נטעתי לי כרמים אמר הקב"ה למשה לך אמור לאבות הראשונים הגדלתי לעשות עם בניכם כ"מ שהתניתי עמכם בניתי לי בתים שנא' ובתים מלאים כ"ט נטעתי לי כרמים שנא' כרמים וזיתים אשר לא נטעת וכו' עשיתי לו גנות וכו' נטעתי בהם עץ כל פרי הה"ד כי תבואו אל הארץ ונטעתם עכ"ל הנה מתחילת המד' מדרש דר"י

בס' מוכח דהנטיעה קודם גם לבנין הבית וכדברי הרמב"ם שנא' כי תבואו אל הארץ מיד ונטעתם שכן קב"ה לא נתעסק מתחילת ברייתו ש"ע אלא במטע תחילה ועז"נ אחרי ד"א תלכו אבל סיום המד' דרש דר"י משמע דפליג ומייתי קרא דשלמה הנ"ל בניתי לי בתים תחילה ואח"כ נטעתי לי כרמים וכו' וכן הי' בכניסתן לארץ כי תבאו אל הארץ כבר מצאו הכל מוכן לפניהם ובתים מליאים כ"ט כרמים וזיתים אשר לא נטעת ולפי שאותן פטורין מן הערלה לכן ונטעתם כתיב לקיים מצות ערלה ורבעי כנ"ל וצ"ל לדיד' שאותו המטע שנתעסק קב"ה תחילה זה נטיעת הגן הי' בנין בית ונטיעת כרם בהדדי שהרי וישם שם את האדם וכו' כתיב שהי' הג"ע בית דירה לאדה"ר [וקצת צ"ע על דמייתי המד' על בניתי לי בתים האי דבתים מליאים כ"ט ואין כוונת הקרא על טובת הבתים בנויים שימצאו אלא על הטובה שימצאו הבתים מליאים. מכל טוב וכדח"ל שאפי' קדלי דחזירי אבל הו"ל למסמכ' אקרא המוקדם בסמוך לתת לך ערים גדולות וטובות אשר לא בנית ובתים מלאים וכו'] ומ"מ גם מהאי מ"ד ומהאי קרא דתורה בפ' ואתחנן שהקדים בנין הבתים לנטיעת הכרם אין קושי' על הרמב"ם דהתם ע"כ לסדרם כן לפי הענין שהתחיל והי' כי יביאך ד"א אל הארץ אשר נשבע וכו' לתת לך ערים גדולות וטובות אשר לא בנית ובתים מלאים וכו' כרמים וזיתים אשר לא נטעת וכו' דנתינת הארץ אשר נשבע ד' וכו' וקאי בי' קרא באמרו כי יביאך ד"א אל הארץ וכו' ע"כ מקדים הערים ובתים שהם יותר בשם ארץ יקראו מכרמים וזיתים דר"ל הנטיעות שבה - ועוד לפמ"ש בפתח דברינו בכוונת הרמב"ם משום שני ערלה ע"כ צריך להקדים נטיעת כרם לבנין בית א"כ התם קרא קאמר מנטיעות שימצאו בא"י כמ"ש אשר לא נטעת שהן אין בהם ערלה ורבעי ומוכנים מיד לפרנסה מהן לכן שפיר הקדים תחילה נתינת הערים ובתים להם וזהו אפשר כוונת המשך הפ' לתת לך ערים וכו' ובתים ואח"כ כרמים וזיתים משום שהם אשר לא נטעת ואכלת ושבעת דייקא ר"ל כיון שלא נטעתם אתה אין בהם ערלה ותוכל לפרנס מהם מיד לכן בישר תחילה כל טובת הערים גדולות וטובות אשר לא בנית וכו' כנ"ל:

עוד שם ברבה ס"פ כ"ה ובשיר השירים רבה פ' שוקיו עמודי שש ז"ל ארשב"י וכו' לפי שבעוה"ז אדם בונה בנין ואחר מכלה איתו אדם נוטע נטיעה ואחר אוכל אותה אבל לע"ל מה כתיב לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל וכו' עכ"ל משמע נמי דדייק סידור' דקרא דוקא מדסמיך לי' מקודם קרא דשמואל א' י"ד אותו החל לבנות מזבח ודרש במלכים הוא הי' ראש בונה מזבחות החל לבנות עש"ה תחילה בונה בית ואח"כ נטיעה כנ"ל - שוב מצאתי במד' הנעלם בס' זוהר חדש פ' בראשית ד' ה' ע"ב דפוס קראקא שנת שס"ג ז"ל ר' יוחנן פתח בחכמה יבנה בית שלשה דברים צריך האדם לעשות

בדרכי העולם ואלו הן לבנות לו בית מושבו וליטע כרם להתפרנס בו ואח"כ לקחת לו אשה ולהוליד בנים לפרנסם בהם ולא כדרך השוטים הלוקחים אשה בתחילה ואח"כ נוטעים כרם ואח"כ בונים בית כי הא דא"ר סימון כל הלוקח לו אשה ואין לו בתחילה במה שיוכל להתפרנס הרי זה חפשי מן המצות שנא' במתים חפשי ולמה נקרא חפשי שהוא חפשי מן המצות מפני שלא יוכל להשתדל בעבודת בוראו אלא בעבודת אשתו ר' יהוד' אומר כאלו לוקח ע"ז לעצמו דאר"י בתחילה היו החכמים והחסידים לוקחין אשה ולא הי' להם די פרנסתם וממיתים עצמם ברעב ובצמא ומניחים כל חיי העוה"ז ועוסקים בתורה ובמצות ולעבוד בוראם אבל בזמן הזה שהעולם טרוד אחר הפרנסה צריך לכונן בית תחילה ולזמן מזונותיו ואח"כ לקחת אשה ויכול לעבוד בוראו ולעסוק בתורה כי הא דאז"ל אם אין קמח אין תור' דאר"י מאחר שהאדם נושא אשה אז נקרא עבד ד' מפני שלבו פנוי מלהסתכל בעבירה ובנשים ומלתור אחר לבבו ועיניו כד"א ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם לפי' צריך להשתדל האדם לכונן בית בראש ולעשות ישוב בבית וממי אתה למד מהקב"ה שקודם בנה בית וכוננו וזימן כל פרנסה והמזונות קודם שיבוא אדם לעולם האיך ברא את העולם בראש שהוא הבית וזימן כל הפרנסה האיך ברא את הבהמות ואת החיות ואת העופות ואת הדגים והצמחים והאילנות שהם זימון כל הפרנסה לאחר שהכין הבית והפרנסה הביא את האדם וברא אותו ואת אשתו והולידו בנים ועשו ישיב בבית וע"כ נאמר בראשי"ת בי"ת רא"ש כאשר תבין באותיות תמצ' בית ראש וכן התחילה התורה בראשית כלומר בית ראשית והכל ענין א' ועכ"ז צריך האדם להשתדל בדרך ארץ ולעשות עתים לתורה ולהיות עמלו בשני הדרכים האלו מפני שיגיעת שניהם משכחת עון וכו' עכ"ל לענינינו וזה מסכים הולך למאז"ל לגמרתינו כנ"ל [א"ה עיין בשו"ת מהרי"א אה"ע סי' ע"ז באריכות]:

דרשה לחודש אלול מאאמו"ר הג' זצוק"ל

ישעי' נ"ח קרא בגרון וכו' כשופר הרם וכו' תמי' דדמינן לשופר ונ"ל כי היציאה מן ההיפוך אל ההיפוך קשה מאד ואין הטבע סובלתו ע"כ המוכיח צרי' להורו' לבעל תשוב' לשוב מעט מעט וידוע מחכמת התקיע' הו' להתחיל בקול נמוך ואח"כ להגבי' הקול יותר ויותר כמ"ש וקול השופר הולך וחזק וז"ש קרא בגרון להחזירם בתשובה באופן זה דווק' רש פר הרם קולך דייק' תחילה נמוך ואח"כ הרם ויותר נ"ל ויובן ר' פ' אלה הדברים דאי' ספ"ז דעירוכין אראב"ע תמה אם יש בדור הזה שיודע להוכיח כ' רש"י דרך כבוד של"י פניו משתנית ורש"י ר"פ דברים כ' כאן סתם הדברים והזכיר] ברמז מ' כבודן של ישראל

ונ"ל זהו בדור המדבר שהי' דור דעה ודי לחכימ' ברמיז' וז"ש נמי הני בדור הזה דייק' שהן חסרו דעת מי שיודע להוכיח דרך כבוד דייק' ושהן חסרי דעת מי שיודע להוכיח דרך כבוד דייק' ברמז אין מרגישין כמ"ש, ושוטה אינו מרגיש ולפרש החטא אינ' מ' כבוד אמנם כן קי מצו' תוכח' מה תה' על' ונ"ל בפני רבים דווק' איכ' חששא דכבוד אבל ליחיד בפ"ע אין כאן בושה וז"ש קרא הוכח תוכיח את עמיתך דייק' ביחיד ולית עלי' חטא א"צ לכסות החטא ולהזכיר ברמיז' ע"ד נשוי פשט כסוי חטא וגם ליכ' חטא דבושה משא"כ ברבים בעי' ברמז דווק' מ' כבודן וא"כ מרע"ה נמי לכ"א בפ"ע הי' מוכיח פשעו בפניו לז"א אלה הדברים דייק' ר"ל במדבר בערבה שהזכירן ברמז' הו' אשר דבר משה אל כל ישראל דייק' ואיכ' מ' כבוד אבל ליחידים גילה עונם בפניהם אמנם דור דיעה מרגישים ברמיז' הי' ול"ה צריך יותר משא"כ בדור הזה וז"ש שלמה במשלי מוכיח אדם אחרי חן ימצ' ממחליק לשון ר"ל הדורש הי' המוכיח ברבים צריך להחליק לשון ולהזכיר ברמז ומי שאין מרגיש ברמיז' אין לו תועלת התוכחתו וע"כ צריך אח"כ להוכיחו לכ"א בפ"ע לז"א מוכיח אדם לכ"א בפ"ע אחרי שהוכיח לרבים חן ומצא והנה הר"מ ה"ת והטור הל' ר"ה כ' כי השופר מלבד שהו' גזה"כ רמז י"ב עורו ישנים מתרדמתכם לחזור בתשובה אמנם קול השופר אינו מפרש החטא רק רמז וז"ש קרא בגרון ולא בהרמת קול כגון תוכח' ליחיד אזי אל תחשוך לפרש לו החטא אבל כשופר הרם קולך כדין הגד לעם פשעם יר' בדרש' ותוכח' לרבים אז' דווקא ברמיז' בעי' כשופר מ' כבוד - עונ"ל דאית' תמה אני אם יש יודע להוכיח שאם א"ל טול קיסום וכו' וקשוט עצמך תחיל' ואי' במד' איכה צהלי קול"ך בת גלים בתפלה ובד"ת לז"א קר' בגרון להוכיח אל תחשוך אבל כשופר דייק' כשופר המוכיח שא"י לומר לו טול קשוט עצמ"ך כ"כ אתה הגד לעמי פשעם דייק' שלא יוכלו לומר לך גם אתה חילית כמוני וקרא בגרון אל תחשוך תחילה לעצמך כשופר הרם קול"ך בד"ת והפלה ושוב והגד לעמי פשעם כנ"ל והנה ירמי' ירא להוכיח ג"כ וא"ל ד' אל תיר' מפניהם ונלחמו אתך ולא יוכלו לך הרי דתוכח' לרבים נקר' מלחמה לכבוש יצרם הרע ולהחזירם בתשוב' וז"כ פ' כ"ת ואתה תבער דם הנקי מתחל' מקרבך דייק' כי תעש' אתה הישר בעיני ד' ואח"כ כי תצא למלחמ' על אויביך הם הרשעים משנאיך ד' אשנא כדי להחזירם בתשוב"ה ונלחמו אליך ולא יוכלו לך ינתנו ד' בידך ושבית שביו ודו"ק עונ"ל דאל תחשוך ק' פשוט שישמע לקול ד' ועוד מאי נקודות הכ"ף כשופר בפתח ולא בשבא ונ"ל ד"ה תהלים סי' ה' אמ' אמרי האזינה ד' בינה הגינו הקשיבה לקול שועי וכו' ד' בקר תשמע קולי וכו' נ"ל לבאר הנה קיי"ל אסי' להשמיע קולו בתפלתו וכל המשמיע קול בתפלתו ה"ז מקטני אמנה אמנם יש ב' סיבו' שבעבורם מותר להשמיע קול בתפלתו

א' אם א"י לכוין כ"כ בלחש והקול מעורר הכינה כמ"ש בש"ע א"ח סי' ק"א ב' אם הו' בשעת צרה וצועק אינו נתפס בשעת צערו וגם הו' הכרח לצעק' כדי לבטל ממנו הגז"ד במדת חנון אעפ"י שאינו כדאי כמ"ש חנון יחנך לקול זעקך וכו' והי' כי יצעק ושמעתי עי' תו' ר"ה ט"ז בפסיקת' ובזה מיושב קו' מג"א סי' ק"א ס"ד וי"א שבר"ה ויו"כ מותר להשמיע קולו בתפלתו והק' דלזוהר מוכ' דאסו' ע"ש ולע"ד או"א דא"ח כי מי שהו' בהיל על נפשו מחרדת ואימת יום הדין שמכיר את מך ערכו וצועק מכאב לב קרע רוע גז"ד אינו נתפס על צערו וגם מוכרח הו' לצעו' כדי לחנכו כמ"ש לכן בר"ה ויו"כ מאימת הדין מותר להשמיע קילו אבל השרידים אשר בטוחים בחסד ורחמי ד' המרובים ואין מרגישים בנפשם פחד הדין כ"כ טפי עדיף להתפלל בלחש וידוע דר"ה ויו"כ נקראים בקר ע"ש שאז מבקרים פנקסיהון של הבריות וכתי' לבקרי"ם אצמית והיי' לפי דג' שעות קמיית' קב"ה יושב ודן עי' מג"א סי' תקפ"ב הוי' שעת הבקר והנה בדהע"ה ל"ה בשום פעם חסרון כוונה וליה רשאי להגבי' קולו בתפלתו מ' לעורר הכוונה אלא צווח מתוך צער' ופחדו מאימת הדין ואי' בירו' פ' הרואה ר' יודן אמ' בו"ד י"ל פטרון אם באת לו צרה אינו נכנס אצלו פתאום אנא בא יעמד לו בפתחו של פטרון וקור' לעבדו או לבן ביתו והו' אומ' איש פ' עומד על פתחך שמ' מכניסו ושמ' מניחו אבל הקב"ה אינו כן אם באת צרה על אדם לא צווח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי וצווח ואני עונה לו מיד ע"כ הנה נקט יצווח על שעת צרה וזה"ש אמרי זו תפלה בלחש האזינה ד' כמ"ש יהי' לרצון אמרי פי וכ' האזינה בלחש וכמ"ש צקון לחש וה"ט מ' בינה הגיגי יר' שאני מכוין תמיד אבל הקשיבה לקול שועי מלכי ואלקי ר"ל כשאני צועק מלכי ואלוקי בזמן המשפט ודין כי אליך אתפלל לך אני צווח ואימתי לז"א ד' בק"ר תשמע קולי בר"ה ויו"כ זמן הדין וביקור מעשים בבקר דייקי והנה הקול מעורר ג"כ הבכי' כמ"ש שמע ד' קול בכוו' וא"כ גם המוכיח לרבים להחזירם בתשוב' צרי' בהרמת קול לעורר העם והנה בדרך הטבע להתחיל בנחת בנמוך ואח"כ להגבי' קולו מעט מעט כי אם יתחיל הקול יחר גרונו מיד וא"א שימשך זמן מה וז"ש קרא בגרון ר"ל בקול אבל באופן שאל תחשוך שלא יחר גרונך והיו' כשופר הידוע במ"ת הרם קולך כמ"ש וקול שופר הולך וחזק עונ"ל דאי' בס"פ אלו מציאות הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעש' להם כזדונות ולבית יעקב אלו ע"ה וכו' ואי' במ"ק ע"פ וכשל נביא עמך גם לילה כסהו כלילה וטעמא נ"ל לפי ששגגות נעשו לו כזדונו' מ' שיש ח"ה בדבר וגם לפי שלמידום ממנו שאר ב"א ועושים כן בשאט נפש נמצא שוגג שלו הו' סיבה למזיד דאחרים לכן שגגת תלמוד עול' זדון כי הו' נתפס על האחרים שעשו בזדון בסיבתו לכן כסהו כלילה לת"ח אי לאו שעבר עבירה אבל לא

כוונו שלא להוכיח כלל לת"ח אלא רק כסהו מאחרים אבל בפניו תוכיחו וז"ש ב' מיני תוכחות הא' קרא בגרון אל תחשיך מלהוכיח גם לת"ח אבל לא בהרמת קיל אלא כסהו כלילה רק אל תחשוך שלא להוכיחו כלל והוי' והגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות עול' זדון מה"ט גופ' כסהו כלילה רק והגד בלחש בינו לב"ע דהגדה הוי בלחש וברמיז' כמ"ש ס' גלגולים אבל כשיפר הרם קולך להיות יעקב אלו ע"ה חטאתכם כתי' בתהלים סי' ק"ל שיר המעלות ממעמקים קראתיך ד' ד' שמעה בקולי וכו' יובן לענ"ד דאי' אין עומדין להתפלל אלא מתוך ד"ת והיינו מתוך דבר הלכה פסוק' דוקא ואז"ל במגילה על שאלת יהושע הלנו אתה וכו' וא"ל המלאך עתה באתי בשביל תורה עי' תוס' מיד וילן יהושע בלילה ההיא בתוך העמק דלן בעומקה של הלכה, האברבנאל פי' מהולל אקרא ד' דאז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקים תחילה ואח"כ יתפלל והתפלה בכ"מ נקרא בלשון קריאה דכ' ויקרא בשם ד' וצלי בשם ד' וז"ש מהולל אקרא ד' ר"ל אחרי היותו מהולל בפי ומשיבח אזי אקרא ואתפלל אליו על צרכי ובהיות התפלה בזה הדרך אז אין ספק שמאויבי אישע ע"ש וה"נ נר' הפ' ממעמקים ר"ל לאחר שירדתי לעומקה של הלכה שאז עלתה הלכה פסוקה בידי מתוך ד"ת כזה קראתיך ד' בתפלה והטעם לזה נר' דמה ענין תורה לתפלה והא איפכ' אמרי' זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד אבל נר' באמת בזמן שהי' ביהמ"ק קיים לא הי' צריך לזה לעמוד בתפלה מתוך ד"ת דכל הבא לביהמ"ק גם הנכרי אשר יבא אל הבית הזה התפלל שהע"ה שתקובל תפלתו אף שלא קדם לו ד"ת אבל בזמן החורבן שאז"ל בברכות דף ל"ב אר"א מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה שנ' סכות' בענן לך מעבור תפלה לכן המציאו חז"ל תקנה לזה לעמוד בתפלה מתוך ד"ת הלכה פסוק' והרי אז"ל מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד אך גם התפלה עולה עם ההלכה למעלה ומתקבלת וזה נר' כוונת דהע"ה קרוב ד' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת דייקא עפ"י מאחז"ל תורה כתיב בי' אמת קנה ואל תמכור לז"א קרוב ד' דייקא לכל קוראיו לכל אשר יקראיהו באמת ואז"ל יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת ר"ל לאותם העומדים להתפלל מתוך ד"ת גם בזמן החורבן שננעלו שערי תפלה מ"מ קרוב ד' להם ע"י ד"ת של הלכה ומה"ט כמה חכמי התלמוד הוו מצלי בינו עמודי היכי דהוו גרסי כדי שתהי' תפלתם יותר מתקבלת כמ"ש לשמוע אל הרינה ואל התפלה במקום רנה של תורה שם תהי' תפלה ומה"ט מובן הפ' מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה לפי שננעלו שערי תפלה, וז"כ המד' ריש פתיח' דאיכה וז"ל ר"א בר כהנא פתח צהלי קולך בת גלים אמר ישעי' לישראל צהלי קולך בד"ת צהלי קולך בביהכ"נ בי' גלים בתרא דגלמאי וכו' ע"ש ולפמ"ש מבואר דבת

גלים דייקא בזמן הגלות בהכרח צריך לעמוד בתפלה מתוך ד"ת הקיל קול יעקב וז"ש ממעמקים כפל עומק ר"ל תרתי דז"ל הרד"ק ממעמקים דומה הגלות למעמקי מים א"כ יאמר מתוך הגלות שאנחנו בעומק תחת מטה מרוחקים הרבה שניה' התפלה נשמעת שנא' סכות' בענן לך מעבור תפלה לכן ממעמקים ודאי מעומק הלכה קראתיך ד' ומפרש שוב כוונתו דה"ט לפי שד' דייקא שמעה בקולי השכינה שרוי' בתוך ד"א של הלכה לשמוט אל הרנה לקול תורה בזה לבו בטוח וע"ז תהיינה אזניך קשובות גם לקול תחנוני בתפלה כ' בתהלים סי' ד' בשלום יחדיו אשכבה ואישן וקשה למה נקט אשכבה ואישן וכי איננו נמצא טובה גדולה ע"י השלום מזו ונ"ל דאית' ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום ונר' הכוונ' דכל ישראל הן כגוף א' ואם מקיימין כל ישראל בכללן כל תרי"ג מצות הוי כאלו כל אחד ואחד מהם קיים אמנם אם המה באחדות ושלום זע"ז וזה פי' ד' עוז לעמו יתן הי' התורה וקשה איך יוכלו כ"א לקיים כל חלקי המצות לזה אמר ד' יברך את עמו בשלום, ויש עוד טעם אחר שמחויב כ"א מישראל לקיים תרי"ג מצית ואם חסר אחת מהנה אז מחויב להתגלגל עוד לעוה"ז וישלים חוקו, מעתה יש לנו שני דרכים לקיים התורה בכללה כל תרי"ג מצות א' ע"י גלגול ב' ע"י שלום ואחדות והנה מצינו שמיתת הצדיקים נקרא שכיבה כמ"ש ושכבתי עם אבותי וז"כ בשלום יחדיו אם תהי' כולכם בשלום אז נוכל לקיים התרי"ג מצות בכללה כנ"ל ואיננו צריכי' עוד לגלגל בעוה"ז לקיים איז' מצות אשכבה ואישן בקבר במנוחה נכונה עד יקיצו לתחה"מ ב"ב וק"ל - תהלים סי' כ"ז שמע ד' קולי אקרי חנני וענני לך אמר לבי בקשו פני וכו' נ"ל דאי' יעזוב רשע דרכו וכו' דרכ"ו וכו' וק' הכפל גם מאי וישוב ושב הל"ל גם מאי ירבה ונ"ל דאי תשובה מיראה זדונו' נעש' שגגות ומאהבה נעש' זכיות וא"כ נדע אם ה' מאהבה או מיראה אם משיב ומחזיר גם לאחרים התשובה כיון דוד שאמ' אלמד' פושעי' דרכיך וכו' ודאי מאהבה הו' דמיראה מאי איכפת לי' באחרים ומה"ט אברהם נקר' אוהבי ע"ש שהודיע שם ד' בעולם והכניס אחרים תחת כנפי השכינה ומצינו מאנן דרחים רבנן תרגום של אוהב וכתי' ארחמך ד' חזקי א"כ הפ' מתחיל יעזוב רשע דרכו דייק' ואח"כ וישוב אל ד' לפעיל גם להחזיר לאחרים בתשוב' וישוב בפועל יוצ' וכדין קשוט עצמך ואח"כ אחרי' ואז ע"כ יהי' מוכרח וירחמהו שהו' שב מאהבתו אליו ית' ואז ואל אלקים מוטל כי ירבה לסלוח יותר מסליחה דאפי' מצו' נעש' לו מעביר' וז"ש שמע ד' קולי בתשובה וחנני וענני בכפל והיי' סליחה לעשות מצוה מעבירה וה"ט דהרי לך אמר לבי אני אמר לאחרים בשבילך בקשו פני תעשו רצוני כמ"ש אלמד' פושעים דרכיך וחטאי' אליך ישובו והיו' בקשו פני

עשו רצונו ובמה את פניך ד' אבקש שרצונו לעשות רצונך ע"כ אין הכוונה מיראה רק מאהבה את פניך ד' דייק':

כתיב בפ' אחרי והיתה וכו' לחקת עולם בחדש הז' בעשיר לחדש תענו וכו' כי ביום הזה יכפר וכו' יובן כתי' יחיינו מיומיים וביום השלישי יקימינו וכו' נ"ל עמ"ש הר"מ פ"ב מתשו' איז' תשובה גמורה זה שבא בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה לא מיראה ולא מכשולו כח הו ששלמה אמ' זכור בוראך בימי בחרותך ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שא"א לו לעשות מה שהי' עשה אעפ"י שאינה תשובה מעולה מועלת הי' לו ובעל תשוב' הו' אפי' עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין שנא' עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח וכו' שהו' יום המיתה מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו עכ"ל וזה נ"ל כוונת הפ' בפ' שופטים אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו יר' דהנשמה נקרא שלמה שהוא לבוש והקב"ה נקר' רע"ך כמ"ש במדרש רעך ורע אביך אל תעזוב וכו' ואמ' הכ' אם ח"ו חבול תחבול את הנשמה שנתן לך הקב"ה הנקר' רעיך דהיי' שתחטא ותקלקל ותפגום הנשמתך ותתמשכן חלילה נשמתך הנה עד בא השמש יום המיתה תשיבנו לו תוכל לשוב בתשובה ולתקנה לטוב כבראשונה תשיבנו לו דייק' שתהי' שיבה כביאה ואמר בכפל חבול תחבול ר"ל אם כבר עברת' גם ב' הזמנים הבחרות והזקנה עכ"ז לא תתיאש א"ע עד בא השמש גם ביום המיתה מועלת התשובה ואמר כי הו' כסותה ר"ל אמנם תדע ההבדל בין זמני התשובה כי הי' כסות"ה לבדה אם שב בבחרותו עודו בכחו לא מיראה וגם לא מכשלין כח הי' לב"ד התשו' מעולה כתוס' מבפנים ומבחוץ הו' בעל תשוב' גמור' אבל אם הו' שב בזקנותו הו' שמלתו לעורו אינה תשוב' מעולה מבפוים אלא מכשלון כחו עכ"ז מועלת עכ"פ לעורו הי' שמלתו מבחוץ וההבדל הו' כי תשובה בבחרותו מאהבה הו' נקרי כסות"ו שמכסה העביר' מכל וכל אבל בזקנותו תשוב' מיראה הי' אינה כסות אלא שמלה לעורו לפי שעדיין נשאר רושם שזדון נעש' לו שוגג אבל זמן השלישי אם תמתין עד יום המיתה אז במה ישכב בקברו אין כסי"ת ואין שמל"ה לעורו אלא ע"י והי' כי יצעק אלי ושמעתי כי חנין אני אעפ"י שאיני כדאי אקבל תשובתו ע"י צעקה דווק' במדת חנון שלי עי' תו' ר"ה י"ו ב' פסיקתי, והנה אז"ל יפה צעקה לאדם בין קודם בין לאח"ר גז"ד אבל ביום המיתה אז הצעקה כמעט מן הנמנע הו' וז"ש יחיינו מיומים יר' אנחנו מתפללים שהקב"ה יעזרינו לתשובה הי' חיים של סליחה אחרי היות רשע שהו' חשוב כמת וכיון שחזר בתשוב' הרי הו' חי אם וכמ"ש אם אחפוץ במות רשע כ"א בשוב רשע מדרכיו וחיה עי' בחיי' פ' אחרי לז"א יחיינו מיומים בב' זמנים

הקודמים שעכ"פ יש לנוכח קצת אז החזירנו בתשו' שלימה ואם לא עכשיו עכ"פ ביום הג' הו' הזמן האחרון יום המיתה אז בעי צעקה שהו' כמעט נמנע לחולה מושכב ביום מיתתו לכן צרי' לבקש שנים יקימנ"ו ונח"י לפנייי דייק' חיים של סליחה ענ"ל דיואל סי' ב' אמ' תקעי שופר ציון קדשו צום קראו עצרה וכו' הכוונה כי בכל השנה האדם מסגל עונות ואין פחד ד' נגד עיניו יבום התרוע' בר"ה אנחנו חרודים מיום הדין מפחד ד' ומהדר גאוני כי בא לשפוט את הארץ כמ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אבל בר"ה אסיר בתענית ואסו' להתודות וביוה"כ הוא זמן תשוב' לכל ומנהגו של עולם אחר יוה"כ חוזרים ללימודם לז"א תקעו שופר ציון בר"ה אפ' בשבת במקדש הי' תוקעין ואח"כ קדשו צום ביוה"כ כל היושב בתענית כאלו קדוש שרוי בתוך מעיו שנא' בקרבך קדוש והיו' בתשו' ומעש"ט ויה"כ נקר' יום קדוש כמ"ש ז"ל ע"פ ולקדוש ד' מכובד וכו' וכ' בישעי' ניח הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובו' רשע וכו' והיו' קדשי צום וגם קראו עצרה שלא תחזרו אח"כ לסורם אבל תעצרו אתכם זה קדושת הצום פרושי' מעבירי' כל הימים וקיי"ל מצו' וידוי עיה"כ עם חשיכה לז"א אם חבול תחבול שלמת רעך זו נשמה כנ"ל עד בא השמש זה עיה"כ עם חשיכה תשיבנו לו כנ"ל וזה"ש יחיינו ד' מיומיים אלו ב' ימים ר"ה יהי רצון שנה בכלל צדיקים גמורים שנחתמים לאלתר לחיים בר"ה ועכ"פ ביום הג' הי' יו"כ יקימינו ממה שהיינו תלוים ועומדים ונחי' לפניו:

בקהלת כ' בכל עת יהי' בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר נ"ל דאזיל שוב יום א' לפני מיתתך וכי אדם יודע יכו' ישיב היום שמ' ימות למחר ונמצ' כ"י בתשובה והנה דחז"ל ימים יוצרו ולא א' בהם זה יוה"כ ופרשתי עפ"י הגמרא השטן בגימט' שס"ד ימים אית לי' רשות אבל ביוה"כ נ"ל רשות וכ' וייצר בב' יודי"ן ע"ש יצ"ט ויצה"ר וז"כ ימים יר' כל השנה יוצרו יש לאדם ג"כ יצה"ר ולא א' בהם זה יוה"כ גם י"ל דכ' ויהי ערב ויהי בקר יום א' ואי' בר"ה דן הקב"ה לישראל דווק' ביום אבל ביוה"כ גם בלילה ויוה"כ נקר' בקר על שם בקר פנקסון וחשבון של הבריות ונקר' ערב שמערב עד ערב וזה"ש ויהי ער"ב ויהי בק"ר מתחילת ערב הו' ביקור דין וחשבון וכמ' שנא' ויהי לשנא דצערא יום א' זה יוה"כ שקב"ה דן גם בלילה וז"ש ימים שנים דר"ה יוצרו התחלת הבריאה כמ"ש היום הרת עולם או ימים עשור הם עשי"ת לתקן אדם א"ע בהם יוצרו ולא א' בהם ולי כתי' זה יו"כ שהו' יום א' ויהי ערב ויהי בקר דן כל היום כולו והנה תשוב' גמורה הוא שעורני בכחו עתה בכחו אז באותו פרק ובאותו מקום והר"מ הנ"ל כ' שלמה אמר זכור את בוראך בימי בחירותיך אם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שא"א לו לעשות וכו' אף שאינו תשוב' מעולה מעולת לו הי' עכ"פ ואף ביום מיתה אם מת בתשובה מוחלין לו כל עונותיו שנא'

עד אשר לא מחשוך השמש וכו' שהוא יום המיתה מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו ע"ש ויוה"כ זמן תשוב' לכל הי' לז"א שוב יום א' זה יו"כ שנקר' יום א' לפני מיתתך ולא תמתין עד יום מיתה וזהו טעם לבישת לבנים שאנו לובשין בגדי מתים ביוה"כ לימר ישוב היום שמ' ימות למחר וגם יום א' בזמן החטא באותו פרק שכרו עלי כאז וא בסנהדרין דבעל תשובה נר דולק על ראשו והו' נר ד' נשמת אדם וכ' בקהלו' נרו עלי ראשי וטל ראשי שכינת אל וא"כ למ"ד בגמ' אדם נידון בכ"י וא"כ אע"ג שקב"ה דן אותנו ברחמים באשר הו' שם כתי' וביויכ כולנו שלימים אף שעתידין לחזיר ולקלקל ח"ו אבל כיון שנידון בכ"י יש לו לידאוג בכ"י ואין לסמוך על יוה"כ לבד וכ' ואל יבא בכל עת אל הקדש ור"ל בכל ימות השנה מלבד ביוה"כ וז"ש בכל עת ר"ל בכל ימות השנה יהי' בגדך לבינים לא לבד ביוה"כ אלא תהא בתשוב' כל ימיך שמ' ימות למחר אז ושמן על ראשיך הי' שכינת אל הדבוק בנשמתיך לא יחסר עוד יובן טעם לבישת לבינים דכה"ג ביוה"כ משמש דבגדי לבן רומז למדה"ר כמ"ש אם חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ובגדי כהונה של בד היו ועתה בגלות דבגדי לבן אין ואין לובש ה הדר ובייה"כ אנחני דומין למהיש וכו' איש לבוש הבדים לכן אנחנו לובשים לבינים לעורר רחמים במעשה החניני' וז"ש בכל עת אפי' בגולה שאין לנו בגדי כהונה לכפר ולעירר רחמים יהי' בנדיך לביני' דייק' וגם אתה תעורר הרחמים ושמן על ראשך אל יחסר וז"ש כי ביום הזה יכפר וכו' ע"ו בגדי לבן לטהר אתכם מכל חטאתיכם דכשלג ילבינו אבל בגולה שיחסרו כל אלה מכל חטאתיכם דכשלג ילבינו דייק' מלשון ולא יחטוא ע"כ לפני ד' תטהרו אתם בעצמוכם: ולהיות כי אין טהר' אלא במים והן הדמעות וז"ל הק"ו באיכה משל לעשיר שנתהפכו עלי' המסיבות עד שהתרושש ולא השיגה ידו לכלכל את ביתו כ"א על הלחם לבדו והי' מעלה על שלחני לחם מעט כמו שה' רגיל בהיותו בעשרו שהי' מעלה על שלחנו מטעמים שונים ולא אכלו מן הלחם כ"א מעט א"ל בני אבינו מה תחשוב הגם עתה נשבע בלחם צר המעט הזה כמאז בשבתינו על סיר הבשר באכלינו מטעמים לשובע לא כן עתה אשר בלתי אל הלחם עינינו וא"כ צרי' אתה עכ"פ להעלות על השלחן לחם רב כדי שבעינו וזהו בכה תבכה בלילה יר' אל תתנו לך פוגת למעט הבכי' אחרי אשר לא נשאר לנו בחשכת הגלות עתה כ"א הבכי' לבד ואין לנו לא מקדש ולא מזבח שיכפר בעדינו בלתי אל הדמעות עינינו מהראוי שלא לקמץ עכ"פ הבכיי' ונשלמה פרים בכייתינו וזהו היתה לי דמעתי לחם עיכד וז"ש ג"כ קומי רוני בלילה ר"ל בגלות שפכי כמים לבך בבכיו' המטהר את הלב ניכח פני ד' לפני ד' תטהרו כנ"ל ואית' בויקרא רבה ס"פ כ' דא' בניסן מתו בני אהרן ולמה מזכיר מית' ביוה"כ מלמד שכשם שיוה"כ מכפר כך מיתתן

של צדיקים מכפרת וכ' וצל"ה מ"ט לרמז כן ביוה"כ בקריאתינו הפ' ונ"ל עפמ"ש הזוהר פ אחרי ז"ל על דא פרשתא דבני אהרן ביומא דכפירו למהוי כפר' לחוביהין דישראל אמ' קב"ה אתעסקו דמיתתהון דצדיקיא אינון ויתחשב לכי כאלו אתין מקרבין קרבנין דהאי יומא לכפרא עלייכו דתנינין כל זמנא דישראל יהון בגלותא ולא יקריבו קרבנין בהאי יומא ואינון תרין שעירין ולא יכלין לקרבא יהא להון דוכרנא דתרין בני אהרן ויתכפר עלייהו עכ"ל א"כ מובן כוונת המ"ר למה מזכיר מיתתן ביוה"כ כשם שיוה"כ מכפר ר"ל באמצעית קרבנות וסדר היום ג"כ בזמן הגלות שאין קרבנות בשעירי לכפר מיתתן מכפרת וא"כ נ"ל דה"פ הכ' לפי שגם בפר' פר' אדומה נרמז בסמוכ' הכ' שמית' צדיקים מכפרת כמו פרה והתם כתיב זאת חקת התור' לז"א כאן והיתה לכם לחקת עולם דייק' ר"ל קריאת פר' זו דמיתת בני אהרן ועבודת היום יהי' לכם עולם לחק גם הזמן הגלות שאין שעירו יוה"כ ואין לנו פר' אדומ' לכפרה והיתה קריאת פ' זו לטובתם תחת חקת הפרה לכפר בחדש השביעי בא' לחדש כי ביום הזה יכפר עליכם וכו' - אמנם כן פשיט' מלתא דקיי"ל אין קרבן בלא נסכים כ"כ בזה"ז שאין קרבן רק שיח שפתתינו בקריאה הפ' כנ"ל צריך לאוריד דמעון במקום נסכים וכ"כ בזוהר שם ז"ל ועל דא ביומא דא קורין אחרי מות דישמענן טמא ויצטערין על אבודיהון דצדיקי' וכל דאחית דמעון עלייהו קוב"ה מכריז עליו ואומר וסר עונך וחטאתך מכופר ולא עוד אלא דלא ימותון בניו ביומוי ועליו כתיב יראה זרע יאריך ימים ע"כ ובזה מובן לי מאחז"ל דמנחות ד' ט"ו מביא אדם זבחו היום ונסכיו עד עשר' ימים נ"ל דאית' בברכות ל"ב מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפלה אבל שערי דמעה לא ננעלו שנא' שמע תפלתי ד' וכו' ואל דמעתי אל תחרש והנה בר"ה בראשית השנה אנחנו דופקים לפתוח שערי תפלה וביוה"כ מעוררים אנחנו לשערי דמעה וז"כ הפ' שמעה תפלתי ד' ברא"ש השנה ושועתי האזינה בין כסא לעשור ואל דמעת"ו אל תחרש ביוה"כ ואי' בויקרא רבה אמור ס"פ כ"ט אמר תחליפ' בכל מוספים כתי' והקרבתם ובר"ה כתיב ועשיתם אשה א"ל הקב"ה לישראל מעלה אני עליכם כאלו היום נעשיתם כאלו היום בראתי אתכם ברי' חדשה וביארתי עפמ"ש בר"ה כל דכייף אינש דעתי עדיף טפי וכ' זבחי אלקים רוח נשברה וכו' וא"כ זהו שרמזה חז"ל במתק לשונם מביא אדם זבחו דייק' היום בר"ה שהוא היום סתמא כמ"ש הט"ז הל' ר"ה ב' זוהר ור"ל בשערי תפלה והכנעה שהו' הזבח ואין זבח בלא נסכים מכאן ועד עשרה ימים דייק' אלו עשי"ת עד יום העשירי ששערי דמעות מצויין אצלינו:

אציג כאן תשובה א' מה שהשיב כ"ק א"ז הג' מהרי"א זצ"ל להג' מו"ה שמואל צילץ זצ"ל לג"ש מעניני' דסדר' כי תצא וז"ל הטהור:

במש"ק אחר הבדלה קבלתי מכתב הוד הרו"מ נ"י ולעשות רצונו הנני להשיב מענה לכבודו נ"י על אתר ע"ד הרגש שהעליתי בשיעורין דרבנן על הט"ז שדבר מפורש בתורה התירו אין רשות לחכמים לאוסרו והרי יפ"ת מפורש בתורה אחר ירח ימים תבא אליה ובעלתה וחכמים אסרו שלשה חדשים להבחנה, ופרו"מ נ"י במכתבו אלי מייתי מש"ס יבמות ד' מ"ח דפליגי תנאי בהאי קרא ירח ימים ולרשב"א פירושו ירח למ"ד יום, ימים ב' חדשים הרי צ' יום ג' חדשים כך עלתה במחשבה לפניו לתרץ קושייתי וביקש ממני להשיבהו, והנני:

הנה ע"ד הרמב"ם פי"א מגירושין שציינתי במכתבי הקדום הלכה כ"א ציין שם בהגמיי' אות י"ד על מקורו מש"ס יבמות מ"ח הנ"ל והספרי הרי לנגד עיני היו דברי הגמי' הנ"ל אבל לאפיסת הפנאי באתי בקצרה ולא לחנם ציינתי ע"ד הרמב"ם הנ"ל והנני עתה למלאות דברי ולבאר היטב כוונתי כי להיות מוסכם דגזירת הבחנה רק דרבנן הוא במס' יבמות ד' מ"ב לרבא וגם לשמואל דיליף מקרא רק אסמכתא הוא דקרא אתי לדרשא ד' ק' שם שהביאו תוס' ד' מ"ב, והב"ש רס"י י"ג מסופק אליבי' דשמואל אפשר דאוריית' הוא ובתשוב' נוב"י קמא העלה באמת כן בדעת הרמב"ם [ולי צ"ע דעכ"פ להרמב"ם כל ספק דאורייי' להקל מה"ת ע"כ א"צ להמתין כלל מדאורייי' כדי להבחין וגם הרי האשה בחזקת ריקנית היא לכ"ע ספק מה"ת להקל ולא מספקינן לה במעוברת מן הראשון אלא דרוב נשים מתעברות וכו' עי' תוס' יבמות ד' ל"ז ובחידושי שם רק קצת פוסקים ס"ל באיכא לברורי לכ"ע ספק מה"ת להחמיר בתשו' מהרי"ט סי' א'] ועי' בתשוב' שבות יעקב ח"א סי' צ"ז ובתשו' בגדי כהונה ובתשו' יעלה חן מזה ולא אישתמיט א' מהפוסקים ראשונים ואחרונים להביא מהם דרשב"א ביבמות מ"ח ומהא דר"ע בספרי דבהדי' גלי קרא ביפ"ת דג' חדשים בעי' להבחנה מדאו' הוא, ועכ"ל משום דהתם לאו ה"ט משום הבחנה אלא דגזה"כ הוא ביפ"ת דוקא תשב ג' חדשים של בכי כולם שווים בדינם ומטעם המלך ד' כדי שתתנוול עלי', אבל בעלמא לכ"ע הבחנה לאו דאורייי' היא וסיים לשון הספרי דמייתי בהגמיו' כדי להבחין וכו רק אסמכת' הי' כמו לשמואל דנפ"ל בגמרן אסמכת' מקרא אחרינא ודעת הרמב"ם לפסוק כת"ק דר' שמעון בן אליעזר הנ"ל דגזה"כ הוא רק חדש א' לבכי לתקנת עצמה וחכמים גזרו להמתין ג' חדשים להבחנה לתיקון הולד וכמ"ש המשנה למלך בפ"ח מה' מלכים להוכיח דלא כמ"ש הכ"מ דמפירש כן בדברי הרמב"ם פי"א מגירושין הנ"ל וציינתי עליו א"כ מיהת לכ"ע ביפ"ת מפורש בתורה דלולא מצות התורה ביפ"ת דווקא שלא קיבלה עליה לגייר ברצון דווקא שתמתין חדשי הבכיה דווקא בכדי שתתננה עלי'] את אביה ואת דתה וכו' מותרת לו עכ"פ בגיורת ול"צ הבחנה כדי

לתקן הולד ומ"מ אסרו חכמים וקשיא להטו"ז כנ"ל כך כונתי להקשות ויש לו מקום, וגם לשין הרמב"ם פי"א מה' גירושין הנ"ל שכתב וכן יפ"ת אעפ"י שנתנה לה תורה למ"ד יום לתקנת עצמה צריכה להמתין צ' יום לתקנת הולד עכ"ל ומה לשון זו אומרת אעפ"י שנתנה לה תורה וכו' הא ודאי דין הבחנה לאו דאוריי' ומאי רבית' בלשון אעפ"י וכו' דקאמר הרמב"ם אלא ע"כ לאפוקי מסברת הט"ז הנ"ל ור"ל אעפ"י שהיתר מפורש בתורה ביפ"ת דווק' בעי' חדש א' בלבד לבכייה על אביה וכו' כדי שתתגנה עלי' מ"מ אסרו חכמים צ' יום להבחנה כנ"ל [א"ה ראיתי באיז' ספר או שמעתי ראי' לדברי ר"ע לשיטת הרמב"ם הנ"ל דהבחנה ג' חדשים דאורייתא מפסוק גופא דכ' ואחר כן תבוא אליה וכו' שיש הבדל בין "אחר" ובין "אחרי כן" שמלת אחר הוא אחר דבר א' ומלת אחרי כן אחר דברים רבים שנזכר בענין ממילא גם כאן הפי' ובכתה את אביה וכו' ירח ימים ר"ל ירח למ"ד יום, ימים ב' חדשים הרי צ' יום ג' חדשים ואחרי כן אחר דברים רבים דהיינו אחרי חדשי הבחנה תבוא וכו', עי' שו"ת מהרי"א אה"ע סי' קס"א, ולענ"ד נר' לישב קושי' א"ז הג' זצוק"ל דאית' ביבמות דף מ"ב דהק' הגמ' שם ותמתין משהו ותנשא וכי מלו ג' חדשים ליבדקה אמר ר"ס אין בודקין את הנשואות שלא יתגנו על בעליהן עי' ברש"י שם וא"ש דהאי טעמ' שייכ' באשה סתם אבל לא ביפ"ת דרוצי' אנו שתתגנה על בעלה ואפשר דלר"ס אינ' צריכ' ג' חדשים להבחנה אצל יפ"ת ודו"ק]:

לפרשת כי תבא

כי תבא אל הארץ אשר ד"א נותן לך נחלה וירשת' וישבת בה ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וכו' ונר' לבאר סמיכות הפרשה דמסיים הפרשה שלפניה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים האיך תלי' בזה פ' הביכורים ונר' בהקדים מה שכתוב הרקאנטי הובא בס' ברכת שמואל פ' זו וז"ל שאול המלך הי' לו דין ביכורים כי הי' מלך הראשון לכן הי' נהרג על קדושת הקב"ה לפי שהי' מלך ראשון דוגמת ביכורים והא דכתיב ולקחת מראשית הוא רמז למלך שאול עכ"ל אשר ע"פ הקדמה הלז מבואר המדרש פ' אמור א"ר יהושיע מלמד שהראה הקב"ה למשה דור דור ושופטיו דור דור ומלכיו והראהו שאול ובניו נופלים בחרב אמר לפניו מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקור בחרב אמר לו הקב"ה ולו אתה אומר אמור אל הכהנים שהרג ע"כ בהמאמר הלז מקשים שאמר משה מלך ראשון מה מועיל זה לטענת ידקר בחרב והוא תמוה, ועפ"י הקדמה דברי הרקאנטי הנ"ל מבואר המדרש בהבין קושי' על דברי הרקאנטי הלא מפורש בהדי' בהפוסקים ובמדרשים דשאיל נהרג על שלא קיים מחיית עמלק או בעון נוב עיר

הכהנים ואיך כתיב הוא שנהרג בשביל קדושת ביכורים וצ"ל דשניהם אמת דמחמת שהי' ביכורים הי' מת קודם זמני ולא הי' נהרג רק מחמת עונו הי' נהרג, וידוע מאמר חז"ל מפני מה לא נמשכה מלכות שאול מפני שלא הי' בו שום דופי ונר' דגם זה מכיון למ"ש הרקאנטי כי אמרו חז"ל הובא בחזקוני פ' תבוא ולקחת מראשית מן המשובח כדכתי' ראשית שמנים ימשחו לכך צריכי' כל הביכורים להיות מן המשובח וזהו שמרמז הגמ' דמלכות שאול לא נמשך מפני שלא הי' בו דופי והי' מן המשובח כדין ביכורים לכך הי' בהכרח להסתלק מן העולם קודם זמנו ונקדים מ"ש בגליא רזיא הובא בי"ר פ' מטות יש סוד גדול אשר גלו מלאכי מרום למשה והוא כשהס"א שלח מסטרא דלי' נגד ישראל אם כל מלך או מושל או גבור אשר יצא לקראתן ובא לעשות נקמה באיזה אימה צריך שיהי' לו איזה חיבור או קישור והתחתנות טם אותה אומה עצמה כגון פנחס שבא ממדין מבנות יתרו עשה נקמה במדין וכגון דוד שבא מרות מואביה עשה נקמה במואב לקיים מהרסייך מחרבייך ממך יצאו ואז כשעולה הס"א לצעוק לפני ב"ד העליון משיבין לו הלא זה הוא משלך ואז הוא יוצא אבל וחפוי ראש ע"כ ולפ"ז הי' לשאול טענה גדולה נגד מחיית עמלק שהרי הוא הי' המשובח בלי שום דופי והי' בלתי אפשר להתקיים על ידו מחיית עמלק כדינו כיון שלא הי' לי שום חיבור והתקשרות עם הס"א כנ"ל, וז"כ המדרש הנ"ל דודאי משה הי' יודע דהריגת שאול יהי' על עונו שלא קיים מחיית עמלק ובא לשאול להקב"ה מלך ראשון שיעמוד על בניך דכיון שהוא מלך ראשון ודאי הוא יהי' מן המשובח כדין ביכורים ולא יהי' בו שום דופי ולא יהי' לו שום קורבה ושום שייכות עם הס"א וא"כ בלתי אפשרי להתקיים על ידו מחיית עמלק עד גמירא ואין לו אשמה בזה ולמה ידקר בחרב על עון זה והשיב לו דלא בשביל זה נהרג אלא אמור אל הכהנים שהרג, והשתא יבואר נמי סמיכות הפרשה כי אית' בילקוט בשלח נשבע הקב"ה בכסאו שאם יבוא אחד מכל האומות להתגייר יקבלו אותו ומזרעו של עמלק לא יקבלו איתו ע"כ נמצא מכח זה דאצל עמלק נשתנה דינו וציוה הקב"ה לעשות בו נקמה אף ע"י אדם שאין לו שום חיבור ושייכות לעמלק שהרי גזר הקב"ה שלא לקבל גר מן עמלק וא"כ א"א לשום אדם מישראל להיות לו התחתנות עם עמלק ואפי"ה ציוה הקב"ה למחות את שמו ש"מ דבעמלק נשתנה דינו ויכול לעשות בו נקמה אף אדם שאין לו שייכות עמו כיון דלא אפשר בע"א וזהו ביאור סמיכות הפ' דדוקא מפני שאמרתי לך מחה תמחה את זכר עמלק לכך אני אומר לך כי תבוא אל הארץ ולקחת מראשית פרי האדמה דהיינו שתקח ביכורים מן המשובה דבל"ז לא הי' יכול לומר שתקח ביכורים מן המשובח דאז הי' קשה ע"ז קושי' גדולה שאול המלך שהי' ג"כ ביכורים ודאי הי' מן המשובח ולא הי' בו

שום שייכות והתחתנות לזולת זרע ישראל וא"כ למה נענש על שלא קיים שפיר מחיית עמלק הלא לא הי' באפשרי להתקיים על ידו כיון דאין לו שייכות עם אומה דעמלק אבל השתא שאמרתי לך מחה תמחה את זכר עמלק לאסור לקבל שום גר ממנו ואפי"ה נצטוו ישראל על מחיית עמלק ונשמע דבאומה עמלק לא איכפת לי בזה דאף ע"י אדם שאין לו שייכות בהם נמי יוכל לעשות הנקמה בהם ושפיר נאמר ולקחת מראשית שיהי הביכורים מהמשובח ול"ק מידי משאול - ובהצעה זו יבואר על נכון הפסוק בשמואל א' סי' ט"ו כשחזר שאול מן המלחמה של עמלק ולא קיים הציווי כתיב ויאמר שמואל אל שאול הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וכו' וישלח ד' שורך ויאמר לך והחרמת את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד כלותם ולמה לא שמעה בקול ד' ע"כ דקשה מאי נ"מ אם קטן הוא בעיניו או אם הוא ראש שבטי ישראל בין כך וב"כ מחויב לשמוע בקול ד' ובודאי ידע שמואל שהי' קטן בעיניו ולמה באמת הי' קטן בעיניו ומה אמר לי ואשלחך בדרך לחרום החטאים וכי עד האידנא לא ידע שנשלח לזה ולדברינו הנ"ל יובן שפיר כי המשכיל יבין דהא דכתיב בגליא רזיא דהמלך מישראל ההולך נגד האימה צריך שיהי' לו התחתנות עם אותה אומה היינו דוקא כשנותן רשות מב"ד של מעלה להס"א שישלח את האומה שלו למלחמה על ישראל ואח"כ כשניחם ד' על הרעה אז צריכין ישראל לשליח נגד האומה ההוא דוקא מלך אשר יש לו שייכות מאותה אומה בכדי שאחר הנצחון כשיצעוק הס"א לפני ב"ד של מעלה על הרשות שניתן לו וישיבו לי הלא מהרסיוך ממך יצאו משא"כ אם הדבר היא איפכא כשהקב"ה שילח ישראל לכלות איזה אומה החוטאות דאז אין להס"א שום טענה לזעוק לפני הב"ד של מעלה ואז בזה יוכל להלחם עמהם אף מי שאין לו שייכות עמהם כנ"ל וז"כ הפסוק כי מתחלה כשנצטוה שאול שילך להלחם עם עמלק אז חשב בעצמו דודאי יש במשפחתו איזה פגם אשר באבות אבותיו או באמותיו אשר הוא יצא מהם הי' בהם איזה שייכות לאומה עמלק במה שאינו ידיעה לו או שהי' ע"י גירות או ע"י זנות לכך שמע לדברי הנביא והלך להלחם ואח"כ מטעם זה נתפתה שאול מן העם שאמרו לו שהוא מן המשובח ואין בו שום דופי וא"א להתקיים על ידו מחיית עמלק עד גמירא וזהו דברי שמואל שאמר הלא אם קטן אתה בעיניך כאשר חשבת בעצמך בתחלת הליכתך אך באמת ראש שבטי ישראל אתה כלומר החשוב והמשובח בישראל אתה ולא נמצא בך שום פגם ואין לך שום שייכות לאומה עמלק אך שלא תשאל א"כ יפה עשיתי שלא קיימתי לגמרי מחיית עמלק לזה אמר לו וישלחך ד' בדרך ויאמר לך והחרמת את החטאים כלומר טעות גדול בזה דדוקא כשישלח איזה אומה למלחמה על ישראל אז המלך מישראל היוצא נגדם

צריך להיות לו שייכות עם אותה אומה כדי לסתום פי הס"א משא"כ בנידון זה שנשלחת בדרך ונאמר לך לך והחרמת את החטאים אשר בזה אין פ"פ לס"א לצעוק לפני ב"ד של מעלה ולכך אף שאתה מן המשובח בלי פגם כלל ג"כ אתה מחוייב לכלותם ולמה לא שמעת בקול ד' ודו"ק - מאאמו"ר הג' זצ"ל [א"ה עם דברים נחמדים הנ"ל יכול' לפרש פסוקים בשמואל ב' קאפ' א' בענין שבא אחד והגיד לדוד איך שהוא הרג להמלך שאול כתיב שם ויאמר דוד אליו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי ויאמר איך לא יראת לשלוח ידך לשחת את משיח ד' ויאמר דוד דמיך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מותתי את משיח ד' ואית' בילקוט שם שהמגיד הזה היה דואג בעצמו ולכך אמר לו דוד דמיך על ראשך לשון רבים כלומר דמים רבים שפכת על נוב עיר הכהנים ואית' בילקוט שמואל א' קאפ' כ"א ושם הי' איש מעבדי שאול ושמו דואג האדומי ויגד לשאול וכו' וז"ל אמר לו' עשה אחימלך לדוד מלך בחייך שהרי אין נשאלין באורים ותומים אלא למלך מיד נכנס בו רוח קנאה ומסיים שם שדואג עצמו הרג פ"ה כהנים ע"ש ותמוה א' ששאל דוד לו אי מזה אתה מה נ"מ מי הוא דכיון שהרג את המלך ודאי הוא חייב מיתה ועוד שאמר לו פיך ענה בך קשה להבין ונר' לפי דברים שנאמרי' למעלה יובן היטב דיש לטעון על הריגת שאול שנענש בעון שלא קיים שפיר מחיית עמלק כפשיטא דקרא הלא מי שאין לו חיבור וקישור עם אותה אומה אי אפשר להלחם עמה וא"כ שאול שהי' בלי דופי ולא הי' שום קישור וחיבור עם שום אומה ומכ"ש עם עמלק שלא הי' לו שייכות עמו והי' בלתי אפשרי להתקיים על ידו מחיית עמלק ולמה נענש אבל יש לתרץ לפי דברים הנ"ל דבעמלק נשתנה דין זה שהרי אי אפשר לשום איש מישראל שיהי' לו שייכות והתחנית עם עמלק שהרי אין מקבלין גרים מעמלק ואפי"ה ציוה הקב"ה למחות זכר עמלק ולהלחם עמו ש"מ דנשתנה דין עמלק בזה דאפילו מי שאין לו חיבור וקישור עמו יוכל להתקיים ע"ז מלחמת עמלק כיון דלא אפשר בענין אחר ולכך שפיר נענש שאול וז"כ הפסוקים הנ"ל כשבא דואג ואמר לדוד איך שהיא הרג את המלך שאול א"ל דוד אי מזה אתה ויאמר גר עמלק אנכי ולכך אמר לו דוד א"כ איך לא יראת לשלוח ידך במשיח ד' דבשלמא בל"ז הי' מענה בפיך לאמר דשאיל הי' חייב הריגה עבור שלא קיים שפיר מחיית עמלק ואף דלא הי' לי חיבור וקישור עם אומת עמלק ולא הי' בו דופי אפי"ה הי' לו לקיים די"ל שאני עמלק דשים מלך או מושל א"א להיות לו חיבור וקישור עם עמלק כיון דאין מקבלין גרים ממנו והוי דבר שא"א ואין דנין אפשר משא"א משא"כ עתה שיצא מפיך שאתה גר מעמלק ונשמע מדבריך דלדעתיך שרי לקבל גרים מעמלק ולא נשתנה דין עמלק מדין שאר אומת ואין רשאי להלחם בעמלק אלא מי שיש

לו חיבור וקישור עמו וא"כ שאול דלא הי' לו חיבור וקישור עמו א"א לו להלחם עמו לקיים שפיר מחיית עמלק ולא הי' חייב הריגה ע"ז לכך אמר לו פיך ענה בך שאמרת שאתה גר עמלקי ואמרת שהרגת את שאול והם תרתי דסתרי אהדדי כנ"ל):

ממרן אבי הג' זצ"ל:

והי' כ"ת וכו' מראשית וכו' מארצך אשר ד"א נותן לך וכו' ותמו' ונ"ל במד"ר בראשית אית' בראשית בשביל בכורים שנקרא ראשית ע"ש ונ"ל טעם למצוה זו של בכורים עפמ"ש רש"י פ' בראשית דהו"ל להתחיל החדש הזה וכו' דמאי דהוי הוי ותי' כח מעשיו הגיד וכו' לתת להם נחלת גוים שלא יאמרו או"ה לסטים אתם ע"ש ובר"פ לולב הגז"ש ילפי' דמצוה הבב"ע אסור מאני ד' שונא גזל בעולה וא"כ ה"ט דבכורים להורות נגד או"ה שאומרים לסטים אתם דא"כ איך ציוה ד' להבי' לפניו בכורים כמ"ש והנחתו לפני ד' וה"פ המדר' דק"ל קו' רש"י למאי נ"מ כתיב מע"ב לז"א בראשית בשביל בכורים וכו' ר"ל ה"ט דבכורים ה"ט דמעשה בראשית וכתי' רש"י הנ"ל משום שלא יאמרו לסטים אתם וז"ש כ"ת אל הארץ אשר באמת ד"א נותן לך וכו' כי לי כל הארץ ונתנה לאו"ה וחזר ונטלה מהם אבל או"ה יאמרו גזילה הי' בידכם כנ"ל לכן ולקחת מראשית וכו' בזה יהי' ראי' כי הו' ארצך אשר ד"א ניתן לך ולא גזילה היא כנ"ל ודו"ק - עכד"ק:

ושמחת בכל הטוב וכו' אית' במד' תנחומא פ' ראה ובילקוט אין טוב אלא תור' שנאמר כי לקח טוב וכו' לפי' הזהיר משה את ישראל עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ותמו' וכתב אאמו"ר הנ' זצ"ל עפמ"ש הג' מו"ה דוד דייטש זצ"ל ע"פ שמח זבולון בצאתך וכו' לדברי חז"ל שעשו זבולון וישכר שותפות ביניהם מאי בצאתך הל"ל במלאכתך או בעסקך אפי' בביתך אמנם באופן שותפתם שהמחזיק נוטל חלק מהתורה של חבירו א"כ ביום מחר כי יבואו על שכרם בג"ע אחר כל השאלות וחיפוש זכיות מצות ומעש"ט שמבקש כל א' וא' אומרים לי להעשיר המחזיק עוד זאת פעלת טוב שלמדת ב' וג' פעמים ש"ס ופוסקים לפי שעל ידך והחזקתך למד חבירך ששה פעמים ש"ס ופוסקים ופלגא דחבירך מגיע לך שמחה גדול' מאד יש לו מה שלא עלה על לבו מקודם ובהת"ח נהפוך הו' שכל עוד שמייגע א"ע ולומד ש"ס ופוסקי' ששה פעמים ויותר השמחה בלבו גדולה הו' וביום מחר כי יבא ל שכרו פוחתין לו מחצה ושליש לזה שהחזיקו לכן דייק ואמר שמח זבולון בצאתך דייקא ר"ל בצאתך מן העולם וישכר באהליך דייקא אבל בצאתו נוטלין משכרו חלק להעשיר המחזיקו וכו' ונכון א"כ אם הת"ח הוא עשיר בעצמו ואין הו' צריך לאחרים נשאר כל התור' שלמד לעצמו ואין לזרים אתו וא"כ ה"פ ושמחת בכל הטוב בכל דייקא אין טוב אלא תורה ואיך אפשר זה לשמוח הת"ח בכל התיר' שלמד

ולא רק במקצת והרי בע"כ צריך להניח חלק ממנו לחבירו המחזיקו ומתרץ לפי' משה הזהיר ישראל עשר בשביל שתתעשר אתה ולא תצטריך לעשיר אחר זולתך ותשמח בכל הטוב בעצמך עכ"ד קדשו של אבי זצ"ל:

ושמחת בכל הטוב אי' במד' תנחומא אין טוב אלא תור' שנא' כי לקח טוב וכו' לפי' משה מזהיר את ישראל עשר וכו' בשביל שתתעשר ותמו' ואי' בס' ברית שלים עפ"י דאי' בפסחים ס"ח ריי"ה אומר כתוב א' אומר עצרת לד"א וכתוב א' אומר עצרת תהי' לכם חלקיהו חצי' לד' לבהמ"ד וחצי' לכם לאכיל' ושתיי' ור"א פליג או כולו לד' וכו' ובשבת ר"פ כל כתבי אית' מפני מה בני בבל עשירים מ' שמכבדים את המועדות פי' שמתענגין באכיל' ושתיי' והיינו דייק' לרי"ה דס"ל חצי' לכם אבל לר"א דס"ל כולו לד' ללמוד תור' א"כ אין ראוי להתענוג כלל ואין כאן כיבוד והדק"ל מ"מ בני בבל עשירים אבל אחז"ל בתענית דף ט' עשר בשביל שתתעשר וז"ש ושמחת בכה"ט אין טוב אלא תור' ר"ל שיהי' השמח' בלימוד התור' ולא באכיל' ושתיי' וא"כ תאמר במה תזכה לעשירית לפי' הזהיר מרע"ה עשר בשביל שתתעשר דבלא זה י"ל יזכה לעשירות ע"י כיבוד המועדות משא"כ השתא ודו"ק ובס' קול יעקב פי' עפי"ד במס' יומא דעני י"ל תי' דטרוד הי' במזונותיו אבל אז"ל עשר בשביל שתתעשר א"כ אם ניתן מעשר כראוי יכול לעסוק בתור' וז"ש ושמחת בכה"ט זו תור' דיעסוק בתור' וא"ת טרוד בשביל מזונות לז"א עשר בשביל שתתעשר עי' מש"ל בזה:

ושמחת בכל הטוב וכו' אית' במד' תנחומא פ' ראה אין טוב אלא תורה שנ' כי לקח טוב וכו' לפיכך הזהיר משה את ישראל עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ותמו' ינר' דאית' במד' זה אלי ואנוהו עשה לך סיכה נאה לולב נאה אבא שאול אומר מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון וק' מה בעי אבא שאול בזה ונר' דהנה אם אחד עשה סוכה ולולב נאה לא יאמר הנה יצאתי ידי חובתי בזה ומתוך כך יקמץ ידיו ולא יתן צדקה אלא אעפי"כ יתן צדקה וז"ש המד' עשה לך סוכה נאה וכו' על זה אמר אבא שאול לא תימא שאין צריך ליתן עוד צדקה אלא קח לך ראי' מהשי"ת מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון ר"ל שמ"מ צריך ליתן צדקה כפי יכלתו והנה אם א' מקיים מצוה א' אינו יכול לשמוח כ"כ שהרי לא עשה רק מצוה אחת אבל אם א' כותב לו ספר תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קיים כל התורה כולה וא"ש ושמחת בכל הטוב והיכא משכחת שיוכל לשמוח בכל הטוב עז"א המדרש אין טוב אלא תורה ר"ל שכותב לו ספר תורה ואז יוכל לשמוח בכל הטוב ואל תאמר כיון שכתבתי לי ס"ת כבר יצאתי ידי חובתי ואינ' צריך עוד לקיים

מצו' צדקה ע"כ הזהיר כאן עשר בשביל שתתעשר דהיינו אעפי"כ צריך לקיים מצו' נתן תתן וכו' - מאאמו"ר הנ' זצוק"ל:

[א"ה ול"נ לפרש עפ"מ דאית' במד' דכ' וילך יפתח אל ארץ טוב ע"כ נקר' חו"ל ארץ טוב משום שהיא פטורה ממעשר אמנם מצינו שגם ארץ ישראל נקר' טוב דכ' אל ארץ טיבה וכו' וז"כ המדרש ושמחת בכל הטיב ממילא יש לנו לטעות דארץ ישראל ג"כ פטורה ממעשר כיון דכל מה שנקר' טוב הוא פטור ממעשר כנ"ל גבי יפתח ע"כ אמר שמילת טוב יש לו ג"כ פירוש אחר אין טוב אלא תורה שנא' כי לקח טוב ולא אמרי' דטוב הוא מרמז דפטור ממעשר לפיכך מאחר דהפירוש היא אין טוב אלא תורה לפיכך הזהיר משה את ישראל עשר תעשר וכו' אפי' בא"י - ולפ' הטעם מ"מ נקר' חי"ל טוב מפני שפטור' ממעשר נר' דאית' במד' נשא אם אינו נותן מעשרות כראוי לסוף לא יגדל שדה שלו כי אם מה שהי' בתחילה המעשר שלו ומביא מעשה וכו' לפי"ז אין שייך לומר בארץ ישראל ארץ זו טובה או ארץ זו אינו טובה דאין הדבר תלוי בארץ כ"א בבני אדם אם מעשרין שדותיהן אז הברכה מצויה אבל בחו"ל שפטור' ממעשר שם שייך שפיר לומר ארץ זו טובה או ארץ זו רעה כי אין הברכה תלוי רק בארץ עצמה משא"כ בא"י]:

השקיפה ממעון קדשך וכו' פירש"י עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם וק' למה נקט רש"י התפלה על הגשמים ואם מפני שנאמר מן השמים דמשמע דבר שיורד מן השמים והלא דרשי' במס' מעשר שני ע"פ וברך את עמך ישראל בבנים ובבנות ואת האדמה בטל ובולדות בהמה אלמ' דאעפ"י שלא נאמר שמים דרשי' על הט"ל ונ"ל דאית' בתענית ח' אר"י אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פיסקי צדקה ואין נותני' שנא' נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר ע"כ אלמא אם נותני' צדקה כראוי יורדים הגשמים והכא כ' נתתי לגר ליתום ולאלמנה שנתן צדקה כראוי לכן פירש"י שפיר גם אתה עשה שלך ותן מטר על פני האדמה ודו"ק - ובפ"ה ממעשר שני דרשי' מהאי קרא השקיפה ממעון קדשיך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות וק' למה תלו בנים ובנות בשמים והלא כבר הבטיח ד' ית' וברך פרי בטנך ונ"ל דאית' במועד קטן כ"ב ארב"א בני חיי' ומזוני לאו בזכית' תלי' מלת' אלא במזלא ולכן שפיר דרשי מן השמים וברך בבנים ובנות שילדו במזלא טבא שהם קבועים בשמים אבל האי קרא וברך פרי בטנך הבטיח רק שיתברכו בבנים אבל מאיז' מזל יהי' על זאת לא הבטיח ולכן התפללו עתה על זה כי מחמת הצדקה הקב"ה משדד המזלות - עכ"ל מרן אאמו"ר הג' זצוק"ל [א"ה ונר' לפ' מד' הנ"ל בבנים ובבנות דידוע דמאכלים שאינ' כשרים ואינם מעישרי' גורמים דהבנים יש

להם טבע רע ע"כ אמר בתורת וידוי שנתן מעשר שהי' אכילתו מתוקן לפיכך התפלל וברך את עמך בבנים טובים]:

תנן בפ' חמישי ממעשר שני במנחה ביו"ט אחרון של פסח הי' מתודים כיצד הי' מתודים בערתי הקודש מן הבית זה מעשר שני וכו' והק' הספורנו מה ודוי שייך כאן הלא לא הזכיר שום חטא ועון ותי' דזה הי' הוידוי דידוע דמתחלה הי' הבכורים הכהנים ומחמת שטעו בעגל נטלי מהם ונתנו לאהרן ונמצא למידן שאם לא מעשו עגל לא הי' צריכי' לבער תרומות ומעשרות הקודש מן הבית רק נתנו לבכור בנו ונשאר בתוך הבית וזהו הי' הוידוי בערתי הקודש מן הבית וע"כ הטעם משום שטעו בעגל וחטאנו אך עדיין קשה לי הא תינח מי שיש לו בתוך ביתו בכור אבל כמה אנשים שאין להם בכור הלא גם המה צריכי' לבער הקודש מן הבית וליתן לבכור ונ"ל דאז"ל אלמלא לא חטאו בעגל לא הי' מיתה בעולם שנא' אלקים אתם ובני עליון כלכם וכאן כתיב ולא נתתי ממני למת וקשה מהיכן בא עתה המיתה לעולם והלא כתיב אלקים אתם אע"כ שטטו בעגל וחטאני לפניך ואן לך ודוי גדול מזה וק"ל דבר זה מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

אחר מצות בכורים כתיב ושמחת בכל הטוב אשר נתן וכו' פירש"י מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת עד חג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו יינו ושמנו וכו' דהנה הרגיש רש"י בטעם סמיכות פסוק זה לכאן וגם מאי בכל הטוב ומה טעם שמחת וכי מצוה היא לשמוח כמו ושמחת בחגיך אתמה לכן פירש"י כוונת הפ' לקבוע זמן המקרא בכורים הוא בזמן שיש שמחה לאדם במאסף דגן תירוש ויצהר שלי הביתה היו' תבואתו ופירותיו יינו ושמנו דייקא שפירש"י על סדר הכ' וכן סידורים גם בפ' בשבח א"י ארץ חטה ושעורה גפן וכו' ארץ זית שמן וכו' היינו דגן תירוש ויצהר ופירותיו שפרש"י היו' תאנה ורמון ותמרים משבע המינים שאין מביאין בכורים אלא מהן והן מתבכרים מעצרת ועד החג לז"א ושמחת בכל הטוב כנ"ל - מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

והי' אם שמוע וכו' ונתנך ד"א עליון ע"כ גוי הארץ ובאו עליך וכו' כי תשמע וכו' וק' הכפל, וע"ק הרי אחז"ל כעת יאמר וכו' מה פעל אל עתידין צדיקים שיהיו מחיצתן לפנים ממחיצת מה"ש ואז"ל גדולים צדיקים יותר ממה"ש וקרא כתיב רק עליון ע"כ גויי הארץ ועו"ק חיבת הארץ יותיר נפיש הו' דהל"ל רק עליון ע"כ הגוים וי"ל דהנה מעלה זו לישראל יתכן על שני פנים א' שהקב"ה יגביה אותם לרום שמים ויכניסם לפני ולפנים כמ"ש במ"ד תנחומא ס"פ צו שהקב"ה יגביה את ירושלים לשמים עד לרקיע הז' כיון שמגיע לכסא הכבוד הקב"ה אומר להם אני ואתם נהלך בעולם וכו' עוד יתכן באופן שישארו בארץ ושכינה בא אצלם לשכון בתוכם וכמ"ש במד' שה"ש ע"פ כרם הי' וכו' ר'

סימון אמר כ"מ שהשרה הקב"ה תורתו השר' שכינתו ומי פי' זה דהע"ה יהללו את שם ד' וכו' הודו על ארץ ושמים קודם על ארץ ואח"כ השמים וכו' ע"ש וכה"ג פליגי בריש סוטה גבי עניו אני שוכן את דכא או אתי דכא והנה מעלה גדולה ביותר הו' באופן זה כשני ותיבת על לפעמים הפי' אצל כמו ועל צבא א"כ הפ' אם שמוע וכו' ונתנך ד"א עליון אפי' לפנים ממה"ש ובאופן זה תהי' עליון ע"כ גויו הארץ ר"ל שתהי' למטה בארץ ומ"מ עליון תהי' לפי שבאו עליך דייק' כל הברכות היינו השכינה שנקראת הברכה העליונה תבא אצלך והשגיך דייקא שהי' תבא אצלך ואתם תשאר במקומך ויותר יובן והשגיך לפי שאחז"ל מעולם לא ירדה שכינה למטה מי' לז"א אם נזכה תבא השכינה אצלינו ממש והיינו והשגיך דייק' למטה מיו"ד במחיצתך כמ"ש בתנחומא הנ"ל אני ואתם נהלך בעולם שנאמר והתהלכתי בתוככם וז"כ התרגום והשגיך וידביקינך דייקא ידבק בך ממש כנ"ל עכ"ל אאמו"ר הג' זצוק"ל עוד נ"ל דהאלשיך הקדוש הק' ונתנך עליון וכו' מה היא המעלה הזאת אם שיעשו מלוכה ע"כ הגוים איך יאמר אח"כ יתן ד' את אויביך הקמים עליך אם הו' מולך על כולם האיך יהי' אויביך קמים עליך ע"ש ונ"ל לתרץ עפ"י החקיר' שעמדו עליו כל חקרי לב מדוע העלימה התור' ולא כתבה לנו בפי' שכר הנצחיו' על שמירת תורה ומצות היא השארת הנפש ונ"ל עפמ"ש הרמ' בהל' תשובה דכל יעודים טובים שבתורה לא זהו עיקר שכר המצות כי השכר נצחיי' הו' ואינו בעוה"ז אלא בעולם הנשמות מתעדנות מנועם זיו השכינה אבל כל יעודי התור' הם רק כמו הכנה להשגת וקנין שלימות אמיתי' שיסיר ד' כל המנעים ומעיקים וירויח לנו בכל הטובות שעי"כ נוכל לקנות שלימות הנפש ובזה פי' הגאון מהר"ם בנעט זצוק"ל בפ' ראה את הברכה אשר תשמעו וכו' דייקא לא אם תשמעו דמשמע שהברכה הו' השכר אלא הכנה הו' דהוי כדי שעי"ז תשמעו והנה כבר מצאו כל אנשי חיל גדולים חקרי לב ראי' על אמונת אמיתיי שלימות השארת הנפש בדבר החכם בקהלת שאמ' מי יודע רוח ב"א העול' הי' למעלה וכו' ואי' במתני' ר"פ חלק כל ישראל י"ל חעוה"ב שנאמ' ועמך כולם צדיקי' לעולם ירשו ארץ וכו' הרי דשולל או"ה מזה השכר כיון שאין להם תור' ומצות וזכ"ש והי' אם שמוע תשמע וכו' יהי' לך שכר נצחיי' הו' השארת הנפש רוח ב"א העילה למעלה וזה"ש ונתנך ד"א עליון דייק' ע"כ גויי הארץ שאין להם תור' ומצו' וא"ל חלק לעוה"ב וזהו עיקר השכר וכדי שלא תק' לך אידך קו' הרמ' למה ועדה תור' במקומות הרבה על שמיר' התור' ומצות טובות עוה"ז ולתרץ זאת אמר ובאו עליך כל הברכות האלה וכו' דייקא לא לשם שכר אלא להכנה בעלמא כי תשמור וכו' כי משמש דהא ר"ל דתהי' תוכל לשמוע בקול ד"א כמ"ש את הברכה אשר תשמעון ואמר והשגיך

ר"ל כיון שביאת הברכות הם רק להכנה כדי שתשמע אמנם לפעמים רוב הטובה הו' סיבה להרע ח"ו ע"ד וישמן ישירון ויבעט לז"א והשגיך כי תעשה וכו' ר"ל יעשו הברכות אצלך פעולתן לטובה כי תשמע בקול ד"א על ידיהן כי הבא לטהר מסייעין לו או הכוונה לפי' שע"י ריבוי שפט ריבוי המלאה בשדה וזהו גופ' מבי' ביטול תור' אבל באמת כתי' ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו' א"כ לא יהי' ביטול תור' וז"ש ונתנך ד"א עליון ע"כ גויי ארץ ולכן יבאו עליך כל הברכות האלה דייקי בשדה וצאנך ומ"מ והשגיך כי תשמע בקול ד"א לא יהי' לך שום ביטול תור' ומצות ע"י הברכות - ואמ' בקללה א"ל תשמע וכו' ובאו והשגיך וכו' נ"ל עפ"י המד' ורווח תשימו בין עדר שלא יהי' הצרות תכופות לז"א והשגיך ע"ד עוד זה מדבר וזה בא ותרגום ודבקינך יר' יהו תכסית ודבוקות זה לזה בלתי רווח ביניהם וז"ש והיית אך עשוק וכו' כל הימים דייקי בלתי רווח ביניהם - ענ"ל על והי' אם שמוע וכו' ונתנך ד"א עליון וכו' כי תשמע בקול ד"א והמו' הכפל תשמע בקול ד"א ותמה האלשי"ך מאי עליון דקאמ' ונ"ל כתוב בפ' ואתחנן השמע עם קול אלקים וכו' כאשר שמעת אתה ויחי והנה בזמן הגאול' נאמר והתהלכתי בתוככם נזכה למעלה זו כמ"ש באדה"ר וישמע קול ד"א מתהלך בגן וזה"ש והי' אם שמוע וכו' ונתנך ד"א עליון ע"כ וכו' בזה כי כי תשמע עם קול אלקי' חיים אבל אתה תהי' עליון בזה ובאו עליך כל הברכות וכו' כי תשמע דייקא בקול דיא דייק' כמו במעמד הנבחר לכן תחילה אמ' בקול ד"א וכו' אשר אנכי מצוך וכו' ר"ל ע"י משה הסרסור היום דייק' ואם תשמעו לזה תזכו לשמוע בקול ד"א בלא ממוצע ואמר שוב ברוך אתה וכו' ר"ל דאית' רפ"ק דמגילה ארי"ו אסיר לאדם ליתן שלום וכו' וכ' תוס' דווקא בשדה דמזיקין שכיחו ופה"ג איך השתחוה יהושוע למלאך בלילה ובשדה ולא חש ותי' גמירי דלא מפקי ש"ש לבטלה וכיון דאמר שר צבא ד' אני וכו' וזה"ש כי תשמע בקול ד"א דייק' אזי ברוך אתה וכו' גם בשדה ואין לחוש למזיקין - עוד נ"ל דמצינו בברכה גבי השונמית שהוצרכה לקבל הברכה והשפע בכלים וע"י של"ה כלי יותר נפסק השמן אמנם זהו בברכה לפרקים משא"כ ברכה תמידות א"צ להכין כלי לקבל כי בכ"מ שהו' הברכה עמו וכתי' בכ"מ אשר אזכיר וכו' אבו' אליך וברכתיך וזה"ש ובאו עליך כל הברכות כי תשמע בקול ד"א דייקא בכ"מ אשר אזכיר את שמי כתי' ולא תזכור ופי' האר"י זצ"ל דהשם נושא א"ע ומזכיר א"ט וכן כשהי' שם יוצא דייק' מפי כה"ג וכו' לז"א כי תשמע בקול ד"א ובאו עליך כל הברכות בכ"מ ברוך אתה דייקי בין בעיר בין בשדה בלתי שום הכנה כלי לקבל כי ברוך אתה ע"ד והי' ברכה דייקא עוד נ"ל על קו' האלשיך הכוונה במ"ש עליון ע"כ גיוו וכו' לענין הממשלה שיעשו מלוכה ע"כ כגויים איך יאמר אח"כ יתן ד' אויביך הקמים

עליך, אם הו' מולך על כולם איך יהי' אויבים קמים עליו ונ"ל אדרבא האי עליון מישך שייך רק להאי קר' יתן ד' אויביך וכו' דצה"ב מאי לשון נתינה שייך בזה והל"ל יגוף ד' אויביך וכו' וגם סיפ' דקר' ינוסו לפניך ק' לפניך שנית מיותר לכן נ"ל דודאי הכל יכול ד' ית' והרבה דרכים לפניו להציל את ישראל מיד הקמים עליהם ויכול ליגוף אותם גם במקומם או בדרך קודם הגיעם אצל ישראל למלחמה אבל אם עושין רצש"מ אזי זוכים שבעצמם ראוים הם לראות בפורעניות האויבים לכן מניחם ד' להאויבים להלוך ולערוך מלחמה נגד ישראל כדי שיראו ישראל במפלת אויביהם ויהנו באבוד רשעים רנה וז"ש ביהושע י"א לא היתה עיר אשר השלימה אל ב"י כי מאת ד' היתה זאת לחזק לבם לקראת מלחמה את ישראל וכו' וז"ש אם תשמט בקול ד"א וכו' תזכה ונתנך ד"א עליון ע"כ גויי הארץ שתהי' מולך על כולם כנ"ל ועכ"ז יהי' קמים עליך כי מאת ד' יהי' זאת כדי שתראו בפורענותם כיון שאתם נצולים בזכות עצמיכם וז"ש יתן ד' אויביך הקמים עליך נגפים לפניך יתן תרתי משמע ר"ל יניחם להיות קמים עליך כדי שיתנם נגפים לפניך דייק' ר"ל ועיניך רואות ולז"א עוד בשבע דרכים ינוסו לפניך דייקא וזה יהי' לך לתענוג כנ"ל - וכיו"ב פי' המעשה ד' ע"פ אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי וכו' דקאי על רדיפת השונאים שהו' כבודו של הצדיק שהשונאים ירדפוה ולא ישיגוה וכמ"ש ואתה ד' מגן בעדי זהו כבודי ומרים ראשי וז"ש אך טוב וחסד שירדפוני כ"י חיי ומ"מ ושבתי בבית ד' ולא ישיגוני והרדיפ' יהי' לכבודי שירדפוני שונאי ולא ישיגוני ונ"ל ז"כ דהע"ה סו' נ"ד כי מכל צרה הצילנו ובאויבי ראתה עיני יר' למה מבי' הקב"ה כלל צרת אויבים על ד"ה, ל"ל נתקבל תפילות לז"א מכל צרה הצלנו שמבי' עלי צרה ומציל אותי מצרה כדי שבאויבי ראתה עיני שאראה בעיני מפלת האויב, ותפלת ד"ה נתקבלה שנתן ד' בלב השונאים לרדפו ולא ישיגוהו רק אדרב' המה כרעו ונפלו וזהו לכבודו כל צדיק שהשונאים ירדפו' להרע לו ולא ישיגוהו כנ"ל: ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה וכו' נ"ל דאית' בעירובין ומוב' ברש"י בשה"ש סי' ז' בפ' לכה דודי נצא השדה דכרכים המוקפים חומה שכיח בה גזל ועריות אבל בפרזים כמו שדה לא אלא אומנין ועוסקים בתורה מתוך הדחק וזהו נצא השדה עש"ה א"כ הפ' ברוך אתה בעיר שתהי' ניצול מגזל ועריות אם שמוע תשמע וכו' דתור' מגין ומציל וכמ"ש בסוטה וגם ברוך אתה בשדה שלא תהי' צריך לעסוק בתור' מתוך הדחק בפרזים אלא ברוך בממון וז"כ ג"כ ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך כמובן וכן גבי ארור אתהם בעיר וכו' ארור אתה בבואך ודו"ק וא"ש דנקט הקרא תחיל' בבואך ואח"כ בצאתך ואיפכ' מבע"ל אך להנ"ל א"ש ודו"ק וא"ש:

ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך וכו' ברוך טנאך ומשארתך ויל"ד כאן הקדים ברוך פרי בטנך ואחר ברוך טנאך וגבי הקללות הקדים ארור טנאך קודם לארור פרי בטנך ונ"ל דאית' דאין בעה"ר פוגע בנפשות תחלה והסברא כי השי"ת אינו מעניש את האדם על דרך נקמה רק שישוב מחטאו אבל גבי ברכות שבא מהשי"ת אשר בעין טוב יברך פשיט' שיברך אותו ואת ביתו בתחלה לפי"ז ניח' דגבי ברכות מתחיל שפיר בפרי בטנך שזה חביב לאדם יותר משאר ברכות אבל גבי קללות שאין רוצה לפגוע בנפשות תחלה כן מתחיל ארור טנאך תחלה אולי ישובו עי"ז ואם לא אז ארור ג"כ פרי בטנך ודו"ק - מאאמו"ר הנ' זצוק"ל:

ארור האיש אשר יעשה פסל וכו' הנה סידר כמה ארורים ומסיים בסוף ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות וכו' וקשה שמתחלה כתב ארורים על עבירות מיוחדות שמשמע מזה שרק על אלה העבירות המפורשות יש ארורים ולא על עבירות אחרות ואח"כ כלל כל התורה כולם בעונש ארור, וכבר עמד בזה הרמב"ן ז"ל ונ"ל דאז"ל לא חרבה ירושלים אלא על שלא ברכו בתורה תחלה וקשה הלא מפורש בכמה מקומות בתנ"ך כמה עבירות חמורות שעשו מרדו בד' והפרו מצוותו ועזבו תורתו וגם חז"ל הביאו בדבריהם עונות ישראל הגדולים שעשו, ופה תלו בישראל עוון אשר נראה לעוון קל נגד העונות אשר נזכרים עליהם בדברי הנביאים ותלו בו חורבן ירושלים והוא לא נזכר בשום מקום בתנ"ך עוד אחז"ל מה דכתיב על מה אבדה הארץ וכו' ויאמר ד' על עזבם את תורתי אשר נתתי לבניהם דבר זה שאלו לנביאים לשא ולא פירשוה עד שפירשה הקב"ה בעצמ' שנא' ויאמר ד' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם וקשה הלא ידעו החכמים והנביאים מפשע ישראל הגדולים והנוראים ולמה לא תלוי אדמת הארץ בעוונותם ופשעיהם הרבים ועוד הלא מפורש בתורה ואמרו הגוים על מה עשה ד' ככה לארץ הזאת וכו' ואמרו על אשר עזבו את ברית ד' אלקי אבותם וכו' עוד אחז"ל חטאו בכפליים ולקו בכפליים קשה להבין ענין חטא בכפליים ועונש בכפליים ונר' עפ"י ביאור הכורם שעמד לפרש מאחז"ל שאין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה חוץ ממחשבת ע"ז שמצרפת למעשה דהנה העבירה מצוי כל שני דרכים או מחמת תאוה שמתאוה מאד להנות מהאיסור ההוא ואי אפשר לו לכבוש יצרו שבוער בו כשלהבת אש אבל יודע הוא ומכיר חסרונו ואף מתחרט אח"כ על מעשהו אבל יש שעושה העבירה מזדון לבו וזה לא יתחרט בשום פעם כי הוא מחמת כפירה ר"ל עושה העבירה וז"כ הגמ' שבכל העבירות שאין בהם דררא דע"ז כי הם רק מחמת התאוה אין מחשבתו מצטרפת למעשה היינו כל זמן שלא עשה העבירה אף שהתאווה לה במחשבתו לא נחשב לו לעבירה

אדרבא יש לו מקום בזה לקבל שכר כיון שהוא מתגבר על יצרו חוץ מע"ז היינו כשיש עם העבירה גם דרכא דע"ז שהעבירה נעשתה ע"י כפירה ר"ל אזי אפי' המחשבה בעצמה נחשבת לעוון אם חושב לעשות עבירה מאפקירותא נחשב לו כבר כאלו עשאה וז"כ חטאו בכפליים היינו שהי' החטא מזדון הלב לא מחמת התאוה ונחשבו גם המחשבה לעבירה בפני עצמה ולכן נענשו בכפליים על המעשה לבד ועל המחשבה לבד וז"כ ג"כ באמרם לא חרבה ירושלם אלא על שלא ברכו בתירה תחלה היינו שהעבירות שעשו הי' מחמת שהתורה ומצוותי' לא נחשבו אצלם כלל לכן הי' עונשם גדול כ"כ אבל אם הי' העבירות מחמת תאוה והי' מתחרטים על עונותם אחרי עשותם אותם לא הי' ירושלים נחרב וז"כ במה שאז"ל שאלו לנביאים ולחכמים על מה אבדה הארץ ולא פירשוהו כי הם לא ידעו מחשבות בני דורם בעת עשותם המזמתה עד שהקב"ה פירשה בעצמה על עזבם את תורתי ולא שמעו בקולי שכוונותיהם אינם מחמת תאוה רק מחמת שאינם רוצים בתורתי ולא לשמוע בקולי ובזה מבואר מה שדקדקנו במקראות שלפנינו שבתחלה כתב הפסוק ארורים על כוונת מיוחדים היינו כשהם מחמת תאוה ואח"כ כתבה התורה סתם ארור אשר לא יקים היינו מי שיעשה איזה עבירה שתה' ויעשה אותה מחמת שאינו רוצה לקיים דברי התורה אזי הוא בארור אפי' תהי' עבירה קלה מאבי הג' זצוק"ל:

יולך ד' אותך וכו' אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך ועבדת שם וכו' ובסו' הפ' כתיב והפיצך ד' בכל העמים מקצה הארץ וכו' ועבדת שם א"א וכו' אשר לא ידעת אתה ואבותיך וכו' סמך חסרון הידוע על ענין הע"ז ותמוה וכ' אאמ"ו הג' זצוק"ל ז"ל ונ"ל לבאר בס"ד דהנה במד"ר ס"ו פתיח' א' על מגילת אסתר אי' ר' שמואל ב"נ אמר יולך אותך ואת מלכך וכו' א"ת לבבל והלא מבבל היו א"כ למה נאמר אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך אלא זו מדי עכ"ל ובמס' נדרים ד' כ"ב אית' אר"י ונתן ד' לך לב רגז בבבל כתי' וק' הא מקמי קרא זה כתי' והפיצך וכו' אשר לא ידעת וכו' והרי מבבל היו כקו' המד' ונ"ל להכי סמך אשר לא ידעת לאלקים אחרים והכוונה נ"ל עפמ"ש הספורנו בפ' האזינו ז"ל אלקים לא ידעום חדשים מקרוב באו כשהי' רואים איזו מין מן הנמצאות שלא ידעו מציאותו קודם לכן הי' חושבים שיהי' לו איזה מסבב קדמון מיוחד אליו והיו עובדים אותו עכ"ל והנה בעץ ואבן בלתי ספק שלקחו איזו מין עץ חשוב ביותר וכן אבנים שהוא מרקוליס וא"כ הפ' ועבדת שם אלהים אחרים בסיבת אשר לא ידעת וכו' ר"ל לפי' שיהיו אצלך חדשים והוא עץ ואבן חשובים וכטעות הנ"ל והנה ידוע שגלות בבל הי' תחילה. ואח"כ גלות מדי וא"כ אותן אלהים אחרים עץ ואבן שהיו אצלם חדשים בתחילה בבבל אח"ז במדי לא היו אצלם חדשים כי כבר ידעו מהם וא"כ מובן בפ' יולך

ד' וכו' שאמר אשר לא ידעת אצל הגוי וע"כ ממדי מיירי שהרי מבבל היו כנ"ל ובמדי ליכ' למימר כן אצל הע"ז אשר לא ידעת עץ ואבן כי כבר ידוע הי' אצלם מגלותי בבל אבל בפ' והפיצך ד' וכו' שאמר כן בע"ז אשר לא ידעת וכו' והיו' בבבל וכדמסיים ע"ז ונתן ד' לך שם לב רגז לכן לא מצי אמר כן אשר לא ידעת אצל הגוי שהרי מבבל היו כנ"ל ובפשוט י"ל מעיקר' כתי' יולך ד' וכו' אל גוי אומה א' משמע שייך בי' לומר אשר אתה ואבותיך לא ידעת אותו מקודם אבל בפ' והפיצך ד' בכל העמים מקצה הארץ עד קצה הארץ אין לומר בהם אשר לא ידעת ודע דהרמב"ן ואלשי"ך גם שניהם פירשו קרא יולך ד' וכו' אגלות הרביעי הו' גלות רומי ואת מלכך היו' אגריפס ע"ש ותמו' איך נעלם מהם המ"ר הנ"ל דפירשוה אגלות מדי ובהוריו' ד' י"א אית' יאשיה גנז לה' דברים לפי שראה קרא יולך ד' את מלכך וכו' ועש"ה פירשוה אגלות בבל ע"י נ"נ ומלכך ר"ל צדקי' והנה במדר' שם בתחילה הפתיחה ז"ל רב פתר קיי' בהמן והי' חייך תלואים וכו' ופחדת לילה וכו' ולא תאמין וכו' ע"כ וקרא זה בתר קרא והפיצך ד' וכו' כתי' ואלו בגמ' דנדרים דרשי' לך רגז בבבל כתי' נמצא המ"ר פי' ב' הפסוקים יולך ד' וכו' במדי וגמרן פי' ב' הפסוקים בבבל ועל הגמי דהוריות ק"ל קו' המד' והלא מבבל היו ומאי אל גוו אשר לא ידעת אתה ואבותיך וצ"ע ודברי הרמב"ן והאלשי"ך הם נגד הגמ' ומדר' וכו' עכ"ד קדשו של מרן אבי זצ"ל:

יככה ד' בשגעון וכו' והיית ממשש וכו' ולא תצליח וכו' והיית אך עשוק ותמו' המשך הענין אמנם יובן כי הנה מדרכי של משוגע אחת דתו להזיק וזהו אומנתו והצלחתו לפי דעתו החסירה אבל אם גם סומא הוא אין רואה יכולים ליזהר ממנו ואדרב' בקל יכולים אחרים להזיק לו וזה"ש בשגעון ובעורין בהדדי באופן שלא תוכל לאחוז באומנות המשוגעים שדרכם כסל למו להזיק ותמהון לבב ע"ז תהי' תמה על עצמך על כי לא תצליח דרכך להזיק אלא אדרבא והיית אך עשוק וגזול מזולתך ואין מושיט כי לא תראה להנצל ולברוח כנ"ל:

והיית ממשש כאשר ימשש העור באפילה ותמו" ונ"ל דאי' בישעי' נ"ט נגששה כעורים קיר וכאין עינים נגששה ותמו' נמי כפילות הענין במלות שונות, ונ"ל דהנה יש ב' מיני סומא א' שנעשה סומא וניטל ממנו מאור עיניו, וסיג ב' שלא ראה מאורות מימיו שנולד כך ממעי אמו, והנה לכל א' יש חסרון נגד חבירו, לזה שלא זכה מעולם לאור הנר, ולחבירו שזכה, מרגיש הו' יותר בהעדר האור, החסרון, מן אותו מין האחר כמובן. וז"ש נגשש' כעורים שנעשו עורים, ומרגישים החסרון של העדר האור ביותר וגם כאין עינים נגששה דייק', זה שלא ראה אור מימיו, אין עינים מקרי, וע"ד מתוך הרעב לא יודע השבע

שהי' גבי פרעה, ה"נ מרוב הצרות וחשך, היינו כאין ענים דייק', וכן ה"נ והיית ממשש כעור בהרגש החסרון בהעדר האור וגם כאור באפילה דייק', זה שלא ראה אור מימיו, דמי שנעשה עור, יודע שממשש הו' באור, אבל מי שלא נודע לו האור, ממשש באפילה, כמובן ודו"ק, אבל הנחמה אית' בישעי' ס' קומי אורי כי בא אורך וכבוד ד' עליך יזרח, הצלה מתרתי כנ"ל משמע, והי' לעת ערב יהי' אור, היפך ממשש בצהרים וז"ש חטאו בכפלים דייקי, שמים אור לחשך וחשך לאור כמ"ש ישעי', לכן לקתה בכפלים, כעור וכאין ענים כנ"ל, וגם נחמו בכפלים כמ"ש אתא בקר וגם לילה והי' לעת ערב יהי' איר, והיו' נחמו נחמו עמי כפל האור, יאמר אלקיכם דייק', ר"ל אמר שומר אתא בקר וכו' אור הלבנה ואור החמה שבעתים וכו' ודו"ק כי קצרתי:

ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון יובן לענ"ד עפ"י הקדמה שעמדו עלי' קדמונינו כת הפילוסופים אומרים עיקר שלימות האדם הוא בחלק העיון בחכמה ולהשיג במציאות ד' וסתרי הטבע בלתי מעשה רחמנא לבא בעי' ואין חפץ לד' במעשה וחכמי התור' הסכימו כי חפץ ד' בעשיות המצוות בפועל כאז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה וזה נ"ל כוונת ורמו' אל יתהלל חכם בחכמתו וכו' ר"ל בחלק עיונו אשר העמיק הרחיב בה בלימוד החכמה בלבד כ"א בזאת יתהלל השכל וידוע אותי כי אני ד' עושה חסד וכו' הארץ כי באלה חפצתי וכו' ר"ל המעשה כמו שאני עושה חפצתי מכם והיא העיקר אבל ודאי גם זו צריך השכל וידוע אותי להבין במציאותו בחלק העיון וגם בעשיית המצוה לעשותם בכוונה לשמר וזה"ש אלה המצות אשר יעשה אותם האדם יעשה דייקא בפועל וגם זאת וחי בהם יר' בכוונה ודעת אותי אני ד' אבל מצוה בלא כוונה כגוף בלא נשמה שאין בו חיות וזה"ש כאן ושמרתם את וכו' דברי הברית הזאת ושמרתם זו משנה אבל לא סגי' עיון במושכנות לבד כי לא המדרש עיקר אלא גם זאת ועשיתם אותם בפועל אבל לא כמצות אנשים מלומדה בלא כוונת הלב ובלא שכל כ"א למען תשכילו את כל אשר תעשון תדעו ותשכילו בשעת מעשה עשייה לשמה וזהו שסמך לו מיד פ' ואתם נצבים היום וכו' ושייכו לדלעיל ר"ל ההשכלה שתשכילו בכל אשר תעשון הוא זה דע לפני מי אתה עומד ולפני מי אתה עמל אתם נצבים היום וכו' לפני ד"א וכו' כל איש ישראל וכו' ישכיל בזה היינו השכל וידוע אותי כי אני ד' עושה חסד וכו' כי באלה חפצתי חלק העיון והמעשה שניהם יחד עוד נ"ל עפ"י הקדמה היסוד הגדול שלמדנו רבותינו על פ' קטנה שכל גופי תורה תלוים בה והוא פסוק בכל דרכיך דעהו והו' יישר אורחתיך ובס' מלכי יהודה דרוש א' פי' בזה הפסוק מה אהבתי תורתיך כה"י הוא שיחתי וק' וכי איך אפשר להיות שדוד כל היום כולו הי' עוסק בתורה

והיתה היא שיחתו והלא הי' צריך לצאת ולבא לפני קהל בני ישראל והי' צריך לאכול ולשתות כדרך כל ב"א אלא הכוונה לומר כי כאשר האדם בכל מעשיו מחשבתו לשם שמים באמת יאמרו עליו' שהוא עובד ד' וגם האכילה והשתייה הם נחשבים למצות וכל מעשיו שהם לצורכו הם מצות בהיותם כוונתו לשמים וז"ש דהע"ה מה אהבתי תורתיך ר"ל בהיות אהבת תורתך תקועה בלבי אפי' שיחת חולין שאני צריך לצורכו באמת אוכל לומר שהם נחשבים כתורה עצמה כיון שהכוונה לשם שמים וזה"ש הוא שוחתו השיחה הידועה שלי שהיא שיחת צורכי גופי לתורה תתחשב כאמור וגם בתחלת זמירותי' אמר זה בפ' כ"א בתורת ד' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה רצה לנו להורות כי מי שכל חפצו ומאויו בתורה עליו נאמר בודאי שהוא קורא בתורה יומם ולילה אעפ"י שאין אנו רואין אותו קורא אלא עוסק בצרכי און בכך כלום לפי שאעפ"י שאינו קורא בלשון בפיו הנה הוא קורא בלבו וכו' עש"ה וראינו דאעפ"י הכלל בכל דרכיך דעהו גם ענין רשות חשוב תורה א"כ הפ' ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למטן תשכילו כל אשר תעשון פי' כל אשר תעשון כל דייקא גם ענייני רשות שתעשו יחשב לכם השכלה כלימוד תורה כל עשיותכם יחשב לכם השכלה שתעשו מכל ענייניכם ענין השכלה אל צורכי הגוף דהיינו ע"י שתשכילו ותבחנו בעין שכליכם את כל אשר תעשון יהי' מחשבתיכם תמיד כי אתם נצבים היום כולכם לפני ד"א והי' כל עשיותכם כך לשמו ית' עי"ז יעשה כל ענייני עשייתכם בדבר הרשות ענין השכלה ומצוה ועסק תורה כנ"ל עוד יובן לע"ד בהקדים מאחז"ל פלימו אמר צריך שיקדים ברית לתורה עי' בברכות ד' מ"ם ונ"ל פי' עפ"י מאז"ל בחולין צ"ב שלחו מתם ליבעי רחמי אתכליא על עליא דאלמלא עליא לא מתקיימא אתכליא שטים הם חורשין וזורעין וקוצרין לפיהם של ת"ח כמו העלים שבגפן סובלים הרוח ומגינים האשכולות שלא יכם שרב ושמש ורוחות ומה"ט ודאי נמי לא יתגאו הת"ח נגד העם אלא צריך לחברם בברית אהבה ברית שלום ואחדות דוגמא דאות ברית קודש בו קשורים כל הגידים כולם והוא יסוד עולם לכן נקרא ברית שלום לכן כמו שהקדימו הפ' זבולון לישששכר מה"ט שאם אין קמח אין תורה כן הת"ח צריך להקדים ברית לתורה ר"ל ברית אהבה התקשרות שלום ורעות ועי"ז יכול הת"ח לקרבם לתורה וזהו ג"כ כוונת תנא דבי אליה' רבא רפ"א וז"ל לשמור את דרך זו דרך ארץ עץ החיים מלמד שד"א קד"מ לעץ החיים ואין עץ החיים אלא תורה שנאמר עץ חיים. הו' למחזיקים בה עכ"ל היינו דרך ארץ לקרב ולאהוב את הברות ולקשרם בברית יחד כי כל ישראל נפש א' ועי"ז יחזיקו בעץ חיים ויוכלו הת"ח ללמוד ברווחה היינו שיקדים ברית לתורה היינו שד"א קדמה לעץ החיים ולפי"ז זה"ש כאן תחילה ושמרתם את דברי

הברייה הזאת הברית דייקא התקשרות ואחדות ועשיתם אותם להמון העם ע"ד גדול המעשה יותר וכו' היינו לקרבן לתורה זהו הברית הדרך ארץ ועי"ז למען תשכילו אתם בתורה וגם תצליחו את כל אשר תעשון דייקא ר"ל איתן האנשים שאמרתי ועשיתם אותם יצליחו גם הם על ידכם במו"מ כנ"ל גם להיות סדר השלימות תחילה סיר מרע ואח"כ ועשה טוב כתי' לפי שכל עוד שעונותיו עליו ולא שב בתשובה הוא כטובל ושרץ בידו גם המצות שעושה טורפים אותן בפניו כמ"ש הרמב"ם הל' תשובה לז"א כאן תחילה ושמרתם את וכו' שמירה זו לתורה דהיינו סור מרע אח"כ ועשיתם אותם עשה טוב המ"ע למען תשכילו תצליחו את כל אשר תעשון משא"כ בלא הקדים להשליך מעליו חטאתיו גם המ"ע שעושה טורפין אותן וכו' כנ"ל:

פלפול בענין מעשר כספים מאאמו"ר הג' מהרי"א זצוק"ל וז"ל הטהור: נ"ל ע"ד המעשר כספים בזמן הזה איך הדין ומה יעשה בה, הנה הב"ח ביו"ד סי' שנ"א כתב מעשר כספים בזה"ז אינו לא מדאורייתא ולא מדרבנן וזהו נגד הספרי דמייתי ליה תוס' במס' תענית דף ט' ע"א עשר תעשר את כל לרבות פרקמטיא ושאר רווחים ונהי די"ל לאו דרש גמור מדאוריית' הוא אלא אסמכתא בעלמא מ"מ מדרבנן מיהת חייב כמבואר בטו"ז יו"ד סי' שנ"א ובתשו' חוות יאיר סי' רכ"ד ובס' באר יעקב יו"ד סי' של"א ובתשו' שבו"י ח"ב סי' פ"ה פ"ו ובשו"ת חה"ש סי' צ' ובתשו' מאהבה א"ח סי' פ"ז וכיו"ב:

ונחזי אנן הנה במדרש תנחומא פ' ראה ובילקוט שם רמז תתצ"ב דרשו חז"ל ע"פ בישעיה כ"ד והארץ חנפה וכו' חלפו חוק מעשרות הפרו ברית עולם ברית אבות לפיכך משה מזהיר על ישראל עשר תעשר נצור בני תורת אביך וכו' א"ר הונא אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות, אברהם הפריש תרומה גדולה שנא' הרימותי ידי וכו' יצחק הפריש מעשר שני שנא' ויזרע יצחק וכו' [ובפרקי דר"א פ' כ"ז כתב אברהם עישר וצ"ל מעשר נמי תרומה קרי' עי' בבכורות דף נ"ח וגיטין ל"א ועי' רמב"ן פ' לך ע"פ ויתן לו מעשר וכו' ובפ' תולדות ע"פ וישמור וכו' חקתי וכו' נראה כסותר א"ע וצ"ע] ולמה מדדו בשביל לעשרו וכו' יעקב הפריש מעשר ראשון שנא' וכל אשר תתן לי וכו' הפריש שבטו של לוי א' מעשר' שבטים וכו' ואל תטוש תורת אמך אומתך הוא שדוד אמר בתהלים מ"ם ותורתך בתוך מעי וכו' יבא עלי אם ירד דבר לתוך מעי אלא כשהוא מעושר הה"ד בד"ה א' כ"ז ועל אוצרות בית המלך עזמות בן עדיאל ועל האוצרות בשדה בערים ובכפרים ובמגדלים יונתן בן עוזיהו לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר וכו' עשר בשביל שתתעשר עשר כדי שלא תתחסר וכו' וא"ר אבא רמז לפרגמטיטין ולמפרשי מים שיהיו מפרישין א' מן עשרה לעמילי תורה וכו' עכ"ל המדרש וצע"ג:

ויש להבין אחר שדרשו נצור בני תורת אביך על המעשרות שנהגו בהם האבות וכמו שדרשו כן גם ע"פ חלפו חוק המעשרות הפרו ברית בריתן של האבות כנ"ל והוא מפורש כן בתורת אצל האבות מה הוסיפו תו בדרש ואל תטוש תורת אמך וכו' על מה שאמר דוד בתהלים ברמז שלא אכל דבר בלתי מעושר ה"ל כיהודא ועוד לקרא וגם קשה להבין מאי שבחי דדוד שאמר כן על עצמו לפני הקב"ה שלא אכל טבל שהוא בעונש מיתה בי"ש עלי' אחר מתן תורה וגם אפי' האבות קודם מתן קיימו מצות מעשרות ועדיפא ה"ל לשבחא גרמי בקיום שארי מצות התורה:

ונ"ל לבאר כוונתם לפי שהמעשרות שמצינו באבות ביצחק הפריש מעשר שני היינו מתבואתו ויזרע יצחק וכו' וימצא מאה שערים כתיב האומד למעשרות אבל באברהם כתיב ויתן לו מעשר מכל דייקא גם מעשר בהמה גם מעשר כספים במשמע וכן ביעקב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וכל דייקא והרי דרשו חכז"ל דאפי' בניו עישר שבט לוי ומכ"ש כספו וכדנפ"ל בכתובות דף נ' ע"א מקרא דיעקב זה על החומש מכספים ע"ש וכן בדוד דמייתי המדרש לראיה שלא ירד דבר לתוך מעיו בלתי מעושר מקרא בד"ה א' כ"ז ועל אוצרות בית המלך וכו' ועל האוצרות בשדה וכו' ושם פירש"י ועל אוצרות המלך אוצרות כסף וזהב וכו' ועל האוצרות בשדה ועל מה שגדל בשדה תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין וכו' ולזה כוון המדרש שהביא קרא ועל אוצרות בית המלך וכו' בקרא לא כתיב תיבת בית המלך אבל ה"ט דפי' אוצרות המלך היינו שבביתו כסף וזהב הרי דגם מכספים עישר דוד כנ"ל אמנם נ"ל לענ"ד דאין ללמוד חיובא למעשר כספים אפי' מדרבנן מאברהם ויעקב דהם עשו כן להוראה שעה יעקב נודר כן בעת צרה וכדי להנצל בזכות זה וגם אברהם לכבוד מלכי צדק נתן לו מעשר ולצורך שעה ולא זולת זה וכמ"ש הרימותי ידי וכו' ולא תאמר אני העשרתי וכו' וז"ל הרמב"ן בפ' תולדות בפסוק וישמור חקתי וכו' כי היו האבות נדיבי עמים לתת מעשרות לעניים או לכהני ד' כגון שם ועבר ותלמידיה' הוא כהן לאל עליון ניתן לו וכו' עכ"ל אדרבה מהתם מוכח דאפי' מצוה דרבנן ליכא במעשר כספים שאילו הי' מצוה אפי' רק מדרבנן למה המתין יעקב לנדור כן בעת צרתו הא ודאי מקודם נמי קיים כבר כל התו"כ אפי' עירובי תבשילין וה"נ כל מיני מעשרות דרבנן וגם אברהם ע"כ המתין עד אז מדכתבה התורה מעשהו זה שם אצל הנס וכ"כ הרמב"ן בפ' לך בהדי' וז"ל ויתן לו מעשר וכו' מאותו רכוש לבד מנדבת לבו לכבודו וכו' ולא עשה כן מקודם ע"כ משום דתבואת זרעו לא היה לו רק לקוח שהוא פטור ממעשרות ומעשר כספים גם מדרבנן אין חיובא אמנם דוד נהג לעצמו מעשר כספים ושפיר אמר ושיבח את עצמו ותורתך בתוך מטי שלא ירד דבר דייקא לתוך מעי אלא

כשהוא מעושר ר"ל אפי' כספים שא"צ לעשרם נזהרתי בהם, וכלפי שאמרו ר"פ מקום שנהגו דברים המותרים ינהגו בהן איסור ע"ז כתוב ואל תטוש תורת אמך ע"ש, א"כ דברי המדרש מכוונים כמין חומר נצור בני תורת אביך וכו' אמר ר"ה אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות אברהם יצחק יעקב שאח"כ ציותה עליהן התורה או מד"ס וכאז"ל במד' ילקוט תולדות וישמור משמרתי וכו' א' ד"ת וא' ד"ס שקיים אברהם אפי' עירובי תבשילין וכו' היינו תורת אביך והוסיפו ז"ל עוד לדרוש בענין המעשרות ואל תטוש תורת אמך גם מעשר כספים שאינו חיוב כלל רק מנהג שנהגו בו דוד אל תטשהו וע"ז סיים שוב ראב"ע עשר בשביל שתתעשר רמז לפרגמטוטין ומפרשו ימים שיהי' מוציאין לעמילי תורה א' מן עשרה, ר"ל רמז דייקא למנהגא בלבד אבל חיובא ליכא אך מדרבנן אלא רמז למה שנהגו אבותיך כך כנ"ל נכון בכוונתם ז"ל ולשון הש"ס [המבזבז וכו' פי' הרוצה בכך משמע שאין חיוב בכך ואדרבה מבזבז נקרא יוצא גם מחוק הראויה והנאות הוא בזה המנהג כנ"ל וז"ל פרקי דר"א פ' כ"ז ריב"ק אמר אברהם התחיל ראשון לעשר בעולם לקח את כל מעשר סדום ועמורה וכל מעשר לוט בן אחיו ונתן לשם בן נח שנאמר וכו']:

שוב ראיתי דבר זה פלוגתא הראשונים דז"ל הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים בא אברהם ונצטוה יתר על אלו במילה והוא התפלל שחרית ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפילה וכו' עכ"ל והראב"ד השיג עליו וז"ל כן הי' ראוי לומר התפלל שחרית והפריש מעשר עכ"ל וביאר הכ"מ וז"ל טעם הראב"ד משום דכתיב באברהם ויתן לו מעשר מכל ואפשר לומר לדעת רבינו דבאברהם לא אשכחן שעישר ממונו והתם דוקא עישר השלל הבא בידו ולא בתורת מעשר אלא לפי שכבדו מלכי צדק בזה בהוצאה לחם ויין וברכו רצה לתת לו מעשר השלל אבל יצחק הוא הראשון שעישר ממונו לשם מעשר כפי דרז"ל בויזרע יצחק בארץ ההיא מאה שערים וכו' עכ"ל, והמגדול עוז תירץ ג"כ דהרמב"ן ורש"י בפ' התורה ס"ל נמי כהרמב"ם דיצחק התחיל לפרסם המעשר וסיים וז"ל וכן נ"ל דאילו באברהם ממה נתן לו מעשר באותה שעה והרי לא לקח כלום דכתיב הרימותי ידי וכו' אם מחוט עד שרוך הנעל עכ"ל נראה כוונתו לתרץ אליבי' דרמב"ם קרא ויתן לו מעשר מכל היינו מלכי צדק נתן לו לאברהם מעשר והראב"ד ס"ל כהי"א מימי קדם היו מפרישין ותולין הדבר באברהם ופי' ויתן לו מעשר מכל שאברהם נתן למלכי צדק עש"ה, א"כ להראב"ד דגילה לן קרא שאברהם נתן מעשר כספים משלו י"ל מצוה וחיוב דרבנן היא לאחר מתן תורה וגם זה אינו מוכרח, אבל הרמב"ם והרמב"ן ורש"י והכ"מ והמגדל עוז כולהו ס"ל אברהם לא עישר ממונו כלל ע"כ לדידהו לאחר מתן תורה ליכא חיובא

דרבנן כלל דא"כ היה אברהם מקיימו כמו שקיים אפי' עירובי תבשילין אל' מנהגא הוא, וגם המדרש מסייע עפ"י פירושו הנ"ל ובהסכמת הב"ח ותשו' חוות יאיר והבאר יעקב וסייעתי הנ"ל ויפה עשה הרמב"ם בהשמטתו להאי דספרי הנ"ל בתוס' תענית ט' דאזיל לטעמי' דס"ל אברהם לא הפריש מעשר, והספרי או דס"ל כהראב"ד אברהם הפריש מעשר ממונו דמדרשים חלוקים הן כמ"ש המגדול עי"ז הנ"ל או דרק רמז בעלמא קאמר הספרי על מנהגא שאינו חסיד שוטה מי שנוהג כך וכ"כ מוהר"ם מרוטנבורג בתשו' סי' ע"ד בהדיא דאינו אלא מנהג, ודינו כדברים המותרים ואחרים נהגו בה איסור וכן עיקר כנ"ל ואז"ל כ"מ שהלכה רופפת בידך חזי מה עמא דבר, וכפי הידוע מדור לדור אך ורק מיעוטין הן יחידי סגולה שנוהגים בו בזה"ז ולא רובא דעלמא ועכ"פ מי שמנהג אבותיו בידו אל תטוש תורת אמך כתיב והדברים עתיקים, וגם האבות רק בא"י לבד קיימו תרומה ומעשרות [קא"י אלעיל וי"ל הרמב"ם ס"ל אברהם תרומה הפריש ולא מעשר כמ"ש במדרש תנחומא הנ"ל הרימותי וכו' ורק לשעתו כנ"ל אבל יצחק קבע כן למצוה ויש לישב בזה קושי הלח"מ על הרמב"ם] - [אמר המסדר עיין בשו"ת מהרי"א יו"ד סי' שנ"ד, ובמנחת חינוך מצוה תע"ד - ולענ"ד נר' לחזק דברי א"ז הג' זצוק"ל דהרי"ף מקש' דקאמר ר"י עשר בשביל שתתעשר הלא קיי"ל אל תהא כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס, ונראה לפי דברי ספרי שהובא בתוס' שמעשר תעשר ילפינן שמחייב ליתן מעשר גם מפרקמטי' ולפי דברי א"ז הג' ז"ל זה אפ' לספרי רק מנהגא ומיושב קושי' הרי"ף דהמרש"א מקשה על הגמ' דאמר נ"ש שאמר משה אעבר' נא כדי לקיים מצות התלוים בארץ כדי שאקבל שכר והלא קיי"ל אל תהא כעבדים וכו' ותירץ דודאי מצית מה שאדם מחויב לעשות אזי אל תהא כעבדים וכו' אבל אם החיוב של מצות אינה מוטלת עליו והוא מחזיר אחרי' כדי לקיים ולהכניס א"ע בחיוב אז מותר לעשות כדי לקבל שכר, ודו"ק, עיין בפנים יפות עה"ת על פסוק ויתן לו מעשר מכל]:

איתא בחולין דף פ"ט אר"א קשה גזל הנאכל שאפ' צדיקים גמורים אינן יכולין להחזירו שנא' בלעדי רק אשר אכלו הנערים עי' בהפלאה כתובות דף נ' שהעתיק ממ"ש בחי' תורה שלו פ' לך לך ע"פ ויתן לו מעשר מכל דל"ל מכל אשר הי' לו דאיך הי' משהה מעשרותיו בתוך ביתו עד כאן אלא ר"ל מכל הרכוש שהציל דמכיון שזכה בו מדין יאוש כדין המציל מזוטו של ים דהוא שלו נתחייב במעשר ואף שנתן הרכוש למלך סדום מ"מ אין רשאי להוציא מת"י דבר שאין מתוקן להאכיל לע"ה שאינו מעושר ותו הקשו על זה דאם זכה בו איך הי' רשאי ליתנם למלך סדום והאיכא משום לא תחנם ועוד אית' במד' רק אשר אכלו הנערים קשה גזל הנאכל וכו' הרי דגזל הי' לכן חזר ופי' דר"ל מכל

שהיה לו מלפנים ואף שכבר עושרם מקודם מ"מ לפי שאילו לא נעשה לא נס הי' כל נכסיו שהניח בביתו בחזקת אבוד אם כן זכה בהם אח"כ מחדש והוצרך לעשרם שנית ע"ש ודפח"ח אבל ק"ל הא גופא כיון דבאמת זכה ברכוש שהציל מדין יאוש א"כ איך היה גזל מה שאכלו הנערים וגם איך היה רשאי ליתנם למלך סדום וי"ל למ"ד במדרש ע"פ הרימותי וכו' אם אקח מכל וכו' משום דאסור ליהנות ממעשה נסים ודבר האסור בהנאה הו"ל אין לו בעולם כמ"ש רש"י ב"ק דף מ"ה ותוס' ריש פ' התערובות בזבחים ע"ש ושפיר הוי אכילת הנערים גזל וגם כן לא עבר על לא תחנם ועוד נ"ל דהפקר נמי הרי בעינן דוקא שיתכוין לזכות בו עי' במ"ל פ"ב מזכי' ה"ט א"כ אברהם מיד בהצלתו לא נתכוין לזכות בו לעצמו אלא אדרבה נתכוין להשיבו לבעליו וכדמוכח קרא שא"ל אם אקח מכל אשר לך וכו' הרי דאם לא היה נותנים בחזרה למלך סדום היה קורא לזה שהי' מעכבם לעצמו כאילו עתה לקחם משל מלך סדום וע"כ כנ"ל משום דלא זכה עדיין בהם כי הי' דעתו לזכות בהם למלך סדום, ואין לומר כיון דזכיה משום שליחות הוא ואין שליחות לנכרי וא"כ מ"מ זכה בהם אברהם ולא מלך סדום ז"א דמ"מ הרי בפירוש נתכוין אברהם שלא לזכות בהם וא"א שיזכה בהם בע"כ ועוד כיון שמלך סדום א"ל תחילה תן לי הנפש והרכוש קח לך הרי גלי דעתי' דעד עכשיו גם הרכוש שלו הי' ועכשיו הוא נותנו לאברהם כטעם קח לך וע"כ משום דלא אייאש עדיין מהם וא"כ עדיין לא זכו בהם כלל גם המלכים שנצחם אברהם כיון דלא קנאם לא ביאוש ולא בשינוי וכל היכא דאית' ברשותי' דמריה אית' לכן לא הי' אברהם יכול לזכות בהם וא"כ מובן היטב לענ"ד המשך מקראי קדש בפ' לך שם גם תשובת אברהם ולא תאמר אני העשרתי וכו' איך ס"ד שיעלה על לבו לומר כן וגם תחילה אמר ויצא מלך סדום לקראתו והו"ל לסיים כל ענין מלך סדום עם אברהם ודבורו עמו ואח"כ הול"ל ומלכי צדק וכו' הוציא לחם וכו' ויתן לו מעשר וכו' ולמה הפסיק ביניהם ונ"ל דס"פ ויצא מלך סדום לקראתו וכו' ולא אמר לו כלום מענין הרכוש לפי שבאמת נתייאש כבר ממנו דהרי גם נפשו ע"י נס ניצל ואברהם ידע והבין זאת ונתכוין לזכות בהם לכן ומלכי צדק וכו' ויתן לו מעשר מכל ר"ל מכל הרכוש שזכה בו מן ההפקר וכשראה מלך סדום זה שאברהם מעשר נכסים אלו בחזקת שהם שלו הי' עינו רעה בשל אחרים משלו לז"א תן לי הנפש והרכוש קח לך דייקא רמז לו שעתה יקחם והוא הנותנה לו משלו לפי שלא נתייאש עדיין מהם ולא זכה בהם אדם וכדי שאברהם יחזיק לו טובה עבור זה וגם מלכי צדק לכן אמר כן ואברהם הרגיש בדבריו אלו לידע ג"כ כי פיו דיבר שוא בזה והבין כונתו לז"א אם אקח דייקא מכל אשר לך דייק' ולא תאמר אני העשרתי וכו' כדי להחזיק לך טובה אבל קודם שאמר לו מלך

סדום הרכוש קח לך הי' אברהם מחזיקן בחזקת שלו ולא חשש שיאמר אני העשרתי לכן נתן מהם מעשר ולכן עכשיו א"ל שפיר נמי דלמפרע מה שאכלו הנערים גזל היה וקשה גזל הנאכל דאף שעתה ברצונו אמר מלך סדום הרכוש קח לך מ"מ כיון שגילה דעתו דלא אייאש עד עתה א"כ הו"ל יאוש שלא מדעת דקיי"ל לא הוי יאוש לז"א קשה גזל הנאכל - מאאמו"ר הג' זצוק"ל - [אמר המסדר להוסיף נופך על דברי כ"ק א"ז הג' זצ"ל נר' להביא ראי' לדבריו הקדושי' שאברהם לא נתכוין מיד לזכות בו מגמ' דחולין הנ"ל קשה גזל הנאכל וכו' ואם זכה בהם אין זה גזל אלא כיון דאין יד לעבד לקנות בלא רבו ממילא שאברהם לא רצה מיד לזכות לא זכו ג"כ בו העבדים ע"כ אמר שפיר הרימותי ידי בלשון עבר הרימותי כבר שלא לזכות ברכוש וגם עתה לא אקבל ממך מתנה ע"ז אמר אם אקח מכל אשר לך ומתורץ קושי' הפלאה שהאיך נתן אברהם הרכוש למלך סדום דהא אסור ליתן להם מתנת חנם ונר' מאחר שאברהם לא נתכוין לזכות ברכוש כי הי' בדעת אברהם להחזיר למלך סדום כל הרכוש ע"כ לא עבר על לאו לא תחנם - ומה שמסופק כ"ק א"ז זצוק"ל אם הי' שם יאוש נר' שהי' יאוש ושנוי רשות כי הדעת נותנת שאחר שנצחו כדרלעומר וחבריו את מלך סדום ולקחו את כל רכושו בלי ספק נתייאש מהם לגמרי כי איך יעלה על דעתם שאברהם ינצח עם אנשים מעטים חיל גדול שהי' נס גדול וא"כ בא כל הרכוש ליד אברהם ביאוש ושנוי רשות והי' בהיתר בידו אעפי"כ התרחק אברהם גם מזה ואית' בהגוזל בתרא דף קט"ו ת"ר שיירה שהית' מהלכת במדבר ועמד עליהם גייס וטרפ' ועמד א' והציל ואם אמר אני מציל לעצמי הציל לעצמו אם אינם יכולים להציל משום דנתייאשו הבעלים וכ"כ בחו"מ סי' קכ"א גבי שיירה דאי אינם יכולין להציל א"כ כבר נתייאשו ואפי' לא אמר לעצמי אני מציל הרי הוא שלו, י"ל גבי אברהם הי' דין זה כמו בשיירה שהית' מהלכת בדרך ועמד עליהם גייס וטרפה ובא אחר דהיינו אברהם והציל ומלך סדום לא הי' יכול להציל ונתייאש ממיל' זכה אברהם את רכושם דהוי יאוש ושינוי רשות ואית' שם בחולין בשכר שאמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לב' מצות לחוט של תכלת ורצועה של תפילין ותמוה ונר' דאמרי' בסוכה דף ל' בסוגי' דאוונכרי וקרקע אינ' נגזלת פירש"י שם יאוש גרידא לא קני אבל יאוש ושינוי רשות קני ואי נמי קנה מצוה הבאה בעבירה הוא מוכח מזה אף דבשאר דברים יאוש מהני אבל לגבי מצוה לא מהני דהוה מצוה הבאה בעבירה וז"כ הי' אצל אברהם שאמר אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך הן אמת כשנטל אברהם הרכוש הי' אצלו בקנין גמור ביאוש ושינוי רשות אעפי"כ אם מחוט ועד שרוך נעל אשר ירמזו לציצית ולתפילין אם אקח מכל אשר לך דלשיטת רש"י למצוה הוי מהבב"ע ונכון הוא]:

דרוש לראש השנה תר"ל לפ"ק

בתנחומא פ' תבוא היום הזה ד"א מצוך לעשות ז"ש בואו נשתחו' ונכרעה ונברכה לפני ד' עושינו והלא כרוע' בכלל השתחוי' והשתחוו' בכלל כריעה ומה ת"ל נשתחו' ונכרע' אברכ' אלא צפה משה ברוה"ק וראה שבהמ"ק עתיד לחרב עמד והתקין לישראל שיהי' מתפללין ג"פ בכ"י לפי שחביב תפלה לפני קב"ה ותמי' ונ"ל דאי' בפ' העקידה הנה האש והעצים וכו' לעולה בני, נ"ל דברבה פ' אמור א"ר תחליפא בכל מוספים כתי' והקרבתם וכאן בר"ה ועשיתם כתי' א"ל הקב"ה לישראל בני מעלה אני עליכם כאלו היום נעשיתם לפני כאלו היום בראתי אתכם ברי' חדשה עי' בירושלמי שלהי ר"ה ופירשתי עפמ"ש רמב"ן פ' ויקרא טעם הקרבן וז"ל וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה ותאווה והכרעים נגד רגליו של אדם וידו העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיחשיב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלקיו בנופו ובנפשו וראוי לו שישפך דמו וישרוף גופו לולא חסד הבורא ית' שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן זה שיהי' דמו תחת דמו נפש תחת נפש וראשי אברי לקרבן זה נגד ראשי איבריו עכ"ל וא"כ בר"ה זמן הדין ראוי להקריב א"ט כמ"ש אדם כי יקריב מכם קרבן וכמ"ש בזה"ז דליכא קרבן והיי' ע"י זביחת היצר ובר"ה כל כמה דכייף אינש דעתי טפי עדיף ולכן מצו' שופר דכפוף וזהו הקרבן כמ"ש זבחי אלקי' רוח נשברה וכו' וז"ש ועשיתם את עצמיכם אשה ואני מעלה עליכם כאלו בראתי אתכם ברי' חדשה וכו' וזה"ש הנה בזה"ז האש זה יום הדין בוער כתנור אש והעצים אלו החוטאים הראוים לישרף כמ"ש רז"ל כי תצא אש ומצא קוצים וכו' ואיה השה לעולה תחת נפש האדם בזה"ז שאין מזבח כפרה לז"א אלקים יראה לו יבחר לו השה לעולה הו' בני בכורי ישראל ועשיתם אשה המה עצמם הקרבן זבחי אלקי' רוח נשבר' ועו"ז כקטן שנולד אמנם שלהי מגילה אי' אמר אברהם לפני קב"ה שמ' ישראל חוטאין לפניך ח"ו שאתה עושה להם כדור המבול א"ל לא א"ל במה אדע א"ל קח לי עגלה וכו' בזמן שאין ביהמ"ק קיים מה תהא עלי' א"ל כבר תקנתי להם סדר הקרבנות כ"ז שקוראין בהן מעל' אני וכו' ומוחל אני על כל עונותיו וכו' והיו' לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בענוי' התור' בסדר קרבנו' הו' במקום קרבן וז"ש בפ' נצבים כי המצו' הזאת וכו' ופי' רמב"ן מצו' התשובה לא נפלאת ולא רחוק' הו' אף בזמן החורבן כי קרוב אליך בפיך העסק בפ' הקרבנות ובלבבך לעשותו הוי' ועשיתם אשה ע"י לב נשבר ונדכה גדולים נמוכי רוח לפני הקב"ה יותר מכל הקרבנות שנא' זבחי אלקים וכו' והכנעת הלב וזביחת היצר הו' התפלה שתקנו כנגד הקרבנו' שנא' ונשלמ' פרים שפתינו הן הן דברי התנחומ' היום הזה סתם היום דכ"מ זה ר"ה ד"א מצוך לעשות

דייק ועשיתם עצמיכם אשה וכו' זה"ש בי"א מזמורים דמשה לפי שצפה ברוה"ק חורבן בהמ"ק התקין ג' תפילות בכ"י נז"א ג' לשונות בואו נשתחו' נכרע' נברכ' לפני ד' עושינו דייק' זה היום תחילת מעשיכ' נתפלל בהכנעת לב ומסירת הנפש והו' הקרבן בזה"ז אמנם אית' בברכות ל"ב מיום שחרב בהמ"ק ננעלו שערי תפלה שנא' גם כי אזעק וכו' א"כ לא הועיל תקנתו בזה"ז שחרב בהמ"ק ואין לנו שיעור רק התו' זאת שהעוסק בה הו' במקום קרבן ומונחת בקרן זויות ודורסים התורה ברגליהם ולא הועיל גם תקנה זו אכן אז"ל אף ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו כי קב"ה מלך מתרצה בדמעו' הו' וכן ר"א בכי בחגיגה ד' כי מטי להאי קר' ולא יוכלו אחיו לענות אותו מה תוכחה של בו"ד כן תוכחה של קב"ה ע"א כו"כ ולכאו' יש לתמו' בנחמו' כתי' סי' ח' ויאמ' להם היום קדוש לד"א אל תתאבלו ואל תבכו וכדז"ל מצינו בכ"מ שהבכו' יפה ומועלת מאד ביום הדין ונ"ל עפמ"ש בס' חוזה דוד תהלים מ"ב בפ' היתה לי דמעתי לחם וכו' באמור אלי וכו' ז"ל י"ל דמה שפרשתי סכות' בענן לך מעבור תפלה סחו ומאוס תשימנו והו' שהקול ניתן ליעקב שיתפלל להקב"ה וקב"ה שומע תפלתם ומי גוי גדול אשר לו אלקי' קרובי' אליו ובזה או"ה הי' משבחים את ישראל אמנם בגלות שערי תפלה ננעלו ואין תפלתינו נשמעת ואו"ה אומרים היכן הסגולה שלכם שהקב"ה שומע תפלתכם והי' מבזים אותם וז"ש סכות בענן לך מעבור תפלה איכה ג' מה שמאז ומקדם הייתי נענה א"כ בזה סחי ומאוס תשימנו שעתה מבזים אותנו היכן הו' אלקי' העונה אתכם בתפלתכם וידוע ששערי דמעה לא ננעלו ולז"א היתה לי דמעתי וכו' כדי שישמע תפלתי הייתי מוכרח להיות דמעתי במקום לחם כדי שתענה לי' בתפילתי מטעם אמור לו או"ה איה אלקיך שהיית מתפלל אליו והו' עונה ועכשיו לית מאן דמשבח בך ול"ה תולין חסרון בי כ"א בהקב"ה ע"כ אני הייתי בוכה ע"ש ואי' בברכות מיום שחרב בהמ"ק ננעלו שערי תפלה אבל שערי דמעו' לא ננעלו א"כ מבוא' בנחמו' אחר שכבר בנו בהמ"ק דשערי תפלה הי' פתוחים וש"ה ע"ה התפלל שגם תפלת נכרי יהי' נשמע בבהמ"ק ולכן ל"ה צריכי' לבכות אבל ר"א בגמ' אחר החורבן בהמ"ק וכ"ש וק"ו אני צריכים ע"כ לשערי דמעות שלא ננעלו והמקונן צווח קומי רוני בלילה שפכי כמים לבך נוכח פני ד' כי הדמעות חביבי' וכו' והנה נער בוכה ותחמול עליו ופי' בזוהר כי נער ישראל ואהבהו ואם בוכים השכינה חומלת עליהם והיו' נוכח פני ד' וז"ש במלאכי סי' ב' שחתם ברית הלוי היו' שנאת חנם כי בית שני חרב מ' שנא' חנם ועון זה עדיין מרקד בני ואנחנו אומרי' כלה דבר וחרב ורעב ושנא' חנם מעלינו ובאמת בידינו הו' והלא אב א' לכולנו ומדוע נפגוד איש באחיו נתקן עצמינו באחדות וזאת שנית תעשו תיקון כסות דמעה את

מזבח ד' בכי ואנקה מזבח ד' ההרוס שפכו כמים לבך נוכח פני ד' ובשתים אלו יכולין אנו לטהר קדש העליון:
ולפי מש"ל מובן מ"ש ד"ה נעניתי עד מאד ד' חייני כדבריך נדבות פ"ו רצ"ה נא ד' ומשפטיך למדני ור' דהנה גם בזמן החורבן יש ב' מיני קרבנו' א' מי שדעתו שפילה עליו כמ"ש זבחי אלקים רוח נשבר' ב' עסק התור' בפ' קרבי כאלו הקריב קרבנות וז"ש אם מצד רוח נשברה הרי נעניתי עד מאוד לכן ד' חייני כדבריך דייקי שנא' אני ד' אשכון את דכא להחיו' רוח שפלים ואם מפאת עסק בתור' נדבות פ"י רצה נא ד' ומשפטיך למדני ומכ"ש בתרתי איתנהו בי נפשי בכפי תמיד הרי ענוה בלב נשבר ונדכה ותורתך לא שכחתי מלעסוק בה וז"כ כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצ' יר' עיקר כוונ' קב"ה ל"ה הקרבן גופ' אלא עיקר זבחי אלקי' הו' לב נשבר וכו' וגם בזמן המקדש דיש קרבן ג"כ עיקר צ"ל הקרבן בעצמו של אדם אדם כי יחריב מכם דייק' והיי' הטיבה ברצונכ' את ציון וכו' ואז תחפוץ זבחי צד יר' גם אז תחפוץ עיקר הזבח יהי' צדק מצו' ומעש"ט זה יהי' עולה למעלה וכלי יהי' לד' להדביק בו ית' להקריב גופך שיהי' כליל לד' ית' ואז יעלו על מזבחך ג"כ פרים ממש ודו"ק:

לפרשת נצבים

אתם נצבים היום כולכם וכו' אית' במד' מה היום תחילתן מאפיל ואח"כ מאיר כך עתיד אני להאיר אפילה שלכם שנא' והי' ד' לך לאור עולם אימתי בזמן שתהיו כולכם אגודה א' שנאמ' חיים כולכם היום נ"ל דכ' בפ' זו והי' כ"י עליך וכו' והשיבות אל לבביך בכל הגוים אשר וכו' ושבת עד ד"א ושמעת בקולו ככל א"א מצוך היום, ותמו' הכפל, ומאי ככל א"א וכו' ויובן המקונן ירמי' אמר שפכי כמים נוכח פני ד', עוד אמר מבליגיתי ע"י עלי לבי דוי, דאית' בתנחומא פ' תצא כי יהי' בך איש וכו' ישראל שנטמאו בע"ז ויצא מחוץ וכו' יצא בגולה והי' לפנות ערב של מלכיות הקב"ה מטהרם ירחץ במים ורחץ ד' את צואת וכו' כבא השמש ביאת משיח שכ' בו כסאו כשמש נגדי יבא אל תוך המחנה אלו ישראל, ומק' שם כפל יצא ול"י, ועו"ק מאי אל הל"ל ל"י לתוך וכו' ועו"ק כבא משמע שקיעה כמ"ש כי בא השמש, ועו"ק ובא לשון יחיד, ונ"ל כתי' בקרבך קדוש ול"א בעיר דרשו חז"ל נשבע ד' שאין נכנס במקדש שלמעלה וכו' וכ' בישעי' לא יהי' לך עוד השמש לאור יומם והי' ד' לך לאור עולם, וזה"ש כי יהי' בך וכו' אלו ישראל שנטמאו וכו' מקר' לילה וקרא אתכם גלות דומה ללילה ויצא וכו' אל קודש דייק' מחוץ למחנה עמם בגלות עמו אנכי בצרה, לא יבא אל קדוש דייק' תוך המחנה כמ"ש ולא אבא בעיר,

וח' לפנות ערב כי ינטו צללי ערב והי' לעת ערב יהי' אור ירחץ במים רחץ ד' צואת וכו' כבא השמש תרתי משמע ביאת משיח לא יהי' עוד השמש לאור ובושה החמה, אזי יבא אל ג"כ תוך המחנה כמ"ש אל ד' ויאר לנו, והי' ד' לך לאור עולם, וא"כ ע"ז ידוו כל הדווים על גלות השכינה הן מצד שלא ככתיבתו קריאתו כאשה שהלך בעלה וכו', וע"ז אמר ירמי' שפכי כמים לבך נכח פני אלקי' דייק' פני ר"ל כל זמן שאינו נקר' הוי' כמו בפני הבית, והן מצד כי נפשה מרה לה על בניה כנס"י כשהם בצער אומרת שכינה קלני מראשי וכ' עמו אנכי בצרה, ועז"א ירמי' מבליגיתי עלי יגון ראוי הי' כן ולקבל יסורי' בשמחה מצדי, אבל ע"ז לא אוכל להתאפק ולבי דוי על כי עלי דייק' בשבילי לבי דוי ד' נקר' לבן של ישראל שנאמ' צור לבבי וכו' ושכינה מצערת בשבילי, וזה"ש והי' כי יביאו עליך כל הדברים האלה הברכות וקללות וכו' והשכינה אומרת קלני וכו' כנ"ל והשבות אל לבבוך תבון בלבך כי בכל הגוים אשר הדיחך, ד"א שמה עמך בוא בצרה והואיל ואין חבוש מתיר עצמו וכו' ע"כ אתה תתפלל עלי' ואתה נענה תחילה, לז"א ושבת עד ד"א בשבילו, ואתה נענה ושמעת בקול דייקא ע"ד והאלקים יענינו בקול תזכה לשמוע בקולו ממש, ככל אשר אנכי מצוך היום במ"ת שנא' השמע קול אלקים חיים, מעיקר תפלת ר"ה הו' חיים הנצחיי ולא כהלון כלבין דצווחין על מזוני הב הב וכו', וז"ש אתם נצבים היום זה ר"ה, למשפטיך עמדו היום, כולכם לפני ד"א דייקא מתפללים על גלות השכינה, באופן זה עתיד להאיר אפילה שלכם אתם נענים תחילה שנאמ' והי' ד' לך לאור עולם, מה היום תחילתו מאפיל ואח"כ מאיר כך עתיד להאיר אפילה שלכם, דייקא כבא השמש יבא אל תוך המחנה. אל ד' ויאר לנו כנ"ל. ואמר אימתי בזמן שתהיו כולכם אגודה א' שנאמר חיים כלכם היום, וזה"ש אתם נצבים היום תוכלו לעמוד בדין בר"ה כולכם, מצד היותכם באגודה אחת וז"ש חיים כלכם היום זה ר"ה כנ"ל ותזכו בדין בר"ה לחיים ע"י כולכם באגודה א', אמנם לפעמים אדם יראה לעינים כי הם באגודה א', ומ"מ הלבבות פרודות, וד' בוחן לבבות, לז"א כולכם כנ"ל לפני ד"א דווק' תוכם כברם שגם לפני ד' אתם כולכם באגודה א' אז אתם נצבים היום תזכו בדין בר"ה כנ"ל: אתם נצבים וכו' במד' זה"ש הפוך רשעים ואינם וכו' ותמו', גם ק' כולכם וכו' כל איש ישראל תרתי ל"ל, ונ"ל דהנה רמ"ח איברים ושס"ה גידין באדם וכנגדם רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת, ולכל מ"ע מיוחד אבר א' ולכל מצות ל"ת מיוחד גיד א'. ועי' בס' החרודים, והנה באי הארץ צדיקים היו מנוקים מכל מום, וזהו נ"ל בטעם הקפיד' על סנהדרין שיהי' מנוקים מכל מום, כי המום באבר מן האיברים מורה על מיעוט עשיתו מצוה זו המיוחד לאותו אבר, וכמו שהעיד הכ' כל מום רע וכשם שב"ד מנוקים בצדק כך מנוקים מכל מים. כי המום

מורה על שאין מנוקים בצדק, וזה"ש כולך יפה רעיתי יפה בתורה ומש"ט, והראי' ומים איך בך, וז"ש אתם נצבים היום כולכם דייקא בשלימות כל הגוף בלא מום, ראשיכם וכו' כל איש ישראל, וא"ש המד' ז"ש הפך רשעים ואינם כי גופם כלה ונשמתו נשרפת. אבל ובית צדיקים יעמוד ובית דייקא כינוי לגוף שהוא בית לנשמה גם הו' הגוף יעמוד מניקה בלא מום ומזכך חומרו כמו הנשמה, וזהו סמיכ' הפ' סוף פ' כי תבא ושמרתם וכו' אלו מצות ל"ת דכ"מ שנאמר השמר לאי. ועשיתם אתם אלו רמ"ח מ"ע למען תשכילו ותרגומו תצליחו את כל אשר תעשין כל לרבות הגוף ונשמה. ומכי הכתוב הצלחו' זו מה הוא אתם נצבים הוא כלכם וכנ"ל, ודברי ש"ס מדוקדקי' דנקט כשם שב"ד מנוקים בצדקה כך מנוקים מכל מום שנאמר כולך יפה וכו' ותמו' האי כשם, ואיך רמוז בקר' אבל עפמ"ש מובן וא"ש - עכ"ל אאמ"ו הג' זצוק"ל:

אתם נצבים וכו' ראשיכם שבטיכם וכו' כל איש ישראל יל"ד כיון שאמר כלכם למה פרט ראשיכם שבטיכם וכו' ועוד למה אמר עוד כל איש ישראל הלא כבר הזכירם בכלל ופרט ונראה דכ' והי' מספר בנ"י כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והק' בגמ' תחלה אמר והי' מספר ואח"כ אמר אשר לא ימד וכו' ומשני כאן בערש"מ וכאן באין ערש"מ היינו בעושין אין מספר ובאין עושין יש מספר וק' איך אפשר שלא יהי' מספר לבני אדם ונר' דכ' ירך יעקב שבעים נפש פרש"י ואצל עשיו כ' נפשות לומר לך שכל ישראל נחשבים כנפש אחד הכונה דהנה הקב"ה נתן לנו תרי"ג מצות וידוע שא"א לכל א' מישראל לקיים כל התרי"ג מצות אלא שמתקיים ע"י כלל ישראל וע"י שהמה מתאחדים באחדות ועוזרים זה לזה שיהי' ביד כל אחד יכולת לקיים המצו' שנפלה בחלקו עי"ז נחשב לכל א' וא' כאילו קיים הוא בעצמו כל המצות שנתקיימו ע"י כלל ישראל וכאופן יששכר וזבולן ולכן נקראי ישראל נפש אחד כי רק ע"י התחברותם והתאחדם כאיש א' המה בבחינת ישראל שמקיימים כל התירה וקיום התורה מחשיבם לנפש אחד לא כן באוה"ע אין דבר שיחברם ויחשיבם לנפש א' לכן נקראי נפשות בלשון רבים ובזה יתבאר מ"ש הקב"ה לאאע"ה הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהי' זרעך דהנה לכל אחד מהככבים יש טבע מיוחד ומשפיע בטבעו על הארץ נמצא שכל ריבוי הככבים נחשבים כאחד מפני שבהתאחדות השפעתם יחד הארץ מתקיימת כי כוכב זה מביא קור וזה מביא מים ולכל א' פעולה אחרת והכל ביחד לאחד נחשבים ואמר הקב"ה לאברהם שגם בניו יהיו באופן זה שמעשיהם הטובים יצטרפו ויתאחדו עד שכל ישראל יהי' נחשבים כאיש אחד ע"י שיצטרפו חלקי המצות של כל א' וא' כאלו עשה אותם איש אחד וז"ש ז"ל שאם עושין רצש"מ אי אפשר לספור אותם לאנשים נפרדים

כי אז נחשבים כאיש אחד כנ"ל רק באם ח"ו אין עושין רצש"מ אזי הם נחשבים לאנשים פרטיים כל אחד לעצמו ואז יש להם מספר וז"ש גם כאן אתם נצבים היום כולכם לפני ד' אלקיכם היינו בעת שאתם נצבים לפני ד' לעשות רצונו אז ראשיכם שבטיכם וכו' כל אלו הם איש א' מישראל מפני שע"י מעשיהם הטובים מתקשרים ומתאחדים כולם להתחשב כאלו איש א' קיים את כל התרי"ג מצות - מאאמו"ר מהרי"א זצוק"ל:

אתם נצבים היום כולכם וכו' כל איש ישראל וכו', נ"ל דאיתא בפ"ק דבב"ת, א"ר אביה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע במה תרום קרן ישראל א"ל בכי תשא, ותמו' יע"ש רש"י שהביא מדר' וצדקה תרומם גוי על נדבה שהביאו למשכן ויובן דאיתא עוד שם בב"ת בשאלת מלך הרשע לר"ע אם הקב"ה אהב עניים וכו', היוצא משם אם אנו נותנים צדקה ע"כ אנו בנים למקום וזהו ההמשך בתפילת ר"ע א"מ הרם קרן ישראל עמך א"מ הצמח לנו ישועה בקרוב, דאיתא גדולה צדקה שמקרבת הגאולה שנא' ושביה בצדקה ונאמר כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות, ונ"ל דה"ט עפ"י הקליר היום הרת עילם וכו' אם כבנים וכו' אם כעבדים וכו', נ"ל דאיתא אני ד' בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה וכו' וזכו נקראים בנים לא זכו נקראים עבדים, וזה"ש אם כבנים רחמינו כרחם אב על בנים, דבנים ע"כ זכו וזכו אחישנה, א"כ חושה לעזרתינו, ואם כעבדים לא זכו עכ"פ בעתה, לכן עינינו לך תלוי' עד שתחניני בעתה עת לחננה דייקא, וכיון שע"י הצדקה ע"כ לומר בנים אנחנו לכן צדקה מקרבת הגאולה כי בנים זכו ואחישנה, כרחם אב על בנים, ויובן עוד יותר עפ"מ והי' מעשה הצדקה שלום, נ"ל הכונה דאית' ס"פ הזהב אין מריבה מצוי' בתוך ביתו ש"א אלא על עסקי תבואה שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך, וא"כ ע"י הצדקה עושה שלום לעני, וגם העני מתרעם ועושה פעולות ופלילות עם קינו. וע"י הצדקה עושה שלום גם לעילא ולמעל' שלא יתרעם העני. והנה משיח נקרא שר שלום כמ"ש בישעי' סי' ט' וה"ט לפי ששלום יהי' בימיו כמ"ש לא ישא גוי אל גוי וכו' מלחמה, וא"כ הוא מכ"מ דצדקה שעל ידו עושה שלום, לכן מקרבתם הגאולה. והי' מעשה הצדקה שלים דייקא. וזה"ש בישעי' ט' שם ילד יולד לנו וכו' שר שלום. וה"ט שנקרא כן משים למרב' המשרה לשלום אין קץ בימיו כנ"ל על כסא דוד וממלכתו ונזכו לזה להכין אותה ולסעד' במשפט ובצדקה דייקא בזכות הצדקה. וזה"ש נמי בתהלים ע"ב ישאו הרים שלו' לעם וגבעו' בצדק' יפרח בימיו צדיק ורוב שלו' וכו' כי מעשה הצדק' שלו' מדכנ"מ כ"נ"ל, ובמשנה אבית איתא חביבין ישראל שנקראו בנים למקום וז"ש במה תרום קרן ישראל שיקראו בנים ותקרב הגאולה א"ל בכי תשא וכו' נדבה וצדקה שהביאו למשכן צדקה תרומם גיו וכו'. וזה"ש אבינו מלכינו הרם קרן ישראל עמך בטענה

שאתה אבינו ואנו בניך, וגם הצמח לנו ושיעה בקרוב ע"י הצדקה כי קרובה ישועתי לבוא. וזה"ש אתם נצבים היום כולכם לפני ד"א שתרומם קרניכם ראשיכם שבטיכם וכו' ע"י כל איש ישראל ר"ל ע"י הצדקה שגורם שלום עי"ז תוכלו לעמוד בדין ע"ז וחטאך בצדקה פרוק אתם נצבים היום בדין זה ר"ה - ענ"ל ויובן פיוט היום הרת עולם היום יעמוד וכו' וק' יעמיד לשין עתיד, והל"ל מעמיד. ונ"ל כתי' למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך יובן דהק' סתיר' הפסוקים כתי' מלפניך משפטי יצא תהלים ויז, וכתי' א"ת במשפט את עבדך תהלים קמ"ב, ונ"ל לתרץ דאיתי בילקוט ראובני ב' הזוהר דקוב"ה בעי לדון בימי תמוז ואב רק משום דינא קשי' שאין יכולין לעמוד בו שגם החורבן הי' בהם וגם באלול סמוך להם ולכן העביר המועד ואיחר הזמן עד תשרי, ואית' בגיטין וישקוד ד' על הרעה כי צדיק ד' צדקה עשה הקב"ה שהקדו' החורבן קודם שנתמלא סאתה, וזהו נ"ל פי' הפ' שלום שלום לרחוק ולקרוב כי לפעמים מקרב הדין ולפעמים מאחרו ומרחקו ואמר הכל שלום ומ"מ לטובה הו' אמר ד' ורפאתיו, ואית' במד' חדש תשרי ע"ש תשרי ותישבוק לחויביהן, וזה"ש א"ת במשפט א"ע כי לא יצדק לפניך וכו' בזמן דינא קשי' דכי משמש בד' לשונות וא' מהם אם וה"ל כאלו אמר אם לא יצדק וכו' ר"ל בזמן אשר לא יצדק וכו' אלא מלפניך משפטי יצא, בעת שעיניך תחזינה מישרים ולא דינא קשי' והיינו בתשרי לשנא דמישרים כנ"ל, ובזה נ"ל פי' המסורה ב"פ כנגע נראה לי בבית מרחיק ד' נרא' לי, יאמר כנגע נראה לי בבית דייק' זהו בתמוז ואב דינא קשי' שנחרב הבית, ולכן מרחוק ד' נרא' לי, ד' הו' מדה"ר הרחיק זמן עד תשרי ותשביק נראה לי לטובתי, וז"ש למשפטיך עמדו היום דייקא בר"ה ולא מקודם, ה"מ כי הכל עבדיך ואין יכולים לעמוד בדינא קשיא, ואתה חס עליהם לפי שהם עבדיך, וגם לא מאוחר שאם יתמלא סאתם יהי' נקראים עבדים אין עושין רצש"מ וגם כן לא יוכלו לעמוד בדין וזה"ש היום דייק' יעמוד במשפט לא מקודם ולא מאוחר אם כבנים שעדיין לא נתמלא הסאה רחמינו כרחם אב וכו' והיום יעמוד ולא מאוחר, ואם כעבדים שכבר נתמלא הסאה עינינו לך תלויות עד וכו' ולא מקודם בדינ' קשי' אלא היום יעמיד במשפט למשפטיך עמדו היום, וזה"ש אתם נצבים היום זהו ר"ה נצב ד' לדון עמו היום דווק' ולא מקודם ולא מאוחר, משום לפני ד' אלקיכם יר' קידם מלאת הסאה שמהפכין מדה"ר למה"ד וגם אחר דינא קשי' שאין רחמים בדין, אלא לפני ד"א בזמן שהוא רחמים בחי' ועפי"ז נ"ל פי' פ' מכף רגל ועד ראש א"ב מתים וכו' שאמ' ישעי' ושמעתי בשם הג' מהר"י לאנדא ז"ל דה"פ מכף רג"ל מסוף שע"צ שהו' רגל בפ"ע ועד רא"ש זה ר"ה א"ב מתום רק באותן הימים לבד חוזרים בתשובה, ולי נ"ל לפמ"ש במד' שעברו ישראל בזמן החורבן כל התו"כ תרי"ג כי

זה כל האדם רמ"ח ושס"ה עשה ול"ת נגד איברים וגידים וז"כ מכף רגל וע"ר א"ב מתום, ואאמ"ו הג' זצ"ל כ' ז"ל לפמ"ש בס' כסף נבחר פ' וישלח טעם איסו' ג"ה משום שס"ה גידין נגד שס"ה ימים וג"ה נגד ט"ב:

וה"ט שכ' בשם הזוהר ע"כ לא יאכלו ב"י א"ת גיד, את לרבות תשעה באב רמז לד' צומות וה"פ "ג"י"ד "ה"נ"ש"ה ג' תשרי י' עשרה בטבת "ג"י"ד כולו י"ז בתמוז את לרבות תשעה באב, והא דנאסר דוקא ע"י נגיעת המלאך ה"ט דז"ל מ"ו ביקש ד' ליתן כל המועדים לישראל בחדש אב, ר"ל ר"ח אב ר"ה, וי' אב יוה"כ, ובזה פי' הרב בעל ז"ב המד' איכה אילו זכיתם הייתם קוראים בתור' כי ביום הזה יכפר וכו' עכשיו שלא זכיתם וכו' רובה של היכל נשרף בעשרה טומאתה בשוליה, וא"כ לולא ששלט המלאך על ירך יעקב היה ט"ב עריוה"כ ומצוה רבה הי' לאכול והי' מצוה נמי אכילת ג"ה דג"ה נגד ט"ב וכו' אך המלאך תקט כף וכו' ונדחה יוה"כ מאב ונאסר ג"ה לא יאכלו את גי"ד וכו', והנה אז התחיל הגזירה, נגמר במרגלים שאמרו נתנה ראש ובכו בלילה ונגזר בכי' לדורות, וז"ש מכף רגל מעת שנתקע כף ירך יעקב, ועד ראש שאמרו מרגלים נתנה ראש, א"ב מתום, וזה"ש במגיל' איכה ממרום שלח אש ר"ל מלאך של אש מן השמים להלחם עם יעקב, פרש רשת לרגלי דייק' שתקע כף ורוכי עי"ז השיבני אחור שנדח' ונתאחר יוה"כ משום דינא קשי' שאז נתנו שוממה ולהיות כי בזמן ר"ה ויוה"כ זמן תשובה הוא כמ"ש דרשו ד' בהמצאו לז"א ע"ש השיב אחור ימינו הפשוטה לקבל שבים בחדש לאחור מפני אויב השטן שנגע בירך יעקב, ועי"ז ויבער ביעקב כאש וכו' רוב ההיכל נשרף בי' אב ודינ' קשי' הו' אז כנ"ל, עכד"ק שר אבי הג' זצ"ל [א"ה עיין בדברי מהרי"א פ' וישלח]:

ענלע"ד בפ' אתם נצבים וכו' ויובן ג"כ הפ' ואתם הדביקים בד"א בפ' ואתחנן, ונקדים לפרש כוונת הקליר בסליחות יום ששי טענה שלא זכו בנו האומות כי שטרך קודם ולו נושים ואנו משועבדים למקום דישראל קנין א' והם מז' דברים שעלה במחשבה קודם שנבר' עולם, אמנם בפ' חלק אית' ישראל טענו לירמי' עבד שמכרו רבו וכו' ואית' שם מה"ט הקדים ד' וקרא לנו עבדי ועבד שקנה נכסים וכו' וזה"ש עבדים משלו בנו, ומ"מ פורק אין וכו', ועוד איתא בסליחה טענה אחרת עפ"י ד"ת אף אי הו' עבד שמכרו רבו, הרי ע"ע יוצא בשש, וגם אם נמכר לעקר דינו בקרובים ואתה ד' קרובי וגואלי, אמנם לכאור' י"ל באין ערש"מ איננו קרוב וגואל, ונ"ל דבקדושין פליגי ר"מ ורבנן באין ערש"מ אי בנים או עבדים נקראו, ר"מ ס"ל בכוב"כ נקראו בנים, ונ"ל טעמ' דר"מ הי' מ' דרצונינו לעשות רצינו ושאור שבעי' מעכב, א"כ הקליר לטעמי' אזיל שיסד בסליחה לשון תניינא כר"מ דבכוב"כ קרוים לך בנים, וא"ש הטענה אתה ד' קרובי וגואלי, וז"ש השיבנו ד'

אליך כדין גאולה בקרובים, וא"ת באין ערש"מ אינו קרוב, לז"א הרי רצונינו הוא ונשובה לעשות רצונך רק חדש ימינו כקדם, דעכשיו ש"מ והיצה"ר מעכב, וא"כ קרובינו אתה והשיבנו ד' אתה תחילה, וז"ש בתהלים י"ו אמרת לד' אד"אתה ר"ל כ"ז שאנחנו עבדים אערש"מ טובתי בל עליך אין מועל עליך מה"ד לגאלינו כדין קרוב כי לקדושים אשר בארץ המה ואדירי קרוב אתם שהם בנים, אבל רבש"ע הרי כל חפצי בם רצונינו ע"כ לעשות וכו' וגם אנחנו בניך ואתה קרובינו לגאלינו כנ"ל, והנה בפ' ראה כתוב בנים אתם לד"א לא תתגודדו וכו' יובן ההמשך דלר"מ דס"ל בכוב"כ קרוים י"ל עוד עפ"י המד' וגמ' גדול השלו' שאפי' עע"ז וכו' חבור עצבים אפרים הנח לו, וא"כ ע"י האחדות מ"מ נקראים בנים, וביבמות י"ג דרז"ל לא תתגודדו ל"ה אגודות אגודות, וז"ש בנים אתם לד"א מ"מ אבל בתנאי אם לא תתגודדו אלא תעשו כולם אגודה אחת, וז"ש ואתם הדביקים בד"א חיים וכו' כמ"ש ד' אלקי' חיים ומלך עולם, ור"ל שתקראו בנים לד"א אזי כולכם בעי' שתהיו באגודה א' היום זה ר"ה, וזה"ש אתם נצבים היום בר"ה נצב ד' לדון, לכן כולכם בעי' כללות ואחדות ואזי תהיו לפני ד"א דביקים בד"א ראשיכם וכו' כל איש ישראל כולם כאיש א', וז"כ הפ' וקול שופר הולך וחזק מאוד ויחרד כל כל העם וכו' וק' ויחרדו הל"ל, אמנם השופר רומז לקבץ ולאסוף יחד כמו תרועת מלחמה ולהיות באגודה א' ועי"ז נתעלה ד' כמ"ש עלה אלקי' בתרועה דייקא לשון ריעות ואחדות לז"א וק"ש חזק מאד ויחרד כל העם כאיש א':

אתם נצבים היום וכו' כ' רש"י מלמד שכינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית וכ' אאמ"ו הג' זצ"ל נ"ל כוונתו דס"פ וילך אמר הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם ותמו' השנוי' כמובן, לזה כ' רש"י כנ"ל ר"ל כאן להכניסם בברית, משם עצמו כנסם לפני ד', דא אליו, וכולם כל איש ישראל, אבל להן אמר ואעידה בם השמים והארץ והיי' אם לא ישמעו לז"א רק זקני שבטיכם שוטריכם החשובים ע"ד שכ' פ' דברים ואשמם בראשיכם אשמת העם תלוי בראשים, ולכן לא כנסם משה בעצמו אלא הקהילו אלי דייק' ולא אמ' לפני ד', ואמר טפכם נשיכם וגרך וכו' יר' לפי שהקדים ואמר כל איש ישראל וזה הלשון שולל איש ולא קטן ולא אשה, ישראל ולא גר לכן הוצרך לפרש ועי' פמ"ג בא"ח אי גרים בכלל ערבות, והנה בעוה"ז כל ישראל עריבים וכשל איש בעון אחיו, משא"כ אין א' רוא' בחופתו של חבירו, וז"ש אתם נצבים היום דייק' כלכם וכו' כל איש ישראל וכו' וגרך וכו' לעברך בברית, וז"ש במד' אתם נצבים זה"ש הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד דכ"ז שרשעי' בעולם צדיקים ג"כ נתפסים בעינם ח"ו משום ערבות עכ"ד קדשו:

לעברך בברית ד"א ובאלתו אשר ד"א כורת וכו' ותמו' הל"ל בקיצור בברית ובאלם אשר ד"א וכו' וכ' אאמ"ו הג' ז"ל נ"ל דאית' במד' הוב' בתוס' ריש תענית דאין הקב"ה מזכיר שמו על הפורענות לכן לא נאמ' ויקר' אלקים לחשך לילה וכו', וזהו לעברך בברית ר"ל לקיים הברית לז"א בברית ד"א, אבל ובאלתו אלה בו קללה וזהו אם עובר הברית ולא רוצה להזכיר ד' ע"ז, לז"א בברית ד"א ובאלתו, ולשון הרמב"ן וע"ד האמת כבר הודעתיך הברית הזאת עכ"ל ונ"ל לפ"ז ובאלתו מוסב על בברית ור"ל אלתו של הברית ופי' לעברך בברית ד"א ובאלתו שתהי' אתה המזווג ברית ד"א עם אלתו אשר ד"א כורת עמך היום הי' כנס"י וכמו שסיים למען הקים אותך היום לו לעם והו' יהי' לך לאלקי', עכ"ד קדשו:

והי' בשמעו את דברי האלה הזאת וכו' לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך ויל"ד אטו בשופטני עסקינן מאחר ששמע כל הקללות האלה אמר שלום יהי' לי ונ"ל דהנה הרשב"א הק' למה חרב הקב"ה את ביהמ"ק והגלה את ישראל מאחר שאנוסים היו שהרי כפם עליהם הר כגיגית שאם יקבלו מוטב ואם לאו שם תהי' קבורתכם ותי' הפ"ד דהנה כל נביאים האחרונים הוכיחו את ישראל רק בשביל שעבדו ע"ז, וע"ז הי' אחד מז' מצות שנצטוה בני נח ואף גם ישראל בכלל לפיכך שפיר חרב את ביהמ"ק בשביל שעבדו ע"ז כי על זה לא הי' אנוסים וז"כ הכ' והי' בשמעו את דברי וכו' לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך דהיינו שתאמר כי אנוסים היינו אבל לא יאבה ד' סלח לו וכו' ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם וכו' הנביאים האחרונים יאמרו לכם מפני מה הגלה ד' אתכם מעל האדמה שאל יקשה לך הקושי' שאמר גם הכ' על מה עשה ד' ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה כי אנוסים היינו וע"ז אמר הכ' וילכו ויעבדו אלהים אחרים וכו' על אשר עזבו את ברית ד' ועל ע"ז לא הי' אנוסים שהי' א' מז' מצות שנצטוו' גם אוה"ט ודו"ק מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

פן יש בכם וכו' והי' בשמעו וכו' והתברך וכו' לא יאבה ד' וכו' הכתיבה בספר הזה וכו' ותמוה מהי"ת יאמר כן גם מאי למען ספות גם הכתובה בספר הזה הי' מיותר גם מאי והי' בשמעו טפי הול"ל בראותו וכו' ונ"ל ונקדים מה שפרשתי בישעי' נ"ח קרא בגרון א"ת כשיפר הרם וכו' דאית' בברכות ד' ס"א אר"ה א"ר לעולם והי' דבריו ש"א מועטים לפני הקב"ה שנא' אל תבהל אל פיך וכו' ונ"ל כוונתו דהנה כתי' ברוב דברים לא יחדל פשע וכו' ופי' בס' מדבר יהודה בדרוש לפני ר"ה ז"ל רצונו בין רוב דברים אשר תדבר בכל יום לא יחדל מתוכם על הכל דבר פשע לדבר ולומר את מחיתות החטאים בנפשותם ורפואה קרובה לבוא ע"י התשובה הגם כי חושך שפתיו מכל וכל משכיל א"כ הרוצה לדבר רוב דברים לא יחדל וכו' ע"ש והנה מכ"ש שבתוך הדרשה שעיקרו רק ללמד לעם ד'

דרכי ד' לא יחדל מלהגיד פשע תוכחות על עון כי בזה ילמד דעת הנאות והראוי המועיל וכה"ג פי' הג' בעל חוו"ד בס' תעלומות חכמה ע"פ בקהלת שלח לחמך ע"פ המים וכו' ז"ל זהו אזהר' לחכם שאף אם רואה שאין מקבלים הדור תוכחה מ"מ יוכיח אותן ולחם הו' כינוי אל התורם אמר הזהר ותורה הדרך הטוב לעם אף שדומה לך שהדברים לא יועילו להדור ההו' ודומה לך שאתה שולח תורה לעם כשולח לחם ע"פ המים שאין בו תועלת ע"כ, אני אומר לך שאין בזה כלום כי ברוב הימים תמצאנו כי א"א שלא יכנס בו איז' דבר באיש א' ברוב הימים עכ"ל אבל באמת מצינו בתור' פ' דברים נהג משה רבינו בתוכחה ברמז מפני הבושה כמ"ש רש"י ז"ל כאן סתם הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל והר"מ בהל' תשובה והטור הל' ר"ה כ' דשופר של ר"ה מלבד שהו' גזה"כ עוד רמז י"ב עורו ישנים וכו' לחזור בתשובה אבל השופר אינו מפרש החטא רק רומז וכ"כ האר"י בפ' ובעל כנפים יגיד דבר דלשון הגדה ברמיזה הו' בכ"מ וז"ש הקב"ה לנביא קרא בגרון א"ת מלהוכיח אבל הזהר בתוכחה באופן זה כשופר דייק' הרם קולך ברמיזה לבד והגד דייקא לעמי פשעם רק ברמיזה מפני הבושה ולפ"ז מובן בפשוט כוונ' שהע"ה מ"ש ברוב דברים לא יחדל פשע וכו' דרש"י פי' ר"פ דברים אין דברים בכ"מ אלא דברי תוכחות לז"א ברוב דברים אם המוכיח מרבה דברים ומפרש החטאים לא יחדל פשע כי גדולה בושה כנ"ל ואולי ז"כ רמ' באמרו לעולם דבריו של אדם יהי' מועטים דבריו של תוכחה על עון גם לפני הקב"ה דייק' ר"ל גם שלבו לשמים הו' במצות תוכח' ימעט בדבריו רק ירמז החטאים שלא לבייש החוטאים והנה כתיב בתור' הוכח תוכיח את עמיתך ול"ת ע"ח נ"ל דנודע דמצות תוכחה צ"ל ב"פ אבל לא סגי בפעם א' ואית' בעירוכין אר"ע תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח או מי שיוכל להוכיח או מי שמקבל תוכחה ע"ש והנה המוכיח ירצה להפטר א"ע מלהוכיח מחמת שיאמר כי כבר הוכיח זה פעמים והעם לא שמעו ולא קבלו ממנו ומה לו להוכיח עוד אבל באמת לא יאמר כן ולא יתלה החסרון בהמקבלים ר"ל השומעים שאינם רוצים לקבל תוכחתו כמ"ש תמה אני מי שמקבל תוכח' רק יתלה החסרון בעצמו ויאמר בעצמי אולי בפעם הראשון ל"ה תוכחות כראוי ואולי לא הבינו העם בפעם אחת תוכחתו או אולי ל"ה דבריו בתוכחתו בהתהלבות ול"ה דברים היוצאים מן הלב ומה"ט לא קבלו תוכחתו מחמת של"ה יודע להוכיח כראוי ויתלה החסרון בעצמו ועי"ז יוכיח עוד כ"פ ואל יפטור א"ע מלהוכיח עוד וז"ש הוכיח תוכיח יר' כמה פעמים ולא ופטור א"ע בפ"א או שתים באשר שיאמר כיון שהעם לא שמעו לדבריו בפ"א כ"א יתלה החסרון בעצמו והיינו ולא תשא עלי' חטא יר' שלא יתלה החסרון בעם שלא ישמעו ממנו רק יתלה בעצמו של"ה יודע

להוכיח כראוי - ואית' באבות הסתכל בג"ד וא"א באם לידי עבירה דע מה למעל' ממך עין רואה אזן שומעת וכו' וכ אאמ"ו הגאון זצוק"ל ז"ל נ"ל התנא רמז על ענין תוכחה שלפעמים מאשימים את המוכיח שמבייש את השומעים, ובאמת אין המוכיח מחדש דבר מדעתי, כמו בשמעתת' ואגדתי, אבל כל התוכחות ומוסרים על כל עבירות כתובים על ספר, וכל הספרי מוסר מלאים מזה, והדורש המוכיח הו' רק כקורא מתוך הספר ומזכירם, שיזהרו מאותן החטאים, ושישיבו מחטאם אם כבר עברו, ובזה האופן איני מבייש לשום אדם פרטיי, אבל כל א' וא' יקח מוסר בשמעו, ביודעו שנוגע גם אליו הדברים וזה"ש התנא עצה שלא לבא לידי עבירה להאשים את המוכיח במוסריו ברבים דע מה למעלה ממך הוא הדורש תוכחת מוסר עין רואה ר"ל הסתכל תוך ספר ותראה בעיניך כי כל מעשיך בספר נכתבין, כך יהי' אזן שומעת הדרשה שאינו מכוין הדורש לבייש, אלא מעצמי ירגיש ויבין השומע מומו עכד"ק של מרן אבי וצ"ל, וידוע מאז"ל רי' חגיגה כל העובר עביר' ומתבייש בה מוחלין ע"כ עונתיו וכו', לפי"ז נ"ל ז"ש והי' בשמעו דייקא את דברי האלה הזאת זה שי"ב שרש פורה וכו' ולבבו פינה וכו' אם ישמע מפי דורש המוכיח ברבים תוכחת מוסר את דברי האלה וכו', ויתבייש ברבים, עי"ז והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי, כי ע"י הבושה מוחלין לו ע"כ עונותיו, כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה וכו', ועל סמך זה יוסף לחטוא במזיד עוד לז"א לא יאבה ד' סלוח לו כמאז"ל אחטא ואשוב אחטא ואשוב ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר, וגם על הראשונות שעבר כבר אין הבושה ששמע מפי הדורש שפרט החטאים והקללות מכפרת עליו, לפי שלא כוון הדורש לביישי בפרט אלא בכלל הוכיח מה שכתוב בספר, נז"א ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה דייקא, וכל עין רואה שאוזן שומעת כל מעשיך מפי המוכיח המה נכתבין בספר, ולא נתכווין לביישך אותך כלל ולא נתביישת בזה, ואין לך מחילה על עונותיך בזה כנ"ל ואז"ל ויהי בימי שפוט השופטים ויהי בימי לשנא דצערא הו' אוי לדור ששפטו את שופטיו ולע"ד עפ"י מאז"ל על ואשימם בראשיכם פרש"י ר"פ דברים ואשמם כתיב חסר י' שהאשמ' תלוי בראשיכם שיש בידם למחות ואינם מוחים בעוברי עבירה אבל בדור כזה ששופטים לשופטיהם ושונאים בשער מוכיח, דור טהור בעיניו ומצואתו לא רוחץ אזי אוי לדור ולא אוי לראשים, כי אין האשמה בהם, עוד יובן עפ"י מאז"ל ביומא כמה לא חלו ולא מרגיש גברא דמרי' סייעי' שהרי דוד בשתים ועלתה לו שאיל באחת ולא עלתה לו, ופי' הב"ל וכי משוא פנים יש בדבר, אמנם כ' דוד לפי שלא התנצל א"ע, אבל מיד א"ל לנתן הנביא והודה חטאתי, לכן נתבשר מיד גם ד' העביר חטאתך לא תמות, אבל שאול התנצל א"ע בטענה תחילה כי חמל העם על מיטב הצאן

וכו', לכן נתפס ועלתה לי באחת עש"ה, וה"נ אם העם מתנצלים א"ע וזכאים וישרים בעיניהם ושופטים את שופטיהם ומתעברים על ריב השופט עמהם, אזי אוי לאותו דור, כי עי"ז הם באים לעונשי ד'. וגם בבא עליהם פורענות תולים במקרה להיותם צדיקים בעיניהם, כמ"ש אולת אדם תסלף דרכו ועל ד' יזעף שלבו, כי כועס על הפורענות, וא"כ ה"פ הנני נשפט דייקא אותך, כמו בן אדם לחבירו דור ששופטים את שופטיהם, כן עושים עמי, הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי ועי"ז מתרעמים על משפטי אותם כנ"ל ודו"ק, והנה בעירוכין הכי איתי' אר"ט תמה אני אם יש בדור הזה מי שיוכל להוכיח אם אמר טול קיסם מבין שינך א"ל טול קור' מבין עיניך, אר"א תמה אני וכו' מי שמקבל תוכחה אר"ע תמה אני וכו' מי שיודע להוכיח ע"כ, ובפ' כל כתבו איתי' אר"ח לא חרבה ירושלים אלא ע"י שלא הוכיחו זא"ז שנא' הי' שריה כאילים וכו' א"ר יהוד' לא חרבה ירו' אלא בשביל שביזו ת"ח שנא' ויהי' מלעיבים במלאכי אלקים וכו' עד עלית חמת ד' בעמו וכו' מאי עד אין מרפא א"ר יהוד' כל המבזה ת"ח א"ל רפואה למכתו וכו', ונ"ל מכיון שהמון עם ישראל באותו הדור היו שריה כאילים כבשו פניהם בקרקע ולא רצו להוכיח זה את זה דייקא, ע"כ הת"ח שהיו ביניהם הם הוכיחוה בלתי ספק, אבל הם הוסיפו חטא על פשע, שביזו את הת"ח המוכיחים אתם, באמור להם טול קיסם וכו' השיבו טול קורה מב"ט, ושוב עי"ז לא יוכלו להוכיחם עוד שנית, אחר שהיו מלעיבים בהם ובוזים דברם, וכמ"ש באזני כסיל אל תדבר פן יבוז לשכל מיליך, לכן עלה חמת די עד אין מרפא, נ"ל הכוונה כיון דהתוכחה הוא מרפא לנפש החוטא, כמ"ש ולשון חכמים מרפא, וע"י שבזו הת"ח, פסקה רפואה זו מהם, כי על כל עונות יכול הת"ח להוכיחו, אבל מה שנוגע לכבוד עצמו על שביזה את הת"ח, אין יכול להוכיחו ולהחזירו למוטב, היינו עד אין מרפא אין תרופה למכתו כנ"ל, וממילא והעם לא שב עד המכהו ע"כ יגיעם העונש שאין תרופה למכתם, ולפי"ז נ"ל שהתור' רמזה כ"ז בקרי הנ"ל והי' בשמעו את דברי האלה הזאת מפי המוכיח ומזהיר את העם, והתברך בלבבו וכו' לאמור וכו' שלא יקבל התוכחה, באמרו בשרירות לבי אלך. ולא זו בלבד שלא יקבל דבריו, אלא עוד זאת יוסיף חטא על פשע למען ספות הרוה את הצמאה כתרגומו וכפרש"י, היינו שיהי' בוזה דבריו ומלעיבו באומרו טול קורה מבין עיניך וכו', לכן לא יאבה ד' סלוח לו. כי אז יעשן אף ד' וכו' ורבצה בו כל האלה וכו', כיון שביזה ת"ח הם מלאכי אלקי' עד עלות חמת ד' עד אין מרפא אין תרופה למכתו כנ"ל, ואאמ"ו הג' זצוק"ל כתב ז"ל יובן מאז"ל מאי עד אין מרפא אר"י כל המבזה ת"ח א"ל רפוא' למכתו, וקש' הרי קיי"ל אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ומ"ט לחטא, זה שעונשו חרוץ אין מרפא, ועוד

מ"ש דנקט קרא השלילה אין מרפא, וגם מאי חידש לן ר"י הנ"ל יותר מפשטי' דקרא, וגם תיבת אין לו תרופה וכו' לו מיותר, דהל"ל רק אין תרופה וכו', אמנם נ"ל דבר"פ חלק איתי' ואלו שאין להם חלק עוה"ב האומר אין תורה מה"ש וכו' ואפיקורס וכו' ובגמ' ד' צ"ט רב ור"ח אמרי אפיקורס זה המבזה ת"ח וכו' ועוד שם כי דבר ד' מה וכו' זה אפיקורס וכו' הכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב וכו', הנה זה מסכים לדברי כ"י הנ"ל, דיש לדקדק בפ' ויהיו מלעיבים במלאכי אלקי' ובוזים דבריו וכו', דבריהם הל"ל לשון רבים כדפתח במלאכי אלקים אבל להיות הת"ח קרי להו בשם מלאכי אלקים, הן הן שלוחי דרחמנא, עי' רש"י פ' חקת בפ' וישלח מלאך, א"כ מי שמבזה הת"ח הוא מבזה דבר ד', וזה"ש ובוזים דבריו ר"ל דברי אלקים, וקאי דבריו אהשם אלוקי' כסמוך לו כנ"ל, וכיון דאפיקורס זה המבזה ת"ח, ועליו כתיב קרא כי דבר ד' בזה זהו אפיקורס, היינו מבזה ת"ח, היינו כי דבר ד' בזה, הכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב זהו עד אין מרפא אין לו תרופה למכתו אמנם הקב"ה רוצה שלא ידח ממנו נדח, לכן מסבב ד' להחזירו למוטב, ולהיות על הרוב מי הוא זה הפוער פיו לדבר סרה ומבזה להת"ח ורבנים, הם הבעלי כיסים שיש להם רב טוב, ועשיר יענה עזות משרירות לבו, ולפעמים גם בינונים בלא הון רב ע"י שלפעמים הם מהנהם את הרב ושאר ת"ח מנכסיהן בדורון ומתנת ממון, עי"ז נקל בעיניהם כבוד הרב והת"ח לבזותם, כארז"ל בסנהדרין ד' נ"ב אר"א למה ת"ח דומ' לפני ע"ה בתחילה דומה לקיתון של זהב סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומ' לקיתון של חרס כיון שנשבר שוב אין לו תקנה ע"ש, אבל העניים שאין מהנהים את הרב ות"ח וגם טרודים הם במחייתם לפרנס ביתם, אין עולה על דעתם לבזות את הת"ח, כי מה להם ולהם, אדרב' נוהגים בהם כבוד ומורא כראוי, וא"כ שסיבת החטא בזה, הוא הממון, מלינו לו רפואה אם הוא יורד מנכסיו ונעשה עני, והיה טרוד בפרנסתו ולא יחטא עוד בזה, ומצינו דקוב"ה תבע ביקרויהו דת"ח, וז"ל הילקוט במלכים א' סי' י"ג וישלח ידו מעל המזבח ויאמר תפסוה ר"ה בשם ר"ה אמר חס הקב"ה על כבודם של צדיקים יותר מכבודו, שירבעם עומד ומקריב ע"ג מזבח לע"ז ולא יבשה ידו, וכיון ששלח ידו בצדיק יבשה ידו הה"ד יתייבש ידו וכו' ועי' ש"ס ברכות י"ט וביומא מזה, והנה אזיל כ"מ שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני כי עני חשיב כמת, לכן מי שמבזה ת"ח הוא ע"י ממונו, קוב"ה תבע ביקריה דת"ח לענוש את אשר דבר ד' בזה, ושלא יכרת לגמרי גם מעוה"ב וכתיב גם ענש לצדיק לא טוב כי גם רצין הת"ח הוא לקרב הנדחים לכן הקב"ה מורידו מנכסיו שנעשה עני וזהו תקנתו שלא יבזה עוד הת"ח, וזה"ש ר"י כל המבזה ת"ח אי"ן ל"ו דייקא זהו התרופה למכתו, שיעשה עני ואין לו לפרנס א"ע, וה"פ הפסוק עד

אין מרפא - עכד"ק של אאמו"ר זצ"ל - [א"ה ואני פי' פסוקי' פן יש בכם וכו' והתברך וכו' שלום יהי' לי ותמוה אחר שמעו דברי האלה איך יעלה על לבו כן אמנם איתי' במדרש על כל פשעים תכס' אהבה זו התורה כמים לים מכסים כך תורה מכסה ערותן של ישראל אמנם ח"ו לסמו' ע"ז לחטוא דהו"ל כמו אחטא ויוה"כ מכפר שאין יוה"כ מכפר וז"ש פן יש וכו' שלום יהי' לי כי בשרירות לבו וכו' ור' התורה אשר נתיבותיה שלום תכסה ערותו ופשעים שלו למען ספות וכו' לא יאבה ד' סלוח לו כמו אחטא ויו"כ מכפר וז"ש הכ' שלום רב לאוהבי תורתיך ושלא יאמר האומר שיהי' אוהב תורה ורחום רבנן ושלום יהי' לי גם כי בשרירות לבי אלך ע"כ פשעים תכס' אהבת תורה לז"א היי' למי שאין למו מכשול שלא תהי' אהבה זו לפוקה ולמכשול שירצה לחטא עי"ז ח"ו]: בגמ' שבת לא יקרא לאור הנר ואח"כ הביא הגמרא תני נמי הכי לא יקרא לאור הנר שמא יטה אמר ר"א אני אקרא ולא אטה פעם אחת קרא והיטה אמר גדולים דברי חכמים שאמרו לא יקרא לאור הנר ע"כ וק' למה לא אמרו החכמים מתחילה הטעם משום גזירה דשמא יטה וי"ל דהנה איכא מצות דכתיב בהו מתן שכרן כגון כבוד אב ואם דכתיב בי' למען יאריכון ושלוח הקן דכתיב למען יטב לך ואיכ' ג"כ מצות דלא כתיב בהו השכר והטעם הוא דאם היה מפורש בכל מצוה מתן שכרן א"כ כ"א מישראל הי' בוחר במצות שגדול שכרן מאוד אבל ק' למה כתב בהני תרתי השכר וי"ל דעי"ז יקוים כל המצות מה הני ב' דהוי מצות קלות ואפ"ה גדול שכרן במצות חמורות לכש"כ ובזה מיושב ג"כ הפסוק הנסתרות לד' אלקינו פי' מכל מצות דלא כתיב בהו מתן שכר רק השי"ת יודע שכרן אבל ק' אמאי קאמר בכבוד או"א ושליח הקן ולזה אמר הכתוב לעשות את כל התורה הזאת שיקיימו את כה"ת ועוד איכ' מצות דכתיב בהו הטעם למה צריך לעשות או לא לעשות כגון לא ירבה סוסים פן ישוב מצרימה ויש הרבה מצות דלא כתיב בי' הטעם ויותר טוב דלא כתיב זהו הטעם משום שאם נאמר בהו הטעם כגון לא ירבה יאמר אני ארבה ולא אשיב מצרימה ובאמת גם אם לא ישוב מ"מ עבירה בידו וא"ש מתחילה אמר בלא טעם לא יקרא לאור הנר סתם ואח"כ כתב הטעם שמא יטה וכששמע ר"א הטעם דשמ' יטה אמר אנא אקרא ולא אטה וכשקר' והטה אמר גדולה דברי חכמים שאמרו מתחלה סתם לא יקרא לאור הנר שאין מקום לטעות - מאאמו"ר הג' מהרי"א זצוק"ל:

הנסתרות לד' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם ונ"ל דהנה כ' בתהלים לך דומיה תהלה ולך ישולם נדר שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו ונ"ל דהנה המפורשי' הק' למה צריכי' אנו להתפלל בפה הלא הקב"ה יודע מחשבות וא"כ לסגי' במחשבה גרידי' אבל נר' שלכך צריך אדם להתפלל בפה כדי שילמדו הקטנים הילדים ממנו שיהי' יודעין

גם הם שצריכין להתפלל להקב"ה וגם על מה שנודרי' בביהכ"נ ברבים יש להקשות אמאי אין נותני' צדקה רק בסתר ואיכ' למימר ג"כ שלכך נודרו' ברבים כרי שילמדו ממנו גם הילדים ויהי' יודעי' שצריכי' ליתן צדקה וא"ש לך דומיה תהלה ר"ל סגי במחשבה לחוד' ולך ישולם נדר כלומר סגי בהשלמ' הנדר שומע תפלה ר"ל הא דמשמיעין את התפלה היינו דוקא עדיך כל בשר יבואו ר"ל שילמדו גם הקטנים וז"כ הנסתרות לד"א פי' שלהשי"ת סגי בנסתרות דהיינו במחשבה גרידי' והנגלות ר"ל דהא שאנו מתפללים בגלוי היינו רק לנו ולבנינו כדי שילמדו הקטנים ממנו וז"כ הכ' בתהלים תהלת ד' ידבר פי ר"ל משו"ה צריכי' אני להתפלל בפה כדי שיברך שם קדשו לעולם ועד פי' גם אותן שאינם יודעין - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

מדרש רבה בפ' נצבים כי המצוה הזאת רבנן אמרי אמר הקב"ה אם ברכת את התורה לעצמך את מברך מניין שנא' כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים ואם תאמר' שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם שמלאכי השרת נתאוו לה ונעלמ' מהן שנא' ונעלמה מעיני כל חי אלו החיות ומעוף השמים נסתרה אלו המלאכים מניין שנא' ויעף אלי אחד מן השרפים ע"כ וכ' ידי משה והאיך יטעו שהיא לרעה רק שהמה מבינים הפסוק כי בי ירבו ימיך קאי על עוה"ז והרי יגון לאדם לבסוף ימים רעים לכן מביא שהמלאכים התאוו לך ועליהם לא נוכל לפרש שקאי על עוה"ז אע"כ כי בי ירבו ימיך קאי לעוה"ב עכ"ל ונ"ל לפר' בענין אחר יותר נכון רק לבאר בתחלה המשנה בפ"ג מאבות חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חיבה יותרת נודעת להם שנתן להם כלי חמדה וכו' שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו וקשה למה כפל התנא החביבות הול"ל בקיצר חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה שבי נבר' העולם שנא' כי לקח טיב יכו' ונ"ל דהרב' פתחי' כ' על הא דתנן התם בפ"ד אר"י כל המכבד את התירה גופו מכובד על הבריות וז"ל לפי פשיטו י"ל דקאי אהמון עם שתדע איזה יש לו יראה פנימיות כי האדם יראה לעינים ואלקים יראה ללבב אומר לך כל המכבד את התורה תדע שגופו מכובד כלומר אעפ"י שאיני בן תורה ע"כ יש לי יראת שמים בלבו והיא המביאו שמכבד את התירה שרוח הטהרה שבי מושכת אותו למינו וכל המחלל את התור אעפ"י שמראה עצמו שהוא איש חשוב תדע שיש לו רוח טומאה וזה גופו מחולל דהתורה הוא כמראות וכגליונות שבה יתגלה כל איש הטמון בלבו ע"כ נמצא למידן מדבריו שע"י התורה נתברר מה שבלב האדם וז"ש התנא חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה כלומר ראו החיבה הגדול מאת השי"ת שהוא בעצמו נתן לכם התורה כמו שנא' אנכי ד' מפי הגבורה שמעו ואלמלי הי' בהם כח הי' שומעים כל

התורה מפי קדוש ועוד אחרת חיבה יתירה נודעת להם דהיינו מצד המקבלים שנתגלה כמה רוח הטהרה יש בהם שמחבבין ומכבדין את התורה ולכן קאמר נודעת שזה לשון נפעל שהוא מודע' לבריות תוכן האדם ואין לך כלי כזה בכל העולם ובזה נבין מקרא קודש תורת ד' תמימה משיבת נפש עדות ד' נאמנה מחכימת פתי והנה סיפא דקרא פשוט לדברינו שע"י התורה נתגלה מה שיש בלב האדם וא"כ הפתי הזה אשר ראה את עצמו מלא יראה התורה מעידות עליו ששבע תועבות בלבו וז"ש הכ' עדות ד' נאמנה דהיינו שהי' מעיד על רועת תכונת נפשו שאינו מכבדו מחכימת פתי אבל רישא דקרא קשה מאד חדא למה נקט תמימה ולא טהורה שהי' מעלה יתירה אצל התורה ועוד שאמר משיבת נפש והלא הי' באה ע"י יסורין כמו שאמר ג' דברים באים ע"י יסורי' וחד מנייהו תורה לכן נ"ל דהנה זה ידוע לכל כי כל נפש משכיל ותאווה לדרוש אחר כמה חכמות וזה לא נמצא במקום א' או בספר א' כי יש מקומות שלומדים פילוסופיע ויש מקום אשר לומדים חכמות חשבונות לכן ישנ' כמה מחברי ספרים כי המחבר זה שם פניו רק לחכמת אלקי וזה שם לבו במחברו לפילוסופיע אבל בתוה"ק מי שיתבונן בתכלית שכלו הישר המצא ימצא בה כל החכמות שבעולם בששת ימי בראשית תמצא הטבע ששם השי"ת הן בדומם הן בצומח ובחי בלתי מדבר ובאדם ומחכמת הניגון נאמר הוא הי' אבי כל תופש כנור ועוגב ומחכמת מדידה תמצא בפ' מסעי וכן אחז"ל הפוך בה והפוך בה דכילה בה וזש"ה תורת ד' תמימה דהיינו שתמצא הכל בתורה כל החכמות שבעולם לפי שכל האדם תוכל ללמוד בה כל החכמות מלבד מעבודת השי"ת אשר תגיע על ידם לחיי הנצחי וזהו משיבת נפש אבל בלעדה הוא רק פיזור נפשית שתצטרך לתפוס בכמה ספרים עד שתמצא מרגוע לנפשו - ועוד נוכל לומר אופן אחר ובזה מתורץ למה נקט לשון נפש כי הרמב"ם הוכיח שהתורה היא נצחיות וכן השכר אשר יגיע מחמתה לנפש האדם לאחר מיתו הוא נצחיות ובראשון מצד הנותן כי התורה נתנו מימינו של הקב"ה מה הוא חי וקיים לנצח כך תורתו הקדושה ובשנית כי התירה היא שלימה בתכלית השלימיות והדבר השלם לא יקבל תוספות וגרעון עכ"ל ולפי"ז שפיר אמר תורת ד' תמימה כפי הטעם השני של הרמב"ם שהוא בתכלית השלימות ע"כ היא נצחיות וא"כ השכר המסתעף ממנה ג"כ נצחיות לכן משיבת נפשו דהא עיקר השכר אלי' מגיע - ועוד נוכל לומר טעם אחר מלבד שני טעמים של הרמב"ם שהתורה נצחיות דהא לפי ראית עיני האדם עיקר התורה יורה לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ולב"א לחבירו והשלום מתקיימת לעד שהוא א' משלשה יסודות העולם ועוד שהשי"ת ברך אותו בשלום שנא' ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום ועתה מבואר

המדרש שהתחלנו בו דהנה הגאון חכם צבי מפרש האי קרא כמין חומר דכתיב כי בו ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים ושלוה דאמרי' בחגיגה א"ל ר' ביבי בר אביי' סוף סוף הני שנין להיכן אזלי א"ל מי איכא צורבא מרבנן דמעביר במילי מוסיפין לו הרי שני דרכים להשיג בהם דרך החיים א' ע"י לימוד התורה כדכתיב כי היא חייך ואורך ימיך והשנית ע"י שיעבור על מדותיו והנ"מ בין שני הדרכים הללו הא' דאם משיג אריכת ימים ע"י מעביר על מידותיו הרי הוא צריך להיות לו מריבה ומחלוקות עם אדם אחד עד שהוא שותק ומעביר על מדותיו אבל אם יש לי שלום עם כל אדם אין לו מקום לעבור על מדותיו כלל משא"כ אם ישיג דרך החיים ע"י התירה יכול להיות לו שלום עם כל אדם ועוד נ"מ ע"פ שאמרו ביומא ע"א כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך וכי יש שנים שאינם של חיים אר"א אלו שנותיו של אדם שמתהפכים מרעה לטובה ע"ש א"כ מי שמשיג ימים ע"י מעביר על מדותיו אולי משיג ימים שאינם של טיבה מאחר שבאה ליטול משל חבירו כאשר הי' ראוין להיותן לאיש ההוא ככה תבואנו הטובה היא אם רעה אצל המשיג אמנם ע"י התורה עושר וכבוד נמי איכ' ויש לו שנות חיים טובים וזש"ה כי בי ירבו ימיך וקשה הא זולתך נמי ירבו ימיך ע"י מעביר ע"מ כנ"ל ומתרץ יוסיפו לך שנות חיים ושלום דהיינו ע"י התורה יהי' לך חיים טובים וגם שלום יהי' לך כאמור ולפי"ז שפיר מתורץ המדרש דכך אמר הקב"ה וא"ת לרעתכם נתתי לכם את התורה דהיינו שע"י תשיגו לחיים שאינם טובים כמו במעביר על מדותיו לא נתתי לכם אלא לטובתכם דהיינו שע"י תשיגו לימים טובים מבורכים שנא' כי בי ירבו ימיך וכמו שפי' הגאון הנ"ל שהרי המלאכים נתאוו לה ולהם יש שלום כמ"ש עושה שלום במרומיו אע"כ שראו בחכמתו שישיגו ע"י התורה יותר ממה שישיגו ע"י השלום וכן נזכה שישם עלינו השי"ת שלום מעתה וע"ע אמן סלה עכ"ל כ"ק אאמ"ו הג' זצוק"ל:

והי' כי יבאו עליך וכו' והשבות א"ל וכו' ושבת עד ד"א וכו' ושב ד"א וכו' וז"ל הרמ' פ"ז מתשובה וכבר הבטיח התור' שסוף ישראל לעשות תשובה בסיף גלותם ומיד הן נגאלין שנאמ' והי' כי יביאו עליך וכו' ושבת עד ד"א וכו' אבל רמב"ן כ' בסמוך בפ' כי המצוה הזאת ר"ל התשובה הנזכר כאן והשבות וכו' ושבת מצוה שיצוה אותנו עשות כן ונאמר' בלשון הבינוני לרמוז בהבטח' כי עתיד הדבר להיות כן,. ונ"ל הרמ' לטעמי' רה"ל תשוב' שם שכ' והתוודו את חטאתם וכו' הו' מ"ע אמנם נ"ל או"א דברי א"ח הם, דתמו' כפילות הקר' והשבות וכו' ושבת וכו' וגם השינוים תמו' טובא, ועוק"ל להרמ' הרי הכל ביד"ש חוץ מי"ש ואם הבטיח ד' אותו ע"ז א"כ בטל הבחיר' ומוכרחים אנו לשוב לכך נ"ל דאי' משה רבינו א"ל להקב"ה מי אנכי וכו' וכי אוצו' וכו' באיז' זכות וכו' וא"כ

בתשובה מאהבה דזדונות נעשו כזכיות נגאלין אבל מיראה נשארים שגגות ואין נגאלין בלא זכות וא"כ הפ' והי' כי יבואו עליך כל הדברים וכו' והשבות וכו' ודאי הבטחה הוא ע"י צרות תשוב' ואין קפידי' בזה אם נהי' מוכרחים כיון דמירא' הו' ונשאר מ"מ חטא שוגג וליכ' זכות ותשאר בכל הגוים אשר הדיחך ד"א שמה ואין נגאלים, אבל ושבת עד ד"א זה מ"ע ולא הבטחה ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום תשובה בשביל ציווי הו' מאהבה ועי"ז יהפכו עבירו' לזכיות ושב ד"א וכו' תהי' נגאלים. - כ"ק אאמ"ו הג' זצ"ל כ' כי תשובה מאהבה הו' בשביל גלות השכינה כי עמו אנכי בצרה, והואיל אין חבוש מתיר עצמו וכו' צריכים אנו להתפלל ע"ז, והמתפלל ע"ח והו' צריך לא"ד הוא נענה תחילה וז"ש א"כ והי' כ"י עליך וכו' והשבות אל לבבך תתבונן כי בכל הגוים אשר הדיחך בגלות ד"א שמה, הו' אסור עמך בצרה ושבת עד ד"א דייק' יהי' התשובה בשבילו כאילו אמר בעד ד"א וכו', אזי ושב ד"א את שבותך ורחמך, והשיב ל"נ אלא ושב כמ"ש רש"י ורחמך וקבצך אתה נענה, ע"ל דבמעמד הנכבד במ"ת כתו' השמע עה קול א"ח מדבר וכו' כאשר שמעת וכו' ובגאולה העתיד' ב"ב כתיב כי עין בעין יראו וכו' ויאמרו הנה אלקינו זה נזכה לשמוע קולו ממש כמו במ"ת וז"ש והשבות אל לבבך וכו' וע"י התשובה ושבת עד ד"א דייק' תקרב א"ע אליו ושמעת בקולו דייק' ככל אשר אנכי מצוך היום דייק' במ"ת ששמעת קול ד"א, עונ"ל דאית' תשובה מאהבה זדונות נעשו כזכיות, וז"ש ושבת עד ד"א תשוב' מאהבה שמגעת עד כסה"כ, אזי ושמעת בקולו גם הזדונות יהי' מצות כאלו שמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך דייק', ככל בכ"ף הדמיון דנעשו כזכיות, והנה בזוהר פליגי ר' יוסף סבר עד שיתקיים כל הכתוב לא יוכלו לעורר תשובה שנאמ' והו' כ"ו עליך וכו', ור"ח הק' לו א"כ נעלת דלת בפני בע"ת, אלא כיון שיטעמו ישראל טעם גלות ואפי' שעה א' אם יחזרו בתשובה נחשב להם כאלו באו עליהם כל הדברים וכו', ונ"ל לתרץ קו' ר"ח לר"י, ולא פליגי, אלא מא"ח ומא"ח ול"פ, לפי פלוגת' הנ"ל וק"ל לרמ' דוהשבות והבטחה הי' א"כ בטל הבחיר', וא"כ נ"ל ר"י ס"ל כהרמ' וק"ל כנ"ל, לז"א הבטחה הו' ההכרח דייק' אחר שיתקיים כל הכתו' אבל קודם לזה אינה הבטחה והכרח אלו בחירה, וא"כ לק"מ אתה נועל דלת, אבל ר"ח ס"ל כרמב"ן דמ"ע הו' ולא הבטחה הק' שפי' כנ"ל ודו"ק - עכ"ל אאמו"ר הג' זצוק"ל:

לפרשת וילך

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ולא אוכל עוד לצאת ולבא וד' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה וכו' יהושע

הוא עובר לפניך והק' רש"י הא כתיב לא כהתה עיניו ולא נס ליחו והאיך אמר כאן לא אוכל עוד וכו' ועו"ק שהפסוקים אלו אין להם קישור ונ"ל דהנה תמהו המפרשים אמאי לא הפציר אהרן בהקב"ה שיבוא לא"י כמו משה ותי' ג' תירוצים א' דמשה הי' תרומותו של עולם דקיים שית אלפי שנין ומסכום הזה אם נותן א' מחמשים נמצא שעולה התרומה כמנין ק"כ שנה ומשה חי נמי ק"כ שנה לכך התפלל שיכנס לארץ שתרומה אינ' נוהגת בחו"ל, וטעם הב' הוא שאהרן לא התפלל משום שראה שמגולגל נשמתו בעזרא ועזרא בא לא"י כדאיתא במג"ע משא"כ משה לא הי' יכול לבוא בגלגול כיון שהוא הי' גלגול השלישי שכך נוטריקון של מש"ה מ"שה ש"ת ה"בל ויותר מג' פעמים אין נשמה מגולגלת דכ' הן כל אלה יפעל פעמים ושלש עם גבר ולכך הפציר משה שהרי נשמתו לא יוכל לבוא לא"י. וטעם הג' הוא שאהרן הי' מתנחם שבנו ימלוך תחתיו לכך לא התפלל שיכנס לא"י אבל משה היה יודע שניתן גדולתו לאחר שד' אמר לו שיהושע ימלוך תחתיו לכך הפציר בהקב"ה שיכנוס לא"י וא"ש וילך משה וידבר וכו' אל כל ישראל למה הוא משתוקק לכנוס לא"י יותר מאהרן ואמר הטעם הא' בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ר"ל שאני תרומתו של עולם משום ששת אלפים שנה הוי עלמא ומדה בינונית היא תרי ממאה א"כ הרי אני התרומה ואבוא לא"י שהתרומה נוהגת בארץ, ועוד טעם אחר לא אוכל עוד לצאת ולבא דהיינו לצאת מן העולם ונחזור ולבוא בגלגול כמו אהרן ועוד טעם ג' שהקב"ה אמר אלי יהושע הוא עובר לפניך שאחר ירש הגדולה שלי משא"כ אהרן ראה שבניו ירשו הגדולה וא"כ בדין הוא שאני מפציר בהקב"ה לכנוס לא"י יותר מאהרן ודו"ק ממרן אבי הג' זצוק"ל:

ויאמר ד' הנך שוכב וכו' וקם העם הזה וזנה וכו' והסתרתי פני מהם וכו' ואמר וכו' הלא על כי אין אלוקי בקרבי וכו' ואנכי הסתר אסתיר וכו' כי פנה וכו', ונתקשו מפורשים כולם מאחר שעשה תשובה ואמר הלא על כי א"א בקרבי וכו' שמודה ואומר שבסיבה שסלק ד' השגחתו ממנו מצאוהו הרעות איך אמר אח"ז ואנכי הסתר וכו'. עוד הק' הפ"ד לשון בקרבי תמוה הול"ל עמי או עמדי, ונ"ל ואציע' הנה לשון הרמב"ם רפ"א מהל' תעניות מ"ע מה"ת לזעוק ולהריע וכו' על כל צרה שלא תבא וכו' שנאמ' על הצר הצורר וכו' ודבר זה הוא מדרכי התשובה שבזמן שתבא צרה ויזעקו עליה וירעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם כמ"ש עונותיכ' הטו וכו' וזהו שיגרום להסיר הצרה מעליהם אבל אם לא יזעקו ולא ירעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה מקרית ה"ז דרך אכזריות גורמת להם להדבוק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות הוא שכתוב בתור' והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני וכו' כלומר

כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהי' קרו אוסיף לכם חמת אותו קרו עכ"ל. והיינו ע"ד שאחז"ל בברכות אם רואה אדם שייסורי'. באין עליו יפשפש במעשיו וכו', וזה נ"ל פי' הפסוק במשלי גומל נפשו איש חסיד וכו' דהחוה"ל בשע' התשובה ביאר מהות התשובה אם הציאה מעבודת ה' הי' בעזיבת מה שציווהו הבורא לעשותו. אופן תשובתו מקצורו תהי' בהשתדלו במעשה הנכון והדבקו בגדרי התשובה, ואם היתה במה שהזהיר הבורא ית' מעשותו אופן השגת קצורו יהי' בשמרו מרזור אל כל מין המעשה ההוא וישתדל לעשות הפכו וכו' והדמיון לחולי הגוף מחמת הזמון וכו' עש"ה. וא"כ ה"פ גומל נפשו איש חסיד היינו הניתן לבבו לשוב בתשובה ולגמול נפשי צ"ל איש חסיד לעשות לפנים משיה"ד וכמו שפירשתי בזה בישעי' כ"ו אורח לצדיק מישרים ר"ל לילך בדרך ממוצע. אבל ישר זו לפנים משוה"ד מעגל צדיק תפלס אם נטה מדרך הצדיק וחוזר בתשובה צריך ג"כ לנטות אל יזככו לפנים משוה"ד עד הגיעו אל ענין השוה. אבל ועוכר נפשו אכזרי, שאם חולה יסורים במקרה ה"ז אכזריות כי תוסיף צרה בו עוד צרות אחרות. וזה נ"ל ג"כ שהי' ענין דוד במעשה דבת שבע וזה בא לו לרוב התאוה ובתשובה שעשה מיעט תאותו עד קצר האחרון בתעניות כמ"ש עניתי בצום נפשי ואמר ג"כ ואני בענייי הכינותי. וזה"ש בסי' פ"ו בתהלים תפלה לדוד הטה ד' אזנך ענני כי עני ואביון אני ר"ל כמו אביון שתאב לכל דבר שמרה נפשי כי חסיד אני עשיתי תשובה באופן הנ"ל כי עני אני וכתיב גומל נפשו איש חסיד. לכן שמרה נפשי, ועוד פירשתי בהנ"ל בתהלים פ"ט אשרי העם יודעי תרועה מלשון תרועם בשבט וכו' היינו שברים גנוחי וילולי אם יודעים ומכירים כי ד' עשה זאת ולא מקרה הוא כי עי"ז באור פניך יהלכון חוזרים בתשובה וזוכים לילך באור ד'. וזה"ש ואמר על כי אין אלקי בקרבי דייק' ר"ל שיאמרו מקרה הוא ולא מיד ד' תוסיף הצרה צרות אחרות והסתיר אסתיר וכו' על כי פנה א"א וכו' ר"ל שלא יתלה הדבר בהשגחתי אסתיר השגחתי מדה כ"מ - עכ"ל אאמ"ו הג' זצוק"ל:

עוד נ"ל דבמיכה ג' כתיב שמעו נא וכו' המתעבים משפט וכו' ראשיה בשיחד ישפוט וכו' במחיר יורו שדה תחרש וכו', ותמו' מ"ש דלא הזכירו כלל חטא ע"ז שבגלל זה נחרב הבית, ונ"ל עפ"י קי' הרמב' בהל' תשובה הבחירה והידיעה סותרים זא"ז ע"ש, וא' מן התירוצים שנאמרו בזה היא כי החוטא אין כוונתו משום ידיעת ד' הוא אלא מרוע מזגו הו' חוטא, ובזה נ"ל פי' שפוך חמתך וכו' וא"ת מוכרחים היו מצד דיעתך העתיד, לז"א אשר לא ידועך ובשמך לא קראו, יר' לא אמרו לשם ייחוד קוב"ה, בשעה שהרעו לנו, כי אכל את יעקב וכו', ר"ל כוונתם רק לכלות יעקב לרע מזגם, וזה ג"כ כונת הפ' תבא

כל רעתם לפניך וכו', דעוד הק' הרמב"ם שם אמאי נענשו המצרים הלא מוכרחים היו בגזירת ד' ועבדום ועינו וכו' ותי' הנ"ל א"ש גם בזה שלא מה"ט ולכונה זו עבדו בהם. וז"ש תבוא כל רעתם וכו' וא"ת מוכרחים היו וכמ"ש הוי אשור שבט אפי. לז"א ועולל למו כאשר עוללת לי דייק' דקש' ג"כ מוכרחים היינו עפ"י הידיעה, ועכ"ל תי' הנ"ל ודו"ק. והנה בדברים שנפשו שנ אדם מחמדתן כגון מריות וקנין נכסים ודאי להנאת עצמם עושים העושים כן ואין מענה בפיהם כלל לומר התנצלות הנ"ל. וא"כ הנביא מיכה רצה להוכיחם באופן שלא ימצא שום התנצלות עפ"י קוש' הרמב"ם הנ"ל לכן הוכיחם בדברים שנפשם חמדה, וז"ש שמעו נא המתעבים משפט וכו' ראשיה בשוחד ישפוטו במחיר יורו וכו' ומחיר הוא רומז על זנות כמ"ש אתנן זונה ומחיר וכו' עי' סוף תמורה, וכל אלו ע"כ להנאת עצמם עושים. ולא משום ידיעת ד'. והם ישענו על ד' לאמר הלא ד' בקרבינו דייקא ר"ל יודע עתידות מה שבכח עדיין ולכן לא תבא עלינו רעה דמוכרחים אנו ואין מקום לעונש כלל. ובאמת דברים שנפשם מחמדתן יוכיחו לכן בגללכם ציון שדה תחרש וכו' והנה הרמב"ם הק' עוד ע"פ זה וקם העם הזה וזנה וכו' הרי מוכרחים היו ע"ש. ותי' הנ"ל מספיק לכל זה כדמיון מי שרואה מרחוק סומא הולך סמוך לפתחים אומר הרואה אותו מקודם שיפול הסומא. אבל אין אמירתו מכריח נפילת הסומא כנ"ל. וא"כ ה"פ וקם העם הזה וזנה וכו' והסתרתי פני מהם להענישם, והם יקשו ערפם ויוסיפו חטא על פשע באמרם הלא על כי אין אלוקי בקרבי דייקא ר"ל שאין יודע עתידות לכן מצאונו הרעות דאל"כ בטל הבחירה ואין מקום לענוש. ולז"א ואנכי הסתר וכו' כו באמת עיקר טעם העונש בראשונה הוא שאסתור פני הוא על כל הרעה אשר עשו דייק' כי פנה מרוע מזגו ותאותו אל א"א וכו' כנ"ל: ועוד יובן יותר עפ"י הנ"ל דק' עוד לשנא דקרא ואמר לשין יחיד הל"ל ואמרו. ועוד פתח וקם וזנה וכו' וסיים על כל הרעה וכו' ונ"ל דהנה הרמב"ם חי' קושי' הנ"ל בפ' וקם וזנה וכו' שלא הי' הגזירה על איש ידוע וכל א' מהזונים אינו רצה שלא לזנות יכול למנוע את עצמו ע"ש. וראב"ד השיגו נר' שדברי נערות הם יאמר הבורא לזונים למה זנית ואני לא הזכרתיך בשם. יאמרו לו הזונים ועל מי חלה גזירתך על אותן שלא זנו הרי לא זנו עש"ה. ונ"ל לתרץ דאיתא במס' ר"ה וביומא עבר אדם עבירה א' מוחלין לו וכו'. מעביר ראשון ראשון וכך הי' המידה. וא"כ על עבירה א' בפ"א ליכא עונש אלא בהרבה עבירות וא"כ אין לחוש ולומר הזונה על מי חל גזירתך דאי מה"ט חטא הא לבדו הו"ל לעשות, ולא יותר כיון דלא גזר על יותר מזה וכמובן, וא"כ ה"פ וקם וזנה וכו' והסתרתי פני מהם ויקש' להם קוש' הר"מ הנ"ל מוכרחים היו. ואי כתירוצו של הרמ' שלא גזר על איש ידוע, לז"א ואמר כל א' מהזונים בתמי' הלא על

כי אין אלוקי בקרבי דייקא מצאינו הרעות וכו', ר"ל על שלא הזכירני בשם. א"כ ועל מי חלה גזירתך כקושי' הראב"ד. לז"א ואנכי הסתר אסתיר וכו' על כ"ל הרעה אשר עשו דייקא. על פי' אצל, כמו עם ר"ל הרעה גם כן את אשר פנה וכו' וכנ"ל:

ועוד נ"ל באופן דרך חריף ויובן גם פסוקי תהלים סי' ס"ב אחת דיבר אלוקים וכו' כמעשיהו וכו' דתמו' ומשולל הבנה, גם ק' רישא לסיפא כדהק' בגמ' ונ"ל לפ' על נכון. דהנה אאמ"ו הנ' זצוק"ל תי' לעצמו קו' הרמב"ם בסתירת הידיעה והבחי' דבס' החרידים כתב בטעם דדחי עשה לל"ת אע"ג דלית חמיר דלקי עלי' מ"מ העדר השכר שמפסיד ע"י ביטול העשה הוא עונש גדול יותר מעונש גיהנם שאינו זוכה עם שאר כל הצדיקים וכו' עש"ה ובכה"ג מצינו גבי אחר במס' חגיגה מידן לא דיינו וכו' ור"מ תלמידו הכניסו לגיהנם והרמב"ם בפ"ח מהל' תשובה כתב העוה"ב צדיקים יושבים וכו' ונהנין מזיו וכו' ומשיגים מאמית' הקב"ה וזהו השכר שאין שכר למעלה ממנו והטובה שאין אחריה טובה והיא שהתאו' הנביאים כולם וכו' הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים שנאמר הכרת תכרת וכו' וזה מצינו שקורין אותה הנביאים באר שחת ואבדון וכו' וכל לשון כלי' והשחתה, לפי שהי' כליה שאין אחריה תקומה והפסד שאינו חוזר לעולם וכו' עכ"ל, וא"כ לולא העונש בטענה דמוכרח האדם עפ"י ידיעת ד' גם לשכר אין מקום לעושה טוב. והעדר השכר הוא עונש יותר גדול. וכל הכונת של הבריאה היא רק להטיב לנבראים. וחסד ד' הוא עלינו בתשלום הגמול שכר ועונש עכ"ד קדשו של מרן אבי זצוק"ל וש"י. וא"כ נ"ל ה"ע הנך שוכב וקם וזנה וכו' וקם מאותן שא"ל הכרע ובש"ס יליף מיני' תרתי שהקב"ה מחיה מתים ויודע עתידות. והנה התחי' הוא משכר המצית וע"כ הבחירה חפשית. לכן והסתרתי, פני וכו' על שזני אחרי אחרי ע"ז אמנם הם יקשה להם קישו' הסתור' הנ"ל, ואמר הלא ע"כ א"א בקרבי דייקא שאין יודע עתידות מצאוני וכו', דאל"כ אין מקום לעונש, לז"א התי' הוא דלולא עונש ראשין של והסתרתי פני ואנכי הסתר אסתיר פני וכו' היינו הכרת תכרת וכו' בעוה"ז ובעוה"ב ר"ל דהעדר השכר הוא עונש יותר חמור וגדול כנ"ל. וזה"ש סי' קמ"ב בתהלים בהתעטף עלי רוחי ר"ל מיד בשעת הבריאה עד"ה כי רוח מלפני יעטו ונשמות אני עשיתי ואתה ידעת מאז נתיבתי כי בארח זו אהלך וא"כ הרי טמנו פח לי יר' דמוכרח אני ח"ו לחטוא ואינו מקום לעונש כיון דאין לי מנוס לברוח מעשות הרע כקוש' הרמ' לז"א תי' הנ"ל דא"כ הבט ימין וראה ר"ל לזכות ואין לי מכיר טובה בשביל עשיית הטוב דג"כ מוכרח אני. וכיון שכן אבד מנוס ממני לגמרי, ואין דורש לנפשי דייק'. דהנשמה פורחת באויר וזה יותר גריע כמו באחד. לכן זעקתי אליך ד' כי אמרתי אתה מחסי כי חסדך ורצונך הוא

שיהי' חלקו בארץ החיים, והנה שאלת המין ידוע מנין שהקב"ה יודע עתידות ומחיה מתים נ"ל כיון דעיקר שכר ועונש הוא לעולם התחיה, כוונת המין היה על סתירת הידוע' והבחירה והשיב לו מקרא זה הנך שוכב וקם העם הזה וזנה וכו' אע"ג שאין לו הכרע אהיכ' קאי שמעי' מיני' תרתי, וא"כ הפ' אחת דיבר אלוקים ר"ל תיבת וקם, שתים שמעתי דקאי לעיל ולרע, דהי מניי' מפקת, וא"ת שני הפכיים הם כי קושי' הרמב"ם, לז"א כי עוז לאלקים דייק' ר"ל הרי לולא העונש יותר קשה מדה"ד והפורעניות ע"י העדר השכר, ולכן אדרבה ולך ד' חסד בזה כי אתה תשלם לאיש העונש והשכר כמעשיהו, ונכון מאד ודו"ק כנ"ל - [א"ה מענין לענין באות' ענין אמרתי להוסיף על דברי א"ז הג' זצ"ל דאית' בגמ' ואלו צדיק ורשע לא קאמר הקב"ה משום דדיבורו של הקב"ה הוא מעשה וא"כ יהי' מוכרח להיות צדיק או רשע ולא יהי' לא שכר ולא עונש אך קשה שאמר ד' הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה ותירץ הרמב"ן דאפשר להשיב לכל אחד ואחד מנלך דקאי עליך הדיבור דלמא על חבירך וז"כ הכ' כי הנה אוביך ד' כי הנה אויבך יאבדו יתפרדו כל פועלי און דאית' גדול השלים דאף שעבד עי"ז כדור אנוש מוחלין לו ונר' הטעם משום דבשעה שיש שלום ביניהם אז המה כאיש אחד ואפשר להם לתרץ מעשיהם כקושי' הרמב"ן ע"פ הנך שוכב וכו' וזנה וכו' ואז הי' כל מעשיהם ע"פ הוכרח ואי"ל כתי' הרמב"ן מנלך דקאי עליך דלמא על חבירך יש להשיב מה לי אני לעצמי ומה לו חבירי והא כולם נחשבים כאיש א' אבל אם אין שלום ביניהם אז לא נחשבים כאיש א' וי"ל להם מנלך דקאי עליך וע"כ אמר הכ' כי הנה אויביך ד' כי הנה אויבך יאבדו ומה לך לתרץ והא הם מוכרחי' לחטוא ע"פ דיבר דהקב"ה ותירץ יתפרדו כל פועלי און שאין להם שלום ואז לא נחשבו' כאיש א' וי"ל מנלך דקאי עליך כתו' הרמב"ן לאפוקי אם לא יתפרדו והי' שלים ביניהם וז"כ הכ' ג"כ על שלשה פשעי ישראל ועל ארבע לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק וכו' על שלשה פשעי ישראל דהיינו ע"ז ג"ע ש"ד יש לענש לכם ואי"ל ע"פ הפ' הנך שוכב וכו' וקם העם וזנה א"כ הי' ע"פ הוכרח וע"כ תירץ וארבע לא אשיבנה החטא הרביעי שהוא שנאת חנם ואז י"ל מנלך דקאי עלך כנ"ל]:

ואאמ"ו הגאון זצ"ל כ' לפרש כך וז"ל ק"ל מאי זה לשנא דהסתרת פנים ונ"ל דידוע קוש' הרמ' מקרא זה וקם וזנה וכו' ויובן לע"ד לתרץ הקו' דאיתא ד"ד קודם שיחטא ד' הו' ואחר שיחטא. והק' הרא"ש בר"ה קודם שיחטא רחמים למה, ותי' שלא להענישו על מחשבת ע"ז עד אחר מעשה אע"ג דכתיב למען תפוס וכו' בלבם וכו' ואיתא ברית כרותה לי"ג מדות שאין חוזרת ריקם. ומצינו לשון זונה אמחשבי לבד כמ"ש ולא תתורו אחרי לבבכם אשר אתם זונים וכו' ואמרי' זו מינות והרהורי עבירה, וא"כ דברי הקב"ה שאמר

וקם וזנה אחרי וכו' יש לפרשו אמחשבה לבד, ומכ"ש דתיבת בקרבו שאמר אחר אלקי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו מיותר והל"ל רק בא שמה לבד ונ"ל תיבת בקרבו חוזר אל וזנה. ור"ל וזנה רק בקרבו דייק' במחשבתו ועזבוני והפר את בריתי דייקא כי ברית כרותה לי"ג מדות וכו' וא' מהם הוא קודם שיחטא ר"ל שלא לענוש על מחשבת עי"ז והסתרתי פני מהם פני דייקא. ר"ל ד' הוי' הראשון קודם החטא, והם יקשה להם זאת הרי מוכרחים היו ואמר על כי אין אלוקי בקרבי דייקא על מחשב' ע"ז לבד מצאוני וכו' לז"א ואנכי הסתר אסתיר פני וכו' ע"ד הרעה אשר עשה דייקא בפועל אחר שחטא נתפס גם אמחשבה וגם על המעשה ועל המעשה לא דברתי כלל כנ"ל עכד"ק של מרן אבי זצ"ל, ואני כבר כתבתי הנראה לענ"ד ועי' מש"ל בפ' ואתחנן בענין הנ"ל:

בפ' חלק אי' שאל האי מין מנין שקב"ה יודע עתידות ומחי' מתים, א"ל דכ' ויאמר ד' אל משה הנך שוכב וכו' וקם העם הזה וזנה. והשיב דלמא לא קאי אלא אלרע וכו' א"ל נקוט מיה' פלגא וכו' ותמו' איך נתן מקים לכפור בתחה"מ שלא מצא לו קרא ונ"ל דאי' במד' וישלח פ' ע"ח חדשים לבקרים על שאתה מחדשינו בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה להחיות לנו את המתים וכו' והנה בקרא הנך שוכב וכו' דקדק האלשי"ך מ"ש בלשון הוה דנקט שוכב, תשכב הל"ל, ונ"ל עפ"י מד' הנ"ל בצירוף התשובה למינים הנ"ל א"ש, וה"פ הנך שוכב וקם בהוה תמיד חדשים לבקרים שאני מחזיר נשמות לפגרים מתים תמיד לתחה"מ מה"ת והוצרך קרא להקדים כן לוקם העם הזה וזנה וכו' ללמוד הקב"ה יודע עתידות, ואם אולי לא יעמדו בבקר משינתם, ע"כ אחרים יהי' המזנים, כי ביום מית' משה ל"ה מונים עד אח"ז בימי השופטים, ואיך אמר העם הז"ה וזנה, לכן הקדים הקב"ה הנך שוכב וקם בהוה תמיד חדשים לבקרים, כן וקם העם הזה חדשים לבקרים, ואח"כ וקם העם הז"ה דייק' וזנה, א"כ תרתי ש"מ כמד"ר הנ"ל רבה אמונתך כנ"ל, עונ"ל דלכאו' מוכ' תחה"מ מה"ת ממה שאמ' יעקב לעשיו עד אשר אבו' אל אדני שעיר', כ' המד' שם סי' פ' ע"ח על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב לעשיו לשעיר מימיו אפשר יעקב אמתי הי' ומרמה בו אלא אימתי בא אצלו לע"ל וכו' ע"ש, וע"כ היי' ע"י תחה"מ, אמנם הרי אז"ל יעקב אבינו לא מת, וא"כ א"ר מהתם, ומ"מ שפי' מוכ' לה כנ"ל דיעקב מנא ידע זאת מקודם שלא ימות, וע"כ משום תחה"מ קאמר אבוא וכו' עכ"פ, ועדיין יש לדחות שהקב"ה יודע עתידות ומגיד מראשית אחרית סו' ית' גילה סודו אל עבדו יעקב שלא ימיתיהו, א"כ א"ר משם על תחה"מ, א"כ נ"ל ז"כ הצדוקי ששאלו על ב' אלו בהדדי ור"ל דממ"נ קשי', נהי דחדא מהני מוכחי שפיר מקר' דיעקב, אבל תרתי מנ"ל וממ"נ,

וא"כ השיב לו שפי' נקוט מיה' פלגא דקאי אלרע וקם וכו' וזנה כפשוט' דקר' ומוכח מינה יודע עתידות:

איתי' במדרש פ' וילך שאמר הקב"ה למשה הן קרבו ימיך למות היום קיבל עליך ואמר איני זז ואיני שוקע אם משה קיים נר' לפרש דאיתא ברות שובנה בנותי לכנה כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים הלהן תשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש אל בנותי כי מר לי מאוד מכם ואית' במדרש ר' חנינא פתר קרא במשה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בהן קלסתיך שאמרתי הן הן לד' אלקיך השמים ושמי השמים והיית סבור שתתן לי שכר עי"ז הלהן תעגנה הוגעתני במלאך המות ואמרת לי הן קרבו ימיך למות וחוזר ואומר לישראל אל בנותי כי מר לי מאד מכם בשבילכם יצתה בי יד ד' ע"כ המדרש ותמוה גדולה דמנא לי' לר' חנינא להוציא הקרא מפשוטו שהרי פשוטו דקרא הוא דנטמי דברה כן לשתי כלותים שבלתי אפשרי להם לעגן כ"כ זמן ארוך ומה שייך לזה ענין משה וכי בשביל שאמרה תיבת הלהן שתי פעמים לכך נאמ' דקאי על משה שאמר הן ב' פעמים אשר אן להם שייכות זל"ז וגם מה שאמרה כי מר לי מאד מכם דפירושו בשבילכם אמר נמי דקאי על משה דזה תמוה - ונר' דהכי הוא דנעמי טענה לשתי כלותים טענה גדולה שישיבו לביתם ולא ילכו עמה לגייר כי לא יקבלו אותם מטעם דכתיב לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ד' אך שידעה נעמי שיש לכלותיה פתחון פה והוכחה גדולה מן ב' פעמים הן שאמר משה ללמוד מזה שיקבלו אותם, לזה אמרה נעמי כי מר לי מאד מכם שאמר משה בשבילכם וזה הוא סתירה על דבריהם ובטלו הוכחה שלהם לא יקבלו אותם רק אודיע שיש תשובה על שאלת משה ששאל בהן קלסתיך ובהן אתה גוזר עלי מיתה כי במדרש פ' וילך איתא שאמר הקב"ה למשה הן קרבו ימיך למות היום קיבל עליך ואמר אינו זז ואיני שוקע אם משה קיים נמצא כאן מפורש בהדיא דבדיבור הן קרבו ימיך למות לא גזר עליו מיתה רק אמר לו היום דהיינו השמש קיבל עליך - אבאר תחילה המדר' הנ"ל מה שאמר לו הקב"ה היום דהיינו השמש קיבל עליך דהיא לכאורה תמוה מה איכפת להשמש במיתת משה וגם האיך הי ביכולת השמש לאמר איני זז ואיני שוקע כיון שהקב"ה ציוה עליה להלוך תמיד ולסבב העולם, ועוד אם הי' בידה כח לעמוד ולנוח א"כ מה היתה צריכה לקבול על משה הלא הי בהכרח למלא רצונה כדי שתחזור תלך כמנהגה תמיד:

ונר' לבאר בהקדים מ"ש בס' עשרה מאמרות מאמר העיתים סי' ט"ו וז"ל אל תתמ' אל השמש העושה בשבת כמו בחיל ואינו נמנע' בשבת מהליכה הטעם הוא כי היא כלי

אומנתו של הקב"ה לאותות ולמועדים וימים לשנים וקיי"ל דהלכה כב"ה דשביתות כלים לאו דאורייתא ואין מצוה בשביתות כלים ע"כ ועיין בגמ' שבת דף י"ח דיליף ב"ש שביתות כלים מהא דכ' בפ' משפטים ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו דהוא מיותר דודאי מחוייבים לשמור כל מה שאמרה תורה אלא לרבות שביתת כלים ע"ש אבל ב"ה נ"ל דסבר כמו שכ' רש"י בחומש פי' אחר על הפסוק הנ"ל דרש"י כ' שם בפ' משפטים ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה בתורה אזהרה הוא והיא במקום לאו וכתבו ע"ז המפורשים והביאם הש"ך דלכך אמרי' דכל מקים דעשה דוחה ל"ת משום דכל עשה יש בו ג"כ ל"ת לכך דוח' ל"ת גרידא נמצא לפי' רש"י הלז לא מצינו לימוד על שביתות כלים והוא כדעת ב"ה דשביתת כלים לאי דאורייתא - ודע דרש"י כ' בפי ואתחנן על פ' ויתעבר ד' בי למענכם פירש"י נתמלא חימה דלכאורה לא חידוש רש"י בזה כלום אבל ה"פ במה דאמרי רז"ל במנחות דלא מענשי על עשה וגבי משה מצינו דעבר רק על עשה דכ' ודברתם אל הסלע שהוא עשה ומשה עבר על עשה ולא הי' ראוי ליענש רק בעידן רותחא אמרי' שם דמיענוש, לזה אמר קרא ויתעבר ד' בו למענכם ובא רש"י להודיע פירושו כלומר שלא תיקשו למה נענש משה הלא לא נענשו על עשה לז"א נתמלא חימה והי' בעידן רותחא לכך נענש ממוצא דבר שמענו דמשה לא הי' ראוי ליענש משום דלא עבר רק על עשה דלא מענשי עליה וצריכין למודעא דהגמרא דסברה דלא נענשו על עשה ודאי לא סברי להא דפירש"י על הקרא ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו דבא ליתן ל"ת על כל עשה שבתורה דא"כ ודאי לא הי' שייך לומר דלא מיענשי על עשה שהרי לא נמצא בכל התורה עשה לחוד דבכל עשה יש בו ג"כ ל"ת אלא ודאי דסברה הגמרא הלז דבכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לא בא ליתן ל"ת על העשה רק בא לרבות שביתת כלים והשתא שפיר מבואר המדרש הנ"ל היום קיבל עליך על פי הדין כי יודע דמיתת משה הי' בשבת לכך בשלמא עד הנה סי' השמש זורח ושוקע כדרכו אף בשבת אף שהי' כלי אומנתו של הקב"ה עכ"ז לא מנע מהוליכה בשבת משום דשביתת כלים לאו. דאורייתא הוא דכתיב בכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לא בא לרבות שביתת כלים רק בא ליתן ל"ת על כל עשה שבתורה משא"כ עתה שהגיע זמן של משה למות בשבת והוא נשאר בחיים ולא מת מטעם דלא עבר רק על עשה ולא מיענשו אעשה וא"כ אם איתא דקרא וכל אשר אמרתי אליכם תשמורו באים ליתן ל"ת על כל עשה למה לא מיענשי אעשה הלא בכל עשה יש בי ג"כ ל"ת אלא מוכח מזה דקרא הלז בא לרבות שביתת כלים לכך בא השמש לקבל לפני הקב"ה ואמר איני זז ואיני שוקט אם משה קיים ומזה מוכח דלהדיא דשביתת כלים הוא מדאורייתא וק"ל - נמצא מבואר

כאן בהמאמר הנ"ל דהפסוק הן קרבו ימיך למות לא עזר בזה גזירת מיתת משה אלא שאמר לו הקב"ה היום שהוא השמש קיבל עליך וא"כ נסתר בזה שאלת משה ששאל בהן קלסתיך ובהן אתה גוזר עלי מיתה שהרי הקרא הזה לא נאמר לו לגזירת מיתה אלא אמר היום דהיינו השמש קיבל עליך גם מוכח כאן אחר דחזינן שמת משה אף דלא עבר רק על עשה מוכח מזה דבכל עשה יש בי ג"כ ל"ת אשר נלמד מפסיק ובכל אשר אמרתי אליכם תשמורו וא"כ נלמד ממילא מזה דכל עשה דוחה ל"ת מפני שכל עשיה יש בו ג"כ ל"ת לכך דוחה ל"ת גרידא - ונקדים גמ' יבמות דף ע"ז שאמר דואג לשאול על דוד עד שאתה שואל עליו אם הגון למלכות ואם לאו שאל עליו אם הוא ראוי לביא בקהל משום דאתי מרות המואביה אמר לו אכנר תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וכ' שם המרש"א יש לתמוה שדואג וסיעת' שהיו גדולים בתורה איך עלה על דעתן שגם עמונית ומואבית יהיו אסורים הלא בועז זה אבצן שהי' שופט לכל ישראל כמה שנים איך נשא פסולה קהל ונר' לפ' דעשה דיבמה דוחה ל"ת וחייבי לאווין מתייבמין מן התורה אלא דאנן גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה דאסיר בה דכבר נתקיים העשה בביאה ראשונה ואפשר דבימי בועז לא גזרו והותר לי ביאה ראשונה במצות ייבום דעשה דיבום דוחה ל"ת דמואבית דאז בזמן ההוא נהג מצות ייבום אף בקרובים וזה הי' ג"כ דעת דואג שאמר לעולם עמונית אסירה והא דנשאה בועז היינו משום מצות יבום ובביאה ראשונה נתעברה שהרי מת מיד באותה לילה יבנו עובד פסיל לבוא בקהל כי הבנים הילכון אחריה עכ"ל מהרש"א - והשתא שפיר מבואר מדרש הנ"ל דנעמי הזהירה לשתי כלותיה שיושיבי וילכו לביתם כי לא יקבלו אותם מטעם דכתיב לא יבא עמוני בקהל ד' אמנם כליתיה הי' מענה בפיהם וליתן טענה נכונה ע"ז ואמרו דאעפי"כ יקבלו אותם מטעם שיש שם גואלים קרובים אשר בזמן ההוא הי' מוטל עליהם לייבם כגון בועז והגואל וא"כ אף באיסור נמי מחויבים לייבם כי העשה דייבום דוחה איסור לאו שהרי מכל עשה דוחה ל"ת מטעם דבכל עשה יש בו ג"כ לית מכח הקרא בכל אשר אמרתי עליכם תשמרו יהי' להם הוכחה גדולה ע"ז מהא דכתיב ב' פעמים הן בתרי קראי דסתרו הדדי ע"פ שאלת משה בהן קלסתיך ובהן אתה גוזר עלי מיתה צריך לומר דהקרא הן קרבו ימיך למות לא נאמר לגזירת מיתה אלא אמר לו שהיום דהיינו השמש קיבל עליו ואמר איני זז ואיני שוקע אם משה קיים דסבר' דמשה לא יעניש משום דלא עבר רק על עשה כנ"ל וא"כ השתא דחזינן דמשה נענש אף דלא עבר רק על עשה א"כ מוכח דבכל עשה יש בו ג"כ ל"ת אשר גלל זה כל עשה דוחה לא תעשה וא"כ גם עשה דייבום ידחה ג"כ הלאו דמואבי ושפיר יקבלו אותם - ועל זה השיבה להם נעמי לשתי כלותיה בהשכל

הלהן תשברנה הלהן תעגנה כלומר הלא שמעתי שכל תקוותיכם והוכחתם מהני תרי קראי דכתיב בהם תרי זימנין הן כנ"ל ובאמת זהו לאו הוכחה כלל כי מר לי מאוד מכם בשבילכם כלומר הלא משה אמר לישראל כי מר לי מאוד מכם בשבילכם כמו שכתב ויתעבר ד' בי למענכם שנתמלא חימה וא"כ אפשר לומר בכל עשה אין בו ל"ת ולכך אין עשה דוחה ל"ת יהא דנענש משה אף דלא עבר רק על עשה הייני כמו שאמר משה ויתעבר ד' בי למענכם בשבילכם שנתמלא חימה והי' בעידן רותחא לכך נענש אף על עשה לחודי' וא"כ אין לכם ראי' שיקבלו אתכם ודו"ק. [א"ה והנה לדעת המרש"א דבועז לקחה את רות מטעם מצית יבום דעשה דוחה ל"ת ודואג סבר דאעפי"כ הבנים מואבים דהולד הולך אחריה אחר הפסול וראיתי דמה דפשיטא לי' להמרש"א ז"ל נסתפק בו השער המלך בהל' יבום וחליצה דיבם שייבם ממזרת מטעם עשה דוחה ל"ת אי הולד ממזר או לא לענ"ד לא הבנתי ספקי של שעה"מ לפי דעת התוספות ביבמות דף ע' ד"ה יבא עשה וכו' לא היתר בח"ל רק הראה ולא גמר ביאה א"כ איך אפשר שיולד ממזר מביאת היתר דיבום ותוספות כ' ביבמות דף נ"ה בהראה אינ' ראוי' להתעבר וצע"ל:]:

ואנכי הסתר וכו' איתא בתנא דבי אליהו רבא בפ"ו ובפי"ז ובפליא הקב"ה מתכוון ועושה שלום בארבע מאות ותשעים ושש [פי' המפרש בשם ס' עמק המלך תצ"ו בגימט' מלכו"ה לפי שמצד מדת מלכות הם תצ"ו אלפים רבבות אלו ובס' ידי משה גרס תצ"ג כמנין צבאת חסר וי"ו ע"ש] אלפים רבבות מה"ש עומדים לפניו תמיד ומקדישים את שמו הגדול בכ"ו תמיד מיציאת החמה ועד שקיעת החמה הן אומרים קק"ק ד"צ מלא כה"א כבודו, ומן שקיעת החמה עד יציאת החמה הן אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו שנאמר עושה שלום במרומיו וכו' וטעם לזה כ' מרן אבי הגאון זצ"ל ז"ל נ"ל וגם תמוה המשך דבריו בפי"ז שהקדים וז"ל וכה"א בענין המשכן שנא' ואלה פקודי המשכן משכן העדות ומאהבה שהקב"ה אוהב אותם את ישראל ומשמחה שהוא שמח עמהם הוא בעצמו משבח אותם שנא' צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה וכו' בממ"ה הקב"ה שהשלום שלו, ד"א שמתכוון ועושה שלום בתצ"ו אלפים רבבות [ופי' המפרש ז"ל וכה"א בענין המשכן שהשרה הקב"ה שכינתו בתוכם אע"פ שעשו העגל צוה להם לעשות משכן שויתר להם את מעשה העגל שנא' משכן העדות פירש"י עדות לישראל שויתר להם קב"ה מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם עכ"ל] ונ"ל עפמ"ש במס' חגיגה דף י"ג כתוב א' אומר שש כנפים לא' וכתוב א' אומר וארבע כנפים לאחת להם ל"ק כאן בזמן שבהמ"ק קיים כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים כביכול שנתמעטו כנפי החיות הי מנייהו אימעוט א"ר אותן שאומרת שירה בהן ובמד' אז"ל האבות הורידו את

השכינה למטה מז' רקיעים והשכינהו בארץ אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה, ובזמן הבית עיקר שכינה בתחתונים ושוב ע"י רשעי הדורות נסתלקה שכינה למעלה עד רקיע הז' שנא' אלכה ואשובה אל מקומי, וה"פ התנא דב"א ביום יר' היינו בשעת שלותן של ישראל שהי' בהמ"ק קיים מתחילת זריחת החמה עד שקיעתה שהשכינה עיקר דירתה בארץ בביהמ"ק אומרים מה"ש מספר תצ"ו אלפים רבבות קק"ק ד"צ מלא כה"א כבודו כאז"ל ע"פ והי' כל מבקש ד' יבא אל אהל מועד שאפי' מה"ש יבאו מעולם המלאכים אל בית מדרשו של משה לכן די' צבאות גם העליונים מלא כה"א כבודו, ובלילה מתחילת שקיעת חמה עד זריחתה היינו בזמן הגלות וחרבן בהמ"ק שדומה ללילה ששקעה שמשן של ישראל נתמעטו כנפי מחיות שאומרים בהם שירה הנ"ל לפי שגלתה שכינה ונסתלקה למעלה אלכה ואשובה אל מקומי, לכן אומרים מה"ש אז ברוך כבוד ד' ממקומו ודאי למעלה ראש, ולא כביום שאומרים מלא כה"א כבודו בזמן בהמ"ק שהיו הניסים מפורסמי' ועתה המה נסתרים וזה נ"ל כוונת נוסח הקדושה שתקנו ויסדו לנו נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ככתוב כו' קק"ק ד"צ מלא כה"א כבודו כי לעומתם ברוך יאמרו ברוך כבוד ד' ממקומו בזמן לילה שנסעה שכינה למקומה והניסים נסתרים מתפללים אנחנו שנזכה לקדש שמו ית' כביום מלא כה"א כבודו. וזה נ"ל ג"כ פי' הפ' ויגב"ה ד"צ במשפ"ט במדה"ד בלילה זמן מחורבן שעלתה שכינה למעלה גבו"ה ויגביה ד"צ על היפוך בשעת רחמים שאז ד' צבאות מלא כה"א כבודו וגם צבאות עליונים באים למטה, אבל במשפט ויגבה ד' צבאות למעלה ראש והאל הקדוש נקדיש בצדק"ה בוו"ם וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה אז אומרים לו הצבאות קדוש כנ"ל ולפי"ז מבואר כוונת התנא דב"א ואלה פקודי המשכן משכן העדות כו' מאהבה שהקב"ה אוהבם לישראל ומשמחה שהוא שמח עמהם כו' שהשרה הקב"ה בתוכם הוא עצמו משבח אותם כו' בעטרה שעטרה לו אמו כו' זה אהל מועד, ובמד"ר דחז"ל ואלה פקודי המשכן משכן העדות מהו משכן ב"פ שנתמשכן ב"ס על ידיהם וכן פירש"י המשכן משכן ב"פ רמז למקדש שנתמשכן ב"פ בב' חורבנין על עונותיהם של ישראל הרי מיירי הפ' בשני הזמנים בישובה ובחורבונה לכן מייתי עלה דגם למעלה זה ההבדל בשירה של מה"ש ביום ובלילה ביום מלא כה"א כבודו שהשרה שכינתו בתוכם משכן העדות, ובלילה נתמשכן אז אשר פקד ויפקד מקים דוד ברוך כבוד ד' ממקומו וכמו למטה ההבדל כיתרון האיר מן וכו' כן למעלה ג"כ כביכול נתמעטו כנפי החיות שירה וקדושה שאומרים לפני הקב"ה הבדל זהו עכד"ק של רפינו אכי זצוק"ל [א"ה עיין בהקדמ' מהרי"א חלק אה"ע:]:

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וכו' כ' כ"ק אאמ"ו הג' זצוק"ל ז"ל הטהור הרמב"ם בפ"ז מה' ס"ת ז"ל מ"ע על כל איש ואיש מישראל לכתב ס"ת לעצמו שנא' ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וכו' וקשה מנ"ל מקרא ועתה כתבו לכם את השירה הזאת דכל התו"כ קאמר דלמא השירה הזאת דהאזינו לבד קאמר ואת"ל נמי אין כותבים פרשיות פרשיות עדיין דלמא משנה תורה לבד קאמר אבל כמ"ע הוא רק על השורה בדוקא בלבד ולא על כל התו"כ והג' בשאגת אריה סי' ל"ד הניחו בצ"ע על הרמב"ם ע"ש זאת ועוד אחרת דרמב"ם פשיטא ליה בס' המצות דנשים פטורות ממ"ע זו דכתיבת ס"ת והג' בש"א סי' ל"ה הניחו בצ"ע דמנ"ל, שני פסקי הרמב"ם אלו כבר האריכו בהם מעניתם גדולי האחרונים הלא בספרתם ספיר גזרתם והנה כעת היום יג ניסן הדר"ת לפ"ק אשר זיכני ה' ב"ה לקיים מ"ע זו שנגמר ס"ת שלי ארכו כהיקפו תהלי"ת נתתי אל לבי לדרוש ולהבין בחכמה מקור טהור נובע להני הלכות פסוקות אשר מרועה א' נתנו וצדקו יחדיו גם שניהם כפי שהשגתי לבאר בעזרת ה' עלי - הנה קרא כדכתיב בספר אורייתא דמשה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בנ"י שימה בפיהם וכו' והרמב"ם בפ"ז מהס"ת ז"ל מ"ט על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו שנא' ועתה כתבו לכם את השירה הזאת כלומר כתבו לכם ס"ת שיש בה שירה זו לפי שאין כותבים את התורה פרשיות פרשיות עכ"ל, ותמוה דהא דאין כותבין פרשיות פרשיות גופא פלוגת' היא בס"פ הנזקין ומאן דס"ל הכי הא נפ"ל מקרא ולא מהלכה לממ"ס ולא מסברא אלא שנא' לקוח את הס"ת הזאת והכי ה"ל להרמב"ם לכתוב מהיכא דנפ"ל הא דאין כותבי' פ' פ' דמינה שמעי' תו פי' את השירה הזאת התו"כ שיש בה שירה זו וצ"ט, והגאון בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רנ"ד תמה עוד על הרמב"ם בזה וז"ל דלמא לעולם הכונה טל שירה לחוד אע"ג שאין כותבים מגילות מגילות מ"מ לא גרע מפרשיות שבתפילין ומזוזות ופ' סוטה שכל אלו נכתבים בפ"ע כי ה' ציוה וה"נ דלמא ה' ציוה על השירה לחודה ובודאי האמת שביותר קשה ע"ד מהרי"ט ב"ח חיו"ד סי' ג' שהקשה על הרי"ף דפסק כותבים מגילה א"כ מנ"ל דועתה כתבו לכם הוא ס"ת דלמא שירה לחודה, הרי הגאון ז"ל משה לפירוש זה של הרמב"ם כאלו מקובל כן בלי שינוי ולפענ"ד הוא תמוה ושאלתי לחכמי' גדולים ואין פותר לי וכו' עכ"ל ונדחק לישב - ולענ"ד עפ"י הערתי הנ"ל מתורצים כל התמיהות הנ"ל גם על הרמב"ם תמי' חתם סופר וגם על הרי"ף תמיהת מהרי"ט בפשוט דתיבת ועתה כתבו וכו' ע"כ שלילה הוא ועתה דייקא כתבו לכם ולא מקודם דל"ל ולא לאחר זמן דהא למען תהיה לו לעד וכו' כתוב וע"כ שמצוה לדורות הוא ומכלל הן נשמט לאו לר"מ א"כ מגופא דקרא זה שמעינן דאין כותבין מגילות מגילות מתיבת ועתה כתבו וכו' אחר

שנגמרה כולה ואי שירת האזינו לחוד קאמר א"כ ועתה למה לי הא פשיטא דלא היה אפשר מקודם לכתוב עד שנאמרה נו אע"כ כל התו"כ קאמר שאסור היה לכתוב מקודם פרשיות פ' אלא ועתה אחר שנגמרה כולה את השירה הזאת כתבו לכם ס"ת שיש בה שירה זו כנ"ל, ולמ"ד מגילה מגילה נתנה לכתוב ס"ל דה"פ ועתה שנגמרה התו"כ כתבו לכם וכו' מצות עשה על כל איש וכו' אבל קודם שנגמרה לא היה מצוה לכתוב מגילה מגילה אלא רשות ולא איסורא, וי"ל הא תלי' אי נשים סומכות רשות וכמ"ש הטו"ז ומג"א ריש סי' קכ"ח כה"ג וא"כ לק"מ ועוד אחרת עמד הגאון בחתם סופר סי' הנ"ל וז"ל ובחי' לסי' הנזקין שם בארתי דצריך חקירת חכם מ"ט לאיסורא דמגילה מגילה ואפי' אי חתימה נתנה ומכ"ש אי מגילה נתנה ואדבק מנ"ל שהקב"ה הקפיד שלא לכתוב מגילה מגילה עכ"ל ולפמ"ש מבואר דבהדיא גלי קרא לאסור מתיבת ועתה כתבו אלא דק"ק א"כ מ"ש דש"ס מפרש טעמא בגיטין דף ס' טעמא דרשב"ל חתימה נתנה שנא' לקיח את ס"ת הזה וכו' ות"ל מתיבת ועתה כנ"ל, וי"ל לרבנן דר"מ לא ס"ל מכלל הן נשמע לאו לא שמעי' מתיבת ועתה וכו' [ובדרוש פירשתי תיבת ועתה לשלול לאחר זמן וה"פ להיות דברים שעל פה אי אתה רשאי לאמרן בכתב אלא כדי שלא תשתכח תורה שבע"פ וה"ק ועתה דייקא כתבו לכם את השירה הזאת דייקא ולא אחרת תורה שבע"פ אבל יגיע זמן בעתיד שגם תורה שבע"פ יהיה מותר לכתוב עש"ה] לכן מייתי לה מלקוח את ס"ת הזה אבל לדידן ילפי' לה שפיר מועתה, שיב ראיתי לרמב"ן על התורה בהקדמתו ריש ס' בראשית שכ' וז"ל לדברי האומר תורה חתומה נתונה כתב הכל בשנת הארבעים כשנצטוה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את ב"י שימה בפיהם וצוה לקוח את ס"ת הזה וכו' עכ"ל הרי נקט באמת שני הפסוקים שגגם אחר שנגמרה לא כתבה משה עד שנצטוה כתבו לכם וכו' לקוח את ס"ת הזה והיינו ועתה כתבו דייקא וכמ"ש לעיל והנאני, ועוד י"ל סיפא דקרא גופי' מוכח דכתבו על התו"כ קאמר דהא פי' קרא טעם מצוה זו ולמדה את בנ"י שימה בפיהם ואי אפשר לפרש שימה בפיהם שילמדוה בע"פ דהרי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בע"פ ועל כן שימה בפיהם ה"פ כמו ושננתם לבניך שדז"ל שיהי' דברי תורה שנונים בפיך וה"נ ולמדה את ב"י שימה בפיהם ר"ל עד שיהיו שנונים בפיהם ולא יגמגמו בה כל כך תלמדם וע"כ א"כ כל התו"כ קאמר כמו ושננתם לבניך ומה"ט גופא קרא הקב"ה לכל התו"כ בשם השירה הזאת ע"ד מאז"ל גמרא גמור זמורתא תהא וקרא עצמו מפרש טעמא כתבו לכם השירה הזאת ע"ש ולמדה אב"י שימה בפיהם - ואב"א גמרא בריש מגילה דף ג' א"ל מלאך ליהושע אמש בטלתם תמיד של בה"ע ועכשיו בטלתם ת"ת א"ל על איזו מהן באת א"ל עתה באתי וכתבו התוס' פי'

ריב"ן על ת"ת באתי שכתוב בזה ועתה כתבו לכם השירה וכו' והתם מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק מלמד שלן בעומקה של הלכה ע"ש הרי דכל התו"כ ועומקה של הלכה היא בכלל השירה הזאת וסתמא אתקש רישא לסיפא כמו ולמדה את ב"י שימה בפיהם כל התו"כ קאמר ה"נ כתבו לכם השירה הזאת כל התו"כ קאמר - והנה במתני' דברכות ד' כ' תנן נשים חייבות במזוזה ופריך הש"ס פשיטא דמ"ע שלא הזמן גרמא היא ומשני מ"ד אתקש לת"ת קמ"ל ופריך להבין אמאי הוי מזוזה מ"ט שלא הזמ"ג הרי וכתבתם על מזוזות כתיב ואינו נוהג בשבת ויו"ט וה"ל זמן גרמא וצ"ל דעיקר מצוה הוא לשרות בדירה שי"ב מזוזה ואמרי' בשבת דף קל"א מזוזה לפתחו כיון דאין קבוע לו זמן כל שעתא ושעתא זמנ' הוא והכתיבה רק הכשר מצוה הוא ואם ירש מזוזה מאביו א"צ לכתוב משלו דלא כתיב וכתבתם לכם א"כ ס"ת דצריך לכתבו משלו אעפ"י שהניחו לו אבותיו ס"ת בירושה עיקר המ"ע הוא הכתיבה ועתה כתבו לכם ואינו בשבת ויו"ט וה"ל זמן גרמא ונשים פטורות והשאגת ארי' סי' ל"ה הניח בצ"ע מ"ש כתיבת ס"ת מכתיבת מזוזה דאע"ג דפסולים נשים לכתוב מ"מ חייבים במזוזה ע"ש ולק"מ דכאן הכתיבה היא המצוה בס"ת והזמן גרמא מה שאין כן במזוזה וא"ש פסק הרמב"ם והחינוך לפטור נשים ואב"א קרא מסייע ליה להרמב"ם דכתיב ועתה כתבו לכם וכו' ולמדה את בני ישראל ובכל מקים דרשי' בני ישראל ולא בנות ישראל וה"נ דהא באמת נשים פטורות מת"ת אבל קשה הא קרא ולמדה את בנ"י למה לי ות"ל פטור נשים מת"ת נפ"ל ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם וא"כ הל"ל רק ולמדה את ישראל אלא ע"כ האי בני ישראל אכתבו לכם קאי ועכ"פ כדי להקיש כתיבה ללימוד רישא דקרא לסיפה לפטור נשים המ"ע זו דכתיבה - והנה בס"פ בשלח ויאמר ד' אל משה כתוב זאת זכרון בספר וכו' ובר"פ מסעי ויכתוב משה מוצאיהם וכו' עפ"י ה' ע"כ גם למ"ד תורה חתומה נתנה אלו הפרשיות קידם גמר התורה עפ"י ה' דייקא כתב מוצאיהם וענין מחיית עמלק ובפ' כי תבא כתיב וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת ועיין במס' סוטה ליה דא תברתיהון של או"ה שהי' להם ללמוד ולא למדו א"כ ודאי גם כתבו את השירה הזאת ולמדה אח בנ"י התורה כולה קאמר כמו שציוה לכתוב על האבנים כל דברי התורה הזאת ללמד גם לאו"ה ומי איכא מידי וכו' שוב מצאתי בפי' הראב"ע בשלח וז"ל כתיב זאת זכרון בספר זו הפרשה בשנת הארבעים נאמרה והעד שאמר בספר בפתחות הבית הנודע והוא ספר התורה או ספר אחר הי' להם ויקרא ספר מלחמות ד' וכו' עכ"ל ור"ל אם ספר אחר היה להם אינו ראיה שנאמרה בשנת הארבעים אבל הרמב"ן הסכים לפי' א' כי בספר ירמוז לספר התורה כענין שכתוב לקוח את ספר התורה הזה ואמר כתוב

זאת בספר תורתו וכו' ע"ש משמע דס"ל אי תורה חתומה נתנה נאמרה פרשה זו בשנת מ"ם כנ"ל - [א"ה עיין בשו"ת מהרי"א יו"ד סי' רע"ט שהאריך שם בדברי פח"ח ואני המסדר נכדו באתי להוסיף על דבריו הקדושים להביא עוד ראי' לדבריו בגמ' דמגילה דף ז' מה דדרשו על הפסוק כתוב זאת זכרון בספר כתוב מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים בספר מה שכתוב במגילה הרי חזינן בפירוש נרמז בתיבת כתוב כל התירה כולה, ועל הקושי' של השאג' ארי' אמרתי ג"כ כעין שכ' כ"ק א"ז הג' זצ"ל רק הוספתי עוד הרי לשון הרמב"ם דהמצוה מכל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו שנא' ועתה כתבו וכו' ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבי' לו, א"כ עיקר המצוה שיכתוב בעצמו כלשון הקרא ועתם כתבו ואחרי דאשה פסולה לכתיבת ס"ת כדאית' בגמ' דגיטין דף מ"ה וא"א לה לכתבם לעצמה ומי שפסול בכתיבה ע"כ לא כיון הקרא עליהם ועתה כתבו וכו' שמשמעו לכתוב בעצמו א"כ פטורה נמי לשכרה מי שיכתוב לה, ועוד אמרתי טל קושי' השג"א מנ"ל לרמב"ם דאשה פטורה ממ"ע כתיבת ס"ת אי כתיבת ס"ת צריך שליחות פשיטא דפטורה כיון דאשה פסולה לכתוב בעצמה א"כ כל מה דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי משוי כדאית' בנדרים דף ח' ואי שליחות לא מהני רק בתורת שכיר שלו דהוי כיד רבו אמרי' כיון דיד עצמה פסולה לכתיבה איך יהי' פועל שלה כשר הלא הוא נחשב רק כידה ומיושב קושי' שג"א, ועונ"ר שטעמו של רמב"ם יען דכתיב כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בנ"י וראב"ע דרש דכתיב למען ילמדו ולמען ישמעו אנשים באים ללמוד ונשים באים לשמוע חזינן בהדי' דנשים פטורים מלימוד וכאן הוי חיוב כתיבה רק במי שמצווה בלימוד התורה, ועוד דרמב"ן כ' דפשטות דלכם משמע למשה ויהושע שדבר ד' עמהם רק קבלת חכז"ל שהוא מצוה לכל ישראל אבל דוקא לכם בדומה לכם אנשים ולא נשים כנ"ל, ועוד נר' לדעת הרמב"ם שאשה פטור' ממ"ע כתיב' ס"ת הגם שהשג"א כתב דמצות עשה דאין הז"ג היא דיש לומר כיון דהאשה פטורה מרוב מ"ע שכתובי' בתורה על כן לית' מצו' כתיב' ס"ת גבה אעפ"י שוש הרבה מצות דישנו בכהן שאינן בישראל ואעפ"כ חייבים בכתיב' ס"ת וכן יש לומר אצל נשים אבל יש חילוק גדול דאית' ברא"ש פ' שלשה שאכלו דנשים ליתניו' בערבות לכן באנשים הגם שיש מצות שנצטוו הכהנים לבדם מ"מ חייבים כל ישראל במצות ערבות ע"כ מחויב כל א' וא' במצות כתיב' ס"ת באנשים דאיתנייהו בערבות אבל נשים דליתנייהו בערבות פטור' מכתיב' ס"ת כנ"ל]:

עניני תשובה

בתנחומא פ' וישלח וד"א נתן קולו זה ר"ה שבו תק"ש לפני חילו אלו ישראל שהן מזדעזעין וחרידין מקול השופר וחוזרין בתשוב' כדי לזכות בדין ביוה"כ כי גדול יום ד' ונור' מאד זה יוה"כ שבו ס' החיים וספרי מתים נחתמים ומניין שבהללו י' ימים שבין ר"ה ליו"כ מדבר הפ' שכן ישעי' הזהיר את ישראל רחצו הזכו הסירו שהו' יום תוכח' שהי' הקב"ה מלבין עונותיהם של ישראל שנאמ' אם יהי' וכו' כשנים ילבינו כי רב מאד מחנהו אלו המלאכים שמלמדין זכות וחובה כי עצום עושי דברו אלו ישראל מהקדימו עשיה לשמיע' שאמר' נו"נ ללמדך שגדולים צדיקי' יותר ממה"ש ונלע"ד נ"ל המשך הפ' עפמ"ש השפת אמת במשלי ו' כחמץ לשניים ז"ל מ"ש לשולחיו משמע רבים שלחוהו צ"ב וכ' שלמה אמר בשה"ש צואריך כמגדל השן עיניך בריכות בחשבון על שער בת רבים ובתהלים ל"ג ע"ז יתפלל כל חסיד לעת מצו' רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו ובדרז"ל מחולקים מאי לעת מצוא ונ"ל ענין נחמד דהרמ' כ' דבר"ה תחיל' הקב"ה שוקל עונות כל יחיד בפ"ע ואח"כ שוקל עונות כל ישראל ביחד ומי שמשלים הכף על ידו אפי' על עון א' מכריע כה"ע לכף חוב חיו אוי לו וזה ידוע כי ידע אנוש בנפשו אי צדיק גמור הו' או לאו ואמרו בר"ה דרשו ד' בהמצאו מיירי בעשי"ת ובזה יובן על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצוא אפי' חסיד צריך שיתפלל בעשי"ת וק' הרי חסיד כבר כתוב לחיים בר"ה לזה אמר רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו שלא ילכד במצודת הרבים להשלים הכף כאמרם וחוטא א' יאבד טובה הרבה וז"ש אף שצוארך כמגדל השן זקן וניר' כשור לעול וכחמור למשא המצות מ"מ עיניך בריכות בחשבון עת אשר יאמרו המושלים בואו חשבון פלגי מים יורד עינינו על שער בת רבים ר"ל על ענין בת רבים לצרף עינות רבים כולם יחדיו ואולי תשלום הכף בהיות עונות גם יחדיו ומזה הטעם גם הצדיק הו' יתעצב אל לבו כי יש לו שולחים רבים הוא שליח כמ"ש להשיב אמרים אמת לשולחך והו' שליח בעד קהל ישראל ולכן אל יהי' הת"ח עצל וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל ע"ש וז"כ וד' נתן קולו זה ר"ה יום הדין יום תק"ש לעורר על התשוב' גם לפני חילו אלו צדיקים וה"ט אף כי גדול יום ד' ומודאי זה הצדיק יצא צדיק בדינו אבל להיות כי רב מאד מחנהו בשביל אחרים רבים צריך גם הו' לזרזם על התשובה- מאאמו"ר הג' מהרי"א זצוק"ל:

כי ביום הזה יכפר וכו' נ"ל דאי' בב"מ פ"ו ספק בהרת קדם ספק שער לבן קדם הקב"ה אומר טהור ומתיבת' דרקיע אמרו טמ' ותמו' נחרדה אזן משמוע שיחלוקו מה"ש על הקב"ה הנותן התיר' וידע האמת ויותר תמו' על הרמ' שפ' טמא כמתיבתא דרקיע נגד

הקב"ה ונ"ל לבאר דאי' בר"ה ט"ז ג' כתות ליום הדין ג' ספרים בר"ה נפתחים א' של רשעים גמור' א' של צדיקים גמורים א' בינונים תלוים ועומדים וכו' וב"ה אומרי' ורב חסד מטה כלפי חסד והנה החטאים נקראים נטעי ב"א וכמ"ש כנגע נרא' לי בבית וסימן הנגע אדמדמת וטמא טמא יקר' החוטא אם יהי' חטאיכם כשנים ויאדימו כתולע וכו' אבל המצות נקראי' בגדים לבנים כמ"ש בכל עת יהי' בגדיך לבנים וכו' כשלג ילבינו וז"כ חז"ל בב"מ אם בהרת קדמ' לשער לבן טמא ר"ל אם יצה"ר שהו' נגע צרעת קדם וגובר על היצ"ט ורוב עונות רשע גמור הו' וטמא טמא יקר' מחוץ למחנה מושבו שנכתב למיתה ואם שער לבן קודם לבהרת טהור ר"ל אם מעשיו לבינים שיצ"ט גבר על יצה"ר כמ"ש רגזו ואל תחטאו ירגיז אדם ליצ"ט על יצה"ר ורובו זכיות טהור וצדיק גמור הו' ונחתם לחיים ספק בהרת קדם וכו' זה בינוני שהו' מחצה ע"מ וקיי"ל ס' דאוריי' להחמיר ולכן מתיבת' דרקיע אמרו טמא לפי הדין אבל הקב"ה אומ' טהור ורב חסד מטה כלפי חסד והו' באמת נגד הדין וא"כ לדינ' פ' הרמב"ם שפיר ובקדושין מ' אית' לעולם יראי אדם לעצמו כאלו הו' בינוני עשה מצו' א' אשריו וכו' ובזוהר פ' אחרי אי' לפני ד' תטהרו אמאי לפני ד' אלא אר"י לפני ד' ממש דתני מריש' דירחא ספרון פתח' ודייני דיינין בכל יומא ויומא בתי דינין אי תמסרן לאפתחא דדינא עד ההו' יומא דאתקרו ט' לחדש בהאי יומא סלקין דינון כולהו למארי דדינא ומתקני כרסייא למלכא קדישא דהאי יומא בעאן ישראל לתתא למחדי בחדוותא לקדמות מאריהון דזמין למיתב עלייהו דכרסייא קדישא דרחמי בכרסייא דותרנות' וכל אינון ספרין פתיחין קמי ויתבין קמי הה"ד לפני ד' תטהרו לפני ד' ממש עכ"ל ושמעי' מהא דבר"ה אין הקב"ה דן בו בעצמו אלא הב"ד אבל ביוה"כ דן הקב"ה בעצמו באותו יום א"כ ה"פ ודאי ביום הזה יכפר עליכ' וכו' מכל חטאתיכ' שפסקו הב"ד מתיבת' עלא' עליכם לחייב והיו' מחצה ע"מ לכן לפני ד' דייק' תטהרו כי הו' רב חסד מטה כלפי חסד אף שכבר יצא חייב מב"ד וזה כרסיי' דותרנות' אבל רובו עונות גם מפי הקב"ה בעצמו לא יצא זכאי ח"ו לכן ורב חסד ואמת כתי אחרי רבים להטות ולכן תראו שתהי' בינונים שתוכל לטהר לפני ד' ממש מאאמ"ו הג' זצ"ל: ישעי' נ"ה דרשו ד' וכו' ואית' בר"ה יחיד אימת אלו עשי"ת אימת ה' מצוי' אימת הו' קרוב נ"ל דעמוס ג' אמ' אם יתקע שופר בעיר וכו' אם יעשה רעה וכו' ק' ההמשך גם ב' פ' הקודמים שם כתי' הא' התמי' ומ"ש ב' אלו כתיב אם במקום הא' תמי' ונ"ל דהרמ' ה"ת והטור ה"ל ר"ה כ' טעם השופר כדי לעורר על התשובה עורו ישינים וכו' חפשי במעשיכם וכו' שנא' אם יתקע שופר וכו' והב"ל תמי' איך שייך לומר על ד' ית' שקבע יום מוגבל למשפט הלא ברגע א' צופה ומביט וכו' וא"צ זמן מה כדי לערוך טענ' לכלכל דבריו במשפט ותי'

שהו' בחסדו ית' עלינו כדי להכין עצמינו לזכות בדין כי אינו דומ' מי ששולחין אחריו פתאום לבוא אל המשפט המלך נסתתמו טענותיו עד שלא ידע מה להשיב והנה כי כן מי שלא שב בנתים ח"ו עונשו כפול כמ"ש במד' משלי בפ' עיני רשעים תכלינה משל לכת לסטים וכו' וכ"א יחזקאל ל"ג ארץ וכו' ולקחו איש א' יתקע בשופר וכו' את קול שופר שמע ולא הזהיר דמו וכו' וידוע כי מפי עליון לא ת' הרעות אבל שיני ההנהגה הו' עפ"י המקבלים והמשל מהשמש בנהמס הדוע ויקפיא המלח וכן מאיר לארץ ונהנים לאורה וחולשי ראות נזוקים מכחה וצריכי' מסוה ע"פ וז"ש אם יתקע שופר וכו' הרומז להעמיד על נפשם ואם מ"מ ועם לא יחרדו להכין א"ע אז אם אח"כ ח"ו יעשה רעה וכו' וד' לא עשה כי מאתו לא תצא רע אלא דמו בראשו כי את קול שופר שמוע והי' לו למלט על נפשו וז"כ רז"ל דירו' דר"ה ומד' ואתחנן שמה"ש מתכנסים לפני הקב"ה ושואלים אימתי ר"ה וקב"ה משיב את שואלים אני ואת' נלך לב"ד של מטה ותמו וכי זולת זה א"י להשיב אמנם הפייטן יסד וגם המלאכים יחפזון ויאמרו הנה יום הדין וכו' וצ"ב ונ"ל כוונתו דידוע לכל אדם יש מזל ושר למעלה וכן לכל נמצ' מהנמצאים כמ"ש אין לך עשב וכו' וא"כ בלי ס' שהו' רוצה בטובנו ומלמד זכות עלי למען יצא צדיק בדיני כי בהעדר אותו נמצא שהשר ומזל ממונה עליו נעדר גם הו' וכמ"ש יפקוד ד' על צבא מרום ואח"כ על מלכי האדמה וכמ"ש וירא ישראל את מצרים שר של מצרים מצרים שמו ולכן להיות שנעלם מהם יום הדין וזמנו מטעם המלך ית' ולכן ולהיותן חרידים אולי בפתע פתאום ובי' הדין ומתכנסין לפני ד' לשאול על נפשם להודיע להם זמן מוגבל ותשוב' ד' הו' לי מה אתם שואלים לי' דייק' כי מצדי א"צ להגבלת זמן כי אני משוטט בכל בסקיר' א' אבל אני ואתם נלך לב"ד כי בשבילם קבעתי להם יום ועד יום תרועה יהי' לכם דייק' לטובתכם ובאותו זמן שנלך לב"ד שלמטה תדעו שאז יהי' זמן הדין וא"כ השיב להם הקב"ה האמת אימתי הו' ר"ה אבל המלאכים עדיין אין יידעון עד שהגיע זמן הליכה וירידה לב"ד שלמטה לכן יאמרו הנה יום הדין דייק' הנה בא אחר שלא ידעו בו מקודם ולכן יחפזון והליכה וירידה למטה הו' זמן הדין היי' כמ"ש קראי' בהיות' קרוב שהו' מתקרב אצלינו וידו פתוח לקבל שבים בעשי"ת וז"ש דרשו ד' בהמצאו תרתי משמע בעת שהו' מצוי' בעת ידוע ומוגבל קראו' בהיותי קרוב דייק בשביל זה שהגביל זמן ידוע שהו' מצוי' וקרוב לנו בזמן הדין מזה נרא' כי הו' קרובינו והו' מבקש טובתינו כדי שנכין את עצמינו כמו קרוב שמודיע לאוהבו מקודם ולכל קראוהו כדי של"ו ח"ו העונש כפול: תהלים מ"א אני אמרתי ד' חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך וכו' ק' מאי לך גם אויבי יאמרו רע לי ק' עלי הל"ל גם המשך הפ' גם סיפ' מתי ימות וכו' ונ"ל דפ"י בגיטין ה"ק

בשמואל דא"ל נתן אותו הרגת וכו' ואשתו לקחתי וכו הל"ל איפכ' ונ"ל דבב"מ נ"ט אית' גלוי וידוע אילו מקרעים בשרי קמ"ל דנקט הכי הם רצו לחייבו חנק ל"ה דמי שותת לארץ ק' לארץ ל"ל ורש"י פי' ליה מוצאים דם ולא עוד אלא הבא על א"א מיתתו במה וכו' המלבין פני חביר' וכו' וק' מאי ולא עוד הכל חד הי' ועוד איפכ' הל"ל ונ"ל לפמ"ש פו' הפ' אין אדם צדיק וכו' מ' דע"כ יחטא כדי לעשות תשובה א"כ גם דוד לש"ש נתכוין בב"ש כדי לקים מ"ע דתשוב' אבל לכך א"ל נתן אורי' הרגת וכו' וא"כ הי' די לקיים עשה דתשובה בזה עביר' קלה עונש דאורי' דא"ש לד"ע וכמ"ש בקידו' והדק"ל ואת אשתו לקחת וכו' אבל בל"ז לק"מ די"ל לש"ש נתכוין ועל אורי' הי' חייב הריגה וק' כיון דלא משכחת בדוד בר מדאורי' אמאי לא הק' לו שונאיו גם ע"ז טפי' ונ"ל דבאמת שאלו לו קו' ממ"נ על ב"ש לחוד די"ל לש"ש נתכוי' אבל ק' מאורי' וחייב הרוג' וא"ת לשם תשוב' א"כ תקש' מב"ש ואית' בקין נתקלל האדמה על שבלע דמו דם נקי וא"כ הקש' שאילו מקרעים בשרו ר"ל מיתת הרג מ' אורי' אין דמו שותת לארץ דייק' מ' דם נקי שי"ל ת' או כדי לעשות תשוב' וע"ז מקשי' ולא עוד אלא בא על א"א במה ר"ל דהדק"ל חטא דב"ש ובאמת מלבין פני וכו' וז"ש אני אמרתי רפאה נפשי ע"י תשוב' כמ"ש ארפא משובתך כי חטאתי רק לך בשבילך כל מגמתי הי' רק כדי לקיים מ"ע דתשוב' אבל אויבי יאמרו רע שעשיתי בב"ש לו בשביל הנאת עצמי דל"ל כדי לעשות תשוב' דא"כ מתי ימות וכו' דהק"ל חטא דאורי': בר"ה אית' ב"ה אומרים ורב חסד מטה חסד היכ' עביד ר"א אומר כובש שנא' ישיב ורחמינו יכבוש עונותינו ריב"ח אמ' נושא שנא' נושא עון ועובר כל פשע תמו' במאי פליגי גם ק' קראי אהדדי ונ"ל שניהם צדקו יחדיו דהנה מרע"ה אמר בתורה נוש' עון ופשע וחטאה ומיכה הנביא אמר נושא עון ועובר על פשע ונ"ל דברים אחדים המה או"א דא"ח הנה אז"ל ביומא ל"ו עונות אלו זדונות פשעים אלו המורדים וא"כ מי שבידו פשע וגם עון מהראוי להענשו על החמור תחילה דקלב"מ נידון ברור דיש בכלל ר' ק' אבל מדתו של קב"ה אין בעה"ר פוגע בנפשות תחילה אבל נהפוך הוא תחילה דן על הקלות מקמי דליפוש חרון אף ובפגוע בו מה"ד על הקלות ע"כ הוא חוזר בתשובה ומתחרט על מרדו וממיל' נמח' פשע שהי' מורד תחיל' משא"כ אצלינו אם נידון תחילה על הקל יש לתקוה שאח"כ יענשיהו על החמור א"כ סדר הנחתן ומדריגתן כ"כ הי' ממטה למעלה תחיל' חטא שוגג למעלה ממנו בכף מאזנים עון מזיד למעלה מונח פשע מורד וכשהקב"ה דן ומעניש תחילה על העון ע"כ מגביהו לעון מתחת הפשע למעל' ראש עלי' וז"ש נישא עון דייק' מגביהו למעלה ועובר דייק' על פשע עובר דרכי עליו לשנא דאקדומי כמו ויעבור את הכושי וכו' וממיל' כובש דייק' את הפשע למטה

כיון שהעון מונח עליו מלמעלה וקאמר תו לא החזיק לעד אפו ר"ל לא בשביל כ"כ עושה כן כדי להענשו אח"כ על החמור אלא נהפוך הו' כי חפץ חסד הו' ועושה כן מקמי דליפוש חרון אף כי לא החזיק לעד אפו ורצונו ית' בזה הו' ישו"ב האדם ותו ממיל' נמחה הפשע שהרי אינו עומד במרדו אלא שב וירחמנ"י הקב"ה ויכבו"ש גם עונותינו שהי' נושא אותן למעלה תחילה וכבש הפשע למטה כ"כ כשישיב האדם ירחמנו ויכבוש ג"כ עונותינו וממילא תשליך במצולת ים כל חטאתינו דייק' במקום אשר לא יזכרו ר"ל לא כמו שכיבש הראשונה את הפשע תחת העון אלא אחר ששב כובש את העון ולא למטה תחת החטא להנשא את החטא למעל' אלא יכבוש עונותינו באופן שתשליך במצולות ים כל חטאתינו ג"כ כיון שלא נזכרו מקודם החטא שוגג לכן גם עתה לא יזכרו וכו' ולא יעלו על לב לעולם החטאים שוגגים אלא תשליכם במצולות ים דיוק' בנוקבא דתהומא רב בדיוטא תחתונ' שבתחתוני' וכיון שתכבוש העונות למטה תחת החטאים והרי הם בדיוטא תחתונה כנ"ל במצולות ים העונות למטה מהם יותר ממילא כמו שהחטאים לא יזכרו לעולם כמו העונות שכבר נזכרו לא יפקדו יותר ולא יעלו גם שניהם על לב לעולם כיון שכובשים למטה ממצולות ים נמצ' שניהם אמת נושא עון וכובש פשע ואח"כ ע"י התשובה חוזר וכובש עון והחטא לא נזכר ולא יזכר כלל וזה"ש בתיר' נושא עון ועי"ז פשע נעשה חטאה ולא מורד ע"י התשובה כנ"ל וז"ש אנכי הו' מוח"ה פשעי"ך וגם חטאתו"ך שגגים לא אזכור כלל מעיקר' כי נידון בחומר' בעון תחיל' וע"י התשובה נמחה הפש"ע ואח"כ יכבשו עונו"ת תחת החטאי"ם במקום שלא יזכר"ו וכו' וזהו טעם ריש' דקר' מי אל כמו"ך שאתה נוש"א עו"ן ועובר על פש"ע לטובתינו כי חפץ חסד הו' היפוך הדין דקלב"מ שנידון בחומר' לטובה אבל מרובה מדה טובה כנ"ל - מאאמו"ר הג' זצ"ל:

שובה ישראל וכו' יובן דאי' בילקוט וישב אמ' הקב"ה לראובן מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשו' ואתה פתחת' בתשוב' חייך שב"ב עומד ופותח בתשוב' זה הושע דכ' שובה ישראל וכו' והק' בר"מ ט"ג מתשובה הא אדה"ר וקין קדמו לו ותי' הם חטאו בל"ת אבל ראובן בעשה ע"ש ותמי' דהא ק"ו הו' אי מהני תשובה בל"ת דחמיר מכ"ש בעש' דקיל דהא לא ענשי למעל' על עשה אלא בעידן ריתח' וצ"ל בל"ת צרי' תשו' ויוה"כ למרק או יסורי' כמ"ש אין יסורין בלא עון אבל בעשה תשובה לבד מהני אמנם בעידן ריתח' דאיכ' יסורין על עון ל"ת עונשים גם א"ע ול"מ תשובה לבד אא"כ עשה תשוב' גדול' מאהבה וז"ש שיבה על עשה עד ד"א וה"ט כי כשלת בעונך ר"ל ע"י עון תכשיל ונענש גם אעשה אא"כ תשיב עד ד"א מ' דבעידן ריתחא ע"י עון הל"ת עונשין א"ע ובזה מובן נוסח הפיוט

אל מלך יושב מיחל עונו' עמו מעביר ראשון וכו' מרבה מחילה לחטאיה וכו' תמו' הכפל מחילה וההפסק במעביר ראשון ביניהם ונ"ל תחיל' לפי הפ' אל תזכור לנו עונות ראשונ' וכו' עפ"י הנ"ל דמי שעבר על ע' וגם על ל"ת אפי' עשה תשוב' פשיט' בעידן ריתחא ל"מ לו' גם א"ע לכן טוב לו אם נידון תחיל' על ה"ע ואח"כ על הל"ת מקמי דליפוש חרון אף ומנין הע' הם רמ"ח העולה רחם וז"ש א"ת לנו עונו' ראשונים ר"ל מקודם אבל מהר וקדמיני רחמך תחיל' בדין על רמ"ח ע' שהן מצד אהבה ורחמים כי דלונו מאך בקיום המ"ע ודלא ליפוש חרון אף טוב יותר באופן זה ובנוב"י קמ' חא"ח סי' ל"ג העלה דלשון מחילה בלה"ק הו' לשון המתנה וכמו יחל ישראל וא"כ ה"ק מוחל עונו' עמו ר"ל ממתין מלדון תחיל' על עונות הל"ת אלא מעביר ראשון ראשון המ"ע שעבר מוחלים לו תחילה ע"י תשובה לבד ואח"כ מוחל הרבה לחטאי' וסליח' לפשעי' בל"ת:

ובגמר' דר"ה אי' מעביר ראשון ראשון וכ"כ הי' המדה ב' תנא דר"י אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק ותמו' ונ"ל לפ' עפ"י סוגיא דיומא ד' ל"ו לרבנן דר"מ נוש' עון ופשע וחטא וה"ק בשע' שחוטאין ועושין תשוב' עשה להם זדונו' כשגגו' ובר"ה י"ז כ' תו' דנוש' עין ופשע וחטא נמנין ל"ג מדות אמנם לרבנן דר"מ דמפרשי כנ"ל ע"כ רק מדה א' הו' וה"פ מפשע תעשה להם עון ומעין תעשה להם חטאה שוגג והן הן דדרו' תנא דר"י מעביר ראשון ראשון וכ"כ הי' המדה ר"ל נוש' עון ופשע וחטא' מדה א' לרבנן דר"מ אלא ה"ק מעביר ראשון ראשון ר"ל מעביר פשע ועושהו עון ומעביר עון ועושיהו חטא ואתי' רבא רק לס' כוונתו ועון עצמו אינו נמחק כנ"ל: בתהלים נ"א אמר השיבה לי ששון ישעך אלמד' פושעים דרכיך וחטאים אליך ישיבו וכו' נ"ל עפ"י מאז"ל התקוששו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים דזולת זה אם יאמר לו טול קיסם מבין עיניך יאמר לו טול אתה קורה והר"מ בהל' תשובה מבי' מקר' זה ורוח נדיבה תסמכנו ר"ל שלא למנוע ממנו דרכי תשוב' ע"ש וזה"ש השיבה לי וכו' ורוח נדיבה תסמכנו ישוב בתשובה מ' דיצונו אלמד' פושעים דרכיך וזה א"א אלא אם אני נקי ועשיתי תשובה מקודם עד"ה הטהור על הטמא ויותר יובן להיות כמה דברים המונעים דרכי התשובה מאדם כמ"ש ר"מ הל' תשובה אמנם בדוד ע"כ ל"ה בו מדברים אלו דארז"ל ל"ה דוד ראוי לאות' מעש' אלא להורות תשוב' והיו' ורוח נדיבה תסמכנו וא"ת גדול עוני מנשוא וראוי למנוע דרכי התשוב' ממני לז"א הרי כל עיקר חטאי הי' רק בעבור זה להורות תשובה כדי שאלמדה פושעים דרכיך והנה אז"ל גדול תשובה שזדונ' נעשה לו כזכיו' ורמינהו גדולה תשובה וכו' כשגגות ותי' כאן מאהבה כאן מיראי והנה הבחינה לידע מי שב מאהבה ומי מיראה הו' אם מהדר לאחרים החוטאים ג"כ להחזירם בתשובה ומוכיחם ע"פ זהו מופת שהו'

שב מאהבה דאילו רק מורא' מה איכפת לי' באחרים אם הו' ירא לנפשו ובס' דברי ר"ש פי' בזה הפ' כי את אשר יאהב ד' יוכיח וה"פ האדם אשר יאהב את הקב"ה יוכיח גם לאחרים כדו שגם אחרים ישמרו מצו' ד' באהבה ע"ש א"כ ז"ש אלמד' פושעים דרכיך באופן זה אני מבקש רוח נדיבו' תסמכנו דייק' שתעזריני לעשות תשובה מאהבה מנדבת רוחי וכמ"ש אוהבם נדבה ולא מירא' העונש שהרי כל מגמתי הוי אלמו' פושעים דרכיך להחזיר גם אחרים בתשוב' שלימ' ובאופן זה וחטאים דייק' אליך ישובו יר' גם העבירות שלי יתהפכו לזכיות ולכן ל"א וחוטאים אלא וחטאים עצמן אליך ישובון דייק' על היפוך הפ' עונותיכם מבדילים ביניכם ובין אלקי' לז"א אליך ישובו שיתהפכו העונות לזכיות - ובהנ"ל יובן שובה ישראל ד"א וכו' דאית' תשובה זדונו' נעש' כזכיות ומירא' נעש' לו כשגגות והמופת לזה אם הו' תשוב' מאהבה או מיראה אם האדם מעצמו מעורר לשוב מאהבה הו' אבל אם ממתין עד שיתעוררו אותו מלמעל' כגון ע"י ייסורין ומפשפש במעשיו ע"ד שפי' האלשיך לך ד' החסד וכו' תשובה כה"ג מירא' הו' ונשאר שוגג ומצינו תיבת עד משמש בטרם כמו ושני בניך וכו' עד בואי אליך וכן עד אשר לא תחשוך וכו' וז"ש שובה ישראל דייקי ר"ל מעצמך עד ד"א טרם שיעורר אותך ד"א בייסורין שהוא מה"ד ומה"ר והיט כי כשלת בעוניך שאם תמתין תשובה כה"ג ה"ל מוראה וישאר עדיין שוגג ויותר יובן דהרמ' פ"ב מתשוב' נתן ג' זמנים על התשובה בבחרותו ובזקנותו וביום המיתה וכמ"ש זכור בור' בימי בחרותיך עד אשר לא תחשך וכו' ונ"ל ז"כ בדחז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר לא אזיל יעסוק בתורה זהו בבחרותו יפנה כחי וחילו לאוריית' לשבר כח התאוו' כי נקרא תור' שמתשת כח אשרי איש כשהו' איש לא אזיל שלא שב בבחורותו עד שתש כחו וא"י לעסוק בתור' יקרא ק"ש זהו בזקנותו על משכבותך שכבר נפל למשכב לא אזיל שלא שב בזקנותו יזכור לו יום המיתה גם ביום המיתה מהני לו זכיר' עד אשר לא תחשך וכו' וז"כ בפ' תצא כי יהי' בך איש אשר ל"י טהור ויצ' אל מחוץ למחנה לא יבו' אל תוך המחנה והי' לפנות ערב ירחוץ במים וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה עי' תנחומ' וק' הכפל יצ' ולא יבוא גם מאי איש ומאי בך ולהנ"ל א"ש וה"פ כי יהי' בך איש בבחרותי ויצ' אל מחוץ למחנה שיפרוש מדרכי ציבור לא יבו' אל תוך המחנה לא ישוב לתוך המחנה בבחרותו מ"מ והי' לפנות ערב בזקנותו ירחץ במים שפכי כמים לבך לא שב וכבוא השמש ביום המיתה נמי יבו' אל תוך המחנה וז"כ שובה ישראל עד ד"א יר' גם ביום המיתה שתבא לפני ד"א מהני תשובה:

בתהלים ק"ב פתח דהע"ה תפלה לעני כי יעטף וכו' נ"ל דאית' יחייני מיומיי' וביום השלישי וכו' נ"ל דאי' בב"ר וישא אברהם את עיניו וכו' מהו אחר אחר כל המעשים

כל ימות השנה ישראל נאחזי' בעבירו' ומסתבכים בצרות בר"ה הם מטלין שופר קרן איל וסופן ליגאל והנה ב' סיגי חיים יש חיים טובים ויש חיי צער וידוע כי מחוק העובד השלם הו' שיהי' שמח וטוב לב כמ"ש תחת אשר ל"ט בשמח' וכו' עבדו את ד' ביראו וגילו ברעד' והטעם מ' דכ' הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו ואין השכינה שור' מתיך עצבות אלא מתוך שמח' וכמ"ש של"ה ע"פ אלה המצו' וכו' וחי בהם ר"ל וחי בהם הו' תנאי עשיי' המצו' באופן זה יעש' בזריזו' ושמח' שזה מיר' על החית החי שהו' חי כי רוח חיים לבשתו משא"כ מי ששרוי בחיי צער כל ימי עני רעים הו' חשיב כמת פניו זועפים בעצבון תמיד הו' מתעצל בעבוד' ד' ובעצלתים ימך המקר' כתי' כי אין לבו' לשער המלך בלבוש שק ואז"ל רשעים בחיי' קרוי' מתים וא"כ כל ימות השנה שישראל נאחזים בעבירות חייהם אינם חיים עד שבא ר"ה שע"י שופר שתוקעין בו כתי' אשרי העם יודעי תרוע' ד' באור פניך יהלכון ובאור פני מלך חיים כתיב וקב"ה מוותר שליש עונות כמ"ש הטור רה"ל ר"ה ועדיין הולכים שחוח בדאג' ועצבון מה יהי' עליהם ביום הדין וחיי צער ובתענית יושבין בעשי"ת ואינם חיים גמורים כי עונותיהם עליהם עדיין עד הגיע יו"כ שמוותר להם שליש הב' בעשי"ת וביו"כ גמר הכפרה הכל שמחים וחיים זריזים לעבוד' ד' בשמח' להיות כבר מכופרים הם הרוב ב' שלישים וז"כ לפני ד' תטהרו וז"ש יחיינו מיומיים ר"ל אלו ב' ימים ר"ה או ב' הזמנים שמוותר בהם קב"ה ב' שלישים ר"ה ועשי"ת יחיוני בהם דאילו רשעים מלאים עונות קרוים מתים ועדיין כפופים בחיי צער הם עד ביום השלישי זה יוה"כ אז יקימינו ג"כ בקומה זקופה ינחי' לפניו דייק' ר"ל חיים בזריזות בשמח' וטוב לב כמ"ש ואתם הדבקים בד"א וכו' או ה"פ בקשתינו הו' יחיינו מיומים שנזכה ונחי' לפניו בשם חיים מיד מב' ימים ר"ה או עכ"פ מב' זמנים של תשוב' ר"ה ועשי"ת ואם לא זכינו לזה עכ"פ ביום השלישי זה יו"כ יקימנו ונחי' לפניו דייק' לפני ד' תטהרו וז"כ תפלה לעני כי יעטוף לשון עטופים ללבן ור"ל העני הזה שאיחר תפלתו לשוב בב' זמנים הנ"ל בהכרח ולפני ד' ביום השלישי זה יוה"כ לפני ד' תטהרו אז ישפוך שיחו:

עונ"ל דאזיל לעולם יקדים אדם תפנה לצרה שנא' היערך שיטך לא בצר וכן אז"ל לעולם יתפלל אדם שלא יחלה שאם יחלה צריך זכות ובקשת רחמים יותר ומחוק השלם הי' שלא לבד כשהו' בתוך הצרה מתפלל אבל בשעת הרווח' ג"כ צריך להתפלל הן שבח והודא' על העבר והן להקדים תפלה לצרה וז"ש ד"ה הקשיב לקול שוטי מלכי ואלקי ר"ל בין כשאקראך בשם מלכי בשע' הרוו' ובין כשאקראך בשם אלקי בשעת הצרה ח"ו כי אליך אתפלל תמיד ובאופן זה ד' ביקר תשמע קילי עכ"ז בקר שני אערך לך תפלתי שנית

לרוחתו ואצפה שתעשה שאלתי, גם הכוונה כי אזיל תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה והנה בכל השנה רוב התפלות בלא כוונה בעו"ה אבל הימים הקדושים האלו בעשי"ת מתקנים התפלות יותר עכ"פ יודע כל א' לפני מי הו' עומד וגם מכוין בתפלתו להיו' הזמן משפט הי' ואפשר לזה רמז הפייטן ראה עמידתינו דלים ורקים ר"ל אין עמיד' אלא תפלה שנא' ויעמוד פנחס ואז"ל יכולני לפטור לכה"ע מדין תפלה שנא' שכירת ולא מיין לז"א ראה עמידתינו בתפלה דלים ורקים שהתפלות דלות ורעות תואר הווה רקים מבלי תוכיות כוונה וז"ש אמרי האזינה ד' בינה הגיגי כשאתפלל בכוונה וגם הקשיבה לקול שועי אם רק אזעק בקול בלתי כוונת התפלה מלכי ואלקי בזמן שאקראך מלכי ואלקי כי אליך אתפלל עכ"פ אני יודע לפני מי אתפלל אליך ד' וזה בזמן ד' בקר תשמע קולי בר"ה זמן הביקור וגם בקר תשמע קולי אף בלתי כוונה בקר שני מיד שירווח לי אערך לך תפלתי בכוונה ואצפה שכן יהי' והנה אם כי שיחה הו' א' מלשונו' התפלה כמ"ש ויצ' יצחק לשוח עכ"ז הבדל בניהם כי פי' שיחה הו' דיבור וסיפור דברים כמ"ש דברי נפלאותי אשיחה לכן אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד אשיחה וירווח לי' דאגה בלב איש ישיחנה והנה מבוא' כי הקרובים אל ד' א"צ להרבות בתחנונים כ"כ כי הקב"ה מתאווה לתפלתו ומיד בשופך שיחם לפניו ית' הם נענים משא"כ הרחוקים שקצרו בעבודת ד' צריכים בקש' רחמים יותר והי' נקר' תפלה וז"כ תפל"ה לענ"ו כי יעטוף עני בדעת שאיחר וקיצר בעבודה וצריך לתפל"ה הו' הרחוק מהשם ולפני ד' ישפוך שיחו וזה שהו' לפני ד' וקרוב אליו במחיצתו א"צ לתפלה רק לשפוך שיחו בלבד וכן אמ' תפלה לעני כי יעטוף אם אחר ולא הקדים תפלה לצרה עד שהו' עני יעטוף בצרה צרי' לתפלה ורחמים רבים לכן עצה היעוצה לפני ד' יר' מקודם שיעורר אותו הקב"ה להתפלל לפניו מתוך צרה יקדים א"ע ואז א"צ רק לשפוך שיחו לבד ולהיות באמת שלום שלום לרחוק ולקרוב וכו' לז"א והי' טרם יקראו התפלה ר"ל הרחוקים אחר שפיכת שיחם לבד ואני אענה עוד הם מדברים דייק' ר"ל הקרובים טרם יגמרו שפיכת שיחם ואני אשמעה ועז"א ישעי' כ"ו ד' בצר פקדיך וכו' להיות בנוהג שבעולם כל ימות השנה אין מי שמשים על לב ומבקש ד' כי איש לדרכו ובצעו פנה עד בא יום הקדוש יוה"כ שתלוי ועומדים בצר מאימת הדין בין חיים למות אין איש יודע מה יעש' בדינו אז קוראים בו צדק לז"א בצר ד' פקדיך ולא מקודם עכ"ז צ' קול לחש תקבל תפלתינו והנה אית' ריש ברכות לולא האמנת לראות בטוב ה' נקוד על לולא וכו' שאמר דוד לפני קב"ה רבש"ע ידעתי שיש שכר טוב לצדיקים לעוה"ב אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם ואם דוד מלך ישראל שהו' רגל רביע' במרכבה הי' מסופק א"כ מה יאמ' אדם המלא עונות אין מספר אבל

צלה ב הרי אז"ל ל"ה דוד ראוי לאותו מעשה אלא להורו' תשובה א"כ מאי אסתפק לי' אחר שכבר הובטח מהנביא וסר עונך וכו' ונ"ל מ' שזה שקב"ה מקבל תשוב' אינו מה"ד אלא עפ"י רחמי ד' ית' לבל ידח וכו' אמנם הצדיק דמעיקר' ודאי י"ל שכר מה"ד וז"ש רבש"ע ידעתי שיש שכר טוב דייק' לצדיקים דייק' לעוה"ב ולא נהמא דכסופי' עפ"י הרחמים אלא שכ"ר טו"ב דייק' עפ"י הדין אבל א"י אם יש לי חלק עמהם דייק' כ"א עפ"י הרחמים והו' נהמ' דכסיפא ואז"ל האי מאן דאכיל דלאו דיני' בהית לאסתכו' באפי' וז"ש לול"א האמנתי לראות דייק' בטו"ב ד' בארץ החיים בשכ"ר טו"ב מה"ד אבל קוה אל ד' עפ"י הרחמים וכדי שלא יתייאשו ח"ו השומעי' דבריו באמרם אם דוד מלך ישראל כ"כ מסופק מה יענו אזובי קיר מלאי עונות לכן סיים קוה אל ד' ואל ירך לבבך אבל חזק וכו' וקוה אל ד' אשר על התשובה מראש הבטיחנו ואדרבה במקום שבע"ת עומדים אין צ"ג יכולים לעמוד והנה מצינו בירו' דר"י ציו' שלא ילבישוהו לבינים ולא שחורים שמסופק הי' אם יעמוד עם הצדיקי' או עם רשעי' וכן ר"י ב"ז בוכה ומתייר' הי' בעת מותו ואמ' שיש לפניו ב' דרכים וא"י מאיזו מוליכון אותו וכן דוד חשד א"ע תמיד לחוטא ואמר שא"י אם י"ל חלק עם הצדיקים וכן שמואל ששקיל כמשה ואהרן אמר למה הרגזתני אית' בחגיגה ר"א כי מטה לזה בכה מה שמואל הצדיק הי' מתייר' מן הדין אנו ע"א כו"כ אנן יתמי דיתמי שאנו נכנסין לדין היום כ"ש וק"ו אם הארזים נפלה שלהבת ופחד הדין מה יעשו אזובי קיר כמונו לכן ונשובה אל ד' בלב ונפש:

אשא עיני אל ההרים מאין יבו' וכו' נ"ל עפמ"ש דלכאו' יש תי' לאדם על עבירות לומר הן בעון חוללתי ובחטא וכו' יחמתני אמי דאבותיו בשעת הזיווג גרמו לו לעשות רע אך אית' ג' שותפי' יש אב ואם כל א' ה' דברים והקב"ה י' דברים ונשמ' וא"כ ליתי' לתי' הנ"ל וז"כ בנדה משביעין אותו תהי' צדיק וכו' וא"ת וליתו' כקוש' הנ"ל לז"א והוי יודע שהקב"ה טהור וגם הו' שותף בך ונשמה שנתן בך טהור' ואתה צריך לשמר' בטהר' וז"כ נמי קדושי' תהי' וא"ת כקו' הנ"ל לז"א כי קדוש אני ד' כתי' הנ"ל וא"ת כיון שאני העיקר לא תחוסו כלל על כבוד אביכם לז"א מ"מ איש אמו ואביו תראו וז"כ פ' ביחזקאל האומרי' משל אבות בוסר אכלו הלא גם הם חטאו בשע' זיווג ואכלה הו' מלשון אכלה ומחתה פיה ומדוע שיני בנים תקהינה הא בעון חוללתי וכקו' הנ"ל לז"א לא תאמרו עוד כן כי נפש האב ונפש בן זו נשמה לי הו' הי' ניצוץ אלקי ממעל לכן נפש חוטא' הי' תמות וז"כ אש' עיני אל ההרים הם האבות ר"ל מחלק בו"ד שהם חלק אב ואם יבו' עזרי כי יש לי תו' הנ"ל אמנם עזרי מעם ד' ר"ל חלק אלקי ממעל הו' הנשמה והו' אל יתן למוט רגליך יר' אין גורם להחטא ואדרבה הנה לא ינום וכו' רק ד' שומרך לכן ד' ישמרך מכל רע

ישמור את נפשיך זו הנשמה וצרי' אתה רק לשמר' בטהר' וז"כ ילקוט שה"ש אני ישנה מן הגאול' ולבי ער להקב"ה שיגאלנו מניין שנקר' קב"ה לבן של ישראל שנא' צור לבבי וחלקי אלקי לעולם ולי נ"ל הטעם דאי' משכן הנשמה הו' בלב והנשמה הו' ניצוץ אלקי ממעל וז"כ אני ישינה מן המצות וכתי' הנ"ל אבל לבי ער זו הנשמה שבלב שהו' קול דודי והו' דופק לי' דהו' שותף עמי וא"ש וז"ש נמי בסי' כ"ז אבי ואמי עזבוני וד' יאספני הורני ד' דרכיך יר' כי חלק אב ואם גרמו לי לחטו' אמנם חלק ד' הו' לטוב ע"כ בקשתי הורני ד' דרכיך ונחני בארך מישור שאשמור נשמתי בטהר' וז"כ נמי מאין יבו' עזרי יר' הלא הם גורמי לו לחטו' אבל עזרי מעם ד' שהו' טהור' וכולו לטוב, הרמ' מק' דידיע בחיר' סותר ונ"ל זהו שאלת המין מניין תח"ה ויודע עתידו' ירא, דעיקר יר' דעיק' גמול השכר הו' לעתיד בת"ה וא"כ ע"כ מוכ' הבחיר' דעל ההכרח לא יתואר שכר וא"כ יודע עתידו' מניין דהו' תרתי דסתרי ידיע' ובחיר' והשיב לו מקר' וקם וקאי אלעיל ולמטה ונ"ל ז"כ ישעי' למה תאמ' יעקב תדבר ישראל וכו' כי בית יעקב אלו הנשים וחלק אם מתואר יעקב לכ"א אמירה לשון רכה גבי יעקב דנשים רחמניו' הן ובית ישראל הו' חלק מהגוף ולמה תאמרו נסתר' דרכי מד' שלא אוכל לילך בדרכי ד' דהגוף עליל הי' לחטוא ונסתר הו' לשון סתיר ורצון ולכן מאלקי משפטי יעבור שלא אענש כי בעון חוללתי ועו' לז"א הלא ידעת' וכו' אלקי (היו' הנשמ') עולה ד' הגוף נקר' עולם קטן כידוע ויש בגוף נמי חלק אלקי הוי' הנשמה ובור' קצות ארץ היי' ארצויי הגוף נבר' ע"י הנשמה ונקט קצות לשון רבים על חלק אב ואם קרוץ מחומר בו"ד ודו"ק כי קצרתי עכד"ק של אאמו"ר הג' זצוק"ל:

מי האיש החפץ חיים וכו' נצור לשונך וכו' נ"ל דכ' כי ביום הזה יכפר עליכם וכו' יובן בהקדים אז"ל שאמ' ר"א לתלמידים שיב יום א' לפני יום הדין וא"י אימת נמצ' כ"י בתשובה שמ' יהי' נדון למחר וקב"ה דן באשר הו' שם ונ"ל הרי גם עני ומצורע חשובים כמת לפ"ז באמרו לפני מיתתך משמעו ג"כ קודם שתעני אבל ביום טוב היה בטוב וגם להיות צדיקים הם מתקיימים בדין כמ"ש הת"ח בע"ז ואינם מתיראין כ"כ מיום הדין אבל מי גבר יחי' ולא ירא' מות כטוב כחוטא וכו' לכ"א ר"א שוב יום א' לפני מיתתך לכלול גם העיני וגם הצדיקים והנה ז"ל השפת אמת במשלי סי' י"ד השגת האדם לתכליתו ולכפרתו דעינותו יושג על ב' אופנים א' ע"י יגיעה ועמל בתור' ותשובה ותעלה על עונותו עד אשר יטהר ב' ע"י שיעביר על מדותו כמ"ש כל המעביר על מדיתו מעבירין לו ע"כ פשעיו ולא ראי' זה כראי' זה כי להשיג שלימותו ע"י תור' ומעש"ט הו' עמל כאז"ל אדם לעמל נברא לעמל בתור' אבל הנעלבים שומעין חרפתן ואין משיבין אלא שיתקין א"ל

יגיעה ועמל פה כלל ע"ש ונ"ל ז"ש רגזו ואל תחטאו ואם חטאו כבר תעשו א' משתים או אמרו בלבבכם על משכבכם תור' ותשוב' ומעש"ט או ודומו סלה שומעין חרפתן ואין משיבין ומעבירין על מדותיהם וז"כ התנא פ"א דאבות כ"ו גדלתי בין החכמי' להשיג השלימות ולא מצאתי לגוף טיב בלא עמל ויגיעה בגוף בפועל אלא השתיקה באופן שהו' נעלב ושותק הו' משיג שלימות כפרתו וטוב לגוף הו בלא שים עמל ויגיע וכמ"ש ד' ז' בסנהדרין טובי' דשמע ואדיש חלפי' בישנו' מאה ולפ"ז מובן כפילו' העונין בקר' והיתה לכם לחקת עולם וכו' בעשור לחזיש תענו את נפשותיכם וכו' כי ביום הזה יכפר וכו' חקת עולם וכו' דהשפת אמת שם ביאר עוד הבדל דרך השגה ע"י עמל בתור' ומעש"ט אינו נמנע מהאדם בשום זמן ותולה רק בחפצו כמ"ש ובחרת בחיים אבל המחכה לעת מצוא לו שונא להתקוטט עמו וישתוק אם לא נמצא מתקוטט עמו לשוא תוחלתו וכו' ע"ש א"כ ז"ש בעשר לחדש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה וכו' היו' עינו מאכיל ושתיי' בסיגוף הגוף ממש ממעט חלבו ודמו כמו הקרבן והטעם כי ביום הזה יכפר עליכם וכו' ושלא תאמר א"י ה"ט מ' כפרה ישתוק לעלבונו ויעביר על מדותיו וישיג באופן זה כפרתו ול"צ לסיגוף הגוף במניע' אכילה לכן חזר וכפל המצו' ואמ' שבת שבתון ועניתם את נפשותיכם ודאי בסיגוף הגוף חקת עולם דייק' ואילו ע"י שתיקה לעלבונו א"ז בידו של אדם תמיד אבל מניעת אכיל' בסיגוף הו' חוקת עולם דייק' וזהו ג"כ כוונת ד"ה מי האיש החפץ חיים היו' השגת תכלית וכפרת עונותיו וגם אוהב ימים לראות טוב בלא עמל ויגיעה בתור' ומעש"ט לז"א נצור לשונך מרע ר"ל מאיש רע המיצר לך ושפתיך מדבר מרמה ר"ל מאיש שמדבו' לך מרמה תהי' נעלב ולא עולב שומע חרפתך ולא משיב באופן זה תשיג החיים בלא עמל ויגיע כנ"ל:

לפרשת האזינו

האזינו השמים ואדברה וכו' יערוף כמטר לקחי וכו', יובן הכפל ושינוי הלשונות לענ"ד עפ"י רמז דנוהג בעולם כשהחכם דורש ברבים בביהכ"נ, תחילה שמעתת וחריפות בהלכות, ואח"כ אגדה, ומ"ט למנהג זה, והא מסבר' איפכ' מבעי' לי', תורה שבכתב קדום לתורה שבע"פ, ה"ל תחילה לפרש מקראי קדש, אח"כ שמעתתא, ובפשוט י"ל אדרב' היא הנתנ' וכדאמר' בש"ס ריש יבמות איידי דאתי מדרשא, חביבא לי' לאקדומי טפי מן המפורש, וה"נ אמר' במס' ע"ז חביבין ד"ס יותר מד"ת, שנאמ' כי טובים דודיך מיין וכו', ועוד נ"ל טעם פשוט להיות באמת בעיני ההמון שאינם ת"ח, אין מבינים שמעתת', נוחים להם יותר בדברי אגדה, המושכים לבו של אדם, משא"כ שמעתת' נוחים רק לת"ח,

ואילו הי' הדרשה תחילה באגדה, תיכף ומיד אחר סיום האגדת', היו המון העם רצים לחוץ לביהכ"נ, והיו מניחים שם את הרב עם הלומדים לבד, ולא היו נוטלים חלק בכבוד התור', וחדי קוב"ה בפלפולא, לכן תחילת הדרש' בהלו"ת בחריפות, ונשארים כל המון עם בביהכ"נ, דשמא יסיים השמעת' מיד, ויתחיל באגדה שערובים לשומעים. עי"ז אין יוצא מהם לחוץ, נמצאו כולם זוכים בכבוד התורה, כי ברוב עם הדרת מלך ד', כך אמר אאמ"ו הג' זצוק"ל, ולענ"ד בנו ותלמידו נ"ל עדיפי מנהג ישראל תורה הי, וליכ' מידי דלא רמיזא באוריית' דהנה הת"ח ראוי לכנותם בשם שמים, כמו דמרבינן להי מאת ד"א תירא לרבות ת"ח, כל שעסקם בתורת ד', והמין עם שאינם ת"ח, ראוי לכנותם בשם עם הארץ, וכמו שביאר הרמ' בהקדמתו לפ' המשנה על זרעים טעמי, לפי שהם עוסקים בישובה של הארץ, א"כ כאן רמזה תור' מנהג זה, לפי שכל חכמי ישראל הם מניצוצי נשמת מרע"ה, נקראים כולם בשמו, משה שפיר קאמר, כמ"ש בשל"ה הקדוש, וזה"ש ס"פ וילך סיים וידבר משה באזני כל קהל ישראל דייקא, הת"ח וההמונים, את דברי השירה הזאת וכו', וכן ינהיג כל דור ודורשיו לעתיד, כל הת"ח הדורש כה ידבר, תחילה האזינו השמי"ם הת"ח, ואדבר"ה לשון קשה, היינו חריפו' קשות, וצריך לתת לב ואזן היטיב, ואפי' רבים הם השומעים, דיש להשיב ולפלפל, כל א' יש לו פקפוק אחר לווכח ולקפח בהלכה, ולז"א האזינ"ו השמי"ם מלבד שכל ת"ח א' מהם חשוב כרבי"ם, גם רבי"ם המה בחילוקי דעות, וצריך האזנ"ה, ואח"כ ותשמ"ע האר"ץ אמריו פי אמיר"ה לשון רכה, היינו אגדה המושכין לב לשמוע בנקל בשמיעיה בעלמא, כי נוחים להבינם, וגם לשון יחיד ותשמ"ע, כי אין משיבין על אגדה כי שמיעת כולם בשוה כאחד, אין חולק ואין מפלפל עליו, ומפרש דברי עצמו בפסוק שני יערוף כמטר לקחי, ופרש"י הו' העדות תורה שנתתי שהיא חיים לעולם כמטר הזה וכו', היינו שמעת' והלכה, לקח טוב נחתי לכם, יערוף לשין קשה, לפי שהמטר י"ב עצבים לבריות, כגון הולכי דרכים ומי שהי' בורו מלא יין וכו' ע"ש, כן ההלכה קשה לשמוט להולכי דרכים, כאז"ל לא כל המרבה בסחור' מחכים, וכן הבעלי יין כאחז"ל רפ"ב דביצה מעשה בר"א שהי' יושב ודורש וכו יצתה כת ראשונה אומר הללו בעלי פטסין וכו' בעלי חביות וכו' הכינו להם באנומלי ומסך משתאות וכו' ואינן יגיעים לשמוע תורה, עי' פרש"י לכן יטרו"ף כמטיר לקח"ו, לכן האזינ"ו השמי"ם ואדבר"ה הלכות, אבל חז"ל כט"ל אמרת"י דיוקא כטל שהכל שמחים בו' כן דברי אגדה שווים לכל נפש הן, ושמחים בו, שאין בו קושי, לכן תז"ל כט"ל אמרת"י, לכן אמר תו ותשמ"ע האר"ץ אמריו פי, ולפי"ז סידור' דקרא הכי הו', תחיל' לדרוש כהלו"ת לפני הת"ח, ואח"כ בהגדה לפני ההמון עם כנ"ל:

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי ונל"ב דהנה אם הרב יושב ודורש אז טוב אם גם הת"ח שומעין לו אעפ"י שהוא כבר שמע זאת מ"מ צריך הוא לשמוע שמתוך כך ישמעו גם ההמון עם שאם לא ישמעו הת"ח אז יאמרו הע"ה אם הת"ח אין שומעין לו כש"כ אנו משו"ה צריכי' הת"ח לשמוע הדרשה כדי שישמעו גם הע"ה שהם אינן יודעין שהת"ח כבר שמעו זאת והנה ידוע שהת"ח הוא בבחינת שמים והע"ה הוא בבחינת ארץ וז"כ האזינו השמים ר"ל הת"ח ישמעו שמתוך כך ותשמע הארץ אמרי פי דהיינו הע"ה ג"כ ישמעו ע"י כך ובהקדמה הנ"ל א"ש נמי פסוק במשלי מסיר אזנו משמיע תורה גם תפלתו תועבה ר"ל שהת"ח צריך לשמוע תורה אעפ"י שכבר שמע זאת ואם לא ישמע שאומר כבר שמעתי זאת אז הקב"ה דן אותו מדה כנגד מדה ואינ' שומע תפלתו שאמר זה התפלה שמעתי גם אתמול וא"ש מסיר אזנו משמוע תורה מפני שאומר זה שמעתי כבר גם תפלתו תועבה מטעם זה - מאאמ"ו הגאון מהרי"א זצוק"ל:

האזינו השמים וכו' ותשמע הארץ וכו' פירש"י בטעם אלו העדים יבואו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהי' בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים וכו' ונר' לפ' דק' לשמים אמר לשין רבים האזינו וע"כ משום דרבים הם למ"ד שבעה ולמ"ד תשעה ובמד' אית' תתקנ"ה מנין השמים ובמדרש אית' ג"כ שבעה ארצות הן ארץ ארקע אדמה וכו' והול"ל נמי לשון רבים לכן פירש"י ובואי עדים ויתנו שכרם וא"כ א"ש דשכר יורד דרך השתלשלות מגבוה מעל גבוה דרקיע עליון משפיע להתחתון ממנו ומשם השפע מגיע אצלינו ולזה יחד השמים כולם ועכ"פ מרקיע הששי ואילך שהיא מכון ששם הגשמים כמ"ש תוס' בחגיגה י"ב ד"ה ארצית ע"כ כ' האזינו השמים לשון רבים אבל הארץ שהוא אצלינו העליון מכולם היא הצומחת ממטר השמים לז"א לשון יחיד - עונ"ל דתמוה דכ' רש"י אצל השכר נאמר והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואצל העונש כתיב איפכא ועצר את השמים וכו' והאדמה לא תתן את יבולה ועי"ק שינוי הקרא בשמים אמר ואדברה ובארץ אמרי פי ונ"ל דהנה הטיבה יותר מעולה אם היא קרובה לנו מטובה ממרחק לא כן הרעה יותר מעלה היא אם היא ממרחק לא מקרוב כמ"ש בתוכחה פ' בחקותי ורדו בכם שנאיכם מכם ובכם עי' רש"י שם וא"כ כיון דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות הפ' האזינו השמים ואדברה דיבור לשון קשה כמ"ש במכות דף י"א ור"ל לענין העונש אם יעברו יתחיל העונש ממרחק השמים, ותשמע הארץ אמרי פי לשון רכה ור"ל לטובה אם יקיימו יתחיל הטובה מקרוב מהארץ תחילה והן הן דברי רש"י ז"ל דכ' אצל השכר איפכ' עכ"ל אבי הג' זצוק"ל [א"ה ונר' לתרץ הדיקדוקי' של כ"ק א"ז זי"ע דאית' בגמ' לא בשמים היא

אין התורה מצוי' בגסי הרוח שמגביהין דעתן עד שמים הרי בפי' נאמר שגסי ריח מכינים בשם שמים אבל נמוכי רוח מכונים בשם ארץ וז"כ האזינו השמים לגסי הרוח שמגביהן דעתן עד שמים אמר ואדברה דבר קשה אמנם אצל נמוכי רוח שמשפילי' עצמן עד לארץ כתיב ותשמע הארץ אמרי פי באמירה רכה]:

האזינו השמים וכו' פירש"י שאני מתרה בהם לישראל ותהיו עדים בדבר וכו' ותמוה למה לו לומר זאת לשמים ונר' לפמ"ש בגמ' ע"ז לע"ל יאמרו אוה"ע על שמים וארץ שנוגעים בעדות הן להעיד על ישראל שקימו התורה וק' א"כ איך העמידן משה לעדים כיון דנוגעים הם ונ"ל בחו"מ רס"ב פליגי הסמ"ע וש"ך בטעם פסול נוגע אי משום קורבה או משום חשדה ונ"מ אם מעיד לחוב על עצמו וא"כ א"ש להעיד על שקיימו התורה נוגעים הם כע"ז שם אבל משה יחדם לעדים אם יעברו להענישם דהו"ל לחובת עצמם וליכ' חשדא אמנם לטעם ב' משום קורבה ק' וגם רש"י שכ' שיחדם ג"כ לעדים לזכות ע"כ נ"ל דהרי קבל עלי' קרוב או פסול מהני וה"ה קבל עלי' נוגע וא"ש דמירא' שמא לא יתרצו שמים וארץ להיות עדים כקושי' הנ"ל דהו"ל נוגעים לז"א ותהיו עדים בדבר וקבלו עליהם ודו"ק - מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי וכו' ויל"ד השינוי לשון וכפל הענין ונ"ל דבמטר שלפעמים נפסק שייך יערוף טיפין טיפין בהפסק אבל טל שהוא לעולם ואינו נפסק כמ"ש בירושלמי דה"ט נעשה רצון הקב"ה דוקא בעצירת גשמים ולא בעצירת טל ועי' תענית ד' לז"א גבי טל תזל לשון זב תמיד בלי הפסק, ואית' במד' כ"מ שישראל אוכלין בעוה"ז הוא בשביל אמונה בשכר אנכי וכו' ולא והי' לך וכו' אבל ודאי שכר עוה"ב נמי איכא, ואית' תור"ה בגימ' תרי"א ציוה לנו משה, ואנכי לא יהי' לך וכו' מפי גבורה שמענו וכתי' כי לקח טוב נתתי לכם וכו' תורתי וכו' הרי תורה איקר' לקח, ואנכי לא יהי' לך וכו' נקרא אמרות ד' אמרות טהורות אחת דבר אלקים שתיים זו שמע' כ"ה בתנחומא פ' זו וזה"ש יערוף כמטר לקחי שכר תורה תרי"א מצות הוא בהפסק כמטר דבעוה"ז ליכ' שכר מצוה תזל כטל אמרתי דייקא אנכי ולא יהי' לך בעוה"ז נמי יש שכר בלי הפסק כטל - עונ"ל דאית' בשלה"ק מצית התורה הן בנגלה נקראי' תורת האדם אשר יעשה אותם האדם וסיפורים הנסתר תורת ד' נקרא והנה המטר יורד ביום ובלילה בנגלה ונראה בחוש אבל הטל יורד בלילה ובהסתר אינו נרגש ירידתו בחוש הראות וזה"ש "וטרו"ף "כמט"ר ילקח"י זו מצית התורה ור"ת כל"ו ר"ל כלי חמדה הלקח טוב וס"ת פר"י במלואו כזה פ"א רי"ש יו"ד גימ' תורה והם מצות הנגלות כמטר תורת אדם נקראו אשר יעש' אותם האדם וכו' אבל תזל כטל אמרתי דייקא המ' רזין עלאין בנסתר כטל ונקר' תורת ד'

וכמ"ש בזוה"ק פ' שופטים ע"ש וז"כ כי לקח טוב נתתי לכם אבל גם תורתי דייק' א"ת ודו"ק מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל וק' מאי שיחת לו למי המה משחיתים ועוד מאי בניו מומם פשיטא דהבנים אשר משחיתים מומם גדול ונ"ל דהרד"ק מביא בשם אביו דחטא שבא לאדם מחמת טבע אבותיו איננו גדול כ"כ כמו כשהאדם יחטא איזה חטא אשר לא גרמו טבע אבותיו ועונשו גדול מאד וז"ש הקרא שחת לו? בתמי' וכי לאבותיך תחשב השחתה שבא מטבעם, לא בניו מומם פי' אתם לבדכם גרמו החטא כי אתם דור עקש ופתלתל ולכן מסיים חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם דאבותיכם לא עלה על לבם מעולם חטאים גדולים רק חדשים אתם מחדשים אותם מקרוב וק"ל - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

שחת לו לא בניו מומם נר' לאדמו"ר הג' מהר"ם בנעט זצוק"ל דאית' בגמ' דחלק שאמרו ישראל אשה שגרשה בעלה כלום יש להם זה על זה אמר הקב"ה לנביא לך אמור להם איזה ספר כריתות אמכם ואית' במ"ר ואתחנן משל לבן מלך שיצא לחרבית רעה וכו' כך הקב"ה משלח ירמי' לישראל בשעה שחטאו ואמר לך אמיר לבני חזרו בכם מנין שנא' וכו' והי' ישראל אומרי' לירמי' הנביא באילו הפנים אנו חוזרים להקב"ה מנין שנא' נשכבה בבשחינו ותכסני כלימתנו וכו' ואמר הקב"ה אם חוזרים אתם לא אצל אביכם אתם חוזרים יש בן מתבייש לחזור אצל אביו? שנא' כי הייתי לישראל לאב וכו' וידוע שכ"מ שנאמר השחתה אינו אלא ערוה וע"ז וה"פ שחת לו מה שעובדים ע"ז לא בניו לפי שאומרי' שהם לא בניו שכבר גירש לאמם, הוא מומם כי שקר הם אומרי' וגם מכח זה הם מתביישים לחזור בתשובה שלא הי' מחזיקים להקב"ה לאב ולכך אמר הכ' הלד' תגמלו זאת הלא הוא אביך ויש בן מתבייש לחזיר אצל אביו בתמי':

שחת לו לא בניו מומם וכו' הלד' תגמלו וכו' עם נבל וכו' וז"ל התרגום אונקלס בניא דפלחו לטעוותא וכו' עם דקבלו אירוית' ולא חכימו, ותמו' טוב', ונ"ל בהקדים מאז"ל פ' ניזקין ד' נ"ח מעש' בריב"ח שמע שנשבה תינוק' א' הלך לפדותו בא ועמד טל פתח בית אסירין ואמר מי נתן למשיסה יעקב וכו' השיבו התינוק הלא ד' זו חטאנו לו ולא אבי וכו' ולא שמעו בתורתו אר"י מיבטחני בו וכו' עש"ה והתמו' מפורסם מה חכמה הי' ראה בו בידיעתו סיפ' דקרא, וקרא גופ' יל"ד בו הרבה כפילות ולשון הלא ד' זו וכו' פי' רש"י בתהלים ע"ד תיקון לשון הו' ע"ש, וכ' אאמ"ו הג' זצוק"ל וז"ל נלע"ד עפ"י קו' הגמי"י בפ"ג מהל' ת"ת אות ב' לרבי דיוה"כ מכפר זולת תשובה חוץ מג' דברים, א"כ איך נחרב הבית בעונות ותי' נהי דיוה"כ מהני למעט מכרה, מ"מ כפרה גמור' בלא תשובה

ליכא ע"ש, וכ"ה בתוס' ישנים ביומא ד' פ"ה, ולענ"ד צע"ג א"כ מפה"ג ביומא פ"ה ע"ב מתני דלא כר' דלמא לכפרה גמור' קאמר מתני' דיוה"כ בעי' תשובה דומי' דרישא אשם ודאי ולא תלוי ע"ש וצ"ע, ולענ"ד נ"ל לתרץ קושייתו דהני ג' עבירות דמוד' בהו רבי נמי הי' עוברין בזמן החורבן פורק עול כופר בהקב"ה מבואר בכתובים הרבה שעיקר סיבת החורבן הי' בחטא ע"ז, ומיפר ברית בשר מילה מבואר במנחות ד' נ"ג מקרא ובשר קדש יעברו, מגלה פנים בתור' כגון מנשה וכו' ואית' במד' איכה רבתא שעברו על ה' חומשי תורה ועל הל"ו כריתות כמנין איכ"ה ו"ה אלפ"א ביתו"ת, ועוד נ"ל לתרץ דמתני' שלהי יומא תנן אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר גם כרבי אתי' דע"כ בלא עשה תשובה מיירי דאם עשה תשובה גם בכה"ג מהני לכפר כמ"ש הרמ' בפיה"מ ובתויו"ט שם, וא"כ משמע דאל"ה יוה"כ מכפר בלא תשובה והיו' כרבי ובכה"ג לא מכפר וי"ל מה"ט נחרב הבית, וגם י"ל עפמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהל' שגגות ומוב' בב"י או"ח סי' תר"ו ובד"מ שם המבעט ביוה"כ שמחשב בלבו שאינו מכפר אינו מכפר, א"כ בזמן החורבן הרשיעו גם בזה שבעטו ביוה"כ, והנה השלה"ק מס' ר"ה פי תורה אור הק' כה"ג לכ"ע כיון דבגדי כהונה היו מכפרים חושן על משפט, אפוד על ע"ז, מעיל על לשה"ר א"כ איך נחרב הבת ונענשו מחמת אלו העבירות עש"ה, ועפ"י הנ"ל גם הא לק"מ דסתמא היו מבעטים בכפרת בגדי כהונה ושעירי יוה"כ שהיו אומרים אין מכפרים, לכן באמת לא הי' מכפרים עליהם, ובלא"ה נ"ל דודאי תשובה בעי' בהדי' בגדי כהונה כמו בחטאת ואשם וכל קרבנות שזולת התשובה אינם מכפרים כמ"ש הר"מ רה"ל תשובה מקרא והתוודע אשר חטא עליה, והרמ' רמז שהוא גמר' ספ"ק דשבועות, ובזמן החורבן הרי לא עשו תשובה ולק"מ כנ"ל, לפי"ז נ"ל דזה, הי' שאלת ריב"ח להתינוק רישא דקרא מי נתן למשיסה וכו' ר"ל הרי בגדי כהונה היו מכפרי' עליה' והשיב לו מסיפ' דקרא הלא ד' זו חטאנו לו ולא אבו הלוך בדרכיו ר"ל לא חזרו בתשובה ובלא תשובה אין מכפרים אלו לכ"ע, ועדיין לרבי ק' הרי יוה"כ מכפר בלא תשוב' כקושי' תוס' הנ"ל, והשיב התינוק כל כפילות סיפא דקרא להורות לו שהבין קושייתו דקרא ותשובתו בצדו דג' עבירות שמוד' רבי שאין מכפרים בלא תשובה ג"כ עברו אז וזה"ש הלא ד' זו חטאנו לו ר"ל כופר בקב"ה הוא פורק עול ד' זו חטאנו לו דייקא, וגם לא אבו בדרכיו הלוך זה מיפר ברית שנאמ' עלי' התהלך לפני וכו' וכן ובוזה דרכיו וכו' והם ובשר קדש יעברו, וגם לא שמעו בתורתו דייק' כי גילו פניה בתורה, וגם השיב הלא ד' זו דייק' חטאנו לו, ר"ל הלא על סמך זו גופא חטאנו לו אחטא ויוה"כ מכפר ולכן אינו מכפר, גם י"ל ולא שמעו בתורתו ר"ל שהי' מבעטים בכפרת יוה"כ ובגדי כהונה לומר שאינם מכפרים, לכן לא הועילו

להם, ומכל זה הבין ריב"ח חכמת התינוק ואמר מובטחני בו וכו', עכ"ד קדשו של מרן אבי ז"ל:

ולענ"ד נ"ל כך דתוס' בשבת דף פ"ח הק' עד אחשורוש שהי' טענת מודעה רבה אורוות' למה נענשו ולמה נחרב הבית אנוסים היו, ותי' דנתינת הארץ הי' ע"ת וכמ"ש ויתן להם ארצות גוים וכו' בעבור ישמרו חקיו וכו' א"נ משום חטא ע"ז שגם ב"נ מצויים עלי' בלא אונס נחרב הבית ע"ש, אבל הרמב"ם בהל' תשובה הק' דכיון שגזר אומר הקב"ה למשה בפ' וילך וקם העם הזה וזנה אחרי אלקי נכר וכו', א"כ מוכרחים היו ואין מקום להענישם כלל, וא' מן התי' על קושי' זו הוא שהחוטא לא על סמך זו היא חוטא לפי שהקב"ה גזר אומר עליו כן, אלא זדון לבו השיאו לילך בתאות לבו ותכונתו הרע, והנה איתא בחולין דף ק"א תני' א"ל לר"י וכי נאמר ע"כ לא יאכלו בני יעקב וכו' ולא נקראו בני ישראל עד סיני וכו' עש"ה, והנה אם הקבלה לא אהני משום טענת מודעה עדיין שם בני יעקב עליהם ולא בני ישראל, א"כ ז"כ הפסוק ושאלת ריב"ח לתינוק רישא דקרא מי נתן למשיסה יעקב ע"י טענת מודעה רבה עדיין שם בני יעקב עליהם כמו קודם מתן תורה ולמה נחרב ביהמ"ק וגלו ישראל ואת"ל נמי משום שהי' א"י נתון להם ע"ת, א"נ משום חטא של ע"ז, דליכא טענת מודע', ושם ישראל עליהם מסיני ואילך, מ"מ קשי' מי נתן ישראל לבוזזים כמ"ש והי' לאכול וכו' בפ' וילך כי קושי' הר"ם הנ"ל מוכרחים היו עפ"י גזירה ד', והשיב התינוק סיפא דקרא כולו לתרץ הקושי', וה"פ הלוא ד' זו חטאנו לו הלוא מלא בוי"ו ואל"ף דייקא וגם זו דייקא ור"ל בה"א התמיה הלוא ד' זו חטאנו לו וכי בשביל זו שהשם ית' גזר אומר הי' מגמתינו בחטאינו לו דייקא בשבילו, אתמהא הא ודאי לא בשביל זו חטאנו לו, אבל מגמתם היו לא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו ממזגם ורוע לבבם, ולכן שבק התינוק הוי"ו של ולא אבו ואמר לא אבו וכו' לגירסא דגמ' דגיטין נ"ח ועי' יפה מראה בפ"ג דהוריות ובמנחות ש"י בישעי' מ"ב מזה. ולכן יפה אמר ריב"ח מובטחני בו וכו' כי הבין חכמת התינוק גדולה כנ"ל נכון ובזה מובן נמי כונת ירמי' סי' ט' מי האיש החכם וכו' ע"מ אבדה ארץ וכו' ויאמר ד' על עזבם את תורתי וכו' וילכו אחרי שרירות לבם וכו' אשר למדום אבותם וכו' ואז"ל דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ולא פי' עד שפירשה הקב"ה וכו' ותמי' מאד מה הי' נעלם מכולם מכל דברי הקב"ה האלו על שעזבו התיר' והלכו בשרירות לבם וכו', וגם לשונות הפסוקים תמוהים טוב', ונ"ל בהקדים ג"כ מאחכז"ל במדרש איכה רבתא אותי עזבו ותורתי לא שמרו, אמר הקב"ה הלואי אותי עזבו רק אילו תורתי שמרו המאור שבה הי' מחזירים למוטב וכו' ותמו' ג"כ דמאי הלואי אותו עזבו אדרב' השתא יש להם תי' שהיו שוגגים בחטאם, אבל

אילו היו לומדים תורה הי' שגגת תלמיד עולה זדון, ונ"ל דעל החטא לכאור' איכא תירץ שמוכרחים היו עפ"י גזירת ד' במאמר וקם העם הזה וזנה וכו', אבל אפשר נמי שיעשו תשובה אח"כ שלא דיבר הקב"ה מזה שישארו בחטאם חלילה. אבל כיון שלא למדו תורה לא ידעי דרכי התשו' ונשארו בחטאם. ובזה הורו כי זדון לבם השיאם לחטוא. ולא משום גזירת ד' עליהם עשו מה שעשו, שהרי יכולים היו לחטיא ולחזור ולתקן בתשובה אח"כ ע"י עסק התור' וזה"ש הקב"ה הלואי אותי עזבו ולא הייתי מענישם כלל משום כי מוכרחים היו מחמת גזירתי לעיני ב"א, רק אילו תורתי שמרו דהמאור שבה מחזירם הי' למוטב ר"ל הי' מור' להם דרכי התשובה וממילא אפי' אם ל"ה עושים תשובה הי' יכולים להתנצל כנ"ל, אבל כיון שגם תורתי לא שמרו ונעלמה מהם דרכי ואופני התשובה, א"כ אגלו בהתתיוהו שלא בשביל גזרתי חטאו, אלא רק מרוע יצרתם אותי עזבו דייקא כוונו למרוד בי, לכן בכונה זו את תורתו לא שמרו. וראוים לעונש כנ"ל. וא"כ מבואר דה"פ מי האיש החכם וכו' ע"מ אבדה ארץ וכו' מבלי עובר דייקא ר"ל הרי לא עברו מדעתם מה שעברו טל מצות התורה אלא אנוסים ומוכרחים היו לעבור עפ"י גזירת הבור' ית', ותי' טל קושי' זון ל"ה ביד החכמים ונביאים לפרש עד שפירשה הקב"ה בעצמו כו הוא יודע תעלומת לב האם לעק וכו' הוא ית' יודע מחשבות ויצרי מעללי איש, ויאמר ד' על עזבם את תורתי, ואם כוונתם הי' לחטוא בשביל גזירתי, למה להם לעזוב התורה מללומדה. כו מכח גזירתי היו יכולים לחטוא ולחזור בתשובה, אבל כיון שעזבו תורתי שוב לא שמעו בקולי ר"ל זהו מופת שלא כוונו בחטאם לשמוע בקולי שאמרתי וקם העם הזה וזנו וכו' ולא הלכו בה בכינה זו. אלא וילכו אחרי שרירות לבם וכו' אשר למדום אבותם, זדונים היו לעבור את פי ד' ית', ומה"ט עזבו עסק התורה כדי שלא ידעו דרכי התשובה כנ"ל, וזהו שחייבם לעונשו - ובזה מובן היטב בפ' וילך וקם העם הזה וזנה וכו' וחרה אפיו וכו' ואמר ביום ההוא על כי אין אלוקי בקרבי וכו' ואנכי הסתר וכו' על כל הרעה וכו' כי פנה וכו' והתמו' מפורסמת אחר שיתוודו ויעשו תשובה אין טעם להענישם אח"כ וע' רמב"ן שם ולפי מ"ש א"ש דרש"י פ' בחקתי פי' ופניתי אליכם אפנה מכל עסקי כביכול רק להשגיח אליכם בלבד ע"ש, וא"כ ה"פ דודאי כיון שיתוודו עוינם ויעשו תשובה מהני להו, אלא שלא יקש' על העונש בהסתרת פנים על מה. אחר שאני גוזר אומר עתה וקם העם וזנה וכו' א"כ מוכרחים היו, ואפשר שהם עצמם יכוונו לזה השאלה במה שיאמרו הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני וכו' אין הכונה על ווידוי שהרי אין מזכירים שום חטא ועון בדבריהם אלו. אלא נהפוך הו' כוונתם להתרעם עפ"י מאחז"ל הכל ביד"ש חוץ מור"ש וכו' וכן על הכל גוזר הקב"ה על הטיפה ואילו צדיק ורשע לא קאמר. וזה"ש ואמר

הלא פי' ה"א התמיה הו' ור"ל הכי לא בשביל כך מצאוני הרעות על כי אלוקי בקרבי ר"ל לפי שהבחיר' חפשית ואין הקב"ה גוזר עליו לכן ראוי האדם החוטא להענש, אבל בחטא זה מוכרחים היו, לז"א כמתרץ ואנכי אסתיר פני ביום ההוא ר"ל האמור למעלה וחרה אפי ביום ההוא והסתרתי פני מכם עונש זה ראוי להם על כל הרעה אשר עשה דייקא ר"ל המה העושים מבחירתם ולא משום גזירתו. והמופת ע"ז כי פנה אל אלהים אחרים פנה דייקא מכל עסקים ואילו משום גזירתי הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו הי' המאור שבה מחזירם למוטב אע"כ הם בחרו לעצמם להרע וראוים להענש כנ"ל, א"כ לפ"ז ה"פ פסוקי תור' שחת לו לא בנו מומם וכו' ות"א חבילו להון לא לי' בניא דפלחו לטעוותא. ר"ל שעבדו ע"ז כמו בכ"מ שנאמר השחתה בע"ז משחתם בהם מום בם וה"נ שחת לו בנו מומם כתיב וכונתו חבילי להון דייקא לעצמם מרוט לבבם חטאו. ולא ליה ר"ל לא בשביל גזירת הבורא שאמר כן וקם העם וזנה אחרי אלהי נכר הארץ, אלא דור עקש וכו' ואמר ראי' לזה. הלד' תגמלו זאת ר"ל בתמיה וכי אפשר שהי' כוונתם בזה לקיים גזירת ד' ית' ט"צ ההכרח. הרי אתם עם נבל ולא חכם ות"א דא עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו. ר"ל קבלו התורה להורות להם דרכי התשובה ומשום גזירתי. הרי הי' אפשר לחטוא. וללמוד תורה ולחזור ולשוב. אבל כיון דתורתי לא שמרו לא ידעו דרך התשובה וע"מ כן עשו וע"כ חבילו להון כנ"ל - עוד פרשתי חכמת התינוק הנ"ל ונקדים דברי בעל ס' אמרי שפר ממהרנ"ח. דלכאור יתנצל האדם על עונותיו לומר הן בעון חוללתי וכו' דאבותיו בשעת הזיווג גרמו לו לחטוא. אמנם הרי ג' שותפות באדם אב ואם כל א' מהם נותן ה' דברים והקב"ה נותן יו"ד דברים ונשמה. וא"כ אין לו התנצלות הנ"ל ופי' בזה הגמרא בנדה משביעין אותו תהי' צדיק וכו' ואפי' כל עולם אומרים לך צדיק אתה וכו' וא"ת האבות הם הגורמים בניזקין לז"א והוי יודע שהקב"ה טהור וגם הוא שותף בך והנשמ' שנתן בך טהורה הוא ורק אתה צריך לשמרה בטהרה ומוטב וכו'. עוד פירשתי בזה קדושים תהיו וא"ת איך אפשר ואבות הן היו בעוכרו ובעון חוללתי. לז"א כי קדוש אני ד'. ואני עיקר השותף באדם וא"ת שלא לחוס א"כ על כבוד אביכם כלל לז"א איש אמו ואביו תיראו כנ"ל. וז"כ דהע"ה כי אבי ואמי עזבוני. ר"ל מצד חלק אבי ואמי עלול הגוף לחטא כמ"ש הן בעון חוללתי וכו' אבל וד' יאספיני ר"ל חלקי ד' אמרה נפשי וכו' לכן הוריני ד' דרכך וכו' ששכלי יגבור על יצרו, ועפי"ז נ"ל לפ' פסוקי יחזקאל על האומרים משל אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה ר"ל האבות גרמו החטא בשעת הזווג מלשון אכלה ומרתה פיה. והלחם אשר הוא אוכל והן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי א"כ מדוע שיני בנים תקהינה מה יעשה שלא יחטא לז"א לא תאמרו עוד כן כי נפש האב ונפש

הבן לי היא ר"ל הנשמה הוא חלק ממני ולכן נפש החוטאת הי' תמות כי מצד הנפש יכול האדם להטיב דרכו כנ"ל. והנה בס' בינה לעתים דרוש נ"ב ביאר בארוכה דגדול ועצים שבעונות הוא מה שאינו מחשיב עוניתיו לכלום ומתנצל עליהם להצדיק א"ט ומקטין איתם בעיניו כמ"ש הנני נשפט אתך על אמרתך לא חטאתי ומה"ט דוד בשתים ולא עלתה לו לפי שהתודה מיד ואמר חטאתי ולא התנצל כלום ושאול באחת ועלתה לי לפי שהתנצל א"ט כי חמל העם וכו' והיינו באמרם שאבותיהם הם הסיבה והגרם שבניהם יחטאו כי מהם ראו והם אוחזים מעשה אבותיהם וכו' או מפאת הטבע שאבות משפיעים בבנים תכונתם בהולידם אותם שמזג האב ימשך אל הבן. באופן שמסירים גודל העון מעל עצמם ומעמיסים משא העין ומרהסים הסיבה אל האבות וא"כ מובן דאחר שאאלו ריב"ח מי נתן למשיסה יעקב וכו' הל"ל להשיב תחילה סיפא דקרא לבד הלוא ד' זו חטאנו לו. והי' די תשובה בזה על שאלתו. ומדסיים התינוק סיפא דקרא לגמרי ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בחירתו מזה הבין כונת התינוק הוא היותו מרגיש דפתח הכתוב מדברים בעדם חטאנו, יסיים מדבר על אחרים בנסתר ולא אבו וכו' ולא שמעו וכו' וע"כ כונת הקרא הוא עפ"י דברי הב"ל הנ"ל דהגדול שבעונם הי' זה הלא ד' זו חטאנו לו, באמת אנחנו בעצמינו החוטאים, ואנו תילים עצמינו ומייחסים העונות אל אבותינו באמרינו הם גרמו לנו כן במה שהם לא אבו וכו' ולא שמעו וכו' וכמ"ש הנני נשפט אתך על אמרתך לא חטאתי כנ"ל, ומזה הבין ריב"ח חכמת התינוק עמוקה כנ"ל נכון. וזה נ"ל כונת פסוקי מגילת איכה אבותינו חטאו ואינם וכו' עבדים משלו בנו וכו' ר"ל ע"י אמרינו כן אבותינו הם חטאו ואנחנו אבותינו סבלנו ובאמת אנחנו המרשיעים. ובזה ניתנים יד שלא לחזור בתשובה שלימה לכן עבדים משלו בנו פור אין מידם שאין הדבר תלוי אלא ע"י תשובה. וזהו ג"כ כונת ירמי' סי' י"ז ידענו ד' רשעינו עון אבותינו וכו' ותמו' דחסר וי"ו העיטוף דהל"ל ועין אבותינו וגם הקרא משולל הבנה. ולפימ"ש נ"ל דה"פ ידענו ד' רשעינו הגדול שבעוונות הוא זה באמרינו עון אבותינו כי חטאנו לך שאנחנו תולין חטאתינו באבותינו שהם הם הגורמים כנ"ל ולז"א הושע הנביא שובה ישראל וכו' כי כשלת בעונך וכו' ר"ל תן תודה שאתה בעצמך חטאת כנ"ל ודו"ק:

בשירת האזינו כתיב עם נבל ולא חכם ותרגום אונקלס עמא דקבילו אורייתא ולא חכימו וכו' וז"ל הילקוט עם נבל לשעבר ולא חכם לעתיד לבא וכו' מי גרם לישראל שהיו מנולין ומטופשים שלא היו בונין בד"ת וכמ"ש הלא נסט יתרם בם ימותו ולא בחכמה. נ"ל לבאר דאז"ל במס' סנהדרין בשעה שאדם יוצא לידון שכינה מם אמר' קלני מראשי. קלני מזרועי וביאור הענין כ' הקול יעקב בקהלת ד' פ' ז"ל דע שהקב"ה ברא את האדם ביתר

שאת מכל הנבראים להיותו מדבר ובעל שכל ועל ידם יתעסק בתורתי ית' ויבין עמקי סודותיה, כמא' המשורר גל עיני ואביטה וכו' משל לאומן שעשה כלי יקר בחכמתו והו' ארגז יפה להלל מאד, הנה מלבד שפעל בידיו גוף הכלי עוד כוון בחכמתו על כל פינה ופינה של הארגז ההוא שיהי' זה ראו ליתן מרגליות בתוכו וזה לאבנים טובות וזה למטבעות של כסף וזה לזהב והנה אם יפיל הכלי ביד עשיר בעל אוצרות ויתן לכל פינה ממנו את הראוי לה. אזי ישמח האומן מאד, ומראה את נפשו טוב בעמלו באשר לא פעל לריק ולא כוון ללא הועיל לא כן אם יפול הכלי ביד דל ונבזה והוא ממלא את הכלי בר ותבן ומספוא אזי יעצב האומן בהיות מחשבתו לריק וללא הועיל והטריח על חנם לעשות את הכל ע"צ היותר טוב ונכון לעינים אבל מעשה ידיו שעסק בפעולת הכלי ע"ד אינם לריק שמשתמשין בו עדיין דבר מה אבל אם ישבר הכלי לגמרי אזי מתאבל הבעל מלאכה על שניהם דהיינו על מלאכת שכלו ועל מלאכת ידיו כי היו לשמה. והנמשל בראית הקב"ה אדם צדיק עוסק במלאכתו הרמה. מתחכם בחכמתו ומבין אזי ישמח ד' במעשיו גם במחשבתו הטהור שעשה אותו על אופן זה ונתן בו כל המדות האלה. לא כן האדם רועה רוח הולך אחר ההבלים, ועושה פעולת שקר ואת אחיו יצוד במרמה ופועל בחכמתו הבל וריק אז יאמר הקב"ה ותפרעו כל עצתי שאני חשבתי לעשות אתכם על אופן היותר נכון ומלאתי אתכם חכמה על חנם אכן כל זמן שאדם קיים בעולם עכ"פ מעשה ידי יוצרו קיימין לא כן אם האדם מוצ' לידון אז השכינה אומרת קלני מראשי היינו עצתי שכונתי ביצירתו וקלני מזרועי היינו מעשי ידי וזהו חכמות בחוץ תרונה במשלי א' כלומר שבשעה שיוצא האדם לחוץ ועוסק בחכמה להשיג הבלי עולם אזי חכמתו תרון ותאבל עליו. לאמר הלבעבור זה נתוני ד' בקרבך להאיר לך על ארץ הטמאה. לעשות מעשים זרים והאיש הנלבב אם יתן אל לבו כדברים האלה בודאי יסכים בלבו להיות כל ימיו רק מתושבי בהמ"ד ולהשליך עסקי עוה"ז אחר גיו וכו' עכ"ל הק"ו. ואמר קהלת סוף דבר הכל נשמע את' אלוקים וכו', הכינה שהחכם התנצל ע"ע כי כל דברי הס' מבהילים ומגנים את העולם ומליאו והוא מתנגד למאמ' ויאמר אלוקי' אל כל אשר ששה הנה טוב מאד ואיתא במד' בוראן משבחן מי מגנאן אך הכונה עפ"י משל א' שהי' אומן וחרש גדול מופלא אבל ל"ה עוסק במלאכתו. כי עשיר הי' וה"ל כלי מלאכתו נאים מאד והחזיקים לתפארת ולתכשיטים כי לא עשה בהם מלאכה פ"א נתארח אצל בעל מלאכה א' מאומנתו והי' בעה"ב מתפאר לפניו ביופי כלי מלאכתו והשיב לו הארח אילו היית מתעסק בהם למלאכתם המיוחד' להם הנה הם באמת נאים ויפים. אבל להתנאות בהם במקום כלי תכשיטי' לבד. לא נאים הם ומה לך בהם אם לא

נעשי' בהם מלאכה הנמשל ימי שנותינו ע' שנה הם כלי מלאכתינו לעשות מלאכת ד' בהם ואם האדם משתמש בהזמן היקר רק להתענג וא"ע בהם המלאכה מיוחדת אשר בשבילם נברא אזי הו' הבל וז"ש ס"ד הכל נשמע יר' מסוף דבריי אשר אני מסיים תבין כוונת כל הס' שהייתי מגנה טוב העולם בכללו ודמיתיו להבל. אינו כ"א האדם אינו משתמש בטוב העולם לתכליתו האמיתיי א"כ הי' באמת הבל וריק אבל אם את אלקים ירא ומצותיו שמור כי זה כל האדם אם האדם משתמש בטוב העולם לעבודת ד'. הנה כה"ע כדאי הוא לו. וא"ב דבר בטל והכל נברא בחכמה וסדר נאה מהבור' ית' לתכלית האדם. ומבואר שהקב"ה הכין תבל ומלואה וברא את האדם רק למען יבלה זמן היקר במלאכת ד' ית' וכל הכחות הנמצאים בנו הם רק כלים מיוחדים למלאכת הקודש אבל אנו בעוה"ר מבלים הזמן בהבל וריק. וכה"ג שכתב הקול יעקב הנ"ל. כתבתי כבר גם אני במק"א זה לשוני שכתבתי ע"פ חכמות בחוץ תרונה יל"ד דמתחיל חכמות לשון רבים ר"ל חכמות רבים. וסיים בחוץ תרונה לשון יחיד גם כפל המליצה בראש הומיות וכו' נ"ל עפ"י התנא דבי אליה' דאי' שם אמר אבא אליה' זכור לטוב פ"א הייתי מהלך בדרך ופגעתי באדם א' אמרתי לו בני למדת תורה אמר לא אמרתי לו במה אתה מתפרנס א"ל אני נוטע זרע פשתן עד שמצמחים ועושה ממנו חבלים ורשתות ובהם אני צד דגים מהים וחיות מן היער ואמרתי לו כ"כ בינה יש בך לפרנס עצמך ואין לך בינה ללמוד תורה מיד הרים קולו ובכה אמרתי לו בני לא אתה בלבד מתנצל עצמך בכך אלא רוב העולם מתנצלים והקב"ה מוכיחם היי' דכתיב יבושו עובדי חורי פשתן עכ"ל עו' מאמר זה במד' תנחומא פ' וילך לפי"ז על ביטול לימוד התורה לחוד א"א להוכיח דשמא אין לו בינה אבל כיון שמטריח אדם חכמתו ושכלו לפרנס גופו לעינינו עוה"ז ק"ו שיטריח דעתו וחכמתו בעסק התורה ולהשביע בצחצחות נפשו לז"א חכמות ר"ל שני החכמות עוד החכמה להשיג פרנסה והחכמה להשיג התורה מוכיחות להבני אדם חכמה הא' בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה וכו' ללמד אדם דעה ובינה איך יפרנס א"ע להבי' טרפו וספקו מחוץ ולסבב בשווקים וברחובות ובזה מצא' חלק החכמה השני' מקום נתקרא בראש היומיות בפתחי שערי' תוכיח להאדם לישב בפתחי ביהמ"ד ובשערי ציון הליכות עולם ובעיר אמריה תאמר אם אין פנאי לאדם לקיים ודברת בם ובלכתך בדרך עכ"פ יקיים ת"ח בהיותו בעיר בביתו ועם זה מובן ברוך אתה בעיר ושמא תאמר אם תחכם בתורה לא תדע בינה לעסוק במו"מ לז"א וברוך אתה בצאתך גם מובן בזה בשה"ש פ' על משכבי בלילות וכו' בקשתי ולא מצאתי וכו' כי ידוע דאין ישראל נגאלין כ"א בזכות התורה וכמ"ש בסמ"ג בהקדמה לז"א על משכבי בלילות היינו בגלות בקשתי את שאהבה נפשי ללמוד

תורה והשבתי לי כי לא מצאתיו ר"ל גם כשאני יגע לא אמצא דבר כי אין לי בינה ע"כ אמרתי אקומה נא ואסובבה בעיר וכו' משם אברר תוכחתו כי יש לעסוק בתורה גם כאן אמר בעיר אמריה תאמר ר"ל למען בעיר החריבה שאין נבנה כ"א בזכות לימוד התורה ובזה מיושב קו' תו' בסנהדרין דאיתא שם אין תחילת דינו של אדם אלא על ד"ת וכו' וה"ק תו' הא אית' בשבת כשמכניסין האדם לדין שואלין אותו תחילה אי נו"נ באמונה ואח"ז שואלים קבעת עתים לתורה ולהנ"ל א"ש דודאי על תורה א"א לדונו תחילה דשמא אין לו בינה ולב להשכיל בתורה אמנם ע"י המו"מ יובן ענין הבנתו ופשוט דמו"מ שאינו באמונה א"צ לא חכמה ולא תבונה כי כל דאלים גבר לחטוף וליקח בחזקה ובאלמות או להתעות ב"א בכח וגבר איש אבל לפרנס א"ע באמונה זהו צריך השכלה ותיר' ע"כ שואלין אותו נשאת ונתת באמונה וכשמשיב הן א"כ הי' לו לפרנס א"ע בינה ושכל מה שנוגע לגופו אזי יש להוכיחו ג"כ על התורה וכו' ונ"ל ז"כ הילקוט ס"פ בראשית לא ידון רוחי וכו' אר"מ הן לא עשו מדה"ד למטה אני עושה להן מדה"ד למעלה הה"ד באיוב ד' הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה בלא חכמת התורה מבקר לערב יוכתו מבלי משים לנצח יאבדו ואין משים אלא דין שנא' ואלה המשפטים אשר תשים וכו' עכ"ל. ר"ל ומותר הוא מלאכת שכלו אשר יצר את האדם בחכמה נפלאה מלבד שהוא מלאכת ידיו ואם האדם מפנה כל שכלו וחכמתו לפועל ידיו בחכמת מו"מ עליו אמר הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה בלא חכמת התורה דייקא. ועדיין יש תקוה קצת להאדם ע"י עסקו בחכמה בהשגת פרנסתו באמונה. שעל הדין העולם עומד כמו קודם מתן תורה. ולהיות להשיג פרנסה בחזקה ובאלמות שלא עפ"י דין א"צ חכמה ובינה כלל. כ"א לישא וליתן באמונה לז"א מבקר לערב יוכתו מבלי משים אין משים אלא דין שנאמר ואלה המשפטים אשר וכו' והן כותתין זא"ז מבקר לערב בלא דין מבלי משים כ"א בחזקה לכן יאבדו לנצח כי חכמת מה להם ומזה אר"מ הן לא עשו מדה"ד למטה אני עושה להם מדה"ד למעלה לא ידון רוחי באדם כו' מבלי משים לנצח יאבדו. וז"כ בשיר' האזינו וילקוט הנ"ל ע"פ עם נבל ולא חכם יר' ולא חכם בחכמת התורה וכתרגום אונקלס הנ"ל וה"פ הלד' תגמלו זאת וכו' במה שאתם עם נבל ולא חכם משתמשים בחכמה להרע, כמ"ש חכמים המה להרע וכו' הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך וכו' דייקא גם במלאכת ידים גם במלאכת השכל והחכמה ודו"ק. ולהנ"ל מובן הכונה בפייט בנפשו יביא לחמו יר' במקום שהי' למסור נפשו לעבודת ד' ולהשתמש בחכמתו לתורה ועבודה הוא מוסר נפשו על עניני עוה"ז ומשתמש בחכמתו להשגת פרנסתו והבן. וז"כ ירמי'

ט' שבתך בתוך מרמה ובמרמה מאנו דעת אותך יר' הלא שבתך במרמה הו' בכל עסקך אתה אוחז במרמ' וחכמ' והי' לך שכל ותבונה ועכ"ז במרמ' מאנו דעת אותי והבן:
הלד' תגמלו זאת עם נבל ול"ח ה"ה אביך וכו' ותמו' ונ"ל דהנה אם הבן אין ציית לאביו, ה"ה רע ולא שוטה ואם העבד אין ציית לרבו בשכרו ה"ה שוטה ולא רע כי יאבד שכרו ואם האב פסק לבנו גם שכר שימושו ואין ציית ה"ה רע וגם שוט' לז"א הלד' וכו' עם נבל ולא חכם אתם כי הלא הו' אביך ונבל אתה הוא עשך ויכוניך ושוטה אתה ודו"ק:
זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך והנה קשה חדא דלמה כפל בלשון ימות עולם ואח"כ כ' דור ודור ועוד למה שאל לאביו וגם לזקניו הלא חד מיני' סגי ונ"ל דרש"י מפרש אביך המה הנביאים זקניך המה החכמים וההפרש שיש בין נביא לחנם הוא זה דהנביא אינו מחויב לידע מימי קדם אשר קרה ליושבי תבל רק צריך להודיע מה שעתיד להיות אבל החכם צריך לידע כל אשר קרה מיום היות האדם על האדמה כי בלתי זאת נעלם ממנו כמה דינים אשר למדנו מבני נח ומאבות כגון אבר מן החי ומילה וכדומה ולפי"ז עולה ופה הכתוב וכה דבר משה זכור ימות עולם אם תרצה לידע מה שאירע דבר בעולם או בינו שנות דור ודור דהיינו שתרצה לידע מה שיקרה באחרית הימים על השאלה השניי' שאל אביך דהיינו להנביא ויגדך דהוא יודע עתודות ועל השאלה הראשונה שתרצה לידע ימות עולם זקניך דהיינו לחכמים ויאמרו לך דהם ידעו כל המקריות מימות עולם ודו"ק - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:
הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וכו' ונר' לפרש הכתובים ואזכיר נופך אחד מהני מילי מעליותא ששמעתי מפי קדשו של אמ"ו הג' מו"ה צבי העללער זצוק"ל לפרש דברי הפייטן היום הרת עילם ע"ש מה שאז"ל בזמן שישראל ערש"מ הרי הם כבנים למקום ואם אין ערש"מ הרי הם כעבדים והדבר תמוה וכי זהו דרכי של אב הרחמים שאם הבן אין עושה רצונו יהי' מיד בעיניו כעבד אמנם אם נבחין נראה שזה הוא ממידת טובו ורחמים של אבינו שבשמים דהנה השכר והעונש הם הפכים מבן לעבד דאם האב רצונו לגמול שכר טוב לבנו על מעשיהו הטוב שפעל ועשה בודאי הוא נותן בעין טובה בכפלי כפליים יותר ממה שהרב גומל עם העבד בהשלמ' תגמולו על הטוב שפעל ועשה העבד לנגדו וזה הוא בהשלמת גמול טוב אבל אצל העונש בהיפוך הוא שהעונש שחייב הבן אם המרה נגד כבוד אביו הוא גדולה יותר ממה שחייב העבד אם המרה נגד רבו ונקל יותר למחול להרב את פשעי עבדו אם יחלה פניו ויכניע את לבו לנגדו ממה שיש למחול האב לבנו כי מלבד מעשיו הרעים בפעולותיו שהם מגונים בעצמם עוד הוא מחלל בזה את כבוד אביו והוא נחרפת עולם וזה הוא שנוהג עמנו אבינו שבשמים במדת רחמיו

שאצל השלמת השכר מחשב אותנו כבנים ומשלם לנו שכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב כראוי מאב הרחמים לבני אבל אם ח"ו אנו חייבים לקבל עונש אז אם יחשב אותנו כבנים יהי' גדול עיוינו מנשוא ולא יותן למחילה וסליחה כי חללנו את כבוד אבינו שבשמים ע"כ ברחמיו דן אותנו כעבדים שע"י זה וכיפר לנו אם נשיב מעוונותינו ונבא לפניו בבכי ובתחנונים כעבד המבקש מחילה מרבו וז"כ חז"ל מה שאמרו שאם אין עושים רצונו הרי הם כעבדים וז"כ הפייטן היום הרת עולם היום יעמוד במשפט כלומר תן קיום והעמדה במשפט באחת משתי פנים אם כבנים שחשוב אותנו כבנים ונהי' נדונים כבנים ואם כעבדים או שתדין אותנו כעבדים ומפרש ואמר אם כבנים כלומר בזה האופן תחשב אותנו כבנים אם תבא אתה לרחמינו אז רחם אותנו כרחם אב על הבנים אבל אם ח"ו אנו מחויבים לקבל עונש בזה הצד הרי אנו לפניך כעבדים וע"כ עינינו לך תלויות בבכי ובתחנונים ובתשובה עד שתחננו ותוציא כאור משפטינו ע"כ דבריו הקדושים - ואני תלמידו אמרתי שיש לפרש בזה הכתוב בפ' האזינו הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא שיחת לו לא בניו מומם וכו' והכונה דהא שהמקום דן אותנו לפעמים כבנים ולפעמים כעבדים לפי שהוא אל אמונה ואין עול צדיק ישר ונכנס אתנו לפנים משוה"ד וע"כ בשעה שהם שיחת לו "לא בניו" אין דן אותם כבנים וע"כ אינו נחשב רק למומם אבל אם הי' דן אותם כבנים הי' כביכול חילול כבודו של שמו ית' כבן שמתחלל על ידו כבוד אביו - [א"ה עכ"ל א"ז הגאון רבי עזרא צורף זצוק"ל]- עוד כ' א"ז הג' הנ"ל זצ"ל וז"ל ונר' לפרש כונת הפייטן באופן אחר במאי דאית' במד' תנחומא הובא בטור תקפ"א וז"ל ורוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש א"ר סימון כתיב כי מי גוי גדול וכו' ר"ח ור"י אומרין איזה אומה כאומה זו שיודע' איפיה של אלהיה פי' מנהגיו ודיניו שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאין יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינם כן לובשין לבנים ומתעטפי' לבנים ואוכלים ושותים ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס לפיכך נוהגין לספר ולכבס ולהרבות מנות בר"ה וגו' והקשה בט"ז ר"ס תקפ"ד על מה דאמרינן בר"ה שאלו מלה"ש לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין אומרים ישראל הלל בר"ה ויו"כ אמר להם הקב"ה אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרי' שירה וקשה דהא אנו בטוחים שנצא זכאי בדינים וכדברי המדרש הנ"ל ותירץ הט"ז דמ"מ צ"ל ירא וחרד מאימת הדין ועי"כ נזכה לזכות. וז"כ כוונת הפייטן אם אנו נחשבים בעינינו כעבדים ונירא ונפחד מאימת הדין כעבד שפחד מרבו שיקבל עונש על סרחונו אז אנו יכולים לבטוח שנהי' נחשבו' אצל הקב"ה כבנים ונצא זכאי בדינינו

וז"ש היום יעמוד במשפט כל יצורי עולמים כלומר בזה ניתן העמדה וקיום במשפט אם כבנים ואם כעבדים אם יש לנו בחינת הבן ובחינת עבד ומפרש אח"כ אם כבנים כלומר על צד זה אנו נחשבים כבנים מאחר שאנו בטוחים בחסדו הגדול שורחמנו כרחם אב על בנים אבל בתנאי זה ואם כעבדים אם אנו נחשבים בעינינו כעבדים ועינינו לך תלוויות עד שתחנינו ותוציא כאור משפטינו אבל אם לא נשים על לבבינו חרדת הדין האיום והנורא ונבטח לבנו רק על חסדי המקום שהוא רחום וחנון בלי תשובה הקודמת אז בודאי ח"ו לא יצדק לפניך כל חי [א"ה בדברי א"ז הג' זצ"ל פירשתי גמרא הנ"ל אפשר מלך יושב על כסא דין וכו' והקשו המפורשים על הלשון אפשר וכו' והלא ודאי הוא יושב על כסא דין, הול"ל מלך יושב וכו' אבל בדברי א"ז זצ"ל מיושב היטב שמלה"ש כשרואים שהקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים שואלים למה אין ישראל אומרים שירה על גודל חסדי ד' ית' ואדרבה הם חרדים ועצבים ע"כ שואלים מפני מה לא נסתלק מישראל הפחד ע"ז משיב הקב"ה אפשר מלך יושב על כסא דין אפשר דייקא לא שיושב באמת על כסא דין שכבר עמד מכסא דין וישב על כסא רחמים אבל מ"מ אפשר הוא לישב על כסא דין על כן תמיד מורא ועל' על ראשם:]:

דרשה לשבת תשובה מאאמ"ו הג' זצ"ל בשנת תרט"ז לפ"ק

בפ' האזינו לו חכמה ישכילו זאת יבינו לאחריתם, וז"ל הספרי הוב' בילקוט לו חכמה וכו' אלו נסתכלו ישראל בד"ת שנתנה להן לא שלטה להם אימה ומלכות, ומה אמר' להם קבלו עליכם עול מלכות שמים, והכריעו זה את זה ביראת שמים, והתנהגו זה את זה בגמ"ח וכו' עכ"ל, וצריך ביאור, ונ"ל להיות מצות התורה, בשני סוגים המה, יש מהם שב"א לחבירו, כמו ואהבת לרעך כמוך. לא תשנא ולא תקום לא תגזול ולא תעשוק, וכו' וכיו"ב, ויש מהם ב"א למקום. כמו לא יהי' לך וכו', לא תשא וכו' ל"ת מלאכה וכו', אנכי ד' וכו', פסח ומצה וקרבנות שעטנ"ז ותפילין וכו' וכיו"ב, ונחזי אנן איזו חלק משני אלו סוגים, ראוי ומחויב האדם להקדים ולהחזיק בו תחילה, נראה בעליל שחלק זה שב"א למקום הוא קודם, ומקראות הרבה מעידון ע"ז כי אלו שב"א למקום, נקראים בשם יראה, ואלו שבב"א לחבירו נקראים בשם חכמ"ה, לפי שכל אלו או רובם, גם השכל אנושיי מסכים בהם, והרי אז"ל בפ' אבות כל שיראת"ו קודמת לחכמת"ו, חכמתו מתקיימת, וההיפוך בהיפוך, וכן אז"ל עוד שם, אם אין יראה אין חכמ"ה, וכן שלמה אמר בחכמתו ראשית דבר יראת ד', נ"ל כוונתו כי מראש צורים אראנו במתן תור', שהשמיענו ד' ית' עשרת הדברות, פתח תחילה בחמשה ראשונות, שבב"א למקום, אנכי ד' וכו' ולא יהי'

לך וכו', וחמשה אחרונות שבב"א לחבירו, לא תרצח לא תחמוד וכו' לבסוף. וכן התחלת התורה בראשית ברא וכו', אמר רשב"י בתיקונו זוהר א' מצירופי בראשי"ת, הוא יר"א בש"ת, רומז על אז"ל בפ"ב דמס' נדרים ע"פ ס"פ יתרו למען תהי' יראתו ע"פ לבלתי תחטאו זה הבושה, והתורה נקראת דבר כמ"ש דבר צוה לאלף דור עי' רש"י בחגיגה ריש ד' י"ד, וזה"ש שהע"ה ראשית דבר, ר"ל התחלת התורה, הוא יראת ד', רמוז בתיבת בראשית, יר"א בש"ת, וכן מצוה ראשונה פתח באנכי ד"א וכו' וזהו נ"ל ג"כ כוונת דהע"ה באמרו פתח דבריך יאיר מבין פתיים, ר"ל כיון דבלא חכמה נקרא פתי, ומזה יחשוב האדם יותר לאחוז בחכמה תחילה ולהניח עול היראה, כדי שיקרא חכ"ם, וזאת תורת האד"ם, אבל מהתחלת התורה בראשית וכו' וכן התחלת עשרת הדברות אנכי ד"א וכו', נלמד כי הסדר הו' תחילה יראת ד'. ואם אין ירא"ה אין חכמ"ה מתקיימת, לז"א פת"ח דבריך יאיר מבין פתיים, כי בע"כ צריך להקדים יראת ד' ועי"כ שוב החכמה מתקיימת, וזהו נ"ל כוונת קהלת שאמר ירא את ד' ומלך ועם שונים אל תתערב, ויותר הי' צודק לומר בני ירא את ד' ומלך אבל הפסיק בתיבת בני בין ד' ומלך ה"ט להקפיד על הסדר כי המלך בו"ד במשפט יעמיד ארץ ואלמלא מוראה איש את וכו' וכן מצות שתהא אימתו עליך הוא ב"א לחבירו לז"א תחילה יר"א את ד' בני אח"כ ומלך וסיים מאמרו ועם שינים אותן שמהפכים הסדר אל תתערב כי קלקול הסדר מקלקל האמונה כי ע"י יראת ד' ע"כ מאמין בדברי חז"ל שנאמר לא תסור וכו' וכן בהיפוך בלא יראת ד' מושרש בלב האדם שוב כל דברי חכמים אצלו כחוכא ומלעיג עליהם וגם מצות התורה שאינו משיג בשכלו אינו חש בהם ועושה הכל כאות נפשו וכחכמתו ובזה מובן בפ' נצבים פן יש בכם שירש פורה ראש וכו' והי' בשמעו וכו' והתברך בלבבו וכו', דתמוה איזו בן דעת שיעלה כן בלבו לומר כן וכו' אבל לזה הקדים שורש פורה וכו' שמיד מילדותו נתגדל בלא יראה קדומה, שוב לא יאמין ולא יפחד כנ"ל, וכן אמר קהלת בסיף ספרו סוף דבר הכל נשמע תחילה את האלקים ירא ואח"כ את מצותיו שמור כי זה כל האדם זה דייקא העיקר, לשמור הסדר, סוף דבר הכל נשמע, יר' לבסוף תוכל ללמוד גם חכמות שונות אחרות, אחר שמילא כריסו בש"ס ופסקים אבל ראשית דבר יראת ד', את האלקים ירא, לקיים המצות שב"א למקום, ואח"כ ואת מצותיו שמור שב"א לחבירו, ועתה היום בעו"ה תופסים לעיקר תורה חלמה תחילה וע"ז רמזה שירת האזינו וירא ד' וינאץ וכו' אראה מה אחרית. וכו', אחר שבילדותם התחילו בחכמה בלתי ירא' קדומה כי דור תהפוכות המה. כי באופן זה בנים לא אמון בם בקלקל הסדר הוא מקלקל האמונה, והלעהרטר המחנכים הילדים מורים רעליגיא"ן עשרת הדברות, אוי לאותו בושה והרי בטלו לומר

יו"ד הדברו' בכ"י בציבור כדי שלא לחקות המינים שאמרו אין תורה אלא זו, והנה כל התו"כ שבכתב ושבע"פ הוא מן השמים, והוא הרעליגיאי"ן, ופסוק ותמנע היתה פלגש וכו' ואחות לוטן תמנע שקול הוא לפסוק שמע ישראל וכו', והנה איתא בשם תיקוני זוה"ק ג"כ דצריך להקדים בכ"מ היראה, ולמד כן רשב"י מקרא זה שמי וזה זכרי וכו' שמ"ו עם ו"ה עולה שס"ה, זכר"ו עם ו"ה עולה רמ"ח מ"ע, הרי שהקדים זה שמ"ו עם וי"ה שס"ה מצות ל"ת מצד היראה, לזה זכר"ו עם ו"ה רמ"ח מ"ע מצד אהבה, וכתב עוד דגם בנקודות שם העצם ב"ה שהם בי חש"ק, נקודת שב"א המורה על היראה כי באש ד' נשפט הוא קדום באות יו"ד, והקמ"ץ המורה אהבה ורחמים, וכן חול"ם, מאוחר וכו' ע"ש בתיקונים, ולפי"ז נ"ל דזהו כונת התורה בפ' עקב בפ' היראה ועתה ישראל מה ד"א שואל מעמך כ"א ליראה וכו' ולעשות וכו' וכבר תמ' בגמרא אטו יראה מלתא זוטרתי וכו'. אמנם לדברינו מובן דה"פ ועל הסדר קפיד תחילה הוא שואל מעמך ליראה"ה וכו' ללכת בכל דרכיו לאהבה אותו לעבוד את ד"א וכו' תחילה לקיים מה שב"א למקום דייקא. ואח"כ לשמור את מצות ד' וכו' אשר אנכי מצוך היום לטוב לך. היינו שב"א לחבירו לכך תלה בעצמו אנכי מצוך, וכן לטוב לך וכו', ור"ל מה ד' אלקיך כמו ששמו העצם רומז במניינו ובניקודו, שקדום בו תחילה יראה, אח"כ אהבה, זאת בעצמו מה שהוא הוא שואל מעמך שכן תעשה תחילה ליראה וכו' אח"כ לשמור וכו' כנ"ל, עו' בס' ראשית חכמה שער היראה ובס' חוהל"ב, שוב מצאתי בס' רבינו בחיי ר"פ מטות פי' הפ' ירא את ד' בני ומלך כנ"ל יע"ש והנאני מאד. והנה כן שנינו במשנה פ"ב דברכות אריב"ק למה קדמה שמע לוהי' אם שמוע אלא כדי שיקבל עליו עול מ"ש תחילה ואח"כ יקבל עליו עול מצות ע"ש וא"כ הן הן דברי הספרי הנ"ל דמפרש הפ' הכי לו חכמה ישכילו זאת יבינו ודאי לאחריתם דייקא ר"ל שידעו מה לאחוז באחרונה, וגם אחרית פירושו תכלית וטובה, וה"ק לו חכמה כן יעשו על הסדר תחילה ישכילו זאת התורה שב"א למקום יבינו לאחריתם אלו שב"א לחבירו לתועלתם יבינו באחרונה בזאת תורת האדם, לז"א ספרי אילו נסתכלו ישראל בדברי תורה שנתנה להם. לא שלטה בהם אומה ומלכות ומה אמרה להם קבלו עליכם עול מ"ש והכריעו זא"ז ביראת שמים ר"ל תחילה צריך ליראת ד' לקיים המצו' שב"א למקום ואח"כ והתנהגו זא"ז בגמ"ח דייקא ר"ל לקיים אותן שב"א לחבירו הוא החכמה ובינו לאחריתם ולו חכמ' ישכילו זאת אינו נסתכלו בד"ת היו מוצאי היכן ומה אמר' להם הסדר דהיי' בראשית וכו' ואנכי ד"א וכו' ושמע ישראל וכו', וכן דחז"ל על והלכת בדרכיו ובו תדבק הדבק בדרכיו מה הוא רחום וחנון אף אתם וכו', ובמס' ר"ה י"ז ר"ה רמי כתי' צדיק ד' בכל דרכיו וכ' וחסיד בכל מעשיו, בתחילה צדיק ולבסוף חסיד

וכו', אילפי רמי כ' ורב חסד כתיב, ואמת בתחילה ואמת ולבסוף ורב חסד וכו' וא"כ מבואר יותר כוונתי בפי' הפ' מה ד"א, יר' מה שהוא מדותיו ודרכיו רחום וחנון וכו', ותחילה ואמת וצדיק ד' ואח"כ בסוף ורב חסד, כן הוא שואל מעמך תחילה ליראה וכו' וללכת בכל דרכיו וכו' וכנ"ל וכה"ג אמרתי על מאז"ל במס' עירובין ד' נ"ג אריב"ח מימי לא נצחני אדם אלא אשה ותינוק ותינוקת וכו' תינוקת מאי הי' פ"א הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה, אמר לי תינוקת אחת רבי לאו שדה הוא, אמרתי לה הלא בדרך כבושה אני מהלך, אמר' לי לסטים שכמותך כבשוה, תינוק מאי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק א' יושב על פרשת דרכים הוא אמרתי לו בני באיז' דרך נלך לעיר, אמר לי זו ארוכה וקצרה וזו קצר' וארוכה הלכתי בקצרה וארוכה כיון שהגעתי לעיר היו מקיפות לה גנות ופרדסי' חזרתי לאחורי, ואמרתי לו בני לא כך אמרת לי זו קצרה, א"ל ר' ולא כך אמרתי לך קצרה וארוכה נשקתי על ראשו ואמרתי לו אשריכם ישראל שכולכם חכמי' אתם מגדולכם ועד קטנכם וכו' ע"ש, והרגיש הרש"א בח"א מה הי' טעות בריב"ח, הרי על שניהם א"ל התינוק קצרה וארוכה, ארוכה וקצרה, ותי' איהו סבר דה"ק קצרה למצוא מבוא העיר, וארוכה באריכות הדרך וזו ארוכה למצוא מבוא העיר מפני גנות ופרדסים, וקצרה בהליכת הדרך בהיפוך מפירש"י, וסבר ג"כ תפס לשון ראשון, והתינוק השיב לו גם לפי הבנתו תפוס לשון אחרון וכו' ע"ש, ומר"ם שי"ף פי' בחא"ג דריב"ח השיב לו זו קצרה קרובה לעיר ומיד תפגע בה, אכן רחוקה הי' לעיר גופא ומקודם עיבורה של עיר בל"א פארשטאדט והיינו עיר חצון לפני העיר עיקרית פנימי לה, וזה רחוקה, אמנם כשתפגע בה הוא קרובה בלי עיר שלפניו, ריב"ח חשיב מה איכפת לי אין רצוני להתארח שם רק ללין וא"כ בעיר של פניה נלין כיון שפגע בה ראה של"ה כמו שחשב רק מוקף גנות וכו' עש"ה, ולענ"ד נ"ל לפרש כי ההבדל בין תוה"ק הוא התורה מה"ש ובין שאר הדתות ושבע חכמות הוא כי חכמת התורה מה"ש, כתיב בה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. להייתה תורת ד' והוא ית' בלתי בעל תכלית, כן תורתו נעוץ סופה בתחילתה, ועמוק עמוק מי ימצאינה, הן בנגלה תורה שבכתב, ושבע"פ ש"ס ופוסקים, והן בנסתר כל התו"כ שמותיו של הקב"ה, וכל העולמות תלוים בתורה, ואלמלא תורה לא נתקיימו שו"א, אבל מפני זה אין לומר שהוא מן הנמנע להגיע עד תכליתה, הרי אז"ל בפ"ו מאבות כל העוסק בתירה לשמה זוכה לדברים הרבה וכל העולם כולו כדאי הוא לו וכו' ונהנין ממנו עצה וכו' ומגלין לו רזי תורה וכו' משא"כ בשארי החכמות ודתות או"ה. בנקל ובזמן קצר בשנים מועטות יוכל אדם להשיגם יפה עד תכליתם כידוע, אבל לא נודע לו להלומד אותם מתוכם דבר מתוה"ק כמו שבהיפוך

ע"י לימוד תוה"ק נודע ללומדיה גם שארי החכמות. כאז"ל הפוך בה והפוך בה דכולה בה, ולא כן בשאר החכמות, וגם זו ההבדל יש כי תוה"ק לימודה ליראת ד' כמ"ש תורת ד' תמימה וכו' יראת ד' טהורה היותה תמימה גם הלומדה הוא תמים עם ד'. ולא כן הלומד בחכמת הפלוסיפי' עליו אמר שלמה בחכמתו נופת תטופנה שפתי זרה וכו'. כי מנתקת ומסיר' את האדם לגמרי מיראת ד' ומשכתו למינות כי הוא מכחיש וכופר בכל מה שאינו משיג בחוש שכלו, ולכן בדין וחובה היא להשלים א"ע תחילה בתוה"ק כי צריך להשריש בלב תחילה יראת ד' ולא בהיפוך להמשיך תחילה א"ע בתענוגו עוה"ז, וזהו נ"ל כונת התינוק באמרו לריב"ח שבא לבודקו באיזה דרך נלך לעיר ר"ל להיות יפה ת"ת עם ד"א היינו לימוד גם השארו חכמות באיזה מהם ראוי להתחיל שנהיה מהלכים מעלה מעלה תמיד לעיר ד' שמה. א"ל זו דרך ארוכה וקצרה וכו' ר"ל התורה מן השמים הי' ראוי ומחויב להשלים בה א"ע תחילה כי הוא ארוכה מארץ מדה באורך הוצעותי', ואח"כ קצרה כי זוכה על ידה לדברים הרבה וכו', ובה קדמה יראת ד' לחכמתו אבל זו דרך השני נהפוך הוא קצרה שארי המדעים מושגים מהר בקרב שנים אבל ארוכה הוא רחוקה הוא מהשיג אורחת חיים ומסוכן הוא להתחיל בה תחילה. כי בזה חכמתו קודמת ליראתו אין חכמתו מתקיימת. וכן ניסהו ריב"ח להלוך תחילה בדרך קצרה ונמשך אחר תענוגים בגנות ופרדסי' מוקף. ונעשה לו הדרך ארוכה לבוא לתכליתו למחוז חפצו וכמו כן עושים היום דור תהפוכות המה במה בעו"ה בזה"ז נוכל לומר גם בעוה"ז מאמר ר' יוסף בב"ח דף י' עולם הפוך ראיתי עליונים למשה ותחתונים למעלה ר"ל מה שראוי ומחיוב להקדימו בראש הלימוד להיות עליון הו' תורה מן השמים עושים אותו למטה מאחרים לימודה ומה שראוי לאחר לימודה להיות תחתון הוא שאר החכמות עושים אותו למעלה ראש בתחילת לימודם עם בניהם הוא עולם הפוך ממש, ונ"ל שע"ז רמזה תורה בפ' האזינו וירא ד' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה וכו' וארא מה אחריתם יר' מה יהי' לימודם בסוף ומה יהי' תכליתם כי דור תהפוכות המה, עושים הטפל בראש והעיקר מניחים לבסוף לכן בנים לא אמון בם בנים דייקא קטנים שנתגדלו בלימוד כזה אין אמונה בהם- ואז"ל אין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה וכמה גדול כח החזקת התורה כדרחז"ל עץ חיים הוא למחזיקים בה ללמדיה לא נאמר וכו' וכן דחז"ל על שמח זבולון וכו' ולא עוד אלא שהקדימו הכ', ובפ"א תנן על שלשה דברים העולם קיים על התורה וכו' ואם אין גדיים אין תיישים ואיתא בכל יום ב"ק יוצאת וכו' אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, נ"ל פי' עפ"י מאז"ל כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין שנאמר אז תשכיל ואז תצליח א"כ מכלל הן אתה שומע לאו. וה"פ זה שאוי להם לבריות

מגיע להם כל האוי ואבוי רק על שמעליבין את התורה, ובמ"ת לא לקח הקב"ה לערב אלא התינוקת של בית רבן, ואיתא בשבת לא חורב' ירושלים אלא מ' שבטלו תינוקת שב"ר וכו', ולכן פירש"י בפ' עקב וסרתם ועבדתם וכו' כל מי שאינו מלמד את בנו תורה כאילו קוברו, ועתה בעו"ה משליכים רבים עול התורה ומצות וחפיצים לשונות נכרים, הן אמת אז"ל יפה ת"ת עם ד"א, במיעוט דרך ארץ נקנה התורה, ולא לעשות העיקר טפל וטפל לעיקר, ואם בשביל הפרנסה על מחיה וכלכלה הם עושים כן, הלא רבים בני שוממה שוחטי ילדים והם חסרי לחם ואם מחוסר בינה לדעת התורה הם עושים, שוא ידברו בזה, ואם הם עכ"פ מהנהים ומחזיקים לת"ח ובחורים הם חשובים כבניהם כמאז"ל כל המלמד את בן חבירו תורה וכן המגדלו בתוך ביתו כאילו ילדו: עוד אוכיח על שיחת חולין בביה"כ ז"ל הש"ע או"ח קנ"א ביהכ"נ וביהמ"ד אין נוהגין בהן קלות ראש וכו' כשחוק והיתול ושיחה בטילה וכו' וכ' המג"א בשם סמ"ק ובעון זה נהפכין הבהכ"נ לבית עכו"ם ח"ו, ורבה הפרצה בעו"ה פה בזה שעומדים במקום מה נור' המקום הזה בלי שום אימה ופחד כאלו הם במקום הפקר בלי בושת פנים מרימים קולם בשיחה בטילה ושחוק וליצנות ר"ל כאלו עין של מעלה אינו רואה, ואין ספק אצלי כלל כי מזה נשתרבב הרבה בעו"ה שמקילים ג"כ בכבוד הרב מרא דאתרו' ושאר ת"ח באמרם מורא רבך כמורא שמים, ולא יותר, ואחר שאין נוהגים כבוד ומורא במקום מקדש ד', גם הת"ח שנקראים היכל ד' שהם משרים שכינה בישראל ע"י עסק התורה לא עדיפי מביה"כ והבן, ועיקר מה שנוגע בכבוד, ד' ב"ה ומוראו לכבד ולירא גם מקום מקדש מעט שהשכינה שורה שם הוא כמ"ש ואת מקדשי תיראו אני ד', ובירושלמי איתא דרשו ד' בהמצאו בביה"כ ובהמ"ד ע"ש, וקיי"ל בש"ע סו' צ"ח דבעי' מלבוש מיוחד לתפלה והוא מגמ' דשבת קי"ד מניין לשינוי בגדים וכו' ובשבת ד' יו"ד ילפינן מהכון לקראת אלקיך ישראל רבעו רמא פוזמקי, ומכ"ש שלא לכנוס לביהכנ"ס בתכשיט ומלבוש נכרי, ובעו"ה הרבה מבני עמינו מתפרצים ונכנסו לביהכ"נ במלבושי נכרים ונויהם דרך גיאות ועזות בנוי על הכובע, הוא הילוך הנכרים, מלבד מלבושי שעטנ"ז, וי"ל בדרך הלציו אז"ל מה"מ כולו מלא עינים, יר' כי אז"ל הוא היצה"ר הוא השטן הוא המה"מ, והנה אם האדם מחדש איזו עבירה הוא מבהיל את הרואים, שעיני כל ב"א צופים עליו ע"ד החידוש ההוא ומסית בזה גם אחרים) וזהו רמזו שמה"מ הוא היצה"ר לעבירה חדשה הכל נותנים בו עיניהם ומביטים אחריו הוא נותן נוי על ראשו, והם נותנים ראשם על הנוי, ובעוה"ר נתקיים מאמר המקונן היו שריה כאילים מה איל ראשו של זה בצד זנבו של זה כן כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זא"ז וכו', ואדרבה מסכימים ומודים להם,

ואיש כל הישר בעיניו וכחכמתו יעשה, ואוי לאותו בושה, וא"כ איפו במה ניכר ההבדל ובחירה בנו מכל העמים, וע"י שהוא הולך במלבושי נכרים עבירה גוררת עבירה, מתיר לעצמו גם מו"מ בשבת והוצאה מרשות לרשות והליכה חוץ לתחום בשבת, ולסרוק במסרק שער ראשו להחליקם בנוי ותולש שער חייב, וכן לגלח בתער, ולהליות בריבית, וכן איסו' שביתת בהמתו וכיו"ב, שכל אלו מותרים לנכרי, ומזה באים לעבור ג"כ ב"א לחבירו כולם מקנאים איש מרעהו כמעט איש את רעהו חיים בלעו הן בממון הן בכבוד הרבה שנא' ופירוד לבבות, הנה קול המון הוא שרוח היום ציי"ט גייס"ט הוא מבי' כזאת, וכן הו' האמת כאז"ל בעקבות משיח חוצפא יסגא ופי' בו האר"י הנשמות התלויו' בעקבו של אדה"ר ותהי זאת נחמתני, וזהו נ"ל פי' מאז"ל והגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ וכו' אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה עי' ביפ"ת פרש"י ומרמב"ן ופי' דידי' שם. אמנם לענ"ד פשוט דר"ל בדור שלא ישגיחו על זכות לטובה וגם לא יחושו על טובה לענשו, אבל כל אפין שווין בעיניהם כמ"ש דור טהור בעיניו ומצואתו לא רוחץ ע"י שחוצפא יסג' בעקבות משיחא, והנוגע בתוכחה שב"א לחבירו אז"ל רובן בגזל וכו' ולכן הזהירו חז"ל יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך, והמון מפרשים כפשוטו להחזיק בשל חבירו. ואין ראי' מרכוש מצרים שלקחו ישראל אף דגם גזל גוי אסור הו', כבר פ' הראב"ע שם התם בציווי ד' היתה והכל שלו ית' ע"ש, ואז"ל על ג' דברים עולם עומד על התורה ועבודה וגמ"ח, וכתי' בעת ההי' יעמוד מיכאל שרכם פי' ישתוק מלחפש זכות יאמר ד' אני ד' מדבר בצדקה בזכות הצדקה שעושין בני, וגבי בני עלי דחז"ל בזבח ומנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בתורה ובתפלה ובגמ"ח ועתה בעוה"ר תורה מונחת בזויות ועבודה זו תפלה בלב עושין תפלתן קבע לכל הפירו' בתיבת קבע, ולבם בל עמם, א"כ תורה מתחלפים בסחורה, ועבודה זו תפלה בלב הוא בלא לב, ולא נשאר כ"א זכות הצדקה, ואיסו' ריבית נעשה היתר אצל ההמון ומשעת שומה עובר על ה' לאוין ופסול לעדות ולשבועה ונכסיו מתמוטטין ואינו עומד בתחה"מ, גם אוכיח על דברת ב"א שמקילים חיש מהר לדבר גבוה נגד כבוד המלך בו"ד ושריו, הרי אז"ל בב"ת ד' ד' גבי הורדוס דקטלינהו לרבנן דדרשי מקרב אחיך תשים וכו' א"ל כ' גם במדעך מלך אל תקלל וכו' וכ' ונשיא בעמך לא תאור וכו' וגם אז"ל הוי זהיר בגוי קטן. ומכ"ש אם הוא מלך בן מלך חלילה לנו לזלזל בכבודו הרמה ובפרט צריכים ליזהר על גזילת וגניבת ממון נכרי שאסור מה"ת וכעת היום מצאתי א"ע מחויב לעורר את העם ביותר ולהזהר ג"כ בכבודם ומחויבים אנחנו לדרוש בשלומם וטובתם הרי התורה הזהירנו לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו ואע"ג שהרעו לנו בקושי שיעבוד ומגינת לב וגם עובדי ע"ז

היו עאכו"כ היום שאנחנו בגלות חוסים בצילם וגרים בארצם ומגינים עלינו ואנו יונקים ונהנים מטובם והרי אף בזמן המקדש שלא היינו צריכים להם כ"כ היו מקריבים בחג הסוכות שבעים פרים בשבי עי"ן אומות לכפר עליהם להיותם כולם מעשה ידי יוצרינו ואפי' באבדם של מצרים הרעים אמר הקב"ה מעשי ידי טבעו בים וכו', עאכו"כ כעת היום שכמעט רובם מודים באחדות ד' ובהשגחה שמוזהרים אנחנו ביותר שלא לתעבם ולשנוא אתם ח"ו, וכמה גדולים דברי חז"ל שהזהירנו הוי מתפלל בשלומה של מלכות וכו' ואף שאין האומות מקיימין מצות התורה אין מצווים עליהם רק על ז' מצות שנצטוו עליהם ב"נ, ואם מקיימין אותם חסידי או"ה הם ויש להם חלק עוה"ב ואלו הן ע"ז ג"ע ש"ד, אמ"ה, גזל, ברכה ד', דינין כמ"ש הרמב"ם ספ"ח מהל' מלכים ובהיפוך גם רשעי ישראל שעוברים במזיד מצות ד' מצוה לשנוא אותו אחר שנוכיח אותו על חטאתו ואין רוצה לחזור בו שנאמר הלא משנאיך ד' אשנא וכו' עי' ס' החינוך פ' קדושים מצוה רל"ח, אבל לעומת זה ג"כ אחת ממצות התורה שלא ללכת בחקות או"ה, ולשון הספרי ובחקותיהם ל"ת בנימוסות שלהם השמר לך פן תנקש אחריהם שמא תדמה להם ותעשה כמעשיהם והיו לך למוקש שלא תאמר הואיל והם יוצאים בארגמן אנו יוצ' בארגמן הם יוצאין במיני כלי זיין הו' כלוסין אף אני אצא וכו' ולשון ספרי הנבואה ועל כל הלובשים מלבוש נכרי ונוהג בכ"מ ובכל זמן עו' ס' החינוך מצוה רס"ב ולא יבוש ישראל מלנהוג בדת יהודית ולהחזיק במנהגי ישראל ואין זה פחיתות לנו אצלם, גם לא גורם שנאה לנו אצל או"ה כי הקב"ה נותן התורה הבדולנו כמ"ש והייתם לי סגולה מכל העמים וכו' וברכת המבדל וכו' בין ישראל לעמים, וכ"ז הועתק בלשונם השפלה והתורה, ואינם מבקשים לשנות דת ח"ו, אדרב' מכבדים אותנו על חזוק אמונתינו, לכן ראוי' לנו שלא לבוש בשם יהודים מבעשיו' המצות ואדרב' זהו יחוסינו בהיותינו שומרים ומחזיקים בחיקי התורה ימנרגי אבותינו הכי נחשוב להשיג גאולה וחירו' יותר ע"י ההשתיות עם או"ה אתמה', חירות אנו מקיים אבל לא השתוות. והקב"ה השביענו שנא לרחק ע"י פריקת עול מצית ושלא לדחוק את הקץ וכמ"ש סוף כתובות ע"פ השבעתי אתכם וכו' וישעי' נ"ב אמר כי לא בחפזון תצאו וכו' לכן למען אחי ורעי אדבר' נא שלו' בך דייק' כי קרוב יום ד' ואנחנו ב"י נתאחד ואל ירך לבבכם כי אחרי טרח' יבא אתנח, והמאמין לא יחוש, כתי' אני ה' בעתה אחישנה בב"ב וכיה"ר - כך אמר אאמ"ו הג' זצוק"ל:

הם קנאונו בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם ונ"ל דהנה כ' ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וכו' ויצא ביום השני והנם שני אנשים עברים נצים וכו' ויאמר אכן נודע הדבר פירש"י נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה

חטאו ישראל מכל ט' אימות להיות נרדים בעבודת הפרך אבל רואה אני שהן ראויים לכך והנה המחקרים חוקרים אמאי הי' הקב"ה מענישם דוקא ע"י מצרים למה לא הענישם הקב"ה בעצמו אבל נר' דהנה יש תרי גווני מצות א' בין אדם לחבירו וא' בין אדם למקום והנה הקב"ה מענש את האדם מדה כנגד מדם שאם חוטא כנגד אדם מענישו ע"י אדם ושפיר מעניש הקב"ה לישראל ע"י מצרים שהם חטאו עבירות שבין אדם לחבירו וא"ש פ רש"י ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם דהיינו שהי' חוקר בסבלותם למה צריכים ישראל להשתעבד תחת בשר ודם ומדוע לא מענישם הקב"ה בעצמו ובכבודו אילם ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים וכו' ויאמר אכן נודע הדבר שמשו"ה הם משועבדים תחת בו"ד הואיל והם חטאו עבירות שבין אדם לחבירו וז"כ הם קנאוני בלא אל ר"ל אם הם קנאוני בלא אל שלא מודים בי וחוטאים רק נגדי אז ואני אקניאם בלא עם ר"ל ד' בעצמו ובכבודו מעניש אותם אמנם כעסוני בהבליהם דהיינו בהבל שלהם שהי' עביר' שבין אדם לחבירו אז גם אני בגוי נבל אכעיסם מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

דרוש לראש השנה תרכ"ב מאאמ"ו הג' מהרי"א זצוק"ל

בפיוט היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצירי עולמים אם כבנים וכו' יש להבין על לשון יעמיד הול"ל יביא במשפט וכו' ועוד לשין אם כבנים ק' הל"ל אם בנים וכו' אמנם באמת קרא כתיב ועמדו שני האנשים וכו' וקיי"ל דיינים בישיבה ובע"ד בעמידה ואם הם ת"ח מושיבין איתם משים עשה דכבוד תורה עדיף, והנה הת"ח קרוים בנים כמאז"ל אל תקרא בניך אלא ביניך ולכן סמכם התנא בפ"א חביבין ישראל שנקראו בנים למקום וכו' חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה וכו' וכן קודם מ"ת נקראו עבדים כי לי בנ"י עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מא"מ ואחר מ"ת נקראו בנים אתם לד"א וכו' בפ' ראה ולז"א דהע"ה למשפטיך עמדו היום עמדו דייקא כי הכל עבדיך דייקא ולא בנים כדי להושיב הבע"ד כי באמת אין אדם צדיק בארץ וכו' לכן יסד הפייטן היום יעמוד דייקא במשפט כל יצורי עולמים אם כבנים אם כעבדים דבנים ממש ליתנהו כדי להושיבם כנ"ל ואמר אם כבנים רחמינו וכו' ולפי הנודע דבנים הם נקראים בערש"מ א"כ אין צריכים לרחמים אמנם יובן בהקדי' מאז"ל במד' תנחומא פ' עקב כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ז"ש הכתוב משלי ב' בני אם תקח אמרי א"ר אבא בר כהנא אימתו אתם נקרא בני כשתקח אמרי וכה"א בנים אתם לד"א אימתי בנים כשאתם לד"א שאתם משמרים מצותי לכן כתיב בני אם תקח אמרי פי ומצותי תצפון אתך עכ"ל ונ"ל אם ערש"מ נקראים בנים ובאמת גם בבנים שני מדרגות הם להיות

התורה נחלקת לשני חלקים חלק העיוני ידיעת המושכלות וחלק המעשה מצוה בפועל ויש בני אדם שתופסים לעיקר חלק העיוני לבד ולדעתם עושים רצונו של מקום בזה וגם קצתם חפצים גם בחלק המעשה ומחשבתם וכוונתם רצויה אבל יצה"ר גבר על שכלם בחלק המעשה ולהיות גם מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה א"כ אלו ואלו בנים קרוים בנים משחיתים בנים סוררים במעשה בין בחיוב בין במניע' ומ"מ בנים הם קרוים על המחשבה והכוונה הרצויה וז"כ המדרש כל המצוה וכו' תשמרון לעשות דייקא למען תחיון וכו' זש"ה בני וכו' אימתי אתה נקרא בני כשתקח אמרי ומצותי תצפון אתך היינו תקח אמרי בחלק הלימוד במושכלת כמ"ש תיזל כטל אמרתי וגם מצותי בחלק המעשה תצפון אתך וכה"א בנים וכו' אימתי אתם בנים כשאתם לד"א שאתם משמרים מצותי דייקא בפועל א"כ מובן בערש"מ במחשבה לבד אינם בנים ממש רק כבנים בכח ולא בפועל וז"כ הפייטן אם כבנים בכ"ף הדמיון ולא בנים ממש באופן שרצונינו לעשות רצונו אבל חסרנו מעשה לכן רחמנו כרחם אב על בנים - איתא בתנחומא בפ' האזינו וז"ל ישעי' אמר דרשו ד' בהמצאו ודוד אמר דרשי ד' ועוזו למה אמר בקשו פניו תמיד ללמדך שהקב"ה ית' שמו פעמים נראה ופעמים איני נראה וכו' ובזמן שישראל עושין תשובה מצוי להם שנאמר ובקשתם משם את ד"א ואם לא עשו תשובה בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ד' פעמים קרוב שנאמר קרוב ד' לכל קוראיו פעמים אינו קרוב שנאמר רחוק מרשעים ד' וכו' לכך אמר ישעי' דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב מלה"ד למלך שאמר לעבדיו צאו והכריזו בכל ממשלתי שאני יושב ודן דיני ממונות כל מי שיש לו עסק עם חברו יבא לפני ואני דן אותו לכף זכות עד שלא אשב לדון דיני נפשית וכך הקב"ה ית' שמו אמר לישראל בני הוי יודעין שאני דן את העולם בארבעה פרקים האלו בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש השנה כל באי עולם עוברין לפני כבני מרן בחג נדונין על מים ובאלו שלשה פרקים יושב לדון דיני ממנות להעשיר אי להעני להרבות או למעט אבל בר"ה דן דיני נפשות אם למות אם לחיים כד"א בתקיעתא דרב ועל המדינות בו יאמר וכו' ואם עשיתם תשובה לפני בלב שלם אני אקבל אתכם ואדון אתכם לכף זכות ששערי שמים פתוחין ואשמע תפלתכם שאני משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים עד שלא אחתום גזר דין ביום הכפורים לכך נאמר דרשו ד' בהמצאו עכ"ל ובגמ' אמרי' כתיב כד"א בכל קראינו אליו וכתיב דרשו ד' בהמצאו ותירץ כאן ביחיד כאן בציבור ויחיד אימתי אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ והנה ג' ימים אילו שני ימים ר"ה ויוה"כ נקראו אחדי' ב' ימים ר"ה כיומא אריכתא דמי וכתיב בחודש השביעי באחד לחודש ודחז"ל ימים יוצרו ולא אחד בהם זה יוה"כ ובין ר"ה ליוה"כ ז'

ימי תשובה ראוי ומחויב לתקן בהם מה שחטאו בסיבת יצה"ר כדי להנצל משבע מיני פורענות שנא' בפ' התוכחה שבע כחטאתכם ולתקן בהם ז' שמות אלקים שזכרם דהע"ה במזמור כל העמים תקעו כף וכו' תהלים מ"ז ובעוה"ר בנוהג שבעולם משמרים ג' ימים ר"ה ויוה"כ בלבד בטהרה וז' ימים שביניהם איש לדרכו פונים אין איש מתעורר להחזיק בה והקב"ה משגיח ומתאוה לתפלתינו מחכה לחוננו כעת שערי שמים פתוחין לשמוע תפילתינו לכן החיוב על כל יחיד לכוין לבו יפה בעשי"ת בתפילתו במתון ולא במהירות כנהוג וגם עתה בשעת התקיעת שופר הוא שעת רצון ורחמים גוברים נחזור בתשובה שלימה והקב"ה יצרף מחשבתינו הטובה למעשה נהי' בגדר בנים לד"א וורחמנו כרחם אב על בנים והנה תחילת דברי התנחומא אין להם מובן בהני קראי דמייתי ראי' וז"ל ובזמן שישראל עושין תשובה מצוי' להם שנא' ובקשתם משם וכו' ואם לא עשי תשובה ישוטטו לבקש את דבר ד' ולא ימצאו ותמוה הא כיון שישוטטו לבקש את דבר די בעשות תשובה הכתוב מדבר ולמה לא ימצאו וגם מדיוקא דקרא קמא ובקשת משם את ד"א ומצאת נשמע כי תדרשנו בכל לבבך וכו' דוקא אבל בלא תשובה לא תמצאנו ועוד תמוה קרא ובקשתם משם רבים משמע ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך לשון יחיד והא פתח הכתוב ברבים ונר' דבמ"ר פ' וישלח פסוק וישא יעקב את עיניו וירא וכו' א"ר לוי אר"י הו' כעס על הבהמה ועל החיה אמרין מאי אזיל ומפייס יתיה אמר להון הדין תעלא אתון להכא דאנא ידע תלת מאה מתלין ואנא מפיוס יתיה אמרין ליה אגומין הלך ציבחר וקם ליה א"ל מה דין אמר להון אנשית מאם אמר ליה אית במאתן ברכאן הלך ציבחר וקם ליה אמר ליה מה דין א"ל אנשיו' אף מאה א"ל אף במאה ברכאן וכיון דמטא תמן אמר אנשית כולהון אלא כל חד וחד יפייס על נפשיה כך יעקב אבינו עכ"ל וי"ל לפי דרכינו הנמשל הוא כך להיות כל ישראל מסגלין עונות כל השנה ובהגיע ימי הדין ימים הנוראים הללו כולם זוחלים ורועדים מחמת המלך כך עושים מעמידים בכ"מ מליצים שלוחי ציבור אלו בעלי תפלו' ובעל תוקע' לפייס את המלך הקב"ה אבל להיות גם השועל בכלל שארו הבע"ח ע"י נכלל בכעס המלך עליהם וזה הי' סיבת השכחה אצלו שע"י הפחד שירא השועל לנפשו נרתע לאחוריו ושכח המשלים כולם ונסתמו טענותיו וכן אם השלוחי ציבור הן בתפילות והן בתקיעות שופר הן בעצמם אחוזים ומעורבין עם אותן עונות של הציבור איך יוגשו לפייס ולבקש לפעול ולהמשיך רחמים בדין הלא אין צדיק בארץ וכו' אשר לא יחטא נרתים לאחוריהם מפחד המלך הקב"ה ומהדר גאונו באין מליץ יושר ע"כ כל חד וחד ישתדל לגרמי' וזהו פי' התנחומא ופי' קרא הנ"ל ובקשתם משם את ד"א רבים כל הציבור ע"י חכם מלאך מליץ א' מני אלף

הוא הש"ץ ומצאת כי תדרשני בכל לבבך היינו אם כל יחיד ישתדל לגרמי' ולא יסמכו הרבים טל הש"ץ המליץ לבד היינו בזמן שישראל עושין תשובה מצויה להם ואם לא עשו תשובה ר"ל הם לעצמם היינו יבוטטו לבקש את דבר ד' ע"י מליץ א' ש"ץ ועליו לבד יסמכו ולא ימצאו כיון שהם לא יבקשו רק ישוטטו לבקש ע"י שלוחם לבד א"כ איפוא גם אנחנו להיות כל א' וא' ממני יודע נגעי לבבו וגם האי גברא הני שלוחי דציבורא בהאי פחדא ותבי' מאימת יום הדין אני מזרזי ומזהיר אתכם רבותי שלא יסמוך אחד מכם על הש"ץ כי לא בטוח שימשיכו רחמים עלינו אבל כל א' וא' ישתדל לגרמי' בתפלה ותחנונים יתאמץ וירבה וגם עתה בשעת תקיעת שופר יהרהרו בתשובה לפני ד' באמת ובתמים היותנו מאמינים שהיום יום הדין ובזכות אלו המצות היום נוכל שוב לבקש רחמים על עצמינו ולבטל מעלינו כל גזירות קשות שלא יבא הפורעניות כלל כנ"ל - ועפי"ז האיר ד' לנו להבין כונת חז"ל בפסוקי' ק' אמור הובא במ"ר שם וז"ל בחודש השביעי בא' לחודש ר' יהודא בר נחמן בשם ר"ל פתח עלה אלקים בתרועה ד' בקול שופר בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא הדין בדין הוא עולם מאי טעם עלה אלקים בתרועה ובשעה שישראל נוטלין את שופרותן ותוקעין לפני הקב"ה הוא עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים דכתיב ד' בקול שופר ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מדת הדין לרחמי' אימתי בחודש השביעי א"ר יאשיה כתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי אין אומ"ה יודעים להריע כמה קרנות יש להם כמה בוקינוס יש להן כמה סלפירגסי יש להם ואמרת אשרי העם יודעי תרועה אלא שהן מכירין לפתות את בוראן בתרועה והוא עומד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים אימתי בחדש השביעי עכ"ל ומובן כיון שלפי עומק הדין אין לנו שום זכות כמ"ש כי לא יצדק לפניך כל חי וא"כ הפרעניות ח"ו עתיד לבא כי אין רחמי' בדין בלא זכות כ"א מדות חנון לחון מתנ"ח אם האדם צועק מתוך הצער מכאב לב וז"ש בשעה שהקב"ה יושב ועולה על כסא הדין בדין הוא עולה ר"ל ואין מקום לרחמים בדין בלא זכות ולא יצדק לפניו שום ברי' בדין דכתיב עלה אלקים בתרועה ובשטה שישראל תוקעין בשופר הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים ומעכב את הפורעניות מלבא שנא' ד' בקול שיפר ר"ל בזכות מצוה זו עצמה הרי יש לנו זכות ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדה"ד למה"ר ונר' לכך אנו חותמים בבק"ש יה"ר בין התקיעות בנוסח זה ברוך בעל הרחמים דייקא וכן סיום הברכה בתפלה ברכות שופרות ברוך וכו' שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים דייקא ע"י מצות התרועה נזכה לרחמים ובזה מובן ג"כ כוונת הקליר בשני ימים דר"ה בשחרית שיסד נוסח פדם היום מדין גמור מלחייבם מלך צדקם ברחמים ופקדם

לטובה מלך קשוב קול תקיעה מתוקעי לך היום מלך רחמים תעורר למחכי לך מלך דלשון צדקם ברחמים שני ענינים הפוכים דצדקם עפ"י הדין משמע כמ"ש צדק ומשפט מכון כסאך וכו' ואין רחמים בדין וגם מתוקעי לך וכו' בשביל מצותיך פשיט' שרק מה"ט אנחנו תוקעים ולא מטעם אחר וגם סיום רחמים תעורר וכו' הא כבר התחיל הבקשה ברחמים צדקם ברחמים ולמה זה כפל הרחמים אמנם עפ"י דברינו נכונים הדברים שאנו מבקשים פדם היום מדין גמור מלחיבם מלך ואף שאין בידנו כלום כי גם המצות ומע"ט שבידינו הנם פגומו' בתערובות איזה פניה ואין לנו לבקש רק כ"א מתנת חנם במדת וחנותי וכו' אבל בקשתינו הוא צדקם ברחמים דייקא ר"ל חפש להם איזה זכות באופן שיצדק בהם שם הרחמים ולא מתנת חנם זהו צדקה ברחמים ופקדם לטובה מלך ואם אין בידינו מעש שום זכות מצוה לשמה קשוב קול תקיעה מתוקעי לך דייקא ר"ל היום מלך ר"ל הרי מצות תק"ש שאנו מקיימים היום רק לך בשביל מצותיך בלתי שום פניה וכוונה אחרת הרי יש בידינו זכות זה שבזה רחמים תעורר למחכי לך מלך ע"י התק"ש צדקינו ברחמים א"כ איפו נתאמץ במצות תק"ש לשוב בתשובה שלימה וכן בתפלתינו נשפוך שיחתינו לפני ד' שנזכה לרחמים ויקיים וראית' לזכור ברית עולם בב"א - עכ"ל מאאמ"ו זצוק"ל:

אלו"ל ר"ת א"הוב ל"מעלה ו"נחמד ל"מטה, אם עשה תשובה באלול - וגם ר"ת א"וי ל"ו ו"אוי ל"נפשו ר"ל אם ח"ו לא עשה תשובה באלול - מאאמ"ו הג' זצוק"ל:

לר"ה תהלים, בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ד' ירעם הים ומלאו וקשה מאי שייכות יש לו לים אם אנחנו תוקעים בחצוצרות ולמה הוא שמח אז ונ"ל דאיתא במדרש ע"פ כי גדול כים שברך מי ירפא לך מי שירפא שבר של ים ירפא גם שברך ותמוה דשבר של ים לא ידענו מה הוא ומאי שייכות יש לו לשבר ישראל דתלי' זב"ז ונ"ל עפ"י מדרש רבה ע"פ יהי רקיע בתוך המים וז"ל כשאמר הקב"ה יקוו המים לא פרשו מים התחתונים מן העליונים אלא בבכי הה"ד מבכי נהרות חבש והקב"ה בטח למים שעתידים הם להיות קרבן ע"ג המזבח במלח ונסוך המים וע"כ פרשו מים התחתונים מן העליונים ולפי"ז בוודאי בזמן החורבן שנתבטל הפיוס הנ"ל השבר שאירע להם ע"י החורבן שנתבטל הפיוס שלהם ורפואתם יהי' ע"י בנין ביהמ"ק אז ירפא גם שבר ישראל נמצא למידן כשירפא הקב"ה את שבר הים נרפא ג"כ שבר של ישראל וכן איפכא כשירפא את שבר ישראל ויבנה ביהמ"ק ממילא נתרפא ג"כ שבר של ים ואיתא בגמ' דר"ה הא דכתיב בחצצרות וקול שופר וכו' היינו דוקא בביהמ"ק כדכתיב לפני המלך ד' אבל לא במדינה וא"ש משום דכתיב בחצוצרות וקול שיפר הריעו לפני המלך ד' וע"כ

איירי בזמן שהמקדש קיים כנ"ל ולכן מסיים שפיר אחריו ירעם הים דאז ישמח הים כי נרפא שברו וק"ל - מאאמ"ו הגאון זצוק"ל:

לדוד ד' אורי וישעי אית' במדרש אורי בר"ה וישעי ביוה"כ נר' הכונה פשוטה עפ"י מאז"ל והובא ברמב"ם פ"ג מה' תשובה צריך כל האדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב וכן כל העולם חציו זכאי וחצי' חייב זכה ועשה מצוה אשרי וכו' ודהע"ה כן עשה לא החזיק א"ע לצדיק ובפ"ק דר"ה אז"ל ג' ספרים נפתחים בר"ה צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. בינונים תלוים ועומדים מר"ה ועד יוה"כ זכו וכו' לז"א דהע"ה ד' אורי בר"ה שייעד יום הדין להורינו תשובה ועי"ז ישעי ביוה"כ כדין בינוני ועוד יותר יובן עפמ"ש בס' שפת אמת במשלי סי' יו"ד אוגר בקיץ בן משכיל נרדם בקציר בן מביש וז"ל ואיכא למידק למה מחליף את הזמנים שהם כסדרן זרע וקוצר וקור וחום וקיץ וחורף אמנם עפ"י מאז"ל שלשה ספרים נפתחים בר"ה וכו' וצריך הבינוני עכ"פ להמתין עד יוה"כ ולבקש על חייו ואז אין בקשת' אחרות נתמל' כי על שני דברים כא' אין מועיל תפלה כדאיתא בתענית ח' בימי ר' שמואל בר נחמני היה כפנא ומותנ' אמרי היכי נעבד ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר שנא' ונצומה ונבקשה מאלקינו על זאת מכלל דאיכא אחריתי ובזה נמשל למי שהי' זריז לקציר תבואתו בעת הקציר ונשאר לו זמן הקיץ לייבש תאנים ושאר פרי מגדים אך העצל אשר לא קציר ובא הקיץ והתחיל לקצור תבואתו ואז לא סיפק בידו לאסוף וזה"ש אוגר בקיץ לחמה בן משכיל ר"ל בזמן אשר כבר הבן משכיל אוגר בקיץ גם אז עדיין נרדם בקציר בן מביש והנמשל מי שאין רואה לזכות מר"ה צריך להיות לו תלויה עד יוה"כ כולי האי ואולי יטה כלפי מעלה ויעבור ממנו בבקשתו שאר ענינים אשר משולים לקיץ כי יכלה זמנו בבקשה הקציר שלא יקצרוה ע"כ יראה אדם להיות זריז ר"ה יבקש רחמים על עונותיו וישוב אז בעשי"ת כאוספי קיץ א"כ יפה אמר דהע"ה שהי' בן משכיל ד' אורי בר"ה פתח מיד בתשובה ועי"ז וישעי ביוה"כ ולא זולת זה כי באור פני מלך חיים זהו ד' אורי טל בקשת חיים וישעי ביוה"כ על בקשת שאר ענינים - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

המפורשים הק' היכ' כתיב באורייתא דר"ה הוי יום הדין דבתורה לא כתיב רק בחדש השביעי בא' לחדש מקרא קודש וכו' כל מלאכת עבודה ל"ת יום תרועה יהי' לכם אבל לא כתיב הזכרה מיום הדין ותי' דהנה כ' למשפטיך עמדו היום וכו' והנה יל"ד דבכול' ימים טובים כ' יום ובחמשה עשר יום וכו' והכ' בר"ה לא כתיב יום רק בא' לחודש ונר' משום שהוא יום הדין ואז חושך לעיני האדם כמו ואימה חשיכה נופלת עליו ולשון עמידה היינו שתיקה כמו ויעמוד וכו' לא ענה שמש בגבעון עמד וכו' וז"ש למשפטיך

משום שהוי יום משפט עמדו היום לא כתיב מלת היום, ונר' דהנה כתיב ביום פקדי פקדתי איתא במד' אימתי יום הזה ותי' בר"ה פוקד הקב"ה עון העגל דאז פוקד גם חטאים אחרים והנה מלת פחד היינו לשון העברה או פחותה כמ"ש ויפקד מקום דוד וז"כ גם כאן וביום פקדי ר"ל ביו"ט שחסר מלת יום שלא כתיב באורייתא תיבת יום כמו אצל שארי יו"ט אז פקדתי וכו' וזה"ש נמי תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגינו שמכוסה מלת יום - מאאמו"ר דנ' וצוק"ר:

בר"ה דף ויו א"ר יצחק למה תוקעין ומריעין כשהם יושבי' וחוזרין ומריעין כשהם עומדים כדי לערבב את השטן וז"ל הטור או"ח סו' תקפ"ה כדי לערבב השטן פו' כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת תפלה וי"מ שמכח תקיעה ראשונה מתערב בשניה והכי איתא בירושלמי בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כי שמע קול שופר חדא זימנא בהיל ולא בהיל אמר שמא ההיא זימנא דשופר גדול כדשמע תנייני' אומר ודאי מטא זמניה ומירתת ומתערבב ולית לית פנאי למיעבד קטיגוריא ונר' דרש"י פי' בגמ' וז"ל כדי לערבב שלא ישטין כשישמע ישראל מחבבין את המצוה מסתתמין דבריו אבל הר"ן פי' וז"ל כדי לערבב להכניע את היצר כדכתיב אם יתקע שופר וכו' דשטן היינו היצה"ר עכ"ל ונ"ל אלו ואלו ד"א חיים דארז"ל הוא יצה"ר הוא שטן וכו' יורד ומתעה ועולה ומרגיז עי' ב"ב דף י"ו לכן תחילה בעינן להכניע היצר למטה בתקיעת מיושב כפי' הר"ן ואח"כ בעומד דאינו משטין כפירש"י א"כ שני פי' בטור אמת תחילה יצה"ר נתערבב מיד ונכנע ואח"כ נתערבב השטן למעלה במעומד:

א"ר יצחק כל שנה שאין תוקעין בתחילתה מריעין לה בסופה וכו' וז"ל הטור מ"ט משום דלא מיערבב שטן ומפרש בה"ג דלא דאקלע בשבתא אלא דאתיליד אונס' ולא תקעו רמז לדבר אין "שטן "ואין "פגע "רע ר"ת שופ"ר פירוש כשיש שופר אין פגע רע והט"ז הקשה היכא רמיזא אין שטן אדרבה להיפוך משמע ח"ו ע"ש, ונ"ל דלא כתיב הטור איפכא שופר ר"ת אין שטן ואין פגע רע וזה אינו דהא בתיבת שופר ליכא אל"ף ובקרא כתוב אין שטן ואין פגע רע רק הטור כ' רמז לדבר כי בפסוק זה יש ר"ת שופר פירוש כשיש שופר אין פגע רע כנ"ל ודו"ק, ע"ד נר' דאות שי"ן בר"ת שופר וגם בר"ת שטן וכן אות וי"ו בר"ת ואי"ן וכו' הוא בר"ת וי"ש א"כ שניהם נרמזו בר"ת דהיינו בלא שופר השי"ן רומז שטן ויש פגע רע ח"ו אבל כשיש שופר ונתערבב וכיון דליכא שטן ע"כ ואין פגע רע כנ"ל ודו"ק - עכ"ל אאמו"ר הג' וי"ל - [א"ה ראיתי בספר א' שכתב שלא ידע מקומו של פסוק זה אין שטן וכו' ע"כ אמרתי שהוא במלכים א' קאפיטעל ה' פסוק י"ח:]:

דרשה לראש השנה מאאמ"ו הג' מהרי"א זצ"ל תקצ"ט

אתם נצבים היום כלכם לפני ד' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל טפכם נשיכם וכו' וכתב רש"י החשוב חשיב קודם, וקשה מה בעי רש"י בזה וכי לא ראינו שהקדים החשוב וביותר ק' על גוף הקרא דכיון דכתב כל איש ישראל למה צריך לפרוט ראשיכם זקניכם וכו' ונ"ל רק נבאר תחילה המ"ר א"ר יאשי' מה דכתיב אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אינם יודעים להריע כמה קרנות יש להם כמה בוקינוס יש להם ואמרת אשרי העם יודעי תרועה אלא שהן מכירין לפתות את בראן בתרועה והו' עומד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין למדת רחמים אימתי בחדש השביעי עכ"ל ותמוה מה הי' סברת המקשן שמקשה וכי אוה"ע אין יודעין להריע אם סבר שפשטא הקרא קאי על תרועת רשות ושמחה וכי הי' דהע"ה אמר ע"ז אשרי אלא ע"כ שקאי על תרועת מצוה וא"כ מה מקשה מאוה"ע וכי המה מצווים לתקוע ועו"ק למה מאריך כ"כ שהן מכירין לפחות את בראן ועומד מכסא הדין לכסא רחמים ומהפך מדה"ד למדה"ר? ונ"ל דאיתא ביומא פ"ו אר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשה לו כשגגות שנא' שובה ישראל עד ד"א כי כשלת בעוניך האי עון מזיד הוא וקר' לי' מכשול אינו והאמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשה כזכיות כאן מאהבה כאן מיראה - והנה על גוף הקרא שובה ישראל עד ד"א איתא במדרש עד ד' אל תקרא עד אלא עד בילקוט ראוביני אית' אמרו כנ"י רבש"ט מי מעיד בנו שעשינו תשובה אמר הקב"ה אני מעיד אל תקרא עד אלא עד ע"כ, ותמוה למה הי' מבקשים על התשובה עדות ולא על שאר מצות ונראה דאיתא באבות העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגר אחד ועתה בר"ה כשישוב האדם באו המקטריגים ושאלו האם יאות המשפט והלא מעט התשובה שעשה לא יגיע אפי' למחצית עונותיו אבל באמת יש תירוץ על קושיתם בזה האופן דכלל גדול הוא דמחשבה רעה אין הקב"ה מצטרף למעשה חוץ מע"ז אבל מחשבה טובה מצרף למעשה וא"כ כשישיב האדם יש תרתי למעליותא חדא המעשה והשני המחשבה אבל גבי החטא אינו רק המעשה בלבד וא"כ שפיר התשובה מכריע כל העונות אך מי יודע מחשבות בני האדם הוא רק הקב"ה בלבד ולפי"ז מתורץ הילקוט דכך אמרה כנסת ישראל מי מעיד בני שעשינו תשובה שיוכל לכפר על עונות דהא המקטריגים מקטרוגים עלינו שיודעים ממעשינו הרעים וע"ז השיב הקב"ה אני מעיד שאני יודע המחשבה שלכם ואני מצרף אל המעשה ואוכל למחול לכם והנה נשמע מכאן שיש ב' מיני תשובה האחת מיראה והב' מאהבה ובעלי מוסר כתבו שהתקיעה מורה על הצדיק פשוט, והתרועה מורה על

בעלי תשובה ובזה מיושב המדרש דלעיל דר' יאשי' הי' קשה לו למה נקט קרא תרועה ולא אמר אשרי העם יודעי תקיעה אלא ע"כ שמרמז על בעלי התשובה אפי' מיראה כי תרועה מרמז על תשובה מיראה דכ' וכי תבא מלחמה וכו' והרעתם וכו' ולכן מקשה שפיר וכי או"ה אינם יודעים להריע דהיינו לשוב מיראה והא מצינו גבי נינוה ששבו וע"ז מתרץ לא כן רק הכתב מרמז על התשובה מאהבה וכמו שמוכיח אח"כ שאמר ד' באור פניך והליכון המה יזכו לחזות בנועם ד' כיון שיש להם רק זכיות ולכן מסיים המדרש שיודעין לפתותן את בוראן דהיינו בתשובה מאהבה אבל אם הי' תשובה מיראה לא הי' יכולין לפתות את בוראן כיון שעדיין יש שגגות ומבאר עוד שהרי עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים וכל זאת עושה משום שעשו תשובה מאהבה ושמעינן שכל אדם צריך לשוב טרם יצא דבר המלך בר"ם אבל כד נעיין בה איננו שוה לכל איש כמו שאמר שהע"ה מלכים א' סי' ח' כל תפלה כל תחינה אשר תהי' לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה והנה שהע"ה לא אמר שיבקשו מאת ד' בכלל רק אמר אשר ידעון איש נגע לבבו מכש"כ כשבאו לשוב שצריך כל אדם לידע נגע לבבו והנה הראשים צריכים יותר לדקדק מפני שהם חשובים לפני המקום והוא מדקדק ג"כ עמהם כחוט השערה כמו שפירש"י באלה הדברים על הפ' לא אוכל לבדי שאת אתכם וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתבו בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם אם חייבתי ממון שלא כדין, נפשית אני נתבע שנא' וקבע את קובעיהם נפשי עכ"ל חזינן מהכא שצריך הראש לזהר מאד שלא יטה הדין מחמת אהבה או שנאה כי זה חמור יותר מן הגזלן כי הגזלן מגיע לו הנאה מהגזילה אבל זה מה הנאה מגיע לו אם גזל מזה ונתן לזה לכן צריך לזהר מאד שלא יתגאה טל הציבור כדאמרי' כל פרנס שמתגאה על הציבור וכו' כדאמרי' בר"ה וכן הזקנים צריכים לשים על לבם אילי זכו לזקנה כדי שישובו כמ"ש הבינה לעתים בדרוש נ"ח על הא דאמר ר' שמואל ב"נ א"ר יוחנן גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם ויש לדקדק מה גדולת מעלה היא זו לתשובה שמארכת ימיו הרי אין לך מצוה קלה שבתורה שאינו מארכת ימיו כאשר למדו חז"ל משליח הקן וכיבוד או"א דכתיב בהם אריכת ימים ומהם למדו לשאר מצית ועוד סגנון לשון זה גדולה תשובה שמארכת למה לא אמרו כמו שאר מקומות כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו וכאן ג"כ יאמר כל העושה תשובה מאריכין לו ימיו ושנותיו - האמנם לדעתו אין הכונה למי ששב בתשובה שנותנין לו אריכת ימיו אלא

דעתו למה שאמר שמואל הקטן ע"ה בקהלת רבה על מה ששאלו מה הדין דכתיב ויש רשע מאריך ברשעתו והשיב שכל זמן שאדם חי הקב"ה מצפה לו לתשובה מת אבדה תקותו ובאופן שהקב"ה מאריך ימים לרשע אם שאינו כדאי לכך בעבור תוחלת התשובה וא"כ בהכרח צריך שנא' שהתשובה היא גדולה הערך מאד כיון שבשביל תוחלת על צד הספק מתרבה הקב"ה לתת חיים לאשר הוא חייב מיתה והם דברי ר' יוחנן גדולה תשובה בלי ספק גדולתה רבה עד מאד שהרי ראינו שמארכת ימיו של אדם כי בעבורה ולתכלית השגתה מאריך הוא ימים לאדם ואעפ"י שאין לו זכות לזה למען יהי' לו זמן לעשות תשובה בסוף עכ"ל - לכן אל יתרשל להשיג הגדולה הזה ופן ואולי לא יאריך הקב"ה ח"ו עוד יותר ושאר עמא דבר לא ידעתי על מה ישובו ואם על מה שיפסיקו בתוך התפלה וק"ש וממהרים בתפלתם כבני רשף יגביהו עוף או על מה שלא החזיקו בניהם לת"ת וזה עון גדול כמו שאמר הושע ח' לי יזעקו אלקי ידענוך ישראל זנח ישראל טוב אויב ירדופו ויש לכון ע"פ מה שאמרו רז"ל שאמר הקב"ה הלואי שאותי עזבו ותורתי שמרו אלמא שהקב"ה מקפיד על כבוד התורה יותר מכבודו וזה שאמר לי יזעקו אלקי ידענוך ישראל כלומר כיון שאכיר שאתה אלקינו שוב אינו צריכים לשמור התירה לכן קאמר הנביא לא כן כאשר אמרתם רק כיון שזנח ישראל טוב דהיינו התורה שנק' טוב אויב ירדופו לפי שצריכים לשמור אותה ביותר או להתפלל בעד טפכם ונשיכם אשר לא ידעו להתפלל היום ועל הנחות הללו יתפרשו יפה הפסוקים שהתחלנו בהם דכך אמר משה רע"ה אתם נצבים היום כולכם ראשיכם שבטיכם והי' קשה לרש"י למה הוכיח הראשים תחלה לכן כתב החשוב חשוב קודם דהיינו מפני שהם חשובים לפני המקום צריכים להזהר ביותר ואח"כ התעורר הזקנים שישובו כי לכן מאריך השם את ימיהם כדי שישובו כדלעיל ואח"כ אמר כל איש ישראל צריכים לשוב ולהתפלל בעד טפכם נשיכם ולעזוב דרך רשע ולקבל עליו לילך בדרך טוב והישר ולחדש מעשינו לטובה כמו שאיתא במד' תקעו בחודש שופר חדשו מעשיכם שפרו מעשיכם ובזכות זה יקבל הקב"ה ברצין סוד תקיעתינו ברחמים א"ס:

עוד יש לדקדק למה נאמר אתם נצבים היום לפני ד' אלקיכם למה נקט שתי שמות הקדושים הלא די הי' אם אמר רק לפני ה' או לפני אלקיכם אך לפי דברינו שמוכיח אותם על יום ר"ה כמו שמצינו כמה פעמים שסתם היום קאי על ר"ה כמו שנא' ויהי היום ויבואו בני אלקים וכו' ויש שתי תשובות אחד מיראה ואחד מאהבה ומי שישוב מאהבה דן אותו במדה"ר אבל מיראה דן אותם במדה"ד וזה שאמר אתם נצבים היום

בריה לפני ד' שהוא מדה"ר אם ישוב מאהבה או לפני אלקיכם שהוא מדה"ד מי ששב מיראה וק"ל - ויתן ד' לשוב מאהבה - ממרן אבי הג' מהרי"א זצוק"ל:

דרשה לראש השנה מאאמ"ו הג' מהרי"א זצוק"ל

בב"ת פ"ח על כן יאמרו המושלים ביצרם בואו ונחשוב חשבונו של עולם וכו' נ"ל דהתנא אמר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי וכו' יובן דאיתא במסורה זכרון תרועה, אין זכרון לראשונים, אין זכרון לחכם עם הכסיל ונ"ל דאיתא בשבת אע"ג שכבר תמה זכות אבות אבל ברית אבות לא תמה שנאמר אף גם זאת בהיותם וכו' להפר בריתו אתם וכו' וכ' המפרשים הכוונה דאף גם ז"א"ת, ר"ת זכות אבות תמה ובס"פ התוכחה כ' וזכרתי את בריתי יעקב ואף בריתי יצחק וכו' ותמו' מה ענין ברכה אצל קללות ופי' אלשי"ך דגם זה הוא לריעות' להזכיר לנו את אבותינו שהיו צדיקים וטובים והי' לנו ממי ללמוד והי' לנו לחוס על כבוד אבותינו ולאחוז במעשיהם הטובים משא"כ אילו הי' אבותינו רשעים ע"ש וא"כ אם אוחזין אנו מעשה אבותינו בידינו יש לנו זכות בזכירות האבות אבל אין אוחזין נהפוך הוא והנה תיבת תרועה י"ב ב' פירושים לשון שבירה והכנעת לב כמו הרועם בשבט וכו' ולשון ריעות כמ"ש ותרועת מלך בו שפי' קורבה ורצון והר"מ פ"ג מתשו' כ' אעפ"י שתק"ש דר"ה גזה"כ רמז י"ב עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדתכם חפשו במעשיכם וזכרו בוראכם וחזרו בתשובה השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק הביטו לנפשותכם והטיבו דרכיכם וכו' ועפי"ז נ"ל דתורה עצמה ביאר' רמז זו במ"ש יום תרועה וכו' זכרון תרועה כקו' גמ' אבל באמת לק"מ דהפ' יום תרועה לגה"כ רק ציוה הקב"ה לתקוע בזה יום ואמר מלבד זה רמז י"ב זכרון תרועה לזכור ולעורר את האדם לשבור בו תאוותו ולחזור בתשובה וז"כ המסורה זכרון תרועה לעורר על התשו' וה"ק המסורה ע"ז ל"ל כולי האי ומ"ט אין זכרון לראשונים אף בלא תשובה האיכ' זכות אבות וברית אבות כמ"ש וזכרתי להם ברית ראשונים וכן אף גם זאת וכו' לא מאסתים להפר בריתי אתם לזה תי' אין זכרון לחכם עם הכסיל כ"ז שאנו שומעין למלך זקן וכסיל הוי זכירת האבות שהי' חכמים במעש"ט לריעות' כדברי אלשוך לכן בעי' זכרון תרועה וע"י זכרון תרועה בשבירת לב נזכה לזכרון ותרועת מלך בו וראיתי ליזכור ברית עולם וזה נר' ג"כ פי' נוסח התפילה ועקידת יצחק היום ברחמים לזרעו תזכור וכו' כי לפטמים יצמח מזה רעה כשיזכור לנו זכות אבות והמה לא הלכו בדרכיהם עי"ז יגדל עוד עונם מה שאין אוחזין מעש' אבותיהם בידיהם ע"כ מבקשים אנו ברחמים תזכור יר' תזכור עקידתו למען תרחם את ב"י ובאמת קול השופר מעורר

רחמים והוא זכר לעקידת יצחק אכן מתי הוא מעורר רחמים ע"י זכירת עקידת יצחק אם אנו אוחזין במדות ובמעשי אבותינו ולולא כן אדרבה הוי עוד לרעתינו ומעורר עוד קטרוג משל לאיש שר צבא גדול אשר לחם מלחמות מלכו וכבש מדינות רבות וניטל מהם כל צבאם ובתוכם דגל מלחמ' אשר הי' להם שהי' מצוייר עליו חותם המלך אשר נכבש לפניו ואותו השר נעשה גדול בעיני המלך ושרים ולאות אהבה נתן לו אותו הדגל למתנה לו ולזרעו אחריו והבטיח לו במכתב בכל עת שיראו זרעו אחריו דגל ההוא לפניו יזכור להם אהבתו לו ויהי מקץ הימים לא הלכו בניו בדרכיו עד שהרבו לפשוע גם במלך ולמרוד בו וציו' המלך להניחם בבית הסוהר ויהי כי ארכו להם הימים אמרו בלבם מה יהי' אחלותינו ויקחו את הדגל ההוא וישימו אותו לנס על בית סוהר אח"כ המלך בעברו שמה ויבט בדגל ההוא ציו' להכותם עוד יותר וכשראו כן השתוממו והפצירו לבקש להראותם לפני המלך ובאו ונפלו ע"פ ואמרו למה ע"מ עושה כן אמר המלך דגל הזה הוא אות לבני מרי בו מצוייה כל מלחמת מלך אשר נלחם אביכם לאהבתו א"כ אתם בני מרי תפשיעי בו כן השופר הוא סימן לאילו של יצחק שמסר נפשו על קדשה"ש ואם אנחנו מורדים ולא אבינו בדרכיהם אז השופר עוד לרעתינו ח"ו ופי' בס' בת נפש דף נ"ג זה"ש ישעי' כנשוא נס הרים תראו יר' הרים אלו האבות ר"ל כאשר נשאו הם הנס לכבוד ותפארת כן תראו ונעשו גם אתם וכתקוע שופר תשמעו י"ר תקבלו מדות ה' ולהחזיק במעשיהם למסור נפש על קדה"ש ע"ש ואי' בעירובין אלמלא בא הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין א"י לעמוד מ' התוכח' מ' דאין אדם צדיק בארץ וכו' אוי לנו מיום הדין אוי מיום התוכח' אם אבות הקדושים משרתי עליון א"י לעמוד בפני התוכח' בדין אני שעונותינו עבר' ראשינו מאין יבא עזרינו ואם אנו מסתכלין אל האבות שזכותם תגן עלינו בעונינו זכות אבות תמה ואין אב שימלט בנו והקטנים ישאו ק"ו בעצמן מן הגדולים משל לב' אחים אחד עני וא' עשיר שנלכדו ונמסרו לבית אסורין שנתחייבו מיתה והעשיר הי' יושב בוכה ודואג והעני יושב ושותק ולא דאג א"ל העשיר למה אין אתה משים ללבך וכי תדמה להמלט יותר ממני והשיב העני מה לי לדאוג כי אין להמלך מה ליקח מידי אבל אתה י"ל הרבה נכסים י"ל דאגה שילקח מידך וא"ל העשיר וכי על עסקי ממון אנו יושבין פה הלא על עסקי נפשות נלכדנו ולא עוד כי לי יש תקוה שאתן פדיון לנפשי אבל אתה דל ואין ידך משגת לא תוכל להציל נפשך כשמוע כן הרים קולו בבכי על שאין לו ליתן בעד נפשו והתחיל לבקש מאחיו באמרו הלא אנשים אחים אנחנו תן לי מרכושך ואולי אוכל להציל את נפשי וילדי והשיב לו וכי יש צדקה לפדיון מי יודע איכ' יהי' הדין אולי הרבה עד שגם אני בקושי אוכל לפדות נפשי מה עשה

הלך העני אצל אמו ובוכה וצועק ונכמרו רחמה עלי' והלכה האם לבנה עשיר וא"ל הלא ידעת כי לפעמים אני נושא חן בעיני מלך ותן לי הרכוש ואבוא בו אל המלך ונטלה כל הרכוש שהי' לו והלך לחדר המלך והרימה קולה בבכי ותחנונים ובקש רחמים על בנה ואמר' הנה הבאתי' כל הרכוש שלהם לפניך ויקובל המלך מנחתה והטיב לשניהם עבורה הנמשל נראה אם אחינו הגדולים הצדיקים העשירים בתורה ומעש"ט ויושבים ובוכים מאימת יום הדין ואנו עניים ודלים במעשים יושבים דוממים ואין איש שם על לב וכי על עסקי ממון לבד אנו נתבעין הלא על עסקי נפשות אנו באנו לדין ומה הם שי"ל לשלם כופר נפשם בתשובה תפלה וצדקה עכ"ז המה נאנחים ודואגים ורועדים אנו שאין בנו לא תשובה כראוי לא צדקה ומכ"ש שיש לנו לבכות ולהתאונן שחייבין בפדיון אנו ואין לנו במה לפדות ומבקשים אנחנו מהצדיקים שיתנו מהודה עלינו וז"כ גמ' בואו ונחשוב חשבונו של עולם יר' אך מעולם אבותינו הקדושים הצדיקים שי"ל לפדות נפשם בתורה ומעש"ט עכ"ז פחד ומור' עלה על ראשם ק"ו וכ"ש אנחנו והבן והיו' אם אין אני לי מו לי יר' אין לי על מי להשען כי זכות אבות תמה א"כ אם אין לי זכות עצמי מה זכות יש לי וכשאני לעצמי שיש לי זכות עצמי מה אנו ומה כחי כי איחל הוא האבות הקדושים חרדו מאימת הדין וא"י לעמוד בתוכח' אנו עאכו"כ:

דרוש לש"ש מאאמ"ו הג' מהרי"א זצוק"ל

שובה ישראל עד ד"א וכו' יובן דאיתא בפסיקתא הקב"ה אומר לישראל שובו אלי וכו' וישראל אומרים השיבנו ד' אליך וכו' שהוא ית' יערה עלינו רוח ממרום בהתעוררות מלעילא וטעם הווכוח נ"ל כי אם אנחנו המתחילים ומתעוררים מאהבה הוא ונעשו מזדונות זכיות אבל ע"י התעוררות מלעיל' אינו מאהבה כ"כ עד שיעשו זכוו' מ"מ כיון שע"ז מתפללים השיבינו ד' אליך וכו' זהו גופא מאהבה הוא ועכ"פ נמחק לגמרי ולא נשאר גם שוגג כמו בתשובה מיראה וז"ש השיבינו ד' וכו' ואף שבאופן זה לא יעשו זכיות מ"מ חדש ימינו כקדם ליהיות גם עבירות לא נשארו כלל אבל הקב"ה רוצה להפוך העבירות לזכיות לטוב לנו להרבות שכרינו אומר שובה אלי מתחילה והנה איתא במדרש עד ד"א אל תקרא עד אלא תד ד"א ותמו' אמנם נ"ל הפ' דאם ד' המתחיל אינו מעיד בדבר התשובה דהו"ל כנוגע בדבר אבל אם אנחנו מתחילים מאהבה גמור הוא גם ד' יכול להעיד בנו וז"ש שובה ישראל אתם תתחילו ובאופן זה עד ד"א ר"ל ד"א הוא העד נגד מדה"ד שמקטרגת על התשובה כמ"ש בפסחים קי"ט ע"פ וידי אדם ולטובתך הוא כי זולת זה כשלת בעוניך נשאר מ"מ שוגג ומקטרג מדה"ד ואין הקב"ה יכול להעיד

וזהו כי תצא למלחמה על אויביך הוא השונא הפנימי מלחמת רשות הכ' מדבר ר"ל יען הרשות נתנה ובחירה חפשית ביד האדם הוא להתחיל לצאת למלחמה כמ"ש רגזו ואל תחטאו וכו' ירגיז אדם יצ"ט וכו' ונתנו ד"א כביכול וכו' כמ"ש בפסיקתא הנ"ל אמר הקב"ה חייכם אם תפתחו כמלא נקב מחט סדקות אני אפתח לכם כפתחי של אולם ואמר בידיך כמ"ש במ"ר הצדיקים יצרם מסור בידם ואמר ושבית שביו ר"ל שביו של השונא שהן העבירות ובאופן זה שאתה תתחיל מאהבה הוא יהפך שביו לזכיות דהיינו ושבית שביו, עוד יובן שובה וכו' דהנה בית יעקב אלו הנשים והע"ה אבל ישראל הם הת"ח ואי' שגגת תלמוד עולה זדון וא"כ התשובה מיראה שנשאר עוד שוגג לא הועיל כלום בת"ח וז"ש שובה ישראל הת"ח ע"כ אתה תתחיל שיהי' מאהבה וה"ט כי מיראה עכ"פ נשאר שוגג וכשלת בעוונך מכשיל שלך עולה זדון ונחשב בחשבון עונותיך גם נ"ל הטעם לזה בשעת תלמיד עולה זדון ע"ד שפי' הפלאה טעם שמדקדק קב"ה עם צדיקים וכו' וסביביו נשער' מאד וכו' לפי שע"י התשובה מאהבה נעשה ממנה מצוה ע"ש ה"נ או משוגג נעשה מצוה בלא מחשבה אבל כיון שעולה זדון נעשה מצוה המחשבה וז"ש שובה ישראל אתה תתחיל לשוב מאהבה כי מה"ט כשלת בעוונך ששגתך נחשב בעיניך עולה זדון בשביל תשובה מאהבה שיתהפך למצוה במחשבה - עונ"ל כוונת המדרש הנ"ל אל תקרא עד אלא עד דאית' ביומא ל"ו ר"מ ורבנן פליגי בקרא דמשה נושא עון וכו' ר"מ ס"ל סדר וידוי כ"כ הוי ורבנן ס"ל אמר משה להקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאין ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות ותמו' הרי"ף ל"ל אמר כזכיות ונ"ל דאי' במד' גדול האחדות שנאמר חבור עצבים וכו' חלק לבם עתה יאשמו ופירשתי כוונ' עפ"י מד' אין ועתה אלא תשובה שנאמר ועתה ישראל מה ד"א וכו' והפ' חלק לבם אעפ"י עתה ר"ל שעשו תשובה מאהבה יאשמו מ"מ נשאר אשם שוגג וא"כ משה שפיר קאמר בשעה שחוטאין ועושין תשובה דייקא ר"ל אם בשעה שעושין תשובה מ"מ חוטאין שאין אחדות ביניהם עשה להם מיהת זדונות כשגגות כמ"ש עתה יאשמו וכ' בחגיגה כ"ב ג' מעידין זע"ז קב"ה, וישראל, ושבת, וזה"ש שובה ישראל ומדלא אמר שובו ישראל בלשון רבים אלא בלשון יחיד ע"כ ה"ט דבעי אחדות בהדי תשובה כל ישראל כשיש אחד ובזה עד ד"א שמעיד על ישראל גוי א' בארץ ובלא האחדות מלבד עדות ד' מבטלת עוד זאת כי כשלת בעונך מ"מ ישאר שוגג אפי' בתשובה מאהבה עתה יאשמו:

וע"ד קו' הרי"ף נ"ל עוד תירוצים דזה שנעשו זכיות התשו' מאהבה טעמא נ"ל מ' דעבירות אין הקב"ה מצרף המחשבה ותשו' מאהבה איכא מעשה ומחשבה וכיון דלולא החטא ל"ה בה למחשבת מצוה זו לשוב מאהבה לכן מהעביר' נעשה מצוה דייק' התשובה

מאהבה הוא המצו' שבא לו ע"י העביר' אבל חטא ע"ז דאיכא מחשבה נמי למען תפוס את בית ישראל בלבם כתיב אינו נעשה מהעביר' מצו' ועל חטא ע"ז התפלל משה כמו בעגל שעשה להם זדונות כשגגות וזהו נ"ל כוונת הפ' בישעי' יעזוב רשע דרכו וכ' תמו' הכפל ושינו לשונות וכן פ' לא הביט עון ביעקב בפ' בלק אמנם דכל עביר' מעניש הקב"ה על המעשה בלא מחשבה לז"א יעזוב רשע דרכו ר"ל המעש' בפועל אבל במחשבה לבד לית לן בה ואיש און זה חטא ע"ז כמ"ש און ותרפים הלצר יעזוב רשע גם מחשבותיו ומפ' תו עוד נ"מ וישוב אל ד' בכל העבירות אל ד' מאהב' וירחמהו ויאהבהו ד' ויעשה לו ג"כ מהעביר' מצוה ובחטא ע"ז מה שנוגע באלקות ישוב לאלקינו כי ירבה לסלוח נשאר מ"מ שוגג כלשון סליחה כמ"ש מג"א סי' תר"ז וז"ש בלעם לא הביט און ביעקב חטא ע"ז שדן ג"כ אמחשבה כמ"ש און אם ראית' בלב וכו' ולא ראה עמל בישראל שאר עבירות שדן רק על העמל במעשה בפועל כי ד' א' עמו ר"ל וישוב אל ד' וירחמהו ואל אלוקינו כי ירבה לסלוח ואמר גם ביעקב אלו הגרועים ליכא חטא ע"ז ובישראל הטובים גם עמל עביר' ליכא אלא ותרועת מלך בו עושים תשובה מאהבה ענ"ל לתרץ דמייתי בגמ' שם האי דנחות קמי' דרבה אמר אין כר"מ ס"ל כדכתי' בס' אורייתא דמשה ותמו' דהא רבנן נמי דרשי לי' לקרא ונ"ל פי' נפלא בעזה"י דלכאו' פשוט י"ל לפמ"ש ל"ה ישראל ראוין לאות' מעשה אלא להורו' תשובה וא"כ י"ל לדידהו דווקא שלא ידעו עדיין דמהני תשובה לרבים ומ"מ עשו תשובה ה"ל מאהבה משא"כ לדידן דידעי כבר דמהני תשובה לא מקרי מאהבה כלל ואין נעשה זכיות לכן אמ' משה רק שגגות אמנם כן אחר שהתפלל משה רק שיעשו שגגות ה"ל לדידן נמי מאהבה כיון דמ"מ נשאר שוגג ומ"מ עושין תשובה ה"ל מאהבה ממש כמו גבי ישראל בחטא העגל וממילא נעשו זכיות אבל אלו אמר משה כזכיות כיון שהיינו יודעים כן תו ל"ה מאהבה ואדרבה ל"ה נעשים זכיות וא"כ לפי שרצה משה שיעשו זכיות הוצרך לומר כשגגות נמצא זה שכ' בתורת משה עשה להם עון ופשע כחטאה כוונתו בהיפוך הי' לזכיות וז"ש כר"מ ס"ל אנא כדכתי' בס' אורוות' דמשה דייקא וכתי' חטאה ולרבנן הכוונה איפכ' לזכיות:

בתהלים ע"ט אל תזכר לנו עונות ראשונים וכו' נ"ל דהקלור יסד הרחום ומקדים רחמים לרוגז משמע דיש רוגז אבל מקדים רחמים לרוגז וטעמ' נ"ל כיון החוטא מורד בהקב"ה אחת דתו להמית כמו שגזרה החכמ' אנפש החוטא' תמות וקיי"ל בדיני נפשות פותחין בזכות תחילה ואז"ל תשובה מאהבה זדונות נעשו לו כזכיות ומיראה זדונות נעשו כשגגות וא"כ לפי גודל העביר' נעשה מצו' גדול' ואם עבר בשוגג בלא מחשבה ושב מאהבה נעש' מצו' ג"כ בלא מחשבה ולכאו' הא בהא תלי' מאי הוי לזכות לפתוח בו

תחיל' בד"נ אם התשובה הוא מאהבה שנעש' לו מעבירי' מצו' יותר זכות הוא לפתוח בחטאים השוגגים תחילה שאפשר ימחק החטא לגמרי אבל מהעונו' יעשו שגגות אבל יאמר בתחיל' הבריאה אמר' החכמ' נפש החוטא' תמות אבל הקב"ה אמר יעש' תשובה ויתכפר וע"ש זה נקר' הרחום ועוד בשעת הדין גם כשעושין תשובה וניצולים מדין מיתה הקב"ה מקדים רחמים לרוגז פותח הזכות תחילה כמו בד"נ והנה על הרוב עושים רק תשובה מיראה לכן ע"ש האומה התפלל ד"ה ואמ' א"ת לנו עונו' ראשוני' ור' הזדונות תחילה וה"ט מ' דמהר וקדמוני רחמיך הרי אתה מקדים רחמים לרוגז ופותח' בזכות תחילה והן אמת אם התשובה הי' מאהבה הי' זה זכות יותר אבל באמת דלוני מאד במצות התשובה רק מוראה והוא כה"ג חובה וכנ"ל:

דרוש לר"ה ת"ר לפ"ק מאאמו"ר הג' מהרי"א זצ"ל

בפ' בהעלותך כ' וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והי' לכם לזכרון לפני ד' אני ד' אלקיכם ואיתא בספרי ר' נתן אמר ותקעתם בחצוצרות הרי שופרות והי' לכם לזכרון הרי זכרונות אני ד' הרי מלכיות, א"כ מאי ראו חכמים לומר מלכיות תחילה ואח"כ זכרונות ושופרות אלא המלכוהו עליך תחילה ואח"כ בקש רחמים מלפני כדי שתזכר לך ובמה בשופר ע"כ ולכאור' תמוה מאחר שציוה ד' לתקוע שופרות תחילה למה עקרו חכמים ממקומו ואם מחמת טעמם הנ"ל קשה איפכא למה באמת לא ציוה ד' כן דהרי הסברא נכונה מאד שימלכהו תחילה ונ"ל דהנה הקרא ודברי חז"ל המה יחדיו צדקו אמת ויציב רק נבאר הפסוק שלפנינו וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצרר אתכם והרעתם בחצוצרות ונזכרתם לפני ד' אלקיכם וכו' וק' חדא מאי וכי תבואו מלחמה הול"ל למלחמה ועוד למה כ' בארצכם פשיטא דהשונא בא לארץ דחוץ לארץ מאי איכפת לי' ועוד מאי הצורר אתכם פשיטא דהצר הוא הצורר והו"ל רק על הצר וביותר קשה דלקמן בשופטים כ' כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם וכו' הרי כ' כי תצא למלחמה ולמה כאן שינה וכתב וכי תבואו מלחמה וכן ק' על קרא גופא מאי סוס ורכב וכי מפני הסוס ירא האדם ועוד מאי ממך ומאי עם רב פשיטא דצריכי' להיות רב כי בלתי זאת לא ירא ונ"ל לתרץ הכל ב"ה בהקדים מה דאיתא בפ"א פ"ד העושה מצוה א' קונה לו פרקליט א' והעובר עבירה א' קונה לו קטיגור א' תשובה ומעש"ט כתרים בפני הפורענות, והנה המפרשים כ' דהמקטריגים המה דומה לבהמות ולחיות רעות ולנחשים והסברא נכונה למשל מי שאכל בשר טריפה או בשר חזיר מאות' עבירה נעשה קטיגור

והוא דומה לאות' בהמה או חזיר ואין האדם יוכל להכחיש ולומר מעולם לא עברתי על זה אמרו לו חזי מאן קאי קמך והמה בעצמם מצערים את האדם לאחר מותו כמ"ש כפועל כפיו נוקש רשע היינו מה שהוא בעצמו בכפיו פעל ועשה המה נוקשים אותו והנה היצה"ר מפחיד את האדם מלעשות תשובה כי אמר אל האדם שא עיניך וראה כל המקטריגים האלה שבראת כל השנה עם רב ממך שאתה בעצמך עשיתם אך האדם הישר וחרד על דבר ד' ישיב אמריו לו הלא גם אבותינו חטאו במצרים ואחר שישובו אל ד' הוציאים ובזה עולה יפה הכ' כי תצא למלחמה על אויביך כי כבר כשל אותך היצה"ר ונפלת בידו לכן צריך לצאת לקראתו אך אם תראה סוס ורכב היינו מקטריגים שדומין להם עם רב ממך שאתה בעצמך יצרתם ותרצ' לירא כמו שאמר היצה"ר על זה השיב הקרא לא תירא מהם רק תעשה תשובה והמקטריגים ממילא בטילים והא ראי' כי ד' עמך המעלך מארץ מצרים ואעפ"י שעבדו ע"ז כמו שטען השר של ים הללו והללו עע"ז וכו' וכיון שעשו תשובה וז"כ המשנה שמסיים תשובה ומע"ט כתרים בפני הפורענות וק' מאי שייכות האי סיפא לרישא וביותר ק' כיון שאמר תשובה למה לו להזכיר ומע"ט וכי יש לך מע"ט יותר מהתשובה רק על קושי' זו נוכל לומר דאיתא ביומא אר"ל גדולה תשובה שמזדונות נעשה זכיות והק' המרש"א למה יה' כזכיות די לו שימחול עונותיו ותירץ ע"י תשובה יעשה מצוה יותר ממה שהי' מחויב לעשות זהו נחשב כזכיות עכ"ל וז"ש תשובה ומע"ט היינו המצות שיתרבה אח"כ המה כתרים בפני הפורענות דהיינו כנגד המקטריגים שהם בעצם פורעין את האדם שלא די שהמה בטלים רק שהם עצמם נהפכו לפרקלטים ויהי' לך זכיות רבות והוי סיפא מעינין הרישא אבל התשובה בלבד נעשה הזדונות רק כשגגות כמו שאמר ר"ל בתחילה וא"כ לא נהפך המקטריג לגמרי כי עדיין נשאר השוגג לפי"ז יפה מתורץ ג"כ קושי' הראשונה לפי שאמר בתחילה והעושה עבירה א' קנה לו קטיגר וא"כ יתיאש לעשות תשובה לפי סברת היצה"ר לכן מסיים תשובה ומעש"ט כתרים בפני הפורענות שתחזיק עצמך לעשות תשובה, ועתה נחזור לתרץ הקושי' הראשוני' כי יש הבדל בין בעל תשובה לצדיק מעיקרא דבע"ת שנכשל פעם בעבירה ונפל ברשת היצה"ר צריך אתה לצאת לקראתו בחרבו ובקשתו דהיינו בחכמה ובתפלה ללחום כנגדו כיון שכבר נסית לו אבל הצדיק גמור אינו מניחו לנסותו רק בפעם ראשון כשבא להסיתו תיכף עומד כנגדו ואינו עובר אפילו על עבירי שאדם דש בעקביו ומצינו שכל אדם נקרא ארץ בפני עצמו כמו שנקר' בפי חכמים עולם קטן והשתא א"ש דפ' שופטים איירי מרע"ת כמו שמפורש לעיל מיני' לכן כ' כי תצא וכו' אבל בפ' בהעלתך איירי מהצדיק גמור שבא יצה"ר להסיתו לכן כתיב כי תבאו למלחמה

בארצכם דהיינו יצה"ר בא ללחום עמו כי הצדיק לוחם תיכף בפעם ראשון עמו להציל מידו רק הוא משתוקק להסיתו כמו שאז"ל בכל יום מתגבר עליו הצורר יצרו של אדם ולכן כ' על הצר הצורר דייק מילת על שאתה מתגבר עליו הצורר אתכם תמיד שבכל יום הוא מתגבר ומסיים הקרא ונזכרתם לפני ד' ונושעתם מאויביכם פירש הקב"ה בעצמו יושיעך ממנו כמו שאחז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו איני יכול לו, ועתה פש לן לבאר קושי' הראשונה ונ"ל דאיתא בברכות דף ג' אר"י פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחרבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אלי' זכור לטוב ושמר לי על הפתח ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועינין אמן יהש"ר הקב"ה מנענע ראשו ואמר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם ע"כ לענינינו וצריך להבין למה התחיל לשא' משל ולומר אשרי המלך ואח"כ מדמה לבנים שאומר אוי לבנים הול"ל ג"כ אוי לעבדים שגלו מעל שולחן המלך ונ"ל דנשא משנו בשני אופנים דידוע שבזמן שבהמ"ק קיים הי' שמו הגדול מפורסם בכל העמים כמו שמפורש בשירת הים שמעו עמים ורגזין נמוגו כל יושבי כנען וכו' והכל מודים שהוא מלך על כל הארץ ורבים מתיהדים אבל בזמן הגליות כל העמים מכחישים בו ואינו נשאר לנו רק שהוא אבינו וכרחם אב על בנים ירחם עלינו וז"כ התנא שאמר מתחילה אשרי המלך שמקלסין בביתו כך דייק בביתו דהיינו בבהמ"ק שהכל יודעים שהוא מלך על כל הארץ אבל אח"כ בזמן החורבן איירי שהגוים מכחישים מלכותו לכן אמר המשל אוי לבנים שגלו שמעתה אין לו לנהוג עמהם רק כאב עם הבנים ולפ"ז מתורץ הקושי' שפי' דהקרא איירי בזמן שבהמ"ק קיים כמ"ש וכי תבאו מלחמה בארצכם דהיינו שאתם יושבים בארצכם ואז הי' מפורסם כבוד מלכותו וכבר המליכו וא"כ שפיר קאמר קרא בתחילה שופרות ואח"כ זכרונות ואח"כ מלכיות אבל חכז"ל תקנו את התפילה בזמן הגלות ואז צריכי' אנחנו להמליכו בתחילה לתקן מה שאנחנו גורמים בכבוד מלכותו לכן ישיב כל אדם אל לבו לכוון שע"י תק"ש יזכור לנו השי"ת ויחזיר מלכות לקדמותו ויקויים מקרא שכתוב ביום ההוא יתקע בשופר גדול אמן סלה - [א"ה אני פירשתי גמ' על אופן זה פעם אחת נכנסתי לחורבה אחת מחורבה ירושלים להתפלל שהקב"ה ירחם עלינו ויבנה במהרה ירושלים עיר מקדשינו ואמר אליהו בני מ"מ נכנסת לחורבה זו דהיינו על צרכי גוף התפללת או על גלות הנפש והשיב ר"י שמעתי בת קול שמנהמת כיונה דייקא ושירת היונה שאמרה יהי' מזונותי מרורים כזית ומסורים ביד הקב"ה ולא יהי' מתוק מדבש ומסורים ביד בשר ודם ר"ל שהתפלל להיות

מסור ביד השי"ת רק לתורה ועבודה ולעשות רצונו וכיונה שאמרה מוטב הזית המרור ביד הקב"ה ושמעתי קול אוי ששרפתו את ביתי רק בעבור אבידת בית מקדשינו ודו"ק כי קצרתי:

דרשה לראש השנה תרל"ה לפ"ק

כתיב כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב וכו' ופ' שגם הטוב שעוש' הן המצו' ומע"ט על הרוב אינו לש"ש גמור כ"ש להנאו' עצמו וחטא הוא לשון חסרון ולא יחטיא אני ושלמה חטאים א"כ אפי' נחזי אנן רבותי איך אנו מסובכים בכל השנה בעבירות בחילול שבת ויו"ט בביטול ת"ת במאכלות אסורות בזלזול תפילה בחילול השם במעשה והדיבור וגם המצות קצת שבידינו אינן בשלימות ומי שאין בידו זכות אין מי שיבקש רחמים עליו כ"א חנינה מתנ"ח ובזה אין כל העתים שוות וגם מדה זו של חנן הוא כשאדם כבר הוא בצרה וכמ"ש כי יצעק אלי ושמעתי כי חנן אני אף שאינו כדאי אבל כדי שלא יבו' הצרה ח"ו ע"כ צריכים אנו להקדים תפלה וקצת זכיות שיגינו עלינו וכמ"ש תשובה ומעש"ט מגינים בפני הפורעניות שלא יבו' כלל לכן עתה במצוות היום יוה תרועה שאנחנו מקיימים מצות היום בשלימות בלי שום פנייי' וכוונה אחרת רק לש"ש שכ"כ ציוה ד' וגזה"כ הוא מצו' תק"ש וגם אנחנו חוזרים בתשובה לכן אנו מבקשים רחמינו וכו' - יר' בזכות התשובה לפני ד' באמת ובתמים היותינו מאמינים שהיום יום הדין ובזכות אלו המצות נוכל לבקש רחמים על עצמינו לבטל מעלינו כל גזירות קשות ופורענוות שלא יבוא עלינו כלל:

ועפ"ז פי' אאמ"ו הג' ז"ל להבין כוונת פסיקת' פ' אמור הובא בילקוט בחודש השביעי בא' לחדש ר"י בשם ר"ל פתח עלה אלוקים בתרועה וכו' בשעה שקב"ה עולה ויושב על כסא דין בדין הוא עולה דכ' עלה אלוקים בתרועה ובשעה שישראל נוטלים שופר ותוקעין הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים דכ' ד' בקול שופר וכו' ומתמלא עליהם רחמים והופך עליהם מדה"ד לרחמים ואימתי בחדש השביעי א"ר יאשי' כ' אשרי העם יודעי תרועה וכי אין אוה"ע יודעין להריע כמה קרנות יש להם וכו' אלא אשרי העם שיודעים לפתות את בוראם בתרועה ואימתי בחדש השביעי ע"כ ומובן כיון שלפי עומק הדין אין לנו שום זכות כמ"ש כי לא יצדק לפניך כל חי וא"כ הפורעניות ח"ו עתיד לבוא כי אין רחמים בדין בלא זכות כ"א מדות חנון במתנ"ח אם האדם צועק מתוך הצער לכאב לב וז"ש בשע' שקב"ה עולה ויושב על כסא הדין בדין הוא עולה ר"ל ואין מקום לרחמים בדין בלא זכות ולא יוצדק לפניו שום ברי' בדין דכתיב עלה אלוקים בתרועה

ובשעה שישראל נוטלים שופר ותוקעים קב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומעכב הפורעניות' מלבוא שנא' ד' בקול שופר ר"ל בזכות מצוה זו עצמה הרי יש לנו זכות ומתמלא עליהם רחמים והופך מדה"ד לרחמי' ונ"ל לכן אנו חותמין בבקשת יה"ר בין התקיעות בנוסח זה ברוך בעל הרחמים דייק' ע"י מצות התרועה נזכה לרחמים - ובזה מובן כונת הקליר בשחרית ר"ה בנוסח פדם היום מדין גמור מלחייבם מלך צדקם ברחמים וכו' קשוב קול תקיעה וכו' דלשון צדקם ברחמים ב' עניני הפוכים הם דצדקם עפ"י הדין משמע כמ"ש צדק ומשפט מכון כסאך ואין רחמים בדין וכו' וגם מתוקעי לך וכו' בשביל מצותך פשיטא שרק מה"ט אנחנו תוקעין וגם הסיום רחמים תעורר וכו' הא כבר התחיל הבקשה צדקם ברחמים ולמה זה כפול הרחמים אמנם עפ"י דברינו נכונים הדברים שאנו מבקשים פדם היום מדין גמור וכו' אף שאין בידינו כלום כי גם המצות ומעש"ט המעט שבידינו הנה הנם פגומים בתערובות איז' פניה ואין לנו לבקש כ"א מתנ"ח במדת וחנותי וכו' אבל בקשתינו הוא צדקם ברחמים דייקא ר"ל חפש להם איז' זכות באופן שיוצדק בהם שם ברחמים ולא מתנת חנם זהו צדקם ברחמים ופקדם לטובה מלך ואם אין בידינו מעש שום זכות מצוה לשמה קשוב קול תקיעה מתוקעי לך דייקא ר"ל היום מלך ר"ל הרי מצות תק"ש שאנחנו מקיימים היום רק לך בשביל מצותיך עלינו בלתי שום פניו' וכונה אחרת הרי יש בידינו זכות זה ובזה רחמים תעורר למחכי לך מלך ע"י תק"ש צדקינו ברחמים א"כ איפו נתאמץ במצות תק"ש ולשוב בתשובה שלימה וכן בתפילתינו נשפוך שיחינו לפני ד' יתב' ונזכה לרחמים ויקויים וראיתיה לזכור ברית עולם בב"א:

דרשה לראש השנה פק"ק סעמניץ יע"א

בפ' בהעלותך כ' ולפי העלות הענן וכו' עפ"י ד' יסעו וכו' עשה לך ב' חצוצרות מקשה תעשה אותם וכו' נ"ל לבאר ויבואר גם פי כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ונ"ל דאי' בא"י פ' במדבר משל לאיש חולה והי' בעל דאגה מאד ובא לרופא מומח' והי' ימי הסתיו שאין רפואות מוצלחות בהם והחולה עומד לפניו ביגון ואנחה מפחד על מחלהו ויאמר הרופא בלבו מה אעשה לאיש הזה אם אומר לו המתין עד חודש זיו הוא ימות ממורא ודאגה שעליו ויענה אותו בערמה ויאמר אל תירא בני אני ארפא אותך דק בתנאי שתמסור עצמך בידי כ"מ שאעשה לך לקבל כל הסמים המרים אשר אתן לך אז תתרפא ויאמר כן כדבריך והרופא עשה א"ע בכ"י כאלו הו' מכין לו סמים חדשים והאיש הזה בשוא נתעה וחשיב בכח הדמיון כאלו הרפואות הם מרים והי' קשה עליו לקבלו רק

בכל כחו התאמץ לקבלם וכ"ז שקר הי' כי הרופא לא נתן לו מאומה רק מים רק נתן לתוכו איזה טיפות כדי לשנות מראהו ויאמר לו מהר פתח פיך ותבלעם ומרוב פחד ובהלה נדמה לו שנתן לו דבר מר ויעש לו כן כמה שבועות וא"ל עתה לך כי כבר יש לך רפואה ובהגיע זמן הקיץ שלח אליו הרופ' שימהר לבוא אצלו ויבוא לפני הרופא וא"ל דע בני כי אתה חולה מסוכן כמקדם ואתה צריך לקבל רפואות כי ע"ט הייתי מרמה בך ובאמת לא השגת שום רפואו' עדיין וא"ל החולה הלא סבלתי מרירות הסמים כמה ימים א"ל שקר עלה על דמיונך כי לא נתתי מאומה סמים רק מסיב' החרדה נדמה לך כ"כ אבל עתה הגיע הקיץ עת המוכשר לרפואה אני אתן לך רפואות אמיתיי' ותרא ותבחון עוצם מרירות סוף תדע ענין הרפואות ותבחין ההבדל בין רפואות ראשונות ובין רפואות של עתה ע"ש הנמשל לענינינו כי בכל השנה שהמנהיג המוכיח הת"ח רופאי הנפש אז המוכיחו' צריכים ליזהר מאד בתוכחתם שהי' רק ברמז בהתלבשות בדברי אגדה ולא בכח ובחיל ינהיג העם כי בכל השנה אין העם מתעוררים כ"כ רק יאמרו להם שיהי' להם רפוא' ויתן להם פתר תקוה טובה אם ישובו אל ד' בכל לבבם אבל בימים הנוראים הללו שהמה קבועים ומסוגלים לרפוא' אז צרי' המוכי' להנהיג העם בחזק' ולדבר קשות ברפואות מרים וז"כ כשופר יר' כשיגיע זמן השופר אז אל תוכיח בנחת ורמז כ"א הרם קולך בחזק' והגיד לעמי פשעם שתגד להם דברים קשים כגידין והנה המוכיח צ"ל שיהי' לו ב' מיני הנהגת לפעמים לא טוב להוכיח בכח לומר שמעו נא המורים כי לא תיכון תוכחתו רק יוכיח בד"ח בנחת נשמעין ויוכיח אותם באהבה לכו ונשובה אל ד' למען יכנסו דבריו באזניהם ולפעמים צריך להוכיח בחוזק ובכח ולהרים קולו כשופר בדברים קשים וז"ש בפ' שופטים והי' כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודיבר אל העם ואמר אליהם שמע ישראל אתם קריבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם וכו' כי ד"א ההולך עמכם וכו' יר' הכהן הוא המנהיג ומוכיח ידב"ר אל העם יר' בלשון קש' וגם ואמר אליהם יר' לפעמים יאמר אמירה רכה בנחת תחילה ידבר קשה שמע ישראל אתם קריבים היום למלחמה ושוב יאמר להם ג"כ אבל אל ירך לבבכם ואל תיראו כי ד"א עמכם והוא יסייע לכם לתשובה והנה ג' זמנים יש בחיי האדם ימי עלי' עמידה ירידה ר"ה הוא עד ימי עמידה שתלוין ועומדין בדין יוה"כ עד ימי ירידה כי בו משה ירד מן ההר ויש שחוזרין מיד בימי עלי' ויש שממתינים עד ימי ירידה וז"כ ולפי העלות הענן יר' כשילך ממנו ענן החומר הגשמי' ומפריש א"ע מתאוו' עוה"ז אח"כ יסעו ב"י ילכו הלוך וגדול במעלה אבל במקום אשר ישכון עלי' ענן הגשמי' בתאוות אז יחנו כ"י רק באופן זה יוכלו ליסע עפ"י ד' יסעו וכו' יר' אם גם שענן החומר עליהם עכ"ז יקדישו הכל לשם ד' אכילה

ושתי' ומסחרם יהי' הכל רק לעבודת ד' וכה יעשו הכל לשם ד' כל ימים אשר ישכון הענן החומרי' עליהם שוב מפ' הפ' כי יש ג' אופנים מה בהארוך הענן ושמרו משמרת ד' ולא יסעו יר' כת אנשים אשר ענן החומרי עליהם והם בעלי סור מרע ועומדים על מעלתם רק הם בימי עלי' והולכים לאסוף ממון ומסחרים והיו' שהענן החומר עליהם, אבל מ"מ שמרו משמרת, ד' וסיר מרע הם רק שלא ילכו הלוך וגדול במעלה כ"א לאסיף קנייני עוה"ז החומרי' והי נו בימי עליי' אז לא יסעו עד שיתקנו א"ע תחילה להשליך קניינו עוה"ז וכת הב' היי' ויש אשר הענן ימים מספר זהו נגד ימי עמידה כת זה עפ"י ד' יסעו עכ"פ יר' יקדישו עכ"פ כל תאוותך באכילה ושתי' לשם ד' וכת ג' הם אשר לא חזרו בתשובה עד ימי ירידה והיינו ויש הענן מערב עד בוקר יר' שהוא סכוך בענן הגשמי' מערב כל ימי עוה"ז שנקראת ערב כל הג' זמנים עד הבוקר עד סמוך למיתה שבא ימי בוקר עוה"ב אז בל יהי' עצל ויגבר ויתחזק אז ונשלה הענן מיד ויחליף כח גשמי' ויסע מיד להשלים א"ע ולהשליך החומריות כי אם לא אז אימתי ויאמר ד' אל משה עשה לך ב' חצוצרות יר' ב' אופני הנהגות ותוכחו' מקשה תעשה אותם יר' לפעמים צרי' לדבר להם דברים קשים כגידין וגם והי' לך למקרא העדה לפעמים צרי' להוכיחם באהבה בקריאת חיבה ותקעו בהן אליך כל העדה יר' כל הכתות הנ"ל אם בא' יתקעו יר' תיכף בר"ח אלול כשמתחיל התקיעה ראשונה והיי' מיד בימי עליה ונועדו הנשיאים היינו הצדיקים התמימים להם סגי בתקיעה פשוטא בתקיעה ראשונה וחוזרים מיד בבחרותם ונגד כת ב' אמר ותקעתם תרועה הוא גנוחי גנח ונסעו המחנות החונים קדמה הם הכת אשר כל מגמתם לאסוף הון מקדם שהוא מערב ששם מקור הזהב להם צריך התעוררות יותר כי אינם חוזרים עד ימי עמידה ועד כת הג' אשר משוקעים בתאות עוה"ז לעדן גופם ואינם חוזרים עד ימי ירידה אמר ותקעתם תרוע' שנית הם החונים תימנה שחושבים קרבם בתימו לעולם ובהקהיל את הקהל אלו יהי' כל ישראל לב א' בשלום ואחדות אז יתקעו בשופר גדול לעתיד ולא תריעו כנ"ל עכ"ד שר אאמ"ו זצוק"ל:

דרשה לשבת תשובה

דרשה לשבת תשובה תרכ"א מאאמ"ו הג' מהרי"א זצוק"ל:

איתא במדרש בשעה שהחכם יושב ודורש וכל העם שומעים הקב"ה מוחל עונותיהן של ישראל ונ"ל טעם הדבר דנוהג בעולם שכל הדורש ברבים לפני ההמון עם ולפני הת"ח הוא דורש בהלכה ובאגדה שווה לכל נפש ומהראוי' הי' לדרוש תחילה באגדה ואח"כ בהלכה להיות רבים עתה עם הארץ אמנם המנהג הוא בהיפוך ונ"ל טעם בברכות ה'

תנא תני קמא דרי"ו כל העוסק בתורה ובגמ"ח וקובר את בניו מוחלין לו על כל עונותיו א"ל רי"ו בשלמ' תורה וג"ח דכתיב בחסד ואמת יכופר עון חסד זו ג"ח שנאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, אמת זו תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור אלא קובר את בניו מנין וכו' אתי' עון עין כתיב הכא בחס"ד ואמת וכופר עון וכתיב התם ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אמר רי"ו נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה ונגעים לא והתני' כל מי שיש בו אחד מארבע מראות יעפים הל אינן אלא מזבח כפרה מזבח כפרה הוו יסורין של אהבה לא הוו וכו' ובמס' ע"ז דף ד' ג' ראשונות הקב"ה יושב ועוסק וכו' אמת לאמתו אבל דבר אגדה שמושכת לבו של אדם ונח לשמען בשם חסד יכונה ולא בשם אמת שאין מושיבין על האגדה עיין ברשב"א מגילה, דף ט"ו ומה"ט מצינו לפעמים בר' עקיבא שהי' דורש באגדה א"ל עקיבא מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות ונ"ל להיות ר' עקיבא הי' נידון עפ"י המחשבה במסיד וכמ"ש הצאן קדשים בפ' הקומץ ות"ח וכו' כך עלה במחשבה עיי"ש לכן א"ל ר"ע מה לך אצל אגדה המושכת לבו של אדם והוא מדה חסד ע"ד כ' אהבת עולם אהבתיך ע"כ משכתיך חסד כלך אצל נגעים ואהלות הן הלכות מדת הדין נגעים ובנים ביסורים אלו היינו באמת יכופר עון היינו ע"י עסק התורה בהלכות הללו בנגעים ואהלות הוא מה"ד באמת יכופר עון כאלו באו עליו יסורים של נגעים ובנים ומ"ש באגדה הוא מושכת הוא חסד להרשעים התוכחת מוסר שיוצא מהם היינו בחסד יכופר עון וכמד' הנ"ל וכל העם שומעי' הקב"ה מוחל וכו' א"כ כל רב הדורש הלכה ואגדה ברבים הוא עוסק בתורה ובג"ח גם הו' גם העם השומעין בדין הוא שהקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל כדברי התנ' דיליף כן מקרא דחסד ואמת יכופר עון באגדה הוא מושך את עם ד' את דרך ד' אשר ילכו בה ג"ח הוא בחסד ובהלכה הוא תורה כתיב בה אמת יכופר עון כנ"ל - ולפי"ז מוכח כמו שנוהגין לדרוש תחיל' שמעתתא בהלכה ואח"כ באגדה ומנהג ישראל תורה הי' וכתיב ביתרו ואתה תחזה הקדים ואמר והזהרת אתהן החוקים ואת התורות והודעת להם את הדרך וכו' ואת המעשה וכו' ותני ר' יוסף בב"ק דף ק' והודעת להם זה בית חייהם פירש"י תלמיד תורה את הדרך זו ג"ח וכו' ובב"מ דף מ"ד פירש"י בית חייהם ללמוד להם אמונות להתפרנס בו וחקים ותורות כתיב ברישא דקרא והזהרת אתהן תחילה את החקים ואת התורות ואח"כ והודעת להם את הדרך זו גמ"ח ועוד במשלי למ"ד פיה פתחה בחכמה היינו אמת זו תורה תחילה כמ"ש אמור לחכמה אחותי את ודרז"ל סנהדרין ז' אם הדין ברור לך כאחותך שהיא אסירה וכו' ואח"כ ותורת חסד על לשונה לומר תחילה הלכה ואח"כ אגדה ועוד בתהלים איר זרוע לצדיק תחילה אור זו תורה כמ"ש ותורה אור לצדיק

אלו ת"ח שהם מועטים כתיב בלשון יחיד ואח"כ ולישרי לב שמחה הם המון עם ישראל אמור להם אגדה המשמח ומושכת את לבם ועוד במשלו כי נר מצוה ותורה אור תחילה ואח"כ ודרך חיים תוכחת מוסר האגדה ולכן התנא בדוקא נקט הכי כל העוסק בתורה ובג"ח מוחלין לו וכו' תחילה בתורה וכו' כנ"ל - אמנם א"כ קשי' קראי הדדי כ' בחסד ואמת וכיפר עון הרי הקדים חסד לאמת וי"ל דע"כ טעמא למלתא להקדים הלכה תחילה קודם לאגדה הוא לפי דהלכה היא אמת לאמתו בעיון הוא תורת אמת בסוגיא דשמעת' דוק' הוא אבל אגדה לפעמים בדרך אסמכת' הוא ולא דוקא דמה"ט אין מושיבין עלי' דעיקר רק משום תוכחת מוסר הוא שמתלבשו' בהם הפסוקים והרי גם בדבר שקר ממש כדי לקיימו צ"ל בתחילתו דבר אמת כפירש"י בפ' שלח כנ"ל - עוד נראה טעם דהנה תקנה זו למחילת עונות בחסד ואמת זו תורה וג"ח יכופר עון בפשוט אין שניהם מציוון לכל אדם כי הרבנים וגם שארי ת"ח שעוסקים בתורה על הרוב הם עניים אין בידם לעסוק בג"ח אא"כ מעשירים אותם במתנות גדולות כמאז"ל על פ' והכהן הגדול מאחיו גדליהו משל אחיו וזה לא שכיח וכן המון שיש בידם לעסוק בג"ח אין יכולים לעסוק בתורה שלא למדו על הרוב אבל מצינו תקנה לתקן כולם הרבנים ות"ח שאין כחם אלא בפיהם הזהרו בדרשתם את המון העם על הג"ח תמיד בתוכחת מוסר וגדול המעשה יותר מן העושה וכו' א"כ גם כן הוא הת"ח נמי עוסק בג"ח בפיו שעל ידו עושים יש לו חלק עמהם וכן המון עם שאין יכולים לעסוק בתורה מלבד שיכולים להחזיק ולהתפרנס הת"ח ונעשים שותפים עמהם כמו שכתב שמח זבולון וכו' ועוד זאת כי פשוט אצלו כמ"ש אז"ל שלהי מנחות זאת התורה לעולה וכו' כל העוסק בפ' קרבנות כאלו הקריבם לכן אז"ל בשלהי מס' מגילה אמר הקב"ה לא"א כבר תקנתי להם סדר הקרבנות ומוחל אני את כל עונותיהם וה"נ בשאר חלקי התורה אם עוסק בפ' נגעים ואהלות מעלה עליו הקב"ה כאלו סבל נגעים ומכפר לו עונותיו וה"נ המון העם אם נוטה לב ואוזן לשמוע בד"ת בהלכה קיי"ל שומע כעונה מעלה עליו הקב"ה כאלו הוא עסק בתורה ממש באותו שעה כמ"ש שמעו ותחי נפשכם שמעו לד"ת ותחי נפשכם כל הגוף יקבל רפואה ותחי נפשך וגם רפואות הנפש מחלאת זוהמתה שהקב"ה מוחל ומכפר על כל עונותיה' אפשר לכוון בזה כונת התורה בפ' נצבים כי המצוה הזאת וכו' ופי' הרמב"ן דר"ל על כל התורה כולה ולא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא נגד כל ישראל שני הכתות הנ"ל המון עם ות"ח ומפרש הפסוק השני תחילה נגד המון עם שאין יכולין ללמוד תורה לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו וכו' היינו לא נפלאת הוא ממך להתנצל כי יפלא ממך דבר ואח"כ נגד הת"ח שאין כחם לעשות ג"ח ולא מעבר לים הוא לאמר להתנצל מי יעבר לנו הייני

ולא רחוקה הוא לאמר איך לעשות ג"ח כי קרוב אליך הדבר מאד דייקא ר"ל גם שניהם אל המין העם קרוב הדבר לעסוק כמ"ש ודברת בם ואל הת"ח קרוב מאד לעסוק בג"ח התלוי בממון כמאחז"ל ובכל מאדך ובכל ממונך ומפרש הפ' כיצד היינו בפיך ובלבבך לעשותו ר"ל הת"ח קרוב אליך הג"ח בפיך אף שחסר אצלם המאד תוכל להזהיר את העם בפיך ע"ז לעשותו וגדול המעשה יותר וכו' והמון עם קרוב אליך העסק בתורה ע"י ובלבבך לעשותו אף שחסר אצלך הדבר ליתן לבבך לשמוע הד"ת מפי הדורש ושומע כעונה הוא לעשותו כאלו עסקת בתורה בפועל הדיבור וכמאחז"ל במד' רבה פי יתרו:

ולפי"ז נר' אם רוצים להורות עם ד' דרכים לעסוק בתירה וראוי' שלא להעמיס עליהם ענין קשה להם כ"א תחילה צריך להורות להם דבר שנוח להם ובנקל יקבלו עליהם ואח"כ בדבר היותר קשה עליהם עד"ה חנוך לנער עפ"י דרכו וכן ישראל בכלל כתיב כי נטר ישראל ואהבהו לכן להזהרם על ג"ח מיד בתחילת הדרשה יהי' קשה עלי' כי ביותר צריך לזרז במקום שנוגע לממון לכן בע"כ להקדים תחילה הדרשה שמעתת' הלכה תוס' וכל העם נותנים לב לשמוע ובזה השמיעה בלבד גם הם עוסקים בתורה נקראים דשומע כעונה בשעה אחת קטנה מעלה הקב"ה כאלו למדו גם כל הסיגי' דשמעת' והדרשה בלא שום יגיע ובלא חסרון ממונם כמ"ש שמעו ותחי נפשכם ואחר כך ישמעו גם לאגדה לתועלת הדרשן לזרז מעט ג"ח וגדול המעשה יותר וכו' באופן שיהי' כולם ישיגו גם רפואת הנפש ומחילת עון ע"י שכולם יהי' נקראים עוסקים בתירה ובג"ח בחסד ואמת וכו' כנ"ר:

והנה בקידושין מסיק הש"ס נמנו וגמרו לימוד גדול שמביא לידי מעשה ובפ"א תנן לא המדרש עיקר אלא המעשה א"כ בשעת מעשה אם א"א לקיים ג"ח ע"י אחר ע"כ המעשה עיקר צריך להקדים הג"ח לתורה כמ"ש קרא בחסד ואמת יכופר עון היינו כל יחיד בפ"ע אבל התנ' קמא דרי"ו כל העוסק בתורה ובג"ח בשעת לימוד הרי אדורש להורות העם קאי לימוד גדול כנ"ר שמביא לידי מעשה כדי שיקבלו דבריו צריך להקדים התירה ובג"ח:

ומאז בשנת תקצ"ב פרשתי כוונת המסורה ג"פ זה, זה ותני כל העובר על הפקידים זה לחמינו הצטדני, זה רע בכל אשר נעשה ונ"ל דזה לשון הילקוט ר"פ כי תשא ונתני איש כופר נפשו כשראה משה כן תתייר' אמר עור בעד עור וכו' ידע הקב"ה מה בלבו של משה א"ל חייך נא ככר כסף ונא מאה כסף וכו' ולא שלשים שקלים אלא זה יתנו וכו' כמין מטבע של אש הראה למשה ואמר זה יתנו וכו' והטעם לפי שאין הקב"ה בא בטרוני' על בריותיו ואין מבקש אלא לפי כח האדם לעשות והנה בברכות אז"ל כל העוסק בתורה

ובנ"ח מיחלו' לו כל עונתיו שנאמר בחסד ואמת יכופר עון והמון העם שאין יכולים ללמוד בתורה נמי נמצא להם תקנה ע"י שיחזיקו הלומדים וכאז"ל לבעי רחמי אתכליא טל עליא דאי לאו עלי' לא מתקיומה אתכלי' וה"ט דמוחלין לו משום דעל כל פשעים תכסה אז"ל במדתו וכו' אוהבי התורה כמים מכסים ערותה של ים כך התורה מכסה ערותן של ושראל ואם אין קמח אין תורה וצריך להקדים להם לת"ח ג"ח לכך הקדים בפסוק בחסד ואמת יכופר עון שע"י החסד זוכים המון עם גם לאמת זו התירה וגם כל פשעים תכסה אהבה וגמ' הקדים כל העוסק בתורה ובגמ"ח היינו אצל הת"ח התורה קדומה ולכך דייקא ואמר כל העוסק וכו' ולא נקט לומד בתורה וכו' כנ"ל וזהו כונת המסורה זה יתנו וכו' לכפר וכו' מטבע של אש הראה וכו' רומז שזה יתנו להחזיק לומדי תורה שהיתה כתובה באש שחורה וכו' וכתב מימינו אש דת למו אמנם בנוהג שבעולם הזה מקמצום ועיניהם צרה ליתן ועי"ז הי' ג"כ סיבה לחורבן ביהמ"ק כמ"ש בילקוט ירמי' ט' טל עוזבים את תורתו שלא החזיקו לומדי תורה וסופרים וכ"ה בשבת פ' כל כתבי וכוונתם כ"ל אעפ"י שעשו עבירות חמורות יותר מאלו אלו הו' מחזיקים ודי סופרים הי' עוסק בתורה ובג"ח בבת אחת והי' נמחל להם כל עונותיהם כנ"ל ועדים וחטאיך בצדקה פרוק, והן הן דברי המסורה זה יתנו כמין מטבע של אש כל העובר על הפקודים ר"ל החוטאים העוברים על המצות לכה"פ זה ותנו כמין מטבע של אש ר"ל להחזיק לומדי תורה העוסקים בדת אש ולא ככר כסף ולא שלשים כסף וכו' אבל הם אומרים זה לחמינו לחם דייקא הצטידנו עד"ה בזיעת אפיך תאכל לחם ובנפשו יביא לחמו איך נותן יגיעו לאחרים אף שדבר קטן הוא לחם ע"ז אמר זה רט בכל אשר נעשה דייקא שהרי לולא כן לא הי' נחרב הבית אף שעברו על הפקודים כל התו"כ כנ"ל:

ולהיות הגבאי צדקה קבלו לפני שהבע"ב שולחין להם בחזרה הפלעטין שמקבלין הבחורים על שבתות ויו"ט כך אני מעורר אתכם רבותי כי לא דבר קטן הוא זה המדרש שמואל פי' במשנה פ"א דאבות על והעמידו תלמידים הרבה ז"ל אמר והעמידו ולא אמר למדו לכלול גם כן העשירים שהם השחדלו להעמידם ולספקו להם כל צרכם וה"ז לשון משותף וכולל אזהרה ללמדם וגם לפרנסם כי אין קז לשכר המפרנס ללומד התורה כמ"ש הכ' שמח זבולון וכו' עש"ה והנה לענ"ד גם המחזיקים הבחורים בישיבות יום יום הם בכלל כל המלמד את חבירו תורה כאלו ילדו בלבד מה שהגמול ע"ז בעוה"ז לפניו הוא כל מי שיש לו בנים או בני קרוביו ג"כ בישיבה בעיר אחרת נאמר עליו שלח לחמך ע"פ המים כי ברוב הימים תמצאנו ועוד יותר מזה גם הבחורים ממקומות אחרים ומספיקים

אותם פה לתורה הם עצמם נקראים בניכם בנים ממש שעיקר תולדות הצדיקים מע"ט הם:

הנה יסדו לנו אנשי כנה"ג בתפלה ר"ה ויוה"כ ברכות מלכות זכרונות ושופרות נר' טעם כדי לעורר אתנו לתקן מה שפגמנו וקלקלנו בכל השנה בשלשה עמודים שהעולם עומד עליהם על התורה על עבודה ועל גמ"ח מלכיו"ת נגד תור"ה כתיב בו' אמת וכן מלך במשפט יעמיד ארץ וכן דרשו רז"ל סנהדרין ז' אם דומה למלך שאינו צריך כלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזיר בבית הגרנות יהרסנה, זכרונות בקשת רחמים שזכרונו לטובה ולחסד עד עמוד גמ"ח, שופרות כנגד עבודה על עולותיכם והן הן השלשה דברים מעבירין רוע הגזירה ומקרעין גז"ד של אדם תשובה עיקרו לעסוק בתורם ותפלה זו עבודה שבלב וצדקה זו גמ"ח וע"כ צריכים אנחנו לעשות כן כבקשתינו והנני לעורר איזו פרטים מה שנוגע לתשובה ורבה המכשלה בהם בעוה"ר א' איסר לילך לדין בערכאות שלא ברשות ב"ד שהוא ג"כ חילול השם מלבד עיני הדיין יעוות הדין ומביא ממון של ישראל ביד עכו"ם ושונאים זה לזה ונוקמים ונוטרים וניצל מכל זה הדין בב"ד של ישראל משפטי ד' אמת מוציא גזל מתחת ידו בכך כל א' ישיב וינחם מלעשות כן עוד, ב' הרבה ב"א מורים לעצמם איזה היתר לתפוס בממון אחרים וקיי"ל באין פסידה לא עביד אינש דינא לנפשי' בכן מחויב כל א' כעת בעשי"ת להוציא מתחת ידו כל ממון ספק גזל של חבירו ולהניחו ביד הב"ד עכ"פ למען נחדל לעשוק ידינו וזולת זה אין התפלה מתקבלת ועון בצעם בראש כולם כתיב ואז"ל דור המבול לא נחתם גז"ד אלא על הגזל ומי שיש לו לקבל על חבירו מצוה לדון ביניהם להציע משפטם לפני ב"ד או קהל יצ"ו כעת בעשי"ת יותר כאז"ל אם יש דין למטה אין דין למעלה, ג' ז"ל הרמב"ם פ"ב מהל' תשובה החובל או המקלל את חבירו או גזלו וכיו"ב אין נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו אעפ"י שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו מחילה אפי' לא הקניטו אלא בדברים וכו' לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של ג' ב"א מרעיו וכו' אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהי' נוח לרצות וקשה לכעוס מוחל בלב שלם ובנ"ח ואפי' היצר לו וחטא הרבה לו לא תקים ולא תטור וזהו דרכם של זרע ישראל אבל העכו"ם אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל היו: עוד נ"ל בטעם המנהג של ישראל תורה הוא בדרשת הרב לדרוש תחילה דבר הלכה ואח"כ אגדה עפ"י י"ג מידות הרחמים כתיב ורב חסד ואמת ובגמ' איתא אילפא רמי' כתיב ורב חסד וכתיב ואמת מתחילה ואמת לבסוף ורב חסד והני בחסד ואמת יכופר עון היינו מלמעלה למטה אבל

בשני חלקי תורה הנ"ל תורת אמת ותורת חסד הר"ש ז"ל בה' שם מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין דלאו אורחא דארע' למשביק להת"ח לבסוף ודאי עש"ה דכבוד התורה עדיף להקדים גם בדרשה דבר הלכה לפני הת"ח ואח"כ אגדה לפני העם כנ"ל - עכ"ל אאמ"ו הג' זצוק"ל:

הנביא עמוס סי' ג' אמר אם יתקע שיפר בעיר ועם לא יחרדו ויל"ד הל"ל היתקע בה"א התמוה שכן הקדים שם הילכו שנים הישאג ארי התפול הציפור וכו', ונ"ל בהקדים איוב סי' ז' מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחנינו ויובן כתיב לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש ואז"ל אפילו ריש גבנית' משמי' מוקמי' לי' ואז"ל בתענית כ"א אבא אימנ' הוי אתי לי' שלמא ממתיבתא דרקיע כל יומא ולאבייי כל מעלי יומא דשבתא וכו' והיי' לפי' שמשמי' מוקמי לי' אמנם נגד זה לפי גודל המעלה והחשיבות מי שנתמנה פרנס על ציבור עליו ג"כ להורות לעם ד' דרכיו ולהכות באגרוף רשע עד דאזיל כל מי שיש בידו לימחות ואינו מוחה הוא נתפס ונענש עליו כמ"ש רש"י פ' דברים ע"פ ואשימם בראשיכם ואשמם כתיב ובמס' שבת אז"ל בטעם ממקדשי תחלו מ' שלא מיחו בידם והנה תיבת מ"ה הוראתו לפעמים על ריבוי כמו מה רב טובך וכו' וגם לפעמים הוראתו על מיעוט כמו נחנו מ"ה וז"ש מה אנוש כמה חשובהו' כי תגדלנו אתה אבל נגד זה מה אנוש מה הו' ובמה נחשב הו' כי תשית אליו לבך לדקדק עמו על אשמת העם וזה טעם הוי"ו וכי תשית וכו' להורות שתיבת מה אנוש מושך א"ע ואחר עמו ומפרש כונתו בפ' הב' ותפקדנו לבקרים חשיבות הגדולה מגיע לפעמים עד שאתה פוקד בשלום בכל יומא או עכ"פ ביו"כ כמו לרבא ויו"כ נקר' בקר ע"ש ביקור פנקסן של הבריות ובמה נחשב הוא כי תשית אליו לבך במה שלרגעים תבחננו אתה מדקדק אחריו בכל שעה וה"ט דוי"ו העיטוף ברישא ותפקדנו ולא בסיפא דקרא והנה כי כן גם האי גבר' בהאי פחד' יתיב ולבי יחיל בקרבי מאימת יום הדין כי במה יזכה את ארחו היום יאה לי אי שאפקיע את עצמי עוד זאת יבהלוני רעיוני להיות מוטל על הראשים וממונים להוכיח ולמחות בעוברי עבירי' ואז"ל אם דין למטה אין דין למעלה אם מתרשלים מה נעשה כי יקום אף וכי יפקוד מה אשיתו אבל אית' בילקוט עמוס אם יתקע בשופר משל למדינה שהיתה מרובה בגייסות והי' שם זקן א' והי' מזהיר לכל בני מדינה כל מי שהוא שמוט לקולו הוא מציל ומי שלא שמט לו הי' הגייסות הורגין אותו כתיב ביחזקאל ל"ז ב"א ציפה נתתיך באמרי לרשע מות תמות וכ' אם יתקע שופר בעיר בר"ה ועם לא יחרדו אלו ישראל אם יהי' רע בעיר וד' לא עשה אין הקב"ה חפץ במיתתן וכו' ע"ש א"כ אפוא זאת תה' נחמתי ג"כ לעת זאת הקול שופר מוכיח ומעורר לתשובה ומנצלה הראשים

מאותו עון ואז"ל הגד לעמי פשעם אלו ת"ח וז"ש אם יתקע שופר בעיר באותו זמן ועם אלו ת"ח לא יחרדו מעון מניע' והעדר תוכחו וזהו רמז תור' שחת לו לא בניו מומם דור עיקש וכו' וז"כ כי לו לא למפרע הו' אליל ואמר אם שחת ח"ו לו לא הו' חודש אלול אז לא בניו מומם אין האשמה וחסרון במוכיח כי השופר מזהיר ומוכיח אלא הדור עקש וכו' וז"כ מד' ויהי' בימי שפוט השופטים אוי לדור וכו' ואיפכא הל"ל אמנם כתיב ואשמם בראשיכם כמ"ש ואם הדור שופטים את שופטיו אז אוי לדור דייק כי השופטים מנצלין מעון - מאאמו"ר הג' זצוק"ל: במס' יומא דף פ"ו ע"ב אר"ל גדולה תשובה שזדונות נעש' לו כשגגות שנא' שובה ישראל עד ד"א כי כשלת בעונך הא עון מזיד הוא וקא קרי לי' מכשול אינו והאמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות שנא' ובשוב רשע מרשעתו יעשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה לא קשי' כאן מאהבה כאן מיראה ועפי"ז נר' לי לבאר המשך הפסוקים בהושע הנ"ל הפטרה שבת תשובה, שובה ישראל וכו' קחו עמכם דברים ושובו אל ד' וכו' פתת בלשון יחיד וסיים בלשון רבים שובה ואח"כ שובו, תחילה אמר עד ד"א, ואח"כ אל ד', הנה דהע"ה סי' נ"א במזמור התשובה אמר אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישיבו ותמוה דאיתא בגמ' יתמו חוטאים לא כתיב אלא יתמו חטאים שנתפלל שרשעים יעשו תשובה והכא קשי' אלמדה פושעים וכו' ה"נ הו"ל לסיים וחוטאים אליך ישובו ופירשתי מאז הכונה, דהבחינה הוא שנדע אם הוא שב מיראה או מאהבה היא זה אם הוא עוסק גם עם אחרים להוכיחם ולהחזירם בתשובה זהו מופת חותך שהוא שב מאהבה ורוצה שלא ידח ממנו נדח דאי רק מיראת עונש מאי איכפת לי באחריני וזה"ש דהע"ה שהי' שב מאהבה אל ד' אמר אלמדה פושעים דרכיך גם את אחרים רבים אשיבם מעון ומורה חטאים בדרך עי"ז וחטאים העבירות עצמם אליך ישובו ר"ל יעשו זכיות והמפרשים פירשו קרא כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא עפ"י דמוני המצות מנו התרי"ג מצות תשובה מ"ט אחת וע"כ אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דלקיים מ"ע דתשובה ע"כ חוטא אמנם תוס' בשבת נ"ו ע"ב כתבו דהיינו דוק' רוב בני אדם אבל מיעוט יש שאינם חוטאים ונ"ל משום דאפשר לקיים מ"ע דתשו' אף שאינו חוטא והיינו אם הוא מורה חטאים בדרך ומחזירים בתשובה וגדול המעשה יותר מן העושה זכות הרבים תלוי' בו כאלו הוא הי' חוטא ועשה תשובה ולפי"ז נר' דתרתין כתיבי בקרא שובה ישראל כל יחיד בפני עצמו ולא מחזיר גם לאחרים היינו רק תשובה מיראה מגעת רק עד ד"א עד כסא הכבוד כי כשלת בעונך עדיין נשאר חטא שוגג אבל קחו עמכם דברים ר"ל גם להוכיח גם אחרים בדברי תוכחה ולהורות דרך תשובה ושובו אל ד' דייקא באופן זה יגיע למעלה מכסא

כבוד כי באופן זה אמרו אליו להקב"ה כל תשא עון לגמרי ולא ישאר מכשיל שוגג אבל אדרבה וקח טוב גם מהזדון נעשה טוב מצוה ארפא משובתם אהבם:

הנה בדף ל"ו ע"ב ביומא פלוגת' דתנאי בסדר הווידוי רמ"א עויתי פשעתי חטאתי וכן במשה הוא אומר נושא עון ופשע וחטאה וחכ"א עון זה מזיד פשעים אלו המרדים שנא' וכו' חטאים אלו שגגות ומאחר שכתודה על הזדונות וכו' א"צ לבקש שוב על השגגות אם על זדונות ימחלו לו אלא כך הי' מתודה חטאתי עויתי וכו' אלא מה שאמר משה וכו' נושא עון וכו' אמר משה לפני הקב"ה בשע' שישראל חוטאין לפניך ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות וכו' ההוא דנחית קמיה דרבה ועבד כר"מ א"א שבקת רבנן ועבדית כר"מ א"ל כר"מ ס"ל כדכתיב בס' אורייי' דמשה ע"כ ותמה הרי"ף בעין יעקב אמאי לא ביקש משה עדיפא שיעשו זכיות עש"ה וגם תמוה תשובת האי דנחית וכו' כדכתיב בס' אוריית' דמשה והרי רבנן דר"מ דרשי' לי' נמי מקרא דמשה שפיר ופירשתי בימי חרפי עפ"י המשנה פ"א דאבות הוי כעבדים המשמשים וכו' וגירס' בתויו"ט שם ע"מ שלא לקבל פרס ופירשתי עפ"י חקירת העיקרים ג' מיני אהבה הן ערב ומועיל וטוב א"כ לגירסא שלא ע"מ לקבל פרס הרי מ"מ יודע שהקב"ה ישלם לו י"ל מקרי אצלו אהבה המועיל אף שאינו מתכוין לתועלתו ולזה גרסי' ע"מ שלא לקבל פרס דוקא אינו רוצה כלל שום שכר אחר כ"א שכר מצוה זה שזכה לעשות מצית המלך ד' היינו מאהבה גמורה אהבת הטוב ממש שאינו חפץ בשכר כלל וע"מ הוא עובד ואחז"ל לא הי' ישראל ראוי' לאותו מעשה אלא להורות תשובה ונ"ל לפי"ז ודאי לדידהו דור המדבר שלא ידעו מקודם דמהני תשובה לרבים ומ"מ עשו תשובה ולא שמו איש עדיו עליו ויתאבלו הו"ל תשובה מאהבה גמורה אבל לדידן דידעי' כבר דמהני תשובה לא מקרי מאהבה כ"כ וע"מ כן עושים כדי שיהפכו עונות לזכיות וגדולים יותר מצדיקים גמורים ולכן אלו הי' משה אומר שיעשה להם זכיות הי' קצת פנייה ואהבה עצמית ע"מ לקבל פרס זה ולא הי' מועיל להם שיעשו עונות להם זכיות לכן אמר רק כשגגות וכיון שכן אני יודעים זאת שמרע"ה התפלל רק עלינו שיעשו שגגות ולא מהני לגמרי ומ"מ אנחנו עושים תשובה הו"ל שוב לדידן מאהבה גמורה כמו בישראל במעשה העגל עונות נעשים זכיות ולפי"ז כונת משה הי' רצונו שיעשו זכיות והוצרך מה"ט לומר כשגגות וכתוב בתורה עשה להם עון ופשע כחטאה והכונה הי' לזכיות וזה"ש ההוא דנחית וכו' אנא כר"מ ס"ל כדכתיב בספר אורייתא דמשה דייקא קרא כדכתיב וחטאה ס"ל ולרבנן הכוונה בהיפוך וכדכתיב ס"ל חטאה ממש ולא כונה הפכיות משום קושי' הרי"ף וע"כ לסדר ודוי' - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

דרשה ליוה"כ

איתא ביומא דף פ"ה אר"ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנא' וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם לפני ד' תטהרו וקשה דהא ודאי הקרא איירי שעשו תשובה כי בלתי זאת אין יו"כ מכפר כמו שדרש ר' ישמעאל ד' חלוקי כפרה ובכל אחד מהם חשיב תשובה וא"כ למה נקט הקרא ד' שהוא מדה"ר ולא נקט אלקים דהוא חידוש יותר דאפי' לפני מדה"ד טהורים ונ"ל רק נבאר מה שאמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות כשגגות איני והאמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעש' כזכיות ל"ק כאן מאהבה כאן מיראה והסברא כי מי שעושה תשובה מיראה דהיינו מיראת העונש שבא מדה"ד א"כ כל כונתו רק למדה"ד ומידת הדין אינו מוותר כלום לכן נשאר לו עוד שגגות אבל העושה תשובה מאהבה שיכיר בעצמו ערכו השפל וגדולת השם ית' אעפ"י שיודע שהוא בעל הרחמים ומוחל עונות בכל שנה ושנה ואינו מעניש את הבריות בפתע פתאום ואעפי"כ עשה תשובה זה מעלה גדולה כי עשה תשובה לפני מדה"ר ולכן יש לו מעלה יתירה שזדונות נעש' כזכיות וא"ש כי הכתוב אומר כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאותיכם דהיינו אפי' השגגות ואי הו' כתיב לפני אלקיכם דהיינו מה"ד הי' נשאר עדיין שגגות כדר"ל לעיל ולכן כ' לפני ד' דהיינו מדה"ר והכ' אמר הקרא אימתי יכפר מכל חטאותיכם שלא נשאר אפי' שגגות לפני ד' תטהרו אם תעשו תשובה לפני מדה"ר מתוך אהבה לפי"ז שפיר קדריש ר"ע אשריכם וכו' דזה יהי' אשורו ושבח לכם אם תעש' תשובה מחמת אהבה לפני ד' מדה"ר - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

היום הרת עולם היום יעמוד במשפט וכו' אם כבנים וכו' וצלה"ב אם כבנים מאי צריך בקשה ונ"ל לבאר גם ההמשך כולו עפמ"ש הכל"י פ' תצא על אזיל בן סורר ומורה ל"ה ולא יהי' ולמה כתב בתורה אלא דרוש וקבל שכר ומ"מ חל עלינו חובת ביאור למה כתבה תורה דבר שאינו בנמצא כלל ואולי הטעם כדי שישמעו הבנים פרשה זו ומשפטה ויראו הבנים מלמרות עיני כבודם של אב ואם אבל קשה וכל ישראל ישמעו ויראו הל"ל וכל הבנים כי א"צ לפחד זה כ"א לבנים אמנם יש מוסר נפלא לכל ישראל שהם נקראו בני אל חי ויש לחוש כי יסמכו ע"ז ויאמרו מאחר שאנחנו בנים גם אם נהי' סוררים לא הביט עון ביעקב וירחם עליהם כרחם אב על בנים ויוותר להם כאב לבנו וכ"א משה בניו מומם דור עקש כי סמכו ע"ז ועשו עבירות חבילות חבילות ר"ל מה שקראם בנים זהו מומם [ונ"ל לפי"ז המשך סיפא דקרא דור עקש וכו' ר"ל שהם מעקשים את הישרה ע"י שבח כשקראם בנים הם] ובטחו באביהם שלא ימסרו ביד מדה"ד ע"כ כתבה התורה שהדין

דין אמת שאפי' האב חיוב להביא את בנו לב"ד ולמוסרה לב"ד למיתה ועי"ז ישמעו פ' זו וכל ישראל ישמעו ויראו את ד' ולא יסמכו ע"מ שקראם בנים כי גם בב"ד של מטה חיוב האב למסור את בנו לב"ד וכן הדין בב"ד של מעלה ובגמ' ספ"ק דקידושין פליגי רבנן ס"ל אם אין עושין רצש"מ עבדים נקראו ולא בנים ור"מ ס"ל בין כך וב"כ קרוים בנים א"כ מובן שעל זה אנו מבקשים אם כבנים אנו נידונים גם באין עושין רצשל"מ רחמינו כרחם אב על בנים ולא תדנינו כבן סורר ומורה דכיון שבן סורר ומורה לא היה ודאי לא יהי' דמה"ט כתב תורה דינו כדי שלא יהי' אם כן רחמינו וכו' ואם כעבדים וכו' כנ"ל: עוד כתב מרן אבי הג' זצוק"ל וז"ל עונ"ר דכ' למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך נ"ל פי' דהנה במשנה בפ"ק דר"ה אית' בר"ה יותר מבשאר ימים וכו' ותי' דבר זה למדנו מדגרסי' בפסיקתא בשם ר"א בפ' דרשו ד' בהמצאו דתני' בכ"ה באלול נברא העולם [ובגמ' אר"א בתשרי נברא עולם על גמר ברייתו קאמר דאה"ר שבו עמר העולם נברא ביום וי"ו היינו בא' בתשרי] נמצאת אומר בר"ה נברא אה"ר וכ' בעשירית סרח בי"א נדון בי"ב בדימוס יצא אמר הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס וכ"ז אימתי בחדש השביעי בא' לחדש ומכאן סמך למה אדם נידון בר"ה יותר מבשאר ימים ומיהו אכתי תמוה לי' ה"ת לר"א אבל לרי"ה דאמר בניסן נברי עולם אכתי הדק"ל למה נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ונ"ל דרצה ד' ית' לזכות לישראל בדינים לדונם בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה לפי שנתרצה הקב"ה ביוה"כ הוקבע יום סליחה לדורות לפיכך גזר ד' שיהי' אדם נידון בר"ה שצדיקים נו"נ לאלתר לחיים ובינונים הרי גז"ד שלהם אין נחתם אלא עד יוה"כ שהו' יום סליחה וכפרה הרי נתנה להם תור' זמן כדי שישובו אל ד' ואפשר שמר"ה עד יוה"כ התחיל ד' להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי לפי' רצה ד' לדון בריותיו זמן זה שהוקבע לכפרה וסליחה עכ"ל - ולענ"ד נ"מ טובא לטעם ראשון דר"ל לר"א דתשרי נברא עולם ודאי גם או"ה בני אדה"ר המה כולם נידונים גם הם בר"ה אבל לטעם ב' דר"ן לר"י בניסן נברא עולם וע"ש שנתרצה קב"ה ביו"כ על חטא עגל נקבע תחילת החדש לדון בו היינו לישראל אבל לא לאוה"ע אבל באמת קיי"ל כר"א שכן יסדו בתפלה זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון וכו' א"כ ז"ש דהטיה למשפטיך עמדו היום דייקא זה ר"ה סתם היום כמ"ש ויהי היום ה"ט כמו לעולם ד' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד ר"ל לפי שאז תחילת הבריא' ויצא אדה"ר בדימוס לפניך לכן הוקבע יום זה למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך גם או"ה וכמ"ש בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו וכו' וז"כ הקליר היום הרת עולם

בתשרי לכן היום דייקא יעמיד במשפט ומה"ט כל יצורי עולמים גם או"ה בכלל והטעם כדי שיצא בדימוס כמו אה"ר לכן אם כבנים אלו ישראל שנקראו בנים לד' רחמינו וכו' ויצאו בדימוס ואם כעבדים אילו או"ה עינינו לך תלוי' עד שתחנינו:

עונ"ל עפימ"ש הב"ל דרוש ס"ג אז"ל הרבה דברים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כשתהא רוא' בניך בצער ואין מי שיבקש עליהם רחמים מיד ענה אותם א"ל הקב"ה משה חייך בכל שעה שיקראו אותי אני אענה אותם כמ"ש בכל קראינו אליו ותמוה כי משמעו חייך בכל שעה כשיקראו אותי אני אענה אותם כן נראה שהוא ית' הסכים עם בקשתו של משה והבטיחו לעשות רצונו והלא הוא ביקש שאפי' כשאין מי שביקש עליהם רחמים יענם דהיינו בלי קריאה והיא ית' משיב שיענה בכל עת שיקראו משמע הא לא יקראו לא יענם וזה לא כשאלת משה וידויק לשון ענה אותם שאם און כאן בקשת רחמים ל"ש בהא עניה ולא הל"ל אלא הצילם או רחמם ולמה האריך אין מי וכו' יאמר וקיצור אין מי שיתפלל עליהם אמנם כי הם ז"ל אמרו ב"פ אמר הקב"ה למשה מי שיש לו בידו ורחמתי אני עושה עמו במדה"ר ומי שא"ל בידו וחנותי במתנת חנם אני עושה עמו נמצ' כי מי שי"ל זכיות אצלו ית' לא יקרא בעבור זה שיעשה עמו על צד הדין כי ס"ס אם צדקת מה תתן לו אלא עושה ד' עמו ברחמים להחשיב זכיותיו ולעשות לו בעבורם אבל מי שאנ"ל אצלו כלום ל"ש בי' רחמי' אלא במתנ"ח כי אין מאומה בידו וכיון שדבר זה הוא חנם בתורת חן אינו פטור כ"כ ומוכרח שיתרצה הוא ית' לתת חנם בכל עת וכל שעה כי שמ' בזמן מן הזמנים לא יהי' מקום לעשות חנם ע"כ קדם הרועה הנאמן ע"ה לבקש מלפניו על עמו כשיהיו בצרה ויהי' משוללי זכיות שאין להם בידו ית' כלום באופן שאין מי שיבקש עליהם רחמים דהיינו בתורת רחמים אשר לא יושגו מאת ד' כ"א לאשר יש לו בידו אלא בהכרח יוצרכו לבקש מתנ"ח בתורת חן לא בעבור זה ישיב פניהם ריקם אלא ענה אותם מיד עכ"פ והשיב לו ית' כי כן יעשה בכל שעה שיקראו בין בהיות להם בידו שיזכו אל הרחמים בין כשלא יהי' להם בידו שיצטרכו למתנ"ח לעולם אענה אותם ואל יעכב חסרון הזכיות וכו' ע"כ אפוא נ"ל ודאי כל שיש בידם קצת זכיות נקראים בנים אבל בלא זכות כלל ודאי רק מתוארים עבדים לפי"ז מבואר כונת הקליר אם כבנים שי"ל קצת זכיות א"כ רחמינו במה"ר כרחם אב ע"ב ואם כעבדים שאין בידינו שום זכות ואין כאן רחמים עכ"ז עינינו לך וכו' עד שתחנינ"ו במתנ"ח כהבכחתן וחננינו וחנינו וכו' ורחמתי וכו' - עכ"ל אאמו"ר הג' מהרי"א זצוק"ל:

דרשה קודם תפילת כל נדרי

דרשה קודם תפילת כל נדרי בשנת תרכ"ג מאאמ"ו הג' מהרי"א זצוק"ל: כי ביום הזה יכפר וכו' יובן העקידה סוף שער ס"ד בפ' אחרי פי' מ"ש המשורר תהלים ס"ה לך דומי' תהלה אלקים בציון ולך ישלם נדר שומע תפלה וכו' דברי עונות גברו מני פשענו אתה תכפרם וז"ל ירצה שלא יכיל שום דבור וספור השבח והתהלה שראוי' לתת לאלקים בציון ע"ז הענין הנפלא שהיו מתנהגים בו כ"ז שביהמ"ק קיים וכך ראוי' שישולם לו נו"נ ואחר שאין לנו אלא שיח שפתותינו בתפלתינו אליך כל בשר יבואו להודות להלל בשיר ותהילה ג"כ והטעם כי דברי עונות והם החטאים אשר יעשה אותם האדם במדעים גברי מני כי אני גוזר עליהם שלא נתנו למחילה אעפ"י שאין הכוונה בהם למרוד אחר שהוא יודע ואינו כובש עצמו בהם והנה גברו חסדיך עם שפשעינו והם המרדים שאדם מכיון בהם להכעיס אתה תכפרם ולזה אשרי תבחר ותקרב וכו' עכ"ל ודפח"ח ובזה נר' ישוב לקו' הרא"ש במס' ר"ה דף י"ו דדרשי' ד' ד' וכו' ד' קודם שיחטא ד' אחר שיחטא וישיב והק' הרא"ש קודם שיחטא רחמים למה לו וכו' וע"ש תירוצו ולענ"ד י"ל כוונתם קודם שיחטא בפשע להכעיס ולמרוד אלא בעון חטא ביודע במזיד שאין מן הדין למחול לו גם בתשובה אלא ד' רחמים מהני לי' תשובה וגדולה מזו ד' אחר שיחטא אפי' מורד להכעיס בפשע וישוב ד' רחמים לקבלו ולכפרו כמ"ש פשעינו אתה תכפרם וזה"ש הנביא שלום שלים לרחוק ולקרוב אמר ד' ורפאתיו יראה לענ"ד גם שניהם על בעל תשובה קאמר ואצל שהי' קרוב ונתרחק אלא כלפי דחטא עון מזיד הוא יותר קרוב למחלו אף שלא מן הדין כ"א עפ"י מדה"ר משא"כ פשע מורד הוא ודאי יותר רחוק שיועיל לו תשובה כיון שעשה להכעיס לזה אמר שלום שלום לרחוק ולקרוב דייקא אמר ד' דייקא ורפאתיו וכו' וזה"ש תענו את נפשותיכם וכו' בתשובה כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם דייקא לטהר אתכם גם מעון גם מפשע לפני ד' תטהרו עפ"י מדה"ר:

הנה מלת כיפור הוא מלשון אכפרה פניו שיום זה הוא מכפר ומקנח הלכלוך של עונות, אמנם לקינוח הזה צריך ג"כ הדחה ורחיצה כי הקנוח הזה הוא רק למעלה וגוף הכתם נשאר כנוס בתוכו כמו בגד המלוכלך בטיט וצואה שאף שמקנחין את הבגד מהטיט וצואה עכ"ז נשאר הכתם במקומו ניכר וזה תקנתו לרחוץ את הבגד בחמין וכמו כן אף אחר הכפור אשר יום הכפורים הוא לבני ישראל עדיין הכתמים בידינו לכן מחויב האדם לרחוץ פניו בחמין בכדי להעביר כתמי העונות והחמין המה הדמעות אשר פלגי מים ירדו עיניו וזהו ורחץ את בשרו במים וטהר ואז ישוב הצלם על פניו ושבה כבשרו כאשר ירחוץ לכלוך החטא מעל פניו וז"כ הר"ח בשער התשובה פ"ה יכוין לכבות ולמחות

המקטריגים כי העובר עבירה א' קינה לו קטיגור ובעליות נשמתו מקטריגין עליו ודוחין אותו לחוץ ראוי' שיבכה ויתאבל וע"י הדמעות מתבטלים מקטריגים כמ"ש הפייטן אנסך את דמע' לך מחה חטאתי בדמעתי וכו' וזה"ש הפ' כי ביום הזה יכפר עליכם כלומר שיום זה איני פיעל כ"א שהיא מכפר ומקנח הלכלוך ואך לטהר אתכם מכל חטאותיכם אם תרצו שטהורים לגמרי תהיו שלא ישאר שום רושם וכתם א"ז לפני די' תטהרו כלומר את "פני ד'" שהוא צלם אלקים שמלוכלך בעונותיהם תטהרו בדמעות:

והנה נחזי אנן נתיישב כל א' ויתן אל לבו מעשיו המלוכלכים ומיעוט תשובתו משנה שעברה ואם הקב"ה הי' אשתקד ח"ו אוחז במדת משפט עמנו מי גבר יחי' ולא יראה מות ובאמת בכל השנה עדיין לא נתברר לנו באיזה ספר נכתבו בר"ה העבר אבל כשמגיע סוף השנה ואנחנו אלה פה כולנו חיים אנחנו רואים למפרע הוברר הדבר שנכתבנו בספר החיים אשתקד ולהבא מי יודע והחי יתן אל לבו ומכירי' אנחנו שנכתבנו בשנה העבר לחיים ואנחנו יודעים איש נגעו לבבו ומיעוט זכיותיו ובכל זאת זכינו להכתב בספר החיים אין זה כ"א מצד החסד ורחמים של הקב"ה כרחם אב על בנים והקב"ה אומר אם אב אני איה כבודי ואין איש שם על לב לשוב מאהבת המקום ב"ה להוציא ממסגר אשור הגלות אשר בעוה"ר זה קרוב לשני אלפים שנה עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נישענו ויכלו כל הקצין ואין הדבר תלוי' אלא בתשובה ופוק' בידינו והיא היום אם בקולו תשמעו ובעו"ה מחולל שמו הגדול על ידינו וכ"מ שגלו גלתה שכינה עמהם ולא די שאין אנחנו עוסקים בתשובה לקרב הגאולה אלא אפי' אנחנו מרחקים הקץ במעשינו הרעים ובית שני חרב בשביל שנאת חנם ועדיין השטן מרקד ביניינו שני אנשים עברים נצים איש את רעהו חיים בלעו אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה וכל א' ניצב לריב ומריבה ומחלוקה בישראל בשביל כבוד עצמו למען הרבות כבודו המדומה ובעוה"ר רבו המלשינים ומספרי לשה"ר והולכי רכיל אשר אינם חסים על כבוד המקום:

והנה על פסוק ויעבור ד' על פניו ויקרא ד' ד' וכו' דרשי' בגמ' מלמד שהתעטף הקב"ה בטלית כשליח ציבור וקרא וכו' ובברית כרותה מלפני כל זמן שבני יעש' כזה אינן חוזרת ריקם מלפני וכו' ותמהו כל המפורשים הא קרוב לאלפי שנה שאנו קוראים הי"ג מדות ועדיין לא נושענו ותי' הח"י כל זמן שיעשו היינו אם בנ"י עושים הי"ג מדות כמוני מה אנו מרחם וכו' וזה באמת קשה מאד לעשות ולהתנהג מדת הקב"ה ותו' זה אינו מספיק לכ"ע דהנה הק' הרא"ש דאיתא מה כתוב ב"פ ד' ד' ותי' א' רחמים קודם שיחטא וא' לאחר שיחטא והק' הרא"ש קודם שיחטא רחמים למה לו ותי' דעל המחשבה רע הקב"ה מוחל וזהו רחמים קודם שיחטא אבל לפי"ז הא ודאי שאין הפירוש עד שיהי' בני עושים

כך דהא אדם לא יוכל לרחם על אדם שחושב עליו מחשבה רע שהרי אינו יודע מחשבות וזה"ש דהע"ה אם ראית בלבי לא שמע אלקים דהיינו אם העון רק בלב במחשבה זה אינו מעניש ד' אבל באדם אינו כן אלא ע"כ צ"ל כפי' המפרשים דהא דכתיב תרו ד' הראשון לא קאי אל י"ג מדות אלא ה"פ והכי קאמר קרא הקב"ה ששמו ד' קרא ה' רחום וחנון וכו' שיש פסיק בין השמות בין שני ד' - ד' עי' תוס' ר"ה י"ז וא"כ ע"כ הוי עד שיעשון בני במעשה דהראשון ד' קודם שיחטא זה לא קאי בצירוף י"ג מדות וז"ש למה ד' תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה דהיינו משום דכתיב חד ד' מרחוק ע"י פסיק א"כ ע"כ הוי פירושו ע"י מעשה ובעבור זה בעוה"ר תעלים וכו' וזה פי' המסורה כנגע נראה לי בבית מרחוק ד' נראה לו משום דהנגע היינו החטא כמ"ש בנגעו בני אדם הוא רק בבית בפנים במחשבה ורק לו דייקא וע"ז לא מעניש הקב"ה ומשום זה מרחוק ד' נראה לו היינו משום זה כתיב ד' ראשון בפסיק כדי שנוכל לעשות כמדת השי"ת ודו"ק: בתהלים כ"א והוא המזמור של יום ומזמור של ר"ה - תקטו וכו' בכסא ליום חגינו כי חוק לישראל וכו' ונ' דז"ל הפסיקתא הרנינו וכו' ולמה ישראל תוקעין בר"ה בשופר כדי שידין הקב"ה אותם ברחמים וכו' ויזכה אותם שנאמר עלה אלקים בתרועה וכו' אמר אסף הואיל ובשופר זה הקב"ה מרחם על ישראל ומזכה אותם בדין היו זהירים להיות מעלים שופרות בר"ה ומתריעים לפני קב"ה והוא מרחם על ידם ומזכה אותם בדין מנין ממה שקרינו בענין מזמור הרנינו לאלקים עוזינו הריעו לאלקי יעקב ע"כ וילה"ב א' מה זו שאלה למה תוקעין וכו' רחמנא אמר תקעו וכמו שה"ק גמר' בר"ה וי"ו הכי, ב' פתח בתוקעין וסיים ומתריעין ג' ברחמים לפנים משוה"ד הוא ויזכה אותם בדין דייק' ונ"ל דאי' בר"ה ו"ו אר"ח מלך וציבור מלך נכנס תחלה לדין מקמי דליפוש חרון אף ר"ל לפי שהמלך המובחר שבעם מועטים עונותיו וסתמא כיון שזכוותיו מרובים יוצאי זכאי בדין ואז"ל בסוכה י"ד תפילות צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות - ובר"ה דף ל"ד ולפי מקראי דכל תרועה בעי תקיעה פשוטה לפניה ולאחריה וטעמ' נ' כיון דג' כתות ליום הדין ולהיות צדיקים פועלים רחמים ולכן הם נכנסים תחילה כמו מלך מקמי דליפוש חרון אף ר"ל כדי שיגזרו הרחמים קודם שיבואו עונות הציבור ולכן בעי נמי תקיעה פשוטה מורה רחמים קול פשוט רומז לצדיק ישר שאין עיקולי ופשור' ואח"כ תרועם המור' על מדה"ד כמ"ש תרועם בשבט ברזל וכו' תרועת מלחמה לדון את הציבור והקב"ה מקדים רחמים לרוגז תקיעה תרועה מלך וציבור הם הבינונים ונגד זה שע"ד רמז' תור' תרי קראי זכרון תרועה ויום תרועה יהי' לכם דז"ל הרמב"ם פ"ג מתשובה אעפ"י שתק"ש בר"ה גזה"כ הוא וכו' עור' ישנים משינתכם ונרדמים הקיצו

וכו' חזרו בתשובה הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם וכו' וזהו לפי שקול השופר מחריד ומעורר את האדם אלו ב"א השוכחים האמת היו' הבינונים אבל הצדיקים גמורים שרובם כולם זוכרים האמת תמיד א"צ להתעורר קול השופר ודי להם גם בזכרון תרועה לכד דמה שפועל הקול תרועה אצל הבינונים פועל הזכירה שהוא יום תרועה יום הדין בצדיקים וזה נר' כונת הר"מ אחר שסיים לפי' שצריך כל אדם שיראה א"ע כל השנה כולו כאלו חציו זכאי ומ' ענין זה נפגו וכו' ופי' הלח"מ מ' ענין זה כלומר מ' שבשופר מזהירין וכו' א"כ מאי לפיכך שכ' תחילה הא זה ברייתא ארוכה היא בקידו' מ' לעולם יראה א"ע חציו וכו' ולא תלי' בענין השופר בר"ה אמנם כוונתו דרמזי השופר שהקדים זהו רק לבינונים משא"כ לצדיקים גמורים שכבר רובן זכיות א"צ רק זכרון תרועה די לכן סיים הרמ' לפי' ירא' כ"א א"ע בינוני - וזה הטעם דתורי הקדים לו' כתוב זכרון תרועה בפ' אמור ויום תרועה בפ' פנחס ולגמר' דמשני כאן שחל בשבת ודאי ק' כיון דברוב השנים אינו חל בשבת טפי ה"ל להקדים תחילה יום תרועה אבל לפמ"ש נכון דרמזה תורה זאת הא דר"ה מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין מקמי דליפוש חרון וכמ"ש לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל וכו' לכן כתי' תחילה דבר אל ב"י וכו' שבתין זכרון תרועה בצדיקים מקרא קדש דייקא סמך לזכרון תרועה לפי שהם תחינה נדונים ואח"כ בפ' פנחס כ' יום תרועה שהציבור נדונים הם בינונים ורשעים צריכים התעורר בקול שופר מחריד כטעם הרמב"ם והקב"ה מקדים רחמים לרוגז - וזה נ"ל כונת המסורה זכרון ג' - זכרון תרועה - אין זכרון לראשונים אין זכרון לחכם עם הכסיל יר' זכרון תרועה דכ' תחילה וק' אין זכרון לראשונים ר"ל אין ראוי לכתוב זכרון תחילה וראשון אלא יום תרועה ה"ל להקדים בראשונה לפי רוב השנים שחל ר"ה בחול לפי תי' הגמ' לזה בא המסורה מתרץ אין זכרון לחכם הוא הצדיק השומע לילד מסכן וחכם הוא היצ"ט עם הכסיל הוא ההולך ושומע מלך זקן וכסיל היצה"ר כי אצלם בעי יום תרועה בקול ונא סגי בזכרון ורמיז' התורה מלך נכנס תחילה להקדים רחמים לרוגז - וכן נ"ל עפמ"ש הגאון ר' סעדי' בי' טעמים שלו על מצו' תק"ש וז"ל הענין הג' להזכירנו מעמד ה"ס שנאמר בו וקול שופר חזק מאד ויקבל על עצמינו מה שקיבלו אבותינו על עצמם הענין וי"ו הוא להזכירנו עקידת יצחק שמסר נפשו לשמים וכן אנחנו נמסור נפשינו על קדושת שמו ויעלה זכרונינו לפניו לטובה ונ"מ בין ב' טעמים אלו לפי' טעם וי"ו הוי הזכר לצדיקי' ג"כ ולפי טעם ג' הוי הזכר רק לבינונים וזה נ"ל כונת הכ' תקעו בחודש שופר בכסא וכו' כי חוק לישראל ר"ל אלו הצדיקים מלבד זה מוסרים נפשם לקדושת השם אבל משפט לאלקי יעקב לכלל האומה להזכירם מתן תור' שיקבלו עליהם כמ"ש מגיד דבריו

ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל וז"כ הפסיקתא הרנינו לאלקי עוזינו הריעו לאלקי יעקב יר' להזכיר זכות קבלת התורה מורשה קהלת יעקב ושואל אח"כ ולמה ישראל תוקעין בשופר בר"ה ישרא"ל דייקא הערצש"מ ותי' כד שידין אותם הקב"ה ברחמים ויזכה אותם בדין ר"ל שע"י קבלת מסירת נפש כעקידת יצחק בדין זוכים לדונם ברחמים - עוד נ"ל כי ב' טעמים עוד לשופר א' הוא בדרך שממליכים מלך וכמ"ש שתמליכוני עליכם ב' להזכיר העקידה ונ"מ דלטעם א' לאו דוקא בשופר דה"ה בכל מיני זמר נמי גם טעם א' הוי ראוי ליהיות בכל העולם וכל האומת אבל לטעם השני להזכיר העקידה הוי רק לישראל כמ"ש עקידת יצחק היום לזרעו תזכור וז"ש שאו זמרה ותנו תוף וכו' הני כל כלי זמר ותקעו בחדש שופר דייקי דעיקר לזכרון העקידה דוקא ולכן כי חק הוא לישראל ולא לאוה"ע ודו"ק:

לפרשת וזאת הברכה

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בנ"י לפני מותו ויאמר ד' מסיני בא וכו' וי"ל המשך הפסוקים ונקדים עוד כי תמוה לפי דאמרי' חז"ל אל יאמר אדם לד' קרבן אלא קרבן לד' דאם יאמר השם תחילה חיישינן שמא ימות כשאמר לד' ולא יספיק לומר קרבן ונמצא מוציא ש"ש לבטלה וא"כ ה"נ קשה למה אמר משה ד' מסיני בא הול"ל מסיני בא ד' מטעם הנ"ל ונראה דעל מרע"ה לא שייך טעם הנ"ל כיון דהשכינה מדברת מתוך גרונו של משה אעפ"י שהי' יודע שבאותו יום ימות לא הי' ירא להזכיר ש"ש תחילה וא"ש וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים דייקא ר"ל שהשכינה הי' מדברת מתיך גרונו א"כ אעפ"י שהי' לפני מותו ר"ל שידע שימות באותו יום אף עפי"כ ויאמר ד' מסיני בא דהיינו השם תחילה - מאאמו"ר ע' זצוק"ל: לפני מותו פירש"י סמוך למיתתו וכ"ה בספרי וקשה מנ"ל הא הרי ביצחק כתיב ג"כ ואברכך לפני מותו והי' זמן רב קודם מיתתו ועוד מ"ט יחסו למשה כאן בשם איש האלקים ועוד מאי את בני ישראל פשיטא ואלא למאן בירך ועוד למה לא ברכ' מקודם במשך כל זמן שהיו במדבר ונ"ל דאיתא בחולין ושמו את שמי על בנ"י ואני אברכם כהנים מברכים לישראל והקב"ה מברך לכהנים וכ"כ ואברכה מברכיך וא"כ קודם זמן קרוב למיתתו הי' מקום חשדה לומר שלא לטובת ישראל בלבד ברכם אלא לטובת עצמו ג"כ אחר שראה שלא נענה בתפילתו ברכם כדי שיתברך גם הוא לכן המתין לברכם אחר הגז"ד והצדיקו עליו שעי"ז נקרא איש האלקים שהצדיק עליו הדין באמרו הצור תמים פעלו וכו' ואז ע"כ לא לטובת עצמו עשה וז"ש וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים דייקא ר"ל באותו שעה שהצדיק עליו הדין

וזהו לפני מותו סמוך למיתתו ממש אז בירך את כל בנ"י דייקא לטובתם בלבד כנ"ל ולק"מ- גם יובן עפ"י דאיתא בתנחומא פ' ויחי כל המברך את ישראל כאלו מברך את השכינה שנאמר כי מבורכיו יירשו ארץ כי מברכיהן לא נאמר אלא כי מבורכיו וא"כ סרס המקרא ודרשהו וה"פ וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בנ"י פי' "את" עם כמו הבאים את יעקב וכיו"ב ור"ל האיש משה ברך האלקים עם בנ"י ברכו את בנ"י כאלו הי' מברך את השכינה וא"כ תרתי משמע שהי' מקום חשדא לאמר לטובתו ברך אותם אחר שראה שלא הועיל' תפלתו ברכם והשכר ע"ז מבורכיו יירשו ארץ כתוב ר"ל שעי"ז יבא לא"י לז"א הקרא לפני מותו הי' סמוך למיתתו ול"ל וכנ"ל - עוד נ"ל דאיתא ביומא דף ע"ו לחם אבירים אכל איש זה יהושע דכ' קח וכו' איש אשר רוח בו ומקש' הגמ' ואימא משה דכ' והאיש משה וכו' ותירץ דנין איש מאיש ואין דנין איש מוהאיש איש זה יהושע האיש זה משה ע"ש וק"ל ממקרא זה איש האלקים דקרי' למשה איש ולא האיש ונ"ל תשובת הקב"ה למשה הוה רב לך ודרז"ל רב יש לך ומני יהושע ואין מלכות נוגעת בחבירת' וכתיב אין שלטון ביום המות א"כ לתרץ א"ז תואר איש למשה ולא האיש המורה על חשיבתו לז"א לפני מותו הי' סמיך למיתתו ממש כנ"ל עכי"ר אאמו"ר הג' זצוק"ל [א"ה ונר' לתרץ הדקדוקים של כ"ק א"ז הג' ז"ל דאיתא במ"ר איש אלקים מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה אלקים נר' הכונה עפ"י מ"ש בעקידה פ' זו בארוכה ואני אקצר יש בבני אדם שלש מדרגות לפי השתנות אופן פעולתיהם ומעשיהם בעוד בחיים חיותם האחת היא מדרג' ריב בני אדם בעבור המשכם בחייהם תמיד רק אחרי תענוגים גופניים ותשוקת חמריות נדבקה ואחזה נפשה עם גופם בחוזק כל כך עד שכמעט גם המות לא יוכל להפריד ביניהם לצמיתות כשאחז"ל נפש הרשעים היא קשה לצאת מהגוף כצמר הנאחז בקוצים אשר לא יוכל להנתק ממנו על נקלה ובגופת המת ממחלקת בני אדם כאלה דבקים עוד ענינים רעים ונפסדים מהנפש והיא נכספת עוד אל עניני החומר עד שנחשבת כדבוקה ונאחזת עוד עם הגוף גם אחרי הפרדה כבר ממני וע"כ צותה התורה שתטמא בעבור זה וכוחות הנפש כאלה עם הגוף קראו חז"ל בשם מזיקין ורוחות הטומאה, השניה היא מדרגת אותם השלימים המעטים אשר הם יחידי סגולה אשר היו מתגברים תמיד בחייהם על חמרם ולא נמשכו כלל אחרי תשוקת גויתם, אפס אם גם בעבור זה לא היתה מעולם יד גופם וחמרם שלטת על נטיית נפשם להיות נכנעת לפניהם ונמשך מזה שגם בעת מותם אין נפשם דבקה ומשתוקק עוד כלל אל הגוף בכל זאת לא יכלו להטהר גם הם בתכלית השלימות באופן שתפר ותופשט במותם נפשם המשכלת מעניני החומר לצמיתות כי עוד דבוקים ואחוזים בה זמן מה

ענינים קלים וחלושים ממנו עד שיופשטו ממנה אח"כ הפשטה גמורה וממדרגה זאת היה אליהו בעלותו בסערה השמימה כמו שאמר הרד"ק לרמוז על זה שבגלגל אש נשרפו בגדו וכלה בשרו ועצמו ר"ל שכל עניני גופי וחמרו אשר דבקו עוד בנפשו תמו אח"כ עד שרוחו לבדה שבה אל ד' אשר נתנה ושאר הצדיקים שנדמו אליו אשר מהם נאמר כי זכו להכניס בעדן גן ד' בגוף ונפש, השלישית הוא מדרגת מרע"ה שהיה היותר שלם בבני אדם אשר בעת מותו נעשתה ההפרדה היותר שלימה בין גופו הגשמי לנפשו הרוחנית באופן שלא נשאר שום קישור כלל ביניהם כמו שהוא באמת התכלית הנרצה מהקב"ה בבריאת האדם כמ"ש וישוב העפר על הארץ ר"ל מבלי שום עירוב מענין וכח נפשיי עוד והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה וע"כ לא הי' בגופו שהי' רק עפר שום טומאה כלל ונתעסק הקב"ה עמו מכל זה נר' שמדרג' משה הי' נשגבה יותר ממדרגת אליהו הגם שמשה מת ואליהו לא מת אבל הפרדה שלימ' שישוב העפר אל הארץ כמו שהי' אצל משה זה המיתה יותר נשגבה ומובחר ממעלת אליהו כי אצל משה לא יתערבו הכחות הנפשיות בהגופני' עד שהי' כל אחת בפני עצמה וז"כ איש האלקים מחציו ולמעלה אלקים ומחציו ולמטה איש ר"ל שלא נתערבו כחות הרוחניות וכחות הגוף וז"כ אשר בירך משה איש האלקים לפני מותו על זה קשה האיך שייך אצל מרע"ה לשון מיתה ע"כ אמר הכתוב שהי' איש האלקים מחציו ולמעלה אלקים ומחציו ולמטה איש ר"ל שכחות הרוחניות וכחות החומריות לא נתערבו אצל משה והיתה כל אחת ואחת בפני עצמה ע"כ כתיב לפני מותו כנ"ל: בפ' הברכה ויהי בישורון מלך וכו' נ"ל בהקדים בפ' בהעלותך ותדבר מרים ואהרן במשה וכו' וישמע ד' והאיש משה עניו מאד מכל האדם וכו' וחמי', ונ"ל לפמ"ש מפורשים בטעם שכתיב והאיש משה ענו וכו' חסר יו"ד לפי ששמואל עדיף טפי בעניות שהו' הי' מחזיר בכל ערי ישראל ודן אותם בעריהם, אבל מרע"ה כתיב ויקהל משה וכו' וכמ"ש בשבת נ"ו וא"כ ה"פ משה ענו מאד ענו חסר וה"ט מכל האדם אשר ע"פ האדמה אז בימיו, משא"כ בדירות שאחריו איכא שמואל דעניו טפי, אבל הק' המפורשים מ"ט לא עשה משה נמי הכי כמו שמואל ותי' בס' כרם חמד פ' ויקהל לפי שה' מלך וא"ז בידו למחול על כבודו וגנאי הי שילך אצלם, וא"כ זה הי' טענת אהרן ומרים הרק אך במשה דיבר ד' וכו' וא"כ אינו מלך ולמה א"כ ויקהל משה וכו' ולא הלך אצלם כשמואל, וא"כ לפי דיבורם לא נהג בעניוות, לז"א וישמע ד' והעיד עליו והאיש משה ענו מאד וכו' דודאי מלך הוא, דאם יהי' נביאכם ד' וכו' לא כן עבדי וכו' ותמונת ד' יביט ואין לכם דמיון לו, אמנם ע"י העגל נאמ' לך רד ודחז"ל לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשבילם וכו' ואית' משובח שבשמות הוא שם אדם וזה"ש

והאיש משה ענו מאד מכל האדם וכו' דייקא לפי שדורו ישראל היו במדריגת אדם והוא מלך שפיר עבד שלא הלך אצלם, אבל אם הם חוטאים אינו מלך רד מגדילתך כתיב ומ"מ לא הלך אצלם אזי איכא שמואל דעדיף מיני' בעניוות, ובזה מובן אצלי הכונה במרז"ל ריש חגיגה דף ד' ר"ע כי מטי להאי קרא בשמואל כ"ח ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי וכו' ימה שמואל הצדיק הי' מתיירא מן הדין אנו עאכו"כ, שמואל מאי הוא דכתיב ותאמר האשה אל שאול אליקים ראיתי עולים עולים תרי משמע חד שמואל ואידך דאזל שמואל ואתי' למשה בהדי' א"ל דלמא ח"ו לדינא מתבעינ' קום בהדאי דליכא מלתא דכתב באוריית' דלא קיימתיה והק' בתוס' דהל"ל בקיצור שיעיד לו שקיים הכל, ונ"ל לתרץ דשמואל נתירא שמא מתבקש הוא בדין ולא ידע בנפשי' במאי חטא זולת בזה שהחזיר אצל ישראל לדונם ולא הי' למד ממשה דנשיא הי' ואין כבודו מחול, וא"כ דמורא זו עלה על ראשו ל"ה יכול לומר למשה שיעיד לו שקיים הכל שהרי אדרב' לא עשה בזה כמשה, אבל א"ל ליכא מלתא דכתבה באורייתא דייקא דענו חסר כתיב על משה מה"ט גופא וע"כ כדין עשה שמואל וכנ"ל, ואיתא גדול השלום שאפי' עובדים ע"ז הקב"ה מוחל להם חבור עצבים אפרים הנח לו, וזה"ש משה במליצתו על חטא העגל אנא חטא עם הזה וכו' והל"ל חטאו, אבל ר"ל חטא העם הזה כולם כאיש אחד בחבורה ואגודה א' ולכן אף שהיא חטא' גדולה ויעשו להם אלהי זהב, מ"מ חבור עצבים הנח לו, וכיון שעיקר טעמו שלא נהג בעניוות לילך אצלם לדונם משום דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, לז"א תו בתפלתי ועתה אם תשא חטאתם מה"ט משום האחדות יש לו ת' שאני מלך, ואם אין א"כ אינני מלך כמ"ש לך רד מגדולתך וליכא תו' הנ"ל, ע"כ מחיני נא מספרך אשר כתבת עלי והאיש משה ענו מאד וכו' ולכן אף שא"ל ד' סלחתי מ"מ כתיב מיהת ענו חסר יו"ד על שקילל א"ע וכמ"ש בזוהר פ' בהעלתך ובס' מקור חכמה ואיתא בספרי יחד שבטי ישראל יר' כשהם כולם אגודה א' ולא כשהם שתי אגודות עי' אבודרהם בתפלת ר"ה וזה"ש משה התנצל א"ע בזה קודם מותו על שלא הלך אצלם ויהי בישורין מלך זה משה ואין כבידו מחול לכן בהתאסף ראשי העם, ולא הלך אצלם כמו שמואל אלא ויקהל משה וכו' ואעפ"י שחטאו בעגל ונאמר לך רד מגדולתך מ"מ להיותם יחד שבטי ישראל דייקא וחבור עצבים הנח לו כנ"ל וגדול האחדות - מאאמו"ר הנ' זצוק"ל: אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים, וביארו לפי התרגום אונקלס דשכינתי' בשמי' בסעדך ותוקפי' בשמי' שמיא וז"ל הילקוט רוכב שמי' בגאותך כישראל ערש"מ רוכב שמים בעזרך וכשאין ערש"מ כביכול בגאותו שחקים ותמו' וכחם אאמ"ו הג' זצוק"ל וז"ל דבס' אפ"ו ביאר ההבדל בין עזרה ובין ישועה כי

העזר הוא מהקב"ה בעצמו בלי אמצעי כמ"ש ד' לי בעוזרי וכו' והישועה הוא ע"י אמצעים ואיתא במדרש ורש"י ויעל מעליו אלקים מלמד שהאבות הן הן המרכבה דשכינה שרת' עליהם והי' ד' עצמו בעוזרם וכשגרמו עונות נסתלקה שכינה ומשגיח עלינו להושיעני תמיד ע"י אמצעים וזה נ"ל נוסח התפלה עזרת אבותינו אתה הוא מעולם עזר"ת דייקא אח"ה בעצמך היית בעזר"ת אבותינ"ו אבל מגן ומושי"ע לבניה"ם אחריהם בכ"ד ודור רק ע"י אמצעי רק מושי"ע היו' ב' מיני הנהגת ד' בעולמו, ובפ' עקב כתיב הן לד"ח השמים ושמי השמים הארץ וכו' הק' האלשיך ממנ"פ אי מלמעלה למטה חשיב ה"ל להקדים שמי השמים ושמי השמים תחילה אי ממטה למענה חשיב הו"ל להקדים הארץ תחילה ותי' דבערש"מ הקב"ה משרה עיקר שכינתו בתחתונים נמצא הארץ יותר גבוה משמי השמים וכמ"ש הודו על ארץ ושמים א"כ ממטה למעלה חשיב ע"ש לפי"ז מבוא' כוונ' הפ' וילקוט כשישראל ערש"מ הקב"ה בעצמו בעוזרם ומשרה שכינתו אצלם בארץ למטה ולא באמצעות השמים אזי אתה למעלה משמי השמים ונאות לומר שהשגחתו ית' גם על השמים שהם למטה מכולם וז"ש רוכ"ב שמי"ם בעזר"ך אבל אין ערש"מ כתיב עתה אקום יאמר ד' וכו' לז"א בגאותו שחקים פי' כתרגומו תקפי' בשמי' שמי' ומשגיח על התחתונים בארץ למטה ע"י אמצעיים וכתי' אשרי שאל יעקב בעזרו שברו' וכו' כי ביעקב כתי' והנה ד' נצב עליו שהי' מרכבה לד' ית' וז"ש ואתם הדבקים בד"א שתהי' ערש"מ תהי' דבקים בד"א באמת כי רוכב שמים בעזרך חיים כולכם היום כי תהי' הארץ עליון על השמי שמים ותהי' חיים למעל' ראש גם היום כי תהי' לפנים ממחיצת מה"ש שהם חיים נצחיים:

איתא בגמ' דמכות י"א פליגו ר' יודא ור' נחמי' בפי' הפסוק ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת וכו' ופליגי אי משה כתב ח' פסוקים בדמע או יהושע כתבם ובדיו וה"נ פליגי במנחות למ"ד ר' יודא ואי תימא ר' נחמי' (הוא ר"מ בעירובין י"ג ומשום דלא מסיימי גם במכות י"א הנ"ל אלא חד אמר וחד אמר כנ"ל) אומר יהושע כתבם ור"ש אמר אפשר ס"ת חסר אות א' וכתיב לקוח וכו' ויש לדקדק לשון הש"ס אפשר ס"ת חסר אות א' וכתיב לקוח וכו' עדיפא הל"ל קושטא קאי אפשר ס"ת חסר ח' פסוקים וכתיב לקוח וכו' וצ"ל לרבותא נקט הכי ואגב אורחא קמ"ל דינא דאפי' חסר אות א' לבד נמי אינו נקרא ס"ת אבל כשאני לעצמי מאז אמרתי דשמנה פסוקים הללו יש בהם ת"ח אותיות במספר או"ת א' עולה בגימ' דוק ותשכח א"כ באמרו אפשר לס"ת חסר אות א' רומז ור"ל חסר שמנה פסוקים שבהם א"ו"ת א' אותיות במספר וכתיב לקוח וכו' ולפי"ז לא תמה ר"ש בזה ופוסל ס"ת שחסר אלא חסר ח' פסוקים והוא ענין שלם אבל חסר פסוק א'

לבד שפיר נקרא ס"ת גם לדידי' - מאאמ"ו הג' זצ"ל [א"ה עיין בשי"ת מהרי"א א"ע רפ"ב שהובא שם דבר זה והביא ראי' לדברי מהרי"ק לכתוב על מטלית קלף]: ס"פ הברכה שמונה פסוקים שהיחיד קורא אותן תחילתן וימת שם משה עבד ד' עפ"י ד' וכו' עד לעיני כ"ו, ונ"ל לבאר מקראי קדש אלו בס"ד, הנה שלהי פ"ק דסוטה תני' וי"א לא מת משה כתי' הכ' וימת שם וכתי' התם ויהי שם עם ד' מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש, ונ"ל כוונתם ע"ד שפי' השל"ה בכוונת ר"ע שאמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה ואהבת וכו' בכל נפשיך וכו' ר"ל שתמיד בשעת ק"ש מסר נפשו לד' ית' וקיבל צער מיתה אילו יבא לידו לכן עשה כן באהבה עש"ה, וה"נ כיון דמשה הערה נפשו למות שמסר נפשו תמיד על התורה שהיה מ"ם יום ולילה בהר בלא אכיל' ושתיי', לכן לא מת ר"ל לא הרגיש כלל בצער מיתה, וזהו ויהי שם עם ד' מ"ם יום וכו' עומד משמש עומד דייקא כמ"ש בעצמו עמדו ואשמעה מה יצוה ד' וכו' עומד בכל חושיו ומשמש, משא"כ בכל הנביאים כמ"ש הרמב"ם הבדל זה בין נבואת משה לנבואת אחרים, וז"ש הכ' ויהי שם עם ד' ממש עמו במחיצתו באספקלריא המאירה פנים בפנים ולא בחידות, ומ"ם יום, ר"ל זמן ארוך ועכ"ז לחם לא אכל וכו' מכלל דאי הוי בעי' הוי מצי אכל, כי לא נתפעלו חושיו כלל ויכול הי' לאכול אנא שלא אכל והיינו עומד דייקא על רגליו ומשמש אף כאן עומד ומשמש עומד על רגליו כי לא נס ליחה ולא כהתה עיני, ומזה הטעם נ"ל כוונת רש"י ר"פ מטות לחלק כל הנביאים נתנבאו בכה לפי שנפלו על פניהם ברתת וחלחלה ובביטול חושיהם ידעו אח"כ רק תוכן הענין ולא ממש הדברים כהווייתן כה אמר ד' דייקא ר"ל כדמיון זה אמר בלשונו, אבל משה לא שכח דבר כי עמד בחושיו ואמר זה הדבר הדיבור ממש אשר ציוה ד' אלה הדברים וכו' דייקא כי פנים אל פנים לא נפל ע"פ ארצה אלא עומד כנגדו ממש כנ"ל - והת"ש בבכור שור דקדק על לשון חז"ל עומד ומשמש דהל"ל חי ומשמש, ועוד הא קרא וימת כתיב ואיך אפשר לומר שלא מת מגז"ש דשם שם, ונ"ל חדא מתי' באידך דצדיקים שמוסיפים תמיד בשלימות נקראים מהלך מדרגא לדרגא, משא"כ מלאכים נקראים עומדים כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, והטעם הוא כי האדם הוא משותף עם היצה"ר וחומרו הגשמי המונעו מקנין השלימות ואם היצ"ט מוצא שגובר שכלו עליו, הרי מהלך הוא בבחירתו, משא"כ השכלים נבדלים מגוף ויצה"ר הם מוכרחים בשלימותם ועבודתם נקראים עומדים, וא"כ נ"ל דמרע"ה באותן מ"ם יום שהי' בהר לחם לא אכל ומים לא שתה, הרי פסק ממנו כח החומר ויצה"ר לגמרי והי' כאחד המלאכים, לא הי' נקרא מהלך באותן הימים אלא עומד וכמ"ש בהדי' ואתה פה עמו"ד עמדי, עמוד דייקא, של"ה מהלך, וזה"ש וימת שם משה

וכו' מבחנתו שהי' מהלך תמיד כמו ויהי שם עם ד' ארבעים יום וכו' לחם לא אכל וכו' הרי עומד הי' ומשמש עומ"ד דייקא אף כאן עומ"ד ומשמש ולא מת אלא מבחינת מהלך ומשמש, ולהיות כי לשון מיתה הוא נופל על ביטול הדבר ממציאותו הראשון כמ"ש גבי כלים שבירתן הוא מיתתן ועי' תוס' במס' חולין צ"ו בד"ה כ"י וכו' ועי' בתויו"ט בנדרים פ"א מ"ד בד"ה כ"י וכו' א"כ כיון דגלי קרא בגז"ש שם שם דעומד ומשמש ומציאות זה כבר הי' לו כן בחיי חיותו עפ"י ד' ואתה פה עמוד עמדי וכתיב ויהי' שם עם ד' ארבעים יום וכו' שפיר קאמר לא מת משה, יר' לא נתבטל ממציאותו הראשון דממדריג' מהלך כבר פסק ממנו ונתבטל מאז שא"ל הקב"ה ואתה פה עמו"ד עמדי וכו' וע"כ לא מת לא נתבטל דבר ממציאותו אלא שנעלם מעינינו:

אאמו"ר הג' זצוק"ל כתב עפמ"ש מהר"א אשכנזי בס' מכלל יופי על קהלת ד' ע"פ ושבח אני וכו' על אחז"ל יעקב אבינו לא מת וז"ל ידוע ששנוי השם גורמת נשמה חדשה וכשקרא הקב"ה ליעקב ישראל נזדמנה לו נשמה חדשה נוספת על הראשונה וכשנמכר יוסף נסתלקה ממנו הנשמה הראשונה של יעקב וסבלה צער פירוד מן העולם דהיינו צער המות וכו' וכשנתבשר שיוסף מלך במצרים כתיב ותחי רוח יעקב אביהם שחזרה אליו הנשמה וכו' של יעקב וכשמת יעקב נכתב בסוף ויחי בכ"מ ישראל ולא הוזכר שמו של יעקב כי כבר סבלה צער מיתה ותרי קטלא לא קטלינן לי' והנשמה של יעקב עדיין קיימת הי' ומשוטטת בעולם וחופפת על בניה ומחפה עליהם וכו' עכ"ל ודפח"ח, והנה כי כן נאמר כן גם במרע"ה גבי חטא עון העגל שאמר מחני נא מספרך וכו' וכתיב ויחל משה וכו' ודחז"ל במס' ברכות ד' ל"ב שמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם ופי' רש"י ויחל לשון חלל ר"א הגדול אומר מלמד שעמד בתפילה עד שאחזתו אחינו אישתא דגרמי, סבל צער מיתה, והקב"ה השיב לו אז ואדעך בשם וכו' וראית את אחורי וכו' משמש לקרא לו שם חדש וכדאיתא במס' מגילה ד' י"ג אלה בני בתיה וכו' אבי גדור חבר שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים זניח שהזניח עונותיהן וכו' ע"ש, יזה נ"ל המשך הפ' בפ' תשא ויאמר ד' אל משה גם הדבר הזה וכו' אעשה, ופי' רש"י שלא להשרות שכינה על או"ה ועי"ז אדמך בשם דייקא יקרא שמך אבי חבר שחיבר ישראל לאביהן שבשמים ושם חדש גרם לו נשמה חדשה, בראיי' אחוריים שע"ז תקני בשחרית דשבת ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו כליל תפארת בראשו נתת בעמדו לפניך על ה"ס וכו' היינו מתנת חלקו נשמה יתירה שבא' לו ע"י קריאת שם חדש עביד נאמן שכן קראו לו הש"י לא כן עבד"י משה וכו' בכל ביתי נאמ"ן הוא, ולא יראתם לדבר בעבד"י במשה, וכן משה עבד"י מת וכו' וימת שם משה עביד די. וכן זכרו תורת משה עבד"י וכו' היינו

שם אבי חבר עב"ד ד', וא"כ נשמתו הראשונה שהי' לו עובדו נקרא בשם משה לבד בתרי קטלא לא קטלינן שכבר סבלה צער מיתה, לכן דייקא הכתיב וימת שם משה עבד ד' וכו' ר"ל אותו נשמה חדשה שבאה לו על ידי קריאת שם חדש משה עבדי אבי חבר, וזה שסיים עפ"י ד' דייקא ר"ל זה השם אשר פי ד' יקבנו וקראו בו משה עבד"ו ואדע"ך בש"ם, אבל מש"ה דייקא לא מת נשמת משה לבד שהי' נקרא בו עפ"י בתי' בת פרעה לא מת, לכן לא כהתה עינו ולא נס ליחה כי עוד היום מחופפות עלינו עומד ומשמש כמו להלן ויהי שם עם ד' נשמת משה לבד בלוחות הראשונות כנ"ל: עוד נ"ל כונתם עומד ומשמש וכונת הפ' ואתה פה עמוד עמדי דאיתא במס' חגיג' דף ט"ו דטעות אלישע אחר הו' דחזא למט"ט דאתיהיב לי' רשות למיתב למכת' זכוותא דישראל אמר גמירי דלמעלה ל"ה לא ישיבה וכו' ולא עיפוי שמא ח"ו ב' רשיות וכו' ועי' במהרש"א שפי' ע"ש הכתוב ראיתי את ד' יושב וכו' וצבא השמים עומדים וכו' ורש"י שם פי' דלא גרסי' ולא עמידה דהא קרא כתיב עומדים וכן אמרו שם מחיוהו וכו' אמאי לא קנית מקמי' וכו' אבל ק' להבין הרי עמידה נמי תואר גשמי הוא, ונ"ל דהכונה הוא לפי שהישיבה איני מן הצורך והכרח אלא לבעלי ליאות ועיפות הן המורכבים, משא"כ שכלים נבדלים א"צ לישיבה משום ולא עיף, לכן נקראו המלאכים עומדים דייקא ולא יושבים כי אינם יגיעים וכן בצדיקים לעוה"ב כתיב שם ינוחו יגעי כח א"צ לישיבה וכי יהבי רשות למט"ט למיתב וכו' היינו לכבודן של ישראל דרך כבוד בישיבה, וטעה אלישע אחר בחשבו משום עיפות וליאות הוצרך לישיבה ואמ' גמירי דלא ישיבה משום ולא עיפף למעלה, והנה אז"ל במסכת מגילה כתיב ואשב בהר וכתיב ואעמיד בהר רכות בעמידה וקשות בישיבה, וזהו בבעלי ליאות, וכן במשה קודם שנזדכך חומרו, אבל בעוה"ב שם יניחו יגיעי כח גם קשות בעמידה ישוגוהו, ומרע"ה אחר שהבין ונזדכך פסק ממנו הלואות ועיפות והשיג גם הקשות בעמידה בעוה"ז, וזה"ש ואת"ה דייקא פ"ה דייקא עירך בעילם עמו"ד דייקא עמד"ו דייקא בלא ושיבה דליכא עופות, משא"כ אחרים אינם זוכים למדרגה זו בעוה"ז עודם בחומר מורכבים, וזה"ש לא מת משה ר"ל לא נעדר ולא נפסד ממדריגתו שהי' בו מכבר עומד ומשמש ול"צ ישיבה, וזה"ש בתפלה ישמח משה במתנ"ת חלקו וכו' בעמד"ו לפניך דייקא, ולכל שלשה שלישית המכוון בתיבות עמידה כיונו ר"ל עומ"ד ולא נופ"ל ושוכ"ב ארצה בביטול חושיו כמו שאר הנביאים אלא עמד טעמו בו בתקפו ובגבורתו, עומ"ד ולא מהלך כי כבר השלים חוקו ונעשה עומד בעוה"ז, עומ"ד ולא יוש"ב כי לא עיף ויגע - ואאמו"ר הג' זצוק"ל כ' וז"ל יובן בפשוט להיות כי המיתה הוא פירוד היסודות, ואזיל סומא חשוב כמת, והה"ד נמי בהיפוך מת רואה חשוב כחי כמ"ש ומתוך

האור וכן עד אשר לא תחשך השמש, ומשה לא כהתה עינו ולא נס לחה ולא נתפרדו יסודותיו והיינו לא מת משה אלא עומד ומשמש וכו' בעינא פקיחא וכמ"ש בתיקונים על ר"ת מ"מכון ש"בתו ה"שגיח וכו' להמליץ טוב על ישראל כמו בחייו כנ"ל, והנה בגמ' ילפי' תחה"מ מהנך שוכב וכו' וקם וכו' ותמהו דלמא וקם העם וכו' א"ל נקוט מיה' פלגא, ונ"ל להצדיק דבריו ראשונים דתחה"מ שמעי' מינה דז"ל הרמב"ם תחילת ס' המדע יסוד ביסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי' ראשון, ופי' הר"מ תיבת ש"ם אינו מורה על מקום שהוא יתעלה אין לו מקום, אבל מילת ש"ם הוא כפ"א רפ"ה בלשון ישמעאל ודומה לזה בפ"ג מתשובה האומר שאין ש"ם אלוק' וכו' שיש שם מנהיג וכו' שיש שם רבין וכו' שאין שם נבואה וכו' ורפ"ה מעניות יש שם ימים וכו' עש"ה, הרי דתיבת ש"ם פירושו נמצא, ונ"ל על נמצא שאינו נראה בחוש הראות לעינים יתכן לומר בלשון יש ש"ם מצוי, וא"כ תיבת וימת שם משה ק' וימ"ת הוא פירוד והעדר ישם מש"ה הוא יש ש"ם נמצ"א משה, ונ"ל באותו שעה ורגע קטנה נתפרדו יסודותיו ונקרא מיתה ותיכף חזרה בו נשמתו שהרי מעיקרא לא רצתה לצאת ממנו כלל, לז"א וימת ותיכף ומיד שם משה חזר ונמצא' והי' במשה תחה"מ, וזה"ש הנך שוכב וכו' וקם תיכף ומיד לשכיבה תקום דייקא, על רגליך ונא שוכב ונופל לארץ וילפינן מיני' שפיר תחה"מ, וזהו שכיונו לא מת משה אלא עומ"ד דייקא ומשמש כמקדם ר"ל לא נשאר מת אלא מיד עומד ומשמש כנ"ל עכ"ד קדשו של מרן אבי זצ"ל, ומה שנלענ"ד כבר כתבתי:

וימת משה עבד ד' עפ"י ד' ויקבר מול בית פעור ופירש"י מוכן הי' ששת ימי בראשית ותמוה ונראה דהנה איתא בגמ' ר"ל הי' רוחץ במרחץ שהי' אצל ע"ז שאל לו עובד ע"ז אחד הא כתיב בתורתכם ולא ידבק בידך מאומה א"ל הוא בא בגבולי ואין נעשה המרחץ לנוי ע"ז אלא ע"ז נעשה נוי למרחץ יהנה גם כאן קי האיך הי' קוברין את משה אצל ע"ז וע"ז פירש"י שקברו מוכן הי' ששת ימי בראשית וא"כ בא ע"ז בגבולו - מאאמו"ר הג' זצוק"ל: ולא ידע איש את קבורתו וק' הא כתיב למעלה מיל בית פעור וי"ל דהנה איתא כשבא מלאך המות אל האדם זורק בו ב' טיפין מרה מן הא' הוא מת ומן השני מסריח וגם בעבור זה קוברין את האדם כדי שלא יסריח, וה"ט שקוברין אותי אם מת ע"י מלאך המות אבל מרע"ה שמת בנשיקה כמ"ש וימת עפ"י ד' ק' אמאי הי' קוברין אותו וז"ש הכתוב ונא ידע איש את קבורתו ר"ל אמאי הי' קוברין אותו הא מת בנשיק' ולא על ידי מלאך כמות וא"כ לא הי' מסריח - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחה ודברי חז"ל בסוטה ידועים ואף אני אענה את חלקי על ולא ידע איש את

קבורתו אך נעיין למה כתב תחילה ויקבר אותו ואח"כ לא כהתה עינו וכו' איפכא הי"ל כי הכתוב איירו בשעת מותו כדכתיב במותו לא כהתה עינו ואח"כ מענין הקבורה, ונ"ל דאיתא בסנהדרין מ"ו איבעי' להו קבורה משום בזיונ' הוא פירש"י שלא יתבזה לעין כל שיראוהו מת ונרקב ונבקע או משום כפרה הוא מאי ת"ש מדאיקבר' צדיקים ואי משום כפרה צדיקים לכפרה צריכי, אין, דכתיב אין צדיק בארץ וכו' ע"כ, והנה זה מה שהמת נרקב הוא מצד העדר הליחות החיוני אבל כל זמן שיש בבעל חי קצת חיוני לא יוכל לשלוט בו שים רקבון ואיתא ברבה וזאת שברכה שאמר משה לפני מותו להקב"ה אני לא חטאתי מנעורי עד היום הזה ולפי"ז א"ש וה"פ ולא ידע איש את קבורתו דהיינו שלא ידע שום איש למה קברו אותו דל"ל הטעם משום כפרה דהא לא חטא מעולם כנ"ל וא"ת משום בזיוני שלא ירא' כשהוא ירקב על זה מסיים הקרא במותו לא כהתה עיני ולא נם ליחה וא"כ לא ישלוט בו רקבון ומ"ט קברוהו ולפיכך שפיר כתב מתחלה מקבורתו ואח"כ ממותו וק"ל מאאמ"י הג' וצוק"ל:

ומשה בן מאה ועשרים שנה במותי לא כהתה עינו ולא נס ליחה ויבכו בנ"י את משה וכו' וק' למה נסמכו הני תרי מקראות להדדי דמשמע משום שלא נס ליחה לכן ויבכו בנ"י ונ"ל דיש ב' מיני מיתות חדא טבעיות דהיינו כשהאדם בא בימים ותש כחו ולא נס ליחו אז ממילא נפרדו הארבע יסודות מהדדי וימות, והשנית מחמת מקרה הזמן או שנגזר עליו מן השמים מחמת חטא ואפי' בחצי ימיו יעזוב את עולמו ואפי' הוא בריא אולם ויש חילוק ביניהם כי מי שמת מחמת זקנותו אין צריך להמר עליו ביותר כי זכה שהשי"ת האריך לו ימיו ושנותיו לפי הטבע כל מה שיוכל לחיות אבל מי שמת בחצי ימיו שמחמת הטבע וכוחותיו הי' יכול לחיות עוד כמה שנים על זה צריך להתאבל ביותר ולעורר קינה וא"ש שהכתוב העיד על משה שלא כהתה עינו ולא נס ליחה ובודאי הי' יכול לחיות עוד הרבה שנים לפי הטבע והי' כל ארבע יסודות חזקים אצלו והאיך נפרדו עתם אלא ע"כ שהשי"ת לקח אותו מעמנו שלא בזמנו מחמת חטא הדור והוי ממש כמו שמת בחצי ימיו ולכן ויבכו אותו בנ"י וכו' ויתאבלו מאד וק"ל - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

דברי הספד

הספד על איש תם וישר ר' אשר סג"ל יום ג"ט אב תקצ"ז לפ"ק:

ולאשר אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו כתב רש"י ז"ל ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד ונ"ל אך בראשון נבין מה שיש לדקדק אם יהי' כדברי הספרי שנתברך שהי' לו בנים הול"ל ברוך בבנים אשר ולא מבנים

דמשמע שיתברך מחמת בנים דהמ"ם משמש לשון מן, ונ"ל דאיתא בב"ב קט"ז והדד שמע במצרים כי שכב דוד וכי מת יואב מ"מ בדוד נאמרה בו שכיבה וביואב מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרו בו מיתה והסברא כיון שכח האב בבן וכח הבן באב וכל זמן שהבן הולך בדרך הישר כמו האב הרי הוא כמו שעדיין האב חי כי כיחו ועוצם ידו עשה כל החיל הזה והביא את בניו ללכת בדרך ד' כי על זה אהב השי"ת את אברהם ביותר מכל מעשיו הטובים אשר עשה כמ"ש כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו וכו' ושמרו דרך ד' ושמעי' מהכא דאם הבנים ילכו בדרך אביהם הטובים יתברך אביהם בשמים ובארץ, וז"ש משה ברוך מבנים אשר שגם המה ילכו בדרך הטוב ועל ידם יתברך ולכן אמר שפיר מבנים אשר שגם המה ילכו בדרך התירה ומתברך האב ע"י הבנים, ועתה בני ר' אשר תלכו ג"כ בדרך טובים של אביכם ועי"כ תזכו לאביכם לעוה"ב וזה הברכה אין לו הפסק לעולם ועד, ובזה נבין מאמר בשבת קנ"ג בעי מיני' ר' אליעזר מר איזה בן עוה"ב א"ל ואזניך תשמענ' דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו וכו' אמר' בגלילא עשה דברים לפני מטתך ע"כ והנה על השואל יש לתמוה מה שאל איזה בן עוה"ב וכי לא ידע שמי שעובד את ד' הוא בן עוה"ב ועוד וכי לא ידע המשנה כל ישראל יש להם חלק עוה"ב וגם על רב קשה מה זו תשובה ואזניך תשמענה ועל גוף הקרא נמי קשה שמתחיל בלשון יחיד ואזניך מאחריך ומסיים בלשון רבים לכו בו אבל לפי דברינו א"ש דכך שאל ר"א איזה בן עוה"ב דהיינו שיהי' נחשב בתוך העובדים את השה מאהבה שהמה מעולים ביותר וקרובים אל השם ית' בג"ע ועל זה השיב רב שפיר מה כתיב ואזניך תשמענה דבר מאחריך ר"ל שתשמע שלבסוף יצוה את בניו ללכת בדרכי השם לכן מסיים הקרא בלשון רבים זה הדרך לכו בו דהיינו שבניו ילכו ובודאי הוא מכת האוהבים את השם ומזומן לעוה"ב ומה שסמך אמר בני גלילא עשה דברים לפני מטתך קשה מה הן הדברים וי"ל דאיתא בסוכה אם פגע בך כמנוול משכיהו לביהמ"ד ואם לאו יזכיר לו יום המיתה ואז בודאי יכנע לבבו ויעשה תשובה שלימה והתשובה נקראת דברים כמ"ש קחו עמכם דברים ושובו אל ד' וז"ש בני גלילא עשה דברים דהיינו תשובה לפני מטתך שישיב כל איש כשהוא עומד לפני המטה שהמת מונח עליו כי אז יכנע לב הערל ובזה יהי' זכות גדול למת שהוא גורם להשיב רבים מעון ועי"ז יהי' בן עוה"ב וזה ג"כ תירץ על קושי' ר' אליעזר לכן סמך לכאן המאמר מגליל' אבל רש"י מפרש שקאי על המת שיעשה איזה דברים לפני מטתו כדי שיוכל להספידו והנה ראינו שגם האיש השלם הזה עשה לפני מטתו שצוה לעשות לו ארבע מיתות ביד קידם קבורתו כדי שיבא לפני ד' יתב' טהור ונקי מכל עון ויקוים בו מקרא שכתוב ויבוא

שלוה ינוחו על משכבותם אמן - עכ"ד אאמו"ר הג' זצוק"ל: ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום נר' לפרש דאיתא בימי אבל משה נשתכחו ג' אלפים הלכות, לאחר מיתת מרע"ה הי' יהושע מנהיג של ישראל כי משה סמך עליו את ידו אבל כשמת משה גם הוא הי' מתאבל על רבו וגם הוא שכח ג' אלפים הלכות הנ"ל ובני ישראל הי' באים אל יהושע שילמוד עמהם מה ששכחו אבל גם הוא לא הי' ידע והי' ירא שיהי' בזוי בעיניהם וביקש יהושע מהקב"ה שילמוד עמו מה ששכח מן התורה והחזיר לו הקב"ה ללמוד עוד הפעם אינו יכול שאין התורה נתנה אלא ע"י משה שנא' זכרו תורת משה עבדי אלא לך וטרדם במלחמה במלחמת ז' אומות ויניחו אותך בדבר הלכה והנה איתא מרע"ה כל מה שלמד מהקב"ה הי' שוכח עד שנתן לו הקב"ה את התירה במתנה, עי"ז לא הי' גבר' השכחה אצלו וא"כ כשיתן לנו הקב"ה תורתו במתנה אז אפי' יהי' שלום בארץ לא צריך אותם לטרוד במלחמה בעבור שכחת התורה וז"ש ד' עוז לעמו יתן דהיינו אם יתנ' התורה שנקר' עוז למתנה אז ד' יברך את עמו בשלום אינם צריכים למלחמה שלא ישכחו תורתנו כי כבר נותנ' להם במתנה - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

דרשה בערב ר"ח אדר

דרשה מה שדרש א"ז מו"ר הג' רבי אהרן שמואל אסאד זצ"ל בער"ח אדר שנת תרכ"ז לפ"ק:

הפיל פור היא הגורל כיון שנפל הפור בחודש אדר שמח המן שמחה גדולה ואמר נפל לו פור בורח שמת בו משה ולא ידע שבו באדר מת משה ובז' באדר נולד משה כ' בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא פירש"י בדברי תורה שנסתמו ממנו מעיני החכמה, וקשה למה דוקא בד"ת גם הלא מת בשבת ואיך כתב בשבת, ומהרש"א הקשה דאיתא בקידושין דף ל"ח בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומדמת בז' אדר נולד בז' בו הא כבר כלו ק"כ שנה בו' אדר וז' אדר כבר עולה לשנה האחרת, וגם מאי שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום כפל הלשון - ונ"ל דהאלשיך כתב ואברהם זקן בא בימים כל הימים שלמים היו ובאו אתו א"כ אין צדיק בלא חטא עכ"פ א"כ אותו יום שעשה עבירה איך יביא עמו לעולם הבא, ונ"ל ודאי עבירה אחת עשה רק ודאי עשה תשובה ומוסיף לו הקב"ה יום אחד תחת היום שעשה עבירה שיהי' כל ימיו קיימים לעוה"ב, א"כ כל צדיק יחי' יום אחד יותר ולכן מת מרע"ה בז' אדר ולא בו', ואיתא עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה וא"כ תורה של אותו יום שעשה

עבירה ודאי קאי לעוה"ב דאין עבירה מכבה אותה אבל מצוה שעשה באותו יום לא קם, לפי"ז באמת היום מלאו ימי כתב מרע"ה בע"ש בו' אדר וז"ש לא אוכל עוד לצאת ולבא בד"ת דלענין תורה כבר מלאו ימי בע"ש רק לענין מצוה צריך עוד יום אחד לכן מת בז' אדר, עוד טעם אחר דהקב"ה מוסיף לצדיק יום אחד שיחי' יותר, דהנה טעמא דמת הצדיק ביום שנולד בו כי היכא דלא ליתרע מזלא דישראל באותו יום שמת ע"כ מת ביום שנולד ומה שמחסר ביום המיתה מתקן ע"י שנולד בו ביום, ובזה יובן למה ארז"ל משנכנס אדר מרבין בשמחה שמחה זאת מה הוא הלא בחודש זה נפלה עטרת ראשינו מרע"ה, רק דעיקר היא"צ הוא משום דריעא מזלא ביום זה ובאמת אף כי האבדה אשר אבדנו במיתות משה אין ערך לה עכ"פ הרוחני ט"י לידת משה יתר שאת מהאבודה ע"י מיתתו, כי אלו לא נולד משה ולא נתן לנו התורה היינו נמשל כבהמה וכצאן בלי רועה, אבל משה הי' מאיר עינינו ולמד אותנו חכמה ודעת, לפי"ז לולא הטעם שהקב"ה ממלא שנותיהם ש"צ ג"כ טובה גדולה עשה הקב"ה שמת משה ביום שנולד דאלו מת ביום אחר הי' יום זה חושך ואופל לישראל והי' ריע מזלם, ועכשיו ניתקן הלידה שהי' בו ביום, וז"ש דבאמת המן ידע ג"כ לידת משה אבל לא הי' יודע דיום לידתו מגין, והיינו דאמר ולא ידע דבז' באדר מת משה מה"ש מת משה בז' אדר ולא בו' משום דבו ביום נולד משה שהלידה יגין על ישראל באותו יום ז"ש בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום ר"ל למה מת היום בז' אדר בו' אדר הי' זמנו וצ"ל דהקב"ה מוסיף לו יום אחד, וקשה ומה ת"ל היום הא מת בשבת ואיך כתב כן בשבת, אלא ללמדך באמת מרע"ה הי' זמנו בו' אדר וכתב כן בע"ש ומה שמת בז' אדר משום שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום לטובה ואלו הי' מת ביום אחר הי' ריעא מזלא ולכן בז' אדר מת משה ובז' בו נולד מה"ט מת משה בז' אדר משום שבאותו יום נולד כדי שיגין אותו יום על ישראל מה שמחסר המיתה יתקן הלידה, עיין יבין שמועה פ' תולדות אנכי הולך למות למה לי בכורה, ונראה דאיתא צדיקים במיתתם קרוים חיים ורשעים בחיים קרוים מתים, כי האומר אדם חי ע' שנה אינו אומר אמת בהחלט אלא יתכן לומר האדם מת לשבעים שנה כי כל איש בעת לידתו מתחיל מיתתו, וז"ש ויום המות מיום הולדו, וכ"ז ברשעים שאין להם חלק עוה"ב ועיקר חיותם הוא בעוה"ז, אבל הצדיקים קדושי עליון שהמירו כבוד המדומה, וחלקם וחיותם הוא רק בעוה"ב בחיים נצחיים שייך שפיר לומר עליו שהוא חי כי בכל עת ורגע מתקרב אל עיקר חיותו וזה לא כמות כל אדם ימות דבזה לא מתחיל מיתתו הגופניות מקודם מיד מיום הולדו ולא שייך בי' מיתה באותו יום בבוא יום הפקודה, והיינו רשעים בחייהם קרוים מתים כי חייהם בעצם הוא מיתתן, וצדיקים

במיתתם קרוים חיים, והנה הבכורה הוא תועלת לעוה"ב להראות אמונה בחדוש העולם והשי"ת הוא ראש לראשונים, ועשיו כפר בעוה"ב לכן אמר אנכי הולך למות שמתקרב למיתתו בכל עת ובכל רגע ל"ל בכורה אחר שאינו מאמין בעוה"ב, ואמר למה זה, כי בעוה"ז אין תועלת לו בכורה, אבל במרע"ה לא הי' כן כי הוא נקרא גם במיתתו הולך ממדריגה למדריגה כיון דגם בחייו נזדכך והי' דומה למלאכי עליון ומ"מ הי' נקרא הולך ממדריגה למדריגה כן גם אחר מותו, עי' אלשיך ואברהם זקן בא בימים דהצדיק מביא כל ימיו עמו לעוה"ב שמבלה זמנו רק בתורה ומצות ולא נאבד ממנו יום אחד, וז"ש היום מלאו ימי ושנותי מצדי נתמלאו ימי ושנותי ושנותי ולא חסר לי יום אחד ומצדי אין אני מת רק אני מת לישראל שלא אוכל עוד לצאת ולבוא ללמוד עמהם ולהשפיע עליהם תורה ויראה להכי אני מת, וז"ש וימת שם משה רק שם לבנ"י מת מרע"ה שחסר להם רבם ומגינם אבל מצידו לא מת וגם אחרי מותו נקרא הולך ועבד ה' ובן מאה ועשרים שנה הי' במותו שכל ימיו היו חיים ולא חסר לו יום אחד וכולם באים אתו וגם אחר מותו לא כהתה עינו עין השכלי שיהי' נקרא עומד רק גם אחר מותו נקרא הולך, וז"ש הפסוק ומשה בן מאה ועשרים שנה הי' במותו לא כמות כל אדם הי' מיתתו שיום המות מיום הולדו, כי משה לא מת עד ק"כ שנה, והיינו בן ק"כ שנה במותו דהיינו כשהי' ק"כ שנה אז מת בפ"א ולא כל יום ויום, וז"ש הפיל פור הוא הגורל שמח המן שמחה גדולה אמר הוא הירח שמת בו משה ולא ידע כי בז' באדר מת משה ובז' באדר נולד משה המן ידע לידת משה כמו שידע יום מיתתו רק המן הרשע אמר כי אין שום מעלה יתירה בענין לידת משה משאר כל אדם שמתים בחיים מיום הולדם כן מרע"ה הי' הולך כל ימיו למות ואין לו יתרון ביום הולדו וע"כ שמח באותו יום שמת, ועז"א ולא ידע כי בז' באדר מת משה באותו יום דוקא ולא קודם לזה א"כ כיון שלא מת מיום הולדו ע"כ יום הלידה יש לו יתרון ויש לו מעלה בזה שבז' אדר נולד מרע"ה א"כ שמחה של המן מה זה עושה: בי"ר פ' זו וז"ל ולא ידע איש את קבורתו מקום קבורתו של משה היו יודעין אבל קבורתו ממש לא היו יודעין ותמוה, ונבאר ג"כ מאמר א' הובא בבי"ר הנ"ל וז"ל אמר הקב"ה למשה לא תבוא עוד בגלגול כמו שבא אליך משת והבל וע"כ אמר ולא ידע איש את קבורתו ע"כ הוא ג"כ תמוה דמשמע בגלגול תלי' ידיעת קבורתו ונר' דשני המאמרים הנ"ל בקנה אחד עולים בהקדים זוה"ק פ' אמור וז"ל כל זמן דגופא לא אתקבר נשמתא לא איתגלגל בגופא אחרא לכן אסור למשבק לי' בלא קבורתא דאפשר דהקב"ה גזר עלי' למיתא בגלגולא אחרא מיד לאוטבא לי' ע"כ, נמצא דעיקר טעם הקבורה של האדם הוא בכדי שיוכל להתגלגל לטוב לו ואיתא בבי"ר פ' בהעלותך כל מי שהוא עניו אינו מגולגל

וזה הי' מדת משה שנאמר והאיש משה עניו מאד, והשתא יובן בי"ר הנ"ל אמר הקב"ה למשה לא תבוא עוד בגלגול מהיום ועד הלאה מחמת שהיית עניו מאד והעניו אינו מגולגל ע"כ לא ידע איש את קבורתו פי' לא ידע ולא הבין איש טעם קבורתו שהרי עיקר טעם הקבורה הוא כדי שיוכל להתגלגל וזה לא נצרך כלל להגלגל כיון שהוא עניו מאד כנ"ל ויובן ג"כ המאמר בבי"ר הנ"ל מקום קבורתו היו יודעין אבל קבורתו ממש לא היו יודעין פי' טעם קבורתו ממש לא היו יודעין ולא הבינו טעם קבורתו כיון שלא הי' נצרך להתגלגל מפני שהי' עניו מאד כנ"ל בזה י"ל דברי רש"י ז"ל פ' ויחי ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך ופירש"י לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתו וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואיזו זו שכם שנא' ואת עצמות יוסף קברו בשכם ושכם הוא שכם ממש תהי' לך חלק יתירה על אחיך, דבר אחר שכם היא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם לשון חלק הוא דכתיב אחלקה שכם וצריך להבין דבשלמא להאי לישנא דשכם היא עיר שכם ממש אתי שפיר דבשביל שטרח להתעסק בקבורתו של יעקב אביו גלל זה נתן לו ג"כ עיר שכם לקבורתו אבל להההיא לישנא דשכם היא הבכורה לכאורה קשה מאד היאך תלו' נתינת הבכורה במאי דיתעסק בקבורתו, ונר' דכונתו הי' לפמ"ש בפ' ויחי על תשובת יוסף אנכי אעשה כדבריך פירושו הוא הרי גם אנכי בדעתי לעשות כדבריך ולצות את בני שישאוני לא"י ובזה תהי' בטוח שאעשה כאשר ציוויתני דאל"כ גם בני לא יקיימו צוואתי ובזה הי' יעקב בטוח ע"ש אמנם לפי הזוהר שהבאתי דקבורת האדם הוא לו טובה גדולה שיקבור מיד בלי עיכוב משום דאפשר שהקב"ה גזור עליו שיבוא בגלגול לטובתו וכל זמן דגופא לא נקבר נשמתא לא נתגלגל א"כ לפ"ז עדיין היה יעקב מסופק ביוסף דלמא מטעם זה יצווה לבניו שיקברוהו מיד ולא ישאוהו לא"י מטעם הגלגול לטובתו כנ"ל משא"כ יעקב עצמו לא שייך בי' גלגול כלל כדאיתא בבו"ר פ' בא דהבכורים אינן מגולגלין כלל דלזה בחר ד' בבכורים כדי שלא יבואו כלל לידי גלגול ואף לאחר שחטא בעגל מועיל להם הפדיון ע"ש ולכך יעקב שהי' בכור שפיר צוה לשאת אותו מיד לא"י ולעכב קבורתו ולא חשש כלל להתגלגל משא"כ יוסף ודאי ראוי לו לחוש לגלגול ויצוה לקברו מיד לכך נתן לו יעקב הבכורה באופן שגם הוא לא יחוש להגלגל ואז שפיר יצוה ג"כ לבניו לשאת אותו לא"י ובזה יהי' גם יעקב בטוח שיקוים צוואתו כנ"ל - מאאמו"ר הנ' זצוק"ל:

ויקבור אותו בגיא בארץ מואב וכו' ומשה בן ק"כ שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחה ע"כ ויל"ד למה אמר לא כהתה עינו וכו' אחר שאמר ויקבור אדרבא קודם שאמר ויקבור הול"ל ומשה בן ק"כ שנה לא כהתה עינו וכו' ונראה דרש"י הרגיש בזה לכן כתב

שאף משמת ג"כ לא כהתה עינו ולא נס ליחה אבל נר' עוד דאיתא בכתובות דף י"ז להוצאות המת צריך שיהי' כל צרכו וכמה כל צרכו אמר ר' ששת נטילתה כנתינתה בסיני ופירש"י נטילת התורה ממנו דהיינו כשמת ותלמודו בטל כנתינתה בסיני מה נתינתה בסיני בששים רבוא אף נטילתה בששים רבוא ע"כ וידוע דמשה קיבל התורה מסיני מפי הגבורה פה אל פה וא"כ גם במותו הי' צריך הקב"ה לטפל בו בעצמו דבעינן נטילתה כנתינתה, אמנם באמת לא הי' כן לפירש"י שכתב על הפסוק ויקבור אותו ר' ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו ונר' דרש"י לשיטתו אזל דהוא פירש בפ' וילך על הפ' לא אוכל עוד לצאת ולבוא היינו בד"ת שנסתמה ממנו מעיינות החכמה יכול שתשש כחו לצאת ולבא ת"ל לא כהתה עינו וכו' נמצא לפי"ז לא הי' צריך הקב"ה בעצמו לטפל עם משה לקיים נטילת התורה כנתינתה שהרי אף קודם מותו כבר נשכח התורה ממנו ונסתם ממנו מעיינות החכמה ולא שייך בו לומר נטילתה כנתינתה דבעת שניטל ממנו הנשמה אז לא ניטל ממנו התורה כי כבר בחייו היתה נעולה ממנו - וז"כ הפ' ויקבור אותו לדעת ר' ישמעאל הוא קבר א"ט אך כדי שלא תשאל הלא הי' בהכרח שהקב"ה בעצמו יטפל עמו לקיים נטילתה כנתינתה כנ"ל דאין לומר דבשעת מותו שוב לא בו תורה ונלמד ממאי דכתי' לא אוכל עוד לצאת ולבא והיינו בד"ת שנסתם ממנו מעיינות החכמה ע"ז קשה מנא לך זה דלמא פירש הקרא לא אוכל עוד לצאת ולבוא הוא כפשוטא שתשש כחו, לזה בא הכתוב כמתרץ ואמר אחר כל סיפור הקבורה ומשה בן ק"כ שנה במותו לא כהתה עינו וכו' ולא תשש כחו כלל, ומוכח דהפירוש לא אוכל לצאת ולבוא בדברי תורה שנסתם ממנו וא"כ לא שייך בי' לומר נטילתה כנתינתה ולא הי' צריך הקב"ה בעצמו לטפל בו לכך שפיר אמר ויקבור אותו שקבר את עצמו והקב"ה לא הי' מטפל בו אמנם לפי המדרש ילקוט דאמר הקב"ה למשה רב לך הרבה ממה שבקשת נתון לך אלו נכנסת לארץ היו בני אדם קוברין אותך אבל עכשיו אני בעצמי אטפל בך ע"כ הרי להדיא דהילקט הלז פליג על דברי רש"י הנ"ל וסובר דבאמת הקב"ה בעצמו הי' מטפל עמו וקברו, אך הילקוט גופא צריך טעם למה באמת אם הי' נכנס לארץ לא הי' הקב"ה מטפל עמו, ונר' עפ"י הגמ' דשאל האי מינא אלקיכם כהן הוא כי קבר למשה במאי טבל והקשו התוס' למה לא שאל האיך רשאי לטמא ונר' כמו שכ' התוס' בכתובות דאמרי' התם כשמת רבי בטלה כהונה וכ' התוס' לפי שהי' נשיא היו רשאין הכהנים לטמא לו ולכך נר' גבי משה שהי' ג"כ נשיא הי' התיר להקב"ה לטמא לו, ואיתא במדרש דאמר הקב"ה למשה כבר הגיע ארכו של יהושע ואין מלכות נוגעת בחברת' אפי' כמלא נימא וא"א שתכנס לארץ אמר משה אכנס לארץ ויהי' יהושע נשיא ואני אהי' תלמידו נמצא

שהי' בלתי אפשרי למשה ליכנס לארץ אם לא שיהושע יהי' נשיא והוא יהי' תלמודו, וזה דברי הקב"ה למשה דכל זמן שלא תכנס לארץ ותנהג בנשיאות אז אוכל לטפל עמך אף עפ"י שאני כהן כי הכהן מותר לטמא לנשיא משא"כ אם תכנס לארץ שוב לא תהי' נשיא אז אינו רשאי לטפל בך כיון שאני כהן ועדיין צריך להבין למה באמת הקפיד הקב"ה כ"כ שהוא עצמו יטפל עמו כיון דכלתה נפשו של משה לכנוס לארץ הו"ל למלא בקשתו אף גם שיטפלו עמו בני אדם אבל לפי הנ"ל ניחא לפי דבעינן נטילת התורה כנתינתה ונתינת התורה למשה הי' מפי גבורה עצמו לכן במותו הי' מוטל על הקב"ה עצמו לטפל עמו - לפי"ז מבואר דברי מגלה עמוקות באופן ק' שכתב אילו הי' משה נכנס לארץ לא הי' ח"ו תקומה לישראל כשגלו לבין האומות ע"כ וצריך טעם לזה ועיי"ש הטעם אבל לפי דברינו יבואר כי איתא בס' שבט יהודא שמין אחד הפציר ביהודים לפני השלטן שיעברו על דתם ואמר השלטן שישיבו לו תשובה והשיבו לו שנתינת תורתינו הי' בששים רבוא לכן עכשיו שאין כאן ס' רבוא יהודים אין אנו רשאין לעקור תורתינו דבעינן נטילתה כנתינתה ונר' דז"ש הכ' צדקות פזרונו בישראל ואמרו חז"ל פסחים דף ס"ז צדקה עשה הקב"ה שפזרם לבין האומות ונר' הטעם דצדקה עשה הקב"ה שפזרם לבין האומות כדי שלא יהי' באסיפה אחת משום רבוא ואז יהי' להם תירץ מספיק נגד האומות דבעינן נטילתה כנתינתה, וזהו נמי הטעם למאי דכ' בעל מ"ע הנ"ל וה"ק אלו הי' משה נכנס לארץ לא הי' ח"ו תקומה לישראל בין האומות כי שם לא יהי' נשיא ולא יטפל בו הקב"ה שהוא כהן ואז יאמרו האומות הכי להדיא ראי' ממשה דלא בעינן נטילתה כנתינתה מדלא התעסק בו הקב"ה כאשר קיבל התורה מפי הגבורה וא"כ לא יהי' לישראל תי' הנ"ל ולא יהי' להם ח"ו תקומה בין האומות משא"כ כשלא נכנס והי' נשיא בשעת מיתה והי' הקב"ה בעצמו מטפל בו מטעם דבעינן נטילתה כנתינתה אז יש לישראל תירץ מספיק נגד האומות כנ"ל - מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

לסמיכות התורה ולכל הוד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ונ"ל דאיתא בשעה שבאו ישראל אל הים אמר משה להים קרע לך והשיב הללו והללו ע"ז והשיב לו משה לקבל תורה הם הולכים וקשה על זה מעובדא דרבי פנחס בן יאיר בפ"ק דחולין ר' פנחס בן יאיר הוה אזיל לפדיון שבוין פגע בגונאי דנהרא אמר חלוק מימך ואעבור בך אמר לי' אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני ואתה ספק עושה ספק אינו עושה ואני ודאי עושה א"ל אם אין אתה חולק מימיך גוזרני עלך שלא יעבר בך מים לעולם וכו' וא"כ גם כאן הי' להים להשיב למשה אתם ספק תקבלו את התורה ואני בודאי עושה רצון קוני, ונ"ל לתרץ דאיתא בראשית ברא

בשביל התורה שנקראת ראשית ומשמע שבלא"ה לא הי' הקב"ה ברא את העולם ואם לא הי' ישראל מקבלי' את התורה הי' מחזור הקב"ה את העולם לתוהו ובוהו וא"ש שלא הי' יכול להשיב אתם ספק מקבלין את התורה שאם לא יקבלו את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו רק אם לא יקבלו ישראל התורה אז שפיר הי' הים יכול לטעון אני ודאי ואתם ספק נמצאת שעיקר קריעת ים סוף לא היה אלא בשביל שלא ברא הקב"ה את העולם אלא כדי שיקבלו ישראל את התורה והאבן עזרא פי' על הכתוב ולכל היד החזקה זו קריעת ים סוף ולכל המורא הגדול זו הליכת מדבר וא"ש ולכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל ר"ל קריעת ים סוף לא היה אלא בשביל בראשית דהיינו התורה שנקראת ראשית שאם לא הי' ישראל הולכי' לקבל את התורה לא הי' קריעת ים סוף מאאמו"ר הג' זצוק"ל:

באופן אחר נר' סמיכות התורה עפי"מ שהק' הר"ן על מה דכ' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה הא הבחירה ביד כל האדם ועוד ק' אמאי כתיב ולא קם לכתוב ולא יקום אמנם חדא מתורץ מחברת' עפ"מ דאיתא כל דבר שיצא מפי הקב"ה שוב אינו חוזר וזה דוקא כל מה שיצא מפי הקב"ה אבל כל מה שהוא אצלו ית' בבחינ' מחשבה חוזר ואם הוה כתוב ולא יקים הוה דיבר ומדיבר אינו חוזר והוה קשה קושי' הר"ן לפיכך כתיב ולא קם והתורה תמידיות ואמר' שתראה בכל שנה ובכל זמן שלא קם והנר בפ"א כ' בעשרה מאמרות נברא העולם והקש' הגמ' הא ליתא אלא תשעה ותירצו בראשית נמי מאמר הוא וק' אמאי לא כתיב באמת ויאמר במקום בראשית אמנם יובן עפ"מ שאמרו שבתחילה רצה הקב"ה להבראות במה"ד כיון שראה שאין העולם מתקיים שיתף עמו מידת הרחמים ע"כ אם הי' כתוב ויאמר לא הי' יכול לחזור משום דהוא דיבור לכן התחיל בבראשית וזהו סמיכות התורה וקישור סופה לתחילת' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ע"ז קשה למה לא נאמר ולא יקים וצ"ל משום דהוי דיבור והבחירה צריך להיות ביד כל האדם להיות גם כמשה ולכך שפיר נאמר בראשית ולא כתיב ויאמר:

לחבר סוף התורה לתחילת' דמסיים אשר עשה משה לעיני כל ישראל ומתחיל בראשית ברא אלקים ונ"ל דרש"י מפרש על לעיני כל ישראל ששיבר הלוחות לעיניהם ובגמ' דשבת הקש' שובר הלוחות מאי דרש אמר משה ומה פסח שהוא א' מתרי"ג מצית אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו וישראל מומרים על אחת כמה וכמה הנה בלתי ספק שטעו באות' שעה והי' סוברים שהעולם קדמן כי מלבד טעות זה איך הי' מלאו לבם לעבוד ע"ז אלא ע"כ העם הזה הולכים בחושך ולא ראו אור תורתינו הקדושה דכתיב בראשית ברא אלקים שהוא ית' ברא את השמים ואת הארץ ומלואה וא"ש דמסיים לעיני כל ישראל

כפירש"י ששיבר הלוחות וקשה קושי' הגמרא מאי דרש וע"כ צ"ל כתירץ הגמ' דלעיל וע"כ טעו שהעולם קדמון וכדי להוציא הטעות מלבם התחיל בראשית להראות שהוא הבורא האמתי ית' וישתבח שמו לנצח נצחים אמן סלה - עכ"ד אאמו"ר הג' זצוק"ל:

ועתה ד' אלקי כשם שעזרתני לגמור פירוש על תורתיך הקדושה כן ברחמיך הרבים הט לבבי לקיים אותה עד אשר תאספינו אליך ויקוים בי מקרא שכתוב בהתלכך תנחה אותך בעוה"ז בשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעוה"ב ואזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורתיך לשמה כמ"ש לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ד' מעתה ועד עולם א"ס [א"ה בזה התפלה קצרה חתם כ"ק א"ז הגה"ק מהרי"א זצ"ל פירושו עה"ת]:

דרשה בימי בחרותו

את הדרשה הזאת דרוש דרש רבינו הג' מאוה"ג מהרי"א אסאד זצוק"ל בימי בחרותו בביהכ"נ דק"ק ס"ה בעת בואו מישיבת רבו הגאון מהר"ם בנעט זצ"ל לבקר את רבו הגאון ר' אהרן סודרין האבדק"ק ס"ה זצ"ל:

בגמ' דמס' ביצה איתא כי סליק ר' אבא אמר יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל וכו' הנה המאמר זה כול' מוקשה וכבר נתחבטו בו רבים בפירושו א' קשה ממ"נ אם הי' לר' אבא דבר טוב לומר אשר יכנס בלב שומעין א"כ מה צורך בתפלתו הא בלא זה יתקבל אצל העולם ואם לא הי' לר' אבא דבר טוב לומר מה הועיל בתפלתו הרי לא ימצא חן בעיני ד' ואדם ואמרי' חז"ל לא עביד רחמנא ניסא לשיקר' ונר' לענ"ד בביאור הדבר הזה דהנה בס' עולת חודש מביא הפסוק ויהי דבר ד' אלי לאמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך וכו' לגוים נתתיך ואומר אהה ד' אלקים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ויאמר ד' אלי אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך ואת כל אשר אצוך תדבר, ויל"ד הרבה א' על שני שמות הללו ד' אלקים דין ורחמים, ב' וכי בשביל שאדם נער לא ידע לדבר וכי הימים ידברו והשנים יודיעו החכמה מצינו אב בחכמה ורך בשנים ואמרו בירושלמי ברכות פ"ב וגט ר' בון בר חייא בכ"ח שנים בתורה מה שלא יגע תלמיד ותיק בר מאה שנים וכן אמרו שבת ק"ד אתו האידנא דרדקי לבי מדרשא ואמרו מילי אפי' בימי יהושע בן נון לא אתמר כוותייהו וכהנה רבות מצינו גדולי ישראל בילדותם ואמר במגילה ו' לאוקומי גירסא סייעתא דשמיא, ואם כונת הפסוק שלא ידע לדבר שהוא ביישן לטבע הילדות והשחרות גם זה הבל במקום שיש חילול השם וכו' ועוד בוש אני לדבר הל"ל, ג' למה כפל השם במלות שונות כי כל אשר אשלחך תלך ואת כל אשר אליך וכו' ונר' דאם אדם

בילדותו בימי בחרות ושחרית מוכיח למי שגדול ממני בשנים יצא שכרו בהפסדו ורבים קיומי עליו ככסלא לאוגיא עד שאמרו עליו ירהבו נער בזקן נקלה בנכבד, נערים פני זקנים ילבינו, ואומרים צא ובדוק בתועבת אמך ובית אביך הראשון חטא וא"כ המוכיח גורם לה"ר והוצאת שם רע ומאסו בטוב ובחרו ברע ושתיקתו יפה מדבורו כי תקנתו קלקלתו, אך כ"ז בעירו במקום שמכירין אותו ומשפחותיו לבית אבותיו ויודעים מנהגם שאינם שומעים לדברי הקטנים בשנים ואף שדובר תמים יתעבו, וזקני עמי הארץ אהבו, אבל באתרא דלא ידעו אותו ולא מהמנהג הרע הזה המבוזה ואיהו דורש אל החיים נצחיים עיר ועיר לדרשה כלם משבחים ואומרים בלתי ספק מנהג מקומו מקום תורה ויראה שראשי המטות הטו אזניהם והשמיעו במגדול למגדול ועד קטון אשריהם מה טוב חלקיהם שגדולים נשמעים לקטנים מה נירא מקום הזה וגם המה תופסים במנהג זה ושומעים לקטנים ואינם משגיחים במוכיחים הגדולים בשנים והולכים אחר חכמתו ומוסרו ומקבלים האמת ממי שאומרו וא"כ הצעיר לימים יש לו מעלה בעיר אחרת ובעירו האמת נעדרת ויש לומר להיפוך הפוך בי' טבותא בעירו וריעותא באין מכירו הנה בעירו במכירו ברוך יאמרו ברכת פרי האדמה ברוך שלא חסר במקומינו מה נעים גורלנו ראו גדולים שגדלנו ה"ל ארצנו מגדלת גבורים הורים ומורים להנות מהם בני אדם ואף שהוא יניק וחכים קידם דרך משל אם אדם זורע איזו זריעה או נוטע איז' נטיעה מאד שמח על היציאה ואם היציאה עושה רושם אומר שהיא כערוג' הבושם ע"ד שאמרו רוצה אדם בקב שלו אמנם כ"ז בעיר מולדתו אומרים ראו גדולים פרי קדושת הילולים אומרים עליו שטעון הילול אבל בעיר אחרת אומרים את הטוב נקבל אם אמרותיו צרופים ויפים ואת הרע לא נקבל, נמצא סברא הפוכה לפעמים עב לי' בעיר מולדתו וביש לי' במתא אחרינא אמור מעתה כוונת ירמי' הנביא ע"ה שעמד ג"כ על ספקות הללו אם בעירו דבריו יעשו פרי קודש לד' כי נתגדל על ברכם ויעזבו דרכם ויהי' מהמזכים את רבים בני שוממה ויקבל רחמים גמורים מהשם ב"ה וא"כ מהאי גיסא הלולא אך לאידך גיסא קטלא יש חשש לישנא תליתאי שהורג תלתא בני אדם שכל פה ילעיגו בשפה ויניעו ראש ולענה וגורם לה"ר והוצאת שם רע והוא מהמחטיאים את הרבים וחבירו נענש ע"י דאז"ל כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה וכל שחבירו נענש ע"י אין מכניסין במחיצתו של הקב"ה וא"כ מעורר מדני' מדה"ד של מעלה, וה"ה נמי במקום שאין מכירין אותו י"ל לכאן ולכאן לרחמים ודין כאשר אמרנו ולכך הי' ירמי' ירא לנפשו להרים קולו כנער הן בעירו הן בעיר אחרת ואמר אהה ד' אלקים לא ידעתי דבר כלומר שלא ידע אם לדבר אם לשתוק ולכך אמר שני שמות הללו כי ספוקי מספקא ליה אם

דבריו יעשו רחמים גדולים אי אם חלילה יעורר הדין ושם ה' מורה על הרחמים ושם אלקים מורה על הדין ואמר כי נער אנכי ומלת נער סובל שני פירושים על שם ילדות ועל שם גידול כמו והוא נער את בני בלהה ותרגום אונקלוס והוא רבי ואמר הלשון נער שמשתמט תרו אפי צד הרחמים שגדל ורבי עמהם וצד הדין בעבור שנתגדל בההיא מתא מימי הילדות, וכן במתא אחריתא טב וביש ולכך היתה תשובת השם ב"ה על שני' על שאין רצונך להוכיח במישור עיר אחרת קאמר על כל אשר אשלחך תלך ועל טורו אמר ואת כל אשר אצוך תדבר וכל הספירות אשר עלו על לבך אל תירא מפניהם כי אתך אני להצילך נאם ה' במדות הרחמים גדולים ובחסד עולם- היוצא לנו מזה שאם אדם דורש במקום שמכירין דהיינו בעירו יכול להיות על ב' פנים או שיאמרו אשרי שנתגדל זאת על ברכינו או שיוכל להיות ממני חילול השם שישחקו עליו וידבר עליו לשון הרע והוא הגורם ויהי' מחטיאים הרבים וגם בעיר אחרת כן הוא או דין או רחמים והנה לפעמים נוכל להיות שבודאי לא ישחקו עליו גם בעירו כמו אם הוא לא נתגדל על ברכם רק במקום אחר ועתה שבו אבותיו במקום הזה א"כ אין לומר שגורם חילול השם כי לא נתגדל על ברכם ואינם יודעים מה יש בו וראוי' הוא לשמוט ממנו הדרשה אדם כזו בודאי יוכל לדרוש ולא צריך לירא לנפשו כלום, וא"כ ז"כ התנא הקדוש ולא שהי' כונתו אם יבא לארץ הקדושה ודרוש רק רצה לדרוש כשהלך מכאן והו' ג"כ מסתפק על שבעירו הוא א"כ אפשר שיגרום ח"ו חילול השם אך האיך יוכל הדרשן לידע א"ז אם הגרים חילול השם או לא בקל יוכל לנסות זאת אם רואה הדרשן שהעולם אומרים נתקבל ממנו נעשה ונשמע דרשתו אז בטוח הוא שלא יבא ממנ' חילול השם, וז"כ התנא כי סליק ורצה לדרוש שם אמר יהא רעוא דאימא מלתא ר"ל שיאמר מילה זאת דתתקבל ר"ל אנו רוצים לקבל מהדרשן דרשתו שיאמר ואז בטוח אנו שלא אגרום ח"ה - וא"כ אחי ורבותי גם אנכי מוכרח לומר כן ראשונה האיך לא יראתי לגשת במקום קדוש כזה לדרוש בפני קהל עדה הקדושה הזה האף שבטוח אני שלא אגרום חילול השם כי לא נתגדלתי במקום ההוא לגמרי אבל צעיר אנכי לימים ואתם ישישים ממני והאיך לא זחלתי ואירא מחית דעי אתכם ובפרט מו"ר הגאון וכו' עומד שם אך בטוח אני שבודאי ימחול לו על זאת כי זה כבודו לראות בנים עוסקים בתורה אך איך יודע זאת אם למד או לא ומכוון על זה מאמר המדרש חכם בא לעיר מי מודיע חכמתו אלא פיו שנכנס לביהמ"ד ודורש הוא מודיע חכמתו וא"כ ניחא לי' לדרוש במקום הנ"ל וע"כ אבקש מכל הק"ק הזה שימחלו על שאני מטריח אותם כי זאת היה מלפנים בישראל שהבחורים הבאים מטלטולם דורשים וגם יש בו תכלית כי קנאת סופרים תרבה חכמה ויקנאו הבנים

הצעירים בתורת ד' וא"כ מצד שאגרום ח"ו חילול השם שיאמרו מה לנו לשמוע מאדם הצעיר לימים דרשה ובפרט שנתגדל ביניינו ואנו מכירים אותו אין לו לפחד אך מדבר אחר יש לי לפחוד והיא כי התנא הקדוש ר' יוחנן בן זכאי אמר יהי רצון שלא אכשל בדבר הלכה ולא יארע דבר תקלה על ידי והכונה בזו למה הי' צריך לכפול הדברים שלא אכשול ושלא יארע תקלה ע"י היינו הך רק הענין כך הוא כי לפעמים האף שהעולם רוצים לשמוע את הדרשה ואמרי' נעשה ונשמע ואינם רוצים ללעוג עליו מ"מ לפעמים אי אפשר להם לשמוע ממנו דרשתו כי הדרשן דורש דברים פחותים וגרועים אשר אינ' נכנס ללב השומעים וממילא מוכרחים לצחק בו ויבא ע"כ ממנו חילול השם וע"כ צריך הדרשן שיאמר טוב ונאה בעיני ד' ואדם וע"כ ביקש התנא יהי רצין שלא יארע דבר תקלה על ידי היינו שלא אגרום ח"ו חילול השם ובמה אוכל להמנע את זאת ע"כ אמר שלא אכשל בדבר הלכה ולא אומר דבר גרועים אשר יהי' העולם מוכרחים לצחק בו וע"כ כמובן, והנה רבותי גם על זאת גם אני צריך להתפלל יה"ר שלא יארע ח"ו תקלה על ידי באופן שלא ירוצה להם אשר אני אומר עתה ואקוה לד' שלא אכשל בשום דבר וד' יצילנו משגיאות ברוב רחמיו וחסדיו אמן:

אית' בגמ' דחולין דף מ"ו ההוא פולמסא פירש"י חיל השלטון דאתא לפומפדיתא ערקו רבה ור' יוסף פגע בהו ר' זירא אמר להו ערקאי כזית שאמרו במקום מרה יהא ופירש"י ערוקאי גמורי מינאי הא מלתא כזית שאמרו במקום מרא יהא עכ"ל הגמ' הנ"ל תמוה דמשמע עד הנה לא עלה על דעתו ללמוד להם הדין הזה רק דוקא עתה כשראה אותם בורחים כדי לפרוק מעליהם עול מלכות אז אמר להם גמורי מנאי הא מלתא וגם קשה על רש"י מה מחדש בזה שהוסיף על לשון הגמרא גמורו מינאי הא מלתא וגם למה אמר לשון במקום מרה הול"ל אצל מרה או בצד מרה ונר' [דהסיגנון הכי הוא דקודם שראה בריחתן לא עלה על דעתו ללמדן דין הזה כי כבר נלמד דין זה מהקרא המפורש באיוב משא"כ עתה אחר ברוחתן אשר מכח זה נתבטל הלימוד ההוא אז אמר בלשון רש"י גמורו מינאי הא מלתא] ולזה נקדים מה דאיתא במשנה ר"פ א"ט ניקב המרה טריפה ועיין באשר"י שכתב דדוקא ניקב טריפה אבל ניטל המרה כולה כשירה ולא תימא דכ"ש הוא דאין מדמין בטריפות זו לזו והביא ראי' מהא דאמרינן גבי כבד שצריך לשאר כזית במקום מרה לא אמר אצל מרה ש"מ במקום שהי' מרה ועכשיו ניטלה ונחסרה אפי"ה אם נשאר שם במקום ההוא כזית מן הכבד כשירה עכ"ל וע"ש בהגה"ה ובגמ' שם דף מ"ג פריך על הא דאמרי' ניקב המרה טריפה והלא כתיב גבי איוב ישפוך לארץ מרירתי ועדיין איוב קיים ע"כ, ונראה דלפי הפסק האשר"י הנ"ל דניטל המרה כולה כשירה

לק"מ דגבי איוב הי' נקרא ניטל המרה כולה כדכתיב ושפיך לארץ מרירתי לכך הי' איוב קיים ודכוותי' גבי בהמה ג"כ ניטל המרה כשירה משא"כ ניקב המרה ודאי טריפה - ועיין בתוס' זבחים דף קי"ז שכתבו תירץ על קושי' המקשן הנ"ל מאיוב וז"ל ורים הי' רגיל לחלק בין טריפות דאדם לטריפות דבהמה משום דאדם אית לי' מזלא ובהמה לית לי' ולדידי' לא פריך המקשן כלום בגמרא דחולין עכ"ל ונר' דאף לדברי ר"ת נמי המקשה בחולין פריך שפיר כי התוספת הבינו בדברי ר"ת שכוונתו הו' כפשוטה במה שכתב אדם אית לי' מזלא כלומר באדם אעפ"י שהוא טריפה חזר והבריא מטעם דאית לי' מזלא והמזל מועיל לו שלא ימות משא"כ בהמה דלית לה מזלא דכי נעשית טריפה ודאי מתה כך הבינו התוס' בדברי ר"ת לכך כתבו דהמקשן בחולין לא פריך כלום מאיוב אבל נראה דכונת ר"ת ודאי לא הי' לזה כו הכל הולך אחר הטבע ואם הטבע הוא באדם דכי נעשה טריפה מיית ואם איתא דמזלו גורם שלא ימות א"כ ה"ל ליגרום נמי שלא יהי' טריפה דכשיהי' טריפה ימות בדרך הטבע אלא נראה דכך הוא כוונת ר"ת דיש חילוק בין טריפות דאדם לטריפות הבהמה כי אדם אית לי' מזלא והכל הולך בו אחר המזל ולפעמים המזל גורם שיהי' טריפה וימות בזה ואעפ"י כן כאשר אדם עושה תפלה וצדקה או שיש לו שום זכות אז הקב"ה משנה מזלו שלא ימות כדאיתא סוף מס' שבת דמטעם זה דאמרינן דאין מזל לישראל דע"י זכות הקב"ה משנה מזלו לכך אפי' אם ע"י המזל נעשה טריפה אח"כ נשתנה מזלו ולא מת משא"כ בהמה דהכל הולך אחר הטבע ולא שייך בי' שנוי מזל כלל, וכל זה שייך דיקא באדם מישראל דניתן תחת יד הקב"ה זה כח בידו לשנות את המזל אבל אדם שאינו מישראל שנמסר תחת יד כוכבים ומזלות זה ודאי לא ישתנה הטבע דכשנעשו טריפה ימותו בודאי וזה ידוע דאיוב לא הי' מבני ישראל כדאיתא בב"ב פ"א ולכך אף לר"ת דמתחלק בין אדם לבהמה אפ"ה בחולין פריך המקשה שפיר מאיוב דסברת ר"ת הוא דוקא בישראל דנשנת מזלא לפעמים משא"כ באיוב דלא הי' מישראל ולא נשתנה מזלא ואפ"ה אמר ישפוך לארץ מרורתו ועדיין הי' חי והאיך אמרת ניקב המרה טריפה - ותמן תנינן בב"ב פ"א והוא נמי מדרש תנחומא כתיב אף חובב עמים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע שני עולין אתה מטיל על בניך עול תורה ועול שעבוד מלכיות א"ל הקב"ה כל קדושיו בידיך כל העוסק בתורה נוטל משעבוד מלכיות והם תכו לרגליך תנא ר' יוסף אלו ת"ח שעוסקין בתורה ומכתתין רגליהן מעיר לעיר ומדינה למדינה ללמוד תורה פורקין מעצמן עול מלכות ע"כ נמצא נלמד מכאן דהא דת"ח ניצולין משעבוד מלכיות וממסיים היינו ממה שמכתתין לרגליהם ובורחים מעיר לעיר ללמוד תורה בזה הם פורקין מעצמם עול המלכות וכל זה נלמד מהפסוק כל

קדושיו בידיך והם תכו לרגליך ועיין בכלי יקר שכתב פירוש אחר על הפסוק אף חיבב עמים וז"ל אף בזמן שהקב"ה מראה חיבה אל העמים מ"מ אינו דומה חיבתן לחיבת ישראל כי כל קדושיו היינו ישראל הם בידך מושגחים מידך יתברך כי לא מסרתם אל הנהגת המערכה אבל הם דהיינו העמים תוכו לרגליך כי הם מסורים אל המערכה אשר תחת רגליו יתברך עכ"ל הרי לפניך ב' פירושים על הפסוק הנ"ל פירש האחד דקאי על ת"ח שמכתתין רגליהם מעיר לעיר ללמוד תורה בזה פורקין מעליהם עול מלכות ופירש השני דקאי על או"ה שהם נמסרים אל הכוכבים ומזלות שהם תחת רגליו יתברך ולא ביד הקב"ה עצמו - והשתא שפיר מבואר הגמרא הנ"ל דרי זירא רצה להודיעם דכזית במקום מרה תנן דפירושי הוא דאם נשאר מן הכבד כזית במקום המרה במקום דייקא כפירוש האשר"י דהיינו שניטלה המרה כולה והכזית הלז הוא במקום מרה דכשירה אשר נשמע מזה דניטל המרה כולה כשירה כי יש להם לימוד מפורש מאיוב דכתיב גבי ישפוך לארץ מרירתי דהוי ניטל המרה ואעפ"כ עדיין איוב קיים וש"מ דניטל המרה כולה כשירה דאין לשאול ע"ז כקו' התוס' דאין ללמוד כלום מאיוב כי אין מדמין טריפת האדם לטריפת בהמה דאדם אית לי' מזלא זו לאו שאלה הוא כאשר כתבתי לעיל דדוקא גבי ישראל דניתן תחת הקב"ה עצמו אשר הוא יתברך בידו לשנות המזל לכך אעפ"י שהמזל גורם שיהי' טריפה מ"מ ע"י זכותו וצדקתו אח"כ נשתנה המזל מה דלא שייך כן בבהמה משא"כ באדם שאינו מישראל דנמסר תחת המזלות כנלמד מהקרא והם תוכו לרגליך באדם כזה לא נשתנה מזלו ואם המזל גורם שיהי' טריפה אז ודאי ימות כי לא ישתנה המזל וא"כ שפיר נלמד מאיוב דלא הי' מבני ישראל וניטל המרה שלו ועדיין היא קיים וש"מ דנוטל המרה בבהמה ג"כ כשירה ולכך לא רצה ר' זירא להודיע להם הדין הזה כי כבר נלמד מאיוב כן אבל עכשיו אחר שראה בריחתם והיו מכתתים רגליהם מעיר לעיר ללמוד תורה כדי לפרוק מעליהם עול מלכות ונשמע מזה להדיא דסברי כפירוש השני הנ"ל על הפסוק והם תוכו לרגליך דקאי על הת"ח לפוטרן מהשעבוד ומעול המסים ולא קאי כלל על או"ה דניתנין תחת המזלות אלא י"ל דאף או"ה נמי ניתנו תחת יד הקב"ה עצמו וגם בהם אפשר שישתנה המזל וא"כ א"א ללמד כלום מאיוב טריפות הבהמות כיון דבדידי' אפשר שישתנה מזלו לכך אמר ר' זירא כאשר כתב רש"י במתק לשונו ערוקאי גמור' מנאי הא מלתא כלומר בשביל שאתם ערוקאי בזה אני רואה בכם שא"א ללמוד הדין הזה מאיוב כלל לכך אני אומר לכם שתגמרו מנאי הא מלתא דכזית שאמרו שישאר בכבד במקום מרה תנן דהיינו אפילו אם המרה ניטלה כולה והכזית כבד הוא במקום המרה אפי"ה כשירה כמ"ש האשר"י:

כדי לסיים בדבר טוב נראה לפרש הפ' באיכה השיבנו ד' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם ולא ידענו דמאיזה חידוש הכתוב מדבר ויבואר בהקדם מיש בי"ח ארוך חרבן מיום שחרב בהמ"ק לא ירדו למטה שום נשמה חדשה רק גילגול נשמות בעון שלא שמרו ישראל השמיטות ולא אכלו ספיח לכך לא ירד להם רק ספיח דהיינו גלגול נשמות וע"ז שאלתי שאלה גדולה הלא אמרו חז"ל אין בן דוד בא עד שיכלה כל הנשמות שבגוף דהיינו מן החדר ששמו גוף אשר שמה צרופות כל הנשמות החדשות ולפי הקדמה הנ"ל חלילה אי אפשר למשיח בן דוד לבוא עולמות כיון דאין נשמה חדשה יוצא מן הגוף ונר' דאיתא בי"ח ארוך תשובה סי' י"ג כל העושה תשובה כהוגן מעלה עליו כאילו עלה לירושלים ובנה ביהמ"ק ובנה שם מזבח והקריב עליו כל הקרבנות עכ"ל וכבר אמרו חז"ל כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה והוא הדבר אשר דברנו דהדבר תלוי דוקא בתשובה דבלא תשובה א"א לבן דוד לבוא כיון דמיום שחרב בהמ"ק אינ' יורדות בישראל שום נשמה חדשה מן החדר ששמו גוף אבל כשישראל עושין תשובה ואז מעלה עליהן כאילו בנה ביהמ"ק והקריבו כל הקרבנות ואז בזכות בנין בהמ"ק יורדות נשמות חדשות ויכלו וירד הנשמות שבגוף ויוכל בן דוד לבוא ושפיר כל הקיצין תלוי בתשובה דוקא כנ"ל וז"ש הכ' השיבנו ד' אליך ונשובה אז חדש ימינו כקדם כלומר אחר התשובה שתעלה עלינו כאלו בהמ"ק בנה ואז תחדש עלינו ותשלח לנו הנשמות חרשות כמו שירדו קדם קודם חרבן בהמ"ק - ומה שאמר בלשון חדש ימינו נר' משים דאית' דכל צדיק מחויב לקיים תרי"ג מצות ובשביל איזה מצוה אשר לא קיים בחיו אפילו בשביל מצוה אחת הוכרח להתגלגל ואז כשמקיים גולגל המצות האלה אז אין לו חיים בעוה"ז מיד הוא מת ואין לו אריכות ימים לזה אמר חדש ימינו כלומר כשנעשה תשובה דאז ירדו נשמות חדשות אז תוכל חדש ימינו כקדם בארוכת ימים כימי קדם:

ומקרב לבבי אביע תודה כפילה ומכופלת לכבוד מורי הגאון אב"ד נ"י ולכל האקרו"ט שי' על כי כבדינו לדרוש במקום קדוש הלזה, ולכל בני הקהלה בפרט לתלמידי חכמים אשר באו לכבדונו לשמוע דברי לכבוד תוה"ק והנני בשאלתי ובבקשתי מאת ד' ית"ש כי יברך אתכם ברב ברכות ושובע שמחות חיי אריכי ומזיני רויחי עד דאתי מלכי דמשיחא ונזכה כלנו במהרה לאורו כי"ר א"ס:

דרשה נוספת

דרשה אשר דרש כ"ק א"ז הג' מהרי"א וצ"ל בעת אשר נסע מק"ק סערדאהעלי לקבל משרת הרבנות מק"ק רעטהע:

איתא במ"ר פ' חיי שרה ויאמר בא ברוך ד' א"ר יעקב בשם ר' יוחנן דבית גוברין עבד לו' אפטרה ומה אם אליעזר על ידי ששרת את הצדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך, ישראל שעושין חסד עם גדוליהם ועם קטניהם בידיהם ורגליהם על אחת כמה וכמה עכ"ל וז"ל מ"כ אפטרה כשנפטר מאכסניא והי' רוצה ליטל רשות ממנו הי' המנהג לפטור בד"ת שבו נכלל דרכ' לאכסני' כהאי עובדא דאז"ל באושא מ' חזית פ' האזינו וכו' ונ"ל הכוונה דבקידושין אז"ל והדרת פני זקן זה שקנה חכמה וק"ל הול"ל תורה ונר' בפשוט דאית' בהקדמות מהר"ם זיסקינד קושי' גבי רך בשנים הכבוד והידור אצלם הוא גרום בנזיקין ועבירה גדולה כי ט"ו מתגאה כאלו עט"ז ע"ש ונ"ל מה"ט באמת אמרו זקן זה שקנה חכמה דייקא שלא יתנאה דכל בעל גאו' שוטה ואף שיש בו תורה לא נאווה לכסיל כבוד מה"ט שמתגאה עי"ז והוא גרום בנזיקין אבל כבוד חכמים ינחלו וי"ל דה"ט נמי עדיפא שלא לדרוש ברבים כדי שלא יתגאה, וזה במרא דאתרא דוקא שנוטל מעצמו אבל אם מכבדין לא ע"כ בטוחים בו שלא יתגאה כי חכם הוא כנ"ל, וזה"ש ר"י כשנפטר מאכסני' וכו' אחינו ישראל שנוהגין כבוד עם גדוליהן דייקא אף רך בשנים או ר"ל גדוליהן שנתגדל אצלם והם נהגו בו כבוד ודאי לא יתגאה:

בפסוק ואתם הדבקים בד"א וכו' ראה למדתי וכו' יובן הממשך כתיב ד' עוז לעמו יתן וכו' יובן דשלמה בתפילתו בבהמ"ק פתח ואמר יהי' ד"א עמנו וכו' אל יעזבינו וכו' י"ל הכונה דאלשיך הק' פי' ד' עוז לעמו יתן נתן להם כח ט"ז אשר ד' יברך א"ע בשלום ולולי העוז לא היה ביכולתם לסבול השפעתו ית' שהי' מרובה עש"ה והיינו השפעה ע"י ד' עצמו שהוא בעוצם ורב טוב אבל ע"י שליח יכולים לקבל רוב טובה ולסבול אור ההשפעה וז"ש יהי ד"א בעצמו עמנו כאשר הי' בעצמו עם אבותינו כמ"ש משה אם אין פניך הולכים ומ"מ אל יעזבינו לעצור כח לסבול אור השפעתו ית' הפך ככלות כחינו אל תעזבינו כי להיות השכינה בינינו יש מקום פחד כנ"ל והסיבה לזה שנוכל לקבל ריב טובה ולסבול אור ההשפעה מד' עצמו י"ל ע"י עסק התורה שאנחנו מורגשים באור התורה שנא' כי נר מצוה ותורה אור והי' מחיינו גם באור השכינה לסבול השפעת ד' וטובו ועו' ספורנו פ' פנחס על פ' בריתי שלום ממלאך המות כענין עושה שלום במרומיו כי אמנם ההפסד לא יקרה אלא בסיבת התנגדות ההפכים וכ"ש למ"ד פנחס זה אליהו והוא עדיין חי וקיים גם אם אלף שנים יחיה האדם לא חיי שלום לפי האמת המה בעצם כי לא שלום בין נפשו וגופו לגמרי כי הלא בכל נשימה ונשימה הוא מבקשת לצאת, אך הן לי היה כאדם הראשון טרם יחטא כי הי' חומרי זך ובהיר מתייחס להיות בסיס אל נשמה קדושה מאתו ית' או כאשר היו ישראל על הר סיני שפסקה זהמתן והי' להם

חירות ממלאך המות שהיה חומרם נאות לקבל הנפש וכן לעתיד לבא באופן יתייחסו החיים ההם לחיים שלום כי שלום בין הנפש ובין הגוף מה שאין כן עתה מבקשת לצאת מן הגוף לעלות אל שירשה כי הנשמה במחשבה טינה ומהרהרת בירידתה אשר ניתנה בבור הטיט הלז אלא שרואה את הקב"ה כי מלא כל הארץ כבודו וחזר ואמרה דיו לעבד להיות כרבו עז"כ הפ' ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם הכוונה כי הנפש אשר נתתי בכם תמיד גועלת בכם ומבקשת לצאת לידבק אל שורשה היא השכינה כי טוב לה אז מעתה בחומר עכור ע"כ אעשה זאת לכם ונתתי משכני בתוככם והוא לומר הנה אין ספק כי הנפש אשר נתתי בכם אעשה משכן בכם שאשרה שכינתי בנפש אשר בקרבכם כענין ושכנתי בתוכם ועל ידי כן נפשי שהיא שלי אשר בקרבכם לא תגעל אתכם כי תבקש לצאת מכם כי הלא שרשה אשר היא מבקשת לידבק בו שם הוא ומה לה אחרי זאת ע"כ אמר הנני נותן לו את בריתי שלום והוא מקרא שכתוב בריתי היתה אתו החיים והשלום שהוא כי יהי' באופן יהי' שלום בין רוחו לגויותו כי יהי' זך חומרו עי' באלשי"ך וא"כ קודם מ"ת עדיין לא הורגלו בהשפע' גדולה ע"כ יצאה נשמתן מרב טוב אמנם אח"כ שקבלו התורה הי' יכולים לחיות גם בדביקות ד' וז"א מאז אשר ד' עוז לעמו יתן זו התורה ד' עצמו יברך את עמו בלתי אמצעו' ומ"מ בשלום רומז על החיות הנ"ל וזה"ש תורת ד' תמימה דייקא אזי משיבת נפש משא"כ בדורות ראשונית קודם מ"ת וקודם שהורגלו בבפעת ד' יצאה נשמתן וז"ש ואתם הדבקים בד"א ומ"מ חיים כולכם היום ותוכלו לסבול אור השפעתו אף שהדביקות מסוכן הוא כמו בנדב ואביהו בקרבתם לפני ד' וימיתו כתיב לז"א הסיבה לזה ע"כ ע"י התורה כן ראה למדתי אתכם חוקים וכו' - והנה ז"ל הזהב של אדמו"ר הג' מהר"ם בנעט זצ"ל ואתחנן אל ד' אתה החילות וכו' ונחלקו רש"י ורמב"ן בפי' השני שמות שהזכיר מרע"ה רש"י פי' רחום בדין, ורמב"ן פי' דלהכי נקוד השם כאן בנקודת אלקים להורות שהיא רחום בדין, וק' לכל ב' הפירושים יש לנו יתור לרש"י קשה ל"ל הנקודות אלקים בסוי' ות' ולרמב"ן ב' שמות ל"ל כמובן ולתרץ זאת נר' ונקדים הגה"ה תוספות דר"ה דף י"ז ע"ב בשם הפסיקתא שהב' שמות הראשונים בי"ג מדות אינן אלא שם אחד לפי שטענתו הי' אין אדון בלא עבדים אחת מהן שם התואר שכך מזכירו' אותו על אדנותו לפי שהוא אדון על כל כמו מלך על שם מלכותו ואותו כנוי מדת רחמים הוא שלפי שהוא אדון על כל צריך להתנהג עם כל במדת רחמים ועי' תוס' ר"ה שם ונר' דלכאור' טענ' הנ"ל אינו אלא היכא דכל ישראל רעים וחטאים ח"ו אבל היכא דאיכא מקצת טובים ומקצת רעים לא שייך טענה זו דאפשר להיות אדון על הטובים ובזה נראה לתלמידו פי' הפ' נחמו נחמו עמי וכו' כפל ר"ל ממ"נ יש נחמה אם

רובן רשעים עמי דייקא יאמר ד' ר"ל אין אדון בלא עם ואם יש צדיקים שמהפכין מה"ד וכו' נחמו יאמר אלקיכם ממ"נ נחמו כמובן ודו"ק א"כ מוכח מזה שהשם בעצמו דהיינו שם אד' הוא רחמים, ובזה נבין הגמ' אין בן דוד בא עד שיהי' כול' זכאי או כולו חייב מטעם הממ"נ שהזכרנו לעיל וזה הי' תפלת משרע"ה והתחיל בלשון ואתחנן שמרע"ה הי' נחשב בעיניו שאינו צדיק וא"כ אמר אדני ר"ל אם אתה מכלה את רשעים היכ' נקרא אתה אדון שאין אדון בלא עבדים א"כ צריך בע"כ ליתן מתנת חנם רק אמר משה שמא שארי בני אדם המה צדיקים יותר ממני דמשה הי' עניו מאד וא"כ אין טענתו טענה מעלי' לכך אמר ד' הוי' בנקודת אלקים דהיינו שגדולים צדיקים שמהפכין מה"ד וכו' א"כ מוכח מזה דפעמים צריך הקב"ה לחנן מתנת חנם ופעמים צריך לרחם בע"כ דהיינו כשרובן צדיקים לז"א הכ' וחנותי את אשר אחון דהיינו מי שאני צריך לחנן כשרובן רשעים שאני צריך להיות אדון ורחמתי את אשר ארחם דהיינו מי שצריך אני לרחם כגון שרובן צדיקים שמהפכין וכו' וזהו פי' במאמר המשורר בתהלים קאפ' ט"ז אמרת לו' אדני אתה טובתי בל עליך וכו' פי' אמרת לד' אד' אתם וצריך אתה לעבדים בע"כ אתה מחנן אף על רשעים וא"כ טובתי בל עליך רק לקדושים אשר בארץ המה ואדירו לז"א אדרבה א"כ כל חפצי בם אני מבטיח שגדולים צדיקים שמהפכין וכו' ובזה מתורץ מאמר תמוה ביומא ל"ו דאיתא פלוגתא בווידוו דר"מ ס"ל עויתי פשעתי וחטאתי ומביא ראי' מקרא דמשה הו' אומר נושא עון ופשע וחטאה ורבנן סברי חטאתי ועוותי פשעתי ואין סוברים כר"מ מפני מאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות בתמיה אלא מהו שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה אמר משה לפני הקב"ה בשעה שישראל עושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות וקאמר הגמ' ההוא דנחית קמיה דרבה ועביד כר"מ אמר לי' שבקת רבנן ועבדת כר"מ אמר ליה כר"מ סבירא לי כדכתיב בספר אורייתא דמשה ומקשין וכי רבנן לא הביאו ראי' מאורייתא דמשה כדאיתא בפי' שם ועיי"ש לפי"ז ניחא דאמרי' שם דרבנן מ"ט לא סברי' כר"מ ומשני דרבנן סברי נושא עון ופשע הפי' עשה להם זדונות כשגגות והנה התוס' הק' אי אמרי' דשני שמות אחד הם א"כ חסר אחת מי"ג מדות ותי' דנושא עון ופשע וחטאה כל חד הוי מדה בפ"ע וזה"ש כר"מ ס"ל כדכתיב באוריית' וכו' והיינו דלא כתוב אלא שם אחד ולא כהקרי דאיכא עוד שם אד' וא"כ ע"כ צ"ל דנושא עון וכו' כל חד הוי מדה כנ"ל ולרבנן זה אינו דרבנן ס"ל דחטאה אינו מדה בפ"ע כמ"ש וע"כ צ"ל כר"מ ודו"ק עכ"ל הזהב:

ולי תלמידו נר' לפרש מאמר תמוה הנ"ל ונקדים לפרש מאז"ל בפ"א אל תהי' כעבדים וכו' ותמוה ההמשך ונר' דכ' בשיר השירים א' צרור המור דודי לי בין שדי ילין אשכול

הכופר דודי לי בכרמי עין גדי לכאורה משולל הבנה וגם ההמשך בפירש"י הול"ל אשכול הכופר בכרמי עין גדי דודי לי וז"ל המ"ר צרור המור זה אברהם אבינו מה המור זה ראש לכל מיני בשמים כך אברהם ראש לכל הצדיקים מה המור זה אין ריחו מפיח אלא באור כך אברהם לא נודעו מעשיו עד שהושלך לכבשן האש ומה המור הזה כל מי שליקטו ידיו מתמרמרות כך אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו ביסורים בין שדי ילין שהוא מותאם בין שכינה למלאך שנא' וירא וירץ לקראתם וירא בשכינה וירא במלאך ותמוה ויובן דהמפורשים כ' כי מי שבחר הקב"ה כסף וזהב יצוה לעשות לו מהם משכן ולא צוה לעשות משכן מאורות עליונים הנאותי' לו לא מאהבת ד' את הדברים האלה אך מחמת שהם יקרי' בעיני האדם ובתת האדם דבר הנאהב לו נדבה לד' ממילא גם אהבתו ניתנה עמו כי אין לך דבר יותר להקב"ה כ"א אהבת ישראל ובהצטרף אהבת פרטי איש ישראל יעשה ממנו בית לשכינה והי' ראוי' שיצוה הקב"ה שיתן כל איש ישראל חלק אהבתו את ד' לעשות ממנו משכן אך איך יצוייר הדבר לקחת ענין רוחניי היינו אהבת כל איש אשר בלב עמוק לזאת צוה הקב"ה שיתן כל א' נדבה חפץ גשמי ובזה יהי' נותן חלק אהבתו את ד' וזה הענין נתחדש בטו"ה מצד העגל כי קודם זה היו הם עצמם המקדש וד' שוכן אתם בתוך טהרות לבבם כמ"ש היכל ד' המה וכשאז"ל האבות הן הן המרכבה ולזה לא ציוה ד' אותם ע"ד המשכן בהוציאם ממצרים כ"א אחר מעשה העגל ועז"א שלמה יהי ד"א עמנו כאשר הי' עם אבותינו שנהי' אנחנו המרכבה אליו ית"ש אל יעזבנו ואל יטשני בעבור הבית הזה אלא יהי' ד' שרוי עמנו כאשר הי' עם האבות בלא המקדש שהם הי' המרכבה וז"כ לדעתי בפ' נפשי דבקה אחריך ר"ל לעשות רצונך כמ"ש ואחרי ד"א תלכו ולדבקה בו אזי בי אזכה ימינך דייקא אני בעצמי המרכבה לשכינה וזה"ש צדיק כתמר וכו' אזי שתולים בבית ד' בחצרות אלקינו וכו' הן המרכבה וא"צ למקדש כלל אלא הן הן בית ד' וחצרות וכו' ואיתא בעיקרו' ג' סיגי' אהבה הם ערב מועיל וטוב וא"כ י"ל אם אנחנו עובדים ד' באהבת הטוב הו"ל עושין רצונו א"צ למקדש והיינו נפשי דבקה רק אחריך בלתי כוונה ופניה אחרת אזי בי חכמה אבל אם ח"ו ע"מ לקבל פרס ר"ל ערב ומועיל הו"ל אין עושין רצש"מ הוצרך לביהמ"ק שנקר' כר"ם ונקר' עי"ן גד"ו שע"י העגל נצטוו' עלי' וזהו צרור המור דודי לי אם אהבת דודי אצלי זה אברהם אהבת הטיב דמור זה מתמרמר אף אברהם מסגף א"ע לאהבת הטוב והוא ראש לבשמים ולצדיקים אזי בין שדי ילין בתוך טהרת לבבינו שוכן והם המרכבה שהוא מותאם בין שכינה למלאך דייק' אבל אם אשכול הכופר דודי לי אהבת מועיל וערב והוי' ע"מ לקבל פרס בכרמ"ו עי"ן גד"י צריך לממוצע זה בהמ"ק דיק' - ואית' בגמ' דיבמו' וי"ו ומקדשי תראו יכול יתיירא

אדם מן המקדש ת"ל אנ"י ד' ומי שהזהיר וכו' וז"ש אל תהי' כעבדים וכו' לקבל פרס ר"ל לאהבת ערב או מועיל אלא כוו' כעבדים וכו' ר"ל אהבת הטוב ותהי' אתם המקדש ומרכבה לשכינה ויהי' מורא שמים הנקר' מורא מקדש עליכם דייקא וזה"ש וראו כל ע"ה כי שם ה' נקרא עליך דייקא שאתה הוא המרכבה לשכינה ויראו ממך מורא מקדש וזה"ש את ד"א תירא לרבות ת"ח כי אז"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון במקום ת"ח כאלו נוטע אשירי אצל מזבח וה"ט לפי שהן המרכבה לשכינה כמו מזבח וכתיב מקדשי תראו לכך את ד"א תירא לרבות ת"ח שלא ע"מ לקבל פרס אמנם כיון שאדם יודע שע"ז גופא מקבל שכר ע"ש שעובד מאהבה תו לא הוי אהבה גמורה לז"א ע"מ שלא לקבל פרס ה"ל אהבה טוב ממש שאינו חפץ בשכר כלל וכלל וע"מ כן הוא עובד ואית' שלא הי' ראוין לאותו מעשה אלא להורות תשובה דרבים וא"כ גבי דידהו שלא ידעו עדיין אי מהני תשובה לרבים ומ"מ עשו תשובה הו"ל מאהבה גמורה אבל דידן כיון דכבר ידעי' דמהני תשובה ומאהבה נעש' זכיות לא מקרי מאהבה כל כך ואינ' נעש' זכיות ואלו אמר משה עשה להם כזכיות היו נעשו רק כשגגות לכן אמר משה עשה להם זדונות כשגגות וכיון שכן אנו יודעים זאת שמרע"ה התפלל שיעשו רק כשגגות ולא מהני לגמרי ומ"מ אנחנו עושים תשובה הו"ל שיב לדידן מאהבה גמורה כמו בישראל במעשה העגל עינות נעשים זכיות אבל אם משה הי' אומר כזכיות תו הי"ל ע"מ לקבל פרס והי' נשאר שגגות וא"כ כוונת מרע"ה הי' לעשות זכיות לכן הוצרך לומר כשגגות ולרבנן כתיב בתורה עשה להם עון ופשע כחטאה והכוונה הי' לזכיות להיפוך ממה שכתיב בקרא דאל"כ תקשה קושי' הרי"ף אמאי לא ביקש משה עדיפא שיע' זכיות לז"א ההוא דנחות וכו' אנא כר"מ ס"ל כדכתיב בספר אורייתא דייקא דברים ככתבן וחטאה פי' שוגג ממש ולרבנן צ"ל פי' חטא' זכיות כנ"ל ודו"ק: כי ביום הזה יכפר וכו' נ"ל דאיתא בב"מ פ"ו ספק בהרת קדם ספק שער לבן קדם הקב"ה אומר טהור ומתיבת' דרקיע אמרו טמא ותמוה נחרדו אוזן משמוע שיחלוקו מה"ש על הקב"ה הנותן התורה ויודע האמת ויותר תמוה על הרמב"ם שפ' טמא כדמתיבת' דרקיע נגד הקב"ה ונ"ל לבאר דאי' בר"ה ט"ז ג' כתות ליום הדין וכו' ג' ספרים בר"ה נפתחים א' של רשעים גמורים א' של צדיקים גמורים א' בינונים תלוים ועומדים וב"ה אומרי' ורב חסד מטה כלפי חסד והנה חטאים נקראים נגעי בנ"א וכמ"ש כנגע נרא' לי בבית וסימן הנגע אדמדמת וטמא טמא יקר' החוטא אם יהי' חטאכם כשנים ויאדומו כתולע אבל המצות נקראים בגדים לבנים כמ"ש בכל עת יהי' בגדיך לבנים וכו' כשלג ילבינו וז"כ חז"ל בב"מ אם בהרת קדמ' לשער לבן טמא ר"ל אם יצה"ר שהוא נגע צרעת קדם וגובר על היצ"ט ורוב עינות רשע גמיר הוא וטמא טמא יקרא

מחוץ למחנה מושבו שנכתב למיתה ואם שער לבן קודם לבהרת טהור ר"ל אם מעשיו לבנים שיצ"ט גבר על יצה"ר כמ"ש רגזו ואל תחטאו ירגיז אדם ליצ"ט על יצה"ר ורובו זכיות טהור וצדיק גמור הוא ונחתם לחיים ספק בהרת קדם וכו' זה בינוני שהוא מחצה על מחצה וקיי"ל ספק דאורייתא להחמיר ולכן מתיבתא דרקיע אמרו טמא לפי הדין אבל הקב"ה אמר טהור ורב חסד מטה כלפי חסד והוא באמת נגד הדין וא"כ לדינא פ' הרמב"ם שפיר ובקידושין מ' איתא לעולם יראה אדם לעצמו כאלו הוא בינוני עשה מצוה א' אשריו וכו' ובזוהר פ' אחרי איתא לפני ד' תטהרו אמאי לפני ד' אלא אר"י לפני ד' ממש דתני מרוש' דירחא ספרון פתח' ודייני דיינין בכל יומא ויומא בתי דינין איתמסרון לאפתחא בדינא עד ההו' יומא דאתקרו ט' לחדש בהאי יומא סלקן דינון כולהו למארי דדינא ומתקני כרסייא למלכא קדושא דהאי יומא בעאן ישראל לתתא למחדי בחדוותא לקדמות מארייהון דזמין למיתב עלייהו בכרסייא קדישא דרחמי בכרסייא דותרנות וכל אינון ספרין פתיחין קמי ויתבין קדמי הה"ד לפני ד' תטהרו לפני ד' ממש עכ"ל ושמעו' מהא דבר"ה אין הקב"ה דן בו בעצמו אלא הב"ד אבל ביוה"כ דן הקב"ה בעצמו באותו יום א"כ ה"פ ודאי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם שפסקו הב"ד מתיבת' עליכם לחייב והיו' מחצה ע"מ לכן לפני ד' דייקא תטהרו כי הוא רב חסד מטה כלפי חסד אף שכבר יצא חייב מב"ד וזה כרסיי' דותרנות אבל רובו עונות גם מפי הקב"ה בעצמו לא יצא זכאי ח"ו לכן ורב חסד ואמת כתיב אחרי רבים להטות ולכן תראו שתהי' בינונים שתוכלו לטהר לפני ד' ממש - איתא בתהלים תעיתי כשם אובד וכו' ונ"ל דאי' בב"מ כ"ז שה דאבידה קשי' ופריך דלמ' לגללים ותי' מפקיר להו פירש"י דאין לו תובעין הוא ואי' במגילה והי' זרעך כעפר וכו' אם יורדין עד לעפר ואם עולין עד לשמים נמשלו לכוכבי' ונ"ל דה"פ בעושין רצונו גדולים צדיקים יותר ממה"ש ועולים עד לשמים ובאין ער"צ ח"ו יורדין עד לעפר דגריעי טפי מאו"ה ההומאי' שהם יודעי' רבונם וחשיבו' כעפר' דארע' שהוא הפקר אבל באמת כי לא אלמן ישראל ואין דור חסר מלומדי תורה ועוסקי מצו' וא"כ אין מהראוי להיו' הפקר אלא יש לנו תובעים הקב"ה וז"ש תעיתי כשה אובד דייקא דשה אבידה ק' ודלמ' לגללים וצ"ל דמפקר להו וכן אנו חשובי' בגלות כעפר' דארטע' והפקר וע"ז אנו מבקשים בקש עבדיך דייקא שנהי' יש לנו תובעין כי באמת מצותיך לא שכחתי כי לא אלמן ישראל וראוי שלא נהי' הפקר אלא שתהי' אתה תובע לנו, ועוד נ"ל דאית' קב"ה אומר שובה ישראל וישראל אומרי' השיבנו ד' וכו' ואית' תקותינו הוא דעדיין חביבות לגבן מתורה ומצו' דא"ל לקב"ה אלא ד"א של הלכה א"כ ה"פ התנצלות על אמרינו השיבנו ד' אליך וה"ט מ' דתעותו כשה אובד ואין זה מחזיר אל

בעליו אלא בעלים מחזירין אחריו והיינו מחסרון שכל וכן אנו מחרבן בהמ"ק נטמטמו הלבבות ונסתמו מעיינות חכמ' ואבד' חכמ' חכמיו ואין אנו יודעים איזה דרך ישכון אור כדי לחזור ולשוב אל ד' ולכן בקש עבדיך דייקא אתה תתחיל ואית הואיל ויש שכחה לפנינו ש"מ אין אנו כדאים לשוב לז"א כו מצותיך לא שכחתי: ומודה אני לפניכם אוהבי ורעי על אשר מעודי גמלתם טוב עמדי והתחזקתם אותי בכל מה דאפשר ע"צ היותר טוב כי יכולתי ב"ה לישב על התורה ועל העבודה בהשקט ובטח ויהי' ד' ית"ש עמכם ובכל אשר תפנה תצליחו ותזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות אך אחת שאלתי מכם אותה אבקש אך שלום והשקט ישמע בגבוליכם וביחוד אבקש דבר זה מאת התלמידי חכמים כי הת"ח צריכי' להרבות שלום בעולם כמאמר התנא ת"ח מרבים שלום בעולם שלום רב לאוהבי תורתיך וכפי פרושות לאל ית"ש השוכן בשמים שיזכנו גם להלאה ללמוד וללמד ולהרביץ בישראל תורה ויראת ד' טהורה כי"ר א"ס:

דרוש לסיום מסכת כתובות

הדרן עלך שני דייני וסליקה לה מס' כתובות יאמר לענ"ד דתוס' כתבו שלהי מס' הא דעתידין כל אילני סרק וכו' נקט להו הכא כדי לסיים בדבר טוב וצריך להבין מאי טיבותא בזה וכי זו הטובה דלעתיד לאכל מפרי' אנן צריכים והרי עיקר הטובה הוא שמלאה הארץ דעה וגם למה באמת ככה יעשה ד' לשנות דבר טבעי וי"ל עפמ"ש לפרש מתני' כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב דר"ל לעולם התחיה לפי שהקב"ה חשב מחשבות לבל ידח ממנו נדח ולא ישא אלקים נפש הרשע עד כי ברוב הימים ימצאנה מטוהרה ואז נגנזת במחיצת הצדיקים ושוב אינה יורדת וכן על זה הדרך לכל הנשמות עד שיתוקנו כלם וידוע שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף דהיינו אוצר שהנשמות העתידות לבא לזה העולם כלם בתוכו והוא נקרא גוף וברבות רשעים בעולם אי אפשר שיכלו הנשמות שבגוף עד שיתוקנו ואין נשמות שבאוצר באים כדי שיכלו אבל אם יעשו תשובה שאז הנשמה עולה ואינה יורדת יבאו לעולם מן הנשמות שבאוצר ויכלו במהרה וז"כ גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה ולא אמר שמביאה את הגאולה וז"ש כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב בעולם התחיי' אחר ביאת משיח דאז כבר נתקנו כל הנשמות וז"ש הכתוב ועמך כולם צדיקים כלומר בהכרח יהיו כולם צדיקים לפי שהוא יתברך חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח וכבר נתקנו כולם ואז לעולם ירשו ארץ ואמר ד' למה אני עושה כל זה לפי שהם נצר מטעי וא"כ מוכרח הוא שמעשה ידי יהיו להתפאר והנה הרשעים דומים לאילני סרק שאין עושים פירות וכדי שלא יתייאש הרשע

כל ימיו מן התשובה אחז"ל אילני סרק עתידין ג"כ שיטענו פירות וגם הרשע יכול לתקן א"ע עוד בתשובה ומע"ט וא"כ שפיר שייך הכא והוא נתינת טעם כי אז ומלאה הארץ וכו' וז"ש מקודם שב"ד בא צירוף אחר צירוף ובזוזי דבזוזי וכ"ז למה לזה אמר כיון שגם אילני סרק הם הרשעים עתידין שיתקנו ויטענו פירות ר"ל תורה ומע"ט כדי שיהיה להם חלק לעוה"ב בעולם התחיי' וזה א"א אלא ע"י תשו' הסיבה לתשובה הוא זה בזוזי דבזוזי ע"י הצרות ויהיה ממילא צירוף אחר צירוף עד שיצרפו ויזדככו ויתלבנו היטב הנשמות כולם והיא היא הטובה שאין למעלה ממנה כי יחזרו כל הנשמות לשרשן ועמך כולם צדיקים ועפי"ז מובנים דברי תוס' ע"ז דף ה' דאיתא שם אין ב"ד בא עד שיכלו נשמות שבגוף שנאמר כי לא לעולם אריב וכו' כי רוח מלפני יעטף ונשמות אני עשיתי וז"ל התוס' משיח נקרא רוח כדכתיב רוח אפינו משיח ד' וה"פ דקרא המשיח מלפני יאחר כמו העטופים ללבן ע"י נשמות אשר עשיתי עכ"ל והוא תמוה אמנם לפמ"ש א"ש וה"פ כי לא לעולם אריב וכו' והראי' לזה הוא כי רוח משיח מלפני יעטף מאחר לבא וע"כ מה"ט משום נשמות אני עשיתי והם נצר מטעי וראוי' הוא שמעשה ידי להתפאר ולא ידח ממנו נדח וא"כ ה"פ כי לא לעולם אריב כי רוח מלפני יעטף טעם א' לשניה והוא זה כי נשמות אני עשיתי ובע"כ יתקנו כולם בעולם התיקון ע"י צירוף אחר צירוף כנ"ל ועפי"ז מתורץ קושי' תוס' ר"פ שני דייני אי גרסי' שבנא ואבשלום היכ' מסקי' בשמיה הא ושם רשעים ירקב ולק"מ כיון שתקנו ויטענו פירות וקיי"ל הכל הולך אחר החתום ושפיר מסקי' בשמי' והיינו ע"י גלגול נשמתו מתקן עוותו בתשו' והא דאמר ר"מ אבשלום אין לו חלק עוה"ב בלא גלגול דוקא אבל ע"י גלגול נזדכך נשמתו, והא דלא מסקינן בשמייהו לפי שאין יודעים אם הוא מגילגולו וא"כ מובן הדרן עלך ב' דייני גזירות וכו' דגרסי' אבשלום וקשה קושי' התוס' ועכ"ל כנ"ל וסליקא לה מס' כתובות כהוגן בדבר טוב טעמא דצירוף ובזוזי דבזוזי אז בעולם התיקון דגם אילני סרק יטענו פירות כנ"ל ועפ"יז נ"ל פי' הפסוק ישעי' כ"ז הבאים ישרש יעקב וכו' דאיתא מנהיג לפי הדור ואם ההמון ח"ו רשעים בקל יכול הצדיק ללמוד מהם כמו בנח וז"ש הבאים ישרש יעקב גם המון שנקרא' יעקב יעשה שרשים וממילא יציץ ופרח ישראל צדיקים יעשו ציצים ופרחים וכו'.- [אמר המסדר להוסיף נופך לדברי א"ז הג' זצ"ל אמרתי לפרש ב"ה מאמר חז"ל עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות וכו' דכתיב אלמדה פושעים דרכי וחטאים אליך ישובו וקשה דהול"ל וחוטאים אליך ישובו כמ"ש ברורי' דביתהו דר"מ מי כתיב יתמו חוטאים וכו' ונ"ל אם האדם שב בתשובה ומתקרב עצמו אל ד' אז גם הקב"ה מתקרב עצמו אל האדם והנה התכלית במה שהקב"ה מתקרב אל האדם בודאי אינו

לצרכו כי אם צדקת מה תתן לו וכן אם חטאת מה תפעל לו אבל כוונתו של ית"ש הוא רק לטובת האדם כי דרכו הוא להיטיב עם ברואיו לבלתי ידח ממנו נדח וראוי אל האדם שיחשוב במחשבתו אם ית"ש שב אלי לא בעבורו רק בעבורי מכ"ש שראוי אלי שאשוב אנכי אל ד' ית' לא בעבורי רק בעבורו והיינו מאהבה, אבל אם שב מיראה איננו שב בעבור ד' רק בעבור האדם מיראת עונש וז"ש שובו אלי ואשובה אליכם ר"ל הקב"ה אומר אל האדם שובו אלי בבחינה הזאת שאשובה אליכם שהנה מה שאנכי שב אליכם אינו לצורכי רק בעבורכם ומאהבתי אתכם ואם ד' עושה זאת אל האדם מכ"ש שראוי שהאדם יעשה זאת לבוראו שישוב אל ד' מאהבה, והנה ידוע שתשובה מאהבה מהפכת זדונות לזכיות וז"ש אלמדה פושעים דרכיך ר"ל אלמדה פושעים שילכו אליך כמו שאתה הולך אלינו וז"ש דרכיך היינו מאהבת האדם וילכו גם המה אליך מאהבת ד' אז תהי' מאהבה ויבוא מזה התכלית שאפילו העבירות יהפכו לזכיות וז"כ וחטאים אליך ישובו היינו אף החטאים ישובו אליך ויהיו זכיות וז"כ מאמר הנ"ל עתידין ר"ל אז שיתמלא פני תבל תנובה ונזכה לעשות תשובה מאהבה כל אילני סרק' אלו מעשיהם של רשעים שיטענו פירות דהיינו שגם העבירות יהיו נקראים פירות לפי שיהפכו לזכיות כנ"ל וז"ש הדרן עלך שני דייני גזרות שמסיים שגם אילני סרק יטענו פירות שמרמז לעולם התיקון וסליקה לך מס' כתובות לרמוז על הנ"ל שהביא בפ' ראשון בברכת אירוסין ונשואין אשר ברא ששון וכו' במהרה ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה ואז יקוים מקרא שכתוב ופדוי ד' ישובון ובאו ציון ברנה וכו' א"כ הוי חתימה מעין הפתיחה נעוץ סופה בתחלה לטובה]:

דרוש לסיום מסכת מגילה

מהגאון המחבר זצוק"ל בשנת תקצ"ה לפ"ק:

בשלהי מכילתן בגמרא ארי"ו כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זימרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם וכו' מתקיף לה אביי וכו' אלא וכו' ח"ל התב"ש בחי' בכור שור יש להקשות איך ס"ד דרי"ו דהא שפיר פריך לה אביי ונראה עפ"י המבואר בס' אור חדש דף כ"ב והוא ידוע דכוונת התורה והמצות היא הנשמה והחיות שבאותו תורה ואותו מצוה וידוע מה שכתבו המפורשים דהקול והנעימה בתורה והתפלה מעורר הכוונה והיינו דאמר ר"י הקורא בלא נעימה שע"י זה אינו מכוין בהם כראוי עליו הכתוב אומר וכו' ומשפטים בל יחיו בהם פירוש שאין חיות באותן משפטים ואין כוונת ר"י דבל יחיו קאי אאותן הקוראים בלא נעימה רק דקרא בל יחיו פי' בל יחיו המשפטים שאין בהם חיות

וזה נראה פי' הכתוב אלא המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם דבמס' שבועות דף כ"ו אמרינן האדם בשבועה פרט לאונס פירש"י דלשון האדם מורה על הכוונה שיהא לבו עליו יהיה פי' הפסוק אלה המצות וכו' האדם פי' שלבו עליו ועושה אותם בכוונה אז וחי בהם פי' שיהיה חיות באותן המצות עכ"ל ודפח"ח ולענ"ד נר' לפרש בהקדם פלוגתא בגיטין דף ס' ר"י אמר תורה מגילה נתנה שנאמר במגילת ספר כתוב עלי ר"ל אמר תורה חתומה חתומה ניתנה וכו' עש"ה וריש יונת אלם להרמ"ע פי"א ובפ' מ"ט ביאר יפה דאו"א דברי אלקים חיים המה כי פנימת התורה עצמות האור היא חמדה גנוזה נעלמה מעיני כל חי וניגש משה לבדו לקבל אותה ומשיגה וחיצוניות התורה היא המלבוש חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה כלי דייקא החיצוניות היינו מגילה מגילה ניתנה גלויה לכל ישראל אבל סודות התורה למעלה ראש בגבהי מרומים היינו תורה חתומה ניתנה עיש"ה דפח"ח - ועפי"ז נראה השינוי שמצינו בתורה מלשון זכר ללשון נקיבה כי נר מצוה ותורה אור וליהודים היתה אורה ויובן כי אור הוא רז פנימיות התורה היא עצם האור זכר המשפיע כתיב ותורה אור היא חמדה גנוזה אור זרוע לצדיק שגנזו הקב"ה לצדיקים וליהודים היתה אורה תורה שבע"פ נקיבה כלי חמדה מגילה מגילה ניתנה כנ"ר - ולענ"ד נראה לפרש פלוגתא אי חתומה או מגילה ניתנה דאלו ואלו דברי אלקים חיים המה עפ"י אז"ל שבת פ"ח שכפה עליהם ההר כגיגית וכו' ואנוסים היו והדר קבלוהו בימי אחשורוש מאהבת הנס קבלוה ברצון - והפלא"ה הסביר טעם הכפיה מורה על אהבה עצמיות היות התורה שנתן לנו הקב"ה היא הטובה היותר גדולה שבכל הטובות ואב שאוהב את בנו חפץ בטובתו הוא כופה את בנו לעשות דבר שמבין שהיא לתועלת בנו אף שלא לרצון בנו עש"ה - א"כ בתחילה היה מתן תורה ע"י כפיה ואונס חתימה ניתנה לפי שלא הבינו ולא ידעו טובתה ולא קבלוה בשמחה וברצון אלא באונס ומי שעושה בהכרח ע"י כפיה ואונס אינו שמח אלא עצב וכן היה עד אחשורוש וזהו שאז"ל שחרב ביהמ"ק על שלא ברכו בתורה תחילה ר"ל לפי שלא הכירו טובתה ולא שמחו בה לא ברכו עליה אבל הדר בימי אחשורוש לאהבת הנס קבלוה ברצון שהכירו טובתה אז תורה מגילה מגילה ניתנה - ולפי"ז נראה ר"י לטעמיה דאמר הכי מגילה מגילה ניתנה כפל לשון לפירוש הנ"ל דר"ל מימי מגילת אסתר מגילה ניתנה שהכירו טובתה וקבלוה ברצון קבעו חז"ל ג"כ בסיום מסכת' מגילה מאמר זה דר"י לטעמיה אמר מעתה הקורא בלא נעימה ושונה בלא זימרה עליו הכתוב אומר וכו' ר"ל ע"כ לדעתו ונתתי להם וכו' בע"פ באונס ולא קבלוה ברצון לפי שחוקים לא טובים הם ר"ל שאינם מכירים טובתה כחוקים שאין יודע בטוב טעמם לכן ומשפטים בל יחיו בהם פי' אינו

שמח בהם כי אם בעצבות שונה בלא זימרה ובאמת כבר מגילה מגילה ניתנה כהיום אנחנו מכירים טובתה וכן אנחנו מתפללים ונשמח בדברי תורתיך ובמצותיך וכו' ונשמח דייקא כי הם חיינו וכו' ובהם נהגה יומם ולילה בשמחה ובטוב לבב ולהיות יין שמח טוב לבב וכן פקודי ה' ישרים משמחי לב וכו' לכן אמרינן סוף פרק במה אשה חמרא וחיי לפום רבנן ותלמידיהון זה"ש במגילה ליהודים היתה אורה זו תורה מגילה מגילה ניתנה ראו אור גדול ר"ל הכירו טובת התורה לכן ושמחה קבלוה ברצון ובשמחה וכו' כן תהיה לנו כוס ישועות וכו' - וז"ל הון עשיר מגילה מתחלת במ"ם ומסיים במ"ם ירושלם והיא כי הלוחות הראשונות נתנו למ' יום בפרסום נס ובפתח עינים כמ"ם פתוחה ושלט בהם עיה"ה ונשברו ונפתחו כפתיחת המ"ם פתוחה וניתנו לוחות אחרונות למ' יום בחשאי וסתומים מן העין כמ"ם סתומה וכל פי' התורה הזאת הדר קבלוה בימי המן ועוד מ"ם מ"נות מ"ם מ"תנות מ"ם מ"גילה מ"ם מ"שתה אלו הם ארבע ממי"ן שבשני ממי"ן מלאים הרומזים על מצות יום פורים ודפח"ח - והיינו לפי גירסת הירושלמי ומשניות והרי"ף הקורא עומד פרק אחרין וסיים הודע את ירושלים ולענ"ד עפי"ז נראה דהשל"ה רמז בראש המס' פתח תחילה בשם ד' הוי"ה ואדנ"י מגילה נקראת בי"א וכו' בט"ו לא פחות ולא יותר היינו י"א ט"ו בגימט' כ"ו - י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו בגימט' ס"ה כשם אדנ"י עש"ה ה"נ ראש וסוף תיבות אלו מגיל"ה ירושלי"ם מ"ה י"ם היא הוי' במילוי ואדנ"י ונקראת בג' שמות אגרת וספר ומגילה רמז הלא כתבת לך שלישים ודרשינן לה אמגילה זו בדף ז' לעיל והוא נגד ג' מחיות מחה אמחה את זכר וכו' תמחה את זכר וכו' ור"ת ג' שמות הנ"ל א"גרת ס"פר מ"גילה א"ס"ם בגימט' ק"א מיכאל השר של זכרון כמ"ש וזכרם לא יסיף מזרעם כנ"ל - [א"ה ושמעתי ממו"ר הג' מו"ה אהרן שמואל אסאד זצ"ל שאמר לי בשם אביו הגאון ז"ל לפרש מה שפירש"י על לא פחות ולא יותר לא פחות מי"א ולא יותר מט"ו דצ"ב לאיזה צורך פירש"י מה שמפורש במשנה- דהנה איתא במס' פסחים סוף פ"ד אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב ביו"ד ה"א ונקרא בא"ד וזה"ש הכתוב ממעמקים קראתיך ה' ר"ל במחשבה קראתיך ה' ככתיבתו אבל אדוני שמעה בקולי דבקול הוא בשם אד' וז"ש מגילה נקראת ר"ל מגילה בפרהסיא נקראת יכולים לומר י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו שהיא ס"ה כשם אדנ"י סך ס"ה זה השם מותר לומר בפרהסיא לא פחות ולא יותר ר"ל לא פחות מי"א דהיינו י' ולא יותר מט"ו דהיינו ט"ז שהיא בגימ' כ"ו כשם הוי' ב"ה זה אינו מותר לומר במגילה בפרהסיא ע"כ שמעתי מא"ז הג' ז"ל] בפ' ואתחנן אמר משה אנכי עומד וכו' את דבר ד' וכו' ולא עליתם בהר לאמר וכו' ותמוה טובא מאי כי יראתם מפני האש ולא עליתם וכו' וכי מה"ט לא עלו בהר מיראתם מפני

האש, הרי נאסרו בהעלאה במצות הגבלה ועוד תיבת לאמר אינו מובן רש"י וראב"ע פי' שהוא מוסב לקרא הקודם פנים בפנים דיבר ד' עמכם לאמר אנכי ד"א וכו' והרמב"ן פי' ולא עליתם בהר לאמר לא נעלה, וגם זה רב הדוחק כי למה להו לומר כן, וגם הרי כבר הקדימו כל אשר דבר ד' נעשה ושוב נצטווה במצות הגבלה ע"כ כן קיימו שלא לעלות, והאברבנאל פי' שלמ"ד לאמר הי' למ"ד הזמן לומר כי יראתם מפני האש עם היות שלא עליתם בהר והיראה כשאמר ית"ש אנכי ד"א וכו' בזמן ששמעתם אותה האמירה היתה היראה וכו' עש"ה, ולענ"ד נ"ל באופן נאות בס"ד דהנה מי שדבק באהבת ד' בכל לבו ונפשו, לא ינוע לבבו מפני כל לא יראה כלל ולא יפחד ומורא לא יעלה על ראשו, כי הוא דבוק במסירת נפשו לד' כמו ר"ע שהיה שמח גם כשסרקו בשרו במסרק של ברזל והוא ייחד את השם בשמחה, אמנם ישראל במעמד הנבחר אף שנתעלו באהבה עזה להקב"ה כשעמדו על הר סיני שפסקה זוהמתן והקדימו נעשה לנשמע לרוב התשוקה, עכ"ז כתיב בהו וירא העם וינועו וכו' נבהלו מראות הקולות ודברים מפחידים, וזה הוראה שלא הי' דביקותם באהבה עז כמות במסירת נפש, והראיה שהרי עד שהמלך במסיבו וכו עשו את העגל, ובמדרש פ' כי תצא איתא שלא היו ישראל עם הקב"ה אחר מתן תורה אלא אחד עשר יום בלבד ואח"כ שוב היו מהרהרים לעשות העגל וכו' עי' בס' דרוש לציון דרוש ה', ועוד במדרש אמר להם הקב"ה אתמול אמרתם נעשה ונשמע והיום אמרתם אלה אלהיך ישראל, ר"מ אומר אף לא יום א' היה אלא היו עומדים בסיני ואומרים בפיהם נעשה ונשמע ולבם מכוין לע"ז, שנאמר ויפתוהו בפיהם וכו' ועי' בס' אם הילד פרשת כי תשא, ולכן מורא על ראשם ע"י הקולות וברקים כנ"ל - ובחיי פ' יתרו בפ' וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר ז"ל יש לפרש לאמר על הנסתר, כי כל דברי השי"ת יש בהם נגלה ונסתר, ויבא הדבור על הנגלה, והאמירה על הנסתר, וזה כטעם וידבר ד' אל משה לאמר ברוב מקומות שבתורה, כי הגיד למשה הנגלה והנסתר וכו' וע' בבחיי ס"פ בא שם ביאר הקדמה זאת בארוכה עש"ה ולפי"ז נ"ל דהא ודאי בזכותא תליא, לפי גודל האהבה ודביקות האדם בד' יתב' משיג גם הנסתרות לד' אלקינו כי לא יכחד המלך מן בנו האהוב לו את כל בית נכאתו ומגלה לו מסתורין שלו בסודות התורה ורזין עליונים, כמו שהשיג משה אשר ידעו ד' יתברך פנים בפנים, לראות באספקלריא המאירה גלה לו הקב"ה הנגלה והנסתר, א בל ישראל שלא היה דביקותם עזה כמות באהבה גמורה, עד שע"כ יראו מפני האש והקולות כנ"ל, מה"ט נמי אף שפסק זוהמתן ונתעלו מן החומריות שהיו בו מקודם מ"מ עדיין לא זכו לעמוד בהר ד' ובסודו לגלות להם חלק הנסתר שבתורה ג"כ מסתורין של הקב"ה רק חלק הנגלה לבד שהוא נקרא

דבר ד' ולא אמירה והנה הרמב"ם במורה כתב דירידה ועלייה יאמר בירידת האיש בעיון, והיות האיש פונה במחשבתו אל ענין פחות יאמר ירידה, וכשעולה לעיין בעולם העליון נקרא עולה ומזה המין ומשה עלה א"ל האלקים כי לעולם לא עלה משה למרום, אלא עלה בעיונו באופן ההשגה וכו' וא"כ ה"פ אנכי עומד בין ד' וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דב"ר ד' דייקא, רק חלק הנגלה לבד שמכונה בשם דיבור, אבל לא זכיתם לחלק התורה הנסתר ג"כ לפי שלא הייתם באהבה עזה גם בעת ההיא שאמרתם נעשה ונשמע וכו' ופסקה זוהמתכם כשעמדתם על ה"ס, והראיה כי יראתם מפני האש, ואילו אהבה במסירת נפש הוא אין מקום מורא מפני האש, ולכן לא עליתם בהר לאמר דייקא, ר"ל בסיבת ההר שפסק זוהמתכם, עכ"ז לא עליתם בעין מושכלות בדביקות גמור לזכות גם לאמי"רה חלק הנסתר, לאימר דייקא לכם, אלא לדיבר ד' חלק הנגלה לבד כנ"ל, ומה"ט הוצרך הכפיה גם על הנגלה אף שאמרתם נעשה ונשמע ויפתוהו בפיהם וכו' ולבם לא נכון עמו כנ"ל שהרי יראתם מפני האש לכן פנים בפנים דיבר ד' עמכם וכו' כנ"ל:

בע"ה דרוש לער"ח אדר פה ס"ה תרט"ז לפ"ק

בר"פ השוכר את הפועלים במסכת' ב"מ דף פ"ג אמר ר"ל פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעה"ב שנאמר תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב ופירש"י ותוס' בשם המדרש בכניסתו לביתו מן המלאכה משלו בשעה שהיא שלו היינו אחר צאת הככבים וביציאתו למלאכה משל בעה"ב דזמן המלאכה היא מהנץ החמה עד צאה"כ ולא מעמוד השחר ויליף לה במ"ר פ' ויצא, הוצאה משל בעה"ב שנאמר תזרח השמש יאספון ואח"כ יצא אדם לפעלו וכו' הכנסה משל פועל דכתיב ולעבודתו עדי ערב וקשה הול"ל איפכא תחילה היציאה למלאכה ותי' התוס' שכן דרך הגמ' דחוק דהא מייתי קרא דכתיב כסדר תזרח השמש וכו' עדי ערב והכי הו"ל לר"ל למנקט סידורי' וכמ"ש במ"ר, ונ"ל עפ"י דאיתא תו התם בסמוך דרש ר"ז וא"ל תני ר' יוסף מ"ד תשת חשך ויהי לילה וכו' זה העוה"ז שדומה ללילה בו תרמוש כל חיתו וכו' אלו רשעים שדומין וכו' תזרח השמש לצדיקים ויאספון רשעים חיתו היער לגיהנם ואל מעונותם ירבצון אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו ויצא אדם לפעלו יצאו צדיקים לקבל שכרן ולעבודתו עדי ערב במי שהשלים עבודתו עדי ערב והנה אז"ל במסכ' סוכה יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עזרו לא היה יכול לו שנאמר צופה רשע וכו' ולפ"ז מן הדין אין מקום לתבוע שכר על קיום התורה ומצות רק בתורת חסד משלם ה' השכר והיא נהמא דכסופא אמנם כונת הבריאה הי' רצון הקב"ה

שהאדם בבחירתו בלבד יכבוש בעצמו ליצה"ר בלתי עזר באופן שיקבל שכרו מן הדין ושנינו בפ' אבות החנות פתוחה ופועלים עצלים ובעה"ב דוחק וכו' הרי כינוהו להקב"ה בשם בעה"ב ולאדם בשם פועל א"כ רמז לך ר"ל בדבריו מוסר השכל וה"ק פועל זה האדם בכניסתו לעבודת ד' הוא הבעה"ב היינו שנולד עיקר ביאתו לעוה"ז היא הכונה משלו שיהנה משל עצמו שיגיע לו שכר פעולתו מן הדין משלו ממש יטול שכרו אבל באמת לא כן הוא אלא ביציאתו מן העוה"ז לקבל שכרו בעוה"ב הוא מקבל שכר על צד החסד לפי שהקב"ה עזרו כמו שפירש"י הפ' ולך ד' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דייקא פי' כאלו היה הוא העושה ומייתי שפיר ראיה מקרא שנאמר תזרח השמש היינו בעת שנולד ובא לעולם הנה הכונה הוא יאספון שהאדם לבד הוא יהיה המאסף ואיגר בקיץ לחמו כדי שבהגיע העת ואל מעונותם ירבצון ר"ל בשובם למקורם ושורשם לקבל שכרם ירבצון בהשקט ובנחת יושבים ועטרותיהם בראשיהם לא יהיה נהמא דכסופא והיינו ע"י שיצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב דייקא שיתחיל בעצמו וגם יגמור מלאכתו לבדו ואז יטול מן הדין אבל באמת לא כן הוא אלא עדי ערב דייקא מה רבו מעשיך ד' ר"ל לולא עזר ד' לא היה יכול לכבוש ליצה"ר כל ימיו אם היה יגע יערוב שמשו עדי ערב דייקא עשה הכל בעזר ד' עליו ומקבל עפ"י חסדי ורחמי ד' המרובים מה רבו מעשיך ד' היינו משל בעה"ב עוד נ"ל לישב כונת ר"ל בסדורו הנ"ל עפ"י שחקר העקרים מאמר ד' פ' ל"ו ל"ז ל"ח השכר והעונש המגיע להעובד אם הדין נותן שיהיו שניהם זמני או שניהם נצחיי אם נערך כמו שהוא נוהג בין האנשים לשער השכר כפי הנעבד היינו כפי ערך מי שהעבודה אליו מי שעובד שר גדול הנה שכרו יותר גדול מהעובד לאדם אחר והעובד למלך שכרו יותר גדול מהעובד שר אחד וכן כאשר תגדל מעלת הנעבד תגדל מעלת השכר ויתחייב מזה שכר בלתי תכלית בעבודת ד' יתברך לפי שגם הוא ית' בלתי בעל תכלית במעלה אבל באמת יש הבדל ביניהם כי הנהוג בין אנשים כנ"ל נערך השכר כפי התחלפות מעלות הנעבד היינו כפי מדרגת התועלת המקובל מהעבודה ואחר שתועלת שקבל המלך הוא יותר נערך מהתועלת שיקבל אדם אחר בעבודת אחר ראוי שיהי' השכר יותר גדול אבל השי"ת אחר שאינו מקבל שום תועלת בעבודה כלל כמאמר אליהו אם צדקת מה תתן לו או מידך יקח [איוב ל"ה] א"כ אין ראוי שיהיה השכר נערך אל הנעבד אלא אל העבודה וכפי שטרח וסבל העבוד בעבודה ההיא ואחר שהעבודה נעשית בזמן ראוי שיהיה השכר זמני וכו' אבל העונש אף שכתוב אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו מ"מ אחר שכונת החוטא לעשות היפך מצות השם שהוא בלתי בעל תכלית במעלה ולמרות עיני כבודו ראוי שיחשוב אל החוטא לערוך עונשו כפי ערך

הנעבד מי שמרה את רוחו כפי כונתו שהרי חלקה תורה בין שוגג למזיד שאם החטא הולך אחר כונת החוטא א"כ ראוי העונש לרשע נצחיי כמו שהשי"ת נצחי בלתי בעל תכלית והשכר זמניי כפי ערך העובד והעבודה כן הוא שורת הדין נותן השכר יהיה זמני והעונש נצחיי אבל על צד החסד נהפוך הוא השכר ישוב נצחיי והעונש זמניי כאמרם ז"ל עונש רשעים בגיהנם י"ב חודש וכתיב לעולם ירשו ארץ [ישעי' ס'] עש"ה בארוכה ואיתא במדרש כל מה שישראל אוכלין בעוה"ז און אוכלין אלא בשביל אמונה וי"ל כונתו עפ"י שאז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וזהו החסד מה' לטוב לנו בשכר מצוה נצחיי כולו טוב משא"כ בעוה"ז הוא זמניי ויש בו תערובת רע קצת ולפי שבטבע האדם זו סיבה למונעו מלקיים המצות כיון שאינו רואה שום שכר בעוה"ז ומהאי טעמא טעו צדוק ובייתוס במשנה אל תהיו כעבדים המשמשין את וכו' אלא וכו' ע"מ שלא לקבל פרס אמרו לית דין ולית דיין כפרו בשכר ועונש אבל אנחנו מאמינים בני מאמינים עובדים באמונה שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' ואז"ל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתיך א"כ על אמונה זו גופא משלם ד' שכר בעוה"ז היינו כל מה שישראל אוכלין בעוה"ז אין אוכלין בשכר קיום איזה מצוה מהמצות דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא בשביל אמונה זו שמאמינים על שכר ועונש [ואין הכונה במלת אמונה לפי שמאמינים במציאות ד' שהוא ג"כ מצוה אנכי ד' אלקיך] לפ"ז על אמונה זו שכרו בעוה"ז היא זמניי כפי ערך העובד אבל שכר מצות גופם כערך כפי הנעבד בלתי בעל תכלית א"כ זהו שרמז לן ר"ל פועל בכניסתו בשביל שנכנס לעבודת ד' ע"י שמאמין בשכר ועונש ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם וכו' משלו היינו מקבל שכרו בעוה"ז כערך העבד אבל ביציאתו בגמר מלאכתו פעולת המצות משל בעה"ב מקבל שכרו בעוה"ב נצחיי בערך הנעבד הבעה"ב שהוא יתברך בלתי בעל תכלית שנ' תזרח השמש כו' דקאי אשכר עוה"ז כמ"ש מקודם שואגים לטרף כו' אכלם תזרח השמש כו' ירבצון והוא רק בשביל אמונה היינו יצא אדם לפעלו על שנכנס לעבודת ד' ומאמין בשכר ועונש עוה"ב אבל ולעבודתו עדי ערב דייקא ר"ל על עיקר העבודה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא צריך להמתין עדי ערב ביציאתו מעוה"ז לעוה"ב - ועונ"ל באופן שלישי לישב עפ"י המ"ר קהלת מה יתרון לאדם בכל וכו' השמש דיין שאני מזריח עליהם אורה ועיין דרשות מהר"י מינץ דף ב' נעלם ממנו מדרש זה ומפרש שאין לו לשום אדם לתבוע שכר מהקב"ה מן הדין כי כל עמלו שיעמול האדם הוא מקבל שכרו במה שהקב"ה מחייהו בכל יום מחזיר לו נשמתו ומזריח לו השמש היינו תחת השמש פי' במקום השמש וזהו שאמר ר"ל פועל בכניסתו משלו פי' כל שכר עמלו שמגיע לו משלו הנה שכרו אתו מיד בכניסתו בזריחת

השמש עליו כל היום ושמירת תכונת כל אבריו על מתכונתם בחכמה נפלאה נשתלם כל שכר פעולתו וביציאתו מה שמקבל שכר עוה"ב הוא כולו רק משל בעה"ב הוא הקב"ה על צד החסד שנאמר תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון הוא השכר על יצא אדם לפעלו וכו' משלו ומה שמקבל שכר בעוה"ב מה רבו מעשיך ד' דייקא הוא חסד ורחמים כנ"ל - ובזה מובן כונתם ז"ל ברכות י"ז כי הוו מפטרי רבנן מבי ר' אמי וכו' א"ל הכי עולמך תראה בחייך אחריתך לחיי העוה"ב וכו' נ"ל עולמך תראה בחייך פי' תחשוב שכבר קבלת עולמך שכר פעולתך בחייך היינו במה שמחי' אותך ומזריח לך השמש כל יום ועי"ז תהי' עובד שלא ע"מ לקבל פרס ועל טוב כונתך בזה אחריתך לחיי עוה"ב וזה נ"ל נמי כונת ר' אבהו כד דמיך אחוו ליה י"ג נהרי אפרסמון אמר כל אלין לאבוה ואני אמרתי לריק יגעתי וכו' אכן משפטי וכו' ר"ל שחשב בדעתו שכבר קבל שכרו בזריחת השמש עליו יום יום שהחיהו הקב"ה בעוה"ז שהוא ריק והבל ורימה אכן אחריתי לחיי עוה"ב כנ"ל - עוד יובן באופן רביעי בפשוט טפי עפ"י שפירשו קדמונינו ע"פ מפי עליון לא תצא הרעת והטוב דפירש הרמב"ם ז"ל בה' תשובה הכונה שהבחירה חפשית ביד אדם כי הכל בידי שמים חוץ מי"ש ועל כל מאורעות גוזר הקב"ה על הטיפה מתחלה ואלו צדיק ורשע לא קאמר אבל עכ"ז אז"ל הבא לטהר מסייעין לו והבא לטמא פותחין לו ולכן אמר מפי עליון לא תצא הרעות לשון רבים לא ההתחלה ולא הגמר והטוב לשון יחיד היינו התחלה לא אבל הגמר אחר שהתחיל האדם ובא לטהר מסייען לו מן השמים ופי' בזה הקול יעקב הפ' כאיוב האנוש מאלקי יצדק ירצה ע"י עזר אלקי לבד יהיה צדיק אתמהה אם הוא לפעמים כן מעושהו שמסייע לו הקב"ה ע"כ יטהר גבר מקודם בא לטהר תחלה מסייעין לו לפ"ז ה"פ פועל בכניסתו פי' על התחלתו בעבודת ה' שהוא בא מעצמו בבחירתו משלו הוא בדין הוא שיטול שכרו אבל ביציאתו ר"ל על גמר פעולתו סוף מצותו משל בעה"ב שהיה מסייע לו לגמרי שנאמר תזרח השמש וכו' יצא אדם לפעלו התחלה משלו אבל ולעבודתו עדי ערב גמר פעולתו מסייעין לו מה רבו מעשיך ה' כנ"ל - גם יובן מאז"ל לר' אמי ברכות י"ז הנ"ל עולמך תראה בחייך וכו' ודקדק האלגזי בספרו אהבת עולם אחריתך וכו' בלא וי"ו העטוף משמע דבר אחד הוא ונ"ל דפירשתי המדרש תנחומא כ' תבא ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה וכו' לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר בשביל שתתעשר עפ"י דמי שלומד תורה ע"י אחרים המחזיקים אותו כיששכר וזבולון ושמעון אחי עזריא ע"כ גם הת"ח מחלק משכר תורתו לאותן המחזיקים אותו א"כ אינו שמח בכל חלק התורה מה שלמד בעצמו וז"ש ושמחת בכל הטוב התורה שנאמר כי לקח טוב וכו' ואיך אפשר לשמוח בכל מה שלמד והא

בע"כ מגיע חלק ממנו גם להמחזיקים לכן משה מזהיר וכו' עשר בשביל שתתעשר ר"ל ולא תהיה צריך לאחרים להחזיק אותך לתורה שתהיה עשיר בעצמך ותחזיק לעצמך כל הטוב של התורה שלמדת ושמחת בכל הטוב דייקא ובזה פירשתי מאמרם ז"ל ברכות ח' גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מ"ש שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ואילו גבי יר"ש וטוב לך לא כתיב ותמוה האי נהנה ע"כ יר"ש הוא אבל כונתם דסתם ויש ת"ח תורתו אומנתו צריך להנות מאחרים להחזיקו לתורה ובעל כרחך אחרים נוטלים חלק בתורתו לא כתיב ביה וטוב לך לבדך ושמחת בכל הטוב אבל הנהנה מיגיע כפו כתיב תרתי אשריך בעוה"ז בלא נהמא דכסופא וגם וטוב לך כל הטוב שלך בעוה"ב ושמחת בכל הטוב יהיה לך לבדך ואין לזרים אתך שאינך צריך לחלק לזולתך מתורתך כנ"ל וזה שא"ל לר' אמי עולמך תראה בחייך שתהיה נהנה מיגיעך תמצא כל צרכך כפירש"י תמצא דייקא ולא פי אחרים זולתך ממילא אחריתך לעוה"ב:

הספד על תלמיד אחד

אז"ל סימן יפה למת שלא נספד כהלכה פירשתי עפ"י דקיי"ל אין מעוררין הספד תוך למ"ד יום לרגל אבל אחז"ל ג"כ אין מועד בפני ת"ח וצדיק והה"ד נמי ע"ש אחר חצות יום שאין אומרים אז צדוק הדין ג"כ אין מספידין אז, כן תלמידינו החביב זה הבחור המופלג החרוץ והשנון וזך השכל החבר ר' משה זאממער ע"ה המוטל לפנינו לקברו כעת מפני כבוד השבת אסור לעורר עליו הספד אבל היותו תלמיד ותיק ולא הגיע לעשרים אינו בר עונשין למעלה ואיש צדיק בן צדיק וגם ליקרא דחיי קרובו אנשי משפחתו שהחזיקוהו עד היום הרשתי לומר עליו דבר מה וזה יש לכוון במאחז"ל סימן יפה למת שלא נספד כהלכה תרתי משמע ר"ל שמת בזמן שההלכה שלא לספדו ומ"מ הוא נספד ע"כ שהוא בחור כהלכה נידון הוא בכבודו כמו ת"ח היום בן גדול הדור והוא עצמו בחור מופלג בתורה וביראה לכן אין מועד בפני ת"ח אבל צריך למעט ולקצר מפני כבוד השבת וזהו סימן יפה לו שלא נספד כהלכה בכן יהיה כבודו מחול על הקצור מלספר בשבחו כי זהו כבודו כעת בע"ש אחר חצות הוא חירות מחיבוט הקבר גם אז"ל סימן יפה לאדם שהוא ביישן וכן ידוע לכל מידת הבושה שהיה לתלמידי זה הוא פי' על צדקתו כמאז"ל למען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו הוא הבושה וגם היה בעל רחמן ורך לבב ושארי מדות טובות כתיב ואתם הדבקים בד"א חיים וכו' וכי אפשר לו לאדם ילוד אשה לדבק בה' הרי נאמר כי ד"א אש אוכלה הוא אלא הדבק במידותיו מה הוא רחום וכו' מה הוא קובר מתים וכו' וכתב בס' עולת חדש דרוש ח"י וז"ל כי ישאלך בנך לאמר מה

לך להיות קובר מתים הלא הקב"ה משלם לאדם כמעשיהו דקבר יקברוני' כדדריש ר"מ והחי יתן אל לבו דברים של מיתה וכו' אף אתה אמור לו לך ד' חסד וכו' פי' מה שהוא מדת חסד לבד משלם לאיש כמעשיהו וכגמול וכו' אבל הרודף צדקה וחסד ואמת זוכה לחסד אל כל היום להוסיף לו חיים כמו אביי דעסיק בתורה ובגמ"ח חי שיתין שנין וזוכה לקבורה מפאת אמת מדה כנגד מדה דקבר יקברוניה וכו' עש"ה וכן תלמידינו זה שלחו אביו הגאון זצ"ל ללמוד תורה והרבה הטיבו עמו אנשי משפחתו יחיו כל מחסוריו היה עליהם ואחרי נסעו מפה זה שנתים חזר ובא לכאן ומת וימת שם משה דייקא שגם משה רבינו לא מת בעירו סימן הוא היותו עבד ד' ועסק עמו הקב"ה וה"פ מה הוא קובר מתים שלא מת בעירו אף אתה עשה צדקה וחסד בכה"ג וכדי לזכות אותנו כי המת בעירו החסד שעושין לו הוא חסד לבד אבל המת בעיר אחרת לא אצל אבותיו אז הוא צדקה וחסד שכרם הוא בכפל ימצא חיים בעוה"ז ושכרו שמור לעוה"ב ובפרט זה הצורב ר' משה ז"ל מי זה העלם הנה בן לאביו שהיה גדול הדור זיע"א ולהיות אשתקל מילולי' קודם מותו ולא היה יכול לטול רשות אוהביו וקרוביו ולהחזיק להם טובה וחנות על כל הטוב וחסד שעשו עמו בכן אנחנו מחזיקים להם טובה לקרוביו וחברה קדושה ושאר ב"ב ובחורים יחיו שעשו עמו חסד וידינו לא שפכו הדם הזה וכו אדרבה הרבה הוצאות ממון וטרחא דגופא עשו כדי לרפאותו ולהחיותו אחינו ג"ח. בני ג"ח המחזיקים בבריתו של אברהם אע"ה שנאמר כי ידעתיו וכו' אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם ברוך אתה משלם הגמול ואתם הדבקים בד"א חיים וכו' והלך לפניך צדקך וכו' - יאהרצייט כ"א שבט נפטר תרכ"א לפ"ק עש"ק [א"ה פוק חזי גודל חביבותו לתלמידיו עד כי רשם לעצמו לזכרון עולם יאהרצייט דיליה:

דרוש לסעודת הח"ק בשנת תקצ"ט לפק

איתא במס' סוטה דף י"ד א"ר חמא בר חנינא מאי דכתיב אחרי ד' תלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר השכינה והלא כבר נאמר בו ד' אלקיך אש אוכלה הוא אלא להלוך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא מלביש ערומים דכתיב ויעש ד' לאדם ולאשתו כתנות עור ולבישם אף אתה תלביש ערומים הקב"ה ביקר חולים דכתיב וירא אליו ד' באלוני ממרא אף אתה בקר חולים מה הקב"ה קובר מתים דכתיב ויקבור אותו בגיא אף אתה קובר מתים ע"כ וי"ל באמת מ"ט יש בה שהוא בעצמו קבר אותו בשלמא גבי אדם הראשון שהיה לבדו צריך הקב"ה יעשון להם כתנות עור וכן גבי אברהם שהיו רק או"ה ולא ביקרו חולים אבל כאן שהיו כל ישראל ביחד מפני מה לא הניח להם לעשות את המצוה

הגדולה שהיא דוחה כל המצות ונ"ל דע"כ כל ישראל לא יכלו לקבור אותו רק הקב"ה לבדו דאיתא התם ויקבור אותו בגיא בארץ מואב מול בית פעור א"ר ברכי' סימן בתוך סימן ואפי"ה ולא ידע איש את קבורתו וכבר שלחה אצל גסטרא היינו מושל של בית פעור הראינו היכן משה קבור עמדו למעלה נדמה להם למטה למטה נדמה להם למעלה נחלקו לשני כתות אותן שעומדים למעלה נדמה להן למטה למטה נדמה להן למעלה לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו וכתב המרש"א וקאמר דעמדה למעלה נדמה וכו' והוא מבואר כי כבר נעשה משה גם בחייו דבר רוחני כמלאך כמ"ש לחם לא אכל ופירש מן האשה ע"כ גם במותו נשאר רוחני שאין לו גדר במקום ואין לעמוד על מקומו המיוחד לו עכ"ל ולפי"ז א"ש דכיון שהיה רוחני מי האיש אשר יוכל לתפוס אותו לקבור לכן הוצרך הקב"ה לקברו לבדו ועדיין פש לגבן לבאר מאי דאמר שם עוד א"ר חמא בר חנינא מפני מה נסתם קברו של משה מעיני בשר ודם לפי שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד ביהמ"ק ליחרוב ולהגלות את ישראל מארצם שמא יבואו לקבורתו של משה ויעמדו בבכי' ועומד משה ומבטל את הגזירה ובודאי שכל דבריהם אמת וצדק אבל עדיין קשה למה עשה ד' ככה שיראו את קברו ברחוק ואם מפני שמא יבואו בנ"י על קברו היה לו להסתר מכל וכל ולכן נ"ל דהקב"ה עשה לנו טובה גדולה שיהיה נראה את קברו וגם שיהיה נראה מרחוק כי צריך להבין מה שאמרו חז"ל פני משה כחמה ופני יהושע כלבנה לענין מה דימה לשמש וירח ואם שרצו להגדיל את משה כנגד יהושע כשמש נגד הירח מי לא ידע בזה שהרי הכתוב מעיד על זה באמרו ולא קם נביא עוד כמשה לכן נ"ל לפרש דאיתא בזוהר פ' חקת זכאה חולקא דמשה נביאה מהימנא כתיב וזרח השמש ובא השמש האי קרא אוקימנא אכל וזרח השמש ובא השמש כד נפקא ישראל ממצרים דנהיר שמשא ולא סיהרא ואל מקומו שואף וגו' הא כתיב ובא השמש במדבר אל מקומו ובגין לאנהרא לסיהרא הה"ד שואף זורח הוא שם אע"ג דאיתכנש זורח הוא שם ודאי דהא לא נהיר סיהרא אלא מנהורא דשמשא ודא הוא רזא דכתיב הנך שוכב עם אבותיך אע"ג דאת תתנוש הנך קיים לאנהרא לסיהרא עכ"ל ולפי"ז שפיר משלו פני משה לחמה ופני יהושע ללבנה לומר שקבל שפע הנבואה ממשה אעפ"י שכבר נאסף אל עמו שהלבנה איננו מאירה רק אחר שקיעת החמה ה"נ כל הנביאים קבלו שפעתם אחר שקיעת משה רע"ה וכן איתא בפ' בהעלתך אר"י כל שאר נביאים לגבי משה כסיהרא לגבי שימשא וכולם צריכין אליו וזולתו אינם משיגים כלום ע"כ והנה נוכל לומר כמו שהחמה אם אינה מאירה כלל אף הלבנה איננו תוכל להאיר וכמו כן אם החמה זורחת כל היום בשטח שאנחנו יושבים בו לא תוכל ג"כ הלבנה לזרוח מפני שאורה רב ומכוסה

פני הלבנה ומתורץ קושי' דלעיל למה לא נעלמה מעיני כל חי קברו או יהיה גלוי לכל ז"א אם היה עדיין גלוי לכל לא יכלו הנביאים לקבל ממנו השפע נבואתם כמו שאין הלבנה יכולה לקבל אורה אם היא עומדת סמוך לחמה ואם לא הי' נגלה כלל קברו ג"כ לא הי' נבואה כלל בעולם וכמו שהלבנה אינה תוכל להאיר אם לא שהחמה זורחת לכן עשה ד' שתהא נראה מרחוק כדי שיוכלו הנביאים לקבל ממנו שפע נבואתם כמו שיתרחק החמה מן הלבנה היא מאירה ביותר כמו שמבואר בחכמות המולדות וק"ל:

השלמה לספר דברים

ואתחנן אל ה' וגו'. פירש"י ז"ל אין חנון בכל מקום אלא מתנת חנם אעפ"י שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. הנה מה שכתב רש"י שיש להם לתלות במע"ט קשה שהי' לו לומר שיש להם לבקש, ונראה לבאר כוונת רש"י בזה דהנה נראה ונתבונן הדבר אצל מלך בשר ודם שיש לו עבד נאמן ועובד אותו בכל נפשו ומאודו ויש למלך נחת גדול ממנו. הנה אם אמנם מן הראוי שהמלך יעניק לו מטובו ויתן לו גמול טוב עבור עבודתו הנאמנה והעונג שקבל על ידו אעפי"כ אין העבד יכול לתבוע שכר מאת המלך על עבודתו, כי הי' מחויב בדבר לעבוד את המלך ולשמשו בכל כחו כראוי מעבד למלכו. אמנם אם המלך נתן לו וחננו במתנות והעניקו מטובו יכול העבד לתלות שנתן לו המלך מתנה חלף עבודתו אשר עבדו ולא שנתן לו שכר כי שכר אינו מגיע לו כלל, אמנם הצדיקים אינם תולים כלל במעשיהם הטובים וחושבים שאין להם שום מעשים טובים, ומה שהקב"ה נותן להם היא מתנה של חנם שאינם כדאים כלל להמתנה ע"י מעשיהם, וזה שאמר רש"י אעפ"י שיש להם עכ"פ לתלות המתנה של הקב"ה במעשיהם הטובים, לא שיבקשו שיתן להם הקב"ה, רק שאם נתן להם שיתלו המתנה במעשיהם הטובים גם זה אין חושבים הצדיקים אלא מבקשים מתנה של חנם:

שמע ישראל וכו' ואהבת את ה' וכו'. ונ"ל כי מתחילה צריך אדם להאמין בהקב"ה באמונה פשיעה מבלי חקירה רק ע"י קבלת האבות, אבל אחר שמילא כרסו בלחם ובשר בלחמה של תורה, מותר לו להתעסק גם בחקירה, כדי שתהיה הכרתו בהבורא שלימה, ויגיע ע"י זה לאהבת השם, משא"כ ע"י אמונה פשוטה לא יגיע לדרגת אהבת השם, וזש"א בתחילה צריך להיות עבודת האדם להקב"ה רק שמע ישראל היינו ע"י שמיעה וקבלה מהאבות, ואח"כ יבא גם למדרגת ואהבת את ה' אלקיך, ע"י הכרתו את הבורא ע"י חקירה:

בהפטורה. נחמו נחמו עמי וגו'. במד' [ילקוט ישעי' רמז תמ"ה] ישראל חטאו בכפלים ומתנחמים בכפלים, חטאו בכפלים דכתיב חטא חטאה ירושלים, לקו בכפלים דכתיב כי לקתה מיד ה' כפלים, ומתנחמים בכפלים דכתיב נחמו נחמי עמי. ונ"ל דאיתא בגמרא [יומא ט' ע"ב] מפני מה חרב ביהמ"ק הראשון, מפני ע"ז ג"ע ש"ד, ביהמ"ק השני מפני שנאת חנם, ולפי"ז מצינו שישראל חטאו בעבירות שבין אדם למקום ובעבירות שבין אדם לחבירו, וממילא הוי מדה כנגד מדה שלקו בכפלים, כנגד ב' סוגי עבירות שעשו, וגם הנחמה ראויה להיות בכפלים, וז"כ המדרש חטאו בכפלים דכתיב חטא חטאה ירושלים, ישם בהמשך הפסוקים נרמז אלו שני סוגי עבירות, דהנה החילוק ביניהם הוא, דע"ז ג"ע שמאד הוא בפרהסיא לעין כל רואים, אבל שנאת חנם, היא בצנעה דבר המסור ללב. וז"ש כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה, דהיינו שהיה בגלוי, ועוד טומאתה בשוליה בצנעה, וע"כ לקתה בכפלים דכתיב כי לקתה כפנים "בכל" חטאתיה דייקא תיבת בכל נגד ב' העבירות, והנחמה נמי על ב' העבירות דכנגד העבירות שבין אדם לחבירו, אמר נחמו נחמו עמי, דהיינו עמי בלב אחד ובנפש אחד, שנעשיתם אוהבים זה לזה, ועל עבירות שבין אדם למקום אמר, יאמר אלקיכם, ר"ל אני אלקיכם ואמחול לכם:

דרשה ראש השנה

אנכי אנכי היא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור (ישעי' מ"ג כ"ה). נ"ל דהנה ע"י תשובה מאהבה זדונות נעשו זכיות ולא נשאר מהחטא כלום, משא"כ תשובה מיראה לא נמחק החטא לגמרי רק נעשו כשגגות, וידוע דזדונות נקראים פשע, ושגגות נקראים חטא, וז"ש "אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך" דהיינו הפשעים והזדונות נמחקים בין ע"י תשובה מאהבה בין ע"י תשובה מיראה שנשארו רק שגגות, אך אם הוא "למעני" ר"ל כשהתשובה הוא למעני מפני אהבת ה' ולא מפני יראת העונש אז "וחטאתיך לא אזכור" דלא נזכיר אפילו שגגות כי ע"י תשובה מאהבה נהפכו לזכיות:

היום הרת עולם היום יעמיד וכו' אם כבנים וכו' אם כעבדים וכו' ותוציא לאור משפטינו איום קדוש. נראה דבגמרא [ר"ה ט"ז] איתא ג' ספרים נפתחים בר"ה, צדיקים נכתבים לאלתר לחיים, רשעים לאלתר למיתה, בינונים תלוים ועומדים עד יו"כ, זכו נכתבין לחיים לא זכי וכו' ואיתא בחז"ל [ב"ב י' ע"א] בזמן שישראל עושים רצונו של מקום נקראים בנים אין עושים רצש"מ נקראים עבדים, וז"כ הפייט דקאי על הבינונים וקאמר היום הרת עולם, כאשה הרה שאינה יודעת מה תלד כך הבינונים אינם יודעים מה יצא

בדינם, לז"א אם כבנים רחמינו אם כעבדים רחמינו, דהיינו בין עושים רצש"מ בין אין עושים, ותוציא כאור משפטינו איום קדוש, ביו"כ יום הקדוש:

או"א כבוש כעסך וכו' ותראה לפניך עקידת יצחק וכו' ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור. ויל"ד על שינוי הלשון דפתח בראיה וסיים בזכירה. ונ"ל דהנה ידוע דאפרו של יצחק נגנז בביהמ"ק של מעלה והנה ביהמ"ק של מעלה מכוון נגד ביהמ"ק של מטה, ובחורבן דלתתא נחרב גם לעילא, ואין הקב"ה רואה אפרו של יצחק עד שיבנה ביהמ"ק של מטה - וכנגדו יבנה אז גם ביהמ"ק של מעלה, וז"ש או"א כבוש כעסך מעלינו ותבנה ביהמ"ק ב"ב וממילא ותראה לפניך עקידת יצחק, שאז תראה אפרו של יצחק, אבל גם "היום" שעדיין לא נבנה ביהמ"ק מ"מ עקידת יצחק ברחמים תזכור, זכירה מ"מ תהי':

מדרש שאלו מלה"ש לפני הקב"ה אימתי ר"ה ויוה"כ אמר להם הקב"ה אני ואתם נרד למטה. ותמוה, ונר' דאיתא לא אד"ו ראש, ר"ל ר"ה אינו חל לא ביום א' לא ביום ד' ולא ביום י', ועוד איתא כשיש דין למטה אין דין למעלה (מ"ת משפטים ה') והנה פעמים ישבו ב"ד בשבוע ביום ב' וביום ה' ואז אין דנין למעלה והנה קשה אימתי יהי' ר"ה ביום א' לא, משום לא אד"ו ראש, ביום ב' לא, משום שיש דין למטה, ביום ג' לא, משום דאז חל יוה"כ ביום ה' ואין דנין למעלה, ביום ד' לאו משום לא אד"ו ראש, ביום השבת נמי לא משום דאז חל יוה"כ ביום ב' ודנין למטה ואין דנין למעלה, א"כ אימתי ר"ה ויוה"כ וכנ"ל, ע"ז השיב להם הקב"ה אני ואתם נרד למטה, ר"ל לדין למטה וא"כ יוכל להיות ביום ב' וה' ולא קשה כלל כשיש דין למטה אין דין למעלה שאני נמי נדין למטה:

דרשה שבת תשובה

שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך. ויש לדקדק, חדא מה הכוונה באומרו עד ה' אלקיך, ועוד מאי האי דקאמר בעונך בעוון הול"ל, ונ"ל דהנה ישנם בעלי עבירה שבעצם טבעם הם טובים וכל חטאם בא רק ע"י שהתחברו עם אנשים רשעים ולמדו ממעשיהם, וישנם כאלו שחטאו והרשיעו מפני שבעצם טבעם הם רעים. והנה גדרי התשובה נחלקים לב' דהיינו תשובה מאהבה ותשובה מיראה, וודאי דתשובה מאהבה הוא תשובה יותר מעולה מתשובה מיראה, ולפי"ז אפשר דאותם שחטאם גדול דהיינו שבעצם טבעם הם רעים, מחייבים לשוב תשובה מעולה דהיינו תשובה מאהבה, ואותם שאין חטאם גדול כל כך דהיינו שחטאם נגרם רק ע"י התחברות עם אינשי דלא מעלי, די להם בתשובה הפחותה דהיינו תשובה מיראה, והנה המפרשים כתבו טעם למה ייחד הקב"ה שמו רק על ג' אבות כמו שאומרים אלקי אברהם אלקי יצחק וכו' ולא על

שאר צדיקים הוא מפני שהם באי לידי הכרת הבורא מעצמם ולא היה להם מי שידריך אותם משא"כ שאר צדיקים, נמצינו למדים מזה שע"י שמכיר את הבורא מעצמו זה גורם שהקב"ה מייחד שמו עליי:

והנה מי שהגיע לדרגת תשובה מאהבה, בודאי בא ע"י שהכיר את הבורא מעצמו וראה רב חסדיו עמו וזה גרם לו שיאהוב אותו, וזש"א "שובה ישראל עד ה' אלקיך ר"ל שיעשה תשובה כזו, שה' יהא אלקיך, דייקא שתהיה ראוי שהקב"ה ייחד שמו עליך דהיינו תשובה מאהבה שהוא בא ע"י הכרה עצמית בבורא ית', ולמה אתה מחויב לעשות תשובה כזו "כי כשלת בעונך" דהיינו שהעוונות לא היו מפני שלמדת מאחרים רק עינך, שהיית מעצמך רשע ולכך צריך לשוב תשובה מעולה דהיינו תשובה מאהבה:

דרשה סוכות

אלקים דבר בקדשו אעלוזה אחלקה שכם ועמק סוכות אמדד [תהלים ס']. נ"ל המשך הפסוק דהנה הקב"ה צוה אותנו בחג הסוכות ושמחתם שבעת ימים, ואין שמחה אלא בבשר ויין, ולכאורה ע"י ריבוי שמחה בדברים הגשמיים כגון בשר ויין, קל להאדם להגיע ח"ו לבחינת וישמן ישורון ויבעט כי על כן י"ל בא מספר שבעת ימי החג, כי ימי שנותינו בהם שבעים שנה, וכן שיעור סוכה שהיא ז' על ז' מורה על קברו של אדם, ולכך כיון דזכרון יום המיתה הוא לנגד עיניו בודאי לא יחטא כמאמר חכז"ל [אבות ג'] הסתכל בג' דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאן אתה הולך וכו' וז"ש "אלקים דבר בקדשו אעלוזה דהיינו הקב"ה צוה לנו לשמוח בחג הסוכות, וא"ת שע"י זה יבא לשכוח מהקב"ה לז"א "אחלקה שכם" ר"ל שאתן חלקי של הקב"ה ולא אשכח ממנו ח"ו יע"י מה "ועמק סוכות אמדד" שאמדוד שיעור סוכה שהוא מורה על סופו של אדם ישוב לא יבא לידי חטא: במערבית ליל א' דסוכות, הלל גומרים כל שמונה קירא פרשת קרבנות בזמנה טעם והושיבם בארץ שמנה נצח צור ישראל לאמנה וצ"ב. ונל"פ דה"ק דהנה בסוכות גומרים הלל כל שמינה משא"כ בפסח רק ביום הא' והטעם הוא, כי בסוכות כל יום ויום חלוק בקרבנותיו משאר הימים לכך נחשב כל יום ליו"ט בפ"ע, משא"כ בפסח הקרבנות שווים בכל הימים, והנה אף בזמן הזה דאין ביהמ"ק קיים ואין מקריבין קרבנות, מ"מ ונשלמה פרים שפתינו ואמירת פ' קרבנות נחשב כאלו הקרבנו בפועל אבל בכ"ז אע"פ שנחשב לפני הקב"ה כאלו הקרבנו מ"מ אנו מתפללים שיגאל אותנו כדי שתהיה הקרבת הקרבנות באמת, וז"ש הפייטן - הלל גומרים כל שמינה, והוקשה לי ומאי שנא מפסח שאין גומרים רק ביום הראשון, לז"א - קורא פרשת קרבנות

בזמנה דקריאת פ' קרבנות נחשב כהקרבה וא"כ הוי כל יום יו"ט בפ"ע וכנ"ל, אך אעפ"כ טעם והושיבם בארץ שמנה דהיינו שנזכה לגאולה שלימה ולעלות לא"י, כדי נצח צור ישראל לאמנה - שיהא הקרבת הקרבנות באמת, ולא כמו שהקרבנו עד עתה בגלות:

בפייט לעת יסיר סבל מעל שכמם תרונו ותחוגו בקרית מועדיכם חוקת עולם לדורותיכם. נ"ל דהנה ישנם מצוות הנקראים בשם משפטים, והם אותם שיש להם טעם כגון שבת פסח סוכה וכדומה, והמצוות שאין להם טעם כגון פרה אדומה נקראים בשם חק, והנה במצות סוכה ישנם ב' טעמים, חדא כדכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וגו' בהוציאי אותם מארץ מצרים, וטעם הב' כתבו המפרשים הוא למען נזכיר שכל ימי חייו של אדם אינו אלא דירת ארעי והעיקר הוא העוה"ב. והנה לעתיד לבא ליתא להני תרי טעמי, טעם הראשון אינו שהרי לעת"ל אין צריך להזכיר יצי"מ כדכתיב בירמיה [ירמיה ט"ז] לכן הנה וגו' ולא יאמר עוד חי ה' אשר הוציא את העם ממצרים כי אם חי ה' אשר הוציא את בנ"י מארץ צפון ומכל הארצות וגו', וכן טעם הב' אינו, שהרי לעת"ל אינו דירת ארעי אלא דירת קבע, ונמצא לפי"ז דאז יהי באמת מצות סוכה חק בלי טעם, וז"ש - לעת יסיר סבל מעל שכמם - דהיינו לעתיד לבא שיוסר סבל הגלות מעל שכמיכם תרונו ותחוגו בקרית מועדיכם - ואז חוקת עולם לדורותיכם - שתהיה מצות סוכה אז כחק בלי טעם:

דרשה קהלת

ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל [ג יט]. נ"ל דחלק עוה"ב הוא צפון ואין ידוע מה הוא לכך הוא נקרא בשם אין, דאינו לפני האדם, משא"כ העוה"ז שהוא הבל ורעות רוח נקרא בשם הכל כיון דהכל כאן לפני האדם, והנה סוף בהמה למיתה ואין לה חלק לעוה"ב משא"כ אדם יש לו חלק לעוה"ב, וז"ש "ומותר האדם מן הבהמה אין" ר"ל יתרון האדם על הבהמה הוא חלק עוה"ב הנקרא אין "כי הכל" ר"ל העוה"ז הנקרא הכל הוא הבל ורעות רוח:

טובים השנים מן האחד כי יש להם שכר טוב בעמלם [ד ט]. נ"ל עפי"מ דאיתא בגמרא [סנהדרין צ"א ע"א] גוף ונשמה יכולים לפטור עצמם מן הדין, כיצד, גוף אומר נשמה חטאת שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם, ונשמה אומרת, גוף חטא, שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כציפור עיי"ש, והנה לפי"ז גם שכר אין להם, כי הגוף אינו יכול לתבוע שכר מהמצוה, כי בלא נשמה אינו יכול לעשות המצוה, וכן הנשמה אין יכולה לתבוע כי בלא הגוף אין יכולה לעשות מאומה, וא"כ יותר טוב שידונו

שניהם יחד, כדאיתא שם בגמרא הקב"ה מביא נשמה וזרקו בגוף ודן שניהם, וממילא גם יקבלו שכר שניהם, וזש"א "טובים השנים מן האחד" דהיינו טוב יותר שידונו שניהם יחד אכי יש להם שכר טוב בעמלם שע"י זה גם יקבלו שכר על עמלם בתורה ומצוות:

ובזה א"ל הפ' בתהילים [מב] מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי הוחילי לאלקים כי עוד אודנו ישועות פני ואלקי, ולפי הנ"ל יתפרש כך, דהגוף אומר אל הנשמה "מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי" הא אנו יכולים לפטור עצמינו מן הדין בטענה הנ"ל, וע"ז אומרת הנשמה "הוחילי לאלקים" ר"ל שיותר טוב לצפות לעונש דאלקים הוא מדת הדין "כי עוד אודנו ישועות פני" דע"י זה נזכה גם לשכר לראות באור פני מלך חיים:

טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו [ז א]. נ"ל דהנה לא לכל אדם מר הוא יום המות, כי לצדיק אשר לא עבר כל ימיו שום עבירה, ויודע שהוא מתוקן לחיי עוה"ב, ודאי יחפוץ ליום המית שע"י זה יגיע לחיים האמתיים, משא"כ רשע דואג מאד מיום המות, והנה ביום הולדו אף אדם אינו יודע מה יולד יום, אם יפגע בו צרות קשות, או אם יזכה לחיים נעימים בשלוה, והוא דבר המוטל בספק אצל כל נולד בין צדיק בין רשע, נמצא לפי"ז דלצדיק טוב יותר יום המות מיום הלידה שאז עדיין איני יודע את העתיד לפניו, וזש"א "טוב שם משמן טוב" דהיינו אם רכשת לך שם ממע"ט המכונים שמן טוב, כדכתיב [שם ט. ח] ושמן על ראשך לא יחסר, אז גם טוב "יום המות מיום הולדו"

ומחכה ליום אחרון לראות בנועם ה': לב חכם לימיני ולב כסיל לשמאלו (י ב) וצ"ב דהרי הלב נתון בשמאל כל אדם, ונראה דהנה הא גופה טעמא בעי, למה ברא הקב"ה סדר הבריאה כך, ואיפכא מסתברא, היות שהלב הוא עיקר החיות אצל כל בעלי חיים, שלולי הלב אי אפשר לשום בע"ח לחיות כמ"ש בתשו' ח"צ (ס' ע"ד ע"ח) וגם בו נתן כח הגבורה ובכ"מ הימין חשוב יותר מהשמאל, וא"כ מהראוי היה שיהיה הלב בימין, ואם כי אין חקר לבא בסוד אלוה מדוע עשה כן, מ"מ י"ל טעם והוא שהורה ה' יתברך בזה מופת חותך על הבחירה שהיא חפשית ונתנת ביד האדם, כי מפני ששליטת יצה"ר והסט"א הוא בשמאל ביותר, והטעם א"ל דכתיב (קהלת ז' י"ד) גם את זה לעומת זה עשה אלקים, בראתי יצה"ר בראתי תבלין זו התורה (קידושין ל' ע"ב) והתורה נתנה בימין שנאמר (דברים ל"ג) מימינו אש דת למו, ונדחה ע"י זה היצה"ר מימין ולכך שליטתו יותר בשמאל, ולכך נתנה מצות תפילין בשמאל להגין מיצה"ר, וא"כ אילו היה נתון הלב שבו כח הגבורה בימין, לא היה כח ליצה"ר בשמאל, דלב האדם היה נוטה בהכרח לטוב והיה בטל הבחירה, כי בטבע היה גובר הימין, לכך נתן הקב"ה הלב בצד שמאל, לתת כח לסט"א ובצד ימין נתנה התורה, כדי שתהיה הבחירה ביד האדם:

וז"ש ישעי' הנביא ע"ה (ישעי' נ"א ז') שמעו אלי וגו' עם תורתי בלבם, דהיינו שמנצחים ע"י התורה הנתונה בימין את לבם הנתון בשמאל, וז"ש התנא באבות (פ"ד) איזהו גבור, שמא תאמר מי שלבו חזק כלב הארי לזה אמר דהוא בהיפך והיינו הכובש את יצרו, הוא הלב הנתון בשמאל אשר שם הגבורה. וז"ש "לב חכם לימינו" דהיינו לכבוש את לבו ע"י ימינו הוא התורה "ולב כסיל בשמאלו" שהוא סובר שכיון שהלב נתון בשמאל לו נאה הגבורה לשמוע לעצת יצה"ר וחמדת לבו:

ויותר מהמה וכו' עשות ספרים אין קץ [יב. יב]. נ"ל בדרך צחות, דאיתא בגמרא ר"ה [ט"ז ע"ב] ג' ספרים נפתחים של צדיקים גמורים, ושל רשעים גמורים ושל בינונים, ואיתא בגמרא סנהדרין [צ"ח ע"ב] אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. נמצא שבזמן שתהיה הגאולה לא יצטרך הקב"ה רק לספר אחד או לצדיקים או לרשעים, וז"ש "עשות ספרים" ר"ל כל זמן שצריכים לכמה ספרים אז אין קץ עדיין לא הגיע זמן הקץ:

תהלים

א לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח. בילקוט (תהלים רמז תרי"ח), ר' פנחס אומר אמר הקב"ה לרשעים אני אמרתי ויהי כן, ואתם אומרים לא כן, אני אמרתי לא כן, ואתם אומרים כן חייכם לא כן. והוא תמיה. ונ"ל דהנה הקב"ה ברא העולם שיתנהג בדרך הטבע, ומפני זה שהעולם מתנהג ע"פ דרך הטבע, פקרו המינים ואמרו שהעולם קדמון וטבעי ואין בורא ומנהיג לבירה, והנה בשעה שעשה הקב"ה ניסים לעיני כל העולם, בקריעת ים סוף שהפך ים לחרבה והעביר ישראל בתוכו, טענו האפיקורסים שהוא דרך הטבע ואין כאן שום נס ח"ו, כי מבואר בספרי המחקרים (עיין בספר הברית) כי יש בים גאות ושפל (עבבע פלוהט) וכשנכנסו ישראל אל הים היה בזמן השפל, וכשמצרים נכנסו היה בזמן הגאות ולכך נטבעו, והנה באמת מהא גופא שאנו רואים רשעים כאלה חיים בעולם מוכח שהקב"ה מנהיג העולם דהרי מן הראוי היה שרשע כזה ימות מיד, אלא הקב"ה רב חסד מאריך אפו ממנו ונותן לו חיות וקיים בעולם:

וז"כ הילקוט אמר הקב"ה לרשעים "אני אמרתי ויהי כן" דהיינו שהעולם יתנהג ע"פ דרך הטבע, "ואתם אמרתם לא כן" דהיינו אתם אמרתם דאילו היה בורא ומנהיג לעולם לא היה צריך להתנהג ע"פ דרך הטבע אלא בדרך נס, "אני אמרתי לא כן" פי' אני אמרתי בקריעת ים סוף שהוא אינו ע"פ דרך הטבע, "אתם אמרתם כן" ר"ל אתם אמרתם שזה גם בדרך הטבע, "חייכם" דהיינו מחייכם מהא גופא שאתם חיים תראו ש"לא כן" שאין העולם מתנהג בטבע, שהרי נאמר לא כן הרשעים כי אם כמץ אשר תדפנו ריח, ומהראוי

היה שתתחייבו מיתה ומ"מ אני מאריך אפי ומוכח דיש בורא ומנהיג: ה אמרי האזינה ה' בינה הגיגי הקשיבה לקול שועי מלכי ואלקי כי אליך אתפלל. נראה לבאר עפ"י קושית העקידה למה צריך האדם להתפלל ולבקש צרכיו הלא ה' יידע מחשבות בני אדם וא"כ ממ"נ אם הוא ראוי לכך בלא תפלה נמי יתנהו השי"ת, ואם לאו מאי מהני כלל תפלתו, ותירץ דבתפלה גופא שמקבל עליו אחדותו יתברך ומהללו ומשבחו ומכיר עצם גדולתו יתברך וגם שהוא משגיח בתחנונים, עי"ז גופא זיכה שיקבל תפלתו עש"ה, ובזה מבואר מה שאומרים בסוף התפלה יהיו לרצון אמרי פי אף כי והגיון לבי לפניך ואין אתה צריך לתפלתי, לז"א ה' צורי וגואלי, כלומר לפי שע"י התפלה גופא אני מכיר שאתה צורי וגואלי ובזה אני זוכה שתמלא בקשתי, יזה כוונת דהמע"ה אמרי האזינה אף כי ה' בינה הגיגי ואין צריך לאמרה אבל בכל זאת הקשיבה לקול שועי מלכי ואלקי כי אליך אתפלל כלומר לפי שבזה אני מכיר כי אתה מלכי ואלקי:

ח מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. נ"ל דהנה האפיקורסים אומרים הא דאסר לנו הקב"ה חזיר ובשר בחלב וכדומה, הוא רק מפני שהוא מזיק לגוף, ולא מפני שהקב"ה רוצה לזכות אותנו במצוות, והנה יש להביא ראיה נגד דעתם הנפסדה מהא דאמרינן [יבמות קי"ד ע"א] קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, ואלו היה הטעם מפני שהוא מזיק לגוף, כ"ש שהוא מזיק לקטנים ולמה אין מצויין להפרישו, אלא ע"כ שהקב"ה רצה לזכות את ישראל לכך הרבה להם תורה ומצוות, וז"ש "מפי עוללים ויונקים" ר"ל ממה שאנו רואים דקטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו "יסדת עוז" ואין עוז אלא תורה (שהש"ר ב. י). שהתורה לא באה רק לזכות את ישראל:

י למה ה' תעמוד מרחוק תעלים לעתות בצרה. ונ"ל דהנה שם הויה מורה על רחמים אבל אם הוא בא ב' פעמים כגון ה' ה' הוא מורה על דין, וא"כ קשה למה בי"ג מדות הרחמים מתחיל ה' ה' ב' פעמים שהוא מורה על דין, ומפני מה נחשבים עם מדות הרחמים, וי"ל עם מה שכתב הרא"ש (סוף פ"ק דר"ה) וז"ל ובמגילת סתרים דרבינו נסים גאון אינו מונה השם הראשון [בין י"ג מדות], שיש פיסוק בין שני השמות ואינם נקראים כאחת] וה"ק קרא ויקרא הקב"ה ששמו השם קריאת ה' אל רחים וחנון עכ"ל. ולפי"ז ליכא באמת רק שם אחד שהיא מורה על רחמים. וז"ש למה ה' תעמוד מרחוק, דהיינו נתרחק שם הראשון מהשני ע"י פיסוק, וע"ז בא כמשיב תעלים עתות בצרה ר"ל שיהא רק שם אחד שהוא מורה על רחמים:

באופן אחר נ"ל, דהנה לכאורה קשה, דאיתא בגמרא [פסחים קי"ג ע"ב] כי תראה חמור שנאך וגו' עזב תעזב עמו, ותניא שינא שאמרו אפי' שונא ישראל, ופריך והכתיב לא

תשנא את אחיך, ומשני דעביד איסורא, עיי"ש ואפ"ה איכא גביה מצוה דעזוב תעזוב לפרוק משאו, וא"כ קשה למה אין הקב"ה מקיים מצות פריקה אף אם אין ישראל עושין רצש"מ, וי"ל דאיתא תו בגמרא (ב"מ ל"ג ע"א) כי תראה יכול אפי' מרחוק ת"ל כי תפגע דוקא מקרוב ואיתא בחז"ל (ר"ה ל"א ע"א) כשחרב ביהמ"ק הפריש הקב"ה שכינה מן הארץ ונטע אהלה בשמי שמים, וכיון דבעוונותינו הקב"ה רחוק מאתנו לכך אין צריך לקיים מצות פריקה, וזה המכוין במה שאנו מתפללים כל יום קרוב ה' לכל קוראיו, דע"י הקריאה אליי יהיה קרוב אלינו ומתוך כך צריך לקיים מצות פריקה, וז"ש דהע"ה "למה ה' תעמוד מרחוק ואין אתה קרוב אלינו שמפני זה יתעלים לעתות בצרה" שאין אתה מחוייב לקיים מצות פריקה:

יט תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי. נל"פ עפי"מ שכתב העיקרים טעם על מה שלא הוזכר בתורה רק יעודים גשמיים, ולא שכר עוה"ב, כי שכר עוה"ב הוא דבר שאינו מושג בחוש, ודבר שאינו מושג בחוש הוא שקר ורחוק אצל המון העם שאין מבינים ולא יאמינו בהם כלל, ותורה ניתנה גם לטפשים ולא רק לחכמים, לכך כתבה התורה יעודים גשמיים שהם מושגים ונראים לכלל וז"ש "תורת ה' תמימה משיבת נפש" דהיינו ע"י העסק בתורת ה' נזכה להשיב הנפש אל האלקים ולזכות לחיים הנצחיים, וא"ת למה לא נכתב בתורה, לז"א "עדות ה' נאמנה" ראויה היא שיתנו בה האמנה גדולה, וזה א"א רק ע"י יעודים גשמיים, כי היא מחכימת פתי" וניתנה גם לטפשים שלא יאמינו בדבר שאינו מושג בחוש:

לט נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני. אפשר לפרש דהנה לדרוש ברבים להמון העם דרושים אחד מג' תנאים אלו, אי ששיחתו תהיה בלשון נעימה המושכת לב השומעים, או שתוכן דבריו יהיו דברים הנשמעים, ואף מי שאין בו א' מב' תנאים אלו, מ"מ אם הוא אדם המעלה אפשר לו לדרוש, דהמון העם יקשיבו לדבריו מחמת כבודו, אבל אם גם זה אין בו, מוטב שלא ידרוש ולא ייבייש עצמו. וכל זה הוא רק בדרשה שלא לשם תוכחה, אבל כשדורש להוכיח ולהשיב רבים מעיון, אז וודאי מחייב להוכיח אף אם אין בי תנאים הנ"ל ולא יחוש על כבודו וביושו. וז"ש דהע"ה נאלמתי" דומיה" דהיינו שאין שיחתי נאה, "החשיתי מטוב" שגם תוכן הדברים בעצמם אינם טובים, "וכאבי נעכר" מכאב עוניתי נעכרתי ואין אני אדם המעלה, וא"כ מן הראוי היה לי להמנע מלדרוש אבל מפני ש"חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש" התוכחה להשיב רבים מעיון לכך דברתי בלשוני אף שאיני ראוי לזה:

מה רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך. נ"ל דהנה אם אחד אומר ד"ת לפני ת"ח צריך לאומרו במהירות ולא יטריח עליהם באריכות לשון כי הם אינם מדקדקים על לשון צח רק על תוכן הדברים, משא"כ כשאומר לפני המון עם אשר הם רק על לשון נאה ינטו אוזן צריך לדרוש להם בדברים נאים המושכים את הלב, והנה ת"ח מכונה בשם מלך כדאיתא [גיטין ס"ב] מאן מלכי רבנן והתורה נקראת טוב כדכתיב כי לקח טוב נתתי לכם, וזש"א "ראש לבי דבר טוב" ר"ל כשרחש לבי לומר דברי תורה, אז אם "אומר אני מעשי למלך" דהיינו לפני ת"ח הנקראים בשם מלך "לשוני עט סופר מהיר" צ"ל במהירות, אבל אם "יפיפית מבני אדם" כשאני אומר לפני שאר בני אדם "הוצק חן בשפתותיך" צ"ל בלשון נאה:

מט אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלקים כפרו. א"ל דהנה לאו כל אנפין שווין בנתינת צדקה, ישנם הנותנים בכוונה רצויה ולשם שמים. ויש שרק לכבוד עצמם הם דורשים כדי שיהללום בשערים, והבחינה בזה הוא, כגון אם יש לו להאדם קרובים עניים, ואין ניתן להם כי אם לאחרים שאינם קרוביו, אז מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דלכך הוא נותן כדי שיכבדוהו, וז"ש "אח לא פדה יפדה" דהיינו אם לאחיו וקרוביו לא יתן ולא יפדה אלא איש דהיינו לאיש זר יתן מכספי, מיניה מוכח "לא יתן לאלקים כפרו שאין נתינתו לש"ש אלא להתהדר:

נא כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה וגו'. ונ"ל דאפשר לומר ב' טעמים על הקרבת קרבנות, חדא כיון שאין לכהן חלק ונחלה בתוך בני ישראל וע"י הקרבת הקרבנות יתנו לו מתנות, והב' שיחשוב שמה שעושים עם הקרבן היה ראוי לעשות עמו ומתוך כך ישבור את לבו וישוב בתשובה שלימה, והנה קרבן עולה יוכיח שע"כ כטעם האחרון, שהרי עולה הוא כולה כליל ואין לכהן שום חלק בה וע"כ הטעם כדי שיבא לשבירת לב, וז"ש שכי לא תחפוץ זבח ואתנה ר"ל שאין רצונך בקרבנות כדי שיתנו מתנות לכהן דא"כ "עולה לא תרצה" דלפי"ז עולה לא ירצה לפניך שאין בו לכהן כלום, אלא ודאי "זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה" שעיקר טעם הקרבנות שיבא לרוח נשברה לפני הקב"ה:

צ מי יודע עוז אפך וגו' למנות ימינו כן הודע. ונ"ל דהנה ב' טעמים ישנם הגורמים למיתת צדיקים ח"ו, א' מפני שהקב"ה רוצה להביא רעה על העולם ח"ו, ע"כ נוטל הקב"ה את הצדיק כדי שלא יראה ברעה אשר ימצא את העם, והב' כדי שלא ילמד ממעשי הרשעים שבדורו, והנה הבחינה בזה לדעת מפני מה מת הצדיק, אפשר עפי"מ דאיתא בגמרא [יומא ל"ח ע"ב] כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא, וא"כ אם

הצדיק מת בזקנותו דליכא חששא שיחטא, אז בוודאי נאסף מפני הרעה, וז"ש "מי יודע עוז אפיך" ר"ל מי יודע הטעם לאפיך שנטלת את הצדיק, אמנם "למנות ימינו כן הודע" ר"ל כשנעמוד למנין ימיו ונראה שעברו רוב שניתיו אז נודע דהטעם הוא מפני הרעה וכנ"ל:

קיח מן המיצר קראתי יה ענני במרחב יה. נ"ל ע"פ מה דאיתא במשנה (מידות פ"ד מ"ז), ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי שנאמר הוי אריאל אריאל וכו', וכתב שם המהרש"א בח"א וז"ל וענייני כמ"ש שהתחלת ממשלת שלמה שבנה המקדש הוא היה במעלה עליונה, ומכאן ואילך נפחת מלכותי, וע"ז רמז שהיה רחב מלפניי בתחילת בנינו בימי שלמה, והי' נפחת והילך עד שהיה מאחוריו צר ונשאר ממנו מעט בסופו בכותל המערבי, ומייתי מתני' שנאמר הוי אריאל אריאל בלשון כפול, דקאי על חורבן ב' מקדשים עיי"ש ודפח"ח. וא"כ לפי טעם זה ע"ש שסופן ליחרב נעשו באופן וצורה זו, ממילא נשמע דבבית הג' שלא יחרב לעולם לא יהיה ההיכל צר מאחוריו אלא בשוה ממש ארכו כרחבו, וזה כוונת דהע"ה, לפי שראה שעתיד הבית ליבנות בצורה זו צר מאחוריו ע"ש שסופו ליחרב, לז"א מן המיצ"ר קראתי יה בשני בתי מקדש שנבנו צ"ר לאחוריו קראתי י"ה מקדם, אבל בקשתי ענני במרח"ב יה בבית השלישי העתיד שיבנה ב"ב, שגם במערב מקום שכינה יהיה רחב מאחוריו כמו מלפניו כנ"ל:

לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה. ויל"ד על כפל הלשון, כיון שאמר לא אמות למה חזר ואמר כי אחיה, ונ"ל בהקדם ביאור הגמרא שבת [ל"א ע"א] מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, א"ל גיירני ע"מ שתלמדני כה"ת כולה על רגל אחת וכי בא לפני הלל א"ל דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך פירושא היא זיל גמור, וצ"ב מה היה כוונת הנכרי במה שאמר על רגל אחת, וא"ל דלכאורה קשה, האיך יכול אדם א' לקיים כל התרי"ג מצוות, ותרצו המפרשים על ב' דרכים, חדא דבזמן שיש שלים בין כלל ישראל וכל ישראל ערבים זל"ז ומה שמקיים חבירו נחשב כאלו קיים גם הוא, ועוד תי' דהנשמה לאחר מיתה מגולגלת עוד פעם לעוה"ז, ומה שלא קיים בגלגול זה, יקיים בגלגול אחר, אבל עדיין קשה, דהתינח למצוות הנוהגות גם בזה"ז אבל מצוות שא"א לקיימם בזה"ז כגון קרבנות האיך יתקיימו, אבל כבר אמרו חז"ל (מנחות ק"י ע"ב) כל העוסק בפ' עילה כאלו הקריב עולה ונחשב כאלו קיים המצווה בפועל:

וזש"א הנכרי למדני כל התורה כולה על רגל אחת, ר"ל שאוכל לקיים כל התורה בגלגול אחד ולא אצטרך לחזור ולבא פעם ב', ע"ז אמר לו הלל ואהבת לרעך כמוך, דהיינו שיהיה בשלום ואחדית עם כל ישראל, ואז נחשב כאלו קיים כה"ת כולה ואידך היינו

המצוות שא"א לקיימם בזה"ז זיל גמור, דהיינו למוד איתם וכל העוסק בפ' עולה וכו', וזה שאמר דהע"ה, "לא אמות כי אחיה" דהיינו לא אמות באופן שאצטרך לחזור ולחיות וכ"ת הא איכא מצוות שאין נוהגות בזה"ז ע"ז אמר "ואספר מעשי יה" שאספר בפי ואעסוק במצוות הקרבנות ויהיה נחשב כאלו עשיתיו:

קלא שיר המעלות לדוד ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני וכו' נפשי כגמול עלי עמי. נ"ל דהנה מתנאי המוכיח הוא שיהיה זקן בחכמה מיתר העם למען יקבלו תוכחתו, והנה על שני פנים אנו רואים מוכיח בשער בלי מעלה הנ"ל, חדא, אם א' מתגאה ובדעתו הוא חושב שהיא גדול מן השומעים, והב' אף אם יודע מך ערכו מ"מ אם הוא נמצא בין קרוביו ומכיריו, אפשר לו להוכיח באמור להם אך עצמי ובשרי אתה, ויקבלו תוכחתו כתינוק היונק משדי אמו מפני שהוא עצם מעצמה ובשר מבשרה, וז"כ דהע"ה "ה' לא גבה לבו וגו' ולא הלכתי בגדולות ר"ל מה שאני מוכיח בשער הוא לא מפני שהלכתי בגדולות, אלא מפני טעם הב', והוא אם לא שויתי ודוממתו נפשי כגמול עלי אמו, כמו שהתינוק יונק משדי אמו כיון שהיא עצם מעצמה כך אני שויתי נפשי:

קכה הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם. נל"פ דאנו רואים שכל עני בעניו אומר שאילו יתן לו הקב"ה עשירות, ודאי ירבה בנתינת צדקה, ויחזיק ידי לומדי תורה וכדומה, אבל באמת יש כאלו שאף אם בפיהם יאמרו כך מ"מ אין פיהם ולבם שווים בדבר, וקמי שמיא גליא שמחשבותיו אינם נכונים בזה, דהע"ה "הטיבה ה' לטובים" דהיינו לאלו שאומרים שיעשו אך טוב אבל רק ולישרים בלבותם שגם בלבם הם ישרים בזה. ובזה א"ל הפי' במשלי (י"ט) טוב רש מאיש כזב. דה"ק טוב שישאר הרש ברישו, מאשר יעשיר וימצא מכזב, דהרי בעניו כוזב לאמר שירבה עשית צדקה:

ליקוטים

כבד את ה' מהונך. (משלי ג') דרשו חז"ל [פסיקתא פ' עשר תעשר] אל תקרא מהונך אלא מגרונך ונ"ל עפי"מ דאיתא בגמרא (ברכות ל"ה) רבא ד"ן כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתיב והארץ נתן לבני אדם, ומשני כאן קודם ברכה (אז לה' הארץ) כאן לאחר ברכה (אז והארץ נתן לבני אדם), וז"ש א"ת מהונך דהיינו שזה הונך השייך לך, אלא מגרונך רק לאחר שהודית להקב"ה בגרונך דהיינו לאחר ברכה:

ישעיה [ה, כ] הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חושך לאור ואור לחושך וגו' נ"ל דהנה ידוע הקושיא, מפני מה צדיק ורע לו רשע וטוב לו, ומפני קושיא זו פקרו

המינים, אבל באמת לק"מ דכיון דהעוה"ז הוא רק פרוזדור לעוה"ב ששם עיקר החיים, וא"כ אין שייך לומר בעוה"ז שום רע, כיון שהחיים העיקריים הוא בעוה"ב, רק אותן המינים סוברים שעיקר החיים הוא בעוה"ז, ולכך כפרו בהשי"ת מכח קושיתם הנ"ל, והנה עוה"ז נקרא חושך ועוה"ב נקרא אור, וז"ש "הוי האומרים לרע טוב" דהיינו רשע וטוב לו ולטוב רע דהיינו צדיק ורע לי, מפני מה הם שואלים כך לז"א "שמים חושך" היינו עוה"ז שנקרא חושך "לאור" לחיים העיקריים ואור לחושך וחיי עוה"ב לחושך:

ובכתבי קדש אאמ"ו הגאון זצ"ל ראיתי ז"ל שק במלואו וטובו שי"ן קו"ף עולה בגמי' ישראל עם ה' אותיותיו תקמ"ו ואז"ל השקיפה ממעון קדשיך וכו' הש"ק יפה, שכן לבשו יעקב ומרדכי, וסי' בד קדש ילבש. שק בא"ת ב"ש הו' ב"ד, ונ"ל ז"ש השקיפה הש"ק יפה ממעון קדשך השמים דייק' למעל' א"ב וכו' מהופך ממעל' למטה א"ת ב"ש הש"ק הו' בד קדש ילבש ממעון קדשיך וברך את עמך ישראל השק יפה לישראל קדש לד' ודו"ק:

במשנה (ברכות י"ג ע"ב) היה קורא בתירה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא. נל"פ ע"מ מה דאיתא בגמ' (קדושין ל' ע"ב) אם פגע בך מנוול זה, משכהו לביה"מ אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש, אם נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה. והנה כוונת ק"ש הוא שימסור גופו ונפשו להשי"ת, נמצא דבק"ש בכוונה איכא תרתי, קריאת שמע והזכרת יום המיתה. וזה שרמז בכאן התנא, על מי שפגע בו יצה"ר ו"היה קורא בתורה" ולא יצא ממנו עדיין, והגיע לק"ש "אם כיון לבו" דהיינו אם קרא ק"ש בכוונת מסירות נפש דהיינו נמי הזכרת יום המיתה "יצא" אז וודאי יצא ממנו היצה"ר, כיון דגם קרא ק"ש וגם הזכיר לו יום המיתה:

במשנה (שם מ"ד ע"א) השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו, ר"ט אומר בורא נפשות רבות. נ"ל דהנה הלומד תורה לשמה, מכל דבור ודבור נברא מלאך, וגם עי"ז יזכה שיהיה בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים כדכתיב (איוב) ותגזר אימר ויקם לך, והנה התורה נמשלה למים כדאיתא (ב"ק י"ז ע"א) אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים, וז"ש "השותה מים לצמאו" דהיינו שלומד תורה בחשקות ולשמה "אומר שהכל נהיה בדברו" דהיינו שיזכה שהקב"ה יקיים מה שיגזור "ר"ט אומר בורא נפשות רבות" ר"ל שע"י למוד התורה הוא בורא נפשות רבות דמכל דבור ודבור נברא מלאך:

כל מקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב [ברכות י"ט ע"ב] אפ"ל בדרך צחות דהנה בעיו"ה מדרך העולם כשיש לאחד דין ודברים עם חבירו לא ילכו אל הבד"צ כי יראים שיצטרכו לתת קצת שכר לדיין בעד הפסק, והולכים לערכאות העכו"ם ומחללים את השם כמו שכתוב רש"י ריש פ' משפטים ואויבנו פלילים, רק כשיתדיינו על סכים פעוט

שאין העכו"ם נזקקים לזה אז ילכו אל הדיין, וז"ש "כל מקום שיש" דהיינו שיש כסף לאדון זה אז "חילול ה'" מחללים שם השם ע"י הליכתם לערכאות ורק כש"אין" דהיינו כשאין להם מעות אז חולקים כבוד לרב:

(תקון טעות בפ' שופטים דף נו שורה 11 שנאמר צו. צ"ל ויצו ה' אלקים וגו'. (סנהדרין נ"ו):